Shrimadmarasimha.
Amarakosha.



* శ్రీ *

చిదిరెమఠం ॥ వీరభద్రయ్య॥

మాహేశ్వరుడు

శ్రీరస్తు

నామలింగానుశాసనము

అను

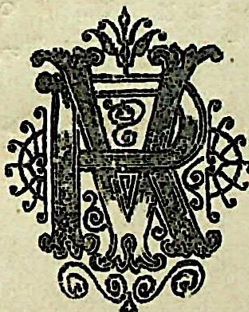
అమరకోశము

శ్రీమదమరసింహ ప్రణీతము

సటీకము

(వీరభద్రయ్య, విద్వాన్, చిదిరెమఠం, నల్లగొండ)





చెన్నపురి:

వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము

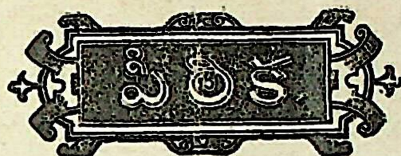
1920

1-14-౦ రూపాయలు.-

గుఱుతులు

వర్గ్యాయపదంబుల యర్థములను లింగములను దెలుపువానికి రెండువైపుల		( )
అజంతశబ్దములకు	....	అ.ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు	....	చ్-జ్-త్-ష్-న్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	....	।అ।
పుంలింగములకు	....	।పు।
స్త్రీలింగములకు	....	।స్త్రీ।
నపుంసకలింగములకు	....	।న।
పుంస్త్రీలింగములకు	....	।పు్స।
పున్నపుంసకలింగములకు	....	।పు్న।
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	....	।స్న।
త్రిలింగములకు	....	।త్రి।
పాఠాంతరములకు	....	।పా।
పక్షాంతరములకు	....	।ప।
ఏకవచనములకు	....	।ఏ।
ద్వివచనములకు	....	।ద్వి।
బహువచనములకు	....	।బ।
ఉదాహరణములకు	....	।ఉదా।

మొదలైనవి



ప్రపంచమున మానవు లందఱు ధర్మార్థకామమోక్షము లనుచతుర్విధపురుషార్థములనుగోరుచుందురు. అవి శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసాదులగు నాయాశాస్త్రార్థజ్ఞానమువలనఁ గలుగవలసియున్నవి. ఆశ్రుత్యాదుల యర్థజ్ఞానము వానివానిలో నుండువాక్యార్థజ్ఞానమునకులోఁబడియున్నది. ఆయావాక్యార్థజ్ఞానము ఆయాపదార్థజ్ఞానమువలనఁ గలుఁగవలయును. ఆయాపదశక్తి గ్రహణాధీనమైయున్నది. ఆయాపదశక్తిగ్రహణమునకు

'శక్తిగ్రహం వ్యాకరణోపమానకోశాప్తవాక్యా ద్వ్యవహారత శ్చ,
వాక్యస్య శేషా ద్వివృతే ర్వదన్తి సాన్నిధ్యతః సిద్ధపదస్య వృద్ధాః.'

వ్యాకరణము, ఉపమానము, కోశము, ఆప్తవాక్యము, లోకవ్యవహారము, వాక్యశేషము, ప్రసిద్ధార్థము గలపదసాన్నిధ్యమును గారణము లని పెద్దలు సెప్పుదురు. ఇట్లనేకోపాయము లున్నను, శక్తిగ్రహణమునకుఁ బ్రధానోపాయము కోశమే. ఇట్టి కోశములలోఁ గొన్ని నామార్థములనుమాత్రము దెల్పునవిగాను గొన్నిలింగములనుమాత్రము దెల్పునవిగాను నుండుటవలన నామలింగములను రెంటిని దెలుపుటకుఁ దగినట్లు అమరసింహకవీంద్రునిచే విరచితం బైన నామలింగానుశాసనము సర్వోపకారముగా నున్న దనుట భరతఖండమునఁ బ్రసిద్ధము. "ఈ యమరసింహుఁ డెప్పు డున్నవాఁడు? ఏజాతిలోనివాఁడు? ఏమహీమండలము నలంకరించినవాఁడు" అని నిర్ధారణచేయఁబడలేదు. అయినను దేవసామాన్యనామములను జెప్పి, దేవతావిశేషనామములఁ జెప్పక బుద్ధనామములు చెప్పుటం జేసి యితఁడు బౌద్ధుఁ డని తెలియవచ్చెడి. ఈ యమరసింహుని కాలనిర్ణయముం గూర్చి రెండు తెఱఁగు లయిన యభిప్రాయములు గానవచ్చెడి, అమరసింహుఁడు

"ఇన్ద్రశ్చన్ద్రః కాశకృత్స్నాపిశలీశాకటాయనః,
పాణిన్యమరజైనేన్ద్రా జయన్త్యష్టౌ చ శాబ్దికాః."

అనుశ్లోకమునఁ జెప్పినపాణినికి సమకాలికుఁ డనికొందఱు చెప్పిరి ఈశ్లోకమునఁ బాణినికిం బెమ్ముందుగా వ్యాకరణమును రచించినవాండ్రాచార్యుని

పేరు చేర్చియుండుటచే నిది క్రమబోధకము కా దని తెలియుచున్నది.

మఱియొకపక్షమున.—

"ధన్వన్తరి క్షపణ కామరసింహ శఙ్కు
భేతాళ భట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః,
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేః సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య."

ఈశ్లోకముప్రకారము క్రీస్తు పుట్టుటకు మునుపు ౫౭-వ సంవత్సరమున నుండినవిక్రమార్క మహీపాలుసభాస్థానము నలంకరించినకవులలో నమరసింహునినామము చేరియుండుటచే గాళిదాసాదులకు సమకాలికుఁ డని కొంద అభిప్రాయ పడుచున్నారు. 'వెబ్బరు' అనుపాశ్చాత్యపండితుఁడు 5 కారణములు చెప్పి యితఁడు కాళిదాసునికి సమకాలికుఁడు కాఁ డని చెప్పియున్నాఁడు. ఆ 5 కారణము లేవనఁగా:—

1. మేషాదిరాసులనామములు దీనియందుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇవి హిందువులకు గ్రీక్కులవలననే తెలిసినవి. గ్రీక్కు లీవిషయమును ప్రథమశతాబ్దముననే తెలిసికొనిరి.

* 2. 21 నక్షత్రములనామములే వీనియందుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. గ్రీక్కు లీవిషయమును 4-వ శతాబ్దముననే వాడుకకుఁ దెచ్చిరి.

3. లాటీన్‌భాషలోఁ జేరిన 'డెనరన్' అనుపదము "దీనార" అని వాడఁబడియున్నది.

4. "తంత్ర" అనుపదము "సిద్ధాంతము" అను నర్థములో వాడఁబడుచున్నది. 5-వ లేక 6-వ శతాబ్దములో నీపదము ఈ యర్థమున నుపయోగింపఁబడుచున్నది.

5. ఇవియేకాక 11-12-వ శతాబ్దములలో రచింపఁబడిననిఘంటువులకంటె దీనియందు విశేషభేదములు లేమిం జేసి యిది 11-12వ-శతాబ్దములలో వ్రాయఁబడి యుండవచ్చును. ఇట్లు వెబ్బరు చెప్పుచున్నాఁడు. పండితులు పై వానిని విమర్శించి యుక్త మని తోఁచిన దానిని గ్రహింతురుగాక.

---

* ఈతఁ డీగణన మెట్లొనర్చెనో చెలియరాదు. ఇపు డీ పుస్తకమున నింకను దక్కువగనే యీనక్షత్రనామము లగపడును. ఇచ్చోట 'తే తు మేషవృషాదయః' అన్నట్లు ప్రభృతి గ్రహణమును కానరాదు.



అమరకోశము, సటీకము

ప్రథమకాండము

అమరసింహుఁ డనుకవిసార్వభౌముఁడు నామలింగానుశాసనమను నిఘంటువును రచియింపఁబూని, తా రచింపఁ బూనినగ్రంథము నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకై రచించినమంగళమును శిష్య శిక్షార్థమిందుఁ జేర్చుచున్నాఁడు.—

శ్లో. యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః,
సేవ్యతా మక్షయో ధీరాః స శ్రియే చామృతాయ చ. ౧

టీ. హేఅనఘాః=ఓ పాపరహితులారా, అక్షయః=విష్ణువునందు నివాసము-లేక జ్ఞానముగల (బ్రహ్మనిష్ఠుఁడైన)-లేక హింసపెట్టుట లేని, ధీరాః=జ్ఞానమునొసఁగునట్టి, సః=ప్రసిద్ధుఁడయినగురువు, (భవద్భిః=మీ చేత.) శ్రియేచ=భాగ్యముకొఱకును, అమృతాయచ = మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ =కొలువఁబడుఁగాక. జ్ఞానదయాసిన్ధోః=జ్ఞానమునకును, కారణము లేకయే పరులయాపదలను బోఁగొట్టఁగోరుటయనుదయకును, సిన్ధోః = సముద్రమువంటివాఁడయిన,అగాధస్య=క్రిందఁబడుట లేని(జితేంద్రియుఁడైన),అస్య = ఈగురువునకు, ఈ=లక్ష్మియు, గుణాః=సత్యము,శౌచము,జ్ఞానము, శాంతి దాంతిమొదలగుగుణములును (సన్తి=ఉన్నవి).

అర్థాంతరము.

జ్ఞానదయాసిన్ధోః =జ్ఞానదయలకు సముద్రమువంటివాఁడైన, అగాధస్య = ఇంద్రియములకులోఁబడని, యస్య=ఏగురువుయొక్క, గుణాః= దయాశౌచాదిగుణములు, అనఘాః = పాపములనుబోఁగొట్టునవో, సః= అట్టి, అక్షయః = విష్ణుభక్తుఁడైన-హింసారహితుఁడైన, ధీరాః=జ్ఞానము నొసంగునట్టిగురువు, శ్రియేచ = సంపదకొఱకును, అమృతాయచ = మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = కొలువఁబడునుగాక.

తా. ఓపుణ్యాత్ములారా! మీరు ఐహికాముష్మికసుఖంబులను బొందఁ గోరుదురేని, జ్ఞానమునకును, దయకును సముద్రునివంటి వాఁడును, జితేంద్రియుఁడునునై నగురువు నుపాసింపుఁడు. అతఁడు సంపదయు, దయాదాక్షిణ్యాదిగుణంబులును గలవాఁడు గావున మీకు సకలసంపదల నొసంగును.

పదప్రయోజనములు— "అనఘాః" అనుటచేఁ బాపరహితులే (పుణ్యాత్ములే) గురువు నుపాసింపఁగలవా రని సూచింపఁబడుచున్నది. "ధర్మేణపాపమపనుదతి = ధర్మముచేఁ బాపనివారణము చేసికొనుచున్నాఁడు" అని శ్రుతి. మూఢుఁడుగూడఁ బని లేనిపని చేయఁడు గదా, ఏల గురుసేవ చేయవలెను ? అనిన "శ్రియేచ, అమృతాయచ= సంపదకొఱకు మోక్షముకొఱకును" అనికారణము చెప్పఁబడినది. "శ్రియేచ అమృతాయచ" అని రెండుచోటులను 'చ' చేర్చుటవలన ఇహలోకసుఖమును, పరలోకసుఖమును రెండును ప్రధానము లని తెలుపునిమిత్తమే. ఆగురువు ఎట్లుసంపద యీఁగలఁడనునాక్షేపమునకు సమాధానముఁ దెలుపుటకై, ఈ=లక్ష్మి, గుణాః=సకలగుణములు, ఉన్నవి యనంబడినది. ఆశ్రయించినమాత్రముననే గురువు భుక్తిముక్తులనొసఁగునా యనిన "జ్ఞానదయాసిన్ధోః" అని చెప్పఁబడినది. జ్ఞానపదముచేనా గురువు శ్రోత్రియుఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు నై యుండవలయు నని చెప్పఁబడినది. దయ యనఁగ మాఱుమేలు కోరక యొకరికష్టమును దీర్పఁదలఁచుట. అట్టిదయావంతుఁడు జ్ఞానహీనుఁడుగ నున్నచో నేమియుఁ జేయఁజాలఁడు. ఒకరినిఁ జూచి, అయ్యో మన మేమియుఁ జేయలేకపోతిమే యని విచారపడును. ఆసంశయమును నివారించుటకై యతఁడు జ్ఞానవంతుఁడును దయావంతుఁడు నని చెప్పఁబడినది. "అగాధస్య" యనుటచే ఆగురువు జితేంద్రియుఁడు గనుక ద్రవ్యాపేక్ష లేకయే శిష్యునకు భుక్తిముక్తుల నొసఁగు నని చెప్పఁబడినది. "అక్షయః" అనువిశేషణముచే నాగురువు దగ్గఱఁ జేర్చునో చేర్పఁడో యనుసంశయమును నివారించుటకై అతఁడు పరపీడాపరిహారము చేయువాఁడు అని చెప్పఁబడినది. గురుసేవా మహిమ బ్రహ్మవైవర్తాదపురాణములందుఁ జెప్పఁబడినది. భాగవతమునను "యథా ఒహాఁ జ్ఞానదో గురుః=జ్ఞానప్రదుఁడగుగురువు నావంటివాఁడు"

అనియు, "తుష్యేయం సర్వభూతాత్మా గురుశుశ్రూషయా యథా = గురుశుశ్రూషచే బోలె సర్వభూతస్వరూపుండ నైనయేను సంతసించెదను." అనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ముఖ్యభావమేమనఁగా.—

శ్రీమంతుఁడు, శుద్ధనిర్మలగుణుఁడు, శాస్త్రసంపన్నుఁడు, దయాపూర్ణుఁడు, జితేంద్రియుఁడు, విష్ణుభక్తుఁడు, విష్ణుసాక్షాత్కారముగలవాఁడు, జ్ఞానోపదేశము చేయువాఁడు నైనగురువును సంపదకొఱకును, మోక్షప్రాప్తికొఱకును పాపరహితులు, లేక నేను సేవింపవలయు నని పరులకు హితముపదేశించుచుఁ, దనమేలును గోరుచు గ్రంథకర్త యాశీర్వాద లక్షణమైన, లేక లక్ష్మీస్మరణరూపలక్షణమైనమంగళమును జేసెను. *

అవ.—చదువరులయభిరుచికై కవి తనగ్రంథమునకుఁ బేరును ప్రయోజనమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో. సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః,
సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్. ౨

టీ అన్యతన్త్రాణి - అన్య=వ్యాడి మొదలగువారియొక్క, తన్త్రాణి=నామలింగానుశాసనములను, సమాహృత్య=సంగ్రహించి, సంక్షిప్తైః=సంగ్రహింపఁబడిన, ప్రతిసంస్కృతైః=వేర్వేఱుగాఁ గ్రమముచెప్పి యుత్కర్ష గలిగింపఁబడిన, వర్గైః=వర్గములచేత, సమ్పూర్ణమ్=కొఱత లేకుండునట్లు, నామలిఙ్గానుశాసనమ్=నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు(నామములను, లింగములను వివేచించి చెప్పునది), మయా=నాచేత, ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. వ్యాడి మొదలగువారిచే రచియింపఁబడిన నిఘంటువులు మిగుల విస్తీర్ణములై కొన్ని నామములనుమాత్రము బోధించునవి, కొన్ని లింగములనుమాత్రము బోధించునవి గా నున్నవి. నేను ఆ నిఘంటువుల నెల్ల సంగ్రహించి నామలింగానుశాసన మనుపేర నొక

* ఈశ్లోకమునకుఁ బలుతెఱఁగుల వ్యాఖ్యానములు గలవు. అన్నిటిలో నీయర్థము బాగుగ నున్నందున వ్రాయఁబడినది.

నిఘంటువును వ్యర్థపదములు లేక చిన్న చిన్న పదములచే విస్తార మగు నర్థము సూచితమగునట్లు సంపూర్ణముగాఁ జెప్పుచున్నాను.

అవ. లింగజ్ఞానోపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్,
స్త్రీ పున్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్. 3

టీ. ప్రాయశః = తఱుచుగా, రూపభేదేన=రూపముయొక్క భేదముచేతను, కుత్రచిత్ = కొన్ని తావులందు, సాహచర్యాత్ = ముందువెనుకటిపదములయునికివలనను, స్త్రీపుంనపుంసకం = స్త్రీలింగ పులింగ నపుంసకలింగములు, జ్ఞేయమ్= తెలియఁదగినవి. క్వచిత్=కొన్ని చోట్ల, విశేషవిధేః=ఈపద మీలింగ మని చెప్పుటచేతను, తత్ =ఆ స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసకలింగములు, జ్ఞేయమ్= తెలియఁదగినవి.

తా. కొన్ని చోట్ల రూపభేదముచే లింగముం దెలియవలయును. విసర్గ మున్నయెడల పుల్లింగమనియు, దీర్ఘాంతముగ నున్నయెడల స్త్రీలింగమనియు, బిందువుతో నున్నయెడల నపుంసకలింగమనియుఁ దెలియవలయును.

1. రూపభేదముచేఁ దెలియవలయుననుటకు ఉదా. పద్మాలయా పద్మా, పినాకోఽజగవం ధనుః—ఇచ్చట 'పద్మా' అని ఆకారాంత మగుటచే స్త్రీలింగమనియు, 'పినాకః' అని విసర్గముతో నుండుటచే పుంలింగ మనియు, 'అజగవం' అని బిందువుతో గూడియుండుటచే నపుంసకలింగ మనియుఁ దెలియవలయు. కొన్ని చోట్ల విశేషణపదముచేఁ దెలియ వచ్చును. ఉదా.— "తత్పరో హనుః" అనుచోటఁ బుంలింగ మయిన తత్పరశబ్దముచేత హనుశబ్దము పుంలింగ మని తెలియవలయు.

2 సాహచర్యముచేఁ దెలియవలయు ననుటకు "భానుఃకరః" "వియద్విష్ణుపదం" "అశ్వయుగశ్వినీ" ఈయుదాహరణములందు కరశబ్దసాహచర్యముచే భానుశబ్దము పుంలింగమనియు, విష్ణుపదశబ్దసాహచర్యముచే వియత్పదము నపుంసకలింగ మనియు, అశ్వినీపదసాహచర్యముచే అశ్వయుక్పదము స్త్రీలింగమనియుఁ దెలియవలయు. సాహచర్య మనఁగా స్పష్టమైన లింగము గలపదముతోడి కూడిక.

3. విశేషవిధిచేఁ దెలియవలయు ననుటకు ఉదా.—భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్- ఇచ్చట భేరీదుందుభిశబ్దములు వేఱులింగములు గల వగుటచే "భేరీస్త్రీ" యనియు, "దుందుభిః పుమాన్" అనియుఁ జెప్పఁ బడినవి "రోచిః శోచి రుభే క్లీబే" అనుచో "రోచిః" "శోచిః" అను పదములు రెండును నపుంసకము లని తెల్పుటకై "క్లీబే=నపుంసకము నందు" అని చెప్పఁబడినది.

అవ. పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమాసాదులయం దు లింగము నెఱుంగరా దనుశంకను పరిహరించుచున్నాఁడు.—

శ్లో. భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః,
కృతోఽత్రభిన్నలింగానా మనుక్తానాం క్రమా దృతే. ౪ ౫

అత్ర=ఈగ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్= వానివానిపర్యాయ ములందుఁ జెప్పఁబడని, భిన్నలిఙ్గానామ్=వేర్వేఱు లింగములు గలపద ములయొక్క, భేదాఖ్యానాయ=లింగభేదమును దెలుపుటకు, ద్వన్ద్వః= ద్వంద్వసమాసము. న కృతః = చేయఁబడలేదు. ఏకశేషః = ఏకశేష వృత్తియు, న కృతః = చేయఁబడలేదు. క్రమాదృతే = వరుసతప్పించి, సఙ్కరః=వేఱు వేఱులింగములు గలపదములను గలుపుట, న కృతః= చేయఁబడలేదు.

ఈనిఘంటువులో నొక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయఁబడని పదములు వేఱు వేఱులింగములు గలవిగా నుండునేని వానికి ద్వంద్వ సమాసము ఏకశేషవృత్తియుఁ జెప్పఁబడలేదు.

ఉదా.—'దేవతాదైవతామరాః' అని చెప్పఁబడలేదు. ఏలయనిన, దేవతాశబ్దము స్త్రీలింగము. దైవతశబ్దము నపుంసకలింగము. అమర శబ్దము పుల్లింగము. 'దేవతాదైవతామరాః' అని చెప్పియున్నపక్షమున ద్వంద్వమునఁ గడపటిపదముయొక్కలింగమే యన్నిటికివచ్చును. కావున నట్లు ద్వంద్వము చెప్పలేదు. నభః ఖం శ్రావణో నభాః=నభశ్శబ్దము నకు ఆకాశమనియు, శ్రావణమాసమనియు, నర్థముగలదు. ఈయర్థముల లో మొదటియర్థమున నపుంసకము. రెండవయర్థమునఁబుల్లింగము. ఏక శేషము చెప్పిన నేలింగమునఁ బదమున్నదో ఆలింగమేవచ్చును. కాబట్టి యీదోషము రాకుండుటకై 'ఖశ్రావణౌ నభసీ' యని చెప్పఁబడలేదు.

సమానలింగములకును ఒక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయఁబడినవానికిని ద్వంద్వైకశేషములు చెప్పఁబడినవి. 'స్వర్గనాకత్రిదివత్రిదశాలయాః, మఱియొకచోటఁ జెప్పఁబడనివైనను అన్నియు పుల్లింగములు గనుక ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. 'అప్సరోయక్షరక్షోగంధర్వకిన్నరాః, ఇందు అప్సరస్ - స్త్రీలింగము. యక్ష-పుల్లింగము. రక్షస్ - నపుంసకలింగము. గంధర్వకిన్నరపదములు పుల్లింగములు. ఇవి యిట్లు వేర్వేఱులింగములు గలవైనను,ఇతరస్థలములందువీనికిలింగములు నిర్ణయింపఁబడియుండుటం జేసి ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. క్రమము విడిచి సంకరమును జెప్పఁబడ లేదు. అనఁగాఁ బర్యాయములు చెప్పునపుడొక్కపుల్లింగము,ఒకనపుంసకము, ఒకస్త్రీలింగము, ఒకపుల్లింగము - ఇట్లన్నియుఁగలిపి చెప్పక యేలింగపుఁబదము లారంభింపఁబడునో, వానిని ముగించి పిమ్మట మఱియొకలింగముపదములారంభింపఁబడును. " స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః అనుచోట, స్తవః అనుపుల్లింగము, స్తోత్రం అనునపుంసకము, స్తుతిః, నుతిః, అను రెండు స్త్రీలింగములు నొక్కటిగాఁ జెప్పఁబడినవిగాని "స్తుతిః. స్తోత్రం స్తవో నుతిః" అని చెప్పఁబడలేదు.

అవ. లింగమును విధించునపుడు వర్ణలాఘవముకొఱకు కొన్ని సంకేతములఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో. త్రిలింగ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయో రితి,
౧౦ నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వన్తాథాది న పూర్వభాక్. ౫

టీ. త్రిలింగ్యాం=మూఁడులింగములందు, త్రిషు ఇతి పదం=త్రిషు అనుపదము, మిథునేతు= స్త్రీపుల్లింగములందు, ద్వయోః ఇతి=ద్వయోః అనుపదము. ఉక్తమ్ = చెప్పఁబడినది. నిషిద్ధలిఙ్గమ్=నిషేధింపఁబడిన లింగము గలపదము, శేషార్థమ్=తక్కినలింగములుగలది, త్వన్తాథాది= "తు" అనుపదము కడపటఁగలది, "అథ" అనుపదము మొదటఁగలది, పూర్వభాక్=ముందుపదములతో నన్వయించునది, న=కాదు.

తా. మూఁడులింగములు గలపదమును "త్రిషు" అనుటచేతను, స్త్రీలింగపుల్లింగములు గలపదమును "ద్వయోః" అనుటచేతను దెలుపుదును, "త్రిషు స్ఫులిఙ్గోఽగ్నికణః"ఇచట స్ఫులింగపదము మూఁడులింగములు గలదని తెలుపుటకై "త్రిషు" అనిచెప్పఁబడినది. "ద్వయోఃజ్వాల

కీలా॥-ఇచ్చట జ్వాలకీలశబ్దములు పుల్లింగ స్త్రీలింగములలో రెండింటి యందు వచ్చు నని తెలియఁజేయుటకై "ద్వయోః" అని చేర్పఁబడి నది. పెద్దభార్య పతివ్రత యనిన రెండవది చెడ్డది యని యర్థమగునట్లు ఏపదము ఏలింగమున రా దనఁబడునో, తక్కినలింగములలో నది వచ్చు నని యర్థము. "వజ్ర మస్త్రీ" అన్నచోట స్త్రీలింగమును నిషేధించుటచే వజ్రశబ్దము పుల్లింగనపుంసకలింగములలో వచ్చును. 'తు' అనుపదము కడపట నున్నపదము ముందుపదముతో నన్వయింపదు. ఉదా.— "పులోమజా శచీంద్రాణీ నగరీ త్వమరావతీ" ఇటనగరీపదము ఇంద్రాణీ పదముతో నన్వయింపక, ముందటి యమరావతీపదముతో నన్వయించును. అట్లే అథపదము మొదట గలది ముందటిపదముతోఁ జేరదు. ఉదా.—జవో௨థ శీఘ్రం త్వరితమ్-ఇట శీఘ్రపదము జవపదముతో నన్వయింపక త్వరితపదముతోఁ జేరును.

స్వ ర్గ వ ర్గ ము.

స్వ రవ్యయం స్వర్గనాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః, సురలోకో ద్యో దివౌ (ద్వే స్త్రియాం) (క్లీబే) త్రివిష్టపమ్. ౬.

స్వః॥ అవ్య॥ సర్గః, నాకః, త్రిదివః, త్రిదశాలయః, సురలోకః॥ పు॥ ద్యౌః॥ ఓ॥ ద్యౌః॥ వ్-సీ॥ త్రివిష్టపమ్. ॥న॥ ౯ - స్వర్గము పేళ్లు. Paradise; Heaven. ౧౧

అమరా నిర్జరా దేవా స్త్రిదశా విబుధా స్సురాః, సుపర్వాణ స్సుమనస స్త్రిదివేశా దివౌకసః. ౭. ఆదితేయా దివిషదో లేఖా అదితినన్దనాః, ఆదిత్యా ఋభవో ௨స్వప్నా అమర్త్యా అమృతా న్ధసః.

అమరాః-నిర్జరాః - దేవాః-త్రిదశాః - విబుధాః-సురాః - సుపర్వాణః ॥న్॥ సుమనసః॥ న్॥ త్రిదివేశాః-దివౌకసః ॥న్॥ ఆదితేయాః-దివిషదః ॥ద్॥ లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋభవః ॥ఉః అస్వప్నాః-అమర్త్యాః-అమృతాన్ధసః ॥స్॥ బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః ॥జ్॥ గీర్వాణాః-దానవారయః ॥ఇ॥ బృన్దారకాః ॥పు॥ దైవతాని॥ న్న॥ దేవతాః ॥సీ॥ ౨౬- దేవతలపేళ్లు. ౧౪
ఈ దేవతావాచకశబ్దములు తెలుచుగా బహు ౧౬

బర్హిర్ముఖాః క్రతుభుజో గీర్వాణా దానవారయః, బృన్దారకా దైవతాని (పుంసివా) దేవతాః (స్త్రియామ్.) ౯

వచనమునందే ప్రయోగింపఁబడుటవలన వానిని గ్రంథకర్త ప్రథమాబహువచనాంతరములుగా నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంతములుగావు. Celestial Being.

ఆదిత్య విశ్వ వసవస్తుషితా భాస్వ రానిలాః, మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ(గణదేవతాః) ౧౦

[ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః, వసవశ్చాష్టసంఖ్యాతాః షట్త్రింశత్తుషితామతాః. అభాస్వరా శ్చతుష్షష్టి ర్వాతాః పఞ్చాశదూనకాః, మహారాజికనామానో ద్వేశతే వింశతి స్తథా. సాధ్యాద్వాదశ విఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః.] ఆదిత్యాః, ౧౨-విశ్వే, ౧౦॥అ॥-వసవః, ౮॥ఉ॥-తుషితాః, ౩౬-ఆభాస్వరాః, ౬౪-అనిలాః, ౪౯-మహారాజికాః, ౨౨౦-సాధ్యాః॥౧౨ - రుద్రాః, ౧౧ ॥పు-బ॥ ౯ - గణదేవతపేళ్లు.

విద్యాధరోఽప్సరో యక్ష రక్షో గన్ధర్వ కిన్నరాః, పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతో (ఽమీ దేవయోనయః.) ౧౧

విద్యాధరః ॥పు॥ (మాలిక, అంజనము మొదలగువిద్యలధరించుజీమూతవాహనుఁడు మొదలగువారు)-అప్సరాః ॥న్-స్త్రీ॥ (ఊర్వశిమొదలగు దేవాంగనలు)-యక్షః ॥పు॥ (కుబేరాదులు)-రక్షః॥న్-న॥ (లంకావాసులగు విభీషణాదులు)-గన్ధర్వః(హాహాహూహూవులు మొదలగువారు)-కింనరః (అశ్వముఖులు) పిశాచః (కుబేరానుచరులగుమాంసాశనులు) - గుహ్యకః (నిధిపాలకులగుమాణిభద్రాదులు) - సిద్ధః (విశ్వావసుప్రభృతులు)-భూతః ॥పు॥ (రుద్రానుచరులగుబాలగ్రహాదులు)౧౦-అమీ=వీరు, దేవయోనయః=దేవతలకు జనించినవారు. Demi-gods.

అసురా దైత్య దైతేయ దనుజేన్ద్రారి దాన

అసురాః-దైత్యాః-దైతేయాః-దనుజాః-ఇన్ద్రారయః ॥ఇ॥ దానవాః- శుక్రశిష్యాః-దితి

వాః, శుక్రశిష్యా దితిసుతాః పూర్వదేవా స్సురద్విషః. ౧౨

సుతాః-పూర్వదేవాః - సురద్విషః ॥ ష్-పు-బ॥ ౧౦-అసురులపేళ్లు. Giants, Demons.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః,సమన్తభద్రో భగవాన్మారజి ల్లోకజిజ్జినః షడభిజ్ఞో దశబలోఽద్వయవాదీ వినాయకః, మునీన్ద్ర శ్శ్రీఘన శ్శాస్తా ముని(శ్శాక్యమునిస్తు యః).
౧౪. స శాక్యసింహ స్సర్వార్థసిద్ధ శ్శౌద్ధోదనిశ్చ (సః), గౌతమ శ్చార్కబన్ధుశ్చ మాయాదేవీసుతశ్చ (సః). ౧౫

సర్వజ్ఞః - సుగతః - బుద్ధః - ధర్మరాజః - తథాగతః - సమన్తభద్రః - భగవాన్ ॥త్॥ మారజిత్ -లోకజిత్ - జినః - షడభిజ్ఞః-దశబలః-అద్వయవాదీ॥న్॥ వినాయకః - మునీన్ద్రః-శ్రీఘనః శాస్తా॥ఋ॥మునిః ॥పు॥ ౧౮-బుద్ధదేవుని పేళ్లు. శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః - శౌద్ధోదనిః-గౌతమః-అర్కబన్ధుః - మాయాదేవీసుతః ॥పు॥ ౬-యః=ఎవఁడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నంవాసంయస్మాచ్చచక్రిరే, తస్మాదిక్ష్వాకువంశ్యాస్తేశాక్యా ఇతి భువిస్మృతాః" అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతరభేదము గలశాక్యముని కలఁడో, సః=ఆబుద్ధదేవుని పేళ్లు. Lord Buddha or Gautama.

బ్రహ్మాఽఽత్మభూస్సురజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీ పితామహః, హిరణ్యగర్భో లోకేశః స్వయంభూ శ్చతురాననః. ౧౬. ధాతాఽబ్జయోని ర్ద్రుహిణో విరిఞ్చిః కమలాసనః, స్రష్టా ప్రజాపతి ర్వేధా విధాతా విశ్వసృ డ్విధిః [శతానన్ద శ్శతధృతిర్విరిఞ్చోఽజో విరిఞ్చనః.]

బ్రహ్మా ॥న్॥ ఆత్మభూః-సురజ్యేష్ఠః - పరమేష్ఠీ ॥న్॥ పితామహః - హిరణ్యగర్భః-లోకేశః-స్వయంభూః - చతురాననః-ధాతా ॥ఋ॥ అబ్జయోనిః - ద్రుహిణః - విరిఞ్చిః - కమలాసనః - స్రష్టా ॥ఋ॥ ప్రజాపతిః - వేధాః ॥న్॥విధాతా ॥ఋ॥ విశ్వసృట్ ॥జ్॥ విధిః ॥పు॥ ౨౦ -బ్రహ్మదేవుని పేళ్లు. [శతానన్దః - శతధృతిః-విరిఞ్చః-అజః-విరిఞ్చనః. అధికపాఠము] Brahma.

బొంబాయిప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వోఽనిధనః కమలోద్భవః, సదానన్దో రజోమూర్తిః సత్యకో హంసవాహనః]

విష్ణు ర్నారాయణః కృ

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః-వైకుణ్ఠః - విష్ణ

ష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టరశ్ర
వాః, దామోదరో హృ
షీకేశః కేశవో మాధ
36 వస్స్వభూః. ౧౯. దై
త్యారిః పుణ్డరీకాక్షో
గోవిన్దో గరుడధ్వజః, పీ
తామ్బరో ఽ చ్యుతశ్శా
35 ర్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జనార్దనః.
ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రావరజ శ్చ
క్రపాణి శ్చతుర్భుజః, ప
ద్మనాభో మధురిపు ర్వా
౪౦ సుదేవ స్త్రివిక్రమః. ౨౦.
దేవకీనన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః
పురుషోత్తమః, వనమా
లీ బలిధ్వంసీ కంసారాతి
౪౧ రధోక్షజః. ౨౧. విశ్వం
భరః కైటభజి ద్విధు
శ్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః. [గ
దాగ్రజో ముఞ్జకేశో దా
శార్హో దశరూపభృత్.]

రశ్రవాః ॥న్॥ దామోదరః - హృషీకేశః - కేశవః-మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః-పుణ్డరీకాక్షః - గోవిన్దః - గరుడధ్వజః- పీతామ్బరః- అచ్యుతః-శార్ఙ్గీ ॥న్॥ విష్వక్సేనః - జనార్దనః - ఉపేన్ద్రః-ఇన్ద్రావరజః - చక్రపాణిః-చతుర్భుజః- పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్రమః - దేవకీనన్దనః-శౌరిః- శ్రీపతిః-పురుషోత్తమః - వనమాలీ ॥న్॥ బలిధ్వంసీ ॥న్॥ కంసారాతిః-అధోక్షజః - విశ్వంభరః - కైటభజిత్- విధుః- శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః ॥పు॥ ౩౯ - విష్ణుదేవుని పేళ్లు. [గదాగ్రజః - ముఞ్జకేశః-దాశార్హః- దశరూపభృత్ ॥ అధికపాఠము.] Vishnu.

బొంబాయిప్రతియం దుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తక,, జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః]

వసుదేవో (ఽస్యజనక
స్సఏవా) ఽఽనకదున్దు
౪౪ భిః. ౨౨

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥పు॥ ౨ - అస్య జనకః - ఇతని తండ్రియగు వసుదేవుని పేళ్లు. Vasudeva (Father of Krishna).

బలభద్రః ప్రలమ్బ
ఘ్నో బలదేవో ఽచ్యు
తాగ్రజః, రేవతీరమణో
రామః కామపాలో హ
౪౫ లాయుధః. ౨౩. నీలామ్బ

బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః. రామః-కామపాలః - హలాయుధః - నీలామ్బరః - రౌహిణేయః - తాలాఙ్కః - ముసలీ-హలీ ॥న్॥ సంకర్షణః- సీరపాణిః-కాళిన్దీభేదనః - బలః ॥పు॥ ౧౭

రో రౌహిణేయ స్తాలా జ్కో మునలీ హలీ, సంక ర్షణ సీరపాణిః కాళిన్దీ భేదనో బలః. ౨౪ | బలరాముని పేళ్లు. Balarama, (Krishna's brother.)

మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమ్నో మీన కేతనః, కన్దర్పో దర్పకో ౽నఙ్గః కామః పఞ్చశరః స్మరః. ౨౫ శమ్బరారి ర్మనసిజః కుసుమేషు రన న్యజః, పుష్పధన్వారతిప తి ర్మకరధ్వజ ఆత్మభూః ౨౬. [శృంగారయోనిః శ్రీపుత్త్రః శూర్పకారా తి రిత్యపి.] బ్రహ్మసూర్వి శ్వకేతు (స్స్యా)దనిరుద్ధ ఉషాపతిః.[అరవిన్దమశో కంచ చూతంచ నవమ ల్లికా, నీలోత్పలం చ ప ఞ్చైతే పఞ్చబాణస్య సాయకాః.]

మదనః - మన్మథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః - మీన కేతనః. కన్దర్పః-దర్పకః-అనఙ్గః - కామః- పఞ్చశరః-స్మరః - శమ్బరారిః (పా) సమ్బరారిః- మనసిజః-కుసుమేషుః - అనన్యజః-పుష్పధన్వా ॥న్॥ రతిపతిః-మకరధ్వజః-ఆత్మభూః-బ్రహ్మసూః- విశ్వకేతుః (పా) ఋశ్యకేతుః ॥పు॥ ౨౧-మన్మ థుని పేళ్లు. Cupid. (శృఙ్గారయోని శ్శ్రీపు త్రో రుద్రారిః కన్తుకాయజౌ, ఇక్షుచాపో మధు సఖ శ్శూర్పకారాతిహృచ్ఛయా. శృంగారయో నిః-శ్రీపుత్త్రః-రుద్రారిః-కన్తుః-కాయజః - ఇక్షు చాపః-మధుసఖః - శూర్పకారాతిః - హృచ్ఛ యః-అధి. పా.)

అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః ॥పు॥ ౨ - అనిరుద్ధుని పేళ్లు.

అరవిన్దమ్-అశోకమ్ - చూతమ్ ॥న॥ నవ మల్లికా ॥సీ॥ నీలోత్పలమ్ ॥న॥ ౫-మన్మథుని బాణములు.

లక్ష్మీః పద్మాలయా పద్మా కమలా శ్రీ ర్హరిప్రియా | లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా-శ్రీః- హరిప్రియా ॥సీ॥ ౬ లక్ష్మీదేవి పేళ్లు.

[ఇన్దిరా లోకమాతా మా రమా మఙ్గళ దేవ తా, భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా.]

[ఇన్దిరా - లోకమాతా - మా - రమా - మఙ్గళదేవతా - భార్గవీ-లోకజననీ - క్షీరసాగర కన్యకా ॥సీ॥ అధికపాఠము. Lakshmi.

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పా ఞ్చజన్య (శ్చక్రం) సుద

పాఞ్చజన్యః ॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని శఙ్ఖము సుదర్శనమ్ ॥న॥ ఇది విష్ణుదేవుని చక్రము

ర్శనమ్, కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో (మణిః). ౨౮

[(చాప) శ్శార్ఙ్గం మురారేస్తు శ్రీవత్సో (లాఞ్ఛనం) మతమ్. (అశ్వాశ్చ) శైబ్య సుగ్రీవ మేఘపుష్పవలాహకాః, (సారథి) ర్దారుకో (మన్త్రీ) హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో) గదః.]

గరుత్మాన్గరుడ స్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః. నాగాన్తకో విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్నగాశనః.

శంభు రీశః పశుపతి శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వరః, ఈశ్వర శ్శర్వ ఈశాన శ్శంకరశ్చన్ద్రశేఖరః. ౩౦ భూతేశః ఖణ్డపరశు ర్గిరీశో గిరిశో మృడః, మృత్యుఞ్జయః కృత్తివాసాః పినాకీ ప్రమథాధిపః. ఉగ్రః కపర్దీ శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపాలభృత్, వామదేవో మహాదేవో విరూపాక్ష స్త్రిలోచనః. ౩౨. కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో ధూర్జటి ర్నీలలోహితః. హరః స్మరహరో భర్గ

పేరు. కౌమోదకీ ॥స్త్రీ॥ ఇది విష్ణుదేవునిగదపేరు. నన్దకః॥పు॥ఇది విష్ణుదేవునిఖడ్గముపేరు. కౌస్తుభః ॥పు॥ ఇది విష్ణువు ధరియించు మణిపేరు.

[శార్ఙ్గమ్ ॥న॥ ఇది విష్ణుదేవుని ధనుస్సుపేరు. శ్రీవత్సః ॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవునిపుట్టుమచ్చపేరు. శైబ్యః-సుగ్రీవః-మేఘపుష్పః- వలాహకః ॥పు॥ ౪-శ్రీకృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱములపేళ్లు. దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథిపేరు. ఉద్ధవః ॥పు॥ ౧-మంత్రిపేరు. గదః ॥పు॥ ౧-తోఁబుట్టువుపేరు. అధికపాఠము.]

గరుత్మాన్ ॥త్॥ గరుడః-తార్క్ష్యః - వైనతేయః-ఖగేశ్వరః - నాగాన్తకః - విష్ణురథః - సుపర్ణః-పన్నగాశనః ॥పు॥ ౯-విష్ణుదేవుని వాహనమగు గరుత్మంతునిపేళ్లు.

శంభుః-ఈశః-పశుపతిః - శివః-శూలీ ॥న్॥ మహేశ్వరః - ఈశ్వరః - శర్వః-ఈశానః - శంకరః-చన్ద్రశేఖరః - భూతేశః - ఖణ్డపరశుః - గిరీశః-గిరిశః-మృడః-మృత్యుఞ్జయః-కృత్తివాసాః ॥స్॥ పినాకీ॥న్॥ ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః-కపర్దీ ॥న్॥ శ్రీకణ్ఠః-శితికణ్ఠః-కపాలభృత్ -వామదేవః - మహాదేవః-విరూపాక్షః-త్రిలోచనః - కృశానురేతాః ॥స్॥ సర్వజ్ఞః-ధూర్జటిః - నీలలోహితః-హరః-స్మరహరః-భర్గః-త్ర్యమ్బకః-త్రిపురాన్తకః-గంగాధరః-అన్ధకరిపుః-క్రతుధ్వంసీ॥న్॥ వృషధ్వజః - వ్యోమకేశః-భవః-భీమః- స్థాణుః-రుద్రః-ఉమాపతిః ॥పు॥ ౪౮-శివునిపేళ్లు. Siva.

[శ్లో. అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః, భస్మాఙ్గరాగోఽస్థిహార ఉగ్రాక్షో నాగకఙ్కణః. కణ్ఠేకాలోఽర్ధనారీశః

త్ర్యమ్బక స్త్రిపురాన్తకః. 33. గఙ్గాధరో ఽన్ధకరిపుః క్రతుధ్వంసీ వృషధ్వజః, వ్యోమకేశో భవో భీమః స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః. 34.

కాలకూటాశనో ఽనఘః. కుర ఙ్గ పా ణి ర్దిగ్వాసాః కాలకాలో ఽమ్బరామ్బరః. పఞ్చాల్లలాటః ఖట్వాఙ్గధరః పితృవనేచరః, గజాసురారిః కుహానాటకో నటమూలగః. ఆదిభిక్షుర్మహామృత్యు ర్భవనస్య ర్వృషవాహనః, ఖణ్డేన్దుశిఖికో ఽనాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధ ధృత్. నారాయణ ప్రియః పఞ్చవక్త్రో ద్రుహిణసారథిః, నిగమాశ్వోనదీజారో వేదకౌ లేయకో ఽగ్ని దృక్. క్రీడాకిరాతః కైలాసమన్దిరో దక్షసంహారః, క్షోణీరథో హరిశరో మేరుధ న్వామ్బు ధీషుధిః.]

కపర్దో (ఽస్య జటాజూటః) పినాకో ఽజగవం (ధనుః), ప్రమథాః (స్యుః)పారిషదాః(బ్రాహ్మీత్యాద్యాస్తు) మాతరః. 35

కపర్దః॥పు॥౧-ఇది, అస్యజటాజూటః= ఈశివుని జటాజూటము పేరు. పినాకః॥పు॥అజగవమ్॥న॥౨- ఇతనిధనుస్సు పేళ్లు. ప్రమథాః -పారిషదాః- ॥పు-బ॥ ౨- నందిమొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు. మాతరః॥ ఋ-సీ-బ॥౧- బ్రాహ్మీ మొదలయిన సప్తమాతృకల పేళ్లు. [బ్రాహ్మీ మాహేశ్వరీ చైవ కౌమారీవైష్ణవీతథా, వారాహీచైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః.] 20

విభూతి ర్భూతి రైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా),

విభూతిః- భూతిః ॥సీ॥ఐశ్వర్యమ్॥న॥3-అష్టధా వర్తమానం అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్టసిద్ధుల పేళ్లు. Godly power.]అణిమా మహిమాచైవ గరిమా లఘిమా తథా, ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశత్వం వశిత్వం చాష్టభూతయః.

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాళీ హైమవ తీశ్వరీ. 36. శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గళా, అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చ

ఉమా-కాత్యాయనీ- గౌరీ - కాళీ - హైమవతీ- ఈశ్వరీ- శివా- భవానీ- రుద్రాణీ- శర్వాణీ- సర్వమఙ్గళా- అపర్ణా- పార్వతీ- దుర్గా-మృడానీ- చణ్డికా- అమ్బికా॥సీ॥ ౧౭ - శివుని భార్యయగు పార్వతీదేవి పేళ్లు. parwaty 21

24 ణ్డికాఽమ్బికా. ౩౭
[ఆర్యా దాక్షాయణీచై
వగిరిజా మేనకాత్మజా]
వినాయకో విఘ్నరా
జద్వైమాతుర గణాధి
పాః, (అ) ప్యేకదన్త
హేరమ్బలమ్బోదరగ
25 జాననాః. ౩౮

[ఆర్యా- దాక్షాయణీ- గిరిజా- మేనకాత్మజా ॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకః - విఘ్నరాజః - ద్వైమాతురః. గణాధిపః- ఏకదన్తః- హేరమ్బః - లమ్బోదరః. గజాననః- ॥పు॥౭- శివునికుమారుఁడైన వినాయకుని పేళ్లు. viuayaka

కార్తికేయో మహా
సేన శ్శరజన్మా షడాన
నః, పార్వతీనన్దనః స్కన్ద
స్సేనానీ రగ్నిభూ ర్గు
25 హః. ౩౯. బాహులేయ
స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖి
వాహనః, షాణ్మాతుర
శ్శక్తిధరః కుమారః క్రౌ
30 ఞ్చదారణః ౪౦

కార్తికేయః- మహాసేనః- శరజన్మా॥న్॥షడాననః- పార్వతీనన్దనః-స్కన్దః-సేనానీః- అగ్నిభూః, గుహః- బాహులేయః- తారకజిత్ -విశాఖః-శిఖివాహనః - షాణ్మాతురః- శక్తిధరః - కుమారః క్రౌఞ్చదారణః ॥పు॥ ౧౭- శివునికుమారుఁడగు కుమారస్వామి పేళ్లు. son of aiva

[శృఙ్గీ భృఙ్గీ రిటి స్తుణ్డీ నన్దికో నన్దికేశ్వరః. నన్దికేశ్వరుని పేళ్లు. కర్మమోటీతు చాముణ్డా చర్మముణ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారికల పేళ్లు.]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మఘ
వాబిడౌజాః పాకశాసనః,
వృద్ధశ్రవా శ్శునాసీరః
31 పురుహూతఃపురన్దరః౪౧
జిష్ణు ర్లేఖర్షభ శ్శక్ర శ్శత
మన్యు ర్దివస్పతిః, సుత్రా
మా గోత్రభి ద్వజ్రీ వా
34 సవో వృత్రహా వృషా.
వాస్తోష్పతి స్సురపతి ర్బ
లారాతి శ్శచీపతిః, జ
మ్భభేదీ హరిహయ
స్స్వారా ణ్ణముచిసూద

ఇన్ద్రః - మరుత్వాన్ ॥త్॥ మఘవా ॥న్॥ బిడౌజాః ॥న్॥ పాకశాసనః - వృద్ధశ్రవాః ॥న్॥ శునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః - జిష్ణుః లేఖర్షభః- శక్రః- శతమన్యుః - దివస్పతిః-సుత్రామా॥న్॥ గోత్రభిత్ ॥ద్॥ వజ్రీ ॥న్॥ వాసవః వృత్రహా ॥న్॥ వృషా ॥న్॥ వాస్తోష్పతిః - సురపతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీ ॥న్॥ హరిహయః స్వారాట్ ॥జ్॥ నముచిసూదనః సంక్రన్దనః - దుశ్చ్యవనః - తురాషాట్ ॥హ్॥ మేఘవాహనః - ఆఖణ్డలః - సహస్రాక్షః - ఋభుక్షాః ॥న్ -పు॥౩౫ - దేవేన్ద్రుని పేళ్లు. inbr

[శ్లో. ప్రాచీనబర్హి రహహా పృతనాషా ట్

నః. సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవన స్తురాషా ణ్మేఘవాహనః, ఆఖణ్డల స్సహస్రాక్ష ఋభుక్షాః

(తస్యతు ప్రియా). ౪౪ పులోమజా శచీన్ద్రాణీ (నగరీ) త్వమరావతీ, (హయ) ఉచ్చైశ్శ్రవా (స్సూతో) మాతలి ర్నన్దనం (వనమ్). ౪౫ (స్యాత్ప్రాసాదో) వైజయన్తో జయన్తః పాకశాసనిః,

ఐరావతో౽భ్రమాతఙ్గైరావణాభ్రమువల్లభాః. ౪౬

హ్రాదినీ వజ్ర (మస్త్రీ స్యా) త్కులిశం భిదురం పవిః, శతకోటి స్స్వరు శ్శమ్బో దమ్భోళి రశని (ర్ద్వయోః). ౪౭

వ్యోమయానం విమానో (౽స్త్రీ) (నారదాద్యా) స్సురర్షయః, (స్యా) త్సుధర్మా దేవసభా పీయూష మమృతం సుధా. మన్దాకినీ వియద్గంగా స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా, మేరుః సుమేరు

లోమజిత్. టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిద్విషన్॥పు తనాషాట్.హ.పులోమజిత్. అధికపాఠము.]

పులోమజా- శచీ-ఇన్ద్రాణీ.॥సీ॥ 3-ఇంద్రుని భార్యపేళ్లు. Indra's wife.

అమరావతీ ॥సీ॥ ౧-ఇంద్రునిపట్టణము పేరు.

ఉచ్చైశ్శ్రవాః॥న్॥-పు॥అతనిగుఱ్ఱము పేరు.

మాతలిః ॥పు॥ ౧-అతనిసారథిపేరు. నన్దనమ్ ॥న॥ ౧- అతనివనముపేరు. వైజయన్తః॥ పు॥౧-అతని మేడపేరు. జయన్తః - పాకశాసనిః॥పు॥౨-అతనికుమారునిపేళ్లు.

ఐరావతః-అభ్రమాతఙ్గః - ఐరావణః-అభ్రమువల్లభః ॥పు॥ ౪ - అతనియేనుఁగుపేళ్లు. Indra's elephant.

హ్రాదినీ ॥సీ॥ వజ్రమ్ ॥పు॥ కులిశమ్ - భిదురమ్ ॥ న ॥ పవిః - శతకోటిః - స్వరుః - శమ్బః- దమ్భోళిః ॥పు॥ అశనిః ॥ పు ॥ ౧౦-వజ్రాయుధముపేళ్లు. Thunder-bolt.

వ్యోమయానమ్॥ న॥విమానః॥పు ॥ ౨ - దేవరథముపేళ్లు. Areoplane. సురర్షయః ॥ ఇ - పు - బ॥ ౧-నారదుఁడు మొదలుగాఁగల దేవర్షులపేళ్లు. సుధర్మా (పా) సుశర్మా॥న్॥ దేవసభా॥సీ॥ ౨-దేవసభపేళ్లు. పీయూషమ్-అమృతమ్॥న॥ సుధా॥సీ॥3-అమృతముపేళ్లు. మన్దాకినీ-వియద్గఙ్గా-స్వర్ణదీ-సురదీర్ఘికా॥సీ॥ ౪-ఆకాశగంగ పేళ్లు. మేరుః-సుమేరుః-హేమాద్రిః-రత్నసానుః-

శ్హేమాద్రీ రత్నసాను
(౯ స్సురాలయః. (పక్షే౽చ
తేదేవతరవో) మన్దారః
పారిజాతకః, సన్తానః క
ల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా)
౧౦౦ హరిచన్దనమ్. ౫౦

సురాలయః ॥పు॥౫- మేరుపర్వతము పేళ్లు. మన్దారః-పారిజాతకః-సన్తానః-కల్పవృక్షః ॥పు॥ హరిచన్దనమ్॥న॥౫- దేవతలవృక్షములపేళ్లు.

సనత్కుమారో వై
ధాత్ర స్స్వర్వైద్యా
వశ్వినీసుతౌ, నాసత్యా
వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినే
౧౦౨ యౌ చ (తావుభౌ) ౫౧

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥పు॥ ౨-బ్రహ్మపుత్త్రుండైన సనత్కుమారుని పేళ్లు. స్వర్వైద్యౌ-అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ-అశ్వినౌ-దస్రౌ-ఆశ్వినేయౌ॥పు-ద్వి॥ ౬- దేవవైద్యులయిన యశ్విదేవతలపేళ్లు. Divine physicians.

(స్త్రియాం బహు) ష్వ
ప్సరస స్స్వర్వేశ్యా (ఊ
ర్వశీముఖాః), ఊర్వశీ
మేనకా రమ్భా ఘృతా
౧౦౪ చీ చ తిలోత్తమా, సు
కేశీ మఞ్జుఘోషా చ
చిత్రరేఖా సురాఙ్గనాః]
(హాహా హూహూ
శ్చైవమాద్యా)గన్ధర్వా
౧౦౫ (స్త్రిదివౌకసామ్). ౫౨

అప్సరసః॥స్॥ స్వర్వేశ్యాః॥ సీ ॥ ౨- ఊర్వశి మొదలుగాఁగల దేవ వేశ్యలపేళ్లు. Celestial Courtesans [ఊర్వశీ, మేనకా, రంభా, ఘృతాచీ, తిలోత్తమా, సుకేశీ, మంజుఘోషా, చిత్రరేఖా, సురాఙ్గనా. అధికపాఠము] గన్ధర్వాః (పా) గాన్ధర్వాః ॥పు-బ॥ ౧- దేవతలలో హాహాహూహూవులు మొదలయిన దేవగాయకుల పేరు. Damsels.

అగ్ని ర్వై శ్వానరో
వహ్ని ర్వీతిహో త్రో
ధనంజయః, కృపీటయో
ని ర్జ్వలనో జాతవేదా
౧౦౭ స్తనూనపాత్. ౫౩. బ
ర్హి శ్శుష్మా కృష్ణ వర్త్మా

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః- ధనంజయః-కృపీటయోనిః - జ్వలనః-జాతవేదాః ॥స్॥ తనూనపాత్ ॥చ్॥ బర్హిః॥స్॥శుష్మా॥న్॥(ప) బర్హి శ్శుష్మా ॥న్॥ కృష్ణవర్త్మా॥న్॥శోచిష్కేశః • ఉషర్బుధః • ఆశ్రయాశః-బృహద్భానుః-కృశానుః-పావకః-అనలః-రోహితాశ్వః - వాయుస

శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః,
ఆశ్రయాశో బృహద్భా
నుః కృశానుః పావకో
ఽనలః. రోహితాశ్వో
వాయుసఖ శ్శిఖావానా
శుశుక్షణిః, హిరణ్యరే
తా హుతభు గ్దహనో
హవ్యవాహనః. ౫౫
సప్తార్చి ర్దమునా శ్శు
క్ర శ్చిత్రభాను ర్విభా
వసుః, శుచి రప్పిత్త
మౌర్వ స్తు బాడబో
బడబానలః. ౫౬. (వ
హ్నే ర్ద్వయో) ర్జ్వాల
కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా
(స్త్రియామ్), (త్రిషు)
స్ఫులిఙ్గో ఽగ్నికణ స్స
న్తాప స్సంజ్వర(స్సమౌ)

ఖః-శిఖావాన్ ॥ త్ ॥ ఆశుశుక్షణిః. హిరణ్యరేతాః॥న్॥ హుతభుక్ ॥జ్॥ దహనః-హవ్యవాహనః-సప్తార్చిః ॥పు॥ దమునాః ॥న్॥ శుక్రః - చిత్రభానుఃవిభావసుః-శుచిః॥పు॥అప్పిత్తమ్ ॥న॥ ౩౪-అగ్ని హోత్రుని పేళ్లు. ౧౧౦

ఔర్వః-బాడబః - బడబానలః ॥పు॥ 3-బడబాగ్ని పేళ్ళు. జ్వాలః-కీలః ॥పు॥అర్చిః ॥న్॥ హేతిః ॥స్త్రీ॥ ౫-వహ్నేః=అగ్నియొక్క, శిఖా=జ్వాలపేళ్ళు. Flame. స్ఫులిఙ్గః ॥త్రి॥ - అగ్నికణః॥ పు॥ ౨-మిణుఁగురుల పేళ్లు. సన్తాపః-సంజ్వరః॥ పు॥ ౨-వేఁడిమి పేళ్లు. Heat. ౧౧౮

[ఉల్కా-స్యా న్నిర్గతజ్వా
లా భూతి ర్భసితభస్మనీ,
క్షారో రక్షా చ దావస్తు
దవో వనహుతాశనః].

[ఉల్కా॥ ౧ కొఱవి పేరు. భూతిః ॥ స్త్రీ ॥ భసితమ్ - భస్మ॥ న్ - న॥ క్షారః ॥పు॥ రక్షా ॥స్త్రీ॥ ౫-బూది పేళ్లు, Ashes. దావః-దవః॥పు॥ కారుచిచ్చు పేళ్ళు. అధిక పాఠము.]

ధర్మరాజః పితృపతి స్స
మవర్తీ పరేతరాట్, కృ
తాన్తో యమునాభ్రా
తా శమనో యమరా
డ్యమః. ౫౭. కాలో
దణ్డధర శ్శ్రాద్ధదేవో
వైవస్వతో ఽన్తకః,

ధర్మరాజః-పితృపతిః-సమవర్తీ ॥న్॥- పరేతరాట్ ॥జ్॥ - కృతాన్తః-యమునాభ్రాతా॥ ఋ-శమనః-యమరాట్ - యమః-కాలః-దణ్డధరః-శ్రాద్ధదేవః - వైవస్వతః - అన్తకః ॥పు॥ ౧౪-యముని పేళ్లు. God of death, Yama. ౧౧

రాక్షసః కోణపః క్ర
వ్యాత్క్ర(-)వ్యాదో౽స్ర
౧౧౯ ప ఆశరః. ౫౯, రాత్రించ
రో రాత్రిచరః కర్బురో
నికషాత్మజః, యాతు
ధానః పుణ్యజనో నై
౧౨౦ ఋతో యాతు రక్షసీ.

రాక్షసః-కోణపః(పా) కౌణపః - క్రవ్యాత్ ॥ద్॥ క్రవ్యాదః-అస్రపః (పా) అశ్రపః - ఆశరః (పా) ఆసురః-రాత్రించరః-రాత్రిచరః - కర్బురః (పా) కర్బరః-నికషాత్మజః - యాతుధానః-పుణ్య జనః-నైరృతః ॥పు॥ యాతు-రక్షః ॥న్-న॥ ౧౫-నిరృతిపేళ్లు.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాంపతి రప్పతిః,

ప్రచేతాః॥న్॥ వరుణః-పాశీ॥న్॥ యాదసాం పతిః-అప్పతిః ॥పు॥ ౫-వరుణునిపేళ్లు.

శ్వసన స్స్పర్శనో వా
యు ర్మాతరిశ్వా సదాగ
౧౨౧ తిః. ౬౧. పృషదశ్వో
గన్ధవహో గన్ధవాహా
నిలా౽శుగాః, సమీర
మారుత మరు జ్జగ
౧౨౨ త్ప్రాణ సమీరణాః.
నభస్వ ద్వాతపవన పవ
మాన ప్రభఞ్జనాః,

శ్వసనః- స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా- ॥న్॥ సదాగతిః - పృషదశ్వః-గన్ధవహః- గన్ధవాహః-అనిలః - ఆశుగః - సమీరః - మారుతః- మరుత్-జగత్ప్రాణః - సమీరణః - నభస్వాన్ ॥త్॥-వాతః-పవనః-పవమానః-ప్రభఞ్జనః ॥పు॥ ౨౦-వాయుదేవునిపేళ్లు. Wind.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ఝంఝావాత స్సవృష్టికః. ప్రకమ్పనః-మహావాతః-ఝంఝా వాతః - సవృష్టికః. ౪ - గాలితో (గూడినవాన. Terrible blast. అధికపాఠము.]

ప్రాణో ౽పాన స్స
మాన శ్చోదాన వ్యా
౧౨౩ నా చ వాయవః. ౬౩.
శరీరస్థా ఇమే

ప్రాణః-అపానః-సమానః-ఉదానః-వ్యానః॥ ౫-ఇమే = ఇవి, శరీరస్థాః = శరీరమునందుండు, వాయవః=(అయిదు) వాయువులపేళ్లు.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే)౽పాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః, ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన (స్స ర్వశరీరగః) నాగశ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో ధనంజయః, (వాగ్ద్వారే)నాగ(ఆఖ్యాతః) కూర్మ (ఉన్మీలనేస్మృతః) కృకరా (చ్ఛుతుఃజ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్), (న జహాతి మృతం చాపి సర్వవ్యాపీ) ధనంజయః. అధికపాఠము.]

రంహ స్తరసీ తు రయ స్స్యదః, జవోఽథ	రంహాః - తరః ॥న్ -న॥ రయః-స్యదః-జవః ॥పు॥ ౫ - వేగముతోఁగూడినగమనము పేళ్ళు.
శీఘ్రం త్వరితం లఘు క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్. సత్వరం చపలం తూర్ణ మవిలమ్బిత మాశు చ,	శీఘ్రమ్-త్వరితమ్- లఘు- క్షిప్రమ్- అరమ్- ద్రుతమ్- సత్వరమ్- చపలమ్ - తూర్ణమ్- అవిలమ్బితమ్- ఆశు ॥న॥ ౧౧-శీఘ్రము పేళ్ళు.
సతతానారతాశ్రాన్త సన్తతావిరతానిశమ్. నిత్యానవరతాజస్ర మ	సతతమ్- అనారతమ్-అశ్రాన్తమ్- సన్తతమ్- అవిరతమ్ - అనిశమ్ - నిత్యమ్ - అనవరతమ్- ౧౩౦ అజస్రమ్. ౯. ఎడతెగని క్రియ పేళ్ళు.
ప్యథాతిశయో భరః, అతివేల భృశాత్యర్థా తిమాత్రోద్గాఢ నిర్భ రమ్. ౬౬. తీవ్రైకాన్త నితాన్తాని గాఢ బాఢ దృఢాని చ,	అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్- అత్యర్థమ్ - అతిమాత్రమ్- ఉద్గాఢమ్-నిర్భరమ్ - తీవ్రమ్- ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్- గాఢమ్- బాఢమ్- దృఢమ్॥ ౧౪-అతిశయము పేళ్ళు. ౧౩౧
క్లీబే శీఘ్రాద్యసత్త్వే స్యాత్త్రిషే్వషాం సత్వగామి యత్. ౬౭	శీఘ్రశబ్దము మొదలు ౨౦-క్రియావిశేషణము లైనను గుణవాచకము లైనను ॥న॥ అతిశయశబ్దము మొదలు ౧౪- క్రియావిశేషణము లైనపుడు ॥న॥ గుణవాచకము లైనపుడు ॥పు॥ ౧౩౪ పై ౩౪ - శబ్దములలో నేశబ్దమైనను విశేష్యముతోఁగూడునపుడు ॥త్రి॥
కుబేరస్త్ర్యమ్బకసఖో యక్షరా డ్గుహ్యకేశ్వరః, మనుష్యధర్మా ధనదో రాజరాజో ధనాధిపః. కిన్నరేశో వైశ్రవణః పౌలస్త్యో నరవాహనః, యక్షైకపిఙ్గైలబిల శ్రీద పుణ్యజనేశ్వరాః ౬౮	కుబేరః - త్ర్యమ్బకసఖః - యక్షరాట్ ॥జ్॥ గుహ్యకేశ్వరః- మనుష్యధర్మా ॥న్॥ధనదః- రాజరాజః - ధనాధిపః - కిన్నరేశః - వైశ్రవణః- పౌలస్త్యః - నరవాహనః - యక్షః - ఏకపిఙ్గః- ౧౬ ఐలబిలః - శ్రీదః - పుణ్యజనేశ్వరః ॥పు॥ ౧౭ - కుబేరుని పేళ్ళు. Gob of welth kudera.

౧౬

(అ స్యోద్యానం) చై
త్రరథం (పుత్రస్తు) నల
కూబరః, కైలాసః(స్థాన)
మలకా (పూ) (ర్విమా
నంతు) పుష్పకమ్. ౭౦.
స్యాత్కిన్నరః కింపురుష
స్తురఙ్గవదనో మయుః,
నిధి (ర్నా) శేవధి (ర్భే
దాః) పద్మశంఖాదయో
(నిధేః). ౭౧. [మహాప
ద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మ
కర కచ్ఛపౌ, ముకున్ద
కున్ద నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ
నిధయో నవ.]

ఇతి స్వర్గవర్గః.

ద్యో దివౌ (ద్వేస్త్రి
యా) మభ్రం వ్యోమ
పుష్కర మమ్బరమ్, న
భో౽న్తరిక్షం గగన మ
నన్తం సురవర్త్మ ఖమ్.
వియ ద్విష్ణుపదం(వా తు
పుం) స్యా కాశ విహాయ
సీ, [విహాయసో౽పి నా
కో౽పి ద్యు రపి స్యా
త్త దవ్యయమ్, తారా
పథ శ్శబ్దగుణో మేఘ
ద్వారం మహాబిలమ్].
ఇతి వ్యోమవర్గః.

చైత్రరథమ్ ॥న॥ ౧ - కుబేరునితోఁటపేరు. నలకూబరః॥పు॥౧-ఇతనికుమారునిపేరు. కైలాసః ॥పు॥ ఇతనియునికిపట్టుపేరు. అలకా ॥స్త్రీ॥ ౧ ఇతనిపట్టణముపేరు. పుష్పకమ్॥న॥ ౧-ఇతని విమానముపేరు. కింనరః- కింపురుషః-తురఙ్గవదనః-మయుః ॥పు॥ ౪-కిన్నరులపేళ్ళు. కొందఱీనాలుగును నాలుగుజాతు లందురు. నిధిః శేవధిః (పా) సేవధిః ॥పు॥ ౨-నిధిపేళ్ళు. Treasure. పద్మశంఖాదయః = పద్మము, శంఖము మొదలైనవి, నిధేః=నిధియొక్క, భేదాః = భేదములు. పద్మము శంఖము మొదలైనవి తొమ్మిదియు నిధిభేదములనుట.

[మహాపద్మః, పద్మః, శఙ్ఖః, మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః) ఇవి నవ నిధిభేదములు.

స్వర్గముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః ॥వ్-స్త్రీ॥ అభ్రమ్-వ్యోమ ॥న్॥ పుష్కరమ్-అమ్బరమ్-నభః ॥స్॥ అన్తరిక్షమ్-గగనమ్ - అనన్తమ్ - సురవర్త్మ- ॥న్॥ ఖమ్-వియత్-విష్ణుపదమ్ ॥న॥ ఆకాశమ్ - విహాయః ॥న్॥-స్న॥ ౧౬-ఆకాశము పేళ్ళు. Sky.

[విహాయసః-నాకః ॥పు॥ ద్యుః॥అవ్య॥ తారాపథః - శబ్దగుణః - మేఘద్వారమ్ - మహాబిలమ్. (అధికపాఠము.]

ఆకాశముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా ఆశాశ్చ హరితశ్చ (తాః) ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య (స్తాః పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమాః),

దిశః ॥శ్॥-కకుభః॥భ్॥- కాష్ఠాః-ఆశాః ॥ఆ॥ హరితః॥త్-సీ-బ॥౫- దిక్సామాన్యనామములు. ౧౮౮
ప్రాచీ, అవాచీ (పా) అపాచీ, ప్రతీచీ॥సీ॥౩- వరుసగాఁ బూర్వ,దక్షిణ, పశ్చిమదిక్కుల పేళ్లు.
Region or Direction.

(ఉత్తరాది) రుదీచీ (స్యా) ద్దిశ్యం తు (త్రిషు దిగ్భవే). [(అవాగ్భవ) మవాచీన ముదీచీన(ము దగ్భవమ్), (ప్రత్యగ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీనం (ప్రాగ్భవం త్రిషు).]

ఉదీచీ ॥సీ॥ ౧-ఉత్తరదిక్కు పేరు. North.
దిశ్యమ్॥త్రి॥ ౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువు పేరు. [అవాచీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁబుట్టినది, ౧౮౯ ఉదీచీనమ్ = ఉత్తరదిక్కునఁబుట్టినది, ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁ బుట్టినది, ప్రాచీనమ్ = తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది.] Eastern.

ఇన్ద్రో వహ్నిః పితృపతి ర్నైరృతో వరుణో మరుత్, కుబేర ఈశః (పతయః పూర్వాదీనాం దిశాం క్రమాత్.) ౨౧

ఇన్ద్రః-వహ్నిః - పితృపతిః-నైరృతః-వరుణః-మరుత్ - కుబేరః - ఈశః ॥పు॥ ౮ - క్రమాత్ =వరుసగా, పూర్వాదీనామ్ = తూర్పుమొదలైన, దిశామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతులపేర్లు. ౧౯౦

ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదోఽఞ్జనః,పుష్పదన్త స్సార్వభౌమ స్సుప్రతీక (శ్చ దిగ్గజాః) కరిణ్యోఽభ్రముః కపిలా పిఙ్గలాఽనుపమా క్రమాత్, తామ్రపర్ణీ శుభ్రదన్తీ చాఙ్గనా చాఞ్జనావతీ, ౨౨

ఐరావతః-పుణ్డరీకః - వామనః - కుముదః-అఞ్జనః-పుష్పదన్తః-సార్వభౌమః-సుప్రతీకః ॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః=(వరుసగానెనిమిది) దిగ్గజములపేళ్లు.
అభ్రముః - కపిలా - పిఙ్గలా- అనుపమా॥ తామ్రపర్ణీ (పా)తామ్రకర్ణీ- శుభ్రదన్తీ -(పా) శుభదన్తీ - అఙ్గనా - అఞ్జనావతీ ॥సీ॥ - ౮- క్రమాత్ =వరుసగా, కరిణ్యః = అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు. ౧౯౧

౧౯౨

(క్లీబావ్యయ న్త్వ) పదిశం(దిశోర్మధ్యే) విదిక్ (స్త్రియామ్), అభ్యన్త

అపదిశమ్ ॥న-అవ్య॥-విదిక్॥సీ॥ ౨ - దిశోర్మధ్యే = రెండుదిక్కుల నడుమనుండెడు మూల దిక్కుల పేళ్లు. అభ్యన్తరమ్-అన్తరాళమ్॥న॥౨-

రం త్వన్తరాళం చక్రవాళం తు మణ్డలమ్. ౭౮

మధ్యప్రదేశము పేళ్లు. చక్రవాళమ్-మణ్డలమ్ ॥న॥ ౨-మణ్డలాకారమైనవస్తువు పేళ్లు. Circle.

అభ్రం మేఘో వారివాహః స్తనయిత్ను ర్వలాహకః, ధారాధరో జలధర స్తటిత్వా న్వారిదోఽమ్బుభృత్. ౭౯, ఘన జీమూత ముదిర జలము గ్ధూమయోనయః,

అభ్రమ్॥న॥-మేఘః-వారివాహః - స్తనయిత్నుః-వలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటిత్వాన్॥త్॥-వారిదః - అమ్బుభృత్ - ఘనః-జీమూతః - ముదిరః-జలముక్॥చ్॥- ధూమయోనిః ॥పు॥ ౧౫-మేఘము పేళ్లు. Closd.

కాదమ్బినీ మేఘమాలా (త్రిషు మేఘభవే)ఽభ్రియమ్. స్తనితం గర్జితం (మేఘనిర్ఘోషో) రసితాది చ, శమ్పాశతహ్రదాహ్రాదిన్యైరావత్యః క్షణప్రభా. తటిత్సౌదామనీ విద్యు చ్చఞ్చలా చపలాఽపిచ, స్ఫూర్జథు ర్వజ్రనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి రిరమ్మదః. ౮౨. ఇన్ద్రాయుధం శక్రధను స్తదేవ(ఋజు)రోహితమ్, వృష్టి ర్వర్షం(తద్విఘాతే) వగ్రహావగ్రహౌ(సమౌ). ధారాసంపాత ఆసారః శీకరోఽమ్బుకణః (స్మృతః.), వర్షోపలస్తు కరకా (మేఘచ్ఛన్నేఽహ్ని) దుర్దినమ్. ౮౪

కాదమ్బినీ-మేఘమాలా ॥స్త్రీ॥ ౨- మేఘపంక్తి పేళ్లు. అభ్రియమ్॥త్రి॥౧-మేఘభవే = మేఘమునందుఁబుట్టిన జలాదుల పేరు. స్తనితమ్-గర్జితమ్-రసితమ్॥న॥౩- మేఘములధ్వని-అనఁగా ఉఱుము పేళ్లు. ఆదిశబ్దముచేత స్వనితధ్వనితాదులగు పేళ్లును కలవు. శంపా (పా) సంపా-శతహ్రదా-హ్రాదినీ-ఐరావతీ-క్షణప్రభా - తటిత్ -సౌదామనీ-(పా)సౌదామినీ - విద్యుత్ -చఞ్చలా-చపలా॥స్త్రీ॥౧౦-మెఱుము. స్ఫూర్జథుః-వజ్రనిర్ఘోషః(పా)వజ్రనిష్పేషః ॥పు॥ ౨ - వజ్రఘట్టనము వలనఁ గలిగిన మోఁత పేళ్లు. మేఘజ్యోతిః॥స్-న॥ ఇరమ్మదః ॥పు॥ ౨ - మేఘమునందున్న తేజస్సు పేళ్లు. ఇన్ద్రాయుధం- శక్రధనుః॥ష్-న॥ ౨ - ఇన్ద్రధనుస్సు పేళ్లు. రోహితమ్ ॥న॥ ౧-ఋజు = చక్కఁగానున్న యాధనుస్సు పేరు. వృష్టిః॥స్త్రీ॥-వర్షమ్॥న॥ ౨వాన పేళ్ళు. వగ్రహః - అవగ్రహః ॥పు॥ ౨-తద్విఘాతే = ఆవర్షముయొక్క విఘ్నమునందు వర్తించును. అనఁగా నానావృష్టి [illegible] -ఆసారః॥పు॥ ౨-జడివాన పేళ్లు. శీకరః-అమ్బుకణః ॥పు॥ ౨ - తుంపురుల

పేళ్ళు. వర్షోపలః ॥పు॥ కరకా ॥సీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥ ౨- వడగండ్ల పేళ్ళు. దుర్దినమ్ ॥న॥ ౧-మేఘచ్ఛన్నే = మేఘముచేతఁ గప్పఁబడిన, అహ్ని=దినము పేరు.

అన్తర్ధావ్యవధా (పుంసి) త్వన్తర్ధిరపవారణమ్, అపిధాన తిరోధాన పిధానాచ్ఛాదనాని చ. ౮౫.

అన్తర్ధా-వ్యవధా ॥సీ॥-అన్తర్ధిః ॥పు॥-అపవారణమ్-అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్ - ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ ౮-కప్పు పేళ్ళు. Covering. or concealment. ౧౨౦

హిమాంశు శ్చన్ద్రమా శ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుముదబాన్ధవః, విధు స్సుధాంశు శ్శుభ్రాంశు రోషధీశో నిశాపతిః. ౮౬. అబ్జో జైవాతృక స్సోమో గ్లౌ ర్మృగాఙ్కః కలానిధిః, ద్విజరాజ శ్శశధరో నక్షత్రేశః క్షపాకరః ౮౭

హిమాంశుః - చన్ద్రమాః ॥న్॥ - చన్ద్రః - ఇన్దుః - కుముదబాన్ధవః - విధుః - సుధాంశుః - శుభ్రాంశుః - ఓషధీశః - నిశాపతిః - అబ్జః - జైవాతృకః - సోమః - గ్లౌః - మృగాఙ్కః - కలానిధిః - ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః - క్షపాకరః ॥పు॥ ౨౦ - చంద్రుని పేళ్ళు. The Moon. ౧౨౧

కలాతు (షోడశో భాగో) బిమ్బో (౭.స్త్రీ)ను మణ్డలం (త్రిషు),

కలా ॥సీ॥ ౧-చంద్రునియొక్క పదియాఱవ పాలు పేరు. బిమ్బః ॥పు॥ మణ్డలమ్ ॥త్రి॥ ౨- చంద్రసూర్య మండలముల పేళ్ళు. Disc. ౧౨౪

భిత్తం శకల ఖణ్డే (వా పుంస్య)ర్ధోఽర్ధం (సమేంశకే). చన్ద్రికా కౌముదీ జ్యోత్స్నా ప్రసాదస్తు ప్రసన్నతా, కళఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనంచ చిహ్నం లక్ష్మచ లక్షణమ్. [పాళిః కేతు ర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్, ప్రజ్ఞానం చా

భిత్తమ్ ॥న॥ శకలమ్ - ఖణ్డమ్ ॥న్॥ అర్ధః ॥పు॥ ౪ - తునుక పేళ్ళు. Particle. అర్ధశబ్దము సమాంశమును జెప్పునపుడు ॥న॥ - చన్ద్రికా - ౧౨౬ కౌముదీ - జ్యోత్స్నా ॥సీ॥ 3 - వెన్నెల పేళ్ళు. ప్రసాదః ॥పు॥ ప్రసన్నతా ॥సీ॥ ౨- తెలివి పేళ్ళు. కళఙ్కః - అఙ్కః ॥పు॥ లాఞ్ఛనమ్-చిహ్నమ్-లక్ష్మ ॥న్॥ లక్షణమ్ ॥న॥ ౬ - గుఱుతు పేళ్ళు. ౧౨౫ A spot. [పాళిః ॥సీ॥ కేతుః - ధ్వజః-లిఙ్గమ్ - నిమిత్తమ్-వ్యఞ్జనమ్ - పదమ్ - ప్రజ్ఞానం-అభిజ్ఞానమ్-లలామమ్-లలామ ॥న్॥ [అధిక పాఠము.]

ప్స వ్యభిజ్ఞానం లలామంచ
లలామచ.]

సుషమా (పరమా శో
భా) శోభా కా న్తిర్ద్యుతి
శ్ఛవిః, అవశ్యాయస్తు
నీహార స్తుషార స్తుహినం
౧౫౦ హిమమ్. ప్రాలేయం మి
హికా చాథ హిమానీ
(హిమసంహతిః), శీతం
(గుణే తత్వదర్థా స్సుషీ
౧౫౧ మ శ్శిశిరో జడః. తుషార
శ్శీతల శ్శీతో హిమ(స్స
ప్తాన్యలిఙ్గకాః). ధ్రువ
ఔత్తానపాది (స్స్యా) ద
౧౫౪ గ స్త్యః కుమ్భసమ్భవః.
మైత్రావరుణి (రస్యైవ)
లోపా ముద్రా (సధర్మి
ణీ),నక్షత్ర మృక్షం భం
తారా తారకా ప్యుడు
౧౫ వా స్త్రియామ్. ౯౭.)
దాక్షాయణ్యో (ఽశ్వినీ
త్యాదితారా) అశ్వయు
గశ్వినీ, రాధా విశాఖా
పుష్యేతు సిధ్యతిష్యౌ శ్ర
౧౫౫ విష్ఠయా. (సమా) ధని
ష్ఠా(స్యుః)ప్రోష్ఠపదా భా
ద్రపదాః(స్త్రియః),మృగ
శీర్షం మృగశిర(స్తస్మి న్నే
౧౬౦ వా)ఽగ్రహాయణీ. ఇల్వ

సుషమా ॥సీ॥ ౧-పరమా=ఎక్కువైన, శోభా=కాంతిపేరు. శోభా- కాన్తిః-ద్యుతి - ఛవిః॥సీ॥ ౪-కాంతిపేళ్లు. అవశ్యాయః-నీహారః - తుషారః ॥పు॥ తుహినమ్-హిమమ్-ప్రాలేయమ్ ॥న॥మిహికా(పా)మహికా ॥సీ॥౭-మంచుపేళ్ళు. హిమానీ ॥సీ॥౧-మంచుయొక్క సమూహము పేరు. శీతమ్-౧-గుణవాచకమైనపుడు॥న॥ శైత్యగుణము పేరు. సుషీమః (పా) సుశిమః - శిశిరః-జడః-తుషారః-శీతలః-శీతః-హిమః॥౭-శైత్యగుణముగల వస్తువు పేళ్ళు. ఇవి విశేష్యలింగములు. ధ్రువః-ఔత్తానపాదిః ॥పు॥ ౨ - ధ్రువుని పేళ్లు. Pole star. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః - మైత్రావరుణిః॥పు॥ ౩ - అగస్త్యుని పేళ్ళు, లోపాముద్రా ॥సీ॥ ౧-అగస్త్యుని భార్య పేరు. నక్షత్రమ్ - ఋక్షమ్-భమ్ ॥న॥-తారా ॥సీ॥-తారకా- ఉడు॥పు॥౬-నక్షత్రము పేళ్ళు. అశ్వినీత్యాదితారాః=అశ్వినీనక్షత్రము మొదలైన యిరువదియేడు నక్షత్రములు. దాక్షాయణ్యః ॥ఈ-సీ-బ॥ = దాక్షాయణులనఁబడుచున్నవి. అశ్వయుక్ ॥జ॥ అశ్వినీ॥సీ॥౨-అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్ళు. రాధా-విశాఖా॥సీ॥౨-విశాఖానక్షత్రము పేళ్ళు. పుష్యమ్॥న॥-సిధ్యః-తిష్యః॥పు॥ ౩-పుష్యనక్షత్రము పేళ్ళు. శ్రవిష్ఠా-ధనిష్ఠా॥సీ॥ ౨-ధనిష్ఠ పేళ్ళు. ప్రోష్ఠపదాః॥సీ॥౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః ॥సీ॥ ౧-ఉత్తరాభాద్ర పేరు. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః ॥న్-న॥ఆగ్రహాయణీ ॥సీ॥ ౩-మృగశీర్ష పేళ్ళు. Orion. ఇల్వలాః. ౧-తచ్ఛిరోదేశే = ఆమృగశీర్ష నక్షత్ర

లా (స్తచ్ఛిరోదేశే తారకా నివసన్తి యాః)

మీఁద, యాఃతారకా నివసన్తి = ఏనక్షత్రములున్నవో వానిపేళ్లు.

బృహస్పతి స్సురాచార్యో గీష్పతి ర్ధిషణో గురుః. జీవ ఆఙ్గిరసో వాచస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః, శుక్రో దైత్యగురుః కావ్య ఉశనా భార్గవః కవిః, అఙ్గారకః కుజో భౌమో లోహితాఙ్గో మహీసుతః, రౌహిణేయో బుధ స్సౌమ్య (స్సమౌ) సౌరిశనైశ్చరౌ. [శనిమన్దౌ పఙ్గు కాళౌ ఛాయాపుత్త్రో ఽసితో ఽర్కజః.] తమస్తు రాహుస్స్వర్భాను స్సైంహికేయో విధుంతుదః, (సప్తర్షయో మరీచ్యత్రిముఖా) శ్చిత్రశిఖణ్డినః. (రాశీనాముదయో) లగ్నం (తే తు మేషవృషాదయః),

బృహస్పతిః-సురాచార్యః- గీష్పతిః - ధిషణః-గురుః-జీవః- ఆంగీరసః - వాచస్పతిః - చిత్రశిఖణ్డిజః ॥పు॥ ౯- బృహస్పతిపేళ్ళు Jupiter. శుక్రః-దైత్యగురుః-కావ్యః- ఉశనా॥స॥ భార్గవః-కవిః॥పు॥౬-శుక్రునిపేళ్ళు. Venus. అంగారకః-కుజః - భౌమః-లోహితాఙ్గః- మహీసుతః ॥పు॥ ౫-అంగారకుని పేళ్లు. Mars. రౌహిణేయః - బుధః-సౌమ్యః ॥పు॥3-బుధునిపేళ్లు. Mer cury. సౌరిః - శనైశ్చరః ॥పు॥ ౨ - శనిపేళ్లు. S turn. [శనిః మన్దః-పంగుః- కాలః - ఛాయాపుత్రః - అసితః - అర్కజః] అధికపాఠము. తమః ॥న్స్వ॥ రాహుః - స్వర్భానుః- సైంహికేయః - విధుంతుదః ॥పు॥ ౫-రాహువుపేళ్లు.

మరీచ్యత్రిముఖాః = మరీచి, అత్రి, (అంగిరస్సు,పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, వసిష్ఠుఁడు) మొదలైన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్డినః॥న్ - పు - బ॥-చిత్రశిఖండులనంబడుదురు. లగ్నమ్॥న॥౧-రాసులయుదయము పేరు. ఆరాసులు మేషము, వృషభము, మిథునము, కర్కటకము,సింహము, కన్యా:తుల, వృశ్చికము, ధనుస్సు మకరము. కుంభము,మీనము అనుపండ్రెండు.

సూరసూర్యార్యమాదిత్య ద్వాదశాత్మ దివాకరాః. ౧౦౦. భాస్కరాహస్కర బ్రధ్న ప్రభాదిర విభాకరాః, భాస్వ ద్వివస్వ త్సప్తాశ్వ హరి

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః- అర్యమా ॥న॥ఆదిత్యః - ద్వాదశాత్మా॥న॥ దివాకరఃభాస్కరః-అహస్కరః- బ్రధ్నః-ప్రభాకరః - విభాకరః-భాస్వాన్ ॥త్॥ వివస్వాన్ ॥త్॥ సప్తాశ్వః- హరిదశ్వః- ఉష్ణరశ్మిః- వికర్తనః - అర్కః- మార్తాణ్డః (పా) మార్తణ్డః-మిహిరః-అరుణః.

౨౦౨ ద శ్శోవ్ణరశ్మయః. వికర్త నార్క మార్తాణ్డ మిహి రారుణ పూషణః, ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్రశ్చి
౨౦౪ త్రభానుర్విరోచనః. విభావసుర్గ్రహపతి స్త్విషాంపతి రహర్పతిః, భానుర్హంసస్సహస్రాంశుస్తపన స్సవి
౨౦౫ తా రవిః. [కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు రంశుమాలీ త్రయీతనుః, ప్రద్యోతనో దినమణిః ఖద్యోతో లోకబాన్ధవః. ఇనో భగో ధామనిధిః పద్మినీవల్లభో హరిః]

పూషా ॥న్॥ - ద్యుమణిః-తరణిః-మిత్రః-చిత్రభానుః - విరోచనః - విభావసుః - గ్రహపతిః-త్విషాంపతిః-అహర్పతిః - భానుః - హంసః-సహస్రాంశుః - తపనః - సవితా॥ఋ॥- రవిః॥పు॥౩౭. సూర్యునిపేళ్లు. The Sun. [కర్తసాక్షీ ॥న్॥ జగచ్చక్షుః ॥ష్॥ అంశుమాలీ ॥న్॥- త్రయీతనుః - ప్రద్యోతనః - దినమణిః - ఖద్యోతః - లోకబాన్ధవః - ఇనః - భగః - ధామనిధిః - పద్మినీవల్లభః - హరిః అధికపాఠము.]

[పద్మాక్ష స్తేజసాం రాశి శ్ఛాయానాథ స్తమిస్రహా. అ. పా.]

మాఠరః పిఙ్గలో దణ్డ (శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వకాః), సూరసూతో ఒరుణో ఒనూరుః కాశ్యపి
౨౦౬ ర్గరుడాగ్రజః. ౧౦౪. పరివేషస్తు పరిధి రుపసూర్యక మణ్డలే, కిరణో ఒస్ర మయూఖాంశు గభ
౨౧౦ స్తి ఘృణి ధృష్ణయః. భానుః కరో మరీచిః (స్త్రీపుంసయోః) ర్దీధితిః (స్త్రియామ్), (స్యుః) ప్రభా రు గ్రుచి స్త్విడ్భా భా శ్ఛవి ద్యుతి దీ
౨౧౧ ప్తయః. రోచి శ్శోచి

మాఠరః -పిఙ్గళః-దణ్డః ॥పు॥ ౭ - చణ్డాంశోః =సూర్యునియొక్క, పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వమునందుండు నంగదేవతల పేళ్ళు. సూరసూతః-అరుణః - అనూరుః - కాశ్యపిః - గరుడాగ్రజః ॥పు॥ ౫ - సూర్యసారథిపేళ్ళు. పరివేషః - (ప) పరివేశః - పరిధిః ॥పు॥ ౨ - సూర్యపరివేషము పేళ్లు. ఉపసూర్యకమ్ - మణ్డలమ్ ॥న॥ ౨-ప్రతి సూర్యునిపేళ్లు. పరివేషశబ్దము మొదలు నాలుగును పరివేషముపేళ్లని కొంద ఱందురు. కిరణః - ఉస్రః - మయూఖః - అంశుః - గభస్తిః - ఘృణిః - ధృష్ణిః- (ప)వృష్ణిః - భానుః-కరః॥పు॥ మరీచిః॥స్త్రీ॥ దీధితిః॥స్త్రీ॥౧౨-సూర్యకిరణములపేళ్లు. ప్రభా-రుక్ ॥చ్॥ రుచిః- త్విట్ ॥ష్॥ భా-భాః ॥స్॥ ఛవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః ॥స్త్రీ॥రోచిః॥స్॥ శోచిః ॥స్-న॥౧౧. సూర్యకాంతిపేళ్లు. ప్రకాశః-

(రుభే క్లీబే) ప్రకాశో
ద్యోత ఆతపః, కోష్ణం
కవోష్ణం మన్దోష్ణం క
దుష్ణం (త్రిషుతద్వతి.) తి
గ్మం తీక్ష్ణం ఖరం (తద్వ)
న్మృగతృష్ణా మరీచికా,

ఇది దిగ్వర్గః.

ద్యోతః-ఆతపః ॥పు॥౩- ఎండపేళ్ళు. కోష్ణమ్-కవోష్ణమ్-మందోష్ణమ్-కదుష్ణమ్ ॥న॥౪-ఇంచుకవేఁడిమిపేళ్ళు. ఇంచుకవేఁడిమి గలవస్తువును జెప్పునపుడు ॥త్రి॥ తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్॥న॥-౩ వేఁడిమిపేళ్ళు. ఆకోష్ణాదిశబ్దములవలె వేఁడిమి గలవస్తువును జెప్పునపుడు॥త్రి॥ మృగతృష్ణా-మరీచికా॥స్త్రీ॥౨-ఎండమావులపేళ్లు. Myrage.

దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలో దిష్టోఽప్యనే
హాఽపి సమయోఽప్య
థ పక్షతిః ప్రతిప(ద్వే
ఇమే స్త్రీ త్వేతదాద్యా)
స్తిథయో (ద్వయోః),
ఘస్రోదినాహనీ (వాతు
క్లీబే) దివసవాసరౌ. ప్ర
త్యూషోఽహర్ముఖం క
ల్య ముషః ప్రత్యూషసీ
అపి, ప్రభాతం చ దినా
న్తేతు సాయ స్సన్ధ్యా పి
తృప్రసూః. ౧౧౦

కాలః-దిష్టః-అనేహా ॥న్॥ సమయః॥పు॥౪-కాలముపేళ్ళు పక్షతిః-ప్రతిపత్ ॥ద్-స్త్రీ॥ ౨-పాడ్యమిపేళ్ళు. తిథయః॥స్త్రీ-ఇ-బ॥౧-పాడ్యమి మొదలైనతిథులపేరు. ఘస్రః॥పు॥ దినమ్-అహః ॥న్-న॥ దివసః వాసరః ॥పు॥౫ - దివసములపేళ్ళు. ప్రత్యూషః॥పు॥అహర్ముఖమ్-కల్యమ్ - ఉషః-ప్రత్యూషః ॥న్॥ ప్రభాతమ్॥న॥౬-ప్రాతఃకాలముపేళ్ళు. దినాన్తః సాయః ॥పు॥ (పా) సాయమ్॥అవ్య॥ ౨-సాయంకాలముపేళ్ళు. సంధ్యా॥పితృప్రసూః ॥ఊ-స్త్రీ॥ ౨ - సంధ్యాకాలముపేళ్ళు. Evening.

[వ్యుష్టం విభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గోసర్గ ఇష్యతే.] అధికపాఠము.

(ప్రా) హ్ణాపరాహ్ణ మ
ధ్యాహ్నై) స్త్రిసన్ధ్య
(మథ) శర్వరీ, నిశా నిశీ
థినీ రాత్రి స్త్రియామా
క్షణదా క్షపా. ౧౧౧,
విభావరీ తమస్విన్యౌ ర
జనీ యామినీ తమీ, త
మిస్రా (తామసీ రాత్రి)

త్రిసన్ధ్యమ్॥న॥౧-ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యాహ్నములనుదినాద్యన్తమధ్యభాగసమూహము.

శర్వరీ-నిశా-నిశీథినీ - రాత్రిః-త్రియామా-క్షణదా క్షపా-విభావరీ - తమస్వినీ-రజనీ-యామినీ-తమీ (పా) తమా॥స్త్రీ॥౧౨-రాత్రిపేళ్ళు. Night.

తమిస్రా॥స్త్రీ॥ ౧ - తామసీరాత్రిః- గాఢాంధకారపురాత్రిపేరు. A dark night.

జ్యోత్స్నీ చన్ద్రిక
౨౨౭ యాఽన్వితా. ౧౧౨
ఆగామివర్తమానా
హర్యుక్తాయాం నిశి)
పక్షిణీ.

జ్యోత్స్నీ॥స్త్రీ॥ ౧-చన్ద్రికయా = వెన్నెలతో డ, అన్వితా=కూడిన రాత్రిపేరు.

పక్షిణీ॥స్త్రీ॥౧-ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాంనిశి=వచ్చునట్టి పగటితోనునడిచెడుపగటితోనుం గూడినరాత్రిపేరు.

గణరాత్రం నిశా బహ్వ్యః) ప్రదోషో రజనీముఖమ్. ౧౧౩

గణరాత్రమ్॥న॥౧-నిశాః-బహ్వ్యః=పెక్కురాత్రులపేరు. ప్రదోషః॥పు॥-రజనీముఖమ్ ॥న॥ ౨-ప్రదోషకాలము పేళ్ళు.

౨౨౮ అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ)
(ద్వౌ) యామప్రహరౌ
(సమౌ)' (స) పర్వ సన్ధిః
ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యో ర్య
౨౨౯ దన్తరమ్.) ౧౧౪
పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ
(ద్వే)

అర్ధరాత్రః-నిశీథః॥పు॥౨-అర్ధరాత్రము పేళ్ళు.

యామః-ప్రహరః॥పు॥౨-జాము పేళ్ళు.

పర్వసన్ధిః ॥పు॥ (ప)పర్వ॥న్-న॥సన్ధిః॥పు॥౧-పాడ్యమిపున్నమలకును పాడ్యమియమావాస్యలకును మధ్యనున్న కాలము పేరు.

పక్షాన్తౌ ॥పు॥ పఞ్చదశ్యౌ॥ ఈ - స్త్రీ-ద్వి॥ ౨-పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్ళు.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా, (కలాహీనే సా)
ఽనుమతిః(పూర్ణే). రా
౨౩౦ కా (నిశాకరే) ౧౧౫

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా॥స్త్రీ॥౨-పున్నమ పేళ్ళు. నిశాకరే=చంద్రుఁడు, కళాహీనే (సతి) =ఒకకళ చేఁదక్కువైన వాఁడుగానున్నప్పుడు, సా=ఆపున్నమ, అనుమతిః॥స్త్రీ॥౧-అనుమతియనఁబడుచున్నది. పూర్ణే (సతి)-పదాఱుకళలతోఁ గూడియున్నప్పుడు, రాకా॥స్త్రీ॥ ౧-రాక యనఁబడుచున్నది.

అమావాస్యా త్వమా
వస్యా దర్శ స్సూర్యేన్దు
సంగమః, (సా దృష్టేన్దు)
స్సినీవాలీ (సా నష్టేన్దు
౨౩౧ కలా) కుహూః. ౧౧౬
ఉపరాగో గ్రహో
(రాహుగ్రస్తే త్విన్దౌ
చ పూష్ణిచ), సోపప్లవో

అమావాస్యా - అమావస్యా॥స్త్రీ॥దర్శః-సూర్యేన్దుసంగమః॥పు॥ ౪- అమావాస్య పేళ్లు. సినీవాలీ॥స్త్రీ॥౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనబడినయమావాస్యపేరు, కుహూః॥స్త్రీ॥౧-నష్టేందుకలా సా=చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్యపేరు.

ఉపరాగః-గ్రహః॥పు॥ ౨-గ్రహణము పేళ్లు.

సోపప్లవ-ఉపరక్తః॥పు॥౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేతఁ గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ=చంద్రునికిని

వరక్తౌ (ద్వౌ)
నగ్న్యుత్పాత ఉపా
హితః. ౧౧౭
(ఏక యోక్త్యా)పుష్ప
వన్తౌ (దివాకర నిశాక
రౌ),

(అష్టాదశ నిమేషాస్తు)
కాష్ఠా
(త్రింశత్తు తాః) క
లా. ౧౧౮
తాస్తు (త్రింశ) త్క్షణ

(స్తేతు) ముహూర్తో
(ద్వాద శాస్త్రియామ్),
(తేతు త్రింశ) దహో
రాత్రః

పక్ష (స్తే దశ పఞ్చ
చ.) ౧౧౯
పక్షౌ పూర్వాపరౌ
శుక్లకృష్ణౌ
మాసస్తు (తౌ వుభౌ),

ద్వౌద్వౌ మాఘాది
మాసౌ స్యా దృతు
(స్తై) రయనం(త్రిభిః).
౧౨౦
(అయనే ద్వే గతి రుద
గ్దక్షిణార్కస్య) వత్స
రః,

పూష్ణిచ-సూర్యునికిని పేళ్ళు.

అగ్న్యుత్పాతః-ఉపాహితః ॥పు॥ ౧-ధూమ కేతువుపేళ్ళు. A meteor or Comet.

పుష్పవన్తౌ ॥త్॥ (వ) పుష్పవన్తౌ ॥అ॥ పు-ద్వి॥ ౧-ఏకయా ఉక్త్యా=ఒకమాటచేత, దివాకరనిశాకరౌ=సూర్యచంద్రులపేరు.

కాష్ఠా ॥సీ॥ ౧-అష్టాదశనిమేషాః = పదునెని మిదిరెప్పపాట్లకాలముపేరు.

కలా ॥సీ॥ ౧-తాః త్రింశత్=అట్టి కాష్ఠలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు. Eight seconds.

క్షణః ॥పు॥ ౧-తాః త్రింశత్ - అట్టికళలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు. 4 minutes.

ముహూర్తః ॥పు॥ ౧-తేద్వాదశ = అట్టిక్షణములు పండ్రెండు గూడిన కాలముపేరు.

అహోరాత్రః ॥పు॥ ౧ - తేత్రింశత్ = అట్టి ముహూర్తములు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు.

పక్షః ॥పు॥ ౧- తేదశపఞ్చ = అట్టి యహోరాత్రములు పదునేను గూడినకాలముపేరు.

శుక్లః ॥పు॥ ౧-కృష్ణః ॥పు॥ ౧ - వరుసగా బూర్వపక్షమునకును అపరపక్షమునకును పేళ్ళు.

మాసః ॥పు॥ ౧-తావుభౌ=ఆశుక్లకృష్ణపక్షములు రెండుగూడినకాలముపేరు. Month.

ఋతుః ॥పు॥ ౧-మాఘమాసము మొదలు రెండేసి నెలలుగూడినకాలముపేరు. Season.

అయనమ్॥న॥౧-తైః త్రిభిః=అట్టిఋతువులు మూఁడుగూడిన కాలముపేరు. Half year.

వత్సరః॥పు॥ ౧-సూర్యునియుత్తరపు దిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారము గానునుండుదక్షిణోత్తరాయణములు రెండును

(సమరాత్రం దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్). ౧.౨౧

(పుష్య యుక్తా పౌర్ణమాసీ) పౌషీ

(మాసేతు యత్రసా, నామ్నాస) పౌషో (మాఘాద్యాశ్చైన మేకాదశాపరే). ౧.౨౨

మార్గశీర్షే సహా మార్గ ఆగ్రహాయణిక (శ్చసః),

పౌషే తైష సహాస్యా (ద్వౌ)

తపా మాఘే ఒథ ఫాల్గునే. ౧.౨౩ (స్యా) త్తపస్యః ఫాల్గునిక (స్సాన్య) చ్చైత్రే చైత్రికో మధుః,

వైశాఖేమాధవో రాధో

జ్యేష్ఠే శుక్ర

శ్శుచి (స్త్వయమ్).

౧.౨౪. ఆషాఢే

సంవత్సర మనఁబడును. ఇదియె యొకయేఁడు. మాఘాదిశ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి. అది యుత్తరాయణము. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి. అది దక్షిణాయనము అట్టి అయనములు రెండుగూడిన కాలము సంవత్సరమనుచుట.

విషువత్ -విషువమ్ ॥న॥ ౨-సమమైన రాత్రింబవళ్ళు గలకాలము-అనఁగా రాత్రిపగలు సమమైనకాలము పేళ్లు. Equinox.

పౌషీ ॥స్త్రీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁగూడిన, పౌర్ణమాసీ = పున్నమపేరు.

పౌషః ॥పు॥ ౧- ఏమాసమున నాపున్నమ వచ్చునో, ఆమాసము పౌషమనంబడును. తక్కినమాఘమాసము మొదలగు పదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షః - సహాః ॥స॥ మార్గః - ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪-మార్గశీర్షము పేళ్ళు.

పౌషః - తైషః-సహస్యః ॥పు॥ పుష్యమాసము పేళ్లు. [పేళ్ళు.

తపాః॥స॥మాఘః ॥పు॥ ౨-మాఘమాసము

ఫాల్గునః-తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ 3-ఫాల్గున మాసము పేళ్ళు.

చైత్రః - చైత్రికః- మధుః ॥పు॥ 3- చైత్రమాసము పేళ్ళు.

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ 3-వైశాఖమాసము పేళ్లు.

జ్యేష్ఠః-శుక్రః॥పు॥ ౨-జ్యేష్ఠమాసము పేళ్లు.

శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః॥పు॥ ౨-ఆషాఢమాసము పేళ్ళు.

శ్రావణే (తుస్యా) న్న
భాశ్శ్రావణిక (శ్చసః),
(న్యు) ర్నభస్యః ప్రో
ష్ఠపద భాద్ర భాద్రప
దా స్సమాః. ౧౨౫

శ్రావణః - నభాః ॥స్॥ శ్రావణికః ॥పు॥ ౩- శ్రావణమాసము పేళ్ళు.

నభస్యః-ప్రోష్ఠపదః - భాద్రః-భాద్రపదః ॥పు॥ ౪-భాద్రపదమాసము పేళ్ళు.

(స్యా) దాశ్వీన ఇషోఽ
ప్యాశ్వయుజోఽపి
(స్యా)త్తు కార్తికే, బా
హు లోర్జా కార్తికికో
హేమన్త
శ్శిశిరోఽస్త్రియామ్.
వసన్తే పుష్పసమయ
స్సురభి
గ్రీష్మ ఊష్మకః, నిదా
ఘ ఉష్ణోపగమ ఉష్ణ ఊ
ష్మాగమ స్తపః. ౧౨౬.

అశ్వినః-ఇషః - ఆశ్వయుజః ॥పు॥ ౩ - ఆశ్వయుజమాసము పేళ్ళు.

కార్తికః - బాహులః - ఊర్జః - కార్తికికః ॥పు॥ ౪-కార్తికమాసము పేళ్లు.

హేమన్తః ॥పు॥ ౧- హేమంతఋతువు పేళ్ళు.

శిశిరః ॥న్న॥ ౧-శిశిరఋతువు పేళ్ళు.

వసన్తః - పుష్పసమయః - సురభిః ॥పు॥ ౩- వసంతఋతువు పేళ్లు. Spring.

గ్రీష్మః - ఊష్మకః- నిదాఘః-ఉష్ణోపగమః- ఉష్ణః-ఊష్మాగమః-తపః ॥పు॥ ౭-గ్రీష్మఋతువు పేళ్లు. Summer.

(స్త్రియాం) ప్రావృట్
(స్త్రియాం భూమ్ని) వ
ర్షా (అథ) శరత్ స్త్రి
యామ్, (షడమీ) ఋ
తవః పుంసి మార్గాదీ
నాం యుగైః క్రమా
త్. ౧౨౭

ప్రావృట్ ॥ష్-సీ॥ వర్షాః॥ఆ-సీ-బ॥ ౨-వర్ష ఋతువు పేళ్లు. Winter.

శరత్ ॥ద్॥-(ః)శరదా॥సీ॥౧-శరదృతువు పేరు.

ఋతవః ॥ఉ॥- షడమీ = ఈయాఱుఋతువులు, మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్ =మార్గశీర్షము మొదలైన పండ్రెండు నెలలలో రెండేసినెలల చేత నేర్పడుచున్నవి.

సంవత్సరో వత్సరోఽ
బ్దో హాయనోఽ (స్త్రీ)
శర త్సమాః,
(మాసేన స్యా ద
హోరాత్రః పైత్ర్యః
క్షేణ దైవతః) ౧౨౮

సంవత్సరః - వత్సరః - అబ్దః ॥పు॥ హాయనః ॥న్న॥ శరత్ ॥ద్॥ సమాః ॥ఆ-బ॥ (ప) సమా ॥సీ॥ ౫-సంవత్సరము పేళ్ళు. Year

మనుష్యుల యొక మాసము చేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము- అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మను

[దివ్యై ర్వర్ష సహస్రై ర్ద్వాదశభి ర్దైవతం యుగమ్.]

ష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొకయహోరాత్రము. అందు నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి. అట్టిమున్నూటఱువది యహోరాత్రములు దేవతల కొకసంవత్సరము. అట్టి పండ్రెండు వేలసంవత్సరములు దేవతలకు నొకయుగము. దేవసంబంధమైన రెండు వేల యుగములు బ్రహ్మకు నొకయహోరాత్రము.

దైవే యుగ సహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః

కల్పౌ తు(తౌ నృణామ్),

తౌ = ఆయహోరాత్రములు, నృణామ్ = మనుష్యులకు, కల్పౌ = రెండుకల్పములు. అందుఁ బగ లుదయకల్పము, రాత్రిక్షయకల్పము.

మన్వన్తరం తు (దివ్యానాం యుగానా మేకసప్తతిః.) ౧౩౦

మన్వన్తరమ్ ॥న॥ ౧-దివ్యానాం యుగానామ్=దేవయుగములయొక్క॥ ఏకసప్తతిః = డెబ్బదియొకటి గూడిన కాలము పేరు.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త ఇత్యపి, (అస్త్రీ) పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మా పాప కిల్బిష కల్మషమ్, ౧౩౧ కలుషం వృజి నైనో౽ఘ మంహో దురిత దుష్కృతమ్, స్యాద్ధర్మ మస్త్రియాం పుణ్య శ్రేయసీ సుకృతం వృషః.

సంవర్తః-ప్రలయః కల్పః-క్షయః-కల్పాన్తః ॥పు॥ ౫-ప్రళయకాలము పేళ్లు. The Deluge.

పఙ్కమ్ ॥పు॥ పాప్మా ॥న్ - పు॥ పాపమ్-కిల్బిషమ్ - కల్మషమ్ - కలుషమ్ - వృజినమ్-ఏనః ॥ స్ ॥ అఘమ్ - అంహః ॥స్॥ దురితమ్-దుష్కృతమ్ ॥న॥ ౧౨-పాపము పేళ్లు. Sin.

ధర్మమ్ ॥పు॥ పుణ్యమ్ - శ్రేయః ॥సీ॥ సుకృతమ్ ॥న॥ వృషః ॥పు॥ ౫-పుణ్యము పేళ్లు. Virtue.

ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః ప్రమోదామోద సమ్మదాః. (స్యా) దానన్దథు రానన్ద శ్శర్మ శాత సుఖాని చ. ౧౩౨

ముత్ ॥ద॥ ప్రీతిః ॥సీ॥ - ప్రమదః-హర్షః-ప్రమోదః - ఆమోదః - సమ్మదః - ఆనన్దథుః-ఆనన్దః ॥పు॥ శర్మ ॥న్॥ శాతమ్ (సా) సాతమ్-సుఖమ్॥న॥౧౨-సంతోషము పేళ్లు. Joy.

శ్వశ్శ్రేయసం శివం

శ్వశ్శ్రేయసమ్ - శివమ్ - భద్రమ్ - కల్యా

భద్రం కల్యాణం మఙ్గళం శుభమ్, భావుకం భవికం భవ్యం కుశలం
క్షేమ మస్త్రియామ్).
౧౩౮ శస్తం చా
(థ త్రిషు ద్రవ్యే పాప
పుణ్య సుఖాది చ),

ణమ్-మంగళమ్-శుభమ్-భావుకమ్- భవికమ్-
భవ్యమ్-కుశలమ్ ॥ స॥ క్షేమమ్॥న్న॥శస్తమ్॥న॥
౧౨-శుభము పేళ్లు. Happiness.
ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలయిన పదుమూఁడు శబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూఁడులింగములయందు వర్తించును.

మతల్లికా మచర్చికా
ప్రకాణ్డ ముద్ఘ తల్లజౌ.
(ప్రశస్తవాచకా న్య
మూ) న్యయ (శ్శుభావ
హో విధిః), దైవం దిః.
ష్టం భాగధేయం భా
గ్యం స్త్రీ నియతిర్విధిః.

మతల్లికా - మచర్చికా ॥సీ॥ ప్రకాణ్డమ్॥న॥
ఉద్ఘః-తల్లజః ॥పు॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు.
అయః ॥పు॥ ౧ - శుభమును గలుగఁజేయు
సత్కర్మము పేరు.
దైవమ్- దిష్టమ్ - భాగధేయమ్ - భాగ్యమ్
॥న॥ నియతిః ॥సీ॥ విధిః॥ పు॥ ౬-పూర్వకృతమైన
శుభాశుభకర్మము పేళ్లు. Luck.

హేతు(ర్నా) కారణం
బీజం నిదానం త్వాది
కారణమ్, క్షేత్రజ్ఞ ఆ
త్మా పురుషః ప్రధానం
ప్రకృతిః స్త్రియామ్).

హేతుః॥పు॥ కారణమ్-బీజమ్ ॥న॥౩- కారణము పేళ్లు. నిదానమ్-ఆదికారణమ్ ॥న॥ ౨-మొదటికారణము పేళ్లు. క్షేత్రజ్ఞః-ఆత్మా॥న్॥ పురుషః॥ పు॥ ౩-జీవుని పేళ్లు. Soul. ప్రధానమ్॥న॥
ప్రకృతిః ॥సీ॥ ౨-ప్రకృతిపేళ్లు. Nature.

(విశేషః కాలికో)௨వ
స్థా (గుణాస్సత్త్వం రజ
స్తమః, జనుర్జనన జన్మా
ని జని రుత్పత్తిరుద్భవః.
౧౩౯. ప్రాణీతు చేతనో
జన్మీ జన్తు జన్యు శరీరి
ణః, జాతి ర్జాతంచ సా
మాన్యం వ్యక్తి స్తు
(పృథగాత్మికా). ౧౩౯.
చిత్తం తు చేతో హృ

అవస్థా॥సీ॥౧-కాలముచేతఁజేయంబడినయౌవనాదిరూపమైన విశేషము పేరు. సత్త్వమ్-రజః-తమః ॥న్-న॥ ౩- ప్రకృతిగుణములు. జనుః
॥న్॥జననమ్-జన్మ॥న్-న॥ జనిః॥న్న॥ఉత్పత్తిః॥సీ॥
ఉద్భవః ॥పు॥ ౬-పుట్టుక పేళ్ళు. ప్రాణీ॥న్॥చేతనః-
జన్మీ ॥న్॥ జన్తుః-జన్యుః- శరీరీ ॥న్-పు॥౬-మనుష్యులు మొదలుగాఁగల ప్రాణుల పేళ్లు. జాతిః ॥సీ॥
జాతమ్-సమాన్యమ్ ॥న॥ ౩ - ఘటత్వాదిజాతి
పేళ్లు. వ్యక్తిః ॥సీ॥ పృథగాత్మికా= జాతికి నాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తి పేరు. చిత్తమ్- చేతః॥న్॥

దయం స్వాన్తం హృన్మానసం మనః,

హృదయమ్- స్వాన్తమ్-హృత్ ॥ద॥ మానసమ్-మనః ॥స్-న॥ ౬-మనస్సుపేళ్లు. Mind.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిషణా ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మతిః. ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చిత్సంవి త్ప్రతిపత్ జ్ఞప్తిచేతనాః, ధీ (ర్ధారణావతీ) మేధా సంకల్పః (కర్మ మానసమ్). ౧౮౧

బుద్ధిః - మనీషా - ధిషణా-ధీః-ప్రజ్ఞా - శేముషీ - మతిః - ప్రేక్షా - ఉపలబ్ధిః-చిత్-సంవిత్ - ప్రతిపత్ ॥ద॥ జ్ఞప్తిః-చేతనా॥సీ॥౧౪బుద్ధిపేళ్లు. మేధా॥సీ॥౧. ధారణావతీ=ధారణశక్తిగల, ధీః=బుద్ధిపేరు. సంకల్పః ॥పు॥ ౧-మానసంకర్మ=మనోవ్యాపారము పేరు. Will.

[అవధానం సమాధానం ప్రణిధానంతథైవచ. అధి. పా]

(చిత్తాభోగో) మనస్కార శ్చర్చా సఙ్ఖ్యా విచారణా, అధ్యాహార స్తర్క ఊహో విచికిత్సా తు సంశయః. ౧౮౨. సన్దేహ ద్వాపరౌ

మనస్కారః ॥పు॥౧-చిత్తాభోగః=మనస్సునిండుకొనియుండుటపేరు. చర్చా-సంఖ్యా - విచారణా ॥సీ॥3-ప్రమాణముచేత నర్థమును పరీక్షించుటపేళ్లు. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహః ॥పు॥ 3. తక్కువను పూరించుటకు నెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటపేళ్లు. అపూర్వమైనదాని నుత్ప్రేక్షించుటకును పేళ్లనికొందఱు. విచికిత్సా॥సీ॥. సంశయః-సందేహః-ద్వాపరః ॥పు॥ ౪-సందేహము పేళ్లు. Doubt.

[విమర్శో భావనాచైవ వాసనా చ నిగద్యతే. అధి. పా.]

థాథ (సమౌ) నిర్ణయ నిశ్చయౌ, మిథ్యాదృష్టి ర్నాస్తికతా

నిర్ణయః - నిశ్చయః ॥పు॥ ౨ - నిశ్చయము పేళ్లు. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥సీ॥ ౨-పరలోకము లేదనుబుద్ధిపేళ్లు.

వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్. ౧౮౩

వ్యాపాదః ॥పు॥ద్రోహచిన్తనమ్ ॥న॥ ౨-ద్రోహము తలఁచుట పేళ్లు.

(సమౌ) సిద్ధాన్త రా...

సిద్ధాన్తః రాద్ధాన్తః ॥పు॥ ౨ - సిద్ధా...

ద్ధాన్తో	తము పేళ్లు. A truth established.
భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతి ర్భ్రమః,	భ్రాన్తిః - మిథ్యామతిః ॥స్త్రీ॥ భ్రమః ॥పు॥ 3-భ్రాంతిపేళ్లు. Error or Illusion.
సంవి దాగూః ప్రతి జ్ఞానం నియ మాశ్రవ సంశ్రవాః. ౧౭౭. అఙ్గీకా రాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః,	సంవిత్ ॥ద్॥ ఆగూః ॥ఊ॥(ప)ఆగూః ॥ర్ - స్త్రీ॥ ప్రతిజ్ఞానమ్ ॥న॥ నియమః - ఆశ్రవః - సంశ్రవః - అంగీకారః - అభ్యుపగమః - ప్రతిశ్రవః - సమాధిః ॥పు॥ ౧౦ అంగీకారము పేళ్ళు. Bssent or promise.
(మోక్షే ధీ) ర్జ్ఞాన	జ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షమునందలిబుద్ధి పేరు.
(మన్యత్ర) విజ్ఞానం (శిల్పశాస్త్రయోః) ౧౭౮	విజ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షముకంటె వేఱైన శాస్త్రమునందును శిల్పమునందునున్న బుద్ధిపేరు.
ముక్తిః కైవల్య నిర్వాణ శ్రేయో నిశ్శ్రేయ సామృతమ్, మోక్షో ఽపవర్గో	ముక్తిః ॥స్త్రీ॥ కైవల్యం - నిర్వాణమ్ - శ్రేయః ॥స్॥ నిశ్శ్రేయసమ్ - అమృతమ్ - ॥న॥ - మోక్షః - అపవర్గః ॥పు॥ ౮ - మోక్షము పేళ్ళు. Beatitude.
ఽథాజ్ఞాన మవిద్యా ఽహంమతిః స్త్రియామ్	అజ్ఞానమ్ ॥న॥ అవిద్యా - అహంమతిః ॥స్త్రీ॥ 3-అజ్ఞానము పేళ్లు. Ignorance
రూపం శబ్దో గన్ధరస స్పర్శాశ్చ విషయా (అమీ), గోచరా ఇన్ద్రియార్థాశ్చ హృషీకం విషయీన్ద్రియమ్. కర్మేన్ద్రియం తు (పాయ్వాది) (మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రియమ్,	విషయాః గోచరాః - ఇన్ద్రియార్థాః ॥ పు - బ॥ 3-రూపము శబ్దము గంధము రసము స్పర్శము నను నీయయిదు విషయముల పేళ్లు. హృషీకమ్ విషయి ॥న్॥ ఇన్ద్రియమ్ ॥న॥ 3-ఇంద్రియము పేళ్లు. కర్మేన్ద్రియమ్ ॥న॥ ౧-పాయ్వాది - పాయూపస్థ వాక్పాణిపాదముల పేరు. ధీన్ద్రియమ్ ॥ ౧ - మనోనేత్రాది - మనోనేత్రజిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు.
తువరస్తు కషాయో (ఽస్త్రీ) మధురో లవణః కటుః. ౧౭౯. తిక్తో ఽమ్లశ్చ (రసాః పుంసి	తువరః (పా) తూవరః - కషాయః ॥పు॥ ౨- ఒగరు పేళ్లు. మధురః ॥౧-తియ్యదనము పేరు. లవణః ॥పు॥ ౧-ఉప్పు పేరు. కటుః ॥పు॥ ౧-కారము పేరు. తిక్తః ॥పు॥ ౧-చేదు పేరు. అమ్లః (ప)

తద్వత్తుస షడమీ త్రిషు,)

అంబ్లః ।పు। ౧-పుల్ల నపేరు. ఈ మూఋశబ్దములును రసవాచకములైనపుడు పుల్లింగములు, ఆరసముతోఁ గూడినవస్తువాచకములైనపుడు త్రిలింగములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమళో (గన్ధే జన మనోహరే). ౧౪౯. ఆమోద (స్సోఽతినిర్హారీ)

పరిమళః।పు। ౧-నానాద్రవ్యములను మెదపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకు మనోహరమైన గన్ధముపేరు. ఆమోదః ।పు। ౧-అతినిర్హారీ సః= మిక్కిలిదూరముగా వ్యాపించునట్టియాపరిమళముపేరు. Ssrong smlel.

(వాచ్యలిఙ్గత్వ మాగుణాత్).

ఇదిమొదలు శుక్లశుభ్రాదిశబ్దములవఱకుఁ గలశబ్దములు విశేష్యలింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః. ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీ ముఖవాసనః, పూతిగన్ధి స్తు దుర్గన్ధో విస్రం స్యా దామగన్ధి (యత్). ౧౫౧

సమాకర్షి।న।నిర్హారీ ।న। ౨-దూరముగా వ్యాపించుగంధముగలవస్తువుపేళ్ళు. సురభిః-ఘ్రాణతర్పణః ఇష్టగన్ధః-సుగన్ధిః। ౪-మంచిగంధముగలవస్తువుపేళ్ళు. ఆమోదీ।న। ముఖవాసనః। ౨ - కర్పూరము మొదలయినముఖవాసనద్రవ్యముపేళ్ళు. పూతిగన్ధిః-దుర్గన్ధః। ౨ - దుర్గంధముగలవస్తువుపేళ్ళు. విస్రమ్-ఆమగన్ధి ।న। ౨- అపక్వమైనగంధము గలవస్తువులుపేళ్లు.

శుక్ల శుభ్ర, శుచి శ్వేత విశద శ్యేత పాణ్డరాః, అవదాత స్సితో గౌరో వళక్షో ధవళో ఽర్జునః, ౧౫౨

శుక్లః-శుభ్రః- శుచిః- శ్వేతః -విశదః - శ్యేతః-పాణ్డరః- అవదాతః-సితః-గౌరః-వళక్షః - ధవళః అర్జునః।౧౩- తెలుపువర్ణముపేళ్ళు. White.

హరిణః పాణ్డురః పాణ్డు

హరిణః-పాణ్డురః-పాణ్డుః। 3- తెలుపు పచ్చన కలిపిన వర్ణముపేళ్ళు. Yellowish whithe.

(రీషత్పాణ్డుస్తు) ధూసరః.

ధూసరః।౧ - ఈషత్పాణ్డుః - ఇంచుక తెలుపువన్నె పేరు. Grey

కృష్ణే నీలాసిత శ్యా

కృష్ణః-నీలః-అసితః- శ్యామః-కాలః-శ్యామ

మ కాల శ్యామల మే
చకాః. ౧౫౩
పీతో గౌరో హరిద్రా
భః పాలాశో హరితో
హరిత్,
లోహితో రోహితో
రక్త శ్శోణః (కోకనద
చ్ఛవిః). ౧౫౪
(అవ్యక్తరాగ) స్త్వరుణ
(శ్శ్వేతరక్తస్తు) పాట
లః, [తామ్రో)విపీతరక్త
స్తు పిఙ్గరః పరికీర్తితః.]
శ్యావ (స్స్యా) త్కపిశో

ధూమ్ర) ధూమలా
కృష్ణలోహితే. ౧౫౫
కడారః కపిలః పిఙ్గ పి
శఙ్గౌ కద్రుపిఙ్గలౌ,
చిత్రం కిర్మీర కల్మాష
శబలై తాశ్చ కర్బురే.
(గుణే శుక్లాదయః
పుంసి)
గుణిలిఙ్గాస్తు తద్వతి,

---- ఇతి ధీవర్గః. ----

బ్రాహ్మీ తు భారతీ
భాషా గీ ర్వాగ్వాణీ సర
స్వతీ. ౧౫౬. వ్యాహార

లః-మేచకః॥౭-నలుపువర్ణము పేళ్ళు. Black. 304

పీతః-గౌరః - హరిద్రాభః ॥3 - పసుపువన్నె పేళ్ళు. Yellow. పాలాశః(పా)పలాశః-హరితః-హరిత్ ॥3 - ఆకు పచ్చవర్ణము పేళ్లు. Green.

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ 3 - ఎఱుపువన్నె పేళ్లు. శోణః॥ ౧-కోకనదచ్ఛవిః = ఎఱ్ఱకలువవంటి కాంతిగల యెఱుపువర్ణము పేరు. Crimson.

అరుణః ॥ ౧-వ్యక్తముగాని యెఱుపుపేరు.

పాటలః॥౧- తెలుపు నెఱుపుఁగూడిన వర్ణము పేరు. [తామ్రః-విపీతరక్తః-పిఙ్గరః॥ 3 - పసుపు నెఱుపుకలిసినవర్ణము పేళ్లు. అధికపాఠము.] శ్యావః-కపిశః ౨ - మర్కటవర్ణమువంటివర్ణము పేళ్లు.

ధూమ్రః-ధూమలః - కృష్ణలోహితః॥3 - నలుపును నెఱుపునుగలిసినవర్ణము పేళ్లు. Brown. 305

కడారః - కపిలః - పిఙ్గః - పిశఙ్గః - కద్రుః - పిఙ్గలః॥౬-గోరోచనవర్ణమువంటివర్ణము పేళ్ళు.

చిత్రః - కిర్మీరః - కల్మాషః - శబలః - ఏతః - కర్బురః॥౬-నానావర్ణముల పేళ్ళు. 310

శుక్లాదయః॥శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకుఁ గల - ౫౮-శబ్దములును, గుణే= వర్ణవాచకములైనపుడు. పుంసి=పుల్లింగములు. తద్వతి=వర్ణముగలశబ్దమును జెప్పునపుడు, గుణిలిఙ్గాః-విశేష్యలింగముగలవి.

బుద్ధితోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బ్రాహ్మీ-భారతీ - భాషా - గీః॥ ర॥ వాక్॥చ॥ వాణీ-సరస్వతీ ॥సీ॥ వ్యాహారః॥పు॥ ఉక్తిః ॥సీ॥ లపితమ్ - భాషితమ్ - వచనమ్ - వచః ॥న - న॥ 311

ఉక్తి ర్లపితం భాషితం
వచనం వచః,
అపభ్రంశో౽పశబ్ద
(స్స్యాచ్ఛాస్త్రే) శబ్ద
318 స్తు (వాచకః) ౧౫౮
(తిఙ్సుబన్తచయో)
వాక్యం (క్రియా వా
కారకాన్వితా),

...క్తి-వాక్కు పేళ్ళు. ఇందులో మొదట నేడు సర
స్వతీ దేవికిని పేళ్ళు. Goddess of Speech.
అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥ పు॥ ౨- అపశబ్దము పేళ్ళు.
శబ్దః॥ పు॥ - ౧ శాస్త్రమునందు నర్థమును
జెప్పు నుశబ్దము పేరు. Word.
వాక్యమ్॥ న॥ ౧ - తిఙ్సుబన్తచయః=తిఙంత
మనఁగాఁ గ్రియ,సుబంతమనఁగా శబ్దము గాన
నివి సంబంధించినయర్థము గలవీనిసమూహము
వాక్యమనంబడును. కారకాన్వితా క్రియా వా=
ద్వితీయాది కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియ
యైనను వాక్యమనంబడును.

శ్రుతిః (స్త్రీ) వేద ఆ
మ్నాయ స్త్రయీధర్మ
319 స్తు (తద్విధిః). ౧౫౯
(స్త్రియా) మృ క్సామ
యజుషీ

శ్రుతిః ॥సీ॥ వేదః- ఆమ్నాయః ॥పు॥ 3-వేద
ము పేళ్ళు. త్రయీధర్మః॥పు॥౧-తద్విధిః=ఆవేద
మునందుఁజెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధుల పేరు.
ఋక్॥చ్-సీ॥ సామ॥న్॥ యజుః॥స్-న॥3-వరు
నగా ఋక్సామయజుర్వేదముల పేళ్ళు.

(ఇతి వేదా స్త్రయ)
స్త్రయీ,
(శిక్షే త్యాది శ్రుతే
రఙ్గ)
(మోఙ్కార ప్రణవౌ
సమౌ.) ౧౬౦
315 ఇతిహాసః పురావృత్త
(ముదాత్తాద్యా స్త్ర
య)స్స్వరాః,
ఆన్వీక్షికీ దణ్డనీతి(స్తర్క
320 విద్యార్థశాస్త్రయోః,)
ఆఖ్యాయి కోపలబ్ధార్థా

త్రయీ॥ సీ॥౧ - మూఁడు వేదముల సమూ
హము పేరు.
శిక్షా, వ్యాకరణమ్,ఛన్దః,నిరుక్తమ్, జ్యోతిషమ్,
కల్పః, ఈయాఱును వేదాంగమనంబడును.
ఓంకారః-ప్రణవః॥ పు॥ ౨-ప్రణవము పేళ్ళు
Haly Sylladle
ఇతిహాసః॥ పు॥ పురావృత్తమ్ ॥న॥ ౨-భారత
ము మొదలయినయితిహాసముల పేళ్లు. Epic
స్వరాః॥పు-బ॥ ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదాత్త
అనుదాత్తస్వరితముల పేరు.
ఆన్వీక్షికీ-దణ్డనీతిః॥సీ॥ ౨ - వరుసగా తర్క
శాస్త్రమునకు నీతిశాస్త్రమునకును పేరు. Logic
ఆఖ్యాయికా-ఉపలబ్ధార్థా॥ సీ॥ ౨ - సత్యమై

	యర్థముగలిగినహర్ష చరితమొదలైన కృతిపేళ్లు.
పురాణం పఞ్చలక్షణం, [సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వన్తరాణి చ, వంశానుచరితం చేతి లక్షణానాం తు పఞ్చకమ్.]	పురాణమ్-పఞ్చలక్షణమ్॥ న॥ ౧-సర్గప్రతిసర్గాది పంచలక్షణములతోఁ గూడినమాత్స్యాదిపురాణములపేళ్ళు. Mytuology.
ప్రబన్ధకల్పనా కథా	ప్రబన్ధకల్పనా - కథా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇంచుక సత్యమైనయర్థముగలప్రబంధములపేళ్లు. Romance.
ప్రవహ్లికా ప్రహేళికా. ౧౬౨	ప్రవహ్లికా - ప్రహేళికా ॥స్త్రీ॥ ౨ - గూఢార్థము గలప్రబన్ధములపేళ్ళు.
స్మృతి స్తు ధర్మసంహితా	స్మృతిః-ధర్మసంహితా॥ స్త్రీ॥ ౨-మానవాదిధర్మశాస్త్రముల పేళ్ళు. Code of laws.
సమాహృతిస్తు సంగ్రహః,	సమాహృతిః ॥స్త్రీ॥ సంగ్రహః॥పు॥ ౨ - అనేకస్థలములయందుండునర్థముల నొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథములపేళ్లు. Summary.
సమస్యా తు సమాసార్థా	సమస్యా - సమాసార్థా ॥స్త్రీ॥ ౨-కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యఁబడు పద్యాంశముపేళ్లు.
కింవదన్తీ జనశ్రుతిః.	కింవదన్తీ-జనశ్రుతిః॥స్త్రీ॥ ౨-లోకప్రవాదముపేళ్లు.
వార్తా ప్రవృత్తి ర్వృత్తాన్త ఉదన్త స్స్యా	వార్తా - ప్రవృత్తిః ॥స్త్రీ॥ వృత్తాన్తః - ఉదన్తః ॥పు॥ ౪-వృత్తాంతముపేళ్లు. News.
దథాహ్వయః, ఆఖ్యాఽహ్వే అభిధానంచ నామధేయం చ నామ చ.	ఆహ్వయః॥పు॥ ఆఖ్యా-ఆహ్వే॥స్త్రీ॥ - అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ॥ న్-న॥ ౬ - నామధేయము పేళ్ళు. Name.
హూతి రాకారణాఽఽహ్వానం	హూతిః-ఆకారణా ॥స్త్రీ॥-ఆహ్వానమ్ ॥న॥ 3. పిలుచుటపేళ్లు. Call.
సంహూతి (ర్బహుభిః కృతా,)	సంహూతిః- ॥స్త్రీ॥ ౧-బహుభిఃకృతా=బహుమందిచేరి పిలుచుటపేరు. Clamour.
వివాదోవ్యవహార(స్స్యా)	వివాదః-వ్యవహారః॥పు॥ ౨-తగవుపేళ్లు.
దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్	ఉపన్యాసః ॥పు॥ వాఙ్ముఖమ్॥న॥ ౨- వాక్యా

329 ఖమ్. ౧౬౫

రంభము పేళ్ళు.

ఉపోద్ఘాతఉదాహారః

ఉపోద్ఘాతః-ఉదాహారః ॥పు॥ ౨-ఉదాహరించుటపేళ్లు. ఉపన్యాసశబ్దము మొదలుగ సమార్థకము లని కొందఱు. Preface.

శపనం శపథః పుమాన్.

శపనం॥న॥శపథః॥పు॥ ౨-ఒట్టుపెట్టుకొనుటపేళ్లు.

ప్రశ్నోఽనుయోగః పృచ్ఛా చ

ప్రశ్నః-అనుయోగః॥పు॥ పృచ్ఛా ॥స్త్రీ॥ 3-అడుగుటపేరు. Question.

ప్రతివాక్యోత్తరే (స
330 మే. ౧౬౬

ప్రతివాక్యమ్-ఉత్తరమ్ ॥న॥ ౨-ఉత్తర మిచ్చుటపేళ్లు. Answer.

మిథ్యాభియోగోఽభ్యాఖ్యాన

మిథ్యాభియోగః॥పు॥అభ్యాఖ్యానమ్ ॥న॥ ౨-లేనిదాని నాక్షేపించుట పేళ్లు.

(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్, అభిశాపః

మిథ్యాభిశంసనమ్॥న॥అభిశాపః॥పు॥ ౨-లేని దోషమును పైఁ బెట్టుటపేళ్లు.

ప్రణాదస్తు (శబ్దస్స్యా
331 దనురాగజః). ౧౬౭

ప్రణాదః॥పు॥ ౧-అనురాగజః=అనురాగము వలనఁ బుట్టిన, శబ్దః=శబ్దము పేరు.

యశః కీర్తిస్సమజ్ఞా చ

యశః॥స-న॥కీర్తి-సమజ్ఞా (పా) సమాఖ్యా ॥స్త్రీ॥3-కీర్తిపేళ్లు. Fame.

స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః,

స్తవః॥పు॥స్తోత్రమ్ ॥న॥ స్తుతిః-నుతిః ॥స్త్రీ॥ ౪-స్తోత్రముపేళ్లు. Praise.

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రిరుక్తం)

ఆమ్రేడితమ్॥ ౧-ద్విఃత్రిఃఉక్తమ్ (హర్షాదులచేత) రెండుమూఁడు మాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు.

ఉచ్చైర్ఘుష్టం తు
334 ఘోషణా. ౧౬౮

ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్ ॥న॥ ఘోషణా॥స్త్రీ॥ ౨-గట్టిగాఁ బలుకుటపేళ్ళు.

కాకుః (స్త్రియాం వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభిర్ధ్వనేః)

కాకుః॥స్త్రీ॥ ౧-శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః శోకభయాదులచేత నయినధ్వనియొక్క వికారము పేరు.

అవర్ణాక్షేప నిర్వాద పరీవా...

అవర్ణః-ఆక్షేపః-నిర్వాదః-పరీవాదః-అపవాదః-ఉపక్రోశః ॥పు॥ జుగుప్సా-కుత్సా-నిన్దా ॥స్త్రీ॥

(వత్). ౧౯౯. ఉపక్రో శో జుగుప్సా చ కుత్సా నిన్దా చ గర్హ ణే,

గర్హణమ్ ॥న॥ ౧౦-నిందపేళ్లు. Blame. 33

పారుష్య మతివాద (స్స్యా)

పారుష్యమ్ ॥న॥ అతివాదః ॥పు॥ ౨-అప్రియముగాఁ బలుకుట పేళ్లు.

ద్భర్త్సనం (త్వపకారగీః). ౧౭౦

భర్త్సనమ్ ॥న॥ ౧-అపకారగీః= పరునికి భయమునుబుట్టించు నపకారవాక్యము పేరు. 335

(య స్సనిన్ద ఉపాలమ్భ స్తత్ర స్యా) త్పరిభాషణమ్,

పరిభాషణమ్ ॥న॥ ౧-యఃసనిన్దఃఉపాలమ్భః తత్ర స్యాత్ - నిందతోఁగూడిన దుర్వాదము పేరు.

(తత్ర) త్వాక్షారణా (య స్స్యా ద్దాక్రోశో మైథునం ప్రతి). ౧౭౧

ఆక్షారణా ॥స్త్రీ॥౧-మైథునం ప్రతి=మైథునమునుగూర్చి, యఃఆక్రోశః, తత్ర స్యాత్ =కూఁతలు పెట్టుటపేరు. 340

స్యా దాభాషణ మాలాపః

ఆభాషణమ్ ॥న॥ ఆలాపః ॥పు॥ ౨-గమనాగమనాదిసమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు.

ప్రలాపో(ఽనర్థకంవచః,)

ప్రలాపః ॥పు॥ ౧-అనర్థకంవచః=అప్రయోజకపుమాటపేరు. Talk.

అనులాపో (ముహుర్భాషా)

అనులాపః ॥పు॥ ౧-ముహుర్భాషా = పలుమాఱు పలుకుటపేరు.

విలాపః పరిదేవనమ్. ౧౭౨

విలాపః॥పు॥ పరిదేవనమ్॥న॥ ౨-దుఃఖవేళయందుఁబలుకువాక్యము పేళ్లు. Tamentation 34

విప్రలాపో (విరోధోక్తి) స్సల్లాపో (భాషణం మిథః),

విప్రలాపః॥పు॥౧-విరోధోక్తిః=విరోధముగాఁబలుకుటపేరు. సల్లాపః॥పు॥౧-మిథఃభాషణం=ప్రీతిచేత పరస్పరము సంభాషించుటపేరు.

సుప్రలాప స్సువచన

సుప్రలాపః ॥పు॥సువచనమ్ ॥న॥ ౨-పరిశుద్ధమైనమాటపేళ్లు. పేళ్లు.

మపలాపస్తు నిహ్నవః.

అపలాపః-నిహ్నవః ॥పు॥ ౨-మోసపుచ్చుమాట 34

సందేశవా గ్వాచికం (స్యా) (ద్వాగ్భేదాస్తు త్రి

సందేశవాక్ ॥చ్-స్త్రీ॥వాచికమ్॥న॥ ౨-చెప్పిపంపుమాటపేళ్లు. ఉ త్తరేవాగ్భేదాః త్రిషు=

షూత్తరే)

ఉశతీ (వాగకల్యాణీ
స్యా) త్కల్యా తు (శు
భాత్మికా). ౧౭౪. (అ
త్యర్థమధురం) సాన్త్వం
సంగతం హృదయంగ
మమ్, నిష్ఠురం పరుషం
గ్రామ్య మశ్లీలం సూ
నృతం (ప్రియే. ౧౭౫
సత్యే) (అథ) సఙ్కులక్లి
ష్టే (పరస్పర పరాహతే)
(లుప్తవర్ణపదం) గ్రస్తం
నిరస్తం (త్వరితోదిత
మ్). ౧౭౬

అమ్బూకృతం (సని
ష్ఠేవ)మబద్ధం (స్యా) దన
ర్థకమ్, అనక్షర మవా
చ్యం (స్యా) దాహతంతు
మృషార్థకమ్. ౧౭౭. (అ
థ) మ్లిష్ట మవిస్పష్టం వి
తథం (త్వనృతం వచః),
[సోల్లుణ్ఠనం తు సోత్ప్రాసం
సం మణితం రతికూజి
తమ్,] సత్యం తథ్య మృ
తం సమ్య (గమూని
త్రిషు తద్వతి). ౧౭౮
ఇతి వాగ్వర్గః.

పైనఁ జెప్పఁబడు ఉశతీశబ్దము మొదలు సమ్య
క్ఛబ్దమునకుఁగల వాగ్విశేషములు ॥ త్రి ॥
ఉశతీ॥ (పా) ఉషతీ॥ సీ॥ ౧- అకల్యాణీ=అశుభ
మైనవాక్కు పేరు. కల్యా॥ సీ॥ ౧-శుభాత్మికా=శు
మైనవాక్కు పేరు. సాన్త్వమ్॥ ౧-అత్యర్థమధురమ్
=మిక్కిలి ప్రియమైన వాక్యము పేరు. సంగతమ్-
హృదయంగమమ్ ॥న॥ ౨-మనస్సునకు సరిపోయి
న వాక్యము పేళ్లు. నిష్ఠురమ్-పరుషమ్॥న॥ ౨-కఠి
మైనమాట పేళ్ళు. గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్॥ ౨-పామ
జన వాక్యము పేళ్ళు. సూనృతమ్॥ ౧- ప్రియే, సత్యే
=ప్రియమును సత్యమునైన వాక్యము పేరు. సఙ్కు
లమ్-క్లిష్టమ్॥ ౨-పరస్పరపరాహతే = పూర్వో
త్తరవిరుద్ధమైన వాక్యము పేళ్ళు. గ్రస్తమ్॥ ౧-లు
ప్తవర్ణపదమ్= అక్షర్యాదులచేత వర్ణముగాని ప
దముగాని లోపించిన వాక్యము పేరు. నిరస్తమ్॥ ౧
త్వరితోదితమ్=త్వరచేతఁ బుట్టిన వాక్కు పేరు
అమ్బూకృతం॥ ౧-సనిష్ఠేవమ్ = తుంపుర్లతో
గూడిన వాక్యము పేరు. అబద్ధమ్-అనర్థకమ్॥ ౨-
పొసగనిమాట పేళ్ళు. అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥
ఉచ్చరింపరాని తిట్టు పేళ్ళు. ఆహతమ్-మృషా
కమ్॥ ౨-మిక్కిలి యసంభావితమైన యర్థము
లమాట పేళ్లు. మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౨ - అర్థ
తెలియరానిమాట పేళ్ళు. వితథమ్॥ ౧-అనృత
వచః=అసత్య వాక్కు పేళ్లు. సత్యమ్-తథ్యమ్
ఋతమ్-సమ్యక్ ॥చ॥ ౪-సత్య వాక్కు పేళ్లు.
సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కు
వస్తువును జెప్పునపుడు ॥ త్రి ॥

వాక్కుతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసె

శబ్దే నినాదనినద ధ్వని ధ్వాన రవ స్వనాః, స్వాన నిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాద నిస్వాన నిస్వనాః. ఆరవారావ సంరావవిరావా (అథ) మర్మరః (స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం)(భూషణానాంతు) శిఞ్జితమ్.

నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః క్వణః క్వణన (మిత్యపి).

వీణాయాః క్వణితేః ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః. ౧౮౧

శబ్దః-నినాదః-నినదః-ధ్వనిః- ధ్వానః-రవః-స్వనః-స్వానః-నిర్ఘోషః- నిర్హ్రాదః - నాదః-నిస్వానః-నిస్వనః - ఆరవః -ఆరావః-సంరావః-విరావః ॥పు॥ ౧౮-మోఁతపేళ్ళు. Sound.

మర్మరః ॥పు॥ ౧-వస్త్రపర్ణానామ్ స్వనితే = కోకలు, ఆకులు,వీనిమోఁతపేరు. శిఞ్జితమ్॥న॥ (పా) శింజా ॥స్త్రీ॥ ౧-భూషణములధ్వనిపేరు.

నిక్వాణః- నిక్వణః-క్వాణః-క్వణః ॥పు॥ క్వణనమ్॥న॥౫-వీణాదిసకలవాద్యధ్వనుల పేళ్ళు. A Tune.

ప్రాదేః క్వణ తేః (నిష్పన్నాః)=ప్రఅనునది మొదలయిన యుపసర్గలకుంబరమైనక్వణధాతువువలనఁబుట్టిన. ప్రక్వాణప్రక్వణాదయః=ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదిశబ్దములు, వీణాయాః=వీణయొక్క, స్వనితే=ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః కలకల

కోలాహలః-కలకలః ॥పు॥ ౨ - గుంపులోఁ బుట్టినగొప్పరొదపేళ్లు. Tumult.

(స్తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్,

వాశితమ్-రుతమ్ ॥న॥ ౨-తిరశ్చామ్=మృగపక్ష్యాదులయొక్కధ్వనిపేళ్లు.

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే

ప్రతిశ్రుత్ ॥స్త్రీ॥ ప్రతిధ్వానః ॥పు॥ ౨ - ప్రతిధ్వనిపేళ్లు. Echo.

గీతం గాన (మిమే సమే). ౧౮౨

గీతమ్-గానమ్॥న॥౨-పాటపేళ్ళు Song.

ఇమేసమే=ఈరెండును, సమార్థకములు.

ఇతి శబ్దాదివర్గః.

మోఁతమొదలైనపదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జ మధ్యమ ధైవతాః, పఞ్చమ (శ్చేత్యమీ సప్త తన్త్రీ) కణ్ఠోత్థితాః

నిషాదః - ఋషభః - గాన్ధారః - షడ్జః-మధ్యమః-ధైవతః-పఞ్చమః ॥పు॥ ౭_అమీసప్త= ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందునుబుట్టు, స్వరాః=స్వరములపేళ్లు.

3((శస్సవరాః). ౧౫౩

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్వృషభ భాషిణః,అజావికం తు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః క్వణతి మధ్యమమ్. పుష్పసాధారణే కాలే పికః కూజతి పఞ్చమమ్, ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః. మయూరాదయ ఏతేహి మత్తా గాయన్తి పఞ్చమమ్] అధిక పాఠము. The seven notes.

కాకలీ (తుకలే సూక్ష్మే)
(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే), కలో మన్ద్రస్తు (గమ్భీరే) తారో౽(త్యుచ్చైః) త్రయస్త్రిషు. ౧౫౪.

కాకలీ ॥స్త్రీ॥ ౧-సూక్ష్మే కలే=సూక్ష్మమైనకల ధ్వనిపేరు. Minute tone.

కలః ॥౧-మధురాస్ఫుటేధ్వనౌ=శ్రోత్రసుఖమునుఅస్పష్టవర్ణమునైనధ్వనిపేరు. మన్ద్రః॥౧-గమ్భీరే=గంభీరధ్వనిపేరు. తారః ॥౧-అత్యుచ్చైః=మిక్కిలి యధికమైన ధ్వనిపేరు. ఈ మూఁడుశబ్దములును త్రిలింగకములు.

[నృణాముర సిమధ్యస్థోద్వావింశతివిధోధ్వనిః,సమన్ద్రః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయతే]. అధి. పా.

సమన్వితలయ స్త్వేక తాలో
వీణాతు వల్లకీ, విపఞ్చీ (సాతు తన్త్రీభిస్సప్త భిః) పరివాదినీ. ౧౫౫

సమన్వితలయః-ఏకతాలః ॥పు॥ ౨-నృత్తగీతవాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్ళు.

వీణా-వల్లకీ-విపఞ్చీ ॥స్త్రీ॥ ౩-వీణపేళ్ళు. Lute.

పరివాదినీ॥ స్త్రీ॥ ౧-సప్తభిః తన్త్రీభిః యుక్తా సా=ఏడుతంతులతోఁ గూడినయావీణపేరు.

తతం (వీణాదికం వాద్య) మానద్ధం (మురజాదికమ్), (వంశాదికంతు) సుషిరం కాంస్యం (తాలాదికం) ఘనమ్. ౧౫౬
(చతుర్విధ మిదం) వాద్య వాదిత్రాతోద్యనా

తతమ్॥న॥ ౧ వీణమొదలయినతంత్రీవాద్యములపేరు. ఆనద్ధమ్॥న॥౧-మద్దెల మొదలయిన చర్మవాద్యములపేరు.సుషిరమ్॥న॥౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలయిన ముఖవాద్యములపేరు. ఘనమ్ ॥న॥ ౧-తాళము మొదలయినకంచువాద్యముల పేరు. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-అతోద్యమ్ ॥న॥౩-పూర్వోక్తచతుర్విధవాద్యములపేళ్ళు.

మకమ్,
మృదఙ్గా మురజా
(భేదా) స్త్వఙ్క్యాలి
ఙ్గ్యోర్ధ్వకా (స్త్రియః).
స్యా ద్యశః పటహో
ఢక్కా భేరీ (స్త్రీ) దున్దు
భిః(పుమాన్), ఆనకః ప
టహో ऽస్త్రీ (స్యా)
త్కోణో (వీణాదివా
దనమ్). ౧౪౪

(వీణాదణ్డః) ప్రవాల
స్స్యా త్కకుభస్తు ప్ర
సేవకః, కోలమ్బక (స్తు
కాయో ऽస్యా) ఉపనా
హో నిబన్ధనమ్. ౧౪౫
(వాద్యప్రభేదా) డమ
రు మడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ఝ
రాః, మర్దలః పణవో
(ऽన్యే చ)

నర్తకీ లాసికే (సమే).
(విలమ్బితం ద్రుతం మ
ధ్యం) తత్త్వ మోఘో
ఘనం క్రమాత్),
తాలః (కాలక్రియా
మానమ్)
లయ (స్సామ్య)
(మ థా స్త్రియామ్).
తాణ్డవం నటనం నా

A musical Instrument

మృదఙ్గాః-మురజాః ॥పు॥ ౨-మద్దెలలపేళ్ళు.
అఙ్క్యః-ఆలిఙ్గ్యః - ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః
॥పు॥ 3-మద్దెలయొక్క భేదములు. Drum. 322
యశఃపటహః ॥పు॥ ఢక్కా॥ సీ॥ ౨-డవిణ
పేళ్ళు. భేరీ ॥ సీ॥ దున్దుభిః ॥పు॥ ౨ - భేరిపేళ్ళు.
ఆనకః-పటహః ॥న్న॥ ౨-తమ్మటపేళ్ళు.
Kettle-drum.

కోణః ॥పు॥ ౧-వీణాదివాదనమ్ = వీణమొద
లయినవానిని వాయించుకోడుపుపేరు. Bow. 324

ప్రవాలః ॥పు॥ ౧-వీణయొక్కయొళవుపేరు.
కకుభః- ప్రసేవకః॥ పు॥ ౨-వీణయొక్కకరివెపేళ్ళు.
కోలమ్బకః ॥పు॥ ౧ వీణతంత్రి ఒళగుమొద
లైనశరీరము పేరు. ఉపనాహః॥ పు॥నిబన్ధనమ్॥ న॥
౨ - వీణతంత్రికట్టుచోటికిని బిరడలకును పేళ్ళు. 3 2
డమరుః-మడ్డుః - డిణ్డిమః-ఝర్ఝరః-మర్దలః-
పణవః ॥పు॥ ౬-వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట -
రాయడిగిడిగిల్లు-కైమళ్ళు - మద్దెల-ఉడుక-అను
వాద్యభేదములపేళ్ళు. అన్యేచ-అనుటచే గోము
ఖాదివాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ-లాసికా॥సీ॥ ౨-ఆడునట్టిస్త్రీలపేళ్ళు. 3 2 5
తత్త్వం ॥న॥ ఓఘః ॥పు॥-ఘనమ్ ॥న॥ఈ3ను
వరుసగా నృత్త గీత వాద్యములయొక్క విలంబ
ద్రుత మధ్యమానముల పేళ్ళు.
తాలః ॥పు॥౧ - కాలమునకును హస్తకుంచన
ప్రసరణాదిక్రియకునుగలిగిన ప్రమాణముపేరు.
లయః ॥పు॥ ౧-సామ్యమ్ = నృత్తగీతవాద్య
ములు సమములుగా నుండుట పేరు. 3 5
తాణ్డవమ్ - నటనమ్ - నాట్యమ్-లాస్యమ్-

ట్యం లాస్యం నృత్యం చ న ర్తనమ్,
తౌర్య త్రికం (నృ త్తగీతవాద్యం) నాట్య (మిదం త్రయమ్) ౧౯-౨ | నృత్యమ్(పా) నృ త్తమ్-న ర్తనమ్ ॥న॥ ౬ - ఆట పేళ్ళు. Dance
తౌర్యత్రికమ్ - నాట్యమ్ ॥న॥ ౨-నృ త్తగీత వాద్యములు మూఁడును కూడుటపేళ్ళు. Symphony

భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంసశ్చ భ్రూకుంస శ్చేతి (న ర్తకః, స్త్రీవేషధారీ పురుషో) | భ్రకుంసః - భ్రుకుంసః - భ్రూకుంసః ॥పు 3 - స్త్రీవేషధారీ = స్త్రీవేషధారియై, న ర్తకః= నృత్యముచేయు, పురుషః=పురుషునిపేళ్ళు. Actor.

(నాట్యోక్తౌ) | నాట్యోక్తౌ = నాట్యపరిభాషయందని యర్థము. ఈపదము ఇదిమొదలు "ఆఙ్గికసా త్త్వికే" అనువఱకు ననువ ర్తించును, కావున ముందు చెప్పంబడుపేళ్ళు నాట్యపరిభాషయందని తెలియవలయును. Language

గణికాఽజ్జుకా. (భగినీపతి)రావుత్తో భావో (విద్వాన) థావుకః, (జనకో యువరాజస్తు) కుమారో భ ర్తృదారకః. ౧౯-౪. (రాజా) భట్టారకో (దేవ స్తత్సుతా) భ ర్తృదారికా, దేవీ (కృతాభిషేకాయా) (మితరాసు తు) భట్టినీ. ౧౯-౫. అబ్రహ్మణ్య (మవధ్యోక్తౌ) (రాజ్ఞ స్స్యాల స్తు) రాష్ట్రియః, అంబా (మాతా) (ఽథ బాలాసా) ద్వాసూ (రా | గణికా అజ్జుకా (పా) అజ్జుకా ॥ సీ ॥ ౧- వేశ్య పేరు. ఆవు త్తః ॥పు ॥ ౧-తోఁడఁబుట్టినదానిమగనిపేరు. భావః॥ పు॥ ౧-విద్వాంసునిపేరు. అవుకః॥ పు॥ ౧ తండ్రి పేరు. కుమారః-భ ర్తృదారకః ॥ పు॥ ౨- యువరాజుపేళ్ళు. భట్టారకః - దేవః॥ పు॥ ౨-రాజుపేళ్ళు. భ ర్తృదారికా॥ సీ॥ ౧-ఆరాజుకూఁతు పేరు. దేవీ॥ సీ॥ ౧-పట్టాభిషి క్తురాలైన రాణి పేరు. భట్టినీ ॥సీ॥౧ - తక్కిన రాజభార్యల పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్॥న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను మాటపేరు. రాష్ట్రియః॥పు॥ ౧-రాజుయొక్క భావమఱఁది పేరు. అమ్బా ॥ సీ ॥ ౧-తల్లిపేరు. వాసూః ॥ సీ॥ ౧-చిన్నపడుచుపేరు. మారిషః॥ పు॥ ౧ - పూజ్యునిపేరు. అ త్తికా (పా) అ న్తికా ॥సీ॥ ౧-అక్కపేరు. నిష్ఠా ॥సీ॥ నిర్వహణమ్ ॥న॥ ౨ నాటకకథను ముగించుటపేళ్లు. హణ్డే - హ

ర్యస్తు)మారిషః. ౧౯౮. అత్తికా (భగినీ జ్యేష్ఠా) నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే), హణ్డే హఞ్జే హలాఽఽ (హ్వానే నీచాం చేటీం సఖీం ప్రతి). అఙ్గ హారోఽఙ్గ విక్షేపో వ్యఞ్జ కాభినయౌ (సమౌ), నిర్వృత్తే త్వఙ్గసత్త్వా భ్యాం ద్వే త్రి ష్వాఙ్గిక సాత్త్వికే. శృఙ్గార వీర కరుణాద్భుత హాస్య భయానకాః, బీభత్స రౌద్రౌ (చ రసాః) శృఙ్గార శ్శుచి రుజ్జ్వలః. ౧౯౯. ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

ఞ్జే-హలా॥ అవ్య॥ ఈ 3 ను వరుసగానీచురాలిని దాసిని చెలికత్తెను గూర్చి పిలుచుటపేళ్ళు. అఙ్గహారః-అఙ్గవిక్షేపః ॥ పు ॥ ౨-ఆడునప్పుడు శరీరమును కదలించుట పేళ్ళు. వ్యఞ్జకః-అభినయః॥ పు॥ ౨ - హస్తవిన్యాసాదులచేత భావమును తెలుపుటపేళ్లు. ఆఙ్గికమ్- సాత్త్వికమ్॥ త్రి॥ ఈ-౨ ను కనుబొమలు మొదలయిన యంగములచేతను మనోవృత్తిరూపమయిన సత్త్వముచేతను పుట్టింపఁబడిన క్రియలకు స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్ళు. Tokens.

శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః- అద్భుతః-హాస్యః-భయానకః॥పు॥బీభత్సమ్-రౌద్రమ్॥ న॥ ౮-రసములపేళ్లు. బీభత్సరౌద్రశబ్దములును పుల్లింగములని కొందఱు. శృఙ్గారః-శుచిః-ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ 3 శృంగారరసము పేళ్లు. Love.

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥ పు॥ ౨-వీరరసము పేళ్లు.

కారుణ్యం కరుణా ఘృణా, కృపా దయాఽనుకమ్పా స్యా దనుక్రోశో

కారుణ్యమ్ ॥న॥ కరుణా - ఘృణా - కృపా- దయా-అనుకమ్పా ॥ స్త్రీ ॥ అనుక్రోశః ॥ పు॥ ౭- కరుణారసము పేళ్ళు. Tenderness.

(ప్యథో)హసః. ౨౦౦ హాసో హాస్యంచ బీభత్సం వికృతం (త్రి ష్విదం ద్వయమ్,)

హసః-హాసః - పు॥ హాస్యమ్ ॥న॥ 3-హాస్యరసము పేళ్ళు. Laughter.

బీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥న॥ ౨-బీభత్సరసము పేళ్ళు. ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరసహేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పునపుడు॥ త్రి॥

విస్మయోఽద్భుత మాశ్చర్యం చిత్రమ ప్యథ భైరవమ్. ౨౦౧. దారుణం భీషణం భీష్మం ఘో

విస్మయః ॥పు॥అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్ - చిత్రమ్॥ ౪-అద్భుతరసము పేళ్ళు. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-ఘోరమ్ - భీమమ్-భయానకమ్- భయంకరమ్-ప్రతిభయమ్ ॥ ౯-భయా

ట్యం లాస్యం నృత్యం చ న_ర్తనమ్,
తౌర్యత్రికం (నృత్తగీతవాద్యం) నాట్య (మి
357 దం త్రయమ్) గా-౨

నృత్యమ్(పా) నృత్తమ్-న_ర్తనమ్ ॥న॥ ౬ - ఆట వేళ్ళు. Dance

తౌర్యత్రికమ్ - నాట్యమ్ ॥న॥ ౨-నృత్తగీత వాద్యములు మూఁడును గూడుట వేళ్ళు. Symphony

భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంసశ్చ భ్రూకుంస శ్చేతి (న_ర్తకః, స్త్రీవేషధారీ పురుషో)

భ్రకుంసః - భ్రుకుంసః - భ్రూకుంసః ॥పు 3 - స్త్రీవేషధారీ = స్త్రీవేషధారియై, న_ర్తకః= నృత్యముచేయు, పురుషః=పురుషుని వేళ్ళు. Actor

(నాట్యోక్తౌ)

నాట్యోక్తౌ = నాట్యపరిభాషయందని యర్థము. ఈపదము ఇదిమొదలు "ఆఙ్గికసాత్త్వికే" అనువఱకు ననువర్తించును, కావున ముందు చెప్పంబడు వేళ్ళు నాట్యపరిభాషయందని తెలియవలయును. Language

358 గణికాఽజ్జుకా. (భగినీపతిరావుత్తో భావో (విద్వాన్) భావుకః, (జనకో యువరాజస్తు) కుమారో భర్తృదారకః. గా-౪. (రాజా)
359 భట్టారకో (దేవ స్తత్సుతా) భర్తృదారికా, దేవీ (కృతాభిషేకాయా) (మితరాసు తు) భట్టినీ.
360 గా-౫. అబ్రహ్మణ్య (మవధ్యోక్తౌ) (రాజ్ఞ స్స్యాలస్తు) రాష్ట్రియః, అంబా (మాతా) (ఽథ బాలాస్యా) ద్వాసూ (రా

అజ్జుకా (పా) అజ్జుకా ॥ స్త్రీ ॥ ౧- వేశ్య పేరు. ఆవుత్తః ॥పు ॥ ౧-తోడఁబుట్టినదానిమగని పేరు. భావః॥ పు॥ ౧-విద్వాంసుని పేరు. భావుకః॥ పు॥ ౧ తండ్రి పేరు. కుమారః-భర్తృదారకః ॥ పు॥ ౨ యువరాజు పేళ్ళు. భట్టారకః - దేవః॥ పు॥ ౨-రాజు పేళ్ళు. భర్తృదారికా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఆరాజుకూఁతు పేరు. దేవీ॥ స్త్రీ॥ ౧-పట్టాభిషిక్తురాలైన రాణి పేరు. భట్టినీ ॥స్త్రీ॥౧ - తక్కిన రాజభార్యల పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్॥న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను మాటపేరు. రాష్ట్రియః॥పు॥ ౧-రాజుయొక్క బావమఱఁది పేరు. అమ్బా ॥ స్త్రీ ॥ ౧-తల్లి పేరు. వాసూః ॥ స్త్రీ॥ ౧-చిన్నపడుచు పేరు. మారిషః॥ పు ౧ - పూజ్యుని పేరు. అత్తికా (పా) అన్తికా ॥స్త్రీ॥ ౧-అక్క పేరు. నిష్ఠా ॥స్త్రీ॥ నిర్వహణమ్ ॥న॥ ౨ నాటకకథను ముగించుట పేళ్లు. హణ్డే - హ

ర్యస్తు)మారిషః. ౧౯౭.
అత్తికా (భగినీ జ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే),
హణ్డే హఞ్జే హలాఽఽహ్వానే నీచాం చేటీం సఖీం ప్రతి). అఙ్గహారోఽఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకాభినయౌ (సమౌ), నిర్వృత్తే త్వఙ్గసత్త్వాభ్యాం ద్వే త్రి ష్వాఙ్గిక సాత్త్వికే. శృఙ్గారవీరకరుణాద్భుత హాస్య భయానకాః, బీభత్సరౌద్రౌ (చ రసాః) శృఙ్గార శ్శుచి రుజ్జ్వలః. ౧౯౮.
ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

ఞ్జే-హలా॥ అవ్య॥ ఈ 3 ను వరుసగానీచురాలిని దాసిని చెలికత్తెను గూర్చి పిలుచుటపేళ్ళు. అఙ్గహారః-అఙ్గవిక్షేపః ॥ పు ॥ ౨-ఆడునప్పుడు శరీరమును కదలించుట పేళ్ళు. వ్యఞ్జకః-అభినయః॥ పు॥ ౨ - హస్తవిన్యాసాదులచేత భావమును తెలుపుటపేళ్లు. ఆఙ్గికమ్- సాత్త్వికమ్॥త్రి॥ ఈ-౨ ను కనుబొమలు మొదలయిన యంగముల చేతను మనోవృత్తిరూపమయిన సత్త్వముచేతను పుట్టింపఁబడిన క్రియలకు స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్ళు. Tokens.

శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః-భయానకః॥పు॥బీభత్సమ్-రౌద్రమ్॥ న॥ ౮-రసముల పేళ్లు. బీభత్సరౌద్రశబ్దములును పుల్లింగములని కొందఱు.శృఙ్గారః-శుచిః-ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ 3 శృంగారరసము పేళ్లు. Love.

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥౨-వీరరసము పేళ్లు.

కారుణ్యం కరుణా ఘృణా, కృపా దయా ఽనుకమ్పా స్యా దనుక్రోశో

కారుణ్యమ్ ॥న॥ కరుణా - ఘృణా - కృపా- దయా-అనుకమ్పా ॥ స్త్రీ ॥ అనుక్రోశః ॥ పు॥ ౭- కరుణారసము పేళ్ళు. Tenderness.

(ప్యథో)హసః. ౨౦౦
హాసో హాస్యంచ
బీభత్సం వికృతం
(త్రి ష్విదం ద్వయమ్,)

హసః-హాసః - పు॥ హాస్యమ్ ॥న॥ 3-హాస్యరసము పేళ్ళు. Laughter.

బీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥న॥ ౨-బీభత్సరసము పేళ్ళు.

ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరసహేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పునపుడు॥త్రి॥

విస్మయోఽద్భుత మాశ్చర్యం చిత్రమ ప్యథ భైరవమ్. ౨౦౧. దారుణం భీషణం భీష్మం ఘో

విస్మయః ॥పు॥అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్ - చిత్రమ్॥ ౪-అద్భుతరసము పేళ్ళు. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-ఘోరమ్ - భీమమ్-భయానకమ్-భయఙ్కరమ్-ప్రతిభయమ్ ॥ ౯-భయా

రం భీమం భయానకమ్, భయంకరం ప్రతిభయం రౌద్రం తూగ్ర (మమీ
౮౦౭ త్రిషు. ౨౦౨. చతుర్దశ) — ...నకరసము పేళ్ళు. రౌద్రమ్-ఉగ్రమ్॥ ౨-రౌద్ర రసము పేళ్ళు. అద్భుతశబ్దము మొదలీపదునా లుగు శబ్దములును రసహేతు వస్తు వాచకము లైనపుడు ॥త్రి॥ Anger.

దర త్రాసో భీతి ర్భీ స్సాధ్వసం భయమ్, — దరః-త్రాసః ॥పు॥భీతిః-భీః॥ సీ॥ సాధ్వసమ్-భయమ్ ॥న॥ ౬-భయము పేళ్ళు. Fear.

(వికారో మానసో) భావో — భావః ॥ పు ॥ ౧-రసములఁ బుట్టించెడు స్థాయిభావ వ్యభిచారీభావ సాత్త్వికభావము లను మనోవికారముల పేళ్ళు. Passion.

ఽనుభావో (భావబో
౮౦౮ ధకః). ౨౦౩ — అనుభావః ॥ పు॥ ౧-భావబోధకః=ఆభావము నెఱిఁగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు.

గర్వోఽ భిమానోఽ హంకారో — గర్వః-అభిమానః-అహంకారః॥ పు॥ 3 - అహంకారము పేళ్ళు. Pride.

[దర్పోఽవలేపోఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయో మదః,] అధి పా.

మాన (శ్చిత్తసమున్న తిః), — మానః ॥పు॥ ౧-చిత్తసమున్నతి=నే నుత్కృష్టుఁడ ననుచిత్తౌన్నత్యము పేరు. Arrogance.

అనాదరః పరిభవః పరీభావ స్తిరస్క్రియా.
౮౦ ౨౦౪. రీఢాఽవమాననాఽవజ్ఞా ఽవహేలన మసూర్క్షణమ్, [నికారశ్చ వ్యభీభావో న్యక్కారశ్చ పరాభవః] — అనాదరః-పరిభవః-పరీభావః ॥ పు॥ తిరస్క్రియా-రీఢా-అవమాననా-అవజ్ఞా॥ సీ ॥ అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్(పా) అసూర్క్షణమ్-అసూక్షణమ్-అసూక్షణమ్ ॥ న॥ ౯-తిరస్కారము పేళ్లు. Dishonor.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరాభవః ॥పు॥] అధికపాఠము.

మన్దాక్షం హ్రీ స్త్రపా వ్రీడా లజ్జా — మన్దాక్షమ్॥న॥హ్రీః-త్రపా-వ్రీడా-లజ్జా॥ సీ ౬-సిగ్గుపేళ్లు. వ్రీడాశబ్దము పుల్లింగమునుఁ గలదు.

(సా) ఽపత్రపా(ఽన్య
౮౦౯ తః). ౨౦౫ — అపత్రపా॥సీ॥ ౧-అన్యతః=పరుల వలనఁ బుట్టినసా=ఆసిగ్గుపేరు. Shame.

క్షాన్తి స్తితిక్షా — క్షాన్తిః-తితిక్షా ॥సీ॥ ౨-ఓర్పుపేళ్లు. Patience

ఽభిధ్యా తు (పరస్వవిషయే స్పృహా),	అభిధ్యా॥స్త్రీ॥ ౧ - పరధనాపహరణవిషయమయిన యభిలాష పేరు.
అక్షాన్తి రీర్ష్యా	అక్షాన్తిః-ఈర్ష్యా॥స్త్రీ॥ ౨ - పరులయొక్క యుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్ళు. Envy.
ఽసూయా తు (దోషారోపో గుణేష్వపి.)	అసూయా ॥స్త్రీ॥ ౧. మంచిగుణములుగలిగియున్నను దోషము నారోపించుట పేరు. ౨౧౦
వైరం విరోధో విద్వేషో	వైరమ్॥న॥-విరోధః - విద్వేషః ॥పు॥3-వైరము పేళ్ళు. Enmity.
మన్యుశ్శోకాతు శుక్ (స్త్రియామ్),	మన్యుః- శోకః॥పు॥ శుక్॥చ్-స్త్రీ॥ 3 శోకము పేళ్ళు. Sorrow. ౨౧౨
పశ్చాత్తాపోఽనుతాపశ్చ విప్రతిసార (ఇత్యపి).	పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః - విప్రతిసారః ॥పు॥ 3-పశ్చాత్తాపము పేళ్ళు. Repentance.
కోప క్రోధామర్ష రోష ప్రతిఘా రుట్క్రుధౌ (స్త్రియామ్),	కోపః-క్రోధః-అమర్షః-రోషః - ప్రతిఘః॥పు॥ రుట్॥ష్॥- క్రుత్॥ధ్-స్త్రీ॥౭-కోపము పేళ్ళు. Rage.
(శుచౌ తు చరితే) శీల	శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరిత్రము పేరు.
మున్మాద శ్చిత్తవిభ్రమః. ౨౦౮	ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః ॥పు॥ ౨ భూతావేశాదులచే గలిగినచిత్తచాంచల్యము పేళ్ళు. ౨౧౪
ప్రేమా (నా) ప్రియతా హార్దం ప్రేమ స్నేహోఽథ	ప్రేమా॥న్-పు॥ ప్రియతా॥స్త్రీ॥హార్దమ్-ప్రేమ॥న్-న॥ స్నేహః॥పు॥౫-స్నేహము పేళ్ళు. Affection or friendship.
దోహదమ్, ఇచ్ఛాకాఙ్క్షా స్పృహేహా తృడ్వాఞ్ఛా లిప్సా మనోరథః. ౨౦౯. కామోఽభిలాష స్తర్షశ్చ	దోహదమ్॥న॥ ఇచ్ఛా - కాఙ్క్షా - స్పృహా- ఈహా-తృట్ ॥ష్॥ వాఞ్ఛా-లిప్సా ॥స్త్రీ॥ మనోరథః - కామః - అభిలాషః - తర్షః ॥పు॥ ౧౨-కోరిక పేళ్ళు. Wish or desire. ౨౧౫
(స మహాన్) లాలసా (ద్వయోః),	లాలసా ॥ప్స॥ ౧-అధికమైనకోరిక పేరు.
ఉపాధి (ర్నా) ధర్మచిన్తా	ఉపాధిః ॥పు॥ -ధర్మచిన్తా ॥స్త్రీ॥ ౨ ధర్మచింత పేళ్ళు. Reflection.

(పుం స్యాధీ ర్మానసీ
వ్యథా). ౨౧౦
(స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి
రాధ్యాన
ముత్క ణ్ఠోత్కలికే
(సమే),
ఉత్సాహో వ్యవసా
య (స్సాన్వి)
(త్స) వీర్య (మతిశక్తి
భాక్).
కపటో౽(స్త్రీ)వ్యాజ
దమ్భోపధయ శ్ఛద్మ
కైతవే,
కుసృతి ర్నికృతి శ్శాఠ్యం
ప్రమాదో౽నవధా
నతా. ౨౧౧

కౌతూహలం కౌతు
కం చ కుతుకం చ కుతూ
హలమ్, (స్త్రీణాం) విలా
స బిబ్బోక విభ్రమా లలి
తం(తథా) ౨౧౩. హేలా
లీలే (త్యమీ హావాః
క్రియా శ్శృఙ్గారభావ
జాః)
ద్రవ కేళి పరీహాసాః
క్రీడా లీలాచ నర్మ చ.
వ్యాజో౽పదేశో ల

ఆధిః॥ పు॥౧- మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధ
మయిన వ్యథపేరు. Affliction.

చిన్తా-స్మృతిః॥స్త్రీ॥ఆధ్యానమ్॥న॥3-చింతించు
టపేళ్ళు. Recollection.

ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇష్టవస్తుప్రాప్తి
యందలి కాలవిళంబము నోర్వంజాలక తహ
తహ పడుటపేళ్ళు. Anxiety.

ఉత్సాహః-వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః
॥పు॥ ౨-మహాకార్య విషయకమైన యుద్యోగ
ము పేళ్ళు. Ardoinr or Zeal.

వీర్యమ్ ॥న॥ ౧-అతిశక్తిభాక్ = మిక్కిలిదృ
ఢమయిన, సః=ఆయుత్సాహము పేరు.

కపటః॥పు॥ వ్యాజః-దమ్భః-ఉపధిః ॥పు॥-ఛ
ద్మ॥న॥-కైతవమ్॥న॥-కుసృతిః-నికృతిః ॥స్త్రీ॥ - శా
ఠ్యం॥న॥౯ కపటము పేళ్లు. కపటమనగాపరద్రోహా
ర్థమొకటిను ద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటి సేయుట.

ప్రమాదః॥పు॥ అనవధానతా॥స్త్రీ॥ ౨- హెచ్చ
రిక తప్పుటపేళ్ళు. Carelessness.

కౌతూహలమ్-కౌతుకమ్ - కుతుకమ్-కుతూ
హలమ్॥న॥౪-అపూర్వవస్తువును గోరుటపేళ్ళు.

విలాసః-బిబ్బోకః-విభ్రమః ॥పు॥ - లలితమ్
॥న॥ హేలా - లీలా॥స్త్రీ॥ -ఇతి=ఇవిమొదలయిన
అమీ=ఈ, హావాః=భావములు, స్త్రీణామ్=
స్త్రీలయొక్క, శృఙ్గారభావజాః = శృంగారభా
ముపలనఁ బుట్టిన, క్రియాః=చేష్టలు. ఇతి, అన్న
దున విచ్ఛిత్తికిలికించితాదులుం గలవు.

ద్రవః- కేళిః-పరీహాసః॥పు॥- క్రీడా-లీలా ॥స్త్రీ॥
-నర్మ ॥న॥-౯- స్త్రీపురుషులపరిహాసము పేళ్ళు.

వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్-(పా)లక్షమ్

త్స్యం చ.

౩-వ్యాజము పేళ్ళు. వ్యాజమనఁగా స్వప్రయోజనార్థ మొకటిను ద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటి సేయుట,

క్రీడా ఖేలాచ కుర్దనమ్,

క్రీడా-ఖేలా॥స్త్రీ॥-కుర్దనమ్ (పా) కూర్దనమ్॥న॥ ౩-కందుకాది క్రీడ పేళ్ళు. Game.

ఘర్మో నిదాఘ స్స్వేద(స్స్యా)త్ప్రళయో (న ష్టచేష్టతా). ౨౧౫

ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః॥పు॥౩-చెమట పేళ్ళు. ప్రళయః॥పు॥ ౧-హర్షాదులచేత దేహచేష్టలు మానియుండుట పేరు. ఇదే సొమ్మసిలుట.

అవహిత్థా (౽౽కార గుప్తి)

అవహిత్థా ॥స్త్రీ॥ (ప)అవహిత్థమ్ ॥న॥ ౧-అనురాగాదుల చేతఁబుట్టు రోమాంచాది శరీరవికారములను లజ్జాదులచేఁ గప్పుట పేరు.

(స్సమా) సంవేగసంభ్రమా,

సంవేగః-సంభ్రమః॥పు॥ ౨-పరసైన్యదర్శనాదులవలనఁబుట్టిన తారతమ్యవిచారము పేళ్లు.

(స్యా) దాచ్ఛురితకం (హాస స్సోత్ప్రాసః)

ఆచ్ఛురితకమ్ ॥న॥ ౧-సోత్ప్రాసః హాసః స్యాత్ = ఎత్తిపొడుపుతోఁగూడిన నవ్వు పేరు.

(స్స మనాక్) స్మితమ్.

స్మితమ్॥న॥౧-ఇంచుకంతనవ్వు పేరు. Smile.

(మధ్యమ స్స్యా) ద్విహసితం

విహసితమ్॥న॥౧- ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకుమధ్యమమైనపరిపాటి నవ్వు పేరు.

రోమాఞ్చో రోమహర్షణమ్,

రోమాఞ్చః॥పు॥ రోమహర్షణమ్॥న॥౨-రోమములు గగుర్పొడుచుట పేళ్ళు. Blush.

క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం జృమ్భస్తు (త్రిషు) జృమ్భణమ్. ౨౧౭

క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥న॥౩-రోదనము పేళ్లు. జృమ్భః ॥త్రి॥ -జృంభణమ్॥న॥౨-ఆవలించుట పేళ్ళు. Yawning.

విప్రలమ్భో విసంవాదో

విప్రలమ్భః - విసంవాదః ॥పు॥ ౨-విపరీతముగాఁ బలుకుట పేళ్ళు. Prattle.

రిఙ్ఖణం స్ఖలనం(సమే),

రిఙ్ఖణమ్(పా)రిఙ్గణమ్-స్ఖలనమ్ ॥న॥ ౨-జాఱుటకుఁగాని స్వధర్మమునువిడుచుటకుఁ గాని పేళ్ళు.

(స్యా) న్నిద్రా శయనం స్వాప స్స్వప్న స్సంవేశ (ఇత్యపి). ౨౧౮

నిద్రా॥స్త్రీ॥-శయనమ్ ॥న॥ - స్వాపః-స్వప్నః-సంవేశః ॥పు॥ ౫-నిద్ర పేళ్ళు. Sleep.

తన్ద్రీ) ప్రమీలా భ్రుకుటి ర్భ్రుకుటి ర్భ్రూకుటిః (స్త్రియామ్),
అదృష్టి (స్స్యా దసౌమ్యేఽక్ష్ణి)
433 సంసిద్ధి ప్రకృతీ(సమే). స్వరూపం చ స్వభావశ్చ నిసర్గ (శ్చాథ) వేపథుః, కమ్పో (ఽథ) క్షణ ఉద్ధర్షో మహ
435 ఉద్ధవ ఉత్సవః. ౨౨౦
ఇతి నాట్యవర్గః.

తన్ద్రీ) (పా. తన్ద్రా) - ప్రమీలా ॥స్త్రీ॥ - ౨ కునికిపాటు పేళ్ళు. భ్రుకుటిః - భ్రుకుటిః - భ్రూకుటిః ॥స్త్రీ॥ ౩-బొమముడి పేళ్ళు. Frown.

అదృష్టిః ॥స్త్రీ॥ ౧-అసౌమ్యే = (కోపముచేత) సౌమ్యము గాని, అక్ష్ణి=దృష్టి పేరు.

సంసిద్ధిః-ప్రకృతిః॥స్త్రీ॥-స్వరూపమ్ ॥న॥ -స్వభావః-నిసర్గః॥పు॥౫-స్వభావము పేళ్ళు. Disposition.

వేపథుః-కమ్పః॥పు॥ ౨-వణకు పేళ్ళు. Tremour.

క్షణః-ఉద్ధర్షః-మహః-ఉద్ధవః-ఉత్సవః ॥పు॥ ౫-ఉత్సవము పేళ్ళు. Festival.

నాట్యములోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువన పాతాల బలిసద్మ రసాతలమ్, నాగలోకో

అధోభువనమ్ పాతాలమ్-బలిసద్మ ॥న॥ -రసాతలమ్॥న॥ నాగలోకః ॥పు॥ ౫ - పాతాళము పేళ్లు. Infernal Region.

(ఽథ) కుహరం సుషిరం వి
440 వరం బిలమ్. ఛిద్రం నిర్వ్యథనం రోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః, గర్తావటౌ (భువి శ్వభ్రే) (సరన్ధ్రే) సుషిరం (త్రి
441 షు). ౨౨౧

కుహరమ్ - సుషిరమ్-వివరమ్-బిలమ్-ఛిద్రమ్-నిర్వ్యథనమ్-రోకమ్ - రన్ధ్రమ్ - శ్వభ్రమ్ ॥న॥ వపా-సుషిః ॥స్త్రీ॥ ౧౧-రంధ్రము పేళ్లు.

గర్తః (పా) గర్తా॥స్త్రీ॥-అవటః॥పు॥ ౨-భువి= భూమి యందుండు, శ్వభ్రే=బొక్క పేళ్లు. Hole.

సుషిరమ్॥ ౧-రంధ్రముతోఁ గూడినవస్తువాచకమయినపుడు ॥త్రి॥

అన్ధకారో (ఽస్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమి
444 స్రం తిమిరం తమః, (ధ్వాన్తే గాఢే) ఽన్ధతమసం
(క్షీణేఽవతమసం

అన్ధకారః॥పు॥-ధ్వాన్తమ్-తమిస్రమ్ - తిమిరమ్-తమః ॥న్-న॥ ౬-చీకటి పేళ్లు. Gloom.

అన్ధతమసమ్॥న॥ ౧-గాఢేధ్వాన్తే = గాఢాన్ధకారము పేరు. Twilight.

అవతమసమ్॥న॥ ౧-క్షీణే (ధ్వాన్తే) = క్షీణమయిన చీకటి పేరు.

(తమః. ౨౨౩. విష్వ) క్స న్తమసమ్

స న్తమసమ్॥న॥౧-విష్వక్ (ధ్వా న్తే)=అంతట వ్యాపించిన, తమః=చీఁకటిపేరు. ౪౪౪

ఇతి పాతాలవర్గః.

పాతాలముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

నాగాః కాద్రవేయాః

నాగాః-కాద్రవేయాః॥పు-బ॥ ౨-పడగలును తోఁకలును గలిగి మనుష్యాకారము లైన (దూ) పుత్త్రులయిన నాగుఁబాములపేళ్లు.

(స్తదీశ్వరః), శేషోఽనన్తో

శేషః-అనన్తః॥పు॥ ౨-తదీశ్వరః = ఆనాగుఁబాములకు రాజయిన యాదిశేషునిపేళ్లు.

వాసుకిస్తు సర్పరాజో

వాసుకిః-సర్పరాజః॥పు॥ ౨-వాసుకిపేళ్ళు.

ఽథ గోనసః. తిలిత్స (స్సా స్యా)

గోనసః-తిలిత్సః॥పు॥ ౨-కొండచిలువపేళ్ళు. ౪౪౫

దజగరే శయు ర్వాహస ఇత్యుభౌ,

అజగరః-శయుః - వాహసః ॥పు॥ 3-పెనుఁబాముపేళ్లు. Boa constrictor.

అలగర్దో జలవ్యాల

అలగర్దః(పా)అళిగర్దః, అజగర్దః-జలవ్యాలః ॥పు॥ ౨-నీరుకట్టుపాముపేళ్లు. Water snake.

స్సమౌ రాజిలదుణ్డుభౌ.

రాజిలః-దుణ్డుభః॥పు॥ ౨-ఇరుదలశిఖండిపేళ్ళు. ౪౪౬

మాలుధానో మాతులాహి

మాలుధానః-మాతులాహిః॥పు॥ ౨-ఉమ్మెత్తలలోని ముజ్జుఁబాముపేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహాలాంగూలమై చతుష్పాత్తునై యుండును.

ర్నిర్ముక్తో ముక్తకఞ్చుకః,

నిర్ముక్తః-ముక్తకఞ్చుకః॥పు॥ ౨-కుబుసము విడిచినపాముపేళ్ళు. Sloughless snake.

సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గోఽహి ర్భుజఙ్గమః. ఆశీవిషో విషధర శ్చక్రీ వ్యాల స్సరీసృపః, కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు

సర్పః-పృదాకుః-భుజగః-భుజఙ్గః - అహిః - భుజఙ్గమః-ఆశీవిషః - విషధరః - చక్రీ॥న్॥వ్యాలః-సరీసృపః - కుణ్డలీ॥న్॥ గూఢపాత్॥ద్॥-చక్షుశ్శ్రవాః॥స్॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥-దర్వీకరః-దీర్ఘపృష్ఠః-దన్దశూకః-బిలేశయః-ఉరగః - పన్న ౪౪౭

౪౩౩ శ్చక్షుశ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణీ.
దర్వీకరో దీర్ఘపృష్ఠో
దన్దశూకో బిలేశయః,
ఉరగః పన్నగో భోగీ జి
౪౩౪ హ్మగః పవనాశనః. [లేలి
హానో ద్విరసనో వ్యా
ళః కుమ్భీనసో హరిః.]

గః-భోగీ॥న్॥-జిహ్మగః-పవనాశనః॥పు॥ ౨౫-సామాన్యముగా పాముల పేళ్ళు. Snake.

[లేలిహానః-ద్విరసనః-వ్యాళః - కుమ్భీనసః-హరిః॥పు॥] అధిక పాఠము.

(త్రిషు) హేయం(విషాస్థ్యాది)

ఆహేయమ్॥త్రి॥౧- పాముయొక్క విషము, అస్థి, చర్మము మొదలయినవాని పేరు.

స్ఫటాయాం తు ఫణా
౪౩౫ (ద్వయోః),

స్ఫటా॥సీ॥ - ఫణా ॥స్త్రీ॥ ౨-పడగ పేళ్ళు.

(సమౌ) కఞ్చుకనిర్మోకౌ

Slough.

కఞ్చుకః-నిర్మోకః॥పు॥ కుబుసము పేళ్ళు.

క్ష్వేళస్తు గరళం విషమ్. ౨౫. (పుంసిక్లీబే చ) కాకోల కాలకూట హాలాహలాః, సౌరాష్ట్రిక శ్శౌక్లికేయో
౪౩౬ బ్రహ్మపుత్త్రిః ప్రదీపనః.
దారదో వత్సనాభశ్చ
(విషభేదా అమీ నవ),

క్ష్వేళః॥పు॥-గరళమ్॥న॥-విషమ్॥న్న॥3 - సామాన్యముగా విషము పేళ్ళు. Venom.

కాకోలః-కాలకూటః-హాలాహలః (వ) హాలాహలః, హాలహలః, హాలహలః - సౌరాష్ట్రికః-శౌక్లికేయః-బ్రహ్మపుత్త్రిః-ప్రదీపనః - దారదః-వత్సనాభః॥పు॥అమీనవ=ఈతొమ్మిది, విషభేదాః-విషభేదముల పేళ్ళు.

Nine sorts of poison.

విషవైద్యో జాఙ్గలికో

విషవైద్యః- జాఙ్గలికః ॥పు॥౨ - విషమును దించు వైద్యుని పేళ్లు. Conjurer.

వ్యాళగ్రాహ్యహితు
౪౩౭ ణ్డికః. ౨౬౧

వ్యాళగ్రాహీ॥న్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః-అహితుణ్డికః॥పు॥౨-పాముల వాని పేళ్లు.

--- ఇతి భోగివర్గః. ---

సర్పముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా) న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్),

నారకః-నరకః-నిరయః॥పు॥ - దుర్గతిః॥స్త్రీ॥ సామాన్యముగా నరకము పేళ్లు. Hell.

(తద్భేదా) స్తప నావీచి
మహారౌరవ రౌరవాః.
సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం చే
(త్యాద్యా)

తపనః-అవీచిః-మహారౌరవః - రౌరవః - సంఘాతః (పా) సంహారః॥పు॥ కాలసూత్రమ్॥న॥౬-ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, త ద్భేదాః= ఆనరకభేదముల పేళ్లు. Different Hells.

(స్సత్త్వాస్తు) నారకాః, ప్రేతా

నారకాః-ప్రేతాః ॥పు-బ॥౨-సత్త్వాః = నరకమునం దుండుజంతువుల పేళ్లు.

వైతరణీ (సిన్ధుః

వైతరణీ॥స్త్రీ॥ ౧ - సిన్ధుః = నరకమునందలి నది పేరు. River in Hell.

స్యా) దలక్ష్మీస్తు నిరృతిః.

అలక్ష్మీః-నిరృతిః-స్త్రీ॥౨ - అభాగ్యము పేరు. Misery.

విష్టి రాజూః

విష్టిః-ఆజూః-॥స్త్రీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకమునందుఁ ద్రోయుట పేళ్లనికొందఱు.

కారణాతు యాతనా
తీవ్రవేదనా,

కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా ॥స్త్రీ॥ 3-అతిశయమయిన వేదన పేళ్లు. Agony.

పీడా బాధా వ్యథా
దుఃఖ మామనస్యం ప్ర
సూతిజమ్. (స్యా) త్క
ష్టం కృచ్ఛ్ర మాభీలం
(త్రి ష్వేషాం భేద్యగా
మి యత్),

పీడా-బాధా-వ్యథా ॥స్త్రీ॥-దుఃఖమ్ - ఆమనస్యమ్ (పా)అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్-కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్॥న॥౯-సామాన్యముగా దుఃఖము పేళ్లు. Pain. ఈశబ్దములలో నేది విశేష్యనిఘ్నమవుచున్నదో యది త్రిలింగములు గలది,

ఇతి నరకవర్గః.

నరకముతోఁ జేరినపదసమూహము
ము గి సె ను.

సముద్రో ఽబ్ధి రకూ
పారః పారావార స్సరి
త్పతిః, ఉదన్వా నుదధి
స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగ
రోఽర్ణవః, రత్నాకరో
జలనిధి ర్యాదఃపతి ర
పాంపతిః. ౨౩౬

సముద్రః -అబ్ధిః-అకూపారః - పారావారః-సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ॥త్॥-ఉదధిః - సిన్ధుః - సరస్వాన్॥ త్॥సాగరః - అర్ణవః - రత్నాకరః - జలనిధిః-యాదఃపతిః-అపాంపతిః ॥పు॥ ౧౫ - సముద్రుని పేళ్లు. Ocean or Sea.

(తస్య ప్రభేదాః) క్షీ

క్షీరోదః-లవణోదః॥పు॥-ఇత్యాద్యాః, వచనాదిత

రోదో లవణోద స్తథా పరే,

రమయిన, దధ్యుదః - ఘృతోదః- ఇక్షూదః-మ రోదః-స్వాదూదః॥ఈయేడును,తస్య=ఆసముద్ర ముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః (స్త్రీ భూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమ
౪౨౩ లం జలమ్ పయః కీలాల మమృతం జీవనం భువ నం వనమ్, కబన్ధ ముద కం పాథః పుష్కరం స
౪౨౪ ర్వతో ముఖమ్. అమ్భో ఒర్ణస్తోయ పానీయ నీర క్షీ రామ్బు శమ్బరమ్, [కృపీటం కాణ్డ (మ స్త్రీ) స్యా)జ్జీవనీయం కుశం వి షమ్.] మేఘపుష్పం ఘనరసమ్

ఆపః॥స్॥స్త్రీ-బ॥ వాః॥ర్॥వారి - సలిలమ్-కమ లమ్-జలమ్-పయః ॥స్॥-కీలాలమ్ - అమృతమ్- జీవనమ్-భువనమ్- వనమ్ - కబన్ధమ్ - ఉదకమ్- పాథః॥న్॥-పుష్కరమ్.సర్వతోముఖమ్-అమ్భః ॥న్॥-అర్ణః ॥స్॥ తోయమ్ - పానీయమ్-నీరమ్- క్షీరమ్-అమ్బు-శమ్బరమ్ (పా) సంవరమ్ - మేఘ పుష్పమ్- ఘనరసమ్॥న॥ ౨౭-ఉదకము పేళ్లు. ఘ రస శబ్దము పుల్లింగమును గలదని కొందఱు. [కృపీటమ్॥న॥కాణ్డమ్ ॥పు॥ - జీవనీయమ్- కుశమ్-విషమ్- ॥న॥] అధికపాఠము. Water

(త్రిషు ద్వే) ఆప్య మ
౪౨౫ మ్మయమ్. ౨౩౯

ఆప్యమ్-అమ్మయమ్ -త్రి॥౨ - జలవికారము పేళ్లు.

భఙ్గ స్తరఙ్గ ఊర్మి ర్వా స్త్రియాం వీచి

భఙ్గః-తరఙ్గః ॥పు॥-ఊర్మిః.- వీచిః ॥పు॥ ౪ కరుళ్ల పేళ్ళు. Water

(ర థోర్మిషు, మహ త్సు) ల్లోల కల్లోలౌ

ఉల్లోలః-కల్లోలః॥పు॥౨- మహత్సుఊర్మిషు =ఘనమైనకరుళ్ల పేళ్లు. Billow

(స్యా)దావర్తో(ఒమ్భ
౪౨౬ సాం భ్రమః. ౨౪౦

ఆవర్తః ॥పు॥ ౧ - అమ్భసామ్ = ఉదకము యొక్క, భ్రమః=సుడిపేరు. Whirl-pool

పృష న్తి బిన్దుపృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః (స్త్రియః), చక్రాణి పుటభేదా (స్స్యు)

పృష న్తి॥త్-స్-బ॥బిన్దుః - పృషతః॥పు॥ విప్రు షః॥ష్-స్త్రీ-బ॥౪-జలబిందువుల పేళ్లు. Drop

చక్రాణి(పా)వక్రాణి॥న॥ -పుటభేదాః ॥పు॥ నదీవక్రము పేళ్లు. నీళ్లూరివచ్చుబుగ్గపేరును.

-ర్భ్రమా శ్చ జలనిర్గ

భ్రమాః-జలనిర్గమాః ॥పు॥ ౨- నీళ్లుపాఱుట

౪౫౦

మాః.

కూలం రోధశ్చ తీరం చ
ప్రతీరం చ తటం త్రిషు,
పారావారే (పరా
ర్వాచీ తీరే)
పాత్రం (తదన్తరమ్).
ద్వీపో (ఽస్త్రియా) మ
న్తరీపం (యదన్తర్వారిణ
స్తటమ్), (తోయోత్థి
తం తత్పులినం సైకతం
సికతామయమ్. ౨౮౩
నిషద్వరస్తు జమ్బాలః
పఙ్కో (ఽస్త్రీ) శాద
కర్దమౌ,
జలోచ్ఛ్వాసాః పరీ
వాహాః
కూపకాస్తు విదార
కాః. ౨౮౪
నావ్యం (త్రిలిఙ్గం నౌ
తార్యే)
స్త్రియాం (నౌ) స్తరణి స్త
రిః, ఉడుపం తు ప్లవః కోలః
స్రోతో (ఽమ్బుసర
ణం స్వతః). ౨౮౫
ఆతరస్తరపణ్యం
(స్యాత్)
ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువా
హినీ, సాంయాత్రికః

గట్టినతూము మొదలయినవాని పేళ్ళు. చక్రాదు
లు నాలుగును జలమార్గముపేళ్లని కొందఱు.
కూలమ్-రోధః॥స్॥ - తీరమ్-ప్రతీరమ్॥న॥ -
తటమ్॥త్రి॥౫-దరిపేళ్ళు. Bank.
పారమ్-అవారమ్ ॥న॥ ౨-పరార్వాచీ తీరే=
పరుసగా నావలియీవలిదరులపేళ్ళు.
పాత్రమ్ ॥న॥ ౧-ఆరెండుదరులనడుముపేరు. ౪౫౨
ద్వీపః ॥పు॥ -అన్తరీపమ్॥న॥ ౨ అన్తర్వారిణః=
నీళ్లనడుమ, యత్ తటమ్=ఏదిబ్బకలదో దానిపేళ్లు.
పులినమ్॥న॥ ౧-నీళ్లెండికనిపించుదిన్నె పేరు.
సైకతమ్- సికతామయమ్ ॥న॥ ౨- ఇసుక
దిన్నెలపేళ్ళు. Sand-bank. ౪౫౪
నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥పు॥ పఙ్కః ॥పు॥-శా
దః-కర్దమః॥పు॥౫-అడుసుపేళ్ళు. Mud
జలోచ్ఛ్వాసాః-పరీవాహాః॥పు-బ॥౨-అలుఁ
గులపేళ్ళు. Inundation.
కూపకాః - విదారకాః ॥పు॥ ౨-చెలమలు,
పిల్లనూతులు మొదలైనవానిపేళ్ళు. Well. ౪౫౬
నావ్యమ్॥త్రి॥ ౧-నౌతార్యే=ఓడచేత దాఁ
టఁదగిన నద్యాదులపేరు. [పేళ్ళు.
నౌః ॥ఔ॥తరణిః-తరిః (పా) తరీ ॥స్త్రీ॥ ౩-ఓడ
ఉడుపమ్॥న॥-ప్లవః-కోలః ॥పు॥౩- తెప్పపేళ్లు.
స్రోతః॥స్-న॥ ౧- స్వతః = తనంతటపాఱుచు
న్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు. ౪౫౫
ఆతరః॥పు॥ తరపణ్యమ్॥న॥౨-ఓడనడుపువా
నికిచ్చు కూలిపేళ్ళు. Fare.
ద్రోణీ- కాష్ఠామ్బువాహినీ॥స్త్రీ॥ ౨ - దోనెపేళ్ళు.
సాంయాత్రికః - పోతవణిక్ ॥పు॥ ౨-ఓడ

పోతవణి క్కర్ణధారస్తు నావికః. ౨౮౬

బేరగానిపేళ్ళు. కర్ణధారః-నావికః ॥పు॥ ౨-ఓ సడవువానిపేళ్ళు. Pilot

నియామకాః పోతవాహాః

నియామకాః-పోతవాహాః ॥పు-బ॥ ౨-ఓ స్తంభముపైనుండి యుపాయముచెప్పువారిపేళ్ళు

కూపకో గుణవృక్షకః,

కూపకః-గుణవృక్షకః ॥పు॥ ౨-ఓడమీఁ ఱెక్కముగట్టు స్తంభముపేళ్ళు. Mast

నౌకాదణ్డః క్షేపణీ (స్యా) దరిత్రం కేనిపాతకః. ౨౮౭

నౌకాదణ్డః॥పు॥ - క్షేపణీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓడనడ గడపేళ్లు. అరిత్రమ్ ॥న॥- కేనిపాతకః॥పు॥ ౨ ఓ గడవు తెడ్డుపేళ్ళు. Rudder

అభ్రిః (స్త్రీ) కాష్ఠకుద్దాలః

అభ్రిః॥స్త్రీ॥ కాష్ఠకుద్దాలః॥పు॥ ౨-లవణాదుల త్రవ్వు మ్రానిగుద్దలిపేళ్ళు. Shovel

సేకపాత్రం తు సేచనమ్,

సేకపాత్రమ్ - సేచనమ్ ॥న॥ ౨-ఓడలోఁజొ చ్చిననీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రముపేళ్లు.

యానపాత్రం తు పోతః

యానపాత్రమ్॥న॥-పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడపేళ్లు Ship

(ఽబ్ధిభవే త్రిషు) సముద్రియమ్, ౨౮౮

సముద్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧- అబ్ధిభవే=సము మునందుఁ బుట్టినవస్తువుపేరు. Marine

(క్లీబే)ఽర్ధనావం (నావోఽర్ధే)

అర్ధనావమ్ ॥న॥ ౧-నావః=ఓడలో, అర్ధ సగము పేరు. Boat's half

(ఽతీతనౌకే) ఽతిను (త్రిషు), (త్రిష్వాగాధా)

అతిను॥త్రి॥౧.ఓడనుదాఁటినవస్తువుపేరు.

ప్రసన్న శబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్య తము నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నోఽచ్ఛః

ప్రసన్నః-అచ్ఛః॥౨-నిర్మలవస్తువుపేళ్ళు.

కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిలః, ౨౮౯

కలుషః-అనచ్ఛః ఆవిలః॥ 3॥కలఁకఁబారు పేళ్లు. Muddy. [దానిపేళ్లు

నిమ్నం గభీరం గమ్భీర ముత్తానం తద్విపర్యయే, అగాధ మతలస్పర్శే

నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్ ॥3 లోఁతై ఉత్తానమ్॥౧-లోఁతుకానిదానిపేరు.

అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥౨ - మిక్కిలిలోఁతై దానిపేళ్లు. Very deep

కైవర్తే దాశ ధీవరౌ. ౨౩౦ | కైవర్తః- దాశః (పా) దాజః - ధీవరః ॥పు॥ ౩-మత్స్యములంబట్టు జాలరివాని పేళ్ళు.

ఆనాయః(పుంసి)జాలం (స్యాః) చ్ఛణసూత్రం పవిత్రకమ్, | ఆనాయః॥పు॥-జాలమ్॥ న॥ ౨-వల పేళ్ళు. శణసూత్రమ్-(పా)సణసూత్రమ్-పవిత్రకమ్ ॥న॥ ౨-వలత్రాటిపేళ్లు. Rope. ౪౯౫

మత్స్యధానీ కువేణీ (స్యా) ద్బడిశం మత్స్యబన్ధనమ్. ౨౩౧ | మత్స్యధానీ-కువేణీ॥సీ॥ ౨- చేపలబుట్టపేళ్లు. బడిశమ్-మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధనమ్॥న॥ ౨-గాలము పేళ్లు. Fish-hook.

పృథురోమా ఝుషో మత్స్యో మీనో వైసారిణోఽణ్డజః, విసార శ్శకులీ | పృథురోమా ॥న్॥ ఝుషః-మత్స్యః-మీనః-వైసారిణః - అణ్డజః-విసారః- శకులీ ॥న్-పు॥ ౮-సామాన్యముగా మత్స్యముల పేళ్ళు. Fish. ౫౦౦

చాథ గణ్డక శ్శకులార్భకః. ౨౩౨ | గణ్డకః-శకులార్భకః॥పు॥ ౨- చేపపిల్లల పేళ్ళు. జెల్ల పేళ్లని కొందఱందురు.

సహస్రదంష్ట్రిః పాఠీన | సహస్రదంష్ట్రిః-పాఠీనః-పు॥ ౨- వేయికోఱల మీను పేళ్ళు Sheat-fish.

ఉలూపీ శిశుక (స్సమౌ), | ఉలూపీ॥న్॥-శిశుకః॥పు॥ ౨-శిశువువలెచపలమయిన యులసమీను పేళ్లు. Porpaise. ౫౦౨

నడమీన శ్చిలిచిమః | నడమీనః - చిలిచిమః॥పు॥౨ - క్రాలుగసువులో దిరుగు మీనుపేళ్లు. Sprat.

ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః), ౨౩౩ | ప్రోష్ఠీ॥సీ॥-శఫరీ॥పు॥ ౨-ఎగిరిపడుమీను పేళ్లు.

క్షుద్రాణ్డ మత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన | క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః॥ పు॥ - పోతాధానమ్॥న॥౨-మీనుపిల్లలగుంపు పేళ్లు. Fry.

(మథోఝుషాః), రోహితో మద్గుర శ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః. ౨౩౪. తిమిఙ్గిలాదయ శ్చాథ | రోహితః=ఎఱ్ఱమీను మద్గురః=ఎప్పుడును మునిఁగియుండుమీను, శాలః=మిక్కిలి వేగముగలమీను, రాజీవ;=గుంపును వెంటఁద్రిప్పుకొనుమీను, శకులః=శక్తిగలమీను, తిమిః=నూఱు యోజనముల మీను, తిమిఙ్గిలః = తిమిని ౫౦౪

మ్రింగునట్టిమీను ॥పు॥ ౭-ను ఆదిశబ్దముచే తిమింగిలగిలాదులును మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి జలజన్త
౧౦౪ వః,

యాదాంసి ॥స్-న॥ జలజన్తవః ॥ఉ-పు-బ॥ ౨-జలజంతువులపేళ్లు. Aquatic animal

(తద్భేదా) శ్శింశుమా
రోద్ర శఙ్కవో మక
రాదయః. ౨౫౫

శింశుమారః=మొసలి -ఉద్రః = నీరుపిల్లి, శఙ్కుః= నీరుపంది, మకరః=చొఱమీను॥పు॥ ౪. ఇవియు, ఆదిశబ్దము చేత జలహస్త్యాదులును జలజంతువిశేషములు. Seal

(స్యా) త్కులీరః కర్క
టకః కూర్మే కమఠకచ్ఛ
౧౦౫ పౌ. గ్రాహోఽవహారో

కులీరః కర్కటకః ॥పు॥ ౨ - ఎండ్రకాయపేళ్లు. కూర్మః - కమఠః-కచ్ఛపః॥పు॥ 3-తాఁబేటిపేళ్లు. గ్రాహః అవహారః ॥పు॥ ౨-లతాకారమై చుట్టుకొని ప్రాణిహింసఁజేయుమహామత్స్యము పేళ్లు.

నక్రస్తు కుమ్భీరోఽ
థ మహీలతా. ౨౫౬
గణ్డూపదః కిఞ్చులకో
౧౦౬ నిహాకా గోధికా (సమే),

నక్రః-కుమ్భీరః ॥పు॥ ౨ ఏనుఁగునుపట్టి యీడ్చుజలచరము పేళ్లు. Crocodile. [3. ఎఱ్ఱపేళ్లు మహీలతా॥స్త్రీ॥ గణ్డూపదః - కిఞ్చులకః ॥పు॥ నిహాకా-గోధికా॥స్త్రీ॥ ౨ నీరుడుము పేళ్ళు.

రక్తపాతు జలూకా
యాం (స్త్రియాం భూ
మ్ని) జలౌకసః. ౨౫౭

రక్తపా-జలూకా-జలౌకసః ॥స్-స్త్రీ-బ॥జలగపేళ్లు. రక్తపాశబ్దమునకుసోమపాశబ్దమువలెనే రూపము గలదు. Leech

ముక్తాస్ఫోటః (స్త్రి
యాం) శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః॥పు॥ శుక్తిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్తెపుచిప్పపేళ్లు. Pearl oyster

శఙ్ఖః (స్యా) త్కమ్బు
౧౦౭ (రస్త్రీయామ్).

శఙ్ఖః॥పు॥-కమ్బుః॥పు॥ ౨ శంఖము పేళ్లు. Conch

క్షుద్రశఙ్ఖాశ్శఙ్ఖనఖా
శ్శమ్బూకా జలశుక్త
యః. ౨౫౮

క్షుద్రశఙ్ఖాః-శఙ్ఖనఖాః॥ పు-బ॥ ౨-గుల్లలపేళ్లు. శమ్బూకాః ॥పు॥ - జలశుక్తయః ॥ఇ-స్త్రీ-బ॥ ౨-కప్పచిప్పలపేళ్లు. Shell

భేకే మణ్డూకవర్షాభూ
౧౦౮ శాలూర ప్లవ దర్దురాః,
శిలీ గణ్డూపదీ

భేకః- మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః - (సాలూరః)-ప్లవః-దర్దురః॥పు॥ ౭-కప్ప పేళ్లు. Frog
శిలీ-గణ్డూపదీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఆఁడు ఎఱ్ఱ పేళ్లు.

భేకీ వర్షాభ్వీ	భేకీ-వర్షాభ్వీ॥స్త్రీ॥-౨-ఆఁడుకప్ప పేళ్ళు.
కమఠీ ఢులిః. ౨౫౯	కమఠీ-ఢులిః॥స్త్రీ॥ ౨-ఆఁడు తాఁబేటి పేళ్ళు.
(మద్గురస్య ప్రియా) శృఙ్గీ	శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥౧-మద్గుర మనుమీను భార్య పేరు. [జలగ పేళ్ళు.
దుర్నామా దీర్ఘకోశికా,	దుర్నామా-దీర్ఘకోశికా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగు
జలాశయో జలాధార	జలాశయః-జలాధారః॥పు॥ ౨నీరుండు తావు పేళ్లు.
(స్తత్రాగాధజలే) హ్రదః. ౨౬౦	హ్రదః॥పు॥౧ - అగాధజలే=అగాధమైనజలముగల, తత్ర=ఆస్థలము పేరు. Lake.
ఆహావస్తు నిపానం (స్యాదుపకూపజలాశయే),	ఆహావః॥పు॥ - నిపానమ్ ॥న॥ ౨-నూతియొద్ద పశువులునీళ్ళుత్రాగుటకు గట్టియున్నతొట్టి పేళ్లు.
(పుంస్యేవా) న్ధుః ప్రహిః కూప ఉదపానం తు (పుంసి వా). ౨౬౧	అన్ధుః- ప్రహిః-కూపః॥పు॥-ఉదపానమ్॥పు్న॥ ౪-నూతి పేళ్ళు. Well.
నేమి స్త్రిః కా (౽స్య)	నేమిః-త్రికా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఈనూతియందునీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలయిన దారుయంత్రము పేళ్ళు. Pulley.
వీనాహో (ముఖ) బన్ధనమస్య యత్),	వీనాహః ॥పు॥ ౧ - నూతి హంసపాది మొదలయిన వాయికట్టు పేరు. Cover for Well.
పుష్కరిణ్యాంతు ఖాతం (స్యా)	పుష్కరిణీ॥స్త్రీ॥ ఖాతమ్ ॥న॥ ౨-నలుచదరముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన బావి పేళ్ళు. Square Pond.
దఖాతం దేవఖాతకమ్. ౨౬౨	అఖాతమ్- దేవఖాతకమ్॥న॥ ౨- దేవతలచేతఁ ద్రవ్వఁబడిన తీర్థముల పేళ్ళు. Pond.
పద్మాకర స్తటాకో (౽స్త్రీ) కాసార స్సరసీ సరః,	పద్మాకరః॥పు॥తటాకః (పా) తడాగః ॥పు్న॥ ౨-తామరలుగల చెఱువు పేళ్ళు. కాసారః॥పు॥-సరసీ॥స్త్రీ॥ సరః॥న్-న॥ 3-కొలని పేళ్ళు. పద్మాకరాదులైదు నేకార్థకములని కొందఱందురు.
వేశన్తః పల్వలంచాల్పసరో	వేశన్తః॥పు॥-పల్వలమ్-అల్పసరః ॥న్-న॥3-పడియల పేళ్ళు. Basin,
వాపీ తు దీర్ఘికా.	వాపీ-దీర్ఘికా॥స్త్రీ॥ ౨-నడబావి పేళ్ళు.

ఖేయం తు పరిఖా ౨౭ ధార(స్త్వమ్భసాం యత్ర ధారణమ్),

ఖేయమ్॥న॥ పరిఖా॥స్త్రీ॥ ౨ అగడ్తపేళ్ళు. Ditch.

ఆధారః॥ పు॥ ౧ యత్ర=ఏస్థలమునందు, అమ్భసామ్=(కట్టగట్టి) నీళ్లకు, ధారణమ్-నిల్వుట కలదో యట్టిమడుఁగు పేరు. Dike.

(స్యా)దాలవాల మావాల మావాపో౽థ

ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్ ॥న॥ -ఆవాపః॥పు॥౩- చెట్లపాదుల పేళ్ళు. Tree's basin.

నదీ సరిత్. ౨౬౮. తరఙ్గిణీ శైవలినీ తటినీ హ్రాదినీ ధునీ, స్రోతస్వినీ ద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగా ౽౽పగా. [కూలఙ్కషా నిర్ఝరిణీ రోధోవక్రా సరస్వతీ.] ౨౬౯

నదీ-సరిత్ - తరఙ్గిణీ - శైవలినీ-తటినీ - హ్రాదినీ-ధునీ - స్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ- స్రవన్తీ-నిమ్నగా-ఆపగా॥స్త్రీ॥౧౨ నదుల పేళ్ళు. River.

[కూలంకషా - నిర్ఝరిణీ - రోధోవక్రా-సరస్వతీ॥స్త్రీ॥] అధికపాఠము.

గఙ్గా విష్ణుపదీ జహ్నుతనయా సురనిమ్నగా, భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూ రపి.

గఙ్గా-విష్ణుపదీ- జహ్నుతనయా - సురనిమ్నగా-భాగీరథీ-త్రిపథగా-త్రిస్రోతాః॥న్॥భీష్మసూః ॥స్త్రీ॥ ౮-గంగానది పేళ్ళు. The Ganges.

కాళిన్దీ సూర్యతనయా ౽యమునా శమనస్వసా,

కాళిన్దీ-సూర్యతనయా - యమునా - శమనస్వసా॥ఋ-స్త్రీ॥౪-యమునానది పేళ్ళు.

రేవా తు నర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా. కరతోయా సదానీరా

రేవా-నర్మదా - సోమోద్భవా- మేఖలకన్యకా॥స్త్రీ॥౪-నర్మదానది పేళ్ళు.

కరతోయా -సదానీరా॥స్త్రీ॥ ౨ గౌరీవివాహమునఁ దీశ్వరునిహస్తోదకమునలనఁ బుట్టిననది పేళ్లు.

బాహుదా సైతవాహినీ,

బాహుదా-సైతవాహినీ॥స్త్రీ॥ ౨- బాహుదానది పేళ్ళు.

శతద్రు స్తు శుతద్రు (స్సాఽథ) ద్విపాశాతు విపాట్ స్త్రియామ్)

శతద్రుః-శుతద్రుః ॥స్త్రీ॥ ౨ - వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిననది పేళ్ళు.

విపాశా-విపాట్॥శ్ -స్త్రీ॥ ౨-వసిష్ఠునిపాశము [illegible] నది పేళ్ళు.

శోణో హిరణ్యవాహ (స్స్యా) త్కుల్యా (ల్పాకృత్రిమా సరిత్),

శోణః-హిరణ్యవాహః ॥పు॥ ౨ శోణనదము పేళ్లు.

కుల్యా ॥సీ॥ ౧-అల్పా=కొంచెమై, కృత్రిమా=త్రవ్వఁబడిన, సరిత్=కాలువపేరు.

శరావతీ వేత్రవతీ చన్ద్రభాగా సరస్వతీ. [గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీ చ గౌతమీ.] కావేరీ (సరితోఽన్యాశ్చ)

శరావతీ - వేత్రవతీ-చన్ద్రభాగా - సరస్వతీ - కావేరీ॥సీ॥౫-అన్యాశ్చ = కృష్ణవేణీగోదావరీసరయూప్రముఖములు, సరితః = నదీవిశేషములు.

[గోదావరీ - భీమరథీ - కృష్ణవేణీ-గౌతమీ ॥ఈ-సీ॥] అధికపాఠము.

సంభేద (స్సిన్ధుసఙ్గమః)॥ ద్వయోః ప్రణాలీ (పయసః పదవ్యాం) (త్రిషు తూత్తరౌ. దేవికాయాం సరయ్వాంచ భవే) దావికసారవౌ,

సంభేదః॥పు॥ ౧-నదులయొక్క కూటమిపేరు.

ప్రణాలీ॥ప్స॥ ౧ పయసః పదవ్యామ్=గోముఖ సూత్రము మొదలగు జలమార్గముపేరు.

ముందటి చెప్పుదావికసారవశబ్దములు॥త్రి॥ దావికః - సారవః॥ ౨-వరుసగా దేవికానదియందును సరయూనదియందును బుట్టినవస్తువులపేళ్ళు,

సౌగన్ధికం తు కహ్లారం

సౌగన్ధికమ్-కహ్లారమ్ ॥న॥ ౨-ఇంచుకయెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమునుగల కలువపేళ్ళు. Fragrant Water-lily.

హల్లకం రక్తసన్ధ్యకమ్. (స్యా) దుత్పలం కువలయ

హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥న॥ ౨-చెంగలువపేళ్ళు.

ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨- సామాన్యముగాఁ గలువపేళ్ళు. Any Water-lily.

(మథ) నీలామ్బుజన్మ చ, ఇన్దీవరంచ (నీలేఽస్మిన్) (సితే) కుముదకైరవే. శాలూక (మేషాం కన్దస్సా స్యా)

నీలామ్బుజన్మ ॥న్॥ ఇన్దీవరమ్ ॥న-౨-నల్లకలువపేళ్ళు. Blue Water-lily.

కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨- తెల్లకలువపేళ్ళు.

శాలూకమ్ ॥న॥ ౧-ఏషామ్=ఈసౌగన్ధికాదులయొక్క, కన్దఃస్యాత్=దుంపపేరు.

(ద్వా)రిపర్ణీతు కుమ్భికా, జలనీలీ తు శైవాలం శైవలో

వారిపర్ణీ-కుమ్భికా॥సీ॥౨-నాఁచుపేళ్ళు.

జలనీలీ॥సీ॥-శైవాలమ్ ॥న॥ - శైవలః (పా) శేవలః ॥పు॥ 3-పాఁచిపేళ్లు. Moss.

(ఽ)థ కుముద్వతీ, ౨౨3

కుముద్వతీ-కుముదినీ॥సీ॥ ౨-తెల్లకలువతీఁగ

కుముదిన్యాం నళిన్యాం
౨౪౪ తు బిసినీపద్మినీముఖమ్,

వేళ్ళు. నళినీ-భిసినీ-పద్మినీ॥సీ॥ఊ3-ను, ముఖమ న్నందువలన, అబ్జినీ-కమలినీ-సరోజినీ మొదలైనవియు తామరతీఁగె పేళ్ళు. Lotus-stalk.

(వా పుంసి) పద్మం నళిన మరవిన్దం మహోత్పలమ్. సహస్రపత్త్రం కమలం శతపత్త్రం కు
౨౪౫ శేశయమ్, పఙ్కేరుహం తామరసం సారసం సరసీరుహమ్. బిసప్రసూన రాజీవ పుష్కరా

పద్మమ్॥ప్న॥ నళినమ్ - అరవిన్దమ్-మహోత్పలమ్-సహస్రపత్త్రమ్-కమలమ్-శతపత్త్రమ్-కుశేశయమ్-పఙ్కేరుహమ్ - తామరసమ్-సారసమ్-సరసీరుహమ్-బిసప్రసూనమ్ - రాజీవమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥ న॥౧౬-తామరపువ్వుపేళ్ళు. Lotus.

౨౪౬ మ్భోరుహాణి చ, పుణ్డరీకం సితామ్భోజ (మథ) రక్తసరోరుహమ్. రక్తోత్పలం కోకనదం

పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨ - తెల్లతామరపువ్వు పేళ్ళు. White lotus.

రక్తసరోరుహమ్-రక్తోత్పలమ్ - కోకనదమ్॥న॥3-ఎఱ్ఱతామరపువ్వుపేళ్ళు. Red lotus.

నాళో నాళ

నాళః॥ పు॥ (పా) నాళా॥సీ॥-నాళమ్॥న॥౨-తామర కలువ మొదలయినవాని కాఁడపేళ్ళు,

౨౫౦ (మథాస్త్రియామ్) మృణాళం బిస (మబ్జాదికదమ్బే) షణ్డ మస్త్రియామ్). ౨౭౭

మృణాళమ్॥ప్న॥ - బిసమ్॥న॥ ౨-తామర తూండ్ల పేళ్ళు. Lotus Fibre.

షణ్డమ్(పా)శణ్డమ్॥ప్న॥ ౧-తామరపువ్వులు మొదలైనవాని సమూహము పేరు.

కరహాట శ్శిఫా కన్దః

కరహాటః॥పు॥-శిఫా॥సీ॥-కన్దః- ॥పు॥3-తామర దుంపపేళ్ళు శిఫాకన్దః-ఏకపదమనికొందఱు.

కిఞ్జల్కః కేసరో (౽
౨౫౧ స్త్రియామ్),

కిఞ్జల్కః॥పు॥- కేసరః ॥ప్న॥ ౨-ఆకరుపువ్వుల పేళ్ళు. Filament.

సంవర్తికా నవదళం

సంవర్తికా॥సీ॥-నవదళమ్॥న॥ ౨- లేఁత రేకుల

బీజకోశో వరాటకః. ౨౭౮

బీజకోశః-వరాటకః ॥పు॥ ౨-తామరపువ్వులోని దుద్దుపేళ్ళు,

ఇతి వారివర్గః. ఉదకముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీవాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్,
పాతాల భోగి నరక వారి చైషాం చ సఙ్గతమ్. ౨౭౯

టీక. స్వర్వ్యోమదిక్కాలధీవాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్- స్వః=స్వర్గమును, వ్యోమ=ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల = కాలమును, ధీ=బుద్ధియు, వాక్-వాక్కును, శబ్దాది = శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్=నాట్యమును, పాతాలభోగినరకవారిచ-పాతాల = పాతాలమును, భోగి=సర్పమును, నరక = నరకమును, వారిచ = జలమును, ఏషామ్ = ఈస్వర్గాదులయొక్క, సఙ్గతంచ = వానివానితో సంబంధించిన వస్తువులును, ఉక్తమ్=చెప్పఁబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గము మొదలుగా పండ్రెండువర్గములును ఆయావర్గములయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును ఆయాస్వర్గాదివస్తువులతోఁజేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పంబడియున్నవనుట.

ఇ త్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే,
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః. ౨౮౦

టీక. అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువునందు, ఇతి=ఈ పూర్వోక్తప్రకారము, ప్రథమః=మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః=స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియంజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము

సంపూర్ణము.



శ్రీ ర స్తు.

అ మ ర కో శ ము, స టీ క ము

ద్వి తీ య కాం డ ము.

అవ. గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానమే గలుగఁజేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పువర్గలయనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మా భృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః,
నృ బ్రహ్మ క్షత్త్రి విట్ఛూద్రై స్సాంగోపాంగై రి హోదితాః

టీక. ఇహ=ఈభూమికాండమను రెండవకాండమునందు, సాంగోపాఙ్గైః=అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనిన, పృథ్వీపురక్ష్మాభృద్వనౌషధి మృగాదిభిః=భూ పుర శైల వనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్త్రివిట్ఛూద్రైః=మనుష్య బ్రహ్మ క్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, ఉపలక్షితాః=కూడుకొనియున్న, వర్గాః=వర్గములు, ఉదితాః=చెప్పఁబడి యున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈకాండమునందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్త్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గ లని పదివర్గలు నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాదిపదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును నుపాంగములయిన అధ్వాదిపదార్థములును జెప్పంబడుచున్నవనుట,

భూ ర్భూమి రచలాఽ
నన్తా రసా విశ్వమ్భరా
స్థిరా, ధరా ధరిత్రీ ధర
ణిః క్షోణి ర్జ్యా కాశ్యపీ
౧ క్షితిః. సర్వంసహా వసు
మతీ వసుధోర్వీ వసున్ధ

భూః॥సీ॥-(వ)భూర్॥అవ్యు॥భూమిః - అచలా-
అనన్తా-రసా-విశ్వమ్భరా-స్థిరా-ధరా - ధరిత్రీ-
ధరణిః (పా) ధరణీ-క్షోణిః (పా) క్షోణి - జ్యా-
కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వంసహా - వసుమతీ-
వసుధా - ఉర్వీ-వసున్ధరా - గోత్రా-కుః-పృథివీ-
(వ) పృథవీ - పృథ్వీ - క్ష్మా - అవనిః - మేదినీ-

రా, గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మా ఽవని ర్మేదినీ మహీః. 3

[విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గా రిలా కుమ్భినీ క్షమా, జగతీ రత్నగర్భా చ భూతధాత్ర్యబ్ధిమేఖలా.]

మృన్మృత్తికా (ప్రశస్తాతు) మృత్స్నా మృత్సా చ (మృత్తికా), ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)

(స్యా) దూషః క్షారమృత్తికా. ౪

ఊషవా నూషరో (ద్వావ ప్యన్యలిఙ్గౌ)

స్థలం స్థలీ,

(సమానౌ) మరు ధన్వానౌ

(ద్వే) ఖిలా ప్రహతే సమే. ౫. (త్రిష్వ)

(థో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్,

(లోకో ఽయం) భారతం వర్షం

మహిః(షా)మహీః॥సీ॥ ౨౭-భూమిపేళ్ళు. Earth.

[విపులా-గహ్వరీ - ధాత్రీ-గౌః॥ఓ॥ - ఇలా-కుమ్భినీ - క్షమా - జగతీ - రత్నగర్భా - భూతధాత్రీ-అబ్ధిమేఖలా ॥సీ॥] అధికపాఠము.

[Soil.

మృత్॥ద్॥ మృత్తికా ॥సీ॥ ౨ మన్నుపేళ్ళు.

మృత్స్నా-మృత్సా॥సీ॥ ౨-ప్రశస్తా = ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్నుపేళ్లు. Good soil.

ఉర్వరా ॥సీ॥ ౧ - సర్వసస్యాఢ్యా=సకలమైన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమిపేరు.

ఊషః॥పు॥-క్షారమృత్తికా ॥సీ॥ ౨ - చౌటిమన్నుపేళ్ళు. Saline soil.

ఊషవాన్॥త్॥-ఊషరః ౨ - చవుటినేలపేళ్లు. ద్వావపి=ఈరెండుశబ్దములును, అన్యలిఙ్గౌ=విశేష్యముయొక్క లింగములుగలవి. Barren soil.

స్థలమ్॥న॥-స్థలీ ॥సీ॥ ౨-తనంతట చదరమైయుండు నేలపేళ్ళు. Place.

మరుః-ధన్వా॥న్॥-పు॥ ౨-నీళ్లులేనిభూమిపేళ్ళు. Desert.

ఖిలమ్-అప్రహతం॥త్రి॥ ౨-దున్ననినేలపేళ్ళు. Waste Land.

జగతీ ॥సీ॥-లోకః ॥పు॥ - విష్టపమ్-భువనమ్-జగత్ ॥న॥ ౫-జగత్తుపేళ్ళు. Globe.

భారతంవర్షమ్॥న॥౧ - అయంలోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్రమునకు నుత్తరమునైన యీదేశముపేరు. India.

(శరావత్యాస్తు యో ఽవధేః. ౬ (దేశః ప్రా గ్దక్షిణః) ప్రాచ్య	ప్రాచ్యః॥పు॥౧-అవధేః=ఎల్లయయిన, శరావత్యాః=శరావతి యని మెడునదికి, ప్రాగ్దక్షిణః దేశః = తూర్పుతో(గూడిన దక్షిణ దేశము పే ఈభారతవర్షమునందు శరావతీనది యీశాన్య దిక్కునుండి నైరృతిమూల పడమటిస ద్రము(గలిసియున్నది యని తెలియవలయు
ఉదీచ్యః (పశ్చిమో త్తరః),	ఉదీచ్యః॥పు॥౧-ఆనదియే యెల్ల గా(గల, పశ్చిమో త్తరః=పడమరతో(గూడిన యుత్తర దేశము పే
(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛ దేశ (స్స్యా)	మ్లేచ్ఛదేశః॥పు॥ ౧-ప్రత్యన్తః=భారతవర్షము తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంత దేశము పే
(న్మధ్యదేశస్తు మధ్య మః. ౭	మధ్యమః॥పు॥౧ - మధ్యదేశః = వినశనమున తూర్పునుబ్రయాగకు(బడమరయునై నహిమ ద్వింధ్యపర్వతముల మధ్య దేశము పేరు.
ఆర్యావర్తః పుణ్యభూ మి) ర్మధ్యం విన్ధ్యహి మాగయోః),	ఆర్యావర్తః॥పు॥-పుణ్యభూమిః॥స్త్రీ॥ ౨ - తూ పడమరసముద్రములెల్లగా(గల, విన్ధ్యహిమాగయోః = వింధ్యహిమవత్పర్వతములయొక్క మధ్యమ్=మధ్యదేశము పేళ్ళు. Arya-vart
నీవృ జ్జనపదో దేశ విషయౌ తూపవర్త నమ్. ౮	నీవృత్-జనపదః॥పు॥ ౨ గ్రామసమూహము పేళ్లు. దేశః-విషయః॥పు॥-ఉపవర్తనమ్॥న॥3- పదసమూహము పేళ్లు. నీవృచ్ఛబ్దము మొద కొని రెండును దేశము పేళ్లని కొందఱందు
(త్రి ష్వాగోష్ఠా)	ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్ద వఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేష లేనివి॥త్రి॥ నడ్వాన్ ॥త్॥ - నడ్వలః॥ ౨-నడ
(న్నడప్రాయే) నడ్వా న్నడ్వల (ఇత్యపి),	ప్రాయే=కిక్కసపుతుంగ గల దేశము పేళ్ళు.
కుముద్వాన్ (కుముద ప్రాయే)	కుముద్వాన్ ॥త్॥౧ - కుముదప్రాయే=తె కలువలు తఱుచుగా(గల దేశము పేరు.
వేతస్వాన్ (బహువే తసే).	వేతస్వాన్ ॥త్॥ ౧-బహువేతసే = ప్రబ్బ ...లు తఱుచుగా(గలదేశము పేరు.

శాద్వల (శ్శాదహరితే)

(సజమ్బ్వాలేతు) పఙ్కిలః,
(జలప్రాయ) మనూ
పం (స్యా)
(త్పుంసి) కచ్ఛ (స్త
థావిధః). ౧౦
(స్త్రీ)శర్కరా శర్కరిల
శ్శార్కరశ్శర్కరావతి,
దేశ ఏవాదిమా

(వేవ మున్నేయా స్సి
కతావతి). ౧౧

(దేశో నద్యమ్బు వృ
ష్ట్యమ్బుసంపన్న వ్రీహి
పాలితః, స్యా) న్నదీ
మాతృకో దేవమాతృ
కశ్చ(యథాక్రమమ్). ౧

(సురాజ్ఞి దేశే) రాజ
న్వాన్ (స్యా త్తతో౽
న్యత్ర) రాజవాన్,

గోష్ఠం గోస్థానకం
(తత్తు) గౌష్ఠీనం (భూత
పూర్వకమ్). ౧౩
(పర్యన్తభూః) పరిసరః

శాద్వలః॥౧॥-శాదహరితే = లేఁతకసవుచేతఁ బచ్చగా నుండు దేశము పేరు. [దేశముపేరు.

పఙ్కిలః॥౧-సజమ్బాలే=అడుసుతోఁగూడిన

అనూపమ్॥౧-జలప్రాయమ్ = నీళ్లుతఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. Damp Region.

కచ్ఛః॥పు॥౧-తథావిధః=అట్లునీళ్లుతఱుచుగాగల నదీసరస్సుల సమీపదేశముల పేరు.

శర్కరా॥స్త్రీ॥శర్కరిలః - శార్కరః - శర్కరావాన్॥త్॥౪-మొరము గలదాని పేళ్ళు.

ఆదిమా = మొదటనున్నశర్కరాశర్కరిలశబ్దములు, దేశేఏవ=మొరముగలదేశమునకే పేళ్ళు.

ఏవం = ఇటువలెనే, సికతావతి = ఇసుకగల దేశమునందు, సికతా-సికతిల అనియు, ఇసుక గలదానియందు, సైకత-సికతావత్ అనియు, ఉన్నేయాః=ఊహింపఁదగినవి. Sandy.

నదీమాతృకః- దేవమాతృకః - ఈరెండును, నద్యమ్బుసంపన్నః వృష్ట్యమ్బుసంపన్నః దేశః = వరుసగా నదీజలము చేతను వర్షజలము చేతను పండునట్టి పైరు గలదేశము పేళ్ళు.

Watered by rain.

రాజన్వాన్॥త్॥౧-సురాజ్ఞి=మంచిరాజుగల, దేశే=దేశము పేరు. రాజవాన్॥త్॥౧ - తతః = ఆ దేశముకంటె, అన్యత్ర = వేఱైనసామాన్య రాజుగలదేశము పేరు. [దపేళ్ళు.

గోష్ఠమ్ - గోస్థానకమ్॥న॥౨ ఆవులుండుచుంగౌష్ఠీనమ్॥న॥౧-భూతపూర్వకం తత్ =పురాతనమయినయావులుంద పేరు.

పరిసరః॥పు॥౧-పర్యన్తభూః = గ్రామనగరాదులయొక్క సమీపభూమి పేరు. Out skirts.

సేతు రాళౌ స్త్రియాం
పుమాన్,
వామలూరుశ్చ నాకు
శ్చ వల్మీకం (పున్నపుం
సకమ్). ౧౪
అయనం వర్త్మ మా
ర్గాధ్వపన్థానః పదవీ సృ
తిః, సరణిః పద్ధతిః పద్యా
వర్త న్యేకపదీతిచ. ౧౫
అతిపన్థా స్సుపన్థాశ్చ స
త్పథ (శ్చార్చితేఽధ్వని)

వ్యధ్వో దురధ్వో వి
పథః కదధ్వా కాపథ
(స్సమాః). ౧౬
అపన్థా స్త్వపథం
(తుల్యే) శృఙ్గాటక చ
తుష్పథే,
ప్రాన్తరం (దూరశూ
న్యోఽధ్వా)
కాన్తారం (వర్త్మదుర్గ
మమ్). ౧౭
గవ్యూతిః (స్త్రీ క్రోశ
యుగం)

నల్వః (కిష్కుచతుశ్శ
తమ్),
ఘణ్టాపథ స్సంసరణం
(తత్పురస్యో) పని

సేతుః॥పు॥-ఆళిః॥స్త్రీ॥ ౨-కట్టపేళ్ళు. ఇచట స్త్రియామాళౌ-పుమాన్ సేతుః, అని యన్వయము.
వామలూరుః (పా) వామలూరః-నాకుః॥పు॥ వల్మీకమ్ (పా) వల్మికమ్॥పున॥ 3-పుట్టపేళ్ళు. Ant-hill
అయనమ్-వర్త్మ॥న్-న॥-మార్గః - అధ్వా॥న్॥ పన్థాః॥న్-పు॥ పదవీ-సృతిః - సరణిః - పద్ధతిః - పద్యా-వర్తనీ-ఏకపదీ॥స్త్రీ॥౧౨-త్రోవపేళ్ళు. Road or path
అతిపన్థాః॥న్॥-సుపన్థాః॥న్॥ - సత్పథః॥పు॥ 3-మంచిత్రోవపేళ్ళు. Good Road
వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః-కదధ్వా॥న్॥ కాపథః॥పు॥౫ - చెడ్డత్రోవపేళ్ళు. విపథ కాపథ శబ్దములు నపుంసకమందును గలవు. [పేళ్ళు.
అపన్థాః॥న్-పు॥ అపథమ్॥న॥ ౨-తప్పుత్రో
శృఙ్గాటకమ్ - చతుష్పథమ్॥న॥ ౨-నాలుగు త్రోవలు గూడినచోటు పేళ్ళు. Crossing
ప్రాన్తరమ్॥న॥ ౧-దూరశూన్యః అధ్వా ఎడారియై నడుచుట లేనిత్రోవపేరు.
కాన్తారమ్॥న॥ ౧-దుర్గమం వర్త్మ = చో కంటకాదులచేతనడువశక్యముగాని త్రోవపేరు.
గవ్యూతిః॥స్త్రీ॥౧ క్రోశయుగమ్=రెండుక్రోశముల త్రోవపేరు, ౨౪అంగుళములొకహస్తము,౪౦౦౦ హస్తము లొకక్రోశము, క్రోశమనగా కోసు
నల్వః॥పు॥౧-కిష్కుచతుశ్శతమ్ = నన్నూరు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు.
ఘణ్టాపథః॥పు॥ - సంసరణమ్॥న॥ ౨-పదిమూరల పట్టు గలరాజమార్గము పేరు. Trank Road
ఉపనిష్కరమ్(పా)ఉపనిష్కరమ్॥న॥ ౧-

ష్కరమ్. [ద్యావాపృ
థివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యా
వాభూమీచరోదసీ, ది
వస్పృథివ్యౌ గుఞ్జాతు
రుమా(స్యా)ల్లవణాకరః]

స్యతత్ = దుర్గమయిన పురముయొక్క రాజమార్గము పేరు. High-way. ద్యావాపృథివీ - రోదసీ-ద్యావాభూమీ॥స్త్రీ॥రోదసీ॥న్ న॥దివస్పృథివీ॥స్త్రీ॥ ౪ భూమ్యాకాశముల పేళ్లు. గుఞ్జా - రుమా॥స్త్రీ॥-లవణాకరః॥పు॥౩-చవిటిపఱ్ఱ, ఉప్పుళము.

ఇతి. భూవర్గః.

భూమితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

పూః (స్త్రీ)పురీ నగ
ర్యౌ(వా) పత్తనం పుట
భేదనమ్, స్థానీయం నిగ
మో

పూః॥ర్-స్త్రీ॥-పురీ నగరీ॥స్త్రీ॥ - పత్తనమ్(పా) పట్టణమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్ ॥న॥ నిగమః ॥పు॥౭ - పట్టణము పేళ్లనియొకపక్షము. Town. వీనిలో మొదటిమూఁడు ౮౦౦ గ్రామములవ్యవహారమునకుస్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును,కడమరెండుకోటలయగడ్తలచేత దుర్గమములయినపట్టణములకును పేళ్లనియొకపక్షము.

(అన్యత్తుయన్మూలనగ
రాత్పురమ్. (గా. త)
చ్ఛాఖానగరం

శాఖానగరమ్॥న॥౧-మూలనగరాత్ = రాజధానికంటె, అన్యత్=దానిసమీపమునందుఁగట్టంబడి యన్యమయిన, పురమ్=పట్టణము పేరు.

వేశో (వేశ్యా జనస
మాశ్రయః),

వేశః॥పు॥౧- వేశ్యాజనసమాశ్రయః = వేశ్యలుండుచోటు పేరు. Harlots' Abode.

ఆపణస్తు నిషద్యాయాం

ఆపణః॥పు॥-నిషద్యా॥స్త్రీ॥౨-మళిగ పేళ్ళు.

విపణిః పణ్యవీథికా

విపణిః-పణ్యవీథికా॥స్త్రీ॥౨ -అంగడివీథి పేళ్ళు.

రథ్యా ప్రతోళి ర్విశి
ఖా

రథ్యా-ప్రతోళీః(పా) ప్రతోలీ-విశిఖా ॥స్త్రీ॥౩-గ్రామమున ప్రధానమైన రచ్చమిట్ట పేళ్ళు.

(స్యా) చ్చయో వప్ర
(మ స్త్రియామ్),

చయః॥పు॥వప్రమ్॥స్త్రీ॥౨ - కోటయడుగునంబెట్టినకొలఁదు మట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్ళు.

ప్రాకారో వరణ స్సాలః

ప్రాకారః-వరణః-సాలః॥పు॥౩-కోటపేళ్ళు.

ప్రాచీనం (ప్రాన్తతో
వృతిః). ౨౧

ప్రాచీనమ్ (పా) ప్రాచీరమ్॥న॥౧ - ప్రాన్తతః వృతిః=ఊరిచుట్టు వేయు వెలుగుపేరు. Hedge.

భిత్తిః (స్త్రీ) ,కుడ్య
మేడూకం (యద న్త

భిత్తిః॥స్త్రీ॥-కుడ్యమ్॥న॥౨-గోడపేళ్లు. Wall.
ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్॥న॥౧- నడుమనుం

ర్ష్ణ్యస్తకీకసమ్),
గృహా గేహో దవ
సిత వేశ్మ సద్మ నికేత
౯౦ నమ్. ౨౨. నిశా న్త
వస్త్యసదన భవ నాగా
ర మన్దిరమ్ గృహాః
(పుంసిచ భూమ్న్యేవ)
నికాయ్య నిల యాల
౯౧ యాః. [ధిష్ణ్య మోకో
నివసనం స్థానా ఉవసథ
వాస్తుచ, సంస్త్యాయ
ముటజం ధామ నివేశశ్శ
రణం క్షయః] వాసః కూ
టో (ద్వయో) శ్శాలా
సభా సంజవనం (త్విద
మ్), చతుశ్శాలం

(మునీనాంతు) పర్ణశా
౯౨ లోటజోఽస్త్రియామ్.
చైత్య మాయతనం
(తుల్యే)
వాజిశాలాతు మన్దురా,
ఆవేశనం శిల్పిశాలా
౯౩ ప్రపా పానీయశాలికా.

మఠ (శ్ఛాత్త్రాది ని
లయో)
గఞ్జా తు మదిరాగృ
హమ్,
గర్భాగారం వాసగృహం

చేఁబడిన యెముకలు గలగోడ పేరు.

గృహమ్-గేహమ్ - ఉదవసితమ్-వేశ్మ(న్) సద్మ॥న్॥-నికేతనమ్ - నిశాన్తమ్-వస్త్యమ్- ఆవస్త్యమ్-సదనమ్ - భవనమ్-అగారమ్ - మన్దిరమ్॥న॥గృహాః॥పు-బ॥నికాయ్యః-నిలయః - ఆలయః-వాసః-కూటః ॥పు॥ శాలా॥స్త్రీ॥సభా॥స్త్రీ॥ ఇంటిపేళ్ళు. House. పఠాంతరమునం మన్దిరా ॥స్త్రీ॥ కూటమ్ ॥న॥ అనియుం గలదు.

[ధిష్ణ్యమ్ - ఓకః॥స్॥ - నివసనమ్-స్థానమ్- ధామ॥న్-న॥ నివేశః॥పు॥ - శరణమ్ ॥న॥-క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.

సంజవనమ్- చతుశ్శాలమ్॥న॥౨-నలుదిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి కట్టిన యింటిపేళ్ళు. Quadrang

పర్ణశాలా ॥స్త్రీ॥ - ఉటజః॥పు॥ ౨-మునీనాం తత్ =మునులయొక్క యింటిపేళ్ళు. H

చైత్యమ్-ఆయతనమ్॥న॥౨ యజ్ఞశాలపేరు. బౌద్ధాలయమనియురచ్చచెట్లనియుం గొందరు.

వాజిశాలా-మన్దురా॥స్త్రీ॥౨-గుఱ్ఱపుశాలపేరు.

ఆవేశనమ్॥న॥శిల్పిశాలా॥స్త్రీ॥ ౨-కంసాలకొట్టపేరు.

ప్రపా-పానీయశాలికా॥స్త్రీ॥౨ - చలిపందిరిపేరు.

మఠః ॥పు॥ ౧-ఛాత్త్రాదినిలయః = శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగువారి గృహముపేరు.

గఞ్జా॥స్త్రీ॥మదిరాగృహమ్॥న॥౨- మద్యము అమ్ము యింటిపేరు. Tave

[illegible]

మరిష్టం సూతికాగృహ
మ్. ౨౬. [కుట్టిమో
౽స్త్రీనిబద్ధా భూశ్చన్ద్రి
శాలా శిరోగృహమ్]
వాతాయనం గవాక్ష
(స్స్యా) న్మణ్డపో (౽
స్త్రీ జనాశ్రయః,
హర్మ్యాది (ర్ధనినాం
వాసః)

ప్రాసాదో (దేవభూ
భుజామ్.) ౨౭
సౌధో౽ స్త్రీరాజసదన
ముపకార్యోపకారికా,

స్వస్తిక స్సర్వతో భ
ద్రో నన్ద్యావర్తాదయో
౽పిచ. ౨౮. (విచ్ఛన్దక
ప్రభేదా హి భవ న్తీశ్వ
రసద్మనామ్),

స్త్ర్యగారం భూభుజా
మన్తఃపురం (స్స్యా) దవ
రోధనమ్. ౨౯. శుద్ధా
న్త శ్చావరోధశ్చ
(స్స్యా) దట్టః క్షౌమ
మస్త్రియామ్),

ఇందు మొదటి దేవుని గర్భగృహమని కొన్దఱు.
అరిష్టం-సూతికాగృహమ్॥న॥ ౨-పురిటింటి పేళ్లు.
[కుట్టిమః ॥పు॥ ౧-జాలికట్టడపు నేలపేరు.
చన్ద్రిశాలా ॥స్త్రీ॥ శిరోగృహమ్॥న॥ ౨-పై మేడ
పేళ్ళు.] అధికపాఠము. Top house.
వాతాయనమ్॥న॥గవాక్షః ॥పు॥ ౨-కిటికీ పేళ్లు.
మణ్డపః॥పు॥-జనాశ్రయః॥పు॥ ౨-ఆస్థానము
మొదలయిన మండపము పేళ్లు. Sanctuary.
హర్మ్యమ్॥న॥౧ ధనినామ్=ధనికులయొక్క,
వాసః=గృహముపేరు, ఆదిశబ్దముచేత అట్టాల
కాదినామములును గలవు. Edifice.
ప్రాసాదః ॥పు॥ ౧- దేవభూభుజామ్=దేవగృహ
మునకును రాజగృహమునకును పేరు. [పేళ్లు.
సౌధః॥పు॥ రాజసదనమ్ ॥న॥ ౨-రాజగృహము
ఉపకార్యా-ఉపకారికా॥స్త్రీ॥ రాజులవిడిదియిండ్లు.

స్వస్తికః-సర్వతోభద్రః-నన్ద్యావర్తః ॥పు॥
3-ఆదిశబ్దముచేత రుచకవర్ధమానములు మొద
లైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్ - రాజదేవగృహ
ములయొక్క, విచ్ఛన్దకప్రభేదాః=ద్వారభేదాది
భేదములచేతఁ బుట్టినరచనావిశేషములు, భవ
న్తి=అగుచున్నవి.

అన్తఃపురమ్- అవరోధనమ్॥న॥ - శుద్ధాన్తః-
అవరోధః॥పు॥ ౪- భూభుజామ్=రాజులయొక్క,
స్త్ర్యగారమ్=స్త్రీలున్న యింటిపేరు. Harem.

అట్టః॥పు॥క్షౌమమ్(పా) క్షోమమ్ ॥పు॥ ౨-
యుద్ధముచేయుటకయి వాకిటిమండపముమీఁద
గాని కొత్తళముమీఁదఁగాని కట్టినయిండ్ల పేళ్లని
కొందఱందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కునఁ గట్టి

ప్రఘాణ ప్రఘణాలిన్దా
(బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే)
గృహావగ్రహణీ దేహా
ల్యఙ్గణం చత్వరాజిరే,
(అధస్తాద్దారుణి) శిలా
నాసా (దారూపరిస్థి
తమ్). ౩౧
ప్రచ్ఛన్న మన్తర్ద్వా
రం స్యా
త్పక్షద్వారం తుపక్షకః,
వలీక నీధ్రే పటలప్రాన్తే
ఽథ
పటలం ఛదిః. ౩౨
గోపానసీ (తు వలభీ
చ్ఛాదనే వక్రదారుణి),
కపోత పాలికాయాం
తు విటఙ్కం (పుంనపుం
సకమ్). ౩౩
(స్త్రీ) ద్వా ర్ద్వారం
ప్రతీహారః
స్యా ద్వితర్దిస్తు వేదికా,
తోరణో (ఽస్త్రీ)
బహిర్ద్వారమ్,

యుండు గృహము పేళ్ళని కొందఱందురు.
ప్రఘాణః-ప్రఘణః-అలిన్దః (పా) ఆలిన్దః ॥పు॥
౩-తలవాకిటిముందఱి నుండు ప్రకోష్ఠము పేళ్లు
గృహావగ్రహణీ- దేహలీ ॥స్త్రీ॥ ౨-కడప పేళ్లు
అఙ్గణమ్ (పా) అఙ్గనమ్ - చత్వరమ్-అజిరమ్
॥న॥ ౩ - ముంగిలి పేళ్లు.
శిలా॥స్త్రీ॥ ౧-అధస్తాద్దారుణి = వాకిటి క్రింద
నడ్డముగానున్న త్రొక్కుడుపలక పేరు.
నాసా॥స్త్రీ॥౧-ఉపరిస్థితమ్= ఆశిలమీఁదనడ్డము
గానుండి పూజింపఁబడు, దారు=మ్రానిపేరు.
ప్రచ్ఛన్నమ్-అన్తర్ద్వారమ్ ॥న॥ ౨-లోపలి
వాకిటి పేళ్ళు. Back Door. [పేళ్లు
పక్షద్వారమ్॥న॥ -పక్షకః॥పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలి
వలీకమ్-నీధ్రమ్- పటలప్రాన్తమ్ ॥న॥ ౩-
చూరుకొనగ పేళ్లు. Thatch Edge
పటలమ్-ఛదిః॥ష్-స॥ ౨-కప్పు పేళ్లు. Roof
గోపానసీ ॥స్త్రీ॥ ౧-వలభీచ్ఛాదనే = కొణిగె
కాధారమైన పట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి=
వంకరమ్రాని పేరు. కొందఱుగోపానసీవలభీ శబ్ద
ములు రెండును గృహమునకు కప్పైనవక్రదా
రువు పేళ్లందురు. Thatch wood.
కపోతపాలికా ॥స్త్రీ॥-విటఙ్కమ్ ॥పు॥ ౨-పా
ర్శ్వ విహారస్థానాదులయందుఁ జతురమైన పట్టె
లుండు మ్రాఁకు పేళ్ళు. Dovecot
ద్వాః ॥ర్-స్త్రీ॥-ద్వారమ్ ॥న॥ ప్రతీహారః॥పు॥
౩-వాకిటిపేళ్ళు. Gate
వితర్దిః- వేదికా॥స్త్రీ॥ ౨-అరుఁగు పేళ్లు, Platform
తోరణః ॥పు॥ ౧-బహిర్ద్వారమ్=పుష్పమా
లికాదులు గట్టబడిన గృహము వెలుపలి

స్తంభద్వయముచేఁ గట్టంబడిన ద్వారము పేరు.

(పురద్వారంతు) గో
పురమ్. 34
(కూటం పూర్ద్వారి
య) ద్ధస్తినఖ (స్తస్మి)
(న్నథ త్రిషు), కవాట
మరరం (తుల్యే)
(తద్విష్కమ్భే) ఽర్గ
ళం (ననా), 35
ఆరోహణం (స్యా)
త్సోపానం

గోపురమ్॥న॥ ౧-పురద్వారమ్=పట్టణపు వాకిలి పేరు. City or Temple gate.

హస్తినఖః॥పు॥౧-పట్టణపు వాకిటశత్రువులు గొబ్బున రాకుండనిమ్నోన్నతముగా వేసినమంటిదిన్నె పేరు. Fort's Turret.

కవాటమ్ (పా) కపాటమ్-అరరమ్॥త్రి॥ ౨-తలుపు పేళ్లు. Door.

అర్గళమ్॥న్న॥ ౧-తద్విష్కమ్భే = ఆతలుపు యొక్క గడియమ్రానిపేరు. Bar.

ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥న॥ ౨-సోపానముల పేళ్ళు. Stairs.

నిశ్రేణి స్త్వధిరోహణీ,
సమ్మార్జనీ శోధనీ(స్యా)
త్సంకరోఽవకర (స్త
యా. 36. క్షిప్తే)

నిశ్రేణిః-అధిరోహణీ॥స్త్రీ॥ ౨-నిచ్చెన పేళ్ళు.

సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥స్త్రీ॥ ౨-చీఁపురుకట్ట పేళ్లు.

సంకరః-అవకరః॥పు॥ ౨-తయా-ఆచీఁపురుకట్టచే, క్షిప్తే=తుడువఁబడినధూళి మొదలైనదాని పేళ్లు. Dust. [దు ప్రదేశము పేళ్లు.

ముఖం నిస్సరణం
సన్నివేశో నికర్షణమ్,
(సమౌ) సంవసథ గ్రా
మౌ
వేశ్మభూ ర్వాస్తు (ర
స్త్రియామ్). 37
గ్రామాన్త ముపశ
ల్యం (స్యా)
త్సీమ సీమే (స్త్రియా
ముభే),
ఘోష ఆభీరపల్లీ (స్యా)

ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥న॥ ౨-ఇంటివాకిటనుం

సన్నివేశః॥పు॥-నికర్షణమ్॥న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాతినబయలు పేళ్లు. Plain.

సంవసథః-గ్రామః॥పు॥ ౨-గ్రామము పేళ్లు, Village.

వేశ్మభూః॥స్త్రీ॥ - వాస్తుః॥న్న॥ ౨-ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమయిన భూమి పేళ్లు. Site.

గ్రామాన్తమ్-ఉపశల్యమ్॥న॥ ౨-గ్రామ సమీపప్రదేశముల పేళ్లు. Village-green.

సీమా॥న॥-సీమా॥ఆ-స్త్రీ॥ ౨-పొలిమేరగుఱుతు పేళ్లు. Bounnary.

ఘోషః॥పు॥ఆభీరపల్లీ॥స్త్రీ॥ ౨-గొల్లపల్లె పేళ్లు.

౧౩౩ త్పక్కణ శ్శబరాలయ.	పక్కణః-శబరాలయః॥పు॥ ౨-బోయపల్లెపే
—≡ ఇతి పురవర్గః. ≡—	పట్టణములోఁ జేరినపదసమూహముముగిసె
మహీధ్ర శిఖరి క్ష్మాభృ దహార్య ధర పర్వతాః, అద్రి గోత్ర గిరి గ్రావా చల శైల శిలోచ్చయాః.	మహీధ్రః-శిఖరీ॥న్॥క్ష్మాభృత్ - అహార్య ధరః-పర్వతః-అద్రిః- గోత్రః-గిరిః-గ్రావా॥న్॥ చలః-శైలః-శిలోచ్చయః ॥పు॥ ౧౩-కొండపే Mountai
౧౩౪ లోకాలోక శ్చక్రవాళ	లోకాలోకః-చక్రవాళః ॥పు॥ ౨-భూమి గోటవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు
స్త్రికూట స్త్రికకు (త్సమౌ),	త్రికూటః-త్రికకుత్ ॥ద్-పు॥ ౨-త్రికూ పర్వతము పేళ్లు.] [పర్వతముపే
అస్తస్తుచరమక్ష్మాభృ	అస్తః - చరమక్ష్మాభృత్ ॥పు॥ ౨-అ
దుదయః పూర్వపర్వ ౧౩౫ తః. ౪౦. [హిమాలయో౽ద్రిరాజ .స్స్యా న్మలయ శ్చన్దనాలయః]	ఉదయః-పూర్వపర్వతః- ॥పు॥ ౨-ఉద పర్వతము పేళ్లు. [హిమాలయః-అద్రిరాజః ౨-హిమవత్పర్వతము పేళ్ళు. మలయః-చన్దనా యః॥పు॥ ౨-మలయపర్వతము పేళ్ళు.]
హిమవా న్నిషధో విన్ధ్యో మాల్యవాన్ పారియాత్రకః, గన్ధమాదన (మన్యేచ హేమకూ ౧౩౬ టాదయో నగాః) ౪౧	హిమవాన్ ॥త్॥ నిషధః - విన్ధ్యః-మా వాన్ ॥త్॥ - పారియాత్రకః॥పు॥-గన్ధమాదన ॥న॥ ౬-మఱియు హేమకూటము మొదలై యు ప్రత్యేకపర్వతములు. Different Mountai
పాషాణ ప్రస్తర గ్రావోప లాశ్మాన శ్శిలా దృషత్,	పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా॥న్॥ - ఉప అశ్మా॥న్-పు॥ - శిలా - దృషత్ (పా) దృ ॥ద్-స్త్రీ॥ ౭-ఱాతిపేళ్ళు. Rock or Sto
కూటో (౽స్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం	కూటః ॥పు॥-శిఖరమ్ ॥న॥ శృఙ్గమ్ ౩-పర్వతశిఖరము పేళ్లు. Pe
ప్రపాతస్తు తటో భృ ౧౪౧ గుః. ౪౨	ప్రపాతః-తటః-భృగుః ॥పు॥౩-కొండచఱి పేళ్లు. Precipi
కటకో (౽స్త్రీ) నితమ్బో (౽ద్రేః)	కటకః ॥న॥ నితమ్బః ॥పు॥ ౨ అద్రేః మ్బః=కొండనడుము పేళ్లు. Rid

స్నుః ప్రస్థ స్సానుః (ర
స్త్రి) యూమ్),
ఉత్సః ప్రస్రవణం
(వారిప్రవాహో) ని
ర్ఝరో ఝరః. ౪౩

స్నుః-ప్రస్థః ||పు|| సానుః||ప్న||౩.పర్వతము యొక్కసమమైనభూమి పేళ్లు. Plateau. [పేళ్లు.

ఉత్సఃపు|| ప్రస్రవణమ్|| న|| ౨-కొండ యూట నిర్ఝరః-ఝరః ||పు|| [పా] ఝరీ|| స్త్రీ|| ౨ - వారిప్రవాహః=కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము పేళ్లు. Water-fall.

దరీతు కన్దరో (వా స్త్రీ)
(దేవఖాతబిలే) గుహా,
గహ్వరం
గణ్డశైలాస్తు చ్యుతాః
స్థూలోపలా గిరేః. ౪౪

దరీ ||స్త్రీ|| కన్దరః|| ప్న|| ౨.పర్వతబిలము పేళ్లు.

గుహా||స్త్రీ||-గహ్వరమ్|| న|| ౨. దేవఖాతబిలే=దేవతలచేతఁ ద్రవ్వంబడినబిలము పేళ్లు. Den.

గణ్డశైలాః||పు||౧-గిరేః=పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన, స్థూలోపలాః =గొప్పరాళ్ల పేరు.

ఖనిః (స్త్రియా) మా
కరః (స్యా)
పాదాః ప్రత్యన్తప
ర్వతాః,
ఉపత్యకా (ఽద్రే) రా
సన్నా భూమి)
(యూర్ధ్వ) మధిత్యకా.
౪౫

ఖనిః [ప] ఖానిః ||స్త్రీ|| ఆకరః ||పు|| - లోహరత్నాదులుపుట్టు గనిపేళ్లు. Mine.

పాదాః-ప్రత్యన్తపర్వతాః||పు||౨-పెద్దకొండ సమీపమునందుఁజుట్టుకొనియున్న తిప్పలపేళ్లు.

ఉపత్యకా||స్త్రీ|| ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క, ఆసన్నాభూమిః = సమీపమైన క్రిందటిభూమి.

అధిత్యకా||స్త్రీ||౧-ఊర్ధ్వమ్=పర్వతము యొక్క మీఁది భూమిపేరు. Table-land.

ధాతు (ర్మనశ్శిలా
ద్యద్రేః)
గైరికం(తు విశేషతః),
నికుఞ్జ కుఞ్జౌ (వాక్లీబే
లతాదిపిహితోదరే.)
౪౬

ధాతుః ||పు||౧-అద్రేః = పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా=హరితాళము, ఆది=మొదలయిన శిలావికారములకన్నిటికిని సామాన్య నామము.

గైరికమ్||న||౧-వాని విశేషనామము.

నికుఞ్జః-కుఞ్జః||ప్న|| ౨-లతాదిపిహితోదరే=తీఁగెలు మొదలయినవానిచేతఁ గప్పంబడిగృహమువలెనున్న పొదలపేళ్లు. Bower.

ఇతి శైలవర్గః.

పర్వతములతోఁ జేరిన పదసమూహము
ముగిసెను.

అట వ్యరణ్యం విపినం
గహనం కాననం వనమ్,

అటవీ ॥ స్త్రీ ॥ అరణ్యమ్-విపినమ్ - గహనమ్
కాననమ్-వనమ్॥ న॥ ౬-అడవి పేళ్ళు. కాననః
శబ్దములు తోఁటకును పేళ్లని కొందఱందు

మహారణ్య మరణ్యానీ

మహారణ్యమ్॥ న॥ అరణ్యానీ ॥ స్త్రీ॥ ౨ - దొ
డ్డడవి పేళ్ళు. Huge fores

గృహారామ స్తు నిష్కు
టః. ౪౭

గృహారామః-నిష్కుటః ॥ పు॥ ౨-ఇంటిచేరి
యున్న తోఁట పేళ్ళు. Garde

ఆరామ (స్స్యా) దుప
వనం (కృత్రిమం వన మే
వ తత్), (అమాత్యగ
ణికా గేహోప వనే)
వృక్షవాటికా. ౪౮

ఆరామః॥ పు॥ ఉపవనమ్॥ న॥ ౨-కృత్రిమమ్
మనుష్యులు పెట్టిన, తద్వనమ్=ఆ వనము పేళ్ళు
వృక్షవాటికా ॥ స్త్రీ॥ ౧-అమాత్యగణికా
గేహోపవనే = ప్రధానులయొక్కయు వేశ్య
యొక్కయు నిండ్లలోపలి తోఁట పేళ్ళు.

(పుమా) నాక్రీడ ఉ
ద్యానం (రాజ్ఞ స్సాధా
రణం వనమ్),

ఆక్రీడః॥ పు॥ ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨-సాధారణమ్
సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః=రా
యొక్క, వనమ్=ఉపవనము పేళ్ళు.

(స్యా దేత దేవ) ప్రమ
దావన (మ న్తఃపురోచి
తమ్). ౪౯

ప్రమదావనం [పా] ప్రమదవనమ్॥ న॥ ౧
న్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మా
మిుచితమైన, ఏత దేవ= రాజుతోఁట పేరు.

వీ థ్యాళి రావలిః ప
జ్క్తి శ్శ్రేణీ

వీథిః- ఆళిః - ఆవలిః-పఙ్క్తిః-శ్రేణీ॥ స్త్రీ॥ ౫
పఙ్క్తిమాత్రము పేళ్ళు. Row. [పేళ్ళు

రేఖా స్తు రాజయః.

రేఖా-రాజిః॥ స్త్రీ॥ ౨-ఎడతెగకదట్టమైనపఙ్క్తి

వన్యా (వనసమూహే
స్యా) దఙ్కురో౽భిన
వోద్భిది. ౫౦

వన్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-వనసమూహము పేరు.
అఙ్కురః [ప] అఙ్కూరః-అభినవోద్భిత్ ॥ స్త్రీ
పు॥ ౨-క్రొత్త మొలక పేళ్ళు. Sprou

వృక్షో మహీరుహ
శ్శాఖీ విటపీ పాదప స్త
రుః. అనోకహః కుట
స్సాలః పలాశీ ద్రు ద్రు
మాగమాః,

వృక్షః-మహీరుహః-శాఖీ ॥ న్ ॥-విటపీ న్
పాదపః-తరుః - అనోకహః-కుటః-సాలః-పలా
॥ న్ ॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః ॥ పు॥ ౧౩ - వృక్షము
పేళ్ళు. Tre

వానస్పత్యః (ఫలైః పుష్పాత్) వానస్పత్యః ॥పు॥౧-పుష్పాత్ =పుష్పమువలనఁబుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁ గూడిన మామిడి మొదలయినవృక్షముల పేరు.

(తైరపుష్పాత్) వనస్పతిః, వనస్పతిః ॥పు॥ ౧-అపుష్పాత్ =పువ్వులు లేక కలిగిన ఫలముతోఁ గూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు.

ఓషధ్యః (ఫలపాకాన్తాః) ఓషధ్యః॥స్త్రీ॥౧- ఫలపాకాన్తాః = పండుచు నే నశించు అరఁటి వరి మొదలైనవాని పేరు.

(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలేగ్రహిః. ॥౨ అవన్ధ్యః-ఫలేగ్రహిః॥ ౨-గొడ్డువోక ఫలించు మ్రాని పేళ్ళు. Fruitful. [పేళ్ళు.

వన్ధ్యో ఽఫలో ఽవకేశీచ ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ, వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ॥ న॥3-గొడ్డుమ్రాని ఫలవాన్॥త్॥ ఫలినః-ఫలీ॥ న॥3-తత్కాలమునం బండియున్న మ్రానిపేళ్ళు.

ప్రఫు ల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటాః ॥3. ఫుల్ల (శ్చైతే) వికసితే ప్రఫుల్లః-ఉత్ఫుల్లః - సంఫుల్లః-వ్యాకోశః - [పా] వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః-వికసితః॥ ౮-వికసించినదాని పేళ్ళు.

(స్యు రవన్ధ్యాదయ స్త్రిషు), అవన్ధ్యశబ్దము మొదలు వికసితశబ్దమువఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.

స్థాణు(ర స్త్రీ) ధ్రువశ్శఙ్కుః స్థాణుః॥న॥ధ్రువః-శఙ్కుః॥పు॥3-మోటు పేళ్ళు.

(ర్హ్రస్వశాఖా శిఫః) క్షుపః ॥౨ క్షుపః॥పు॥౧-కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రానిపేళ్లు. Small Tree.

(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బ గుల్మౌ స్తమ్బః-గుల్మః॥పు॥ ౨-ప్రకాండము లేక ఆకులు తీఱుచుగాఁ గలదానిపేళ్లు. ప్రకాండమనవేళ్ళకును కొమ్మలకును నడుమ నుండుభాగము.

వల్లీతు వ్రతతిర్లతా, వల్లీ[వ]ల్లిః-వ్రతతిః-లతా ॥స్త్రీ॥3-తీఁగపేళ్ళు.

(లతా ప్రతానినీ) వీరుద్గుల్మి న్యులప ఇత్యపి. వీరుత్ ॥ధ॥ గుల్మినీ ॥స్త్రీ॥ ఉలపః॥ పు॥3-తీఁగలగుఁబుగల పొదపేళ్ళు. ఆకుల సమూహము గల తీఁగపేళ్లని కొందఱు. Creeper.

[నగాద్యారోహ] ఉ
చ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చో
చ్ఛ్రయశ్చ (సః),
(అస్త్రీ) ప్రకాణ్డ స్స్క
న్ధ (స్స్యాన్మూలా చ్ఛా
ఖావధే స్తరోః). ౧౮
(సమే) శాఖా లతే
స్కన్ధశాఖా శాలే

శిఫా జటే,
(శాఖాశిఫా) ఽవరో
హ(స్స్యా న్మూలా చ్చా
గ్రం గతా లతా). ౧౯

శిరోఽగ్రం శిఖరం
(వా నా) మూలం బు
ధ్నోఽఙ్ఘ్రినామకః,
సారో మజ్జా (సమా)

త్వక్ (స్త్రీ) వల్కం వ
ల్కల (మస్త్రియామ్).
కాష్ఠం దా
ర్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మమే
ధ స్సమిత్ (స్త్రియామ్)

నిష్కుహః కోటరం
(వా నా)
(వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రి
యౌ). ౨౦
పత్త్రం పలాశం ఛద

ఉచ్ఛ్రాయః-ఉత్సేధః ఉచ్ఛ్రయః॥పు॥3-న
గాద్యారోహః=పర్వతాదుల పొడవు పేళ్ళు.
Height of a tree or hil

ప్రకాణ్డః॥ప్న॥ స్కన్ధః॥ పు॥ ౨-మూలాత్=
వేరుమొదలు, శాఖావధేః=కొమ్మలవఱకుఁగ
తరోః=చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము పేళ్ళు.

శాఖా-లతా॥స్త్రీ॥౨-కొమ్మల పేళ్లు. Branch

స్కన్ధశాఖా-శాలా॥స్త్రీ॥ ౨-మూలపుమొ
టికొమ్మల పేళ్ళు. [పేళ్ళు

శిఫా-జటా॥స్త్రీ॥ ౨-చెట్టు మొదటియూడ

అవరోహః॥పు॥ ౧-శాఖాశిఫా=చెట్టుకొమ్మ
లయందలియూడలకును, మూలాత్=చెట్టుమొ
దటనుండి, అగ్రమ్=కొనవఱకు, గతా=పోయి
న, లతా=తీఁగెకును పేరు. [కొనపేళ్ళు

శిరః॥స॥ అగ్రమ్॥న॥శిఖరమ్॥ ప్న॥ 3-చెట్టు

మూలమ్॥న॥ బుధ్నః [సా] బ్రధ్నః-అఙ్ఘ్రి
నామకః॥పు॥3-చెట్టు మొదటి పేళ్ళు.

సారః-మజ్జా॥న్॥పు॥[ప] మజ్జా॥స్త్రీ॥౨-చె
ట్టులో నుండు చేవ పేళ్ళు. The pith

త్వక్॥చ్-స్త్రీ॥ వల్కమ్-వల్కలమ్॥ ప్న॥3
నారపేళ్ళు. Bark

కాష్ఠమ్-దారు॥న॥౨-కొయ్య పేళ్లు. Wood

ఇన్ధనమ్-ఏధః॥న్-న॥ ఇధ్మమ్॥న॥-ఏధః॥పు॥
సమిత్॥ధ్-స్త్రీ॥౫-సమిధల పేళ్ళు. Fuel

నిష్కుహః॥పు॥ కోటరమ్॥ప్న॥ ౨-మా
తొఱ్ఱపేళ్ళు. Hollow of a tree

వల్లరీ-మఞ్జరీ॥స్త్రీ॥ ౨-పువ్వులగుత్తికిఁగాసి
చినకొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంతములు

పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దళమ్

సం దళం పర్ణం ఛదః (పుమాన్),

పర్ణమ్॥న॥-ఛదః॥పు॥౬-ఆకుల పేళ్లు. Leaf.

పల్లవో (౭-స్త్రీ) కిసలయం

పల్లవః॥పు॥-కిసలయమ్॥న॥౨-చిగురు పేళ్ళు. ఆకులతోఁ గూడినగంటు పేళ్లని కొందఱందురు.

విస్తారో విటపో (౭స్త్రియామ్). ౬౦

విస్తారః॥పు॥-విటపః॥పు॥ ౨-కొమ్మలు చిగుళ్లు మొదలయినవాని సమూహాము పేళ్లు.

(వృక్షాదీనాం ఫలం) సస్యం

సస్యమ్ (పా) శస్యమ్ ॥న॥ ౧- వృక్షములు మొదలయిన వానిఫలము పేరు. Fruit.

వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్,

వృన్తమ్-ప్రసవబన్ధనమ్॥న॥ ౨-తొడిమ పేళ్లు.

(ఆమే ఫలే) శలాటు

శలాటుః॥౧-పండని కాయ పేరు.

(స్స్యా చ్ఛుష్కే) వాన (ముభే త్రిషు), ౬౧

వానమ్॥ ౧-ఎండు కాయ పేరు. ఈశబ్దములు ॥త్రి॥ Dried frut.

క్షారకో జాలకం (క్లీబే)

క్షారకః॥పు॥-జాలకమ్॥న॥ ౨-కొందఱు పసరు మొగ్గలకును, కొందఱు పసరు కాయలకును, కొందఱు మొగ్గలగుమికిని పేళ్ళని చెప్పిరి.

కలికా కోరకో (౭స్త్రియామ్),

కలికా॥స్త్రీ॥-కోరకః॥పు॥ ౨-ఇంచుకంత వృద్ధి నొందిన మొగ్గల పేళ్ళు. Unblown flower.

(స్యా) ద్గుచ్ఛకస్తు స్తబకః

గుచ్ఛకః-స్తబకః ॥పు॥ ౨-గన్నేరు మొదలయినవానియందు నొకకొమ్మయందుఁ గానంబడు ననేక పుష్పముల గుత్తి పేళ్ళు. Blossoms.

కుట్మలో ముకుళో (౭స్త్రియామ్), ౬౨

కుట్మలః॥పు॥-ముకుళః ॥పు॥ ౨-అవుడువికసింపఁగల మొగ్గల పేళ్ళు. Opening Bud.

(స్త్రియ) స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్,

సుమనసః ॥స్-స్త్రీ-బ॥ పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥న॥౫-పువ్వుల పేళ్ళు. సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమును గలదు. Flower.

మకరన్దః పుష్పరసః

మకరన్దః-పుష్పరసః॥పు॥ ౨-పూఁదేనె పేళ్లు.

పరాగ స్సుమనోరజః,

పరాగః॥పు॥సుమనోరజః॥స్-న॥ ౨-పుప్పొడి పేళ్లు.

(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)

సర్వమ్=సకలవృక్షములశబ్దరూపము, ప్రసవే=పుష్పఫలవాచకమైనప్పుడు, ద్విహీనమ్ = స్త్రీ

లింగపుల్లింగములు లేనిది. నపుంసకమే యనుట.

(హారీతక్యాదయః స్త్రియామ్),

హారీతక్యాదయః= హారీతకీ కోశాతకీ మొదలైనవి, ఫలసవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.

ఆశ్వత్థ వైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే). ౬౮. బార్హతంచ

ఆశ్వత్థమ్-వైణవమ్ - ప్లాక్షమ్ - నైయగ్రోధమ్-ఐంగుదమ్- బార్హతమ్॥న॥౬.వరుసగాఅశ్వత్థాదివృక్షముల ఫలము పేళ్ళు.

(ఫలే జమ్బ్వః)జమ్బూ (స్త్రీ)జమ్బు జామ్బవమ్,

జమ్బ్వాః॥స్త్రీ॥ జమ్బు-జామ్బవమ్॥౩-జమ్బ్వాః ఫలే= నేరెడిపండు పేళ్లు. Rose Apple.

పుష్పే) జాతిప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గా)

జాతిప్రభృతయః = జాతీ మల్లికా శేఫాలికాదిశబ్దములు, పుష్పే=పుష్పవాచకములైనపుడును, స్వలింగాః = తమలింగములు గలవి. స్త్రీలింగము లేయనుట.

(వ్రీహయః ఫలే). ౬౯

వ్రీహయః=వ్రీహిమాషాదిశబ్దములు, ఫలే=ఫలవాచకమయినపుడును,స్వలింగాః=తమలింగములుగలవి. పుల్లింగము లేయనుట.

(విదార్యాద్యా స్తు మూలేఽపి).

విదార్యాద్యాః= విదారీ గమ్భారీ మొదలైనశబ్దములు, మూలేఽపి=మూలవాచకము లయినపుడును, స్వలింగాః=తమలింగములుగలవి, స్త్రీలింగము లేయనుట.

(పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా),

పాటలా=పాటలాశబ్దము, పుష్పే=పుష్పవాచకమయినపుడు, క్లీబేఽపి = నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగము నందును.

బోధిద్రుమ శ్చలదళః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః. అశ్వత్థే ౭౦. కపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థ గ్రాహి మన్మథాః,(తస్మిన్)దధిఫలః పుష్పఫల దన్తశఠా వపి.

బోధిద్రుమః - చలదళః- పిప్పలః - కుఞ్జరాశనః॥-అశ్వత్థః॥పు॥౫-రావిచెట్టు పేళ్లు. Fig Tree

కపిత్థః- దధిత్థః - గ్రాహీ ॥న్॥ మన్మథః - దధిఫలః-పుష్పఫలః-దన్తశఠః-॥పు॥ ౭-వెలగచెట్టు పేళ్ళు. Wood-apple tree

ఉదుమ్బరే జన్తుఫలో
యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః,

ఉదుమ్బరః-జన్తుఫలః-యజ్ఞాఙ్గః - హేమదుగ్ధకః ॥పు॥౪-అత్తిచెట్టుపేళ్లు.

కోవిదారే చమరికః కు
ద్దాలో యుగపత్త్రికః.

కోవిదారః-చమరికః - కుద్దాలః-యుగపత్త్రికః॥పు॥౫-ఎఱ్ఱకాంచనపుచెట్టుపేళ్లు. Ebony.

సప్తపర్ణో విశాలత్వ
క్ఛారదో విషమచ్ఛదః,

సప్తవర్ణః॥పు॥ విశాలత్వక్ ॥చ్-సీ॥ శారదః ॥పు॥[పా] శారదీ॥సీ॥విషమచ్ఛదః॥పు॥ ౪-ఏడాకులరటిపేళ్ళు

ఆరగ్వధే రాజవృక్ష శ
మ్యాక చతురఙ్గులాః, ఆ
రేవత వ్యాధిఘాత కృత
మాల సువర్ణకాః,(స్యు)

ఆరగ్వధః [ప] ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః-శమ్యాకః [పా]శమ్పాకః - సమ్పాకః-చతురంగుళః-ఆరేవతః- వ్యాధిఘాతః - కృతమాలః - సువర్ణకః ॥పు॥ ౧౦-రేలచెట్టుపేళ్లు.

ర్జమ్బీరే దన్తశఠ జ
మ్భజమ్భీర జమ్భలాః.

జమ్బీరః-దన్తశఠః-జమ్భః - జమ్భీరః-జమ్భలః ॥పు॥౫-నిమ్మచెట్టుపేళ్లు. Lemon tree.

వరుణో వరణ స్సేతు
స్తిక్తశాకః కుమారకః,

వరణః-వరుణః-సేతుః-తిక్తశాకః - కుమారకః॥పు॥౫-ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్ళు.

పున్నాగే పురుష స్తు
ఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః.

పున్నాగః-పురుషః -తుఙ్గః- కేసరః - దేవవల్లభః॥పు॥౫-సురపొన్న పేళ్ళు.

పారిభద్రే నిమ్బతరు
ర్మన్దారః పారిజాతకః,

పారిభద్రః-నిమ్బతరుః-మన్దారః -పారిజాతకః ॥పు॥౪-పారిజాతము పేళ్లు. Coral Tree.

తినిశే స్యన్దనో నేమీ
రథద్రు రతిముక్తకః.
వఞ్జుల శ్చిత్రకృ చ్చా

తనిశః - స్యన్దనః - నేమిః-రథద్రుః - అతిముక్తకః - వఞ్జులః-చిత్రకృత్ ॥పు॥ ౭ - నెమ్మిచెట్టుపేళ్ళు.

(థ ద్వౌ) పీతన కపీత
నా, ఆమ్రాతకే

పీతనః-కపీతనః-ఆమ్రాతకః॥ పు॥ 3-అంబాళపు చెట్టుపేళ్లు.

మధూకే తు గుడపు
ష్ప మధుద్రుమౌ. 23
వానప్రస్థ మధుష్ఠీలౌ

మధూకః - గుడపుష్పః - మధుద్రుమః-వానప్రస్థః-మధుష్ఠీలః॥పు॥౫-ఇప్పమ్రానిపేళ్ళు.

జలజేఽత్ర మధూలకః,

మధూలకః॥పు॥౧-నీటబుట్టిన యిప్పమ్రానిపేళ్లు.

పీలౌ గుడఫలః స్రంసీ

పీలుః-గుడఫలః-స్రంసీ ॥పు॥ 3-గోగుపేళ్లు.

(తస్మింస్తు గిరిసంభవే)
ఆక్షోట కన్దరాలౌ ద్వౌ
వజ్కోల్లేతు నికోచకః,
పలాశే కింశుకఃపర్ణో
వాతపోథో

అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః ||పు||
౨-గిరిసంభవే తస్మిన్=కొండగోఁగు పేళ్ళు.
అజ్కోల్లః-నికోచకః||పు|| ౨-ఊడుగు చెట్టు పేళ్లు.
పలాశః-కింశుకః - పర్ణః - వాతపోథః||పు||౪.
మోదుగుచెట్టుపేళ్ళు

(ఽథ) వేతసే. ౭౫. రథా
భ్రపుష్పవిదుల శీత వా
నీర వఞ్జులాః,
(ద్వౌ) పరివ్యాధ విదు
లౌ నాదేయీ చామ్బు
వేతసే. ౭౬

వేతసః-రథః-అభ్రపుష్పః - విదులః (పా) వి
దురః-శీతః-వానీరః-వఞ్జులః ||పు|| ౭ - ప్రబ్బలిచె
ట్టుపేళ్లు. Rattan Plant
పరివ్యాధః-విదులః - నాదేయీ||స్త్రీ|| అమ్బు
వేతసః||పు||౪-నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్ళు.

శోభాఞ్జనే శిగ్రుతీక్ష్ణగ
న్ధ కాక్షీబ మోచకాః,
(రక్తోఽసౌ) మధుశి
గ్రు (స్స్యాత్)

శోభాఞ్జనః -శిగ్రుః - తీక్ష్ణగన్ధకః - అక్షీబః-
(ప)అక్షీబః- మోచకః||పు||౫-మునగచెట్టుపేళ్లు.
మధుశిగ్రుః||పు|| ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.

దరిష్టః ఫేనిల(స్సమౌ) బి
ల్వే శాణ్డిల్య శైలూషౌ
మాలూర శ్రీఫలా(వపి).
ప్లక్షో జటీ పర్కటీ
(స్యాత్)

అరిష్టః - ఫేనిలః||పు|| కుంకుడు చెట్టుపేళ్ళు
బిల్వః- శాణ్డిల్యః-శైలూషః - మాలూరః-
శ్రీఫలః||పు||౫-మారేడుచెట్టుపేళ్ళు.
ప్లక్షః-జటీ||న్|| - పర్కటీ ||న్ - పు||-(ప) జటీ
పర్కటీ ||స్త్రీ|| 3-జువ్విచెట్టుపేళ్ళు.

న్యగ్రోధో బహు
పా ద్వటః. ౭౭
గాలవ శ్శాబరో లోధ్ర
స్తిరీట స్తిల్వ మార్జనౌ,
ఆమ్ర శ్చూతో రసా
లో(ఽసౌ) సహకారో
(ఽతిసౌరభః). ౭౮
కుమ్భోలూఖల కే(క్లీ
బే) కాశికో గుగ్గులుః

న్యగ్రోధః-బహుపాత్ ||పు||-వటః ||పు|| 3.
మఱ్ఱిచెట్టుపేళ్లు. Banyan Tree
గాలవః-శాబరః (పా) సాబరః లోధ్రః-తిరీ
టః-తిల్వః-మార్జనః||పు||౬-లొద్దుగుచెట్టుపేళ్ళు
ఆమ్రః-చూతః - రసాలః ||పు|| 3 - మామిడి
చెట్టుపెళ్లు.సహకారః||పు||౧-అతిసౌరభః అని
మిక్కిలిపరిమళముగల మామిడిపేరు. Mango
కుమ్భమ్-ఉలూఖలకమ్ ||న||-కౌశికః-గుగ్గులుః
పురః ||పు|| ౫-గుగ్గిలపుచెట్టుపేళ్లు. కుమ్భలు

పురః,

ఖలకమ్-అనియేకనామముగాఁ గొందఱందురు.

శేలుః శ్లేష్మాతక శ్శీత ఉద్దాలో బహువారకః.

శేలుః - శ్లేష్మాతకః-శీతః-ఉద్దాలః - బహువారకః॥పు॥౫-విరిగిచెట్టు పేళ్ళు.

రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుఃపటః,

రాజాదనమ్॥ న॥ ప్రియాలః (పా)పియాలః-సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (ప) ధనుపటః ॥పు॥ ౪-మోరటిచెట్టు పేళ్ళు.

గమ్భారీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా. ౪౧. శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీచ కాశ్మర్య శ్చా(ప్యథ ద్వయోః,) కర్కన్ధూ ర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా

గమ్భారీ-సర్వతోభద్రా-కాశ్మరీ - మధుపర్ణికా-శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ ॥స్త్రీ॥-కాశ్మర్యః॥పు॥ ౭-గుమ్ముడుచెట్టుపేళ్లు. కాశ్మరీకాశ్మర్యశబ్దములు షకారసహితములుం గలవు.

కర్కన్ధూః ॥స్త్రీ॥-బదరీ-కోలీ-ఘోణ్టా॥స్త్రీ॥౪-రేఁగుచెట్టుపేళ్లు. మొదటి౩-ను గంగరేఁగునకు నుఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్లందురు.

కువల ఫేనిలే.౪౨. సౌవీరం బదరం కోల (మథ స్యా) త్స్వాదుకణ్టకః, వికఙ్కత స్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపా (దపి). ౪౩

కువలమ్- ఫేనిలమ్ - సౌవీరమ్-బదరమ్-కోలమ్॥న॥౫- రేఁగుపండు పేళ్ళు.

స్వాదుకణ్టకః-వికఙ్కతః-స్రువావృక్షః- గ్రన్థిలః - వ్యాఘ్రపాత్ ॥ద్-పు॥ ౫-పుల్లవెలఁగ పేళ్ళు.

ఐరావతో నాగరఙ్గో నాదేయీ భూమిజమ్బుకా,

ఐరావతః-నాగరఙ్గః ॥పు॥ ౨-నారదపుచెట్టు పేళ్లు. నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥స్త్రీ॥ ౨-కాకినేరేడుపేళ్లు. ఈ ౪-ను నారదము పేళ్లందురు.

తిన్దుక స్స్ఫూర్జకః కాలస్కన్ధ శ్చ శితిసారకే. కాకేన్దుః కులకః కాకపీలుకః కాకతిన్దుకే, గోలీఢో ఝాటలో ఘణ్టా పాటలి ర్మోక్ష ముష్కకౌ. ౪౪

తిన్దుకః - స్ఫూర్జకః - కాలస్కన్ధః - శితిసారకః ॥పు॥ ౪-తుమికిచెట్టు పేళ్ళు.

కాకేన్దుః-కులకః - కాకపీలుకః - కాకతిన్దుకః ॥పు॥ ౪-నల్లతుమికి పేళ్లు.

గోలీఢః(పా)గోలీహః-ఝాటలః॥పు॥-ఘణ్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥స్త్రీ॥-మోక్షః-ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥పు॥ ౬-మొక్కపుచెట్టు పేళ్ళు.

తిలకః క్షురక శ్రీ
మాన్
(సమౌ)పిచుల ఝూబు
కౌ, శ్రీపర్ణి కాకుముదికా
కుమ్భీకైడర్యకట్ఫలౌ.
క్రముకః పట్టికాఖ్య
(స్స్యా) త్పట్టీ లాక్షా
ప్రసాదనః,
తూద స్తు యూపః
క్రముకో బ్రహ్మణ్యో బ్ర
231 హ్మదారు చ. తూలంచ
నీప ప్రియక కదమ్బా
స్తు హలిప్రియే,
వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽ
233 గ్నిముఖీ భల్లాతకీ (త్రిషు)

తిలకః-క్షురకః - శ్రీమాన్ ॥త్-పు॥ 3-బొట్టుగపుచెట్టు పేళ్ళు.
పిచులః-ఝూబుకః॥పు॥ 2-ఝండ్మ్-చెట్టు పేళ్లు.
శ్రీపర్ణికా-కుముదికా-కుమ్భీ॥సీ॥-కైడర్యః
కట్ఫలః॥పు॥4-చేకుచెట్టు పేళ్ళు.
క్రముకః-పట్టికాఖ్యః-పట్టీ॥న్॥-లాక్షాప్రసాదనః॥పు॥ 4-ఎఱ్ఱలొద్దుగు పేళ్ళు.

తూదః-యూపః (పా) పూగః - క్రముకః-బ్రహ్మణ్యః ॥పు॥-బ్రహ్మదారు - తూలమ్॥న॥ 6-గంగరావి పేళ్ళు.
నీపః-ప్రియకః-కదమ్బః - హలిప్రియః ॥పు॥ 4-కడపచెట్టు పేళ్ళు.
వీరవృక్షః-అరుష్కరః॥ పు॥- అగ్నిముఖీ॥సీ॥-భల్లాతకీ॥ త్రి॥ 4-జీడి చెట్టు పేళ్ళు.

గర్దభాణ్డే కన్దరాల క
పీతన సుపార్శ్వకాః, ప్ల
క్షశ్చ తి న్త్రిణీ చిఞ్చాఽ
మ్లికా
234 (ఽథో)పీతసారకే. ౮౯.
సర్జ కాసన బన్ధూకపు
ష్ప ప్రియక జీవకాః,
సాలే (తు)సర్జ కార్ష్యా శ్వ
235 కర్ణకా స్సస్యసంవరః.
నదీసర్జో వీరతరు రిన్ద్ర
ద్రుః కకుభోఽర్జునః,
రాజాదన ఫలాధ్యక్షః
క్షీరికాయా
236 (మథ ద్వయోః). ౯౧

గర్దభాణ్డః-కన్దరాలః-కపీతనః-సుపార్శ్వకః-ప్లక్షః॥పు॥5-కలజువ్వి పేళ్ళు.
తి:న్త్రిణీ (పా) తిన్త్రిణీ-చిఞ్చా-ఆమ్లికా ॥సీ॥ 3 చింతచెట్టు పేళ్లు. Tamarind Tree
పీతసారకః-సర్జకః- ఆసనః(ప)అసనః-బన్ధూకపుష్పః-ప్రియకః-జీవకః - ॥పు॥ 6 - వేగిచెట్టు పేళ్లు.
సాలః-సర్జః-కార్ష్యః (పా) కార్శ్యః-అశ్వకర్ణకః-సస్యసంవరః ॥పు॥5 మద్ది చెట్టు పేళ్లు.
నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః-అర్జునః॥పు॥5 ఏఱుమద్ది చెట్టు పేళ్ళు.
రాజాదనమ్-ఫలాధ్యక్షమ్ ॥న॥ క్షీరికా॥సీ॥ 3-పాలచెట్టు పేళ్ళు.
ఇంగుదీ॥స్త్రీ॥ తాపసతరుః ॥పు॥ 2-గారచెట్టు

ఇఙ్గుదీ తాపసతరు
ర్భూర్జే చర్మి మృదు
త్వచౌ,
పిచ్ఛిలా పూరణీ మో
చా చిరాయు శ్శాల్మలి
(ర్ద్వయోః) ౯౨
పిచ్ఛాతు శాల్మలీ వే
ష్టే. రోచనః కూటశా
ల్మలీ,

చిరిబిల్వో నక్తమాలః
కరజశ్చ కరఞ్జకే. ౯౩
ప్రకీర్యః పూతికరజః
పూతికః కలిమారకః,

(కరఞ్జ భేదా) ష్షడ్గ్రన్థో
మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ. ౯౪

రోహీ రోహితకః ప్లీహ
శత్రు ర్దాడిమపుష్పకః,
గాయత్రీ బాలతనయః
ఖదిరో దన్తధావనః,
అరిమేదో విట్ఖదిరే

కదరః (ఖదిరేసితే), సో
మవల్కః

ఉప్యథ వ్యాఘ్రపుచ్ఛ
గన్ధర్వహస్తకౌ ...
... ఉరుబూకశ్చ రుచక

పేళ్లు. పుల్లింగమునందు ఇంగుదః. Bramble.
భూర్జః-చర్మీ॥న్॥ - మృదుత్వక్ ॥చ్॥ పు॥౩-
భుజపత్త్రిపుచెట్టు పేళ్లు. Birch Tree.
పిచ్ఛిలా-పూరణీ-మోచా॥సీ॥ - చిరాయుః
॥న్॥(పా) స్థిరాయుః॥న్-న॥-శాల్మలిః (పా) శ
ల్మలిః॥పు॥౫-బూరుగుచెట్టు పేళ్లు. [బంకపేళ్లు.
పిచ్ఛా॥సీ॥ శాల్మలీవేష్టః॥పు॥ ౨-బూరుగు
రోచనః॥పు॥-కూటశాల్మలీ॥సీ॥ ౨ - కొండ
బూరుగుపేళ్లు.

చిరిబిల్వః - నక్తమాలః (పా) నక్తమాలః-
కరజః-కరఞ్జక॥పు॥ ౪-క్రానుగుపేళ్లు.
ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః-పూతికరజః-పూతికః-
కలిమారకః (పా) కలికారకః ॥పు॥ ౫- నెమిలి
యడుగుచెట్టుపేళ్లు. Bonduc.
షడ్గ్రన్థః॥పు॥-మర్కటీ-అంగారవల్లరీ॥సీ॥ ఈ
౩-ను వరుసగా ఆఱుగంట్లు గలకానుగునకును
తీఁగెకానుగునకును నిప్పువన్నె గుత్తుగలకాను
గునకును పేళ్లు.
రోహీ ॥న్॥-రోహితకః- ప్లీహశత్రుః-దాడి
మపుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగు పేళ్లు.
గాయత్రీ ॥సీ॥(ప)గాయత్రిన్ - బాలతన
యః-ఖదిరః-దన్తధావనః॥పు॥౪-చండ్రచెట్టుపే.
అరిమేదః-విట్ఖదిరః- ॥పు॥ ౨ దుర్గంధముగల
చండ్రపేళ్లు. వెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱందురు.
కదరః-సోమవల్కః ॥పు॥ ౨-వెలిచండ్రపేళ్లు.
Mimosa.
వ్యాఘ్రపుచ్ఛః-గన్ధర్వహస్తకః-ఏరణ్డః-ఉరు
బూకః-రుచకః (పా) రుబుకః-చిత్రకః-చఞ్చుః-
పఞ్చాంగులః-మణ్డః-వర్ధమానః-వ్యడమ్బకః॥పు॥

శ్చిత్రకశ్చసః, చఞ్చుః పఞ్చాఙ్గులో మణ్డ వర్ధ మాన వ్యడమ్బకాః.

౧౧.అముదపుచెట్టు పేళ్ళు.

(అల్పా శమీ) శమీ ర (స్సా స్త్రీ)

శమీరః॥పు॥౧-అల్పాశమీ=పిన్న జమ్మిచెట్టు పేరు.

చ్ఛమీ స క్తుఫలా శివా, పిణ్డీతకో మ రు వ క శ్శ్వసనః కరహాటకః.

శమీ-స క్తుఫలా-శివా॥సీ॥౩-జమ్మిచెట్టు పేళ్లు.

పిణ్డీతకః-మరువకః - శ్వసనః - కరహాటకః. శల్యః-మదనః॥పు॥౬-మంగచెట్టు పేళ్ళు.

శల్యశ్చ మదనే

శక్రపాదపః పారిభ ద్రకః, భ ద్ర దారు ద్రుకి లిమం పీతదారుచ దా రుచ. పూతికాష్ఠంచ (స ప్తస్యు ర్దేవదారుణ్య)

శక్ర పాదః -పారిభ ద్ర కః॥పు॥-భ ద్ర దారు-ద్రు లికిమమ్ పీతదారు(పా)పూతిదారు-దారు-పూతికాష్ఠమ్॥న॥౭ - దేవదారు వృక్షము పేళ్లు దేవదారుశబ్దము ॥వ్న॥.

(ద్వయోః), పాటలిః పాటలాఽమోఘా కా చస్థాలీ ఫలేరుహా.౧౦౦ కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ

పాటలిః॥పు॥-పాటలా-అమోఘా (ప) మోఘా-కాచస్థాలీ-(పా)కాలస్థాలీ- ఫలేరుహా-కృష్ణవృన్తా-కుబేరాక్షీ॥సీ॥౭-కలిగొట్టుచెట్టు పేళ్ళు.

Trumpe

శ్యామాతు మహిలా హ్వయా, లతా గోవన్ది నీగున్ద్రా ప్రియంగుః ఫలి నీ ఫలీ. ౧౦౧. విష్వక్సే నా గన్ధఫలీ కారమ్భా ప్రియకశ్చ సా,

శ్యామా-మహిలాహ్వయా-లతా-గోవన్దినీ-గున్ద్రా - ప్రియంగుః-ఫలినీ-ఫలీ - విష్వక్సేనా-గన్ధఫలీ-కారమ్భా॥సీ॥ - ప్రియకః॥పు॥౧౧ ప్రేంకణపుచెట్టు పేళ్ళు.

మణ్డూకపర్ణ పత్త్రోర్ణ నట కట్వఙ్గ టుణ్టుకాః. శ్యోనాక శుకనా సర్క్ష దీర్ఘవృన్త కుటన్నటాః, శోణక శ్చారలో ..

మణ్డూకపర్ణః- పత్త్రోర్ణః-నటః-కట్వఙ్గః-టుణ్టుకః-శ్యోనాకః - శుకనాసః-ఋక్షః - దీర్ఘవృన్తః-కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః-అరలుః (పా) అరుళుః ॥పు॥ ౧౨-దుండిగపుచెట్టు పేళ్లు పెద్దమాని పేళ్లని కొందఱందురు. ..

త్రిష్యఫలా త్వామల కీ (త్రిషు). ౧౦౩. అమృ తాచ వయస్థాచ

త్రిష్యఫలా ॥సీ॥-ఆమలకీ ॥త్రి॥ - అమృతా-వయస్థా॥సీ॥ ౪-ఉసిరిక చెట్టు పేళ్ళు.

(త్రిలిఙ్గస్తు), విభీతకః, అ క్షస్తుషః కర్షఫలో భూ తావాసః కలిద్రుమః.

విభీతకః-॥త్రి॥-అక్షః-తుషః-కర్షఫలః-భూతావాసః-కలిద్రుమః॥పు॥౬-తాండ్రచెట్టు పేళ్ళు.

అభయా త్వవ్యథా ప థ్యా వయస్థా పూతనా ఽమృతా, హారీతకీ హైమవతీ రేచకీ శ్రేయసీ శివా. ౧౦౪

అభయా-అవ్యథా - పథ్యా - వయస్థా(పా) కాయస్థా-పూతనా-అమృతా-హారీతకీ- హైమవతీ - రేచకీ - శ్రేయసీ (పా) చేతకీ - శివా ॥సీ॥ ౧౧-కరక చెట్టు పేళ్లు.

పీతద్రు స్సరలః పూతి కాష్ఠం (చా

పీతద్రుః-సరలః ॥పు॥ - పూతికాష్ఠమ్ ॥న॥3-సరళవు చెట్టు పేళ్ళు.

థ) ద్రుమోత్పలః,కర్ణి కారః పరివ్యాధో

ద్రుమోత్పలః-కర్ణికారః - పరివ్యాధః ॥పు॥ 3-కొండగోఁగు పేళ్లు.

లకుచో లికుచో డ హుః, ౧౦౫

లకుచః-లికుచః-డహుః ॥పు॥ 3 - కమ్మరేఁగు పేళ్ళు. గజనిమ్మ పేళ్ళు ను. [చెట్టు పేళ్ళు.

పనసః కణ్టకిఫలో

పనసః (పా) పణసః-కణ్టకిఫలః ॥పు॥ ౨-పనస

నిచులో ఽమ్బుజ ఇజ్జ లః,

నిచులః-అమ్బుజః-ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥పు॥ 3-గన్నేరు చెట్టు పేళ్లు.

కాకోదుమ్బరికా ఫల్గు ర్మలపూ ర్జఘనే ఫలా,

కాకోదుమ్బరికా-ఫల్గుః-మలపూః(పా) మలయూః-జఘనేఫలా॥సీ॥౪-కుక్క మేడి పేళ్ళు.

అరిష్ట స్సర్వతో భద్ర హింగునిర్యాస మాల కాః, పిచుమన్దశ్చ ని మ్బోఽథ పిచ్ఛి లాగు రు శింశపా, ౧౦౬. క పిలా భస్మగర్భా సా

అరిష్టః - సర్వతోభద్రః -హింగునిర్యాసః - మాలకః-పిచుమన్దః (పా)పిచుమర్దః-నిమ్బః ॥పు॥ ౬- వేఁపచెట్టు పేళ్ళు. Margosa tree.

పిచ్ఛిలా॥సీ॥ అగురు ॥న॥ - శింశపా (పా) శింశుపా ॥సీ॥ 3 - ఇరుగుడు చెట్టు పేళ్లు. కపిలా - భస్మగర్భా॥సీ॥ ౨-కంపుగలయిరుగుడు పేళ్లు. ఈశిను ఇరుగుడు పేళ్ళని కొందఱందురు.

శిరీషస్తు కపీతనః, భ
ణ్డిలో౽పి

శిరీషః-కపీతనః-భణ్డిలః(పా) భణ్డీరః ॥పు॥ 3. దిరిసెనపుచెట్టుపేళ్లు.

స్యథ చామ్పేయ శ్చమ్ప
కో హేమపుష్పకః. ౧౦౯

చామ్పేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః॥పు॥3. సంపెఁగచెట్టుపేళ్లు.

(ఏతస్య కలికా) గన్ధఫ
లీ (స్యా)

గన్ధఫలీ॥స్త్రీ॥౧-ఏతస్య = ఈసంపెఁగయొక్క, కలికా=మొగ్గపేరు.

దథ కేసరే, వకుళో
వఞ్జులో౽శోకే

కేసరః-వకుళః॥పు॥ ౨-పొగడచెట్టుపేళ్ళు.

వఞ్జుళః-అశోకః॥పు॥ ౨-అశోకముపేళ్లు.

(సమౌ) కరకదాడిమౌ.

కరకః-దాడిమః॥పు॥ ౨-దానిమ్మచెట్టుపేళ్ళు.

చామ్పేయః కేసరో నా
గకేసరః, కాఞ్చనాహ్వ
యః,

చామ్పేయః-కేసరః-నాగకేసరః - కాఞ్చనాహ్వయః॥పు॥౪-నాగకేసరముపేళ్లు.

జయా జయన్తీ త
ర్కారీ నాదేయీ వైజ
యన్తికా.

జయా-జయన్తీ - తర్కారీ - నాదేయీ-వైజయన్తికా॥స్త్రీ॥ ౫-తక్కిలిచెట్టుపేళ్ళు.

శ్రీపర్ణ మగ్ని
మన్థ (స్స్యా) త్కణికా
గణికారికా, జయా

శ్రీపర్ణమ్॥న॥-అగ్నిమన్థః॥పు॥-కణికా - గణికారికా-జయా॥స్త్రీ॥౫-నెల్లిచెట్టుపేళ్ళు.

౽థకుటజశ్శక్రో వత్స
కో గిరిమల్లికా. ౧౧౨

కుటజః.శక్రః-వత్సకః ॥పు॥ - గిరిమల్లికా॥స్త్రీ॥ ౪-కొడిసెచెట్టుపేళ్లు.

(ఏతస్యైవ) కలింగేన్ద్ర
యవ భద్రయవం (ఫ
లే),

కలిఙ్గమ్॥న॥ (ప్ర)కలిఙ్గా-కాలిఙ్గీ ॥స్త్రీ॥-ఇన్ద్రయవమ్-భద్రయవమ్ ॥న॥3-ఏతస్యైవఫలే=ఈకొడిసెచెట్టుయొక్క ఫలముపేళ్ళు.

కృష్ణపాకఫ లావిగ్న
సుషేణాః కరమర్దకే,
౧౧౩

కృష్ణపాకఫలః-అవిగ్నః-సుషేణః-కరమర్దకః॥పు॥౪ - కలివెచెట్టుపేళ్లు. కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః-పాకకృష్ణః-ఫలకృష్ణః- అనునివి మొదలదే నానారూపములును గలవు.

కాలస్కన్ధస్తమాల
(స్స్యా) త్తాపిఞ్ఛో(౽ప్య
థ) సిన్ధుకః, సిన్ధువారేన్ద్ర
సురసౌ నిర్గుణ్డీ న్ద్రాణికే
త్యపి,

కాలస్కన్ధః-తమాలః-తాపిఞ్ఛః॥పు॥3సముద్రతీరమునందలినల్లనియాకులుగలచీఁకటిచెట్టుపేళ్లు.

సిన్ధుకః-సిన్ధువారః-ఇన్ద్రసురసః॥పు॥-నిర్గుణ్డీ-ఇన్ద్రాణికా॥స్త్రీ॥ ౫-వావిలిచెట్టుపేళ్లు.

వేణీ గరాగరీ దేవతా
ళో జీమూత ఇత్యపి,
శ్రీహస్తినీ తు భూరుణ్డీ
తృణశూల్యం తు మ
ల్లికా. ౧౧౫. భూపదీ శీ
తభీరుశ్చ
(సైవా)ఽస్ఫోటా (వ
నోద్భవా),

శేఫాలికా తు సువహా
నిర్గుణ్డీ నీలికా (చ సా)
(సితాఽసౌ) శ్వేతసు
రసా భూతవేశ్య
థ మాగధీ గణికా
యూధికాఽమ్బష్ఠా
(సా పీతా) హేమపు
ష్పికా. అతిముక్తః పు
ణ్డ్రకః (స్యా) ద్వాసన్తీ
మాధవీ లతా,
సుమనా మాలతీ జాతి
స్సప్తలా నవమాలికా,
మాఖ్యం కున్దం
రక్తకస్తు బంధూకో
బన్ధుజీవకః,
సహా కుమారీ తరణి
రమ్లానస్తు మహాసహా
(తత్ర శోణే) కురవక
(స్తత్ర పీతే) కురణ్టకః,
నీలీ ఝిణ్టీ (ద్వయో
ర్బాణా) దాసీ చార్తగళ

వేణీ-గరాగరీ(పా)ఖరాగరీ॥సీ॥ దేవతాళః(పా)దే
వతాడః-జీమూతః॥పు॥౪ దేవతావృక్షము పేళ్లు.

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥సీ॥౨-గురుగుచెట్టు పేళ్లు.

తృణశూల్యమ్(పా) తృణశూన్యమ్॥న॥ (ప)
తృణశూల్యా- తృణశూన్యా-మల్లికా-భూపదీ-
శీతభీరుః॥సీ॥౪-మల్లెచెట్టు పేళ్ళు. Jasmine.

ఆస్ఫోటా(పా)ఆస్ఫోతా ॥సీ॥ ౧-వనోద్భవా=
అడవియందుఁ బుట్టిన, సైవ=ఆమల్లె పేరు.

శేఫాలికా-సువహా ॥సీ॥ ౨-నీలికా సా నిర్గుణ్డీ=
నల్లపువ్వులు గలవావిలిచెట్టు పేళ్లు.

శ్వేతసురసా-భూతవేశీ ॥సీ॥ ౨-సితా అసౌ=
తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టు పేళ్లు.

మాగధీ-గణికా-యూధికా - అమ్బష్ఠా ॥సీ॥
౪-అడవిమొల్ల పేళ్లు. [పేరు.

హేమపుష్పికా॥సీ॥ ౧ - పచ్చపువ్వుల మొల్ల

అతిముక్తః-పుణ్డ్రకః॥పు॥-వాసన్తీ-మాధవీ-
లతా॥సీ॥౫-పువ్వులగురువిందపేళ్లు.
[పేళ్లు.

సుమనాః॥స్త్రీ॥-మాలతీ- జాతిః ॥సీ॥ ౩ - జాజి

సప్తలా-నవమాలికా ॥సీ॥ ౨-విరజాజి పేళ్ళు.

మాఖ్యమ్-కున్దమ్॥న॥ ౨- మొల్ల పేళ్ళు.

రక్తకః-బంధూకః-బన్ధుజీవకః॥పు॥ ౩-మంకెన
పేళ్ళు. [పేళ్ళు.

సహా - కుమారీ-తరణిః ॥సీ॥ ౩-చిన్నగోరంట
అమ్లానః॥పు॥మహాసహా॥సీ॥ ౨- పెద్దగోరంట పేళ్లు

కురవకః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వులగోరంట పేరు.

కురణ్టకః॥పు॥౧-పచ్చపువ్వులగోరంట పేరు.

నీలీ-ఝిణ్టీ॥సీ॥- బాణా॥ద్వ॥-దాసీ॥సీ॥ -ఆర్తగ
ళః॥పు॥౬-నల్లపువ్వులగోరంట పేళ్లు.

శ్చ సా. సైరేయక స్తు ఝిణ్టీ (స్యా)	సైరేయకః ॥పు॥ ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥ ౨-ములుగోరట పేళ్లు.
(త్తస్మిన్) కురవకో౽రుణే, (పీతా) కురణ్టకో	కురవకః॥పు॥౧ ఎఱ్ఱపువ్వులములుగోరట. కురణ్టకః॥పు॥ -సహాచరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-పీతాఝిణ్టీ
(ఝిణ్టీతస్మిన్) సహాచరీ	పచ్చపువ్వులము లుగోరట పేళ్లు.
(ద్వయోః)ఓడ్రపుష్పం జపా	ఓడ్రపుష్పమ్(పా) ఓడ్రపుష్పమ్॥న॥జపా॥స్త్రీ॥ ౨-దాసనపుచెట్టుపేళ్లు China Rose
వజ్రపుష్పం (పుష్పం తిలస్య యత్),	వజ్రపుష్పమ్॥న॥౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్=నువ్వుపువ్వులపేరు. Sesamum
ప్రతిహాస శతప్రాస చణ్డాత హయమారకాః. కరవీరే	ప్రతిహాసః - శతప్రాసః- చణ్డాతః-హయమారకః-కరవీరః॥పు॥౫-గన్నెరుపేళ్ళు. కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నెరునకును తక్కిన మూడు నెఱ్ఱగన్నెరునకును పేళ్లందురు.
కరీరేతు క్రకర గ్రన్థిలా (వుభౌ),	కరీరః-క్రకరః -గ్రన్థిలః ॥పు॥ 3 - వెణుతురు చెట్టుపేళ్లు.
ఉన్మత్తః కితవో ధూర్తో ధుత్తూరః కనకాహ్వయః. మాతులో మదన	ఉన్మత్తః-కితవః-ధూర్తః-ధుత్తూరః - కనకాహ్వయః మాతులః-మదనః॥పు॥ 7-ఉమ్మెత్తపేళ్లు. Thorn apple
(శ్చాస్యఫలే) మాతులపుత్రకః,	మాతులపుత్రకః॥పు॥ ౧ - అస్యఫలే= దీని ఫలము పేరు.
ఫలపూరో బీజపూరో రుచకో మాతులుఙ్గకే.	ఫలపూరః-బీజపూరః-రుచకః- మాతులుఙ్గకః॥పు॥ ౪-మాదీఫలపుచెట్టుపేళ్లు. Citron
సమీరణో మరువకః ప్రస్థపుష్పః ఫణిజ్ఝకః, జమ్బీరో(౽ప్య	సమీరణః-మరువకః_ప్రస్థపుష్పః - ఫణిర్జకః(పా) ఫణిజ్ఝకః-జమ్బీరః ॥పు॥౫-మరువము పేళ్లు
థ) పర్ణాసేకఠిఞ్జరకుఠేరకాః.(సితే)౽ర్జకో (౽త్ర	పర్ణాసః-కఠింజరః-కుఠేరకః ॥పు॥ 3-నల్లగగ్గెర పేళ్లు. అర్జకః॥పు॥౧-తెల్లగగ్గెరపేళ్లు.
పాఠీ తు చిత్రకో వహ్నిసంజ్ఞకః,	పాఠీ ॥స్త్రీ॥చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః ॥పు॥ 3-చిత్రమూలము పేళ్లు. Lead-wort.

అర్కాహ్వ వసుకాస్ఫోట గణరూప వికీరణాః. మన్దారశ్చార్కపర్ణే (ఽత్ర శుక్లే) ఽలర్కప్రతాపసౌ,

అర్కాహ్వః-వసుకః-ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫోతః-గణరూపః - వికీరణః - మన్దారః-అర్కపర్ణః ॥పు॥ ౭-జిల్లేడు చెట్టు పేళ్లు.

అలర్కః-ప్రతాపసః॥పు॥ ౨-అత్ర శుక్లే= తెల్ల జిల్లేడు పేళ్లు.

శివమల్లీ పాశుపత ఏకాష్ఠీలో బకో వసుః.

శివమల్లీ॥సీ॥-పాశుపతః-ఏకాష్ఠీలః- బకః(పా) బుకః-వసుః॥౫-బకపువ్వు పేళ్లు.

వన్దా వృక్షాదనీ వృక్షరుహా జీవన్తి (కేత్యపి),

వన్దా-వృక్షాదనీ - వృక్షరుహా-జీవన్తికా॥సీ॥ ౪-బదనిక పేళ్లు. Parasite plant.

వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా గుడూచీ తన్త్రికాఽమృతా. జీవన్తికా సోమవల్లీ విశల్యా మధుపర్ణ్యపి,

వత్సాదనీ-ఛిన్నరుహా-గుడూచీ- తన్త్రికా-అమృతా-జీవన్తికా - సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపర్ణీ ॥సీ॥౯-తిప్పతీఁగె పేళ్లు.

మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీస్రువా, మధూలికా మధుశ్రేణీ గోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి,

మూర్వా-దేవీ-మధురసా - మోరటా- తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా - మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా)ధనుఃశ్రేణీ-గోకర్ణీ -పీలుపర్ణీ॥సీ॥ ౧౦-చాఁగ చెట్టు పేళ్ళు.

పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా. ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తకా,

పాఠా-అమ్బష్ఠా - విద్ధకర్ణీ -స్థాపనీ-శ్రేయసీ-రసా -ఏకాష్ఠీలా - పాపచేలీ-ప్రాచీనా - వనతిక్తకా॥సీ॥౧౦-అగరుసొంటి పేళ్ళు. Hexandra.

కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ. మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ,

కటుః-కటుమ్భరా(పా)కటమ్భరా-అశోకా - రోహిణీ-కటురోహిణీ-మత్స్యపిత్తా- కృష్ణభేదీ-చక్రాఙ్గీ-శకులాదనీ॥సీ॥౯ -కటుకరోహిణి పేళ్ళు. అశోకరోహిణి యనియుంగలదు. Hellebore.

ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ. ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛుః

ఆత్మగుప్తా-అజహా-అవ్యణ్డా - కణ్డూరా-ప్రావృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా-శూకశిమ్బిః - కపికచ్ఛుః-మర్కటీ॥సీ॥౯- దూరదగొండి చెట్టు పేళ్ళు.

శ్చ మర్కటీ,

చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవ న్తీ శమ్బరీ వృషా. ౧౩౩. ప్రత్యక్ శ్రేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికప ర్ణ్యపి,

చిత్రా-ఉపచిత్రా - న్యగ్రోధీ- ద్రవ న్తీ-శమ్బరీ (పా)సమ్బరీ - వృషా- ప్రత్యక్శ్రేణీ-సుతశ్రేణీ-రణ్డా-మూషికపర్ణీ॥స్త్రీ॥౧౦-ఎలుక చెవిచెట్టు పేళ్లు.

అపామార్గ శ్శైఖరికో ధామార్గవ మయూరకౌ. ప్రత్యక్పర్ణీ కీశవల్లీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ,

అపామార్గః - శైఖరికః - ధామార్గవః - మయూరకః॥పు॥- ప్రత్యక్పర్ణీ(పా) ప్రత్యక్పుష్పీ-కీశవల్లీ(పా)కీశపర్ణీ - కిణిహీ - ఖరమఞ్జరీ॥ స్త్రీ॥౮-ఉత్తరేణి పేళ్ళు.

హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా. ౧౩౪. అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాక బర్బర వర్ధకాః,

హఞ్జికా(పా)భఞ్జికా- బ్రాహ్మణీ-పద్మా-భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా - అఙ్గారవల్లీ॥స్త్రీ॥- బాలేయశాకః-బర్బరః-వర్ధకః॥పు॥ ౯ - బారంగి పేళ్ళు. చిఱ్ఱతేఁకు పేళ్లని కొందఱందురు.

మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా. మణ్డూకపర్ణీ భణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవ ల్ల్యపి,

మఞ్జిష్ఠా-వికసా-జిఙ్గీ-సమఙ్గా- కాలమేషికా- మణ్డూకపర్ణీ -భణ్డీరీ-భణ్డీ - యోజనవల్లీ॥ స్త్రీ॥- మంజిష్ఠ పేళ్ళు. Madder.

యాసో యవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః. ౧౩౫. రోదనీ కచ్ఛురాఽనన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా,

యాసః-యవాసః-దుఃస్పర్శః-ధన్వయాసః-కునాశకః॥పు॥ రోదనీ - కచ్ఛురా-అనన్తా-సముద్రాన్తా-దురాలభా॥స్త్రీ॥ ౧౦-తీఁటకసింద పేళ్ళు.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రప ర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా. క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా,

పృశ్నిపర్ణీ -పృథక్పర్ణీ-చిత్రపర్ణీ -అఙ్ఘ్రిపర్ణికా (పా) అఙ్ఘ్రివల్లికా॥స్త్రీ॥౪ కోలపొన్న పేళ్లు.

క్రోష్టువిన్నా - సింహపుచ్ఛీ-కలశీ (పా) కలశిః-ధావనీ(పా)ధావనిః-గుహా॥స్త్రీ॥౫-నక్కతోఁక పొన్న పేళ్లు. నక్కతోఁకపొన్న పేళ్లనియు.

నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా. ౧౩౯. ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి,

నిదిగ్ధికా - స్పృశీ-వ్యాఘ్రీ-బృహతీ-కణ్టకారికా-ప్రచోదనీ-కులీ-క్షుద్రా - దుఃస్పర్శా - రాష్ట్రికా॥స్త్రీ॥ ౧౦-వాకుడు పేళ్ళు.

నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా. రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ,

నీలీ-కాలా-క్లీతకికా - గ్రామీణా - మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-దోలా [పా] దోలా-నీలినీ ॥స్త్రీ॥ ౧౧-నీలిచెట్టు పేళ్ళు Indigo.

అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లి స్సోమవల్లికా. కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాగుజీ పూతిఫల్యపి,

అవల్గుజః॥పు॥ సోమరాజీ - సువల్లీ-సోమవల్లికా-కాలమేషీ-కృష్ణఫలా - వాగుజీ [పా] వాకూచీ - పూతిఫలీ॥స్త్రీ॥౮-కారుగచ్చ పేళ్ళు.

కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా. ౧౪౦. ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలాఽథ కరిపిప్పలీ, కపివల్లీ కోలవల్లీ శ్రేయసీ వసిరః (పుమాన్). చవ్యం తు చవికా

కృష్ణా-ఉపకుల్యా-వైదేహీ-మాగధీ - చపలా-కణా-ఊషణా - పిప్పలీ-శౌణ్డీ - కోలా ॥స్త్రీ॥ ౧౦-పిప్పలిచెట్టు పేళ్ళు. Pepper.

కరిపిప్పలీ-కపివల్లీ-కోలవల్లీ - శ్రేయసీ ॥స్త్రీ॥-వసిరః [పా] వశిరః ॥పు॥ ౫-గజపిప్పలి పేళ్ళు.

చవ్యమ్॥న॥ - చవికా॥స్త్రీ॥ [పా] చవికమ్॥న॥ ౨-చవ్యము పేళ్లు.

కాకచిఞ్చీ గుఞ్జా తు కృష్ణలా,

కాకచిఞ్చీ [పా] కాకచిఞ్చా-గుఞ్జా-కృష్ణలా ॥స్త్రీ॥ ౩-పూసలగురివెంద పేళ్లు.

పలంకషా త్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః. గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృంగాట(ఇత్యపి),

పలఙ్కషా-ఇక్షుగన్ధా - శ్వదంష్ట్రా॥స్త్రీ॥ స్వాదుకణ్టకః-గోకణ్టకః - గోక్షురకః - వనశృఙ్గాటః ॥పు॥౭-పల్లేరు పేళ్లు.

విశ్వా విషా ప్రతివిషాఽతివిషోపవిషాఽరుణా.

విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా- ఉపవిషా (పా)అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥ - మహౌషధమ్

శృఙ్గీ మహౌషధం చా
థ క్షీరావీదుగ్ధికే(సమే),
శతమూలీ బహుసు
తా భీరు రిన్దీవరీ వరీ
ఋశ్యప్రోక్తా ఽభీరుపత్రీ
నారాయణ్య శ్శతా
వరీ, అహేరు

రథ పీతద్రు కాలేయక
హారిద్రవః. ౧౪౭
దార్వీ పచంపచా దారు
హరిద్రా పర్జనీ త్యపి,

వచోగ్రగన్ధా షడ్గ్రన్థా
గోలోమీ శతపర్వికా.
(శుక్లా) హైమవతీ
వైద్యమాతృసింహ్యౌ
తు వాశికా, వృషోఽట
రూష స్సింహాస్యో వాశి
కో వాజిదన్తకః.

ఆస్ఫోటా గిరికర్ణీ స్యా
ద్విష్ణుక్రాన్తా ఽపరాజి
తా,

ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డే
క్షు కోకిలా క్షేక్షుర క్షు
రాః. శాలేయ(స్స్యా)చ్ఛీ
తశివా ఛత్రా మధురికా
మిసిః, మిశ్రేయా ప్య
థ సింహతుణ్డో వజ్రద్రుః
స్నుక్ స్నుహీ గుడాః
సమన్తదుగ్ధా.

॥న॥౮-అతివసపేళ్ళు.

క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥స్త్రీ॥ ౨-చిఱుపాలచెట్టుపేళ్లు.

శతమూలీ-బహుసుతా-అభీరుః(ప) భీరుః-ఇన్దీవరీ-వరీ - ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా-అభీరుపత్త్రీ-నారాయణీ - శతావరీ - అహేరుః (పా)అహేరుః॥స్త్రీ॥౧౦-పిల్లిపిచ్చరపేళ్ళు. చల్లగడ్డ

పీతద్రుః - కాలేయకః - హరిద్రుః ॥పు॥-దార్వీ - పచంపచా - దారుహరిద్రా - పర్జనీ॥స్త్రీ॥౭-మ్రానిపసుపుపేళ్ళు.

వచా-ఉగ్రగన్ధా-షడ్గ్రన్థా-గోలోమీ-శతపర్వికా॥స్త్రీ॥ ౫-వసపేళ్ళు. Orris Root

హైమవతీ॥స్త్రీ॥౧-తెల్లనివసపేరు. Calamus

వైద్యమాతా॥ఋ॥-సింహీ - వాశికా (పా) వాసకా॥స్త్రీ॥-వృషః-అటరూషః (పా) అటరూషః-సింహాస్యః-వాశికః (పా) వాసకః - వాజిదన్తకః ॥పు॥ ౮_అడ్డసరపుచెట్టుపేళ్ళు.

ఆస్ఫోటా(పా)ఆస్ఫోతా-గిరికర్ణీ-విష్ణుక్రాన్తా-అపరాజితా ॥స్త్రీ॥౪-విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు. ఆస్ఫోటాగిరికర్ణీశబ్దములు గంటెనపేళ్లని కొందఱందురు.

ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥ కాణ్డేక్షుః-కోకిలాక్షః - ఇక్షురః-క్షురః ॥పు॥ ౫-గొలిమిడిపేళ్ళు.

శాలేయః॥పు॥-శీతశివా ॥స్త్రీ॥ (పా)శీతశివః॥పు॥ ఛత్త్రా-మధురికా - మిసిః -మిశ్రేయా॥స్త్రీ॥ ౬-సదాపపేళ్ళు.

సింహతుణ్డః-వజ్రద్రుః॥పు॥-స్నుక్ ॥స్త్రీ॥-స్నుహీ-గుడా-సమన్తదుగ్ధా॥స్త్రీ॥ ౫-జెముడుపేళ్ళు.

ఘో వేల్ల మమోఘా చిత్రతణ్డులా, తణ్డులశ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడఙ్గం (పున్నపుంసకమ్) ౧౫౨

వేల్లమ్ ॥న॥ - అమోఘా - చిత్రతణ్డులా॥స్త్రీ॥ తండులః - క్రిమిఘ్నః॥పు॥ - విడఙ్గమ్ ॥పు॥ ౬- వాయువిళంగము పేళ్ళు.

[చెట్టు పేళ్లు.

బలా వాట్యాలకో ఘణ్టారవా తు శణపుష్పికా,

బలా॥స్త్రీ॥ - వాట్యాలకః ॥పు॥ ౨-చిట్టాముదవు ఘణ్టారవా - శణపుష్పికా ॥స్త్రీ॥ ౨-గిలకచెట్టు పేళ్ళు.

మృద్వీకా గోస్తనీ ద్రాక్షా స్వాద్వీ మధురసేతి చ. ౧౫3

మృద్వీకా - గోస్తనీ - ద్రాక్షా - స్వాద్వీ - మధురసా - స్త్రీ॥౫-ద్రాక్షపేళ్లు. Grape.

సర్వానుభూతి స్సరళా త్రిపుటా త్రివృతా త్రివృత్, త్రిభణ్డీ రేచనీ

సర్వానుభూతిః - సరళా - త్రిపుటా - త్రివృతా - త్రివృత్ - త్రిభణ్డీ - రేచనీ [పా] రోచనీ ॥స్త్రీ॥ - ౭- తెల్ల తెగడ పేళ్ళు.

శ్యామా పాలిన్ద్య్తా తు సుషేణికా, ౧౫౪. కాలా మసూరవిదళా ర్ధచన్ద్రా కాలమేషికా,

శ్యామా - పాలిన్దీ [పా] పాలినీ - సుషేణికా - కాలా - మసూరవిదళా [పా] మయూరవిదళా - అర్ధచన్ద్రా - కాలమేషికా ॥స్త్రీ॥ ౭- నల్ల తెగడ పేళ్లు.

మధుకం క్లీతకం యష్టిమధుకం మధుయష్టికా.

మధుకమ్ - క్లీతకమ్ - యష్టిమధుకమ్ ॥న॥ - మధుయష్టికా ॥స్త్రీ॥ ౪-అతిమధురము పేళ్ళు.

విదారీ క్షీరశుక్లేక్షుగన్ధా క్రోష్టీ తు యా సితా, (అన్యా) క్షీరవిదారీ (స్యా) న్మహాశ్వేతర్క్షగన్ధికా. ౧౫౬

విదారీ - క్షీరశుక్లా - ఇక్షుగన్ధా - క్రోష్టీ ॥స్త్రీ॥ ౪-యాసితా = నల్ల నేలగుమ్ముడు పేళ్లు.

క్షీరవిదారీ - మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా ॥స్త్రీ॥ 3-అన్యా = తెల్ల నేల (పాల) గుమ్ముడు పేళ్లు.

లాఙ్గలీ శారదీ తోయపిప్పలీ శకులాదనీ,

లాఙ్గలీ - శారదీ - తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ ॥స్త్రీ॥. ౪-నీరుపిప్పలి పేళ్లు.

ఖరాశ్వా కారవీ. దీప్యో మయూరో లోచమస్తకః. ౧౫౭

ఖరాశ్వా - కారవీ ॥స్త్రీ॥ దీప్యః - మయూరః - లోచమస్తకః ॥పు॥ ౫-ఓమము పేళ్లు.

గోపీ శ్యామా శారిబా
స్యా చ్ఛన్దనోత్పల శా
రిబా, యోగ్య మృద్ధి
స్సిద్ధి లక్ష్మ్యౌ (వృద్ధే ర
523 ప్యాహ్వయా ఇమే).

గోపీ-శ్యామా-శారిబా-చన్దనా [పా] అ
న్తా-ఉత్పలశారిబా ॥స్త్రీ॥౫-సుగంధిపాలవేళ్ళు.
యోగ్యమ్ ॥న॥-ఋద్ధిః - సిద్ధిః - లక్ష్మీః ॥
౪-ఋద్ధి - యను గ్రంథ్యము పేళ్లు. వృద్ధి య
గ్రంథ్యమునకును పేళ్లు.

కదలీ వారణబుసా ర
మ్భా మోచాఽంశుమ
త్ఫలా, కాష్ఠీలా

కదలీ-వారణబుసా-రమ్భా - మోచా-అం
శుమత్ఫలా-కాష్ఠీలా॥స్త్రీ॥౬-అరటిపేళ్ళు.
Banana or Plantain

ముద్గపర్ణీ తు కాకము
524 ద్గా సహే త్యపి. ౧౫౪

ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా - సహా॥స్త్రీ॥ 3 - పిల్లి
పరపేళ్ళు.

వార్తాకీ హిఙ్గులీ సింహీ
భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ,

వార్తాకీ-హిఙ్గులీ - సింహీ - భణ్టాకీ- దుష్ప్ర
ధర్షిణీ॥స్త్రీ॥౫-ములకచెట్టుపేళ్ళు. Egg-plant

నాకులీ సురసా నాగ
525 సుగన్ధా గన్ధనాకులీ, నకు
లేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్త్రా
కీ సువహా (చ సా),

నాకులీ-సురసా - నాగసున్ధా - గన్ధనాకులీ
నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ -ఛత్త్రాకీ-సువహా॥స్త్రీ
సర్పాక్షి చెట్టుపేళ్ళు.కొందఱు నాగసుగన్ధాల
చోట, రాస్నా - సుగన్ధా-అనియుం జెప్పుదుర

విదారిగన్ధాంఽశుమతీ
526 సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా.

విదారిగన్ధా-అంశుమతీ-సాలపర్ణీ [పా] శా
పర్ణీ-స్థిరా-ధ్రువా॥స్త్రీ॥౫-ముయ్యాకు పొన్న పే

తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా
కార్పాసీ బదరేతి చ,
భారద్వాజీతు(సావన్యా)

తుణ్డికేరీ- సముద్రాన్తా-కార్పాసీ[పా] కర్పా
సీ-బదరా॥స్త్రీ॥౪-ప్రత్తిచెట్టుపేళ్ళు.Cotton tree
భారద్వాజీ॥స్త్రీ॥౧-అడవిప్రత్తిపేళ్ళు.

శృఙ్గీ తు వృషభో వృ
531 షః. ౧౬౨

శృఙ్గీ ॥న॥ - వృషభః [పా] ఋషభః- వృ
॥పు॥ 3-వృషభ మనునౌషధము పేళ్లు.

గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝ
షా హ్రస్వగవేధుకా,

గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా- ఝషా-హ్రస్వగవే
కా ॥స్త్రీ॥ ౪ - బీరచెట్టుపేళ్లు.

ధామార్గవో ఘోష
క స్స్యా

ధామార్గవః-ఘోషకః ॥పు॥ ౨-ఆవడ
పేళ్ళు.

533 న్మహాజాలీ (స పీతకః.)

మహాజాలీ.॥స్త్రీ॥ ౧-పీతకఃసః=పచ్చనిపువ్వు
గల బీరకాయచెట్టు పేరు.

జ్యోత్స్నీ పటోలికా
జాలీ
నాదేయీ భూమిజ
మ్బుకా,
(స్యా)ల్లాఙ్గలీ త్వగ్నిశిఖా
కాకాంగీకాకనాసికా,
గోధాపదీ తు సువహా
ముసలీ తాలమూలికా,
అజశృంగీ విషాణీ స్యా
ద్గోజిహ్వా దార్వికే (స
మే). ౧౬౫
తామ్బూలవల్లీ తా
మ్బూలీ నాగవల్ల్యథ
ద్విజా, హరేణూ
రేణుకా కౌన్తీ కపిలా
భస్మగన్ధినీ. ౧౬౬

ఏలా వాలుక మైలే
యం సుగన్ధి హరివాలు
కమ్, వాలుకం చా
థ పాలఙ్క్యాం ముకున్దః
కున్ద కున్దురూ. ౧౬౭
బాలం హ్రీబేర బర్హిష్ఠో
దీచ్యం కేశామ్బు నామ
చ, కాలానుసార్య వృ
ద్ధాశ్మపుష్ప శీతశివాని
తు. ౧౬౮. శైలేయం
తాలపర్ణీ తు దైత్యా

జ్యోత్స్నీ-పటోలికా-జాలీ॥సీ॥3-పొట్ల చెట్టు పేళ్ళు. Snake-gourd plant.

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥సీ॥ ౨-నేలనేరేడు పేళ్ళు

లాఙ్గలీ (వ) లాఙ్గలికీ-అగ్నిశిఖా ॥సీ॥ ౨- తరిగొట్టుచెట్టు పేళ్ళు. పిన్న చెలికు పేళ్లనిఁకొందఱు.

కాకాఙ్గీ- కాకనాసికా॥సీ॥౨॥ కాకిదొండ పేళ్లు.

గోధాపదీ-సువహా ॥సీ॥ ౨-చెప్పుతట్ట చెట్టు పేళ్ళు.

ముసలీ- తాలమూలికా ॥సీ॥ ౨-నేలతాటి పేళ్లు.

అజశృంగీ-విషాణీ॥సీ॥ ౨-దుష్టపుచెట్టు పేరు.

గోజిహ్వా-దార్వికా॥సీ॥ ౨- ఎద్దునాలుకచెట్టు పేళ్ళు. బెండచెట్టును.

తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ॥సీ॥3- తమలపాకుతీఁగపేళ్ళు. Betel.

ద్విజా-హరేణుః - రేణుకా-కౌన్తీ-కపిలా - భస్మగన్ధినీ॥సీ॥౬-రేణుక అను గ్రంథద్రవ్యము పేళ్లు. తక్కోలము.

ఏలావాలుకమ్[పా] ఏళవాలుకమ్-ఐలేయమ్ ॥న॥-సుగన్ధి ॥న్ -పు॥-హరివాలుకమ్ - వాలుకమ్ ॥న॥౫-కూ. తురుబుడమ పేళ్లు.నూఁగుదోసచెట్టు.

పాలఙ్క్యా [పా] పాలుక్యా ॥సీ॥-ముకున్దః-కున్దః [పా]కున్దుః-కున్దురుః [పా] కున్దమః ॥పు॥ ౪-కుందురుష్కమను గంధద్రవ్యము పేళ్ళు.

బాలమ్-హ్రీబేరమ్ - బర్హిష్ఠమ్-ఉదీచ్యమ్-కేశామ్బునామ॥న॥౫-కురువేరు పేళ్లు.

కాలానుసార్యమ్-వృద్ధమ్-అశ్మపుష్పమ్-శీతశివమ్-శైలేయమ్॥న॥౫- రాతిపువ్వుపేళ్లు. Stone-flower.

తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధినీ॥సీ॥

గన్ధకుటీ మురా, గన్ధినీ
గజభక్ష్యా తు సువహా
సురభీ రసా. మహేరణా
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీతి

౩-మురయను గంధద్రవ్యము పేళ్లు.

గజభక్ష్యా-సువహా - సురభిః-రసా - మహే
రణా-కున్దురుకీ[పా]కున్దురుకీ - సల్లకీ-హ్లాదినీ ॥సీ॥
౭-అందుగుచెట్టుపేళ్ళు.

చ, అగ్నిజ్వాలా సుభి
క్షా తు ధాతకీ ధాతుపు
ష్పికా. ౧౨౦

అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా ధాతకీ - ధాతుపుష్పి
కా ॥సీ॥ ౪-ధాతకీకుసుమ మనుగంధద్రవ్యము
పేళ్లు, ఆరెపువ్వు.

పృథ్వీకా చన్ద్రబాలైలా నిష్కుటి ర్బహులా

పృథ్వీకా చన్ద్రబాలా - ఏలా-నిష్కుటిః
బహులా॥సీ॥ ౫-పెద్దయేలకుల పేళ్లు.

ఽథ (పా, సూక్ష్మో) పకుఞ్చికా తుత్థా కోరంగీ
త్రిపుటా త్రుటిః. ౧౨౧

ఉపకుఞ్చికా -తుత్థా(పా తుచ్ఛా) -కోరంగీ
త్రిపుటా- త్రుటిః॥సీ॥౫-సన్నయేలకుల పేళ్ళు.

వ్యాధిః కుష్ఠం పారిభావ్యం వాప్యం పాకల
ముత్పలమ్,

వ్యాధిః ॥పు॥ _ కుష్ఠమ్ - పారిభావ్యమ్ -వా
ప్యమ్-పాకలమ్-ఉత్పలమ్ ॥న॥౬-చెంగల్వకోష్టు
పేళ్ళు. Costus

శఙ్ఖినీచోరపుష్పీ (పా) కేశి న్యథ వితున్నకః.

శఙ్ఖినీ_చోరపుష్పీ- కేశినీ ॥సీ॥ 3-కడిలచెట్టు
పేళ్లు. పద్మపుటీ౹గపేళ్లని కొందఱందురు.

ఝటా ఽమలాఽజ్ఝటా తాలీ శివా తామలకీ
తిచ, ప్రపౌణ్డరీకం పౌ
ణ్డర్య

వితున్నకః ॥పు॥-ఝటా-అమలా-అఝ్ఝటా-
తాలీ-శివా-తామలకీ ॥సీ॥ ౭-నేలయుసిరికపేళ్లు.
ప్రపౌణ్డరీకమ్_పౌణ్డర్యమ్[పా]పుణ్డర్యమ్॥న॥
౨-పుండరీకమను గ్రంధ్యము పేళ్లు.

మథ తున్నః కుబేరకః.
కుణిః కచ్ఛుః కాన్తల
కో నన్దివృక్షో

తున్నః-కుబేరకః-కుణిః- కచ్ఛుః-కాన్తలకః
నన్దివృక్షః ॥పు॥ ౬-నందివృక్షము పేళ్ళు.

ఽథ రాక్షసీ,చణ్డా ధన
హారీ క్షేమ దుష్పత్రి
గణహాసకాః. ౧౨౪

రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహారీ॥సీ॥-క్షేమః - దుష్ప
త్రిః-గణహాసకః ॥పు॥ ౬-నల్లకచోరము పేళ్ళు
బబరక్క సిపేళ్లని కొంద ఱందురు. Zedoary

వ్యాళాయుధం వ్యా
ఘ్రనఖం కరజం చక్ర

వ్యాళాయుధమ్[పా] వ్యాడాయుధమ్-వ్యా
ఘ్రనఖమ్-కరజమ్[పా]కరజ్జమ్-చక్రకారకమ్

కారకమ్,

॥న॥౪ _ వ్యాఘ్రనఖమనుగంధద్రవ్యము పేళ్ళు. పులిగోరుచెట్టు Perfume.

సుషిరా విద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రి ర్నటీ నలీ. ధమ న్యఞ్జన కేశీ చ

సుషిరా [పా] శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ-అఞ్జనకేశీ॥ సీ॥ ౭-నలి యనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగుత్తిక.

హను ర్హట్టవిలాసినీ, శుక్తి శ్శంఖః ఖురః కోలదళం నఖ

హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥సీ॥-శఙ్ఖః-ఖురః ॥పు॥-కోలదళమ్-నఖమ్॥ న॥ ౭ - నఖమనుగంధ ద్రవ్యము పేళ్లు.కొందఱు సుషిరాదులు ౫-నలి కిని,ధమని మొదలు ౪ - బెత్తమునకును,శుక్తి మొదలు ౫-నఖమునకును పేళ్లందురు.

మథాఢకీ, కాక్షీ మృత్స్నా తువరికా మృత్తాలక సురాష్ట్రజే.

ఆఢకీ-కాక్షీ-మృత్స్నా-తువరికా॥ సీ॥-మృత్తాలకమ్(పా)మృత్॥ద॥-తాలకమ్ - సురాష్ట్రజమ్॥న॥ ౬-తొవరిమన్ను పేళ్ళు.

కుటన్నటం దాశపురం వానేయం పరిపేలవమ్. ప్లవ గోపుర గోనర్ద కైవర్తీ ముస్తకాని చ,

కుటన్నటమ్ - దాశపురమ్- వానేయమ్-పరిపేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్ - గోనర్దమ్-కైవర్తీముస్తకమ్॥న॥౮-తుంగగడ్డల పేళ్ళు.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బర్హిం పుష్పం స్థౌణేయ కుక్కురే. ౧౭౮

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్ - బర్హమ్-పుష్పమ్ (ప) బర్హపుష్పమ్(పా)బర్హిపుష్పమ్-స్థౌణేయమ్-కుక్కురమ్॥ న॥ ౬-స్థౌణేయకమనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు.పచ్చాకును మాచిపత్రియు. Perfume.

మరున్మాలా తు పిశునా స్పృక్కా దేవీ లతా లఘుః, సముద్రాన్తా వధూః కోటివర్షాలఙ్కోపి కేత్యపి. ౧౭౯

మరున్మాలా (ప) మరుత్-మాలా-పిశునా-స్పృక్కా (పా) పృక్కా - దేవీ-లతా-లఘుః-సముద్రాన్తా-వధూః - కోటివర్షా-లఙ్కోపికా-(పా)లఙ్కాసికా॥సీ॥ ౧౦ - స్పృక్కయను గంధద్రవ్యము పేళ్ళు.

తపస్వినీ జటామాంసీ జటిలా లోమశామిషీ, త్వక్పత్ర ముత్కటం

తపస్వినీ-జటామాంసీ _ జటిలా-లోమశా-ఆమిషీ (పా) మిసీ ॥సీ॥ ౭-జటామాంసి పేళ్ళు. త్వక్॥చ॥-సీ॥-పత్త్రమ్-ఉత్కటమ్-భృఙ్గమ్-

భృఙ్గం త్వచం చోదం వరాఙ్గకమ్. ౧౬౦

త్వచమ్-చోదమ్ [పా] ఛోదమ్-వరాఙ్గకమ్॥న॥ ౩-లవంగము పేళ్ళు

కర్చూరకో ద్రావిడకః కాల్యకో వేదముఖ్యకః,

కర్చూరకః[పా]కచ్చూరకః-ద్రావిడకః-కాల్యకః-వేదముఖ్యకః ॥పు॥౪-గంధకచోరము పేళ్ళు

ఓషధ్యో (జాతిమాత్రే స్యుః)

ఓషధ్యః(ప)ఓషధయః॥స్త్రీ-బ॥౧ -ఆకారభేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దెలియఁబడు లతాది జాతులయందు వర్తించును. A Herb

(రజాతౌ సర్వ) మౌషధమ్. ౧౬౧

ఔషధమ్॥న॥ ౧ జాతివ్యతిరిక్తములై రోగహరములైనవానికన్నిటికిని పేరు. A Drug

శాకాఖ్యం (పత్త్రపుష్పాది)

పత్త్రపుష్పాది=భోజనార్హములైన యాకులు పువ్వులు కాయలు మొదలయినది,శాకాఖ్యమ్=శాకమను పేరుగలది. ॥అ॥న॥

తణ్డులీయో౽ల్పమారిషః,

తణ్డులీయః - అల్పమారిషః॥ పు॥ ౨ - చెక్కకూర పేళ్ళు.

విశల్యా౽గ్నిశిఖా౽నన్తా ఫలినీ శక్రపు(ష్పికా.) ౧౬౨

విశల్యా-అగ్నిశిఖా - అనన్తా - ఫలినీ [పా] హలినీ - శక్రపుష్పీ॥స్త్రీ॥ ౫-నాఁ గేటిచాలుకూర పేళ్లు. వెన్నవెదురుకూర.

స్యా దృక్షగన్ధా ఛగలాణ్డ్యా వేగీ వృద్ధదారకః, జుఙ్గో

ఋక్షగన్ధా-ఛగలాణ్డీ(పా) ఛగలాన్త్రీ-ఆవేగీ॥స్త్రీ॥-వృద్ధదారకః-జుఙ్గః॥పు॥౫-బొద్దికూర పేళ్ళు కొందఱు ఆవేగిశబ్దము త్తరపదసాహచర్యముచేత నకారాంతపుల్లింగ మనిరి.

బ్రాహ్మీ తు మత్స్యాక్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ.

బ్రాహ్మీ (పా) బ్రహ్మీ-మత్స్యాక్షీ - వయస్థా-సోమవల్లరీ॥స్త్రీ॥౪-పొన్నగంటికూర పేళ్ళు.

పటుపర్ణీ హైమవతీ స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ,

పటుపర్ణీ-హైమవతీ - స్వర్ణక్షీరీ-హిమావతీ ॥స్త్రీ॥ ౪-కంకోష్ఠపు పేళ్ళు.

హయపుచ్ఛీ తు కామ్భోజీ మాషపర్ణీ మహాసహా. ౨౬౪

హయపుచ్ఛీ-కామ్భోజీ(పా)కామ్బోజీ-మాషపర్ణీ-మహాసహా॥స్త్రీ॥౪-కాఱుమినుము పేళ్ళు

తుణ్డికేరీ [...] తుణ్డికేరీ [...] బిమ్బికా-పీలుపర్ణీ

మ్బికా పీలుపర్ణ్యపి,
బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా
రాస్నా యుక్తరసా చ
సా,చాఙ్గేరీ చుక్రికా ద
న్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽ
మ్లలోణికా. ౧౮౬

ర-దొండచెట్టుపేళ్ళు.

బర్బరా-కబరీ-తుఙ్గీ-ఖరపుష్పా - అజగన్ధికా ॥సీ॥౫-వాయింటచెట్టుపేళ్ళు.

ఏలాపర్ణీ-సువహా-రాస్నా - యుక్తరసా॥సీ॥ ౪-సన్నరాస్నముపేళ్ళు.

చాఙ్గేరీ-చుక్రికా - దన్తశఠా - అమ్బష్ఠా-ఆమ్లలోణికా॥ సీ॥ ౫-పులిచింతపేళ్ళు.

సహస్రవేధీ చుక్రోఽ
మ్లవేతస శ్శతవే ధ్యపి,
నమస్కారీ గణ్డకాలీ
సమఙ్గా ఖదిరేత్యపి.
జీవన్తీ జీవనీ జీవా జీ
వనీయా మధుః స్రవా,
కూర్చశీర్షో మధురకః
శృఙ్గ హ్రస్వాఙ్గ జీవకాః.
కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో
ఽనార్యతిక్తోఽ

సహస్రవేధీ॥న్॥-చుక్రః-అమ్లవేతసః - శతవేధీ ॥న్-పు॥ ౪ -పుల్లప్రబ్బలిపేళ్ళు. Sorrel.

నమస్కారీ-గణ్డకాలీ-సమఙ్గా - ఖదిరా ॥సీ॥ ౪-ముడుఁగుఁదామరపేళ్ళు.

జీవన్తీ-జీవనీ-జీవా-జీవనీయా-మధుః-స్రవా (ప) మధుస్రవా ॥సీ॥ ౫-పాలకూరపేళ్ళు.

కూర్చశీర్షః - మధురకః-శృఙ్గః - హ్రస్వాఙ్గః-జీవకః ॥పు॥ ౫-జీవకమను నౌషధముపేళ్ళు.

కిరాతతిక్తః -భూనిమ్బః-అనార్యతిక్తః ॥పు॥ ౩- నేలవేముపేళ్ళు.

థ సప్తలా, విమలా సా
తలా భూరిఫేనా చర్మ
కషే (త్యపి.) ౧౮౭
వాయసోలీ స్వాదుర
సా వయస్థా
థ మకూలకః, నికు
మ్భో దన్తికా ప్రత్య
క్శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి,
అజమోదా తూగ్రగ
న్ధా బ్రహ్మదర్భా య
వానికా,

సప్తలా-విమలా-సాతలా-భూరిఫేనా-చర్మకషా ॥సీ॥ ౫-సంబరేణిపేళ్ళు.

వాయసోలీ-స్వాదురసా-వయస్థా [పా] కాయస్థా ॥సీ॥ ౩-కాకోలిపేళ్ళు. కారుగొలిమి.

మకూలకః [పా] ముకూలకః-నికుమ్భః॥పు॥ - దన్తికా-ప్రత్యక్శ్రేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణీ ॥సీ॥౬-దంతిచెట్టుపేళ్ళు.

అజమోదా - ఉగ్రగన్ధా - బ్రహ్మదర్భా - యవానికా ॥సీ॥ ౪-ఓమముపేళ్ళు.

(మూలే) పుష్కర కా శ్మీర పద్మపత్రాణి (పౌ ష్కరే). ౯౧

పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్ - పద్మపత్రమ్ ॥న॥ 3-పౌష్కరేమూలే = పుష్కరమూలము పేళ్ళు, కాశ్మీరదేశపు మెట్టతామరదుంప.

అవ్యథాఽతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ.

అవ్యథా-అతిచరా-పద్మా - చారటీ పద్మచారిణీ ॥స్త్రీ॥ ౫-కాశ్మీరదేశపు తామరపేళ్ళు.

కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీ త్యపి. ౯౨

కామ్పిల్యః-కర్కశః - చన్ద్రః-రక్తాఙ్గః ॥పు॥ రోచనీ ॥స్త్రీ॥ ౫-కంపిల్లము పేళ్ళు. రోచని యనునౌషధము.

ప్రపున్నాడస్త్వేడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః పద్మాట ఉరణాక్షశ్చ

ప్రపున్నాడః-ఏడగజః-దద్రుఘ్నః - చక్రమర్దకః - పద్మాటః - ఉరణాక్షః (పా) ఉరణాఖ్యః ॥పు॥ ౬-తగిరిసచెట్టుపేళ్ళు.

పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః. ౯౩

పలాణ్డుః-సుకన్దకః ॥పు॥ ౨-నీరుల్లి పేళ్ళు. ఎఱ్ఱయుల్లి

లతార్క దుద్రుమౌ (తత్ర హరితే)

లతార్కః-దుద్రుమః ॥పు॥ ౨-హరితే తత్ర = పచ్చనినీరుల్లిపేళ్ళు. Creen onion.

(అథ) మహౌషధం, లశునం గృఞ్జనారిష్టౌ మహాకన్ద రసోనకౌ

మహౌషధమ్-లశునమ్ ॥న॥-గృఞ్జనః-అరిష్టః-మహాకన్దః-రసోనకః ॥పు॥ ౬-వెల్లుల్లిపేళ్ళు. తెల్లయుల్లి. Carlick.

పునర్నవా తు శోథఘ్నీ

పునర్నవా-శోథఘ్నీ ॥స్త్రీ॥ ౨-గలిజేరుపేళ్లు.

వితున్నం సునిషణ్ణకం,

వితున్నం-సునిషణ్ణకం ॥న॥ ౨-నీరుచెంచలిపేళ్లు.

(స్యా) ద్వాతక శ్శీతలో ఽపరాజితా శణపర్ణ్యపి. ౯౫

వాతకః ॥పు॥ (పా) వాతకీ ॥స్త్రీ॥ శీతలః ॥పు॥ (పా) శీతలా - అపరాజితా - శణపర్ణీ (పా) అసనపర్ణీ ॥స్త్రీ॥ ౪-పోమెదవుచెట్టుపేళ్లు.

పారావతాఙ్ఘ్రిః కటభీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ లతా,

పారావతాఙ్ఘ్రిః-కటభీ-పణ్యా-జ్యోతిష్మతీ-లతా ॥స్త్రీ॥ ౫-ఎక్కుడుదీగెపేళ్లు. మాలెరుతీగె. మెఱపుతీగె. Heart-pea

వార్షికం త్రాయమాణా స్యాత్త్రాయన్తీ బలభద్రికా. ౯౬

వార్షికమ్ ॥న॥ - త్రాయమాణా-త్రాయన్తీ-బలభద్రికా ॥స్త్రీ॥ ౪-కలుగానుగుపేళ్లు.

విష్వక్సేనప్రియా ఘృష్టి

విష్వక్సేనప్రియా-ఘృష్టిః (పా) ఘృష్టిః-వా

...ర్వారాహీ బదరే త్యపి,
మార్కవో భృఙ్గరా
...స్స్యాత్
త్కాకమాచీ తు వా
యసీ. ౧౯౮
శతపుష్పా సితచ్ఛత్త్రా
ఽతిచ్ఛత్త్రా మధురా మి
సిః, అవాక్పుష్పీ కారవీ
సారణీ తు ప్రసారణీ.
(తస్యాం) కటమ్భరా రా
జబలా భద్రబ (లేతిచ,)
జనీ జతూకా జననీ
జతుకృ చ్చక్రవర్తినీ
౧౯౯. సంస్పర్శా

అథ శటీ గన్ధమూలీ ష
డ్గ్రన్థికేత్యపి, కచ్చూ
రోఽపి పలాశో
(అథ) కారవేల్లః కటిల్ల
కః. ౨౦౦. సుషవీ చా
థ కులకం పటోల స్తి
క్తకః పటుః,
కూశ్మాణ్డక (స్తు) కర్కా
రు
రుర్వారుః కర్కటీ
(స్త్రియౌ). ౨౦౧.
ఇక్ష్వాకుః కటుతు
మ్బీ స్యాత్
తుమ్బ్యలాబూ(రుభే
సమే),

రాహీ-బదరా ॥స్త్రీ॥ ౮-పాఁచితీఁగ పేళ్లు.

మార్కవః - భృఙ్గరాజః ॥పు॥ ౨-గుంటగలగరం పేళ్లు.

కాకమాచీ-వాయసీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - కాఁచిచెట్టు పేళ్ళు.

శతపుష్పా-సితచ్ఛత్త్రా-అతిచ్ఛత్త్రా - మధురా-మిసిః (పా) మిసిః-అవాక్పుష్పీ - కారవీ ॥స్త్రీ॥ ౭-పెద్దసదాప పేళ్లు. అడవిసదాప. Anise.

సారణీ (పా) సారణా - ప్రసారణీ - కటమ్భరా-రాజబలా- భద్రబలా ॥స్త్రీ॥ ౫ - గోంతెమగోరుచెట్టు పేళ్లు.

జనీ-జతూకా (పా) జనూకా-జననీ (పా) రజనీ-జతుకృత్ (పా) జన్తుకృత్ - చక్రవర్తినీ-సంస్పర్శా ॥స్త్రీ॥ ౬-కోరిందచెట్టు పేళ్లు.

శటీ-గన్ధమూలీ - షడ్గ్రన్థికా ॥స్త్రీ॥ కచ్చూరః (పా) కర్బురః - పలాశః ॥పు॥ ౫-గంట్లకచోరము పేళ్లు.

కారవేల్లః-కటిల్లకః (పా) కఠిల్లకః ॥పు॥-సుషవీ (పా) సుశవీ ॥స్త్రీ॥ ౩-కాఁకరచెట్టు పేళ్ళు.

కులకమ్ ॥న॥ పటోలః-తిక్తకః-పటుః ॥పు॥ ౪-చేఁదుపొట్లపేళ్లు.

కూశ్మాణ్డకః (పా) కూష్మాణ్డకః - కర్కారుః ॥పు॥ ౨-గుమ్మడిచెట్టు పేళ్ళు. Pumpkin.

ఉర్వారుః - కర్కటీ ॥స్త్రీ॥ ౨- దోసచెట్టు పేళ్లు. Cucumber.

ఇక్ష్వాకుః-కటుతుమ్బీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - వదరుచెట్టు పేళ్లు. చేఁదుసొర. Bitter gourd.

తుమ్బీ-అలాబూః (పా) అలాబుః (వ) ఆలాబూ ॥స్త్రీ॥ ౨-అనుగవుచెట్టు పేళ్ళు. సొర.

చిత్రా గవాక్షీ గోతుమ్బా
విశాలా త్విన్ద్రవారుణీ.
అర్శోఘ్నః సూరణః కన్దో
గణ్డీరస్తు సముష్ఠిలా
కలమ్బ్యుపోదకా (ఉస్త్రీతు) మూలకం హిలమోచికా. ౨౦౧. వాస్తుకం (శాకభేదాస్స్యుః)

చిత్రా-గవాక్షీ-గోతుమ్బా ॥స్త్రీ॥ 3-పిల్లిపరచెట్టు పేళ్లు. బుడమపేళ్లును.
విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥స్త్రీ॥ ౨-పెద్దసాపరపేళ్లు.
అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః ॥పు॥ 3-కరుణపేళ్ళు.
గణ్డీరః ॥పు॥సముష్ఠిలా॥స్త్రీ॥ ౨-ఏఱువంగపే
కలమ్బీ॥ స్త్రీ॥-ఉపోదకా (పా) ఉపోదకీ॥ మూలకమ్॥పు॥-హిలమోచికా ॥స్త్రీ॥-వాస్తుకమ్॥న॥ ఈశ్నను వరుసగా తీగెబచ్చలి దుంపబచ్చలి ముల్లంగి చిలుకకూర చక్రవర్తికూర అను నైదుశాకభేదముల పేళ్ళు.

దూర్వా తు శతపర్వికా, సహస్రవీర్యా భార్గవ్యా రుహాఽనన్తా
దుర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గవీ-రుహా-అనన్తా ॥స్త్రీ॥ ౬-గఱికె పేళ్ళు.
Bent grass

(అథ సా సితా) ౨౦౪ గోలోమీ శతవీర్యాచ గణ్డాలీ శకులాక్షకః,
గోలోమీ-శతవీర్యా॥స్త్రీ॥ ౨-సితాసాక గఱికపేళ్ళు గణ్డాలీ॥స్త్రీ॥-శకులాక్షకః॥పు॥ ౨-తె గఱిక పేళ్లు. ఈరను తెల్లగఱిక పేళ్ళని కొందఱ

కురువిన్దో మేఘనామా ముస్తాముస్తక (మస్త్రియాం). ౨౦౫
కురువిన్దః-మేఘనామా ॥న్-పు॥ముస్తా ముస్తకమ్ ॥న్న॥ ర-నిడుపుతుంగగడ్డల పేళ్లు.

స్యాద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా
భద్రముస్తకః ॥పు॥-గున్ద్రా॥స్త్రీ॥ ౨-రాగముస్తల పేళ్ళు.

చూడాలా చక్రలోచ్చటాః,
చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా ॥స్త్రీ॥ 3-పత్రముస్తల పేళ్లు.

వంశే త్వక్సార కర్మార త్వచిసార తృణధ్వజాః. శతపర్వా యవఫలో వేణు మస్కర తేజనాః, (వేణవః) కీచకా (స్తే
వంశః-త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-తృణధ్వజః-శతపర్వా ॥న్॥-యవఫలః-వేణుః-మస్కరః-తేజనః॥పు॥౧౦-వెదురు పేళ్లు. Bamboo
కీచకాః॥పు॥-బ॥-మేలవెదుళ్లు, అనిలోద్ధత

స్యు ర్వే స్వనన్త్యనిలో
ద్ధతాః) ౨౦౭
గ్రన్థి (ర్నా) పర్వ ప
రుషీ

గుస్ద్రస్తేజనక శ్శరః,
నడస్తు ధమనః పోట
గళో౽

ధోకాళ (మస్త్రియాం)
౨౦౮. ఇక్షుగన్ధా పో
టగళః (పుంభూమనితు)
బల్వజాః,
రసాల ఇక్షు

(స్తద్భేదాః) పుణ్డ్రకా
న్తారకాదయః. ౨౦౯
(స్యా) ద్వీరణంవీరతరం
(మూలేఽ) స్యోశీర (మ
స్త్రియాం,) అభయం న
లదం సేవ్య మమృణా
ళం జలాశయం. ౨౧౦
లామజ్జకం లఘులయ
మవదా హేష్టకాపథే,

(నడాదయా) స్తృణం(గ
ర్ము చ్ఛాశ్యామాకప్రము
ఖా అపి). ౨౧౧

వాయువుచేతఁగొట్టఁబడి, స్వనన్తి=పలుకుచున్న వో, తే వేణవః=ఆవెదుళ్లపేరు.

గ్రన్థిః ॥పు॥-పర్వ ॥న॥- పరుః ॥స్ - న॥3- వెదురుగణుపులపేళ్లు. పరుశబ్దముకారాంతపుల్లింగమునుం గలదని కొంద అందురు. Knot.

గుస్ద్రః- తేజనకః-శరః॥పు॥3-కాకివెదురుపేళ్లు.

నడః-ధమనః - పోటగళః ॥పు॥ 3-కిక్కసకసవుపేళ్లు. గనుపదంటు. Reed.

కాశమ్॥పు॥- ఇక్షుగన్ధా ॥సీ॥ పోటగళః ॥పు॥ 3-తెల్లుగసవుపేళ్ళు. బల్వజాః ॥పు-బ॥ ౧-మోదయపుకసవుపేరు. ఈరను తెల్లుకసవు పేళ్లని కొందఱందురు.

రసాలః-ఇక్షుః-॥పు॥ ౨- చెఱుకుపేళ్ళు.

పుణ్డ్రః-కాన్తారకః- ఆదిపదముచే కోశకారః ॥పు॥-తద్భేదాః=చెఱకువిశేషములు.

వీరణమ్-వీరతరమ్ ॥న॥ ౨-అవురుకసవుపేళ్లు. ఉశీరమ్॥పు॥ అభయమ్-నలదమ్ - సేవ్యమ్- అమృణాళమ్-జలాశయమ్ - లామజ్జకమ్ - లఘులయమ్-(వ) లఘు-లయం - అవదాహం- ఇష్టకాపథం ॥న॥ ౧౦-అస్య= ఈయవురుకసవు యొక్క, మూలే=వేరుపేళ్ళు.అవేఁట్టివేళ్ళు. ఇచట నలదశబ్దము మొదలు ౮ యు తెల్లనట్టివేరుపేళ్లని కొందఱు. జలాశయశబ్దము మొదలు ౫నుపా డిగలనట్టివేరుపేళ్లని కొందఱు. Cas-cus.

నడాదయః=నడశబ్దము మొదలిదివఱకునైన శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు, గర్ముచ్ఛ్యామాకప్రముఖాఅపి - గర్ముత్=ఊదవలు, శ్యామాకః=చామలు, ప్రముఖాఅపి=ఇవి మొదలైన తృణా...పకశబ్దములచేతఁ జెప్పఁగలవియు,

(అ స్త్రీ) కుశం కుథో
దర్భః పవిత్ర
(మథ) కత్తృణమ్, పౌర
సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజ
గ్ధక రౌహిషం. ౧౬౭

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్ర పా
లఘ్నా మాలాతృణక
భూస్తృణే,

శష్పం బాలతృణం
ఘాసో యవస

స్తృణ మర్జునం.
(తృణానాం సంహతి)
స్తృణ్యా

నడ్యా తు (నడసంహ
తిః),

తృణరాజాహ్వయ స్తా
లో నారికేళ స్తు లాఙ్గలీ.
౧౬౮

ఘోణ్టాతు పూగః క్ర
ముకో గువాకః ఖపురో
(ఽస్యతు, ఫలముద్వేగ

(మీ తేచ హిన్తాలసహి
తాస్త్రయః. ౧౬౯
ఖర్జూరః కేతకీ తాళీ
ఖర్జూరీ చ తృణద్రు
మాః),

తృణం = తృణమని చెప్పఁబడును, తృణశ
నపుంసకలింగము.

కుశం ॥పు॥ కుథః - దర్భః ॥పు॥ - పవి
॥న॥ ౪-దర్భలపేళ్ళు.

కత్తృణం - పౌరం - సౌగన్ధికం-ధ్యామ
(పా) ధ్యామం-దేవజగ్ధకం-రౌహిషం ॥న
కామంచికసవుపేళ్ళు. Fragrant gr

ఛత్త్రా॥స్త్రీ॥అతిచ్ఛత్త్రః(ప)ఛత్త్రాతిచ్ఛ
పాలఘ్నః॥పు॥ 3-ఛత్త్రాకారమైనకసవుపేళ్లు
లాతృణకం-భూస్తృణం॥న॥ ౨-చిప్పకసవుపే

శష్పం-బాలతృణం॥న॥ ౨- లేఁతకసవుపే

ఘాసః-యవసః (ప) యావసః॥పు॥ ౨-ప
లు మొదలైనవి తినఁదగిన కసవుపేళ్ళు. [పే
తృణం-అర్జునం ॥న॥ ౨-సామాన్యముగా క

తృణ్యా॥స్త్రీ॥ ౧-తృణానాం = కసవుయొ
సంహతిః=సమూహము పేరు.

నడ్యా॥స్త్రీ॥౧-నడసంహతిః = గనుపకసవు
పు పేరు. కిక్కసకసవుగుంపు. [చెట్టుపే

తృణరాజాహ్వయ-తాళః ॥పు॥ ౨- త
నారికేళః(పా)నారికేళః- లాఙ్గలీ॥న్-పు
టెంకాయచెట్టుపేళ్ళు. Cocoan

ఘోణ్టా ॥స్త్రీ॥ పూగః - క్రముకః - గువా
(ప) గూవాకః- ఖపురః॥ పు॥ ౫-పోఁకచెట్టుపే
ఉద్వేగం ॥న॥ ౧-ఈపోఁకచెట్టుఫలముపే
Areca-n

హిన్తాలసహితాః=గిఱకతాటితోఁగూడు
యున్న, ఏ తే త్రయశ్చ=ఈచెప్పఁబడిన తాళన
కేళక్రముకములుమూఁడును, ఖర్జూరః = ఖర్జ
వృక్షము, కేతకీ= మొగలిచెట్టు, తాళీ=శ్రీ
వృక్షము, ఖర్జూరీ=ఈతచెట్టు- ఈ ర ను

యెనిమిదియు, తృణద్రుమాః = తృణవృక్షము లనంబడును, Palm.

ఇతి వనౌషధివర్గః.

అరణ్యముతోను ఓషధులతోను జేరిన పద సమూహము ముగిసెను,

———

సింహో మృగేన్ద్రః పఞ్చాస్యో హర్యక్షః కేసరీ హరిః. ౨౧౬

[కణ్ఠీరవో గజరిపుః పిఙ్గదృష్టి ర్మృగాధిపః.]

శార్దూలద్వీపినౌ వ్యాఘ్రే

తరక్షుస్తు మృగాదనః,

వరాహ స్సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః. ౨౧౭. దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార (ఇత్యపి),

కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః. మర్కటో వానరః కీశో వనౌకా

అథ భల్లుకే, ఋక్షాచ్ఛభల్ల భాలూకా

గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ.

లులాయో మహిషో వాహద్విషత్కాసరసైరిభాః,

(స్త్రియాం) శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః

సింహః - మృగేన్ద్రః-పఞ్చాస్యః-హర్యక్షః - కేసరీ॥న్॥ హరిః-పు॥౯-సింహము పేళ్లు. Lion.

[కణ్ఠీరవః - గజరిపుః - పిఙ్గదృష్టిః - మృగాధిపః॥పు॥] ౪-అధికపాఠము.

శార్దూలః-ద్వీపీ ॥న్॥-వ్యాఘ్రః॥పు॥౩ - పెద్దపులి పేళ్ళు, Tiger. [Hyena.

తరక్షుః - మృగాదనః॥ పు॥ ౨-సివంగి పేళ్ళు.

వరాహః-సూకరః (పా) శూకరః-ఘృష్టిః - కోలః-పోత్రీ॥న్॥కిరిః-కిటిః-దంష్ట్రీ ॥సీ॥ - ఘోణీ ॥న్॥ స్తబ్ధరోమా॥ న్ ॥-క్రోడః - భూదారః ॥పు॥ ౧౨-అడవిపంది పేళ్లు, Hog.

కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః - శాఖామృగః-వలీముఖః-మర్కటః-వానరః-కీశః - వనౌకాః॥ స్-పు॥ ౯-కోతి పేళ్ళు. Monkey.

భల్లుకః(ప)భల్లూకః-ఋక్షః-అచ్ఛభల్లః-(ప) అచ్ఛః-భల్లః-భాలూకః॥పు॥-౪ఎలుగుగొడ్డు పేళ్ళు

గణ్డకః-ఖడ్గః-ఖడ్గీ॥ న్ -పు॥౩-ఖడ్గమృగము పేళ్ళు.

లులాయః-మహిషః - వాహద్విషన్॥త్॥-కాసరః-సైరిభః॥పు॥౫-కారెనుపోతు పేళ్ళు.

శివా॥సీ॥భూరిమాయుః(పా) భూరిమాయః-గోమాయుః-మృగధూర్తకః - సృగాలః- (పా) [illegible] ఫేరవః -

సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః, ఓతు ర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖుభుక్. ౨-౨౧

జమ్బుకః ॥పు॥ ౧౦ నక్క పేళ్లు. క్రోష్టుశబ్దము ఋకారాంతమునకుసలె రూపము. Jack

ఓతుః-బిడాలః - మార్జారః(పా)మార్జాల వృషదంశకః (పా) పృషదంశకః-ఆఖుభుక్ ॥ పు॥ ౫ పిల్లిపేళ్ళు. C

(త్రయో) గాధేర గాధార గాధేయా (గోధికాత్మజే),

గాధేరః-గాధారః-గాధేయః ॥పు ॥ 3-ఉ ముపిల్ల పేళ్ళు. Iguan

శ్వావిత్తు శల్య

శ్వావిత్ ॥ధ॥-శల్యః ॥పు॥3-ఏదుపంది పే

(స్తల్లోమ్ని) శలలీ శ

౧౦౦౧ లలం శలమ్. ౨-౨౨

శలలీ॥సీ॥-శలలమ్-శలమ్॥ న ॥ 3-తల్లోమ్ని ఆ ఏదుపందిముండ్లపేళ్ళు. Quil

వాతప్రమీ ర్వాతమృగః

వాతప్రమీః-వాతమృగః॥పు॥ ౨-గాలికి నెదురునడచు నిట్టివంటి మృగముపేళ్ళు. పొడయి వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును. Antelo

కోక స్త్వీహామృగో వృకః,

కోకః-ఈహామృగః-వృకః॥ పు॥ 3-తోడే పేళ్ళు. Wo

మృగే కురఙ్గ వాతాయు

౧౦౦౩ హరి ణాజిన యోనయః.

మృగః-కురఙ్గః-వాతాయుః - హరిణః-అ యోనిః॥పు॥౫-ఇఱ్ఱిపేళ్లు. De

ఐణేయ (మేణ్యాశ్చ ర్మాద్య మేణ) మైణ (ముభే త్రిషు),

ఏణ్యాః=ఆఁడు లేడియొక్కయు,ఏణస్య= దుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్=చర్మము మొ లైనవి, వరుసగా-ఐణేయమనియు,ఐణమని చెప్పఁబడును॥ త్రి॥.

కదలీ కన్దలీ చీన శ్చ మూరు ప్రియకావపి.

౧౦౦౪ ౨-౨౪. సమూరు (శ్చేతి హరిణా అమీ అజిన యోనయః),

కదలీ॥సీ॥ (ప)కదలీ॥న్-పు॥ బొల్లిచాయ చాఱలుగలిగిబి ముల్లోనుండుమృగములు. లీ॥సీ॥(ప)కన్దలీ॥న్ -పు॥ దొడ్డకడుపును నల్లని నరికాళ్లునుగలమృగము చీనః॥పు॥గుబ్బవ లిగి 3౦ అంగుళముల పొడవుగలమృగము మూరుః॥పు॥తోఁక లేనిమృగము. ప్రియకః॥ ట్టమైన మెత్తని నల్లనిరోమములు గలమృగ

సమూరుః॥పు॥ తెల్లని కొనవెండ్రుకలతోఁగూడిన దొడ్డమెడగలమృగము, ఇత్యమీ = ఈయాలును, అజినయోనయః=ఆస్తరణాదులకునుపయోగించుచర్మములకుఁగారణములయిన, హరిణాః= ఇఱ్ఱిజాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః. ౨.౨౫
గోకర్ణ పృషతైణర్శ్య రోహితాశ్చమరో (మృగాః),

కృష్ణసారః(పా)కృష్ణశారః=నల్లయిఱ్ఱి రురుః= నల్లచారలదుప్పి, న్యఙ్కుః=తలవంచుకొనిపోవు జింకపోతు.రఙ్కుః= తెల్లసిరోమములుగల యిఱ్ఱి. శమ్బరః=ఎఱ్ఱవన్నె గలసన్నపుజింక. రౌహిషః (పా) రోహిషః=కొండగొఱ్ఱె. గోకర్ణః = కణితి. పృషతః=దుప్పి. ఏణ=పెద్దకండ్లుగల నల్లయిఱ్ఱి. ఋశ్యః(పా)ఋష్యః = మనుఁబోతు. రోహితః= కేసరి యనుమృగము. చమరః = సవరపుమృగము. ఈ ౧౨-ను॥పు॥ - మృగాః = తమతమ పేళ్ల చేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్శరభో రామస్సృమరో గవయశ్శశః. ౨.౨౬

గన్ధర్వః = దొడ్డకడుపును పట్టుపతోఁకయునుగలమృగము, శరభః=ఎనిమిదికాళ్లుగలిగి సింహమునుజంపెడుమృగము, రామః=పెద్దదుప్పి, సృమరః=పెద్దసవరపుమృగము, గవయః = గురుపోతు, శశః=కుందేలు. ఈ౬-ను పుల్లింగములు.

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః, [అధోగన్తా తు ఖనకో వృకః పుణ్ధ్వజ ఉన్దురః.]

ఇత్యాదయః=ఈగన్ధర్వశబ్దము మొదలైనవియు నును, మృగేన్ద్రాద్యాః=సింహశబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవాద్యాః=వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁగలగోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులు. [అధోగన్తా-ఖనకః-వృకః-పుణ్ధ్వజః-ఉన్దురః. అ. పా.]

ఉన్దురు ర్మూషికోఽప్యాఖు

ఉన్దురుః-మూషికః (పా) మూషకః - ఆఖుః ॥పు॥ ౩-ఎలుకపేళ్లు. Rat. [పేళ్లు.

గిరికా బాలమూషికా

గిరికా=బాలమూషికా॥స్త్రీ॥ ౨- చిట్టెలుక

[చుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా.]

చుచున్దరీ-గన్ధమూషి ॥సీ॥ ౨ - చుంచుపే… దీర్ఘదేహీ-మూషికా॥సీ॥ ౨-పందికొక్కు… చుచున్దరీ మొదలు ఎచ్చుగీటని కొందఱందు…

సరటః కృకలాస(స్సౖ)

సరటః-కృకలాసః॥పు॥ ౨-తొండపేళ్లు. [పే…

స్ముసలీ గృహగోధికా.

ముసలీ-(పా)ముషలీ-గృహగోధికా॥సీ॥ ౨-…

లూతా (స్త్రీ) తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః),

లూతా ॥సీ॥ - తన్తువాయః-ఊర్ణనాభః-…ర్కటకః ॥పు॥ ౪-సాలెపురుగుపేళ్ళు. Spid…

నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః

నీలంగుః-క్రిమిః॥పు॥ ౨-పురుగులపేళ్లు. మ… నిమీఁది నల్లనిపురుగులని కొందఱందురు.

కర్ణజలూకా శతపద్యౌ. ౨౨౯

కర్ణజలూకా(పా)కర్ణజలౌకా-శతపదీ ॥సీ॥ జెఱ్ఱిపేళ్లు. చెవిదూఱుపామునురోఁకటిబండయ…

వృశ్చిక శ్శూకకీట(స్సౖ)

వృశ్చికః-శూకకీటః॥పు॥ ౨-నల్లని తేలుపే… కణుఁదురుపేరును. Cater-pill…

దళి ద్రోణా తు వృశ్చికే,

అళీ॥న్॥(పా) ఆళీ ॥న్॥ద్రోణః (పా) దు…ణః-వృశ్చికః ॥పు॥ 3-ఎఱ్ఱతేలుపేళ్ళు. సా…న్యముగా తేలుపేళ్లని కొందఱందురు.

పారావతః కలరవః కపోతోఽథ

పారావతః-కలరవః-కపోతః ॥పు॥ 3 - పా…రము పేళ్ళు-కపోతశబ్దము గువ్వపేరనియు.

శశాదనః. పత్త్రి శ్శ్యేన

శశాదనః-పత్త్రీ॥న్ ॥శ్యేనః॥పు॥3-డేగపే…

ఉలూకస్తు వాయసారాతిపేచకౌ, [దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]

ఉలూకః - వాయసారాతిః-పేచకః ॥పు॥ … గూబపేళ్లు. O…

[దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః - దివాభీతః-ని…టనః] అధికపాఠము.

వ్యాఘ్రాట స్తు భరద్వాజః

వ్యాఘ్రాటః-భరద్వాజః ॥పు॥ ౨ - ఏట్రి… పేళ్లు. భరద్వాజపక్షి Sky-lar…

ఖఞ్జరీట స్తు ఖఞ్జనః. ౨౩౧

ఖఞ్జరీటః-ఖఞ్జనః॥పు॥౨ - మందపిచ్చికపే… కాటుపిట్ట. రువ్వవులుఁగు. క్రౌఁజ. Wag-…

లోహపృష్ఠ స్తు క…

లోహపృష్ఠః - కఙ్కః ॥పు॥ - రావులుఁగుపే…

జ్క (స్స్యాత్)

దథ చాషః కికీదివిః, కలిఙ్గ భృఙ్గ ధూమ్యా టా

(అథ స్యా) చ్ఛతపత్త్రి కః. దార్వాఘాటో

ఽథసారఙ్గః స్తోకక శ్చాతక (స్సమౌ).

కృకవాకు స్తామ్రచూడః కుక్కుట శ్చరణాయుధః. ౨౩౩

చటకః కలవిఙ్కః (స్స్యా) త్తస్య స్త్రీ చటకా

తయోః, (పుమపత్యే) చాటకైరః (స్త్ర్యపత్యే) చటకై (వ పిః). ౨౩౪

కర్కరేటుః కరేటుస్స్యా త్కృకణక్రకరౌ(సమౌ), వనప్రియః పరభృతః కోకిలః పిక (ఇత్యపి).

కాకేతు కరటారిష్ట బలి పుష్ట సకృత్ప్రజాః, ధ్వాఙ్క్షాత్మఘోష పరభృ ద్బలిభు గ్వాయసా (అపి) ౨౩౬. చిరజీవీ చైకదృష్టి ర్మౌకలిః పికవర్ధనః, ద్రోణకాక స్తు...

మల్లెజేగురును.

చాషః-కికీదివిః ॥పు॥ ౨-పాలపక్షి పేళ్ళు. ౧౦౧౯

కలిఙ్గః-భృఙ్గః-ధూమ్యాటః ॥పు॥ 3-కూఁకటి ముూఁగ యను పక్షి పేళ్ళు. Shrike.

శతపత్త్రికః - దార్వాఘాటః ॥పు॥ ౨-మాను గోయిలవులుఁగు పేళ్ళు వెగ్గురువులుఁ గును.

సారంగః [పా] శారంగః -స్తోకకః-చాతకః- ॥పు॥ 3-వానకోయిల పేళ్ళు. చాతకపక్షి. ౧౦౨౦

కృకవాకుః - తామ్రచూడః-కుక్కుటః-చరణాయుధః ॥పు॥ ౪-కోడిపేళ్లు. Fowl.

చటకః-కలవిఙ్కః ॥పు॥ ౨ - పిచ్చుకపేళ్ళు.

చటకా॥సీ॥౧-తస్యస్త్రీ=ఆపిచ్చుక పెండ్లాము పేరు. ఆఁడుపిచ్చుక. Hen-sparrow.

చాటకైరః॥పు॥-చటకా॥సీ॥ అను-వరుసగా, ౧౦౨3 తయోః=ఆయాఁడుమగపిచ్చుకలయొక్క, పుమపత్యే=మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే=ఆఁడుపిల్లయందును వర్తించును. [పేళ్లు. Crane.

కర్కరేటుః-కరేటుః ॥పు॥ ౨-పెద్దకొక్కెర

కృకణః - క్రకరః ॥పు॥ ౨ - కొక్కెరపేళ్ళు. ౧౦౨

వనప్రియః - పరభృతః-కోకిలః-పికః॥పు॥-౪ కోకిలపేళ్లు. Cuckoo.

కాకః-కరటః-అరిష్టః-బలిపుష్టః-సకృత్ప్రజః- ధ్వాఙ్క్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్ ॥త్॥-బలిభుక్ ॥జ్॥వాయసః-చిరంజీవీ॥న్॥ఏకదృష్టిః - మౌకలిః- పికవర్ధనః ॥పు॥౧౪-కాకిపేళ్ళు. చిరంజీవి మొదలు నాలుగు నధికనామములు. Crow.

[Raven.

ద్రోణకాకః ... ॥పు॥ ౨-మాలకాకిపేళ్లు.

దాత్యూహః కాలక
[illegible] ణ్ఠకః. ౨౩౮
ఆతాయి చిల్లౌ
దాక్షాయ్య గృధ్రౌ
కీర శుకౌ (సమౌ),
క్రుఙ్ క్రౌఞ్చోఽథ
బకః కహ్వః
౧౦౩౦ పుష్కరాహ్వస్తుసారసః.
కోక శ్చక్ర శ్చక్రవా
కో రథాఙ్గాహ్వయనా
మకః,

కాదమ్బః కలహంస
(స్స్యాత్)
ఉత్క్రోశ కురరౌ
౧౦౩౩ (సమౌ). ౨౩౯
హంసాస్తు శ్వేతగరుత
శ్చక్రాంగామానసౌకసః,

రాజహంసాస్తు తే (చ
ఞ్చుచరణై ర్లోహితై
౧౦౩౪ స్సితాః). ౨౪౦
(మలినై) ర్మల్లికా
ఖ్యా (స్తే)

ధార్తరాష్ట్రాః (స్సితే
తరైః),
[illegible]

దాత్యూహః-కాలకణ్ఠకః (పా) కాలకణ్ట
॥పు॥ ౨-కూకురుగుడ్డంగిపిట్టపేళ్ళు. Gallinul
ఆతాయీ॥న్॥(పా)ఆతాపీ॥న్॥-చిల్లః॥పు
పిన్నగద్దపేళ్ళు. జెముడుకాకియు, చీరపిట్టయ
దాక్షాయ్యః-గృధ్రః॥పు॥౨-గద్దపేళ్లు. బో
వయును. Vultur
కీరః-శుకః ॥పు॥ ౨-చిలుకపేళ్ళు. Parro
క్రుఞ్ ॥చ్॥ - క్రౌఞ్చః ॥పు॥ ౨-కొంగపేళ్ల
Curlew. [Cran
బకః - కహ్వః ॥పు॥ ౨- వక్కకొంగపేళ్ల
పుష్కరాహ్వః-సారసః॥పు॥ ౨- బెగ్గురుపేళ్ల
కోకః - చక్రః - చక్రవాకః-రథాఙ్గాహ్వయ
నామకః ॥పు॥ ౪-జక్కవపిట్టపేళ్లు. Goos

కాదమ్బః-కలహంసః॥పు॥ ౨-ధూమ్రవర్ణమ
లయిన ముక్కు.కాళ్లుగలహంసలపేళ్లు. Drak
ఉత్క్రోశః-కురరః ॥పు॥ ౨- పెన్నడవులు
పేళ్లు. Osprey
హంసాః- శ్వేతగరుతః॥త్॥-చక్రాఙ్గః -మా
నసౌకసః॥స్-పు-బ॥౪- సమానార్థముగ హం
పేళ్లు. Swan
రాజహంసః ॥పు॥ ౧- లోహితైఃచఞ్చు
ణైః=ఎఱ్ఱని ముక్కు కాళ్లతోఁగూడి, సితాః
ల్లనై యుండు ఆహంసలపేళ్లు.
మల్లికాఖ్యః (పా) మల్లికాక్షః ॥పు॥ ౧-మ
నైః=మాసినముక్కు కాళ్లతోఁ గూడి తెల్ల
యుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥౧ -సితేతరైః =నల్లనిము
కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంస
[illegible] ॥స్త్రీ॥౩- [illegible]జేలు అనుహంస

బలాకా బిసకణ్ఠికా.
౨౮౧. (హంసస్య యో
షి.) ద్వరటా
సారసస్య తు) లక్ష్మణా,

జతుకా౽జినపత్త్రా
స్యా త్పరోష్ణీ తైలపా
యికా. ౨౮౨

చర్వణా మక్షికా నీలీ
సరఘా మధుమక్షికా,

పతఙ్గికా పుత్తికా(స్యా)
ద్దంశ స్తు వనమక్షికా.
దంశీ (తజ్జాతి రల్పా
స్యా)
ద్గణ్డోలీ వరటా (ద్వ
యోః,)
భృఙ్గారీ చీరుకా చీరీ ఝి
ల్లికా చ(సమావిమాః).

(సమౌ) పతఙ్గ శలభౌ
ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః,

మధువ్రతో మధుక
రో మధులిణ్మధుపాళినః.
౨౮౩ ద్విరేఫ పుష్పలి
ట్భృఙ్గ షట్పదభ్రమరా
లయః, (ఇన్దిన్దిర శ్చఞ్చరీ
కో రోలమ్బో బమ్భర
శ్చ సః.)

బలాకా-బిసకణ్ఠికా॥స్త్రీ॥ ౨-తెల్లకొక్కెరపేళ్లు. ౧౦౩౨

వరటా ॥స్త్రీ॥ ౧-హంసస్య = హంసయొక్క, యోషిత్ = స్త్రీపేరు. Duck.

లక్ష్మణా (పా) లక్షణా॥స్త్రీ॥ ౧ సారసస్య= బెగ్గురుపక్షియొక్క స్త్రీపేళ్లు.

జతుకా (పా) జతూకా-అజినపత్త్రా॥స్త్రీ॥ ౨-చీకురువాయిపేళ్లు. పరోష్ణీ-తైలపాయికా॥స్త్రీ॥ ౨ గబ్బిలాయిపేళ్లు. Bat. జతుకాదులుర-నువర్ణ్యాయపదము లని కొందఱందురు. ౧౦౩౩ [పేళ్ళు

చర్వణా-మక్షికా-నీలీ ॥స్త్రీ॥ ౨-నల్లనియీఁగ

సరఘా - మధుమక్షికా ॥స్త్రీ॥ ౨ - జుంటీఁగ పేళ్ళు. తేనెటీఁగ. Bee. [గొప్ప తేనెటీఁగ.

పతఙ్గికా-పుత్తికా॥స్త్రీ॥ ౨- తెరయీఁగపేళ్ళు. ౧౦౩౪

దంశః॥పు॥-వనమక్షికా॥స్త్రీ॥ ౨ అడవియీఁగపేళ్లు.

దంశీ॥స్త్రీ॥౧-అల్పా=అల్పమైన, తజ్జాతిః స్యాత్ =ఆ యడవియీఁగలజాతిపేరు. అశవిదోమ.

గణ్డోలీ[పా] గన్ధోలీ-వరటా॥స్త్రీ॥ ౨-ఎఱ్ఱతుమ్మెనపేళ్లు- కణుదురీఁగ. Wasp.

భృఙ్గారీ-చీరుకా[పా]ఝిరుకా-చీరికా-చీరీ-ఝిల్లికా॥స్త్రీ॥౪-చిమటపేళ్లు. ఈలపురుగును. ౧౦౩౫

పతఙ్గః-శలభః॥పు॥ ౨-మిడుతపేళ్లు. [చిపేళ్ళు.

ఖద్యోతః-జ్యోతిరిఙ్గణః॥పు॥ ౨-మిణుఁగురుబూ Butter-fly.

మధువ్రతః - మధుకరః - మధులిట్॥హ॥- మధుపః-అలిః॥న॥ - ద్విరేఫః - పుష్పలిట్ ॥హ॥- భృఙ్గః - షట్పదః - భ్రమరః - అలిః - ఇన్దిన్దిరః- చఞ్చరీకః - రోలమ్బః-బమ్భరః ॥పు॥ ౧౫ - తుమ్మెదపేళ్లు. ఇన్దిన్దిర శబ్దము మొదలు ౪ అధిక నామములు. Black bee. ౧౦౩౬

మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గభుక్, శిఖావల శ్శిఖీ కేకీ మేఘనాదానులా స్యపి.

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥న్॥-నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గభుక్॥జ్॥-శిఖావలః-శిఖీ॥న్॥-కేకీ॥న్॥ మేఘనాదానులాసీ॥న్-పు॥౯-నెమలి పేళ్లు. Pea-cock

[తపేళ్లు

కేకా వాణీ మయూరస్య సమౌ చన్ద్రిక మేచకౌ, శిఖా చూడా

కేకా॥స్త్రీ॥ ౧-మయూరస్య వాణీ= నెమలికూత. చన్ద్రికః-మేచకః॥పు॥ ౨- నెమలిపురి కన్ను పేళ్లు. శిఖా చూడా॥స్త్రీ॥ ౨-నెమలికూఁకటి పేళ్లు.

శిఖణ్డస్తు పిచ్ఛ బర్హే (నపుంసకే). ౨౮౭

శిఖణ్డః॥పు॥ పిచ్ఛమ్ - బర్హమ్॥న॥3- నెమలి పురి పేళ్లు. Peacock's Tail

ఖగే విహఙ్గ విహగ విహఙ్గమ విహాయసః, శకున్తి పక్షి శకుని శకున్త శకున ద్విజాః. ౨౮౯ పతత్రి పత్రి పతగ పతత్పత్రర థాణ్డజాః, నగౌకో వాజి వికిర వి విష్కిర పతత్రయః. నీడోద్భవా గరుత్మన్తః పిత్సన్తో నభసఙ్గమాః,

ఖగః - విహఙ్గః - విహగః - విహఙ్గమః - విహాయః॥స్॥ శకున్తిః - పక్షీ॥న్॥ శకునిః-శకున్తః-శకునః-ద్విజః-పతత్రీ॥న్॥-పత్రీ॥న్ పతగః-పతత్॥త్॥ పత్రరథః-అణ్డజః-నగౌకాః॥స్॥ - వాజీ॥న్॥ వికిరః విః-విష్కిరః-పతత్రిః - నీడోద్భవః - గరుత్మాన్॥త్॥-పిత్సన్॥త్॥-నభసఙ్గమః॥పు॥ సామాన్యముగాఁ బక్షుల పేళ్ళు. Bird

(తేషాం విశేషా) హారీతో మద్గుః కారణ్డవః ప్లవః. ౨౯౧. తిత్తిరిః కుక్కుభో లావో జీవంజీవ శ్చకోరకః, కోయష్టిక ష్టిట్టిభకో వర్తకో వర్తికాదయః. ౨౯౨

హారీతః॥పు॥=పచ్చనిపిట్ట మద్గుః॥పు॥-నీరుకాకి కారణ్డవః॥పు॥=కన్నె లేడు. ప్లవః ॥పు॥=నీరుకోడి తిత్తిరిః॥పు॥=తీతువు. కుక్కుభః॥పు॥- బెళగు లావః॥పు॥=లావుక. జీవంజీవః ॥పు॥=వన్నెపులుఁగు. చకోరకః॥పు॥= వెన్నెలపులుఁగు. కోయష్టికః ॥పు॥=చీకుకొక్కెర, గుడ్డికొంగ. టిట్టిభకః॥పు॥ లకుముకిపిట్ట. వర్తకః ॥పు॥=వెలిచెపిట్ట, ద్వర్తికా॥స్త్రీ॥-మీాలవల్లంకి, ఈ౧౩-శబ్దములున్ను. తేషాం విశేషాః=ఆపక్షులలో భేదములు. ఇచటఁ గొందఱు జీవంజీవచకోరకశబ్దము

పర్యాయములనియు, వర్తకశబ్దమును స్త్రీలింగముగా పఠించి వర్తకావర్తికాశబ్దములు పర్యాయములనియుం జెప్పిరి.

గరుత్పక్ష చ్ఛదాః పత్రం పతత్రంచ తనూరుహమ్,

గరుత్-పక్షః-ఛదః ॥పు॥-పత్త్రమ్-పతత్రమ్-తనూరుహమ్॥న॥౬ ఱెక్కలపేళ్లు. Wing.

(స్త్రీ) పక్షతిః పక్షమూలం

పక్షతిః॥స్త్రీ॥పక్షమూలమ్॥న॥ ౨ - ఱెక్కల మొదటి పేళ్ళు. Root of the wing.

చఞ్చుస్త్రోటి (రుభే స్త్రియా) ౨౬౩

చఞ్చుః-త్రోటిః॥స్త్రీ॥౨-పక్షిముక్కు పేళ్ళు. Beak.

ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః),

ప్రడీనమ్॥న॥=ఎగయుట-ఉడ్డీనమ్॥న॥=పాఱుట, సణ్డీనమ్॥న॥=వ్రాలుట. ఏతాః=ఇవి, 3-ను, ఖగగతిక్రియాః=పక్షులగతిభేదములు.

పేశీ కోశౌ (ద్విహీనే) ఽణ్డం

పేశీ॥స్త్రీ॥-కోశః॥పు॥-అణ్డమ్॥న॥3-గ్రుడ్లపేళ్లు. పేశీకోశః=ఒకపదమనికొందఱు. Egg.

కులాయో నీడ (మస్త్రియామ్). ౨౬౪

కులాయః॥పు॥-నీడమ్॥న్న॥౨ - పక్షిగూటి పేళ్ళు. Nest.

పోతః పాకోఽర్భకో డిమ్భః పృథుక శ్శాబక శ్శిశుః,

పోతః-పాకః-అర్భకః-డిమ్భః - పృథుకః-శాబకః-శిశుః॥పు॥౭-సామాన్యముగా శిశువుపేళ్ళు.

(స్త్రీపుంసౌ) మిథునం ద్వన్ద్వం

మిథునమ్ - ద్వన్ద్వమ్ ॥న॥ ౨-స్త్రీపురుషుల జంటపేళ్ళు. Couple.

యుగ్మం తు యుగళం యుగమ్. ౨౬౫

యుగ్మమ్-యుగళమ్-యుగమ్॥న॥ 3-జంట పేళ్ళు. Pair or Brace.

సమూహనివహవ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః, స్తోమౌఘ నికర వ్రాత వార సఙ్ఘాత సఞ్చయాః. ౨౬౬

సమూహః-నివహః-వ్యూహః - సన్దోహః - విసరః-వ్రజః - స్తోమః-ఓఘః - నికరః-వ్రాతః - వారః-సఙ్ఘాతః-సఞ్చయః-సముదాయః - సముదయః-సమవాయః-చయః-గణః ॥పు॥ - సంహతిః॥స్త్రీ॥-బృన్దమ్ - నికురుమ్బమ్-కదమ్బకమ్ ॥న॥

దాయ స్సముదయ స్స
౧౦(౧౯) మవాయశ్చ యోగణః,
(స్త్రియాంతు) సంహతి
ర్బృన్దం నికురుమ్బం క
దమ్బకమ్. ౨౫౭
(బృన్దభేదాః)
(సమై) ర్వర్గః
సఙ్ఘ సార్థౌతు (జన్తు
౧౦(౨౦) భిః),
(సజాతీయైః) కులం
యూథం (తిరశ్చాంపు
న్నపుంసకమ్.) ౨౫౮
(పశూనాం సమజో
(న్యేషాం) సమాజో
౧౦౨౧ (థ సధర్మిణామ్), స్యా
న్నికాయః
పుఞ్జ రాశీ తూత్కరః
కూట (మస్త్రియామ్),
కాపోత శౌక మా
యూర త్తై త్తిరాదీని (త
౧౦౨౨ ద్గణే),

(గృహాసక్తాః పక్షి మృ
గా) శ్ఛేకాః స్య ర్గృ
హ్యకా శ్చ తే. ౨౬౦

ఇతి సింహాదివర్గః.

౨౨-గుంపుపేళ్ళు. Flock or Multitude

[విశేషముల పేళ్ళు

బృన్దభేదాః=ఇఁకఁ జెప్పఁబడునవి సమూహ
వర్గః॥పు॥౧-సమైః=ఒకతీరువస్తువుల గుంపు పేరు
సఙ్ఘః-సార్థః ॥పు॥ ౨- జన్తుభిః=ప్రాణిసమూ
హముల పేళ్ళు [ప్రాణిసమూహము పేరు
కులమ్॥ న॥౧-సజాతీయైః=సజాతీయములైన
యూథమ్ ॥పు॥ ౧ - తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు
సమూహము పేరు. [పేరు
సమజః ॥పు॥ ౧-పశూనామ్=పశువులసమూహము
సమాజః॥పు॥౧-అన్యేషామ్=పశువులకంటె
నన్యములయినవానియొక్క గుంపు పేరు.
నికాయః ॥పు॥ ౧-సధర్మిణామ్ = ఒక్కటి
యయిన నడకగలవారియొక్క గుంపు పేరు.
పుఞ్జః-రాశిః-ఉత్కరః॥పు॥-కూటమ్ ॥పు॥
ధాన్యాదిసమూహముల పేళ్ళు.
కాపోతమ్ ॥న॥=పావురముల గుంపు. శౌకమ్
॥న॥=చిలుకల గుంపు. మాయూరమ్॥న॥=నెమళ్ళ
గుంపు. త్తైత్తిరమ్ ॥న॥-తీతువుల గుంపు. ఆదిశబ్ద
ముచేత మఱియు, తద్గణే=ఆయా గుంపున కీ
గున తెలియునది.
ఛేకాః=[పా] సేకాః-గృహ్యకాః ॥పు॥ ౨-గృ
హాసక్తాః = పెంచఁబడినయిల్లు మరగిన,
మృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్ళు

సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన
పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా మానవా నరాః, స్యుః పుమాంసః పఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషా నరః.

మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః-మానవః-నరః-పుమాన్ ॥స్॥-పఞ్చజనః-పురుషః-పూరుషః-నా॥ఋ-పు॥ ౧౧ - మనుష్యులపేళ్ళు. Man, Mankind.

స్త్రీ యోషి దబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః, ప్రతీపదర్శినీ వామా వనితా మహిళా (తథా). ౨౬.౨

స్త్రీ-యోషిత్ (ప) యోషిత్ ॥త॥ఆ॥అబలా-యోషా(పా) జోషా-నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా - వనితా-మహిళా ॥సీ॥ ౧౧-సామాన్యముగా స్త్రీలపేళ్ళు. Woman.

(విశేషా స్త్వ) ఙ్గనా భీరుః కామినీ వామలోచనా, ప్రమదా భామినీ కాన్తా లలనా చ నితమ్బినీ. ౨౬.౩. సున్దరీ రమణీ రామా

అఙ్గనా=మంచిఅవయవములుగలది. భీరుః=భయముగలది. కామినీ=మిగులఁగామముగలది వామలోచనా=మంచికన్నులుఁగలది. ప్రమదా=మిక్కిలిమదముగలది. భామినీ=శృంగారచేష్టగలది. (పా) మానినీ=ప్రణయకోపముగలది. కాన్తా=మిక్కిలిచక్కనిది, లలనా = వేడుకకలది. నితమ్బినీ=గొప్పపిఱుఁదులుగలది. సున్దరీ=రూపలావణ్యముగలది. రమణీ=నాయకుని రమింపఁజేయునది. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥సీ- ౧౨-విశేషాః=స్త్రీవిశేషముల పేళ్ళు.

కోపనా(సైవ) భామినీ, వరా రోహా మత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ.

కోపనా-భామినీ॥సీ॥ ౨-కోపముగలస్త్రీ పేళ్ళు.

వరారోహా-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ - ఉత్తమా-వరవర్ణినీ ॥సీ॥ ౪-ఉత్తమస్త్రీ పేళ్ళు.

(కృతాభిషేకా) మహిషీ

మహిషీ ॥సీ॥ ౧-కృతాభిషేకా=రాజుపట్టపుదేవిపేరు. Queen.

భోగిన్యో ఽన్యా (నృపస్త్రియః),

భోగిన్యః ॥సీ॥ ౧-అన్యాః నృపస్త్రియః=పట్టపుదేవికంటెఁ దక్కినరాజస్త్రీల పేరు.

పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ.

పత్నీ-పాణిగృహీతీ- ద్వితీయా-సహధర్మిణీ-భార్యా-జాయా ॥సీ॥-దారాః ॥పు-బ॥ ౭-అగ్ని

౨౬౫. భార్యాజాయా (ఉథ పుం భూమ్ని) దారాః	సాక్షికముగా వివాహము చేసికొన్న దానిపే మొదటిది-ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లాము కును. తక్కిన 3-ను సామాన్యమయిన పెం మునకును పేళ్లని కొందఱందురు. Wi
౧౦౨ (స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ. పురన్ధ్రీ	కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥స్త్రీ॥ ౨-పు త్రి భృత్యాభి కుటుంబముగల స్త్రీ పేళ్ళు. Matr
సుచరిత్రాతు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా. ౨౬౬	సుచరిత్రా-సతీ-సాధ్వీ - పతివ్రతా॥స్త్రీ॥ ౪ పతివ్రతపేళ్లు. Chaste wi
కృతసాపత్నికా౽ధ్యూఢా౽ధివిన్నా౽	కృతసాపత్నికా-అధ్యూఢా - అధివిన్నా 3-పెద్ద పెండ్లాము పేళ్ళు. First wi
౧౦౩ థ స్వయంవరా, పతింవరా చ వర్యా౽	స్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా ॥స్త్రీ॥ 3- తట నే మగనివరించు స్త్రీ పేళ్ళు. Bri
థ కుల స్త్రీ కులపాలికా. ౧౬౭	కుల స్త్రీ-కులపాలికా ॥స్త్రీ॥ ౨ - వ్యభిచా లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్ళు.
కన్యా కుమారీ	కన్యా - కుమారీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - మొదటివయ నున్న పెండ్లికానిపడుచు పేళ్ళు. Virg
గౌరీ తు నగ్నికా౽ ౧౦౪ నాగతార్తవా,	గౌరీ-నగ్నికా-అనాగతార్తవా ॥స్త్రీ॥ 3- ర్తాడని పడుచు పేళ్ళు. Gi
(స్యా) న్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః ॥స-స్త్రీ॥ ౨- సమర్తాడిన పడుచు పేళ్ళు.
స్తరుణీ యువతి స్సమే).	తరుణీ (పా) తలునీ-యువతిః ॥స్త్రీ॥ ౨- పేళ్ళు. 3౦ ఏండ్లకు లోబడినవయస్సుగల
(సమా)న్స్నుషా జనీ వధ్వా	స్నుషా-జనీ-వధూః॥స్త్రీ॥ 3-కోడలిపేళ్ళు. Daughter-in-La
౧౦౬ శ్చిరణ్టీ తు సువాసినీ,	చిరణ్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥స్త్రీ॥ ౨- రంటాలిపేళ్లు. స్వవాసినీ యనుపాఠమునంద బుట్టినింటనున్న స్త్రీపేళ్లు.
(ఇచ్ఛావతీ కాముకా స్యా)	ఇచ్ఛావతీ-కాముకా ॥స్త్రీ॥ ౨ - ధనాదులయం దు ఆశగల స్త్రీ పేళ్లు. Covetous lad

వృషస్యన్తీ తు కా
ముకీ. ౨౬౯
(కాన్తార్థి నీ తు యా
యాతి సఙ్కేతం సా)౽
భిసారికా,
పుంశ్చలీ ధర్షణీ బన్ధ
క్యసతీ కులటేత్వరీ.
స్వైరిణీ పాంసులా౽
(థ సా౽) దశిశ్వీ (శిశు
నా వినా),

అవీరా (నిష్పతిసుతా)
విశ్వస్తా విధవే (సమే).
ఆలి స్సఖీ వయస్యా౽చ
పతివత్నీ సభర్తృకా,
వృద్ధా పలిక్నీ
ప్రాజ్ఞీ తు ప్రజ్ఞా

ప్రాజ్ఞా తు ధీమతీ.
శూద్రీ (శూద్రస్య
భార్యా స్యా౽)
చూఛూద్రా (తజ్జాతి
రజ్గనా),

ఆభీరీ తు మహాశూద్రీ
(జాతిపుంయోగయో
స్సమే). ౨౭౦
అర్యాణీ (స్వయం) మ
ర్యా (స్యాత్)

వృషస్యన్తీ-కాముకీ ॥స్త్రీ॥ ౨-రతియందాశ గల స్త్రీ పేళ్లు. Lustful woman.

అభిసారికా-స్త్రీ॥౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిఁగోరినదై, సఙ్కేతమ్=సంకేతస్థలమునుగూర్చి, యాయాతిసా=పోవుచున్న స్త్రీపేరు.

పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ-బన్ధకీ - అసతీ-కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ-పాంసులా॥స్త్రీ॥౮-రంకులాఁడి పేళ్ళు. Unchaste woman.

అశిశ్వీ॥స్త్రీ॥౧-శిశునావినా=బిడ్డలులేనిస్త్రీ.

[లును లేని స్త్రీపేరు.

అవీరా॥స్త్రీ॥౧-నిష్పతిసుతా = మగఁడునుబిడ్డ

విశ్వస్తా- విధవా॥స్త్రీ॥ ౨-పెనిమిటిలేనిస్త్రీ పేళ్ళు.

ఆలిః-సఖీ-వయస్యా-స్త్రీ॥ 3-చెలికత్తె పేళ్ళు.

పతివత్నీ-సభర్తృకా॥స్త్రీ॥ ౨-మగనాలిపేళ్ళు.

వృద్ధా-పలిక్నీ॥స్త్రీ॥ ౨-ముదిసినస్త్రీ పేళ్ళు.

ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా॥స్త్రీ॥ ౨-లౌకికవ్యవహారమునందు వికిలిమెలుకగల స్త్రీపేళ్ళు. [స్త్రీపేళ్ళు.

ప్రాజ్ఞా-ధీమతీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - ఎక్కువ బుద్ధిగల

శూద్రీ॥స్త్రీ॥ ౧-శూద్రస్యభార్యా=శూద్రజాతిదికానిదైనను శూద్రునిపెండ్లాముపేరు.

శూద్రా ॥స్త్రీ॥ ౧-తజ్జాతిః-అఙ్గనా=శూద్రజాతియందుఁబుట్టి శూద్రునికిఁగాని మఱియొకనికిఁగాని పెండ్లామయిన స్త్రీపేరు.

ఆభీరీ-మహాశూద్రీ ॥స్త్రీ॥ ౨-జాతిపుంయోగయోఃసమే = గొల్లజాతిస్త్రీకిని గొల్లనిపెండ్లామునకును పేళ్లు. Milk-maid.

అర్యాణీ-అర్యా॥స్త్రీ॥౨-కోమటిజాతియందుఁబుట్టి కోమటికిఁగాని మఱియొకనికిఁగాని పెండ్లామయిన స్త్రీపేరు. Vaisya lady.

క్షత్త్రియాక్షత్త్రియా
౧౧౦౨ ణ్యపి,
ఉపాధ్యాయా ప్యుపా
ధ్యాయీ
(స్యా)దాచార్యా౽(పి
చస్వతః) ౨౭౪
ఆచార్యానీ (తు పుం
యోగే)
(స్యా) దర్యీ
౧౧౦౩ (క్షత్త్రియీ)తథా,
ఉపాధ్యాయా న్యుపా
ధ్యాయీ
పోటా (స్త్రీపుంసల
క్షణా), ౨౭౫
వీరపత్నీ వీరభార్యా
౧౧౦౪ వీరమాతా తు వీరసూః,

జాతాపత్యా ప్రజా
తా చ ప్రసూతా చ
ప్రసూతికా. ౨౭౬
(స్త్రీ) నగ్నికా కోట
వీ (స్యా)
౧౧౦౫ దూతీసంచారికే (సమే)
కాత్యాయ న్యర్ధవృ
ద్ధాయా కాషాయవస
నా౽ధవా). ౨౭౭
సైరన్ధ్రీ (పరవేశ్మస్థా

క్షత్త్రియా - క్షత్త్రియాణీ ॥స్త్రీ॥ ౨- క్షత్త్రియ
జాతియందుఁబుట్టినక్షత్త్రియునికిఁగానిమఱి
కనికిఁగాని పెండ్లామయిన స్త్రీపేళ్లు.

ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥స్త్రీ॥ ౨-
తటనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీపేరు.

ఆచార్యా॥స్త్రీ॥౧-స్వతః=తనంతటనే మం
వ్యాఖ్యానము చేసెడి స్త్రీపేరు.

ఆచార్యానీ॥స్త్రీ॥౧- తు=మూర్ఖురాలై
పుంయోగే=ఆచార్యునిపెండ్లామైనస్త్రీపేరు.

అర్యీ॥స్త్రీ॥౧-తాను శూద్రదియయినను
మటివానిపెండ్లాముపేరు. Vaisya w

క్షత్త్రియీ ॥స్త్రీ॥ ౧-తాను వైశ్యురాలై
నను క్షత్త్రియుని పెండ్లాముపేరు.

ఉపాధ్యాయానీ-ఉపాధ్యాయీ॥స్త్రీ॥ ౨-
ధ్యాయుని పెండ్లాము పేళ్ళు. Tutor's w

పోటా॥స్త్రీ॥ ౧-స్త్రీపుంసలక్షణా = స్త్రీపుం
లక్షణములు(మీసలు)గల స్త్రీ పేరు. [ము

వీరపత్నీ-వీరభార్యా ॥స్త్రీ॥ ౨-వీరుని పెం
వీరమాతా॥ఋ॥వీరసూః॥స్త్రీ॥౨-వీరునితల్లిపే

జాతాపత్యా - ప్రజాతా - ప్రసూతా - ప్ర
సూతికా (వ) ప్రసూతికా ॥స్త్రీ॥ ౪-బిడ్డను
దానిపేళ్ళు.

నగ్నికా- కోటవీ ॥స్త్రీ॥ ౨-దిసమొలతో
డు స్త్రీ పేళ్ళు. Naked wom

దూతీ-సంచారికా॥స్త్రీ॥౨-దూతికపేర్లు.

కాత్యాయనీ ॥స్త్రీ॥ ౧-యా అర్ధవృద్ధా
ముముదిసి, కాషాయవసనా=కాషాయచీరకట్టి
నా=విధవయైయుండు స్త్రీ పేరు.

సైరన్ధ్రీ॥స్త్రీ॥ ౧-స్వవశా = స్వతంత్రు

స్వవశా శిల్పకారికా),

అసిక్నీ (స్యా దవృద్ధా యా ప్రేష్యాఽ_న్తః పుర చారిణీ. ౨౭౮

వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవాఽ (థ సా జనైః, సత్కృతా) వారముఖ్యా(స్యా) త్కుట్టనీ శమ్భలీ (సమే). ౨౭౯

విప్రశ్నికా త్వీక్షణికా దైవజ్ఞాఽ థ రజస్వలా, స్త్రీధర్మిణ్యవి రాత్రేయీ మలినీ పుష్పవత్యపి. ఋతుమత్య ప్యుదక్యాపి (స్యా)ద్రజః పుష్ప మార్తవమ్.

శ్రద్ధాళు ర్దోహదవతీ నిష్కలా విగతార్తవా. ౨౮౧

ఆపన్నసత్త్వా (స్యా)ద్గుర్విణ్య_న్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ, (గణికాదేస్తు) గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం

పరవేశ్మస్థా=పరగృహముననుండి, శిల్పకారికా ౧౧౦
=గంధలేపనతిలకనిర్మాణాదులగు పనులు చేయు స్త్రీ పేరు.

అసిక్నీ॥స్త్రీ॥ ౧-అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా=రాజస్త్రీలుచెప్పినపనిచేయుచు, అన్తఃపురచారిణీ=అంతఃపురముననుండు స్త్రీ పేరు.

వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా ॥స్త్రీ॥ ౪-లంజెపేళ్లు. Harlot.

వారముఖ్యా॥స్త్రీ॥ ౧-జనైః = జనులచేతను, స ౧౧౧
త్కృతా=సత్కరింపఁబడిన, సా=ఆలంజె పేరు.

కుట్టనీ-శమ్భలీ(పా) సమ్భలీ॥స్త్రీ॥ ౨-కుంటెనకత్తె పేళ్లు. లంజెను విటునికిఁదార్చునది. Pimp.

విప్రశ్నికా - ఈక్షణికా - దైవజ్ఞా॥స్త్రీ॥౩-వేల్పులసాని పేళ్లు. శుభాశుభములను దెలిసినది.

రజస్వలా-స్త్రీధర్మిణీ-అవిః - ఆత్రేయీ-మ ౧౧౨
లినీ-పుష్పవతీ-ఋతుమతీ-ఉదక్యా॥స్త్రీ॥ ౮ - ముట్టైన స్త్రీ పేళ్లు. Woman in her course.

రజః॥న॥ పుష్పమ్ - ఆర్తవమ్॥న॥౩-ముట్టునె
త్తురు పేళ్ళు. The Courses. ౧౧౩

శ్రద్ధాళుః-దోహదవతీ॥స్త్రీ॥ ౨-గర్భవశమున మంచివస్తువులను గోరు స్త్రీ పేళ్లు. వేవిళ్లుగలది.

నిష్కలా (పా)నిష్కలీ - విగతార్తవా॥స్త్రీ॥ ౨ ముట్లుడిగిన స్త్రీ పేళ్ళు.

ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ - అన్తర్వత్నీ-గర్భిణీ ॥స్త్రీ॥౪-గర్భిణీ స్త్రీ పేళ్ళు ఇచట ఆపన్నసత్త్వాగు
ర్వీస్యాత్ -అనియు పాఠము గలదు. ౧౧౪

గాణిక్యమ్-గార్భిణమ్-యౌవతమ్ (పా) యౌవనమ్॥న॥౩-గణికాదేః గణే = వరుసగా గణికా

(గణే). ౨౫౨

పునర్భూ ర్దిధిషూ (రూ
ఢా ద్వి)
౧౧౧ (స్తస్యా)దిధిషూః (పతిః)
(స తుద్విజోఽ) గ్రేది
ధిషూః సైవయస్య కు
టుమ్బినీ), ౨౫౩

కానీనః కన్యకాజాత
స్సుతో)
౧౧౧ ఽథ సుభగాసుతః, సౌ
భాగినేయః

(స్యా) త్పార స్త్రైణే
య (స్తు పరస్త్రియాః),
పైతృష్వసేయః స్యా
త్) పైతృష్వస్రీయ శ్చ
౧౧౩ (పితృష్వసుః),
(సుతో మాతృష్వసు
శ్చైవం)

వైమాత్రేయో వి
మాతృజః. ౨౫౪
అథ బాన్ధకినేయ (స్స్యా)
ద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః,
౧౧౪ కౌలటేయః కౌలటేరో
(భిక్షుకీ తు సతీ యది
తదా) కౌలటినేయో(ఽ
స్యాః) కౌలటేయోఽ

సమూహమునకును గర్భిణీసమూహమునకు
యువతీసమూహమునకును పేళ్లు.

పునర్భూః-దిధిషూః॥స్త్రీ॥ ౨-ద్విః=రెండుమా
ర్లు, ఊఢా=పెండ్లాడిన స్త్రీ పేళ్లు. [పే
దిధిషూః ॥పు॥ ౧-తస్యాః పతిః = దానిమ
అగ్రేదిధిషూః॥పు॥౧-సా = ఆమూఢుమనుష్య
యస్య=ఎవనికి, కుటుమ్బినీ=భార్యగానుండు
సతుద్విజః=ఆబ్రాహ్మణునిపేరు. ద్విజశబ్ద మ
వశ్యకము.

కానీనః॥౧-కన్యకాజాతఃసుతః = పెండ్లికా
వచుచుకొడుకు పేరు. Virgin's so

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః॥పు॥ ౨-భా
వంతురాలి కొడుకుపేళ్లు.

పారస్త్రైణేయః ॥పు॥ ౧-పరస్త్రియాః =
స్త్రీకిఁబుట్టిన కొడుకుపేరు.

పైతృష్వసేయః-పైతృష్వస్రీయః॥పు॥ ౨-
తృష్వసుః=తండ్రితోఁబుట్టినదానికొడుకుపే
మేనత్తకొడుకు. Paternal aunt's so

మాతృష్వసు స్సుతశ్చైవమ్=తల్లితోఁబు
నదానికొడుకును ఇట్లే 'మాతృష్వసేయః,మా
తృష్వస్రీయః' అనఁబడును.

వైమాత్రేయః-విమాతృజః ॥పు॥ ౨- స
తల్లికొడుకుపేళ్లు. Step-mother's so

బాన్ధకినేయః - బన్ధులః - అసతీసుతః. కౌ
టేయః - కౌలటేరః॥పు॥౫- అంకులాఁడికొడు
పేళ్లు. Bastar

కౌలటినేయః-కౌలటేయః ॥పు॥ ౨-సతీ=
పతివ్రతయై, భిక్షుకీయదిభిక్షాహారముఁగాగృహమ
నుగూర్చి సంచారముచేయు, అస్యాః =

(పిచాత్మజః),
ఆత్మజ స్తనయో సూను స్సుతః పుత్త్రః
(స్త్రియాం త్వమీ. ౨౯౭. ఆహు ర్దుహితరం సర్వే)

యొక్క, ఆత్మజోఽపి=కొడుకునకును పేళ్ళు. ౧౧౨౨
ఆత్మజః-తనయః-సూనుః - సుతః-పుత్త్రః ॥పు॥ ౫-కొడుకు పేళ్ళు. Son.
అమీ=సర్వే=ఈ౫ను, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమందునువర్తించి, దుహితరమాహుః=కూఁతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః-సుతా-పుత్త్రీ, అని రూపంబులు. Daughter.

ఉపత్యం తోకం (తయో స్సమే,)
(స్వజాతే) త్వౌరసౌరసౌ
తాతస్తు జనకః పితా.
జనయిత్రీ ప్రసూ ర్మాతా జననీ

అపత్యమ్-తోకమ్॥న॥౨-తయోః=కొడుకునకును కూఁతునకును, సమే=సమానమైన పేళ్లు. ౧౧౨౩
ఔరసః-ఔరస్యః॥పు॥ ౨-స్వజాతే=సవర్ణవివాహస్త్రీయందుఁ దనవలనఁబుట్టిన కొడుకుపేళ్లు.
తాతః-జనకః పితా॥ఋ-పు॥౩-తండ్రి పేళ్లు.
జనయిత్రీ-ప్రసూః-మాతా ॥ఋ॥-జననీ॥సీ॥ ౪-తల్లి పేళ్ళు. Mother.

భగినీ స్వసా,
ననన్దా తు (స్వసా పత్యుః)
(నప్త్రీ పౌత్త్రీ (సుతాత్మజా.) ౨౯౮

భగినీ-స్వసా॥ఋ-॥సీ॥౨-తోఁబుట్టినదాని పేళ్లు. ౧౧౨౪
ననన్దా[పా]ననాన్దా॥ఋ-సీ॥౧-పత్యుః=మగనికి, స్వసా=తోఁబుట్టినదాని పేరు. ఆఁడుబిడ్డ.
నప్త్రీ[పా]నప్తా॥ఋ-పౌత్త్రీ ॥సీ॥ ౨-సుతాత్మజా=కొడుకుకూఁతునకును, కూఁతుకూఁతునకును పేళ్లు. మనుమరాలు. Grand-daughter.

(భార్యాస్తు భ్రాతృవర్గస్య) యాతరః (స్యుః పరస్పరమ్),
ప్రజావతీ భ్రాతృజాయా
మాతులానీ తు మాతులీ. ౨౯౯
(పతిపత్న్యోః ప్రసూః) శ్వశ్రూః

యాతరః ॥ఋ-సీ-బ॥ భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు, పరస్పరమ్=తమలోఁదమకు పేరు. తోడికోడండ్రు. ౧౧౨౫
ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥సీ॥ ౧-తోడఁబుట్టినవాని పెండ్లాము పేళ్లు. అన్న పెండ్లామనికొందఱు.
మాతులానీ - మాతులీ॥సీ॥ ౨-మేనమామపెండ్లాము పేళ్లు. Maternal uncle's wife.
శ్వశ్రూః ॥సీ॥ ౧ - పతిపత్న్యోః ప్రసూః=మగనితల్లికిని ఆలితల్లికిని పేరు. అత్త.

శ్వశుర (స్తు పితా త
౧౧౩౭ (యోః),
(పితు ర్భ్రాతా) పితృ
వ్య (స్స్యాత్)
(మాతు ర్భ్రాతాతు)
మాతులః. ౨౯-౧
స్యాలా(స్స్యు ర్భ్రాత
రః పత్న్యాః)

(స్వామినో) దేవృ దే
౧౧౩౨ వరౌ,
స్వస్త్రీయో భాగినేయ
స్స్యాత్
జామాతా (దుహితుః
పతిః). ౨౯-౨

శ్వశురః॥పు॥ తయోః పితా=మగనితండ్రికిని ఆలితండ్రికిని పేరు. మామ. Farher-in-law

పితృవ్యః ॥పు॥ ౧-పితుర్భ్రాతా=తండ్రితో బుట్టినవాని పేరు. పెత్తండ్రియు, పినతండ్రియు.

మాతులః॥పు॥౧-మాతుర్భ్రాతా=తల్లితో బుట్టినవానిపేరు. మేనమామ. Uncle

స్యాలాః [పా] శ్యాలాః॥పు॥-బ॥౧-పత్న్యాః భ్రాతరః=పెండ్లాముతోఁబుట్టినవారిపేరు. బావమఱఁదులు. Wife's brother

దేవా॥బు-దేవరః॥పు॥ ౨-స్వామినః=పెనిమిటితోఁబుట్టినవారిపేళ్లు. బావలును, మఱఁదులును.

స్వస్త్రీయః-భాగినేయః॥పు॥ ౨-తోఁడఁబుట్టినదానికొడుకుపేళ్లు. మేనల్లుఁడు. Nephew

జామాతా ॥పు-బు॥ ౧ - దుహితుఃపతిః కూఁతుమగనిపేరు. అల్లుఁడు. Son-in-law

పి తా మ హః (పితృ
పితా)
(తత్పితా) ప్రపితా
౧౧౩౩ మహః.
(మాతు ర్మాతామహా
ద్యేవం)

పితామహః॥పు॥ ౧-పితృపితా=తండ్రితండ్రి తాత. Grand-father

ప్రపితామహః॥పు॥౧-తత్పితా=తాతతండ్రి ముత్తాత.

ఏవమ్=ఇట్లే, మాతుర్మాతామహాది = తల్లితండ్రి, తాతలు వరుసగా మాతామహః, ప్రమాతామహః-అనఁబడుదురు. ఇవి ॥పు॥

స పి ణ్డా స్తు సనాభ
యః. ౨౯-౩
సమానోదర్య సోద
ర్య సగర్భ్య సహ జా
౧౧౩౪ (స్సమాః),
సగోత్ర బాన్ధవజ్ఞాతి బన్ధు
స్వస్వజనాః (సమాః).

సపిణ్డాః-సనాభిః ॥పు॥ ౨-ఏడుతరములకు లోబడినజ్ఞాతులపేళ్ళు Kinsmen

సమానోదర్యః-సోదర్యః-సగర్భ్యః-సహజః ॥పు॥ ౪ ఒకతల్లికొడుకులపేళ్ళు. Brother

సగోత్రః-బాన్ధవః - జ్ఞాతిః - బన్ధుః - స్వః స్వజనః॥పు॥౬-ఒకగోత్రముగల జ్ఞాతులపేళ్లు.

జ్ఞాతేయం బన్ధుతా (తేషాం క్రమా ద్భావసమూహయోః)

జ్ఞాతేయమ్॥న॥౧-బన్ధుతా॥సీ॥ ౧-ఈ రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, తేషాంభావసమూహయోః=జ్ఞాతిభావమునకును బంధుసమూహమునకును పేళ్లు. జ్ఞాతిభావమనఁగా చుట్టఱికము.

ధవః ప్రియః పతి ర్భర్తా జారస్తూపపతి (స్సమౌ).

ధవః-ప్రియః-పతిః-భర్తా॥ఋ॥పు॥ రమగనిపేళ్లు.

జారః-ఉపపతిః॥పు॥౨-ఱంకుమగనిపేళ్లు.

(అమృతే జారజః, కుణ్డో

కుణ్డః॥పు॥ ౧-అమృతే=మగఁడుజీవించియుండఁగా, జారజః=ఱంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.

(మృతే భర్తరి) గోళకః,

గోళకః ॥పు॥ ౧-భర్తరిమృతే=మగఁడు చనిపోయినవెనుక ఱంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో

భ్రాత్రీయః-భ్రాతృజః ॥పు॥ ౨-తోడఁబుట్టినవానికొడుకుపేళ్లు. Brother's son.

(భ్రాతృ భగిన్యౌ) భ్రాతరౌ (పుభా). ౨౯౬

భ్రాతరౌ॥ఋ-పు॥౧ - భ్రాతృభగిన్యౌఉభౌ = తోడఁబుట్టిన యన్నచెల్లెండ్రకుఁగాని, తమ్ముఁడు అక్కలకుఁగానిపేరు. Brother and Sister.

మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూజనయితారౌ,

మాతాపితరౌ॥ఋ॥-పితరౌ॥ఋ॥-మాతరపితరౌ॥అ॥ [ప] మాతరపితరౌ॥ఋ॥-ప్రసూజనయితారౌ॥ఋ-పు-ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు.

శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ

శ్వశ్రూశ్వశురౌ-శ్వశురౌ॥పు-ద్వి॥ ౨-అత్తమామలపేళ్లు.

పుత్త్రౌ (పుత్త్రశ్చ దుహితాచ). ౨౯౭

పుత్త్రౌ ॥పు-ద్వి॥౧ - పుత్త్రశ్చ దుహితాచ = కొడుకునకును కూఁతునకును పేళ్లు.

దమ్పతీ జమ్పతీ జాయాపతీ భార్యాపతీ (చతౌ),

దమ్పతీ-జమ్పతీ - జాయాపతీ - భార్యాపతీ ॥పు-ద్వి॥౪-ఆలుమగలపేళ్ళు. Couple.

గర్భాశయో జరాయుః పుం స్యుల్బంచ కలలో (౽స్త్రియామ్). ౨౯౮

గర్భాశయః-జరాయుః॥ఉ॥[ప]జరాయుః॥స్-పు॥౨-గర్భమునుచుట్టుకొనియున్నమావిపేళ్లు.

ఉల్బమ్॥న॥-కలలః॥ప్న॥ ౨-శుక్లశోణితములు గూడినపిండముపేళ్లు. రను మావిపేళ్లనికొందఱు.

సూతిమాసో వైజననో

సూతిమాసః-వైజననః ॥పు॥ ౨-బిడ్డఁగనునెలపేళ్లు.

గర్భో భ్రూణ (ఇమౌ సమౌ),	గర్భః-భ్రూణః॥పు॥-౨-గర్భము పేళ్లు. Fetus
తృతీయాప్రకృతి శ్శణ్ఢః క్లీబః పణ్డో నపుంసకమ్. ౨౯౯	తృతీయాప్రకృతిః॥స్త్రీ॥-శణ్ఢః [పా]షణ్ఢః॥పు॥ క్లీబః-పణ్డః॥పు॥-నపుంసకమ్ ॥న॥ ౫-నపుంసకు పేళ్ళు. Eunuch
శిశుత్వం శైశవం బాల్యం	శిశుత్వమ్-శైశవమ్-బాల్యమ్ ॥న॥ 3. పదియాఱేండ్లకు లోపలివయసున్నపేళ్ళు.
తారుణ్యం యౌవనం (సమే),	తారుణ్యమ్-యౌవనమ్॥న॥ ౨-మంచివయస్సు పేళ్ళు. Youth
(స్యాత్) స్థావిరం తు వృద్ధత్వం	స్థావిరమ్-వృద్ధత్వమ్॥న॥ ౨-ఏఁబదియేండ్లమీఁది ముదిమివయస్సు పేళ్ళు. Old-age
(వృద్ధసఙ్ఘేఽపి) వార్ధకమ్. ౩౦౦	వార్ధకమ్॥న॥ ౧- వృద్ధసంఘేఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును అపిశబ్దమువలన ముదిమికిని పేరు.
పలితం (జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ)	పలితమ్ ॥న॥ కేశాదౌ=వెండ్రుకలు మొదలయినవానియందలి, జరసా = ముదిమిచేత, శౌక్ల్యమ్=తెల్లఁదనము పేరు.
విస్రసా జరా,	విస్రసా-జరా॥స్త్రీ॥౨-మిక్కిలి ముదిమి పేళ్ళు. ముందుఁ జెప్పఁగలఉత్తానశయాదిశబ్దములకు బహుజరావరాః అనుచో లింగము వ్రాయఁబడును.
(స్యా) దుత్తానశయో డిమ్భ స్తనపా శ్చ స్తనంధయః. ౩౦౧	ఉత్తానశయః - డిమ్భః - స్తనపాః॥అ॥-స్తనంధయః ॥౪-చన్నుగుడుచు చిన్నపాపపేళ్ళు. Infant
బాల (స్తుస్యా) న్మాణవకో	బాలః-మాణవకః॥౨- పదియాఱేండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలవాని పేళ్లు. Child
వయస్థ స్తరుణో యువా,	వయస్థః-తరుణః-యువా ॥న్॥ 3- ప్రాయపువాని పేళ్లు, Young man
ప్రవయాః స్థవిరో వృద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి.	ప్రవయాః ॥స్॥- స్థవిరః-వృద్ధ - జీనః-జీర్ణః-జరన్ ॥త్॥౬-ముదిసినవాని పేళ్లు. Old man

వర్షీయాన్ దశమీ జ్యాయాన్

వర్షీయాన్ ॥స్॥ - దశమీ ॥న్॥-జ్యాయాన్ ॥స్॥ 3-మిక్కిలిముదిసినవానిపేళ్ళు.

పూర్వజ స్త్వగ్రియో ఽగ్రజః,

పూర్వజః-అగ్రియః-అగ్రజః॥3-అన్నపేళ్లు. First Born.

జఘన్యజే (స్యుః)కనిష్ఠ యవీయో ఽ నరజానుజాః. 303

జఘన్యజః-కనిష్ఠః-యవీయాన్ ॥స్॥- అవరజః- అనుజః॥౫తమ్మునిపేళ్లు. Younger brother

అమాంసో దుర్బల శ్ఛాతో

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః [పా] శాతః3-బక్కవానిపేళ్ళు. చిక్కినవాఁడు. Feeble.

బలవాన్ మాంసలో ఽంసలః,

బలవాన్॥త్॥-మాంసలః - అంసలః॥3-బలిసినవానిపేళ్ళు. Strong.

తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ బృహత్కుక్షిః పిచణ్డిలః.

తున్దిలః-తున్దిభః[పా]తున్దికః-తున్దీ॥న్॥-బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః॥౫- పెద్దకడుపుగల వానిపేళ్లు.

అవటీటో ఽవనాట శ్చావభ్రటో నతనాసికే,

అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః- నతనాసికః॥ ౪-చప్పిడిముక్కుగలవానిపేళ్లు.

[గలవానిపేళ్ళు.

కేశవః కేశికః కేశీ వలినో వలిభ (స్స్యా), 30౪

కేశవః- కేశికః- కేశీ॥న్॥3-మంచి వెండ్రుకలు వలినః-వలిభః॥ ౨-తరులుగల వానిపేళ్ళు. ముదిమిచేతవదలి ముడతలుపడినచర్మముగలవాఁడు.

వికలాఙ్గ స్తు పోగణ్డః

వికలాఙ్గః-పోగణ్డః(పా)అపోగణ్డః॥ ౨- అంగహీనునిపేళ్ళు. Deformed man.

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామనః,

ఖర్వః-హ్రస్వః-వామనః॥3- పొట్టివానిపేళ్ళు.

[వానిపేళ్లు.

ఖరణా(స్స్యాత్)ఖరణసో విగ్రో విగతనాసికః. 30౬

ఖరణాః॥స్॥ఖరణసః॥ ౨ - వాఁడిముక్కుగల విగ్రః(పా)విఖ్యః-విగతనాసికః॥౨ - ముక్కుపోయినవానిపేళ్లు.

[వానిపేళ్లు.

ఖురణా (స్స్యాత్) ఖురణసః ప్రజ్ఞుః ప్రగతజానుకః,

ఖురణాః॥స్॥ఖురణసః॥ ౨- బుఱ్ఱముక్కుగల ప్రజ్ఞుః(పా) ప్రజ్ఞః-ప్రగతజానుకః॥౨-ఒకటికొకటిమెడముగల మోఁకాళ్లుగల వానిపేళ్ళు.

ఊర్ధ్వజ్ఞు రూర్ధ్వజానుః

ఊర్ధ్వజ్ఞుః[పా]ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః॥౨-

(స్యాత్) సంజ్ఞు స్సంహతజానుకే. 302	పొడుగు మోకాళ్ళు గలవాని పేళ్ళు. సంజ్ఞుః [పా] సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ ౨-ముట్టు మోఁకాళ్లుగలవాని పేళ్ళు.
స్యా దేడే బధిరః	ఏడః-బధిరః॥ ౨-చెవిటివాని పేళ్ళు. Deaf
కుబ్జే గడులః	కుబ్జః-గడులః॥ ౨-ముఱుగుజ్జు వాని పేళ్ళు. మ్మునఁగాని వీఁపునఁగాని కణితిగల పొట్టివాఁడు
221 కుకరే కుణిః,	కుకరః-కుణిః (ప)కూణిః॥ ౨ - ఈచఁబోయిన చేతులు గలవాని పేళ్ళు.
పృశ్ని రల్పతనౌ	పృశ్నిః-అల్పతనుః॥ ౨-అల్ప దేహముగలవాని పేళ్ళు. కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు. Cripple
శ్రోణః పఙ్గౌ	శ్రోణః-పఙ్గుః॥ ౨-పిచ్చుకుంటు వాని పేళ్ళు.
ముణ్డస్తు ముణ్డితే.	ముణ్డః-ముణ్డితః॥ ౨-బోడి వాని పేళ్ళు. Bald
వలిరః కేకరే	వలిరః-కేకరః॥ ౨-మెల్లకంటివాని పేళ్ళు Squint
ఖోడే ఖఞ్జ	ఖోడః-ఖఞ్జః॥ ౨-కాలుకుంటివాని పేళ్లు. Lame
221 (స్త్రిషు జరావరాః),	జరావరాః త్రిషు=జరాశబ్దమునకు వెనుక నుండు శబ్దములన్నియు ఖఞ్జశబ్దమువఱకు॥త్రి॥.
జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః. 305	జటులః [పా] జడులః-కాలకః-పిప్లుః-తిలకః తిలకాలకః ॥పు॥ ౫-తిలకాకారములగు నల్లని మచ్చల పేళ్ళు. పుట్టుమచ్చలు. Mole
అనామయం(స్యా)దారోగ్యం	అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్ ॥న॥ ౨-రోగము లేకయుండుట పేళ్ళు. Health
223 చికిత్సా(రుక్ప్రతిక్రియా),	చికిత్సా॥స్త్రీ॥౧-రుక్ప్రతిక్రియా=రోగమునకు ప్రతిక్రియ చేయుట పేరు. Remedy
భేషజౌషధభైషజ్యా న్యగదో జాయు(రిత్యపి)	భేషజమ్-ఔషధమ్-భైషజ్యమ్॥న॥-అగదః ॥పు॥-జాయుః ॥స్త్రీ॥౫-మందు పేళ్ళు. Recipe
(స్త్రీ)రు గ్రుజా చోపతాప రోగ వ్యాధి గదామయాః, (పుమాన్)	రుక్ ॥జ్॥ రుజా॥స్త్రీ॥ఉపతాపః-రోగః-వ్యాధిః-గదః-ఆమయః॥పు॥౭-రోగము పేళ్ళు. A disease
224 యక్ష్మా క్షయః శోషః	యక్ష్మా॥న్॥-క్షయః-శోషః॥ పు॥ 3-క్షయ [గము]

ప్రతిశ్యాయ స్తు పీనసః.
(స్త్రీ) క్షు త్క్షుతం క్షు
వః (పుంసి)
కాసస్తు క్షవథుః (పు
మాన్),
శోఫస్తు శ్వయథుః శ్శో
థః
పాదస్ఫోటో విపాది
కా. ౩౧౨
కిలాసం సిధ్మ

కచ్ఛ్వాం తు పామ
పామే విచర్చికా,
కణ్డూః ఖర్జూశ్చ క
ణ్డూయా
విస్ఫోటః పిటక (స్త్రి
ష్వథ). ౩౧౩
వ్రణో (౨ స్త్రియా) మీర్మ
మరుః (క్లీబే)
నాడీవ్రణః (పుమాన్),
కోఠో మణ్డలకం

కుష్ఠ శ్విత్రే
దుర్నామ కార్శసీ.
ఆనాహ స్తు విబన్ధ
స్స్యాత్)
గ్రహణీరు క్ప్రవాహి
కా
ప్రచ్ఛర్దికా వమి శ్చ
(స్త్రీ) పుమాంస్తు

ప్రతిశ్యాయః-పీనసః॥పు॥ ౨పీనసవడిసెము పేళ్ళు.
క్షుత్॥ధ్॥సీ॥-క్షుతమ్॥న॥ - క్షవః॥ పు॥ 3-
తుమ్ము పేళ్ళు. Sneezing.
కాసః-క్షవథుః॥పు॥ ౨-దగ్గు పేళ్లు. Cough. ౧౧౨౨

శోఫః - శ్వయథుః - శోథః[పా] శోషః॥పు॥
3-వాఁపు పేళ్ళు. Swelling.
పాదస్ఫోటః॥పు॥ విపాదికా॥సీ॥ ౨-కాళ్లువగు
లు కుష్ఠభేదము పేళ్ళు Kibe. ము పేళ్ళు.
కిలాసమ్-సిధ్మ॥న॥(పా) సిధ్మన్॥న॥ ౨-సిబ్బె

కచ్ఛ్వాః - పామా॥న॥ - పామా॥ఆ॥-విచ ౧౧౨౯
ర్చికా॥సీ॥౪-గజ్జి పేళ్లు. Itches.
కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥ సీ॥3-తీఁట పేళ్లు.

విస్ఫోటః॥పు॥పిటకః॥త్రి॥౨-పొక్కుల పేళ్లు.
బొబ్బలు. Boil.
వ్రణః॥పు॥- ఈర్మమ్-అరుః॥స్-న॥3- పుంటి
పేళ్ళు. Wound. ౧౧౫౧
నాడీవ్రణః॥పు॥ ౧-సెలవేసినపుంటిపేరు.
కోఠః॥పు॥-మణ్డలకమ్॥న॥ ౨-మండలాకార
మయినకుష్ఠు పేళ్లు. ఎఱ్ఱపులుము. [పులుము.
కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥న॥ ౨- తెల్లకుష్ఠు పేళ్లు. తెల్ల
దుర్నామకం-అర్శః॥స్-న॥ ౨మూలవ్యాధి పేళ్లు.
ఆనాహః-విబన్ధః (పా) నిబన్ధః॥పు॥-౨ఇరువా
యిగట్టురోగము పేళ్లు. మలమూత్రములుగట్టుట.
గ్రహణీరుక్॥జ్॥-ప్రవాహికా॥సీ॥ ౨-గ్రహ ౧౧౫౩
ణి పేళ్ళు. Diarrhoea.
ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః॥(పా) వమీ॥సీ॥ - వమథుః
॥పు॥3-... పేళ్లు. కక్కువ్యాధి. Vomitting.

థు (స్సమాః), ౩౧౪
(వ్యాధి భేదా) విద్రధిః
(స్త్రీ) జ్వర మేహ భగన్ద
రాః,

విద్రధిః॥సీ॥ కడుపులో బుట్టుబల్లగడ్డ-జ్వరః॥
జ్వరము. మేహః॥పు॥ ప్రమేహము. భగన్దరః॥
చూడరాని తావున బుట్టు భగందర మను
ము. ఈరను, వ్యాధి భేదాః= వ్యాధి భేదములు

అశ్మరీ మూత్ర కృ
చ్ఛ్రం (స్యాత్)
(పూర్వే శుక్రా వధే
(స్త్రిషు). ౩౧౫

అశ్మరీ॥సీ॥ మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥న॥ ౨. మూ
కృచ్ఛ్రము పేళ్లు. నీరు విడువఁగూడని తెవు
ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః = శుక్ర
జో రేతసీచ అను శుక్ర శబ్దముపఱకు, పూ
ముందుఁ జెప్పఁగల శబ్దములన్నియు ॥ త్రి॥

రోగహా ర్యగదఙ్కారో
భిష గ్వైద్య శ్చికిత్సకే,
వార్తో నిరామయః క
ల్య ఉల్లాఘో (నిర్గతో
గదాత్). ౩౧౬

రోగహారీ॥న్॥ అగదఙ్కారః-భిషక్॥జ్॥-
ద్యః- చికిత్సకః॥౫- వైద్యుని పేళ్ళు. physici
వార్తః-నిరామయః-కల్యః-ఉల్లాఘః॥౪-
త్ నిర్గతః=రోగముతీఱిన వాని పేళ్లు. ఇందు
మొదటి 3 శబ్దములు రోగము లేనివాని పే
దురు.

గ్లాన గ్లాస్నూ ఆమ
యావీ వికృతో వ్యాధి
తో ఽపటుః, ఆతురో ఽ
భ్య మితో ఽభ్యా న్తః
(సమా) పామనక చ్ఛు
రా. ౩౧౭

గ్లానః- గ్లాస్నుః - ఆమయావీ॥న్॥-వికృ
వ్యాధితః-అపటుః-ఆతురః- అభ్యమితః-అ
న్తః॥పు॥ ౯- తెవులుగల వాని పేళ్లు. గ్లానగ్లా
శబ్దములు ౨ చిక్కినవాని పేళ్లని కొందఱు

పామనః-కచ్ఛురః-॥ ౨-గజ్జిలగలవాని

దర్ద్రుణో దర్ద్రురోగీ
(స్యా)

దర్ద్రుణః-దర్ద్రురోగీ ॥న్॥ ౨దర్ద్రు
భేదముగలవాని పేళ్లు.

దర్శోరోగయుతో ఽ
ర్శసః,

అర్శోరోగయుతః-అర్శసః॥ ౨. మూ
ముగలవాని పేళ్లు. [గలవాని

వాతకీ వాతరోగీ (స్యా)

వాతకీ॥న్॥-వాతరోగీ॥న్॥ ౨-వాతరో

త్సాతిసారో ఽతిసార
కీ. ౩౧౮

సాతిసారః-అతిసారకీ ॥న్॥ ౨-అతిసా
Diarr
ముగలవాని పేళ్ళు.

(స్యుః క్లిన్నాక్షే) చు

చుల్లః- చిల్లః- పిల్లః॥ 3 - క్లిన్నాక్షే

ల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లిన్నే
అక్ష్ణి చాప్యమీ),

ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి
శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః క
ఫీ. 3.౧౦

న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)
వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తు
ణ్డిభౌ,
కిలాసీ సిధ్మలో
ఽన్ధోఽదృ
గ్మూర్ఛాలే మూర్త
మూర్ఛితౌ. 3.౧౧

శుక్రం తేజో రేతసీ చ
బీజ వీర్యేన్ద్రియాణిచ,
మాయుః పిత్తం
కఫః శ్లేష్మా
(స్త్రియాం తు) త్వ
గసృగ్ధరా. 3.౧౨

పిశితం త రసంమాం
సం పలలం క్రవ్య మా
మిషమ్,
ఉత్తప్తం శుష్కమాం
సం(స్యాత్తు) ద్వల్లూరం
(త్రిలిఙ్గమ్). 3.౧3
రుధిరేఽసృగ్లోహి తా
స్త్ర రక్త క్షతజ శోణితమ్,

కన్నులుగలవానియందు, న్యుః = వర్తించును. అమీ=ఈశబ్దములు, క్లిన్నేఅక్ష్ణి=తడిసినకంటి యందును వర్తించును. [వానిపేళ్ళు. ౧౧

ఉన్మత్తః-ఉన్మాదవాన్॥త్॥ ౨-వెఱ్ఱియెత్తిన

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః-కఫీ॥న్॥3 - శ్లేష్మవ్యాధిగల వానిపేళ్ళు. తెసుడ తెవులు.[ఘయినవానిపేరు.

న్యుబ్జః॥౧-రుజా=రోగముచేత, భుగ్నే=వక్ర

వృద్ధనాభిః-తుణ్డిలః - తుణ్డిభః॥ 3-పొడవైన ౧౧ బొడ్డుగలవానిపేళ్ళు.

కిలాసీ॥న్॥-సిధ్మలః॥౨-సిబ్బెముగల వానిపేళ్ళు.

అన్ధః-అదృక్॥శ్॥ ౨-గ్రుడ్డివానిపేళ్లు. Blind.

మూర్ఛాలః-మూర్తః-మూర్ఛితః॥ 3-మూర్ఛరోగముగలవానిపేళ్లు. రోగహారిశబ్దము మొదలిదివఱకునైనశబ్దములకు లింగము 'పూర్వేశుక్లావధేః' అనుచో వ్రాయఁబడెను.

శుక్రమ్(పా)శుక్లమ్-తేజః॥న్॥- రేతః॥స్॥-బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥న॥౬ రేతస్సు పేళ్ళు. ౧౧

మాయుః॥పు॥-పిత్తమ్॥న॥ ౨- పైత్యముపేళ్లు.

కఫః-శ్లేష్మా॥న్॥-పు॥ ౨-కఫముపేళ్లు.

త్వక్॥చ్॥-అసృగ్ధరా (పా) అసృగ్ధరా॥ స్త్రీ॥ ౨-చర్మముపేళ్ళు. Skin.

పిశితమ్-తరసమ్- మాంసమ్ - పలలమ్-క్రవ్యమ్- ఆమిషమ్॥న॥ ౬-మాంసముపేళ్లు.మాంసామిషశబ్దములు౨ను॥పు॥అనికొందఱు. ౧౧

ఉత్తప్తమ్-శుష్కమాంసమ్॥న॥- వల్లూరమ్ ॥త్రి॥3-ఎండినమాంసముపేళ్లు. Dry Flesh.

రుధిరమ్-అసృక్॥ జ్॥-లోహితమ్-అస్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితమ్॥న॥ ౭-నెత్తురుపేళ్లు. ౧౦

వృక్కాఽగ్రమాంసం	వృక్కా- (పా) వృక్యా॥సీ॥ [పా] వృక్క బుక్కః॥పు॥[ప] వృక్కా॥న్॥ - వృక్యా॥న్॥ క్కా॥న్॥అగ్రమాంసమ్॥న॥౨- శ్రౌతము వృక్యమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము
హృదయం హృ	హృదయమ్-హృత్ ॥ద్-న॥ గుండెకా పేళ్లు, హృదయకమలము. వృక్కాదులు గుండెకాయపేళ్లని కొందఱందురు. He
న్మేదస్తు వపా వసా, 3_౨౮	మేదః॥న్-న॥౧-హృదయమున నస్థులం దుండుమెదడు. వపా॥సీ॥౧-బొడ్డు క్రిందనో నుండుపొరమాంసము. వసా॥సీ॥౧- అన్నిమాం సములలో మేలైనక్రొవ్వు.ఈ3ను పర్యాయ లనికొందఱందురు. [నుండుబోలునరము
(పశ్చా ద్గ్రీవాసిరా) మన్యా నాడీ తు ధమని ౨౦౩స్సిరా,	మన్యా॥సీ॥౧ - పశ్చాద్గ్రీవాసిరా = పెడ నాడీ-ధమనిః [పా]ధమనీ-సిరా (పా) ॥సీ॥ 3-సామాన్యముగా బోలునరములపేళ్లు
తిలకం క్లోమ	తిలకమ్-క్లోమ॥న్॥ (ప) క్లోమమ్॥న॥౨- వులో నొకప్రక్కనెట్టినై యుండుమాంసవి ముపేళ్ళు. నీరుతిత్తియనికొందఱు. Bladd
మస్తిష్కం గోర్దం	మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥న॥ ౨-మెదడు పేళ్ళు
కిట్టం మలో (ఽస్త్రి యామ్.) 3_౨౫	కిట్టమ్ ॥న॥-మలః ॥పు॥౨-క్రొవ్వు, శేషిం నెత్తురు. మెదడు, మూత్రము,విష్ఠ,గులివిం డి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట - పంద్రెండుమలములపేళ్ళు.
అన్త్రం పురీత	అన్త్రమ్ (పా)ఆన్త్రమ్-పురీతత్ ॥ న॥౨- లపేళ్ళు. పురీతచ్ఛబ్దము స్త్రీలింగమును.
ద్గుల్మ స్తు ప్లీహా పుం స్య	గుల్మః-ప్లీహా॥న్-పు॥ ౨-ఱొమ్మున నెడవు క్కన పచ్చనై యుండు మాంసవిశేషము
౨౦౪థ వస్నసా, స్నాయుః స్త్రియాం	వస్నసా (ప) స్నసా-స్నాయుః॥సీ॥౨ - పునరములపేళ్ళు. , Tend

కాలఖణ్డ యకృతీ (తు సమే ఇమే). ౩౨౬
సృణికాస్యన్దినీ లాలా
దూషికా (నేత్రయో ర్మలమ్),
మూత్రం ప్రస్రావ
ఉచ్చా రావస్కరౌ శమలం శకృత్. పురీష గూథే వర్చస్క (మస్త్రీ) విష్ఠా విషా (స్త్రియామ్).
(స్యా) త్కర్పరః కపా(ల స్త్రీ)
కీకసం కుల్య మస్థిచ.
(స్యా చ్ఛరీరాస్థ్ని) కఙ్కాళః
(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశేరుకా,
(శిరోస్థ్ని తు) కరోటిః (స్త్రీ)
(పార్శ్వాస్థని తు) పర్శుకా. ౩౨౯
అఙ్గం ప్రతీకో ఽవయవో ఽపఘనో ఽథ కళేబరమ్, గాత్రం వపు స్సంహననం శరీరం వర్ష్మ విగ్రహః. ౩౩౦
కాయో దేహః (క్లీబ

కాలఖణ్డమ్-యకృత్ ||న|| ౨-కడుపునఁ గుడి ప్రక్కనున్న నల్లనిమాంస విశేషముపేళ్ళు.

సృణికా (పా) స్రుణీకా-స్యన్దినీ - లాలా||సీ|| ౩-నోటిజొల్లుపేళ్ళు. Saliva.

దూషికా (పా) దూషీకా||సీ||౧-నేత్రయోః మలమ్=కంటిపుసిపేరు.

మూత్రమ్||న|| ప్రస్రావః ||పు|| ౨ - మూత్రముపేళ్ళు.

ఉచ్చారః- అవస్కరః ||పు|| - శమలమ్-శకృత్ - పురీషమ్-గూథమ్||న||-వర్చస్కమ్|| వ్న||-విష్ఠా-విట్ ||ష్||(పా)విట్ ||శ్-సీ|| ౯-అమేధ్యముపేళ్ళు. Refuse.

కర్పరః||పు||-కపాలః ||వ్న|| ౨ - తలయెముకతునుకపేళ్ళు. Skull-bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి||న||౩-ఎముకపేళ్ళు.

కఙ్కాళః ||పు|| ౧- (చర్మమాంస రహితమై ఒకటితో నొకటికూడుకొనియున్న)శరీరాస్థి = ఒడలియెముకల సమూహము పేరు. Skeleton.

కశేరుకా ||సీ|| ౧-పృష్ఠాస్థి = వెన్నెముకపేరు.

కరోటిః||సీ||౧-శిరోస్థి = తలపుఱ్ఱపేరు. Skull.

పర్శుకా||సీ||౧-పార్శ్వాస్థని=ప్రక్కయెముకపేరు. Rib.

అఙ్గమ్||న||-ప్రతీకః - అవయవః-అపఘనః ||పు|| ౪-కరచరణాద్యవయవములపేళ్ళు. Limb.

కళేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః||స్||-సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ ||న్-న|| విగ్రహః - కాయః ||పు||-దేహః||వ్న||-మూర్తిః-తనుః-తనూః||సీ||౧౨-ఒడలిపేళ్లు. తనుశబ్దమునకు సాంతమును గలదు.

పుంసోః) (స్త్రియాం)	
౨౨౧౪ మూర్తి స్తను స్తనూః,	
పాదాగ్రం ప్రపదం	పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్ ॥న॥ ౨-పాదము కొనపేళ్ళు. మీఁగాళ్ళు. To
పాదః పదఙ్ఘ్రి శ్చరణో (౽స్త్రియామ్)	పాదః-పత్ ॥ద్॥-అఙ్ఘ్రిః ॥పు॥ - చరణః ౪-పాదము పేళ్ళు Fo
(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే గుల్ఫౌ	ఘుటికా ॥సీ॥-గుల్ఫః ॥పు॥ ౨-ఆపాదముయొ పార్శ్వములయందుండుబుడిపి పేళ్ళు.చీలమ
(పుమా) న్పార్ష్ణి (స్త	పార్ష్ణిః ॥పు॥ [ప] పార్ష్ణీ ॥సీ॥ ౧- తయో
౨౨౧౨ యో రధః),	ఆచీలమండ క్రింది ప్రదేశము పేరు. మడమ.
జఙ్ఘా తు ప్రసృతా	జఙ్ఘా- ప్రసృతా ॥సీ॥ ౨-పిక్క పేళ్ళు. Sha
జా నూరుప ర్వాష్ఠీవ	జాను ॥న॥ [ప] జానుః ॥పు॥-ఊరుపర్వ ॥న॥
(దస్త్రియామ్). 332	ఆష్ఠీవత్ ॥న॥ 3-మోకాలి పేళ్లు, Kn
సక్థి(క్లీబే పుమా) నూరు	సక్థి ॥న॥-ఊరుః ॥పు॥ ౨-తొడ పేళ్లు. Thi
(స్తత్సన్ధిః పుంసి) వ	వఙ్క్షణః ॥పు॥ ౧-తత్సన్ధిః= ఆతొడలకును
౨౨౧౮ ఙ్క్షణః, గుదం త్వపానం	దులకునుసంధి పేరు. గజ్జలనుట. గుదమ్-అపా
పాయు (ర్నా)	॥న॥-పాయుః ॥పు॥ 3-గుదస్థానము పేళ్లు.
వ స్తి(ర్నాభే రధో ద్వ	వ స్తిః ॥పు॥ ౧-నాభేరధః=బొడ్డు క్రింది పొ
యోః.) 333	కడుపు పేరు. Abdom
కటో (నా) శ్రోణిఫలకం	కటః ॥పు॥ శ్రోణిఫలకమ్ ॥న॥ ౨-మొల
కటిః శ్రోణిః కకుద్మ	కటిః (పా) కటీ - శ్రోణిః (పా) శ్రోణీ -
౨౨౨౧ తీ,	ద్మతీ ॥సీ॥ ౨-పిఱుఁదుల పేళ్ళు. ఈ 3ను మొల కొందఱు. Lo
(పశ్చా) న్నితమ్బః (స్త్రీకట్యాః)	నితమ్బః ॥పు॥ ౧- స్త్రీకట్యాః = స్త్రీల మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున నున్న మునకు పేరు, పిఱుఁదు. Lo
(క్లీబేతు)జఘనం (పురః).	జఘనమ్ ॥న॥ ౧ పురః = స్త్రీల మొలము ప్రదేశము పేరు. ముడి
(కూపకౌ తు నితమ్బస్థౌ	కుకున్దరమ్ ॥న॥ ౧-నితమ్బస్థౌ = ఆ

ద్వయహీనే) కుకున్దరే, (స్త్రియాం) స్ఫిచౌ కటిప్రోథా

పిఱుదులమీఁదనుండు, కూపకౌ=గుంతలపేళ్లు. 1223

స్ఫిక్॥చ॥ (ప) స్ఫిక్॥జ్- సీ॥-కటిప్రోథః॥వు॥ ౨-పిఱుఁదులపైని యున్నతప్రదేశముల పేళ్లు.

వుపస్థో (వక్ష్యమాణయోః). 33౫

ఉపస్థః॥వు॥ [ప] న॥ ౧-వక్ష్యమాణయోః= ముందుఁ జెప్పఁగల యోనిశిశ్నములపేళ్లు.

భగో యోని (ర్ద్వయోః) శిశ్నో మేఢ్రో మేహన శేఫసీ,

భగః॥వు॥[ప]న॥ యోనిః॥ప్న॥ ౨-యోని పేళ్లు.

శిశ్నః-మేఢ్రః॥వు॥ [ప] మేఢ్రమ్॥న॥-మేహనమ్-శేఫః॥స్॥[ప] శేఫమ్ ॥న॥ ౪-శిశ్నము పేళ్ళు. 1224

ముష్కో ఽణ్డకోశో వృషణః

ముష్కః-అణ్డకోశః [ప] అణ్డః-కోశః-వృషణః ॥వు॥ 3-వృషణముల పేళ్లు. Scrotum.

(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్. 33౬

త్రికమ్॥న॥ ౧-పృష్ఠవంశాధరే= వెన్నెముకకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు.

పిచణ్డ కుక్షీ జఠరోదర తున్దం

పిచణ్డః-కుక్షిః॥ వు॥ - జఠరమ్ - ఉదరమ్-తున్దమ్॥న॥ ౫-కడుపుపేళ్ళు. Belly.

స్తనౌ కుచౌ,

స్తనః-కుచః॥ వు॥ ౨-చన్నులపేళ్ళు 1225

చూచుకం తు కుచాగ్రం (స్యాన్)

చూచుకమ్॥న॥[ప]॥ వు॥-కుచాగ్రమ్॥న॥ ౨-చను మొనలపేళ్ళు Nipple.

(న్ననా) క్రోడం భుజాన్తరమ్. 33౭. ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చ

క్రోడమ్॥ప్న॥ - భుజాన్తరమ్ ॥న॥ ౨-చేతుల నడుము పేళ్ళు. ఉరః॥స్॥-వత్సమ్-వక్షః॥స్-న॥3-ఱొమ్ముపేళ్ళు. ఈ౫ను ఱొమ్ముపేళ్లనికొందఱు.

పృష్ఠం (తు చరమం తనోః),

పృష్ఠమ్ ॥న॥౧-తనోః=శరీరముయొక్క, చరమమ్=వెనుకటిపార్శ్వము పేరు. Back. 122

స్కన్ధో భుజశిరోఽంసోఽస్త్రీ

స్కన్ధః॥ వు॥-భుజశిరః ॥స్-న॥ అంసః॥ ప్న॥ 3-మూఁపుపేళ్ళు. Shoulder.

(సన్ధీ తస్యైవ) జత్రుణీ.

జత్రు ॥న॥ ౧-తస్యైవ=అమూఁపుయొక్క, సన్ధీ=సంధులపేరు. అమూఁపుయొక్క ఱొమ్ముయొక్క సంధులని కొందఱందురు.

బాహుమూలే (ఉభౌ) కక్షౌ

బాహుమూలమ్ ॥న॥-కక్షః॥వు॥ ౨-చంకలపేళ్ళు. Arm-pit.

పార్శ్వ (మస్త్రీ త
యో రథః),
మధ్యమం చావలగ్నం
చ మధ్యో (ఽ స్త్రీ)
(ద్వా వరౌ ద్వయోః).
౩౩౯

పార్శ్వమ్॥ న॥౧-తయోరథః = ఆచంకల దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు. ప్రక్క. Side.

మధ్యమమ్- అవలగ్నమ్॥ న॥మధ్యః॥ పు॥ నడుము పేళ్లు. Waist.

పరౌద్వౌ=ముందుఁ జెప్పఁబడు భుజబాహు శబ్దములు - ౨ ను, ద్వయోః = పుంస్త్రీలింగము లందు వర్తించును.

భుజ బాహూ ప్రవే
ష్టో దోః
(స్యా) త్కఫోణి స్తు
కూర్పరః,

భుజః-బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ష్-పు॥ [ప] దోః॥ష్-న॥[ప] దోషా॥స్త్రీ॥ ౪-చేతుల పేళ్లు.

కఫోణిః॥పు॥[ప]స్త్రీ॥ - కూర్పరః (పా) కూర్పరః॥పు॥౨-మోఁచేతి పేళ్లు. Elbow.

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ
(స్స్యాత్)
ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చా
ప్యధః).
౩౪౦

ప్రగణ్డః॥పు॥ ౧-అస్యోపరి = చంకవఱకు మోఁచేతిమీఁది చేతి పేరు. Humerus.

ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧- తస్యఅధః=మణికట్టువఱకు నున్న మోఁచేతిక్రిందటి ముంజేతిపేరు,

(మణిబన్ధా దాకనిష్ఠం
కరస్య) కరభో (బహిః),

కరభః॥పు॥ ౧-మణిబన్ధాత్ =మణికట్టుమొద లు, ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెన వ్రేలివఱకు, కరస్య =చేతియొక్క, బహిః=వెలుపలి పేరు.

పఞ్చశాఖ శ్శయః పా
ణి
స్తర్జనీ (స్యా)త్ప్రదేశినీ.
అంగుళ్యః కరశాఖా
(స్సస్త్రియః)
(పుంస్య)గుంష్ఠః ప్రదే
శినీ, మధ్యమా ఽనామి
కా (చాపి) కనిష్ఠా (చేతి
తాః క్రమాత్.) ౩౪౧

పఞ్చశాఖః- శయః - పాణిః॥పు॥ 3 - మణి కట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడిన చేతిపేళ్లు.

తర్జనీ- ప్రదేశినీ॥స్త్రీ॥ ౨-జుట్టన వ్రేలి పేళ్ళు.

అఙ్గులీ[ప]అఙ్గులిః-కరశాఖా॥స్త్రీ॥ ౨-సామాన్యముగా వ్రేళ్ల పేళ్ళు. Fingers.

అంగుష్ఠః॥పు॥ పెను వ్రేలు. ప్రదేశినీ॥స్త్రీ॥జుట్టన వ్రేలు. మధ్యమా॥స్త్రీ॥ నడిమివ్రేలు. అనామికా ॥స్త్రీ॥ దర్భ వ్రేలు. కనిష్ఠా॥స్త్రీ॥ చిటికెనవ్రేలు. తాః=ఆయంగుష్ఠాదులయందును, ఇతిక్రమాత్ =ఈమీఁదఁ జెప్పిన క్రమమున పెనువ్రేలు మొదలైన వ్రేళ్ల పేళ్ళు.

పునర్భవః కరరుహో నఖో (౽స్త్రీ) నఖరో౽ (స్త్రియామ్),

పునర్భవః-కరరుహః ॥పు॥-నఖః ॥పు॥-నఖరః ॥పు[వ]త్రి॥౪-గోళ్లపేళ్లు. Nails.

ప్రాదేశ తాల గోకర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతే తతే. ౩౮౩. అంగుష్ఠే)

ప్రాదేశః॥పు॥-తాలః॥పు॥-గోకర్ణః॥పు॥- ఈ3ను, తర్జన్యాదియుతే = వరుసగా, జుట్టనవ్రేలు, నడిమివ్రేలు, దర్భవ్రేళ్లతోఁగూడి, తతే=పఱపఁబడిన, అంగుష్ఠే =పెనువ్రేలిచేతఁ గొలిచిన, 3-కొలఁతలకుపేళ్ళు. ఇవే దుత్తెళ్ళు.

(సకనిష్ఠేస్యా) ద్వితస్తిర్ద్వాదశాంగుళః,

వితస్తిః॥పు[వ]సీ॥-ద్వాదశాంగుళః॥పు॥ ౨-సకనిష్ఠేస్యాత్ =చిటికెనవ్రేలితోఁగూడిపఱుపఁబడినపెనువ్రేలిచేఁగొలిచినకొలఁతపేళ్లు. జేనెఁడు.

(పాణౌ)చపేటప్రతలప్రహస్తా (విస్తృతాంగులౌ)

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥పు॥3-విస్తృతాంగులౌ=చాఁచినవ్రేళ్ళుగల యఱచేతిపేళ్ళు.

(ద్వౌ సంహతౌ) సంహతలః (ప్రతలౌ వామదక్షిణౌ).

సంహతలః(పా)సింహతలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చాఁచినవ్రేళ్లుగలిగి కూడియున్న, ద్వౌవామదక్షిణౌ ప్రతలౌ = ఎడమకుడిచేతులు రెంటికిని పేరు. అనఁగా మ్రొక్కెడుచేతులపేరు.

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్రసృతి

ప్రసృతిః॥సీ[వ]పు॥ ౧-నికుబ్జః=వంచఁబడిన, పాణిః=అఱచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు.

(స్తౌ యుతౌ) వఞ్జలిః (పుమాన్). ౩౮౪

అఞ్జలిః॥ పు॥ ౧-యుతౌ=వంచికూర్పఁబడిన, తౌ=ఆరెండుచేతులపేరు, దోసిలి.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే) హస్తో

హస్తః॥పు॥ ౧-విస్తృతకరే=చాఁపఁబడినయఱచేయిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేతిపేరు, మూర.

(ముష్ట్యా తు బద్ధయా, స) రత్ని (స్స్యాత్)

రత్నిః॥పు[వ] సీ॥ ౧-ముడువఁబడినయఱచేతితోఁగూడినమూరపేరు. పిడిమూర.

దరత్ని (స్తు నిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా). ౩౮౫

అరత్నిః॥పు[వ]సీ॥ ౧-నిష్కనిష్ఠేన=చాఁచిన చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికిలితోఁగూడిన యామూరపేరు.

వ్యామో (బాహ్వోః

వ్యామః॥పు॥౧-సకరయోః=అఱచేతులతోఁ

న్సకరయో స్తతయో
స్తిర్య గన్తరమ్),

గూడకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయోః చాపఁబడిన బాహ్వోః=భుజములయొక్క అన్తరమ్=నడుము పేరు. బార. Fathom

(ఊర్ధ్వ విస్తృతదోః
పాణినృమానే) పౌరు
షం (త్రిషు.) ౩౪౭

పౌరుషమ్॥త్రి॥ ౧-ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః పాణినృమానే=మీఁదికిఁ జాఁపఁబడిన బాహువులతోఁ గూడిన యఱచేతులుగల పురుషుని ప్రమాణమునకును పేరు. మానిసి చేయెత్తుపొడవు.

కణ్ఠో గళో ఽథ
గ్రీవాయాం శిరోధిః
కన్ధరే (త్యపి),
కమ్బుగ్రీవా (త్రిరే
ఖా సా)

కణ్ఠః-గళః॥పు॥ ౨-కుత్తుక పేళ్ళు. Throat
గ్రీవా-శిరోధిః-కన్ధరా॥స్త్రీ॥ ౩-మెడపేళ్ళు. Neck

కమ్బుగ్రీవా॥స్త్రీ॥౧-త్రిరేఖా సా = మూఁ[డు] రేఖలుగల యామెడపేరు.

అవటు ర్ఘాటా కృకా
టికా. ౩౪౮

అవటుః॥పు॥-ఘాటా-కృకాటికా ॥స్త్రీ॥౩-[మెడ వెను]తల పేళ్ళు.

వక్త్రాస్యే వదనం తు
ణ్డ మాననం లపనం ము
ఖమ్,

వక్త్రమ్-ఆస్యమ్-వదనమ్-తుణ్డమ్-ఆననమ్-లపనమ్-ముఖమ్॥న॥౭-నోటి పేళ్ళు. మోము Face; Mouth

(క్లీబే) ఘ్రాణం గన్ధ
వహా ఘోణా నాసా చ
నాసికా. ౩౪౯

ఘ్రాణమ్ ॥న॥-గన్ధవహా-ఘోణా-నాసా-నాసికా॥స్త్రీ॥౫-ముక్కు పేళ్ళు. Nose

ఓష్ఠాధరౌ తు రదన
చ్ఛదౌ దశనవాససీ,
(అధస్తా) చ్చిబుకం
కణ్డౌ కపోలౌ
(తత్పరో) హనుః.
౩౫౦

ఓష్ఠః-అధరః-రదనచ్ఛదః ॥పు॥-దశనవాససీ ॥న॥౪-పెదవిపేళ్ళు. [న్నగడ్డము పే]
చిబుకమ్ ॥న॥ ౧-అధస్తాత్=పెదవిదిగు[వ]
గణ్డః-కపోలః॥పు॥ ౨-చెక్కిళ్లపేళ్ళు. Cheek
హనుః ॥స్త్రీ (వ) పు॥ ౧-తత్పరా = ఆచెక్కి[ళ్ల] మీఁదిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకు గాని పేరు, వెలి దాడలును.

రదనా దశనా దన్తా
రదా

రదనాః-దశనాః- దన్తాః- రదాః ॥పు॥ [౪]-పండ్లపేళ్ళు. Teeth

స్తాలు తు కాకుదం,

తాలు ॥ఉ॥ (ప)న్-కాకుదమ్॥న॥ ౨-దౌడల పేళ్ళు. తాలువులు. Palate.

రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా

రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥సీ॥ ౩-నాలుక పేళ్లు.

(ప్రాన్తా వోష్ఠస్య) సృక్వణీ. 3౫౧

సృక్వ॥న॥ (పా) ॥సృక్వి॥ ౧-ఓష్ఠస్య = పెదవియొక్క, ప్రాన్తా=కడపటిభాగములపేరు. సెలవులు. [॥పు॥ 3-నుదురుపేళ్లు.

లలాట మలికం గోధి

లలాటమ్-అలికమ్ (ప) అలీకమ్॥న॥-గోధిః

(యూర్ధ్వే దృగ్భ్యాం) భ్రువౌ (స్త్రియాం), కూర్చ (మస్త్రీ భ్రువో ర్మధ్యం)

భ్రూః॥సీ॥౧-దృగ్భ్యా మూర్ధ్వే=కంటిమీఁదిభాగములపేరు, కనుబొమలు.

కూర్చమ్॥న్న॥౧ - భ్రువోర్మధ్యమ్ - కనుబొమల నడుము పేరు.

తారకా (ఽక్ష్ణః) కనీనికా. 3౫౨

తారకా-కనీనికా॥సీ॥ ౨-కంటినల్లగ్రుడ్డుపేళ్లు Puplis.

లోచనం నయనం నేత్ర మీక్షణం చక్షు రక్షిణీ, దృ గ్దృష్టీ

లోచనమ్-నయనమ్ - నేత్రమ్-ఈక్షణమ్ - చక్షుః ॥న॥-అక్షి ॥న॥ -దృక్॥శ॥-దృష్టిః॥సీ॥౮-కన్నులపేళ్ళు. Eyes.

చాశ్రు నేత్రామ్బు రోదనం చాస్ర మస్రు చ.

అశ్రు-నేత్రామ్బు - రోదనమ్ - అస్రమ్(ప) అశ్రమ్-అస్రు-౫ కన్నీళ్లపేళ్ళు. Tears.

అపాఙ్గౌ (నేత్రయో రన్తౌ)

అపాఙ్గః ॥పు॥ ౧-నేత్రయోః=నేత్రములయొక్క, అన్తౌ=కడలపేరు, కడగన్ను. [పుపేరు.

కటాక్షో (ఽపాఙ్గదర్శనే

కటాక్షః॥పు॥౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటిచూ

కర్ణ శబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్రవణం శ్రవః.

కర్ణః-శబ్దగ్రహః ॥పు॥ -శ్రోత్రమ్ ॥న॥-శ్రుతిః ॥సీ॥శ్రవణమ్-శ్రవః ॥స-న॥ ౬-చెవులపేళ్లు. Ears.

ఉత్తమాఙ్గం శిర శ్శీర్షం మూర్ధా(నా)మస్తకో(ఽస్త్రియాం),

ఉత్తమాఙ్గమ్-శిరః॥స॥-శీర్షమ్॥న॥-మూర్ధా ॥న॥-పు॥ మస్తకః ॥న్న॥ ౫-తలపేళ్లు. శిరః-అని అకారాంతపుల్లింగమును కలదు. Head.

చికురః కున్తలో వాలః కచః కేశ శ్శిరోరుహః.

చికురః-కున్తలః-వాలః-కచః - కేశః - శిరోరుహః॥పు॥౬-తలవెండ్రుకలపేళ్ళు. Hairs.

(తద్బృన్దే) కైశికం కైశ్య
మలకా శ్చూర్ణకున్తలాః,
(తే లలాటే) భ్రమరకాః
కాకపక్ష శ్శిఖణ్డకః. 3౹౯౭
కబరీ కేశవేశోఽథ ధమ్మిల్ల స్సంయుతాః కచాః,
శిఖా చూడా కేశపాశీ
(వ్రతినాం తు) జటా సటా. 3౹౯౮
వేణీ ప్రవేణీ
శీర్షణ్య శిరస్యౌ (విశదే కచే),
పాశః పక్ష శ్చ హస్త శ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే). 3౹౯౯
తనూరుహం రోమ లోమ
(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు (పుమ్ముఖే),
ఆకల్ప వేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనం 3౹౧౦౦

కైశికమ్-కైశ్యమ్॥న॥౨-తద్బృన్దే = ఆ వెండ్రుకలయొక్క సమూహాము పేళ్ళు.

అలకః॥పు (వ) న॥-చూర్ణకున్తలః ॥పు॥ కురుల పేళ్లు. ముంగురులు. Curls

భ్రమరకః ॥పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీఁదివ్రాలెడి, తే=ఆముంగురులపేరు, నెఱికురులు.

కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥పు॥ ౨-కూఁకటిపేళ్ళు. చిప్పకూఁకటి నెఱులు. [కొ...

కబరీ॥స్త్రీ॥-కేశవేశః॥పు॥ ౨-తుఱుముపేళ్ళు.

ధమ్మిల్లః॥పు॥ ౧-సంయుతాః = కట్టఁబడిన, చాః=వెండ్రుకలపేరు, కీలుగంటు.

శిఖా-చూడా- కేశపాశీ॥స్త్రీ॥3-సిగపేళ్ళు.

జటా-సటా ॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రతినామ్=వ్రతులయొక్క జడపేళ్ళు. [౨-అల్లినజడపేళ్ళు

వేణీ (పా) వేణిః-ప్రవేణీ (పా) ప్రవేణిః॥

శీర్షణ్యః-శిరస్యః ॥పు॥౨-విశదే=ఒకటితో కలియని, కచే=వెండ్రుకల పేళ్లు.

పాశః-పక్షః-హస్తః ॥పు॥ ఈ3ను,కచాత్పరే= కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁబడి,కలాపార్థాః= కేశసమూహవాచకములౌను.

తనూరుహమ్-రోమ॥ న్ ॥-లోమ॥న్-న॥ శరీరమునందుఁబుట్టిన వెండ్రుకలపేళ్లు.

శ్మశ్రు॥న॥ ౨-పుమ్ముఖే = పురుషునిముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకలవృద్ధియందువర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును.

ఆకల్పః-వేషః (వ) వేశః ॥పు॥ - నేపథ్యమ్-ప్రతికర్మ॥న్॥-ప్రసాధనమ్ ॥న॥ ౫-సువర్ణ... మాల్యాదులచేతనయినయొప్పిదము పేళ్ళు... కర్మ ప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచన...

(దశైతే త్రి) ష్వలంక
ర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డి
తః, ప్రసాధితో ఽలంకృ
తశ్చ భూషితశ్చ పరి
ష్కృతః. 3౬౦. విభ్రా
డ్భ్రాజిష్ణు రోచిష్ణూ
భూషణం (స్యా) దలం
క్రియా.
అలంకార స్త్వాభర
ణం పరిష్కారో విభూ
షణం. మణ్డనం చాథ
మకుటం కిరీటం (పు
న్నపుంసకం),
చూడామణి శ్శిరోర
త్నం
తరలో హారమధ్య
గః. 3౬౧

వాలపాశ్యా పారిత
థ్యా
పత్త్రపాశ్యా లలాటి
కా,
కర్ణికా తాళపత్త్రం
(స్యా) త్కుణ్డలం కర్ణవే
ష్టనం. 3౬3
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూ
షా
లమ్బనం స్యాల్లల న్తి
కా,

లకు పేళ్లని కొందఱందురు. Dress.

అలంకర్తా॥ఋ॥-అలంకరిష్ణుః॥ ౨-అలంకరించువానిపేళ్లు. మణ్డితః-ప్రసాధితః- అలంకృతః-భూషితః-పరిష్కృతః ॥౫ - అలంకరింపఁబడినవానిపేళ్లు. విభ్రాట్॥జ్॥ భ్రాజిష్ణుః - రోచిష్ణుః॥ 3- భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్ళు. ఏతే దశ=ఈ ౧౦ యు త్రి॥.

భూషణమ్॥న॥-అలంక్రియా॥సీ॥౨ - అలంకరించుట పేళ్ళు.

అలంకారః॥పు॥-ఆభరణం ॥న॥-పరిష్కారః ॥పు॥-విభూషణమ్ - మణ్డనం॥న॥-సొమ్ములపేళ్లు. Jewels.

మకుటం (పా) ముకుటం॥న॥ - కిరీటం-॥పు॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు. Crown.

చూడామణిః॥పు॥-శిరోరత్నం - ॥న॥ ౨-తలమానికముపేళ్లు.

తరలః॥పు॥ ౧-హారమధ్యగః = హారముయొక్క నడిమినాయకమణిపేరు.

వాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥సీ॥ ౨-కొప్పుననలంకారార్థమైపెట్టు సువర్ణాదిరచితవలయముపేళ్లు.

పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥సీ॥౨-నొసటఁగట్టు భాసికముపేళ్లు. పాపటబొట్టును. [పేళ్లు.

కర్ణికా॥సీ॥ తాళపత్త్రం ॥న॥ ౨-చెవులకమ్మల

కుణ్డలం-కర్ణవేష్టనం ॥న॥ ౨-పోఁగులపేళ్లు.

గ్రైవేయకం (పా) గ్రైవేయం ॥న॥ -కణ్ఠభూషా॥సీ॥ ౨-మెడనంటుకొన్న సొమ్ములపేళ్ళు.

లమ్బనం (పా) లమ్బమానం ॥న॥ - లలన్తికా॥సీ॥ ౨-మెడయందువ్రేలుచున్న పేరులపేళ్ళు.

(స్వర్ణైః ప్రాలమ్బికాఽ

థోరసూత్రికా (మౌ
క్తికైః కృతా. ౩౬౪
హారో ముక్తావలీ

దేవచ్ఛన్దోఽ (సౌ శత
యష్టికః),

(హారభేదా యష్టిభే
దా) ద్గుత్స గుత్సార్ధగో
స్తనాః. ౩౬౫. అర్ధహా
రో మాణవక

ఏకావ (ళ్యేకయష్టికా),
(సైవ) నక్షత్రమాలా
(స్యా త్స ప్తవింశతిమౌ
క్తికా). ౩౬౬

ఆవాపకః పారిహా
ర్యః కటకం వలయో
(ఽస్త్రియాం),

కేయూర మఙ్గదం(తు
ల్యే)
అఙ్గులీయక మూర్మి
కా. ౩౬౭
(సాక్షరా) ఽఙ్గులిము
ద్రా(సా)

ప్రాలమ్బికా ॥స్త్రీ॥ ౧-స్వర్ణైః = బంగారుచే
జేయఁబడిన పేరులపేరు.

ఉరస్సూత్రికా ॥స్త్రీ॥ ౧-మౌక్తికైః = ము
ములచేత, కృతా=చేయఁబడిన పేరులపేరు.

హారః ॥పు॥ [ప] ॥స్త్రీ॥- ముక్తావళీ [ప]ము
క్తావళిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్యములదండ పేళ్ళు.

దేవచ్ఛన్దః॥పు॥౧ - శతయష్టికః = నూఱు
రములుగల, అసౌ=ఈముత్యములదండ పే
౧౦౮ సరములదండయని కొందఱందురు.

గుత్సః-గుత్సార్ధః - గోస్తనః - అర్ధహార
మాణవకః॥పు॥ ఈ౫ను, యష్టిభేదాత్ =సరము
భేదమువలన, హారభేదాః = వేర్వేఱుహారము
పేళ్ళు. ఆ సరముల భేదములు:— గుత్సః-3
గుత్సార్ధః-౧౬, గోస్తనః-౪౦,అర్ధహారః-
మాణవకః-౨౦.

ఏకావళీ॥స్త్రీ॥౧ ఒంటిసరముగలహారము పే
నక్షత్రమాలా॥స్త్రీ॥౧-సప్తవింశతిమౌక్తి
౨౭ ముత్యములుగల, సైవ=ఆ హారము పే

ఆవాపకః (పా) ఆవాయకః-పారిహార్య
౨-నూడిగము పేళ్ళు. కటకం॥న॥ [ప]॥పు
యః ॥స్త్రీ॥ ౨-కడియము పేళ్ళు. ఈరెను
యము పేళ్లని కొందఱందురు. Brace

కేయూరం-అఙ్గదం॥న॥౨- బాహుపురి పే

అఙ్గులీయకం ॥న॥ [ప] ॥పు॥ - ఊర్మి Rin
౨-ఉంగరము పేళ్ళు.

అఙ్గులిముద్రా ॥స్త్రీ॥ ౧-సాక్షరా = అక్ష
[illegible] గల ఉంగరము పేరు, ము

టుంగరము.

కఙ్కణం కరభూషణమ్,

కఙ్కణమ్-కరభూషణమ్ ॥న॥ ౨-మౌక్తికాదులతోఁగూడిన కడియము పేళ్ళు.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలా కాఞ్చీ సప్తకీ రశనా (తథా). ౩౬౮. (క్లీబే) సారసనం చాథ

మేఖలా - కాఞ్చీ - సప్తకీ- రశనా(పా) రసనా॥స్త్రీ॥-సారసనమ్॥న॥ - ఈయయిదును, స్త్రీకట్యామ్=స్త్రీలయొక్క ౫విధములయిన మొలనూళ్ల పేళ్ళు. మేఖలకు ౮,కాంచికి-౧,సప్తకికి-౭, రశనకు-౧౬, సారసనమునకు-౩సరములుండును.

(పుంస్కట్యాం) శృఙ్ఖలం (త్రిషు),

శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥ ౧-పుంస్కట్యామ్=పురుషుని మొలనూలు పేరు. Belt.

పాదాఙ్గదం తులాకోటిర్మఞ్జీరో నూపురో౽ (స్త్రియాం). ౩౬౯. హంసకః పాదకటకః

పాదాఙ్గదమ్-॥న॥-తులాకోటిః-మఞ్జీరః-॥పు॥-నూపురః-హంసకః-పాదకటకః ॥పు॥౬ - అందె పేళ్లు. ఇచట కొందఱు పాదాంగదతులాకోటి శబ్దములు పెండెరము పేళ్లనియు, హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ముపేళ్లనియుఁ బలికిరి.

కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా,

కిఙ్కిణీ-క్షుద్రఘణ్టికా ॥స్త్రీ॥ ౨-చిఱుగంటల పేళ్ళు, గజ్జెలును. Bells.

(త్వక్ఫల క్రిమిరోమాణి) వస్త్రయోని

త్వక్ ॥చ్॥=నార, ఫలమ్=కాయ, క్రిమిః=పురుగు, రోమ॥న్॥=వెండ్రుకలు-ఈ ౪ ను వస్త్రయోనిః=వస్త్రమునకుఁ గారణములు,

(ర్దశ త్రిషు.) ౩౭౦ వాల్కం క్షౌమాది ఫాలం తు కార్పాసం బాదరం (చ తత్), కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం).

ముందుఁ జెప్పఁగలవాల్కాదిశబ్దములు ౧౦ ॥త్రి॥

వాల్కమ్-క్షౌమమ్॥౨-నారచీరపేళ్లు.

ఫాలమ్-కార్పాసమ్ - బాదరమ్ ॥౩॥ నూలు చీరపేళ్లు.

కౌశేయమ్॥౧-క్రిమికోశోత్థమ్=పురుగులచేతనైన బుఱ్ఱలనూలు చేతఁ జేయఁబడిన పట్టు చీర మొదలగువాని పేరు.

రాఙ్కవం (మృగరోమజం). ౩౭౧

రాఙ్కవమ్॥౧-మృగరోమజమ్=మృగరోమము లచేఁ జేయఁబడినసాలువలు మొదలగువాని పేరు.

అనాహతం నిష్ప్రవాణి తన్త్రకం (చ న వాప్యరే) (తత్వాన్య) దుద్గమనీయం (యుద్ధాతయోర్వస్త్రయో ర్యుగం),

అనాహతమ్ - నిష్ప్రవాణి - తన్త్రకమ్: నవామ్బరే=క్రొత్తచీరపేళ్లు.

ఉద్గమనీయమ్ ॥న॥ ౧. ధౌతయోః=ఉదుకబడిన, వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్=జంటపేరు.

పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం

పత్త్రోర్ణమ్॥ ౧ - ధౌతకౌశేయమ్=కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవానిపేరు.

(బహుమూల్యం) మహాధనం,

మహాధనమ్॥న॥ ౧-బహుమూల్యమ్=గొప్ప వెలగలచీరపేరు, దొడ్డవెలగలవస్తువుల కన్నింటికిని పేళ్లని కొందఱందురు.

క్షౌమం దుకూలం(స్యాత్)

క్షౌమమ్[పా] క్షోమమ్-దుకూలమ్ ॥న॥-౨ వెలిపట్టుచీరపేళ్ళు, తెల్లనివలువయును.

(ద్వే తు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిషు). 323

నివీతం-ప్రావృతం ॥త్రి॥ ౨ - కప్పుకొను కోకపేళ్ళు.

(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశాస్సు (స్యు)

దశాః ॥సీ (వ) పు-బ॥ వస్తిః ॥పు॥ వస్త్రస్య=వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్ళు, బద్దె.

310 ర్వస్త్రయోః ద్వయోః, దైర్ఘ్య (మా)యామ ఆరోహః,

దైర్ఘ్యం ॥న॥-ఆయామః - ఆరోహః [పా] అనాహః ॥పు॥ 3-నిడుపుపేళ్లు. Length

పరిణాహో విశాలతా. 324

పరిణాహః ॥పు॥-విశాలతా ॥సీ॥ ౨-వెడల్పు పేళ్లు. Width.

[ము పేళ్ళు

పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం (సమౌ) నక్తక కర్పటౌ, వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసన మంశుకం. 325

303 పటచ్చరం -జీర్ణవస్త్రం ॥న॥ ౨-పాతవస్త్రము పేళ్లు నక్తకః-కర్పటః॥పు॥ ౨-చినిఁగినవస్త్రము పేళ్లు మాసినకోకయని కొందఱు. వస్త్రం, ఆచ్ఛాదనం-వాసః ॥స॥ - చేలం-వసనం-అంశుకం॥న॥ ౬-కోకపేళ్ళు. నక్తకశబ్దము మొదలు ౮ యును కోకపేళ్లనికొందఱు.

సుచేలకః పటో(౽)(స్త్రీ(స్యా)) ద్వరాశిః స్థూల

సుచేలకః॥పు॥-పటః॥పు॥ ౨-మంచికోకపేళ్ళు వరాశిః [పా]వరాసి-స్థూలశాటకః ॥పు॥

లశాటకః,
నిచోళః ప్రచ్ఛదపట
(స్సమౌ) రల్లకకమ్బళౌ.
అన్తరీ యోపసంవ్యాన
పరిధానా న్యధోంశుకే,
(ద్వౌ) ప్రావారోత్త
రాసఙ్గౌ(సమౌ) బృహ
తికా (తథా,) 322. సం
వ్యాన ముత్తరీయంచ
చోళః కూర్పాసకోఽ-
(స్త్రియాం),
నిశార (స్తు ప్రావరణే
హిమానిలనివారణే.)
(అర్ధోరుకం వరస్త్రీ
ణాం స్యా) చ్చణ్డాతక
(మంశుకం),

(స్యాత్త్రి) ష్వాప్రప
దీనం (తత్ప్రా)ప్నోత్యా
ప్రపదం హి యత్)
32౯
(అస్త్రీ) వితాన ము
ల్లోచో
దూష్యాద్యం వస్త్ర
వేశ్మని,
ప్రతిసీరా యవనికా
స్యాత్తిరస్కరిణీ (చసా).
పరిక ర్మాఙ్గసంస్కార
(స్స్యా)
న్మార్ష్టి ర్మార్జనా మృ

ముదుగుకోకపేళ్ళు.　　[అచుకోకపేళ్ళు.

నిచోళః-ప్రచ్ఛదపటః॥పు॥ ౨-పఱుపుపైఁబ
రల్లకః-కమ్బళః॥పు॥ ౨ కంబళిపేళ్లు.

అన్తరీయం - ఉపసంవ్యానం - పరిధానం-
అధోంశుకం॥న॥౪-కట్టువస్త్రముపేళ్ళు.

ప్రావారః-ఉత్తరాసఙ్గః॥పు॥ -బృహతికా॥స్త్రీ॥-
సంవ్యానం-ఉత్తరీయం ॥న॥ ౫-ఉత్తరీయము
పేళ్ళు. పైని వేసికొను నంగవస్త్రము,

చోళః॥పు॥- కూర్పాసకః॥న్న॥ ౨-స్త్రీపురుషు
ల కుబుసముపేళ్ళు అవికపేళ్లనికొందఱు.

నిశారః॥పు॥ ౧-హిమానిలనివారణే=మంచు
సుగాలినిపోఁగొట్టు, ప్రావరణే=పచ్చడముపేరు.

చణ్డాతకం॥న॥ [ప]॥పు॥-వరస్త్రీణాం = వార
స్త్రీలయొక్క, అర్ధోరుకం = తొడలనుసగముగ
ప్పుచున్న, అంశుకం=వస్త్రముపేరు.చల్లాడము,

అప్రపదీనం ॥త్రి॥ ౧-యత్ =ఏవస్త్రము, ఆ

ప్రపదం =మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి=వ్యాపిం
చునో, తత్ =ఆవస్త్రముపేరు.అంగీపావడమొద
లైనది.

వితానం ॥న్న॥-ఉల్లోచః [పా] ఉల్లాభః॥పు॥
౨-మేల్కట్టుపేళ్ళు, చందువ.

దూష్యం-వస్త్రవేశ్మ॥న్-న॥ ఈ౨నుఆద్యపద
ముచేఁబటకుటీరాదిశబ్దములునుగుడారముపేళ్లు.

ప్రతిసీరా-యవనికా (పా) జవనికా-తిరస్క
రిణీ ॥స్త్రీ॥౩- తెరబట్టపేళ్లు.　　Screen.

పరికర్మ॥న్-న॥అఙ్గసంస్కారః ॥పు॥ ౨- దేహ
మునందలిమురికిపోఁగొట్టుటపేళ్లు.

మార్ష్టిః-మార్జనా-మృజా॥స్త్రీ॥౩-చన్దనకుంకుమా

3౧౮గజా,
ఉద్వర్త నోత్సాదనే
(ద్వేసమే)
ఆప్లావ ఆప్లవః స్నానం
చర్చా తు చర్చిక్యం
స్థాసకో
3౧౨ ఽథ ప్రబోధనం, అను
బోధః

పత్త్ర లేఖా పత్త్రాఙ్గుళి
(రిమే సమే). 3౮౨

తమాలపత్త్ర తిలక
3౧౮ చిత్ర కాణి విశేషకం,
(ద్వితీయం చ తురీయం
చ నస్త్రియా)
(మథ) కుఙ్కుమం.
3౮3. కాశ్మీరజన్మాగ్ని
శిఖం వరం బాహ్లీక పీత
3౨౧ నే, రక్త సంకోచపిశున
ధీర లోహిత చన్దనం.
లాక్షా రాక్షా జతు (క్లీ
బే) యావో ఽలక్తో
3౨3 ద్రుమామయః,

లవంగం దేవకుసుమం
శ్రీసంజ్ఞ
(మథ) జాపకం.
కాలేయకంచ కాలాను
సార్యం చా

దులచేత దేహమునందలిమురికిపోగొట్టుటపే
ఉద్వర్తనం - ఉత్సాదనం ॥న॥ ౨-నలుగుపే
[నముపే
ఆప్లావః-ఆప్లవః ॥పు॥-స్నానం ॥న॥ 3-
చర్చా॥స్త్రీ॥-చర్చిక్యం (పా) చార్చిక్యం ॥న॥-స్థా
కః॥పు॥3-కుంకుమము మొదలైనవానిపూత
ప్రబోధనం ॥న॥-అనుబోధః॥పు॥-౨-సుగం
ద్రవ్యములయందు నణఁగియున్న పరిమళము
ప్రకాశింపఁజేయు తైలాదులపేళ్ళు.
పత్త్రలేఖా (పా) పత్త్రరేఖా పత్త్రాంగులి॥
౨-స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచే
యఁబడుమకరికాపత్త్రాదులపేళ్ళు.
తమాలపత్త్రం - తిలకం-చిత్రకం - విశే
కం ర - నొసటిబొట్టుపేళ్లు. వీనిలో-ద్వితీయ
చ-రెండవదియు, తురీయం చ = నాలవదియు
నస్త్రియాం॥పు॥కడమ ౨ ను॥న॥
కుఙ్కుమం - కాశ్మీరజన్మ ॥న॥ అగ్నిశిఖం
వరం॥ బాహ్లీకం (పా) బాహ్లికం - పీతనం
రక్తం-సంకోచపిశునం (ప) సంకోచం - ధీ
నం-ధీరం (పా) వీరం - లోహితం-చన్దనం
లోహితచన్దనం ॥న॥ ౧౧. కుంకుమపువ్వుపే
లాక్షా - రాక్షా (పా) రక్షా॥స్త్రీ॥-జతు॥
యావః-అలక్తః-ద్రుమామయః ॥పు॥ ౬ - లక్క
పేళ్ళు. Lac; W

లవఙ్గం - దేవకుసుమం - శ్రీసంజ్ఞం॥న॥ 3
కరాపువుపేళ్లు, లవంగము. Clo
జాపకం(పా)జావకం - కాలేయకం -
నుసార్యం ॥న॥ 3-పచ్చపంటిగంధముపేళ్లు
గంధద్రవ్యమని కొందఱు.

(థ సమార్థకమ్), వంశ
కాగురు రాజార్హ లో
హ క్రిమిజ జోఙ్గకమ్.
కాలాగు ర్వగురుః
(స్యాత్తు) మఙ్గళ్యం (మల్లి
గన్ధియుక్),
యక్షధూప స్సర్జరసో
ఽరాళ స్సర్వరసా వపి.
3౮౨. బహురూపోఽ
వ్యథ వృకధూప కృత్రి
మధూపకౌ,
తురుష్కః పిణ్డక స్సి
ల్హో యావనోఽప్యథ

పాయసః, 3౮౩. శ్రీ
వాసో వృక్షధూపోఽపి
శ్రీవేష్ట సరళద్రవౌ,
మృగనాభి ర్మృగమ
దః కస్తూరీ చాథ
కోలకమ్. 3౮౪. త
క్కోలకం కోశఫల

(మథ) కర్పూర (మస్త్రి
యామ్), ఘనసార శ్చ
న్ద్రసంజ్ఞ స్సితాభ్రో హి
మవాలుకా. గన్ధసారో
మలయజో భద్రశ్రీశ్చ
న్దనో(ఽస్త్రియామ్).
తైలపర్ణిక గోశీర్షే హ
రిచన్దన (మస్త్రియామ్).

వంశికమ్ (పా) వంశికమ్-అగురు- రాజార్హమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోఙ్గకమ్॥న॥౬-అగురు వేళ్లు. [పు.

కాలాగురు ॥న॥-అగురుః॥పు॥ ౨-కృష్ణాగురు

మఙ్గళ్యమ్ ॥న॥౧-మల్లిగన్ధియుక్ = మల్లెపువ్వులవాసనగల కృష్ణాగురు పేరు.

యక్షధూపః-సర్జరసః-అరాళః (ప) రాళః-సర్వరసః-బహురూపః ॥పు॥ ౫-సజ్జరసము పేళ్లు. Resin.

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨-అనేక పరిమళ వస్తువులచేఁ జేయఁబడిన ధూపము పేళ్లు.

తురుష్కః-పిణ్డకః-సిల్హః-యావనః॥పు॥ ౪-తురుష్క దేశమునందుఁ బుట్టుఅందుగుబంక పేళ్లు.

పాయసః-శ్రీవాసః-వృక్షధూపః-శ్రీవేష్టః-సరళద్రవః॥పు॥౫-సరళ దేవదారువులబంక పేళ్లు. Terpentine.

మృగనాభిః ॥పు॥-మృగమదః ॥పు॥-కస్తూరీ ॥స్త్రీ॥ 3-కస్తూరిపేళ్ళు. Musk.

కోలకమ్ - తక్కోలకమ్ (పా) కక్కోలకమ్ (పా) కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥న॥3- తక్కోలపు చెట్టుపేళ్ళు. దానియొక్క ఫలమని కొందఱు.

కర్పూరమ్ ॥పు॥-ఘనసారః-చన్ద్రసంజ్ఞః- సితాభ్రః (పా) సితాభః ॥పు॥-హిమవాలుకా ॥స్త్రీ॥ ౫-కర్పూరము పేళ్ళు. Camphor.

గన్ధసారః-మలయజః- భద్రశ్రీః॥పు॥-చన్దనః ॥పు॥ ౪-చందనము పేళ్లు. Sandal.

తైలపర్ణికమ్॥న॥౧-మిక్కిలిచల్లనైన తెల్లచందనము. గోశీర్షమ్॥న॥౧-మిక్కిలివాసనగలచంద

నము. హరిచన్దనమ్॥న॥ ౧-మామిడిపండువా

సగలపసుపువన్నె చందనము. ఈ 3 ను పసు

పన్నె చందనము పేళ్లనికొందఱు.

33 తిలపర్ణీ తు పత్త్రాఙ్గం రఞ్జనం రక్తచందనమ్, కుచన్దనం చాథ జాతికోశ జాతిఫలే (సమే). 3౯-౨

తిలపర్ణీ॥సీ॥ [ప] తిలపర్ణ॥న్-పు॥-పత్త్రాఙ్గ

రఞ్జనం-రక్తచన్దనమ్-కుచన్దనమ్॥న॥౫ - ఎఱ్ఱ

చందనము పేళ్ళు. Red Sandal.

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్ ॥న॥ ౨ - జాజికా

1333 (కర్పూరాగరుకస్తూరీకక్కోలై) ర్యక్షకర్దమః, గాత్రానులేపనీ వర్తి ర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలేపనమ్. 3౯-3

యక్షకర్దమః॥పు॥ ౧ - కర్పూరాగరుకస్తూ

రికక్కోలములతోఁగూడిన గంధము పేరు.

గాత్రానులేపనీ-వర్తిః ॥సీ॥ ౨ - సుగంధ

ద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపినముద్దపేళ్లు. వర్ణకమ్

విలేపనమ్॥న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదిపినగంధా

పేళ్ళు. కొందఱీనాలుగును మైపూఁతపేళ్లు

చూర్ణాని వాసయోగా స్స్యు

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః॥పు॥ ౨-గంధ

బొడిపేళ్ళు. Perfume.

1341 ర్భావితం వాసితం(త్రిషు), (సంస్కారో గన్ధమాల్యాద్యై ర్యస్స్యా త్త)దధివాసనమ్. 3౯-౪

భావితమ్ వాసితమ్॥త్రి॥ ౨-వాసనవ

అధివాసనమ్॥న॥౧ -గన్ధమాల్యాద్యైః=గం

ధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యఃసంస్కా

స్యాత్ =ఏసంస్కారముగలదో.తత్ =దాని

మాల్యం మాలా స్రజౌ (మూర్ధ్ని)

మాల్యమ్॥న॥-మాలా-స్రక్॥జ్-సీ॥3 -

మూర్ధ్ని=శిరస్సునందలి పువ్వులదండపేళ్ళు.

1343 (కేశమధ్యే తు) గర్భకమ్.

గర్భకమ్॥న॥[ప]॥పు॥౧- కేశమధ్యే=వెండ్ర

లోఁబయటికి తెలియునట్లుముడిచినపూదండ

ప్రభ్రష్టకం శిఖాలమ్బి)

ప్రభ్రష్టకమ్ ॥న॥ ౧-శిఖాలమ్బి = సిగ

లెడు పూదండపేరు.

(పురోన్యస్తం) లలామకమ్. 3౯-౫

లలామకమ్॥ న॥౧-పురోన్యస్తమ్ = ని

లుపఁబడునట్లు ముందుఁగట్టినపూదండ

ప్రాలమ్బ (మృజులమ్బి) స్యా త్కణ్ఠా

ప్రాలమ్బమ్॥న॥౧-కణ్ఠాత్ =మెడనుండి

లమ్బి = చక్కగా ఱొమ్మునవ్రేలుపూదండ

ద్వైకక్షకం (తుతత్, య త్తిర్యక్ క్షిప్త ము రసి)	వైకక్షకమ్[పా]వైకక్ష్యకమ్॥న॥౧-ఉరసి = ఱొమ్మున, తిర్యక్=జందెమువలెనడ్డముగా, క్షిప్తమ్-వైచికొన్న, తత్=ఆపూదండపేరు.
(శిఖా) స్వాపీడ శేఖ రౌ. ౩౯౬	ఆపీడః-శేఖరః॥పు॥౨-శిఖాసు=శిఖలమీఁదఁ జుట్టఁబడు పూదండపేరు.
రచనా స్యా త్పరిస్పన్ద	రచనా॥స్త్రీ॥-పరిస్పన్దః॥పు॥౨-మాల్యాదులచే నైన శృంగారవిశేషమును బుట్టించుటపేళ్ళు.
ఆభోగః (ప రి పూర్ణ తా),	ఆభోగః॥పు॥౧(వస్తువులకుఁగానిగుణాదులకుఁ గాని)పరిపూర్ణతా=నిండియుండుటపేరు. [డు.
ఉపధానం తూపబర్హః	ఉపధానమ్॥న॥ఉపబర్హః-॥పు॥౨ తలగడదిం
శయ్యాయాం శయనీ యవత్. ౩౯౭.శయనం	శయ్యా॥స్త్రీ॥-శయనీయమ్-శయనమ్॥న॥ ౩-పఱుపు పేళ్లు. పానుపు. Bed.
మఞ్చ పర్యఙ్క పల్య ఙ్కాఃఖట్వయా (సమాః),	మఞ్చః-పర్యఙ్కః-పల్యఙ్కః॥పు॥ - ఖట్వా॥స్త్రీ॥ ౪-మంచముపేళ్ళు. Cot. [ళ్ళు. బంతి.
గేన్దుకః కన్దుకో	గేన్దుకః-కన్దుకః (పా)కణ్డుకః॥పు॥౨-చెండుపే
దీపః ప్రదీపః	దీపః-ప్రదీపః॥పు॥౨-దీపముపేళ్ళు. Lamp.
పీఠ మాసనమ్. ౩౯౮	పీఠమ్-ఆసనమ్-॥న॥౨-పీఁటపేళ్లు. [సంపుటము.
సముద్గక స్సంపుటకః	సముద్గకః-సంపుటకః॥పు॥౨-కరాటముపేళ్లు,
ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః,	ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥పు॥౨-తమ్మపడిగముపేళ్లు. [చిక్కంటియు.
ప్రసాధనీ కఙ్కతికా	ప్రసాధనీ-కఙ్కతికా॥స్త్రీ॥౨ - దువ్వెనపేళ్ళు,
పిష్టాతః పటవాసకః, ౩౯౯	పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౨-చీరలువాసనకట్టు ద్రవ్యముపేళ్ళు. [॥పు॥౩-అద్దముపేళ్ళు.
దర్పణే ముకురాదర్శౌ	దర్పణః - ముకురః (పా) మకురః-ఆదర్శః-
వ్యజనం తాళవృన్తకమ్	వ్యజనమ్- తాళవృన్తకమ్॥న॥౨-విసనకఱ్ఱపేళ్లు.
ఇతి మనుష్యవర్గః.	మనుష్యులతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసె.

సన్తతి ర్గోత్ర జనన కులా న్యభిజ నాన్వయౌ. ౪౦౦. వంశో ఽన్వవా	సంతతిః॥స్త్రీ॥గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥న॥-అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః-సంతానః॥పు॥ ౯-వంశముపేళ్ళు. Race.

య స్సన్తానో
వర్ణా (స్స్యుర్బ్రా)హ్మ
(ణాదయః), [విప్రక్షత్త్రి
య విట్ఛూద్రా శ్చాతు
ర్వర్ణ్యమితి స్మృతమ్]
రాజబీజీ రాజవంశ్యో
బీజ్యస్తు కులసమ్భవః. ౪౦౧

మాహాకుల కులీ నా
ర్య సభ్య సజ్జన సాధవః,
బ్రహ్మచారీ గృహీ వా
నప్రస్థో భిక్షు
(శ్చతుష్టయే). ౪౦౨
ఆశ్రమో(౽స్త్రీ

ద్విజా త్యగ్రజన్మభూ
దేవ బాడబాః, విప్రశ్చ
బ్రాహ్మణో
(౽సౌ)షట్కర్మా(యా
గాదిభి ర్యుతః). ౪౦౩

విద్వా న్విపశ్చి ద్దోషజ్ఞ
స్సన్ సుధీః కోవిదో బు
ధః,ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రా
జ్ఞః సంఖ్యావా న్పణ్డితః
కవిః ౪౦౪. ధీమాన్
సూరిః కృతీ కృష్టి ర్లబ్ధ
వర్ణో విచక్షణః, దూర
దర్శీ దీర్ఘదర్శీ

వర్ణః॥పు॥౧-బ్రాహ్మణాదయః = బ్రాహ్మణు క్షత్త్రియులు వైశ్యులుశూద్రులుఅనునాలుగు జాతులపేరు. Tribe

[మునందుఁ బుట్టినవానిపేళ్లు

రాజబీజీ॥న్॥రాజవంశ్యః॥పు॥ ౨-రాజవం

బీజ్యః-కులసంభవః ॥పు॥౨-ఏదైననొకవం మునందుఁ బుట్టినవానిపేళ్ళు.

మాహాకులః-కులీనః-ఆర్యః-సభ్యః-సజ్జనః-సాధుః॥పు॥౬-మంచికులమునఁ బుట్టినవానిపేళ్లు

బ్రహ్మచారీ॥న్॥-గృహీ॥న్॥-వానప్రస్థః-భిక్షుః॥పు॥-ఈరనువరుసగా బ్రహ్మచారికినిగృహస్థునకును తపస్వికిని సన్యాసికిని పేళ్ళు. Ascetic

ఆశ్రమః ॥పు॥౧-ఇది-చతుష్టయే = బ్రహ్మచర్యము మొదలగునాల్గింటియందును వర్తించును

ద్విజాతిః॥-అగ్రజన్మా॥న్॥-భూదేవః-బాడబః విప్రః-బ్రాహ్మణః॥పు॥౬-బ్రాహ్మణునిపేళ్ళు. Brahmin

షట్కర్మా॥న్-పు॥౧-యాగాదిభిః = యజన యాజనాధ్యయనాధ్యాపనదానప్రతిగ్రహము లతో, యుతః=కూడిన, అసౌ=బ్రాహ్మణునిపే

విద్వాన్॥స్॥విపశ్చిత్॥త్॥-దోషజ్ఞః-సన్ సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః-మనీషీ॥న్॥-జ్ఞః ప్రాజ్ఞః-సంఖ్యావాన్॥త్॥పణ్డితః-కవిః-ధీమాన్॥త్॥ సూరిః [ప] సూరీ ॥న్॥-కృతీ॥న్॥-కృష్టిః లబ్ధవర్ణః-విచక్షణః ॥పు॥ ౨౦-విద్వాంసునిపే దూరదర్శీ॥న్॥-దీర్ఘదర్శీ ॥న్ - పు॥ ౨-దూర ఆలోచనగలవానిపేళ్లు. ఈ౨౨ను విద్వాం పేళ్లని కొందరు. Learned man

శ్రోత్రియ శ్ఛాన్దసౌ (సమౌ). ౪౦౫

శ్రోత్రియః-ఛాన్దసః ॥పు॥ ౨-వేదముఁజదివిన వానిపేళ్లు. Spiritualist.

ఉపాధ్యాయోఽధ్యాపకో

ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః ॥పు॥ ౨-వేదముఁ జదివించువానిపేళ్ళు. Teacher.

(ఽథ స్యాన్నిషేకాదికృ)ద్గురుః,

గురుః ॥పు॥ ౧-నిషేకాదికృత్=గర్భాధానము మొదలయినకర్మములను చేయుతండ్రి పేరు.

(మన్త్రవ్యాఖ్యాకృ)దాచార్య

ఆచార్యః ॥పు॥ ౧-మన్త్రవ్యాఖ్యాకృత్=కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁజదివించి దాని యర్థమును దెలియఁ జెప్పువానిపేరు.

ఆదేష్టా(త్వధ్వరే) వ్రతీ. ౪౦౬. యష్టా చ యజమానశ్చ

ఆదేష్టా॥ఋ-పు॥౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిషయమయిన యుపదేశముఁ జేయువానిపేరు. వ్రతీ॥న్॥-యష్టా॥ఋ॥-యజమానః॥పు ౩-యజ్ఞముఁ జేయువానిపేళ్ళు. [మునందుఁగర్తయైన,సః=వానిపేరు.

(స సోమవతి) దీక్షితః.

దీక్షితః ॥పు॥ ౧-సోమవతి=సోమముగలయజ్ఞ

(ఇజ్యాశీలో) యాయజూకో

యాయజూకః ॥పు॥ ౧-ఇజ్యాశీలః=పలుమాఱు యజ్ఞముఁ జేయుస్వభావముగలవానిపేరు.

యజ్వా తు (విధినేష్టవాన్.) ౪౦౭

యజ్వా॥న్-పు॥ ౧-విధినా = యథాశాస్త్రముగా, ఇష్టవాన్=యజ్ఞము చేసినవానిపేరు.

(స గీష్పతీష్ట్యా) స్థపతిః

స్థపతిః ॥పు॥ ౧-గీష్పతీష్ట్యా=బృహస్పతి పేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞము చేసినవానిపేరు.

సోమపీథీ తు సోమపాః,

సోమపీథీ॥న్॥[పా]సోమపీతీ॥న్॥-సోమపాః॥పు॥ ౨-యజ్ఞముఁ జేసి సోమపానముఁ జేసిన వానిపేళ్ళు.

సర్వవేదా (స్స యేనేష్టో యాగ స్సర్వస్వదక్షిణః). ౪౦౮

సర్వవేదాః ॥స్-పు॥ ౧-సర్వస్వదక్షిణః=తన సొమ్మంతయుదక్షిణగాఁ గలవిశ్వజిత్తు మొదలయిన, యాగః=జన్నము, యేన=ఎవనిచేత, ఇష్టః= చేయఁబడినదో వానిపేరు.

అనూచానః (ప్రవచనే సాఙ్గేఽధీతీ గురో స్తు యః).

అనూచానః॥పు॥౧-గురోః=ఒకగురువువలన, సాంగేప్రవచనే= షడంగములతోఁగూడిన వేదమును [illegible] అధీతీ యః=చదివినవానిపేరు.

(లబ్ధానుజ్ఞ) స్సమావృత్తః

సమావృత్తః॥పు॥ ౧-లబ్ధానుజ్ఞః=వేదాధ్యయనము చేసిన వెనుక గురువుచేత గృహస్థాశ్రమునకు ననుమతిఁబొందినవానిపేరు.

సుత్వా (త్వభిషవేకృతే). ౪౦౯

సుత్వా ॥న్-పు॥ ౧-అభిషవేకృతీ=జన్నమందలి సోమలతను గొట్టిపిడిచినవానిపేరు.

౧౩౨౩

ఛాత్రాన్తేవాసినౌ శిష్యే

ఛాత్రః - అన్తేవాసీ ॥న్॥ - శిష్యః॥పు॥ శిష్యుని పేళ్లు. Pup

శైక్షాః ప్రాథమకల్పికాః,

శైక్షః-ప్రాథమకల్పికః ॥పు॥ ౨ - అప్పుడు చదువనారంభించినశిష్యునిపేళ్ళు.

(ఏకబ్రహ్మవ్రతా చారామిథః) స్సబ్రహ్మచారిణః. ౪౧౦

సబ్రహ్మచారీ॥న్॥పు॥ ౧-ఏకబ్రహ్మవ్రతాచారి ఒకగురువునొద్దనొక వేదము చదువనొకవ్రతమ్ నాచరించువారికి, మిథః=తమలోఁదమకుపే

౧౩౨౪

సతీర్థ్యా స్త్వేక గురవ

సతీర్థ్యః-ఏకగురుః ॥పు॥ ౨-ఒకగురువునొద్ద వేదముగానిమఱియొకటిగాని చదువువారిపే

(శ్చితవానగ్ని) మగ్నిచిత్,

అగ్నిచిత్ ॥పు॥ ౧-అగ్నించితవాన్ =అగ్నిచయనము చేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని.

(పారం పర్యోప దేశే స్యా) దైతిహ్య మితిహాఽ (వ్యయమ్. ౪౧౧

ఐతిహ్యమ్॥న॥-ఇతిహ॥అవ్య॥ ౨-పారంపర్యోపదేశే = పారంపర్యము చేతవచ్చినయుపదేశము రు. ఇట్లనికదా పారంపర్యముగలదుఅనియ

౧౩౨౫

ఉపజ్ఞా (జ్ఞానమాద్యం స్యాత్)

ఉపజ్ఞా ॥స్త్రీ॥ ౧-ఆద్యంజ్ఞానమ్ = ఉపదేశము లేక తనంతటనే మొదటఁబుట్టినజ్ఞానము

(జ్ఞాత్వాఽఽరమ్భ) ఉపక్రమః,

ఉపక్రమః॥పు॥ ౧-జ్ఞాత్వా=ఇదియాలా సిద్ధించునని యుపాయము దెలిసి,ఆరమ్భః=ఆరంభించుటకుఁ బేళ్ళు. Beginn

యజ్ఞ స్సవోఽధ్వరో యాగ స్సప్తతన్తు ర్మఖః క్రతుః. ౪౧౨

యజ్ఞః-సవః-అధ్వరః- యాగః-సప్తతన్తుః- మఘః (పా) మఖః-క్రతుః ॥పు॥ ౭-యజ్ఞము పేళ్ళు. A sacri

౧౩౨౬

పాఠో హోమ శ్చాతిథీనాం సపర్యా తర్ప

పాఠః = వేదపాఠము, హోమః = దేవాదిహోమము, అతిథీనాం సపర్యా

ణం బలిః, ఏ తే పఞ్చమ హా యజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞా దినామకాః. ౪౧౩

పూజ, తర్పణమ్=పితృతర్పణము, బలిః=భూతబలి, ఏ తే=అనునీ౫ను, పఞ్చమహాయజ్ఞాః=పంచమహాయజ్ఞములనఁబడును. ఇ వేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః=బ్రహ్మ యజ్ఞము దేవయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞముభూతయజ్ఞమును పేళ్లు గలవి.

సమజ్యా పరిష ద్గోష్ఠీ సభా సమితిసంసదః, ఆస్థానీ (క్లీబ) మాస్థానం (స్త్రీనపుంసకయో) స్స దః, ౪౧౪

సమజ్యా-పరిషత్ ॥ద॥ -గోష్ఠీ-సభా - సమితిః- సంసత్ ॥ద॥-అస్థానీ ॥సీ॥ -ఆస్థానమ్॥న॥సదః ॥స॥-॥న॥౯- సామాన్యముగాసభ పేళ్ళు ఆస్థానీశబ్దము మొదలు 3ను దొరలున్నసభ పేళ్లనికొందఱందురు. Assembly.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్ఘవి ర్గేహాత్)

ప్రాగ్వంశః ॥పు॥ ౧-హవిర్గేహాత్ = హవిస్సులను బెట్టియున్నగృహముకంటె, ప్రాక్=పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయిన వారుండుకొఱకునిర్మింపఁబడిన గృహము పేరు.

సదస్యా విధిదర్శినః,

సదస్యః-విధిదర్శీ ॥న-పు॥ ౨-యజ్ఞమునందు హెచ్చుతక్కువలు రాకుండఁగని పెట్టియున్నఋత్విక్కులపేళ్ళు.

సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యా స్సామాజికా (శ్చ తే). ౪౧౫

సభాసత్ ॥త॥ సభాస్తారః- సభ్యః-సామాజికః ॥పు॥ ౪-సభయందుండువానిపేళ్ళు, Member.

అధ్వ ర్యూద్గాతృ హో తా రో (యజు స్సామర్గ్వేదః క్రమాత్)

అధ్వర్యుః-ఉద్గాతా॥ఋ॥ - హోతా ॥ఋ-పు॥ ఈ 3 ను, క్రమాత్=వరుసగా, యజుస్సామర్గ్వేదః = యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋగ్వేదమును నెఱిఁగిన ఋత్విక్కులపేళ్లు.

(ఆగ్నీధ్రాద్యా ధనై ర్వ ర్యా) ఋ త్వి జో యాజకాశ్చ తే. ౪౧౬

ఋత్విక్ ॥జ॥ యాజకః॥పు॥ ౨-ధనైః=యజ్ఞకర్తధనముచేత, వర్యాః=వరింపఁదగిన, ఆగ్నీధ్రాద్యాః=అగ్నీధ్రుఁడు మొదలయిన పదునా ర్వుర పేళ్ళు. Priest

వేదిః పరిష్కృతా భూమిః
(సమే) స్థణ్డిల చత్వరే.

వేదిః(సా). వేదీ॥స్త్రీ॥౧-పరిష్కృతా=యజ్ఞము అలుకులు చదరముగాదీర్చిన, భూమిః=భూమి

స్థణ్డిలమ్-చత్వరమ్॥న॥౨-అగ్నిహోత్రు నుంచుకొనుటకుసంస్కారము చేయఁబడినస్థాన పేళ్ళు. Sacrificial plac

చషాలో యూపకటకః

చషాలః-యూపకటకః॥పు॥౨- యూపస్త మునందలి కొయ్యతోఁ జేసిన కడియము పే

కుమ్బా (సుగహనా వృతిః). ౪౧౭

కుమ్బా॥స్త్రీ॥ ౧- యజ్ఞశాలచుట్టుకు మిక్కిలిగహనమయిన వెలుగు పేరు.

(యూపాగ్రం) తర్మ

తర్మ॥న్-న॥౧=యూపముకొన పేరు.

(నిర్మన్థ్యదారుణి) త్వరణి (ర్ద్వయోః),

అరణిః॥పుస్త్రీ॥ ౧- నిర్మన్థ్యదారుణి=అగ్నిని పుట్టించుటకై మథింపఁదగినమ్రాని పేరు.

దక్షిణాగ్ని ర్గార్హపత్యాఽఽహవనీయౌ (త్రయో) ఽగ్నయః. ౪౧౮

దక్షిణాగ్నిః-గార్హపత్యః-ఆహవనీయః ఈ3ను ప్రత్యేకముగాఁ దనుతమ పేళ్ల చేతఁ స్థములయిన మూఁడగ్నుల పేళ్లు.

(అగ్నిత్రయ మిదం) త్రేతా

త్రేతా॥స్త్రీ॥౧ ఇదమ్=ఇది, అగ్నిత్రయమ్ ఒకమాటచేత మూఁడగ్నులకును పేరు.

ప్రణీత (స్సం స్కృతో ఽనలః),

ప్రణీతః॥పు॥ ౧-సంస్కృతః=మంత్రము సంస్కరింపఁబడిన, అనలః=అగ్ని పేరు.

సముహ్య పరిచాయ్యోపచాయ్యా (అగ్నౌ ప్రయోగిణః).

సమూహ్యః-పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః 3-అగ్నౌ = యజ్ఞాగ్నియందు, ప్రయోగిణ ప్రయోగింపఁదగిన నామముల పేళ్లు.

(యో గార్హపత్యా దానీయ దక్షిణాగ్నౌ ప్రణీయతే, తస్మి) న్నానాయ్యోఽ

ఆనాయ్యః॥పు॥౧-గార్హపత్యాత్=గార్హ త్యాగ్నినుండి, ఆనీయ=తెచ్చి. యః=ఏ దక్షిణాగ్నౌ=దక్షిణాగ్నియందు, ప్రణీయ పరిణయింపఁబడునో, తస్మిన్=దాని పేరు.

థాగ్నాయీ స్వాహా చహుతభుక్ప్రియా.

అగ్నాయీ - స్వాహా-హుతభుక్ప్రియా 3-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్ళు.

(ఋక్) సామిధేనీ ధా

సామిధేనీ-ధాయ్యా॥స్త్రీ॥ ౨ అగ్నినమి

ర్యా చ (యాసాస్య ద గ్నిసమిద్ధనీ),	అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్-వేద ఋక్కు పేళ్ళు.
(గాయత్రీ ప్రముఖం) ఛన్దో	ఛన్దః॥స్-న॥౧-గాయత్రి మొదలయినయిరువదియాఱు ఛందస్సుల పేరు. Meter.
(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్). ౭_౧	చరుః॥పు॥౧-హవ్యపాకే = అగ్నియందు వేల్వఁదగినపక్వాన్నము పేరు. Oblation. ౧౩
ఆమిక్షా (సా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధి యోగతః),	ఆమిక్షా॥స్త్రీ॥౧-శృతోష్ణే=కాఁచఁబడి వేఁడియైన, క్షీరే = పాలయందు, దధియోగతః = పెరుఁగుకూర్చుటవలననైన వికారము పేరు.
ధవిత్రం (వ్యజనం తద్య ద్రచితం మృగచర్మణా). ౭_౨	ధవిత్రమ్(పా) ధువిత్రమ్ ॥న॥ ౧-యజ్ఞమునందగ్నిప్రజ్వలనముకొఱకు, మృగచర్మణా=ఇఱ్ఱితోలుచేత,రచితమ్=చేయఁబడిన, వ్యజనమ్=విసనకఱ్ఱపేరు. ౧౩
పృషదాజ్యం (సదధ్యాజ్యే)	పృషదాజ్యమ్ ॥న॥౧-సదధ్యాజ్యే=పెరుఁగుతోఁగూడిన నేతిపేరు.
పరమాన్నం తు పాయసమ్,	పరమాన్నమ్॥న॥-పాయసమ్ ॥న॥ (ప) ॥పు॥ ౨-పాలుపోసివండిన యన్నము పేళ్ళు.
హవ్య కవ్యే (దైవపైత్రే) అన్నే)	హవ్యమ్-కవ్యమ్ ॥న॥ ౨-దైవపైత్రే = దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన, అన్నే=అన్నము పేళ్ళు.
పాత్రం (స్రువాదికమ్). ౭_౩	పాత్రమ్ ॥న॥౧-స్రువాదికమ్=స్రువము మొదలయిన యజ్ఞపాత్రల కన్నిటికిని పేరు. ౧౪౦
ధ్రువో పభృజ్జుహూ (ర్నాతు)స్రువో (భేదాః స్రుచః స్త్రియః),	ధ్రువా-ఉపభృత్-జుహూః ॥స్త్రీ॥-స్రువః॥పు॥ ౪-స్రుచః భేదాః=స్రుక్కుభేదముల పేళ్ళు.
ఉపాకృతః (పశు రసౌ యోఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః), ౭_౪	ఉపాకృతః॥పు॥౧-క్రతౌ=యజ్ఞమునందు, యః=ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య=అభిమంత్రించి, హతః=హింసింపఁబడినదో, అసౌపశుః=ఈపశువు పేరు. ౧౪౦
పరమ్పరాకం శసనం	పరమ్పరాకమ్-శసనమ్(పా) శమనమ్-ప్రోక్ష

ప్రోక్షణం చ (వధార్థ
కమ్),
(వాచ్యలిఙ్గాః) ప్రమీ
తో ప స మ్ప న్న ప్రోక్షి
౧౮౦౫ తా (హ తే), ౪౨౫
సా న్నా య్యం హ వి
(రగ్నౌ తు హుతం త్రి
షు) వషట్కృతమ్,
దీక్షాన్తో ఽవభృథో
(యజ్ఞే)
(తత్కర్మార్హంతు (య
౧౮౦౭ జ్ఞియమ్. ౪౨౬ (త్రిష్వ
థ క్రతుక) ర్మేష్టం
పూ ర్తం (ఖా తా దిక
ర్మయత్),
అమృతం విఘసో (య
జ్ఞ శేషభో జ న శే ష
౧౮౦౮ యోః). ౪౨౭
త్యాగో విహాపితం దా
న ముత్సర్జన విసర్జనే,
విశ్రాణనం వితరణం స్ప
ర్శనం ప్రతిపాదనమ్.
౧౮౧౧ ౪౨౮. ప్రాదేశనం నిర్వ
పన మపవర్జన మంహతిః,

ణమ్ ॥న॥౩-వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునందలి ప
వధ పేళ్ళు.

ప్రమీతః-ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ ౩ .
తే=యజ్ఞమునహింసింపఁబడినపశువు మొదలై
దాని పేళ్లు. ఈ ౩ ను - విశేష్యలింగముగల

సాన్నాయ్యమ్-హవిః ॥స్-న॥ ౨ అగ్నియ
దు వేల్వఁదగినహవిస్సు పేళ్లు.సాన్నాయ్యశబ్ద
దధిపయోరూపమైన హవిస్సుపేళ్లనికొందఱు

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧-అగ్నౌ=అగ్నియం
హుతమ్= వేల్వఁబడిన హవిస్సు పేరు.

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥పు॥౨-యజ్ఞే=యజ్ఞా
తమునందలి న్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారము
అకుఁ జేయునిష్టి పేళ్ళు.

యజ్ఞియమ్॥ త్రి॥౧-తత్కర్మార్హమ్=ఆయ
కర్మమునకుఁ దగినవస్తువు పేరు.

ఇష్టమ్ ॥న॥ ౧ క్రతుకర్మ = క్రతువునం
హోమదానాదిక్రియ పేరు.

పూర్తం॥న॥౧-ఖాతాదికర్మయత్ =గుంట
గుళ్లుతోఁటలు మొదలైనవాని నిర్మించుట పే

అమృతం ॥న॥-విఘసః ॥పు॥ ఈ ౨-వరుస
యజ్ఞ శేషభోజన శేషయోః=జన్నమును జేయ
గా మిగిలినయాజ్యాదులకును దేవబ్రాహ్మణు
భుజింపఁగా మిగిలిన యన్నాదులకును పే

త్యాగః॥పు॥-విహాపితమ్(పా) విహాయిత
దానమ్ - ఉత్సర్జనమ్-విసర్జనమ్ - విశ్రాణన
వితరణం - స్పర్శనం - ప్రతిపాదనం - ప్రా
నం - నిర్వపనం - అపవర్జనం (పా) అపవర్జ
॥న॥ అంహతిః॥స్త్రీ॥౧౩-ఈవి పేళ్ళు.

(మృతార్థం తదహర్దానం త్రిషుస్యా) దౌర్ధ్వదైహికమ్. ౪౨౯

ఔర్ధ్వదైహికం (పా)ఔర్ధ్వదేహికం॥త్రి॥ ౧-మృతార్థం = మృతులయినవారినిగుఱించి,తదహర్దానం = అమ్మృతదినములయందుఁ జేయఁబడు దానముపేరు, నెలమాసికములకును పేరు.

(పితృదానం నివాప (స్స్యాత్)

నివాపః॥పు॥ ౧-పితృదానం = పితృత్వమును బొందినవారిని గుఱించి చేయంబడు జలాంజల్యాదిదానము పేరు.

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ శాస్త్రతః),

శ్రాద్ధం ॥న॥౧-శాస్త్రతః=శాస్త్రోక్తమయిన దేశకాలపాత్రాదినియమముచేత, తత్కర్మ=ఆ పితృదేవతలనుగూర్చి చేయఁబడు బ్రాహ్మణ భోజనము మొదలయినదానిపేరు. తద్దినము.

అన్వాహార్యం మాసికే

అన్వాహార్యం-మాసికం॥న॥౨-నెలనెలకుం జేయంబడు పిండపితృయజ్ఞము పేరు. అమావాస్యశ్రాద్ధము. Obsquies.

(అంశోఽష్టమోఽహ్నః) కుతపో (ఽస్త్రియామ్) ౪౩౦

కుతపః ॥పు॥౧-అహ్నః=పగటియొక్క, అష్టమోఽంశః = ఎనిమిదవపాలికి పేరు. అనఁగా పగలు౧౫-పాళ్లలో౭-పాళ్లుపోఁగా౮దవపా లనుట.

పర్యేషణా పరీష్టిశ్చాన్వేషణా చ గవేషణా, సని (స్త్వ)ధ్యేషణా

పర్యేషణా-పరీష్టిః-అన్వేషణా-గవేషణా॥స్త్రీ॥౪-శ్రాద్ధాదులయందు బ్రాహ్మణునివెదకుటపేళ్లు.

సనిః-అధ్యేషణా॥స్త్రీ॥ ౨-పూజ్యుల నొకప్రయోజనమునందు సత్కారపూర్వకముగా నియోగించుట పేళ్ళు. Request.

యాచ్ఞాఽభిశస్తి ర్యాచనాఽర్థనా. ౪౩౧ (షట్సు త్రి)

యాచ్ఞా-అభిశస్తిః - యాచనా-అర్థనా॥స్త్రీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు.ముందుచెప్పఁగలఅర్ఘ్యశబ్దము మొదలు ఆగంతుశబ్దము వఱకు నాఱుశబ్దములును॥త్రి॥. Begging.

అర్ఘ్య (మర్ఘార్థే)

అర్ఘ్యమ్॥త్రి॥-అర్ఘార్థే= పూజకొఱకైన జలాదులపేరు. అర్ఘోదకము.

పాద్యం (పాదాయ

పాద్యమ్॥త్రి॥ ౧-పాదాయ=పాదముకొఱ

వారిణి),
(క్రమా) దాతి థ్యాతి
థేయే (అతిథ్యర్థేఽ త్ర
సాధుని). ౮౩౨

స్యా దావేశిక ఆగన్తు
రతిథి (ర్నా గృహాగతే),
పూజా నమస్యా ఽప
చితి స్సపర్యాఽ ర్చాఽ
ర్హణా (స్సమాః) ౮౩౩
వరివస్యా తు శుశ్రూ
షా పరిచర్యా ప్యుపాస
నమ్,
వ్రజ్యా ఽటాట్యాప
ర్యటనం
చర్యా (త్వీర్యాపథస్థి
తిః). ౮౩౪

ఉపస్పర్శ స్త్వాచమన
(మథ) మౌన (మభా
షణమ్),

ఆనుపూర్వీ(స్త్రియాం
వా) ఽఽవృత్పరిపాటి ర
నుక్రమః పర్యాయశ్చా
తిపాత స్తు (స్యా) త్ప
ర్యయ ఉపాత్యయః,
(నియమో వ్రత (మ
స్త్రీ) (త చ్చో) పవాసా

కైన, వారిణి=ఉదకము పేరు. పాదోదకము.

ఆతిథ్యమ్-ఆతిథేయమ్॥త్రి॥౨-క్రమాత్ వరుసగా, అతిథ్యర్థే=అతిథులకొఱకైన యన్నా దులకును, అత్రసాధుని=అతిథులయందుమం చైన భక్త్యాదులకును పేళ్ళు.

ఆవేశికః-ఆగన్తుః॥త్రి॥-అతిథిః॥పు॥౩-గృహా గతే=ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్ళు. Gue

పూజా-నమస్యా-అపచితిః-సపర్యా-అర్చా అర్హణా॥స్త్రీ॥౬-పూజించుట పేళ్ళు. Worshi

వరివస్యా-శుశ్రూషా-పరిచర్యా॥స్త్రీ॥-ఉ సనమ్॥న॥౪-శుశ్రూష పేళ్లు. చెప్పినట్లుచే నిచ్ఛయించుట. Servic

వ్రజ్యా-అటాట్యా॥స్త్రీ॥-పర్యటనమ్॥న॥౩ తీర్థాద్యర్థమై పలుమాఱు తిరుగుటపేళ్ళు.

చర్యా॥స్త్రీ॥౧-ఈర్యాపథస్థితిః=యతులయొ నడచుట నిలుచుట కూర్చుండుట శయనించు మొదలైనయీర్యలమార్గమునందుండుట

ఉపస్పర్శః॥పు॥-ఆచమనమ్॥న॥౨-శుద్ధా మనము పేళ్ళు.

మౌనం॥న॥౧-అభాషణం=మాట్లా కుండుట పేరు. Silen

ఆనుపూర్వీ॥స్త్రీ॥-ఆవృత్-పరిపాటిః అనుక్రమః-పర్యాయః॥పు॥౫-సాధ్యా మము పేళ్ళు. Method; Or

అతిపాతః-పర్యయః-ఉపాత్యయః॥పు॥ క్రమముదప్పుట పేళ్ళు.

వ్రతమ్॥పు॥౧-నియమః=శాస్త్రో మము పేరు. పుణ్యకమ్॥న॥౧-ఉపవా

ది) పుణ్యకమ్. ౪౩౬
ఉపవస్తం తూపవా
సో

వివేకః (పృథగాత్మ
తా),
(స్యా) ద్బ్రహ్మవర్చ
సం (వృత్తాధ్యయనర్ధి)
(రథాఞ్జలిః). ౪౩౭
(పాఠే) బ్రహ్మాఞ్జలిః

(పాఠే విప్రుషో) బ్ర
హ్మబిన్దవః,
(ధ్యానయోగాసనే)
బ్రహ్మాసనం

కల్పే విధి క్రమౌ.
౪౩౮
ముఖ్య (స్స్యా త్ప్రథ
మః కల్పో)
ఽనుకల్ప (స్తు తతో౽
ధమః),

(సంస్కార పూర్వం
గ్రహణం స్యా) దుపాక
రణం శ్రుతేః). ౩౪౯
(సమేతు) పాదగ్రహణ
మభివాదన (మిత్యుభే).
భిక్షుః పరివ్రాట్క
ర్మన్దీ పారాశర్యపి మ

వాసాదిరూపమైన, తత్ = ఆవ్రతము పేరు.

ఉపవస్తమ్ [పా]ఔపవస్తమ్॥న॥-ఉపవాసః ॥పు॥౨-యజ్ఞకర్త యగ్నిసమీపమందుండు నుపవాసము పేళ్ళు. ఉపవాసమాత్రమును.

వివేకః ॥పు॥ ౧-పృథగాత్మతా=ప్రకృతి పురుషులు వేఱనియెఱుంగుటపేరు. Knowledge.

బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥న॥ ౧-వృత్తాధ్యయనర్ధిః = మంచినడత వేదపాఠములయు సమృద్ధిపేరు.

బ్రహ్మాఞ్జలిః॥పు॥ ౧-పాఠే= వేదపాఠసమయమునందలి, అఞ్జలిః = మ్రొక్కుటకుమోడ్చిన యంజలిపేరు.

బ్రహ్మబిన్దుః ॥పు॥౧-పాఠే = వేదపాఠసమయమునందలి, విప్రుషః=నోటవెడలుతుంపరలపేళ్లు.

బ్రహ్మాసనమ్ ॥న॥ ౧ - ధ్యానయోగాసనే= ధ్యానము చేయుటకొఱకు యోగమందలిస్వస్తికము పద్మము మొదలయినయాసనము పేరు.

కల్ప-విధిః-క్రమః ॥పు॥ ౩-ఇది యిటు చేయవలెననెడి వేదోక్తమయినవిధానము పేళ్ళు.

ముఖ్యః॥పు॥ ౧ - ప్రథమః- మొదటచేయు, కల్పః=వేదవిధానము పేరు.

అనుకల్పః ॥పు॥ ౧-తతః=దానికంటె, అధమః=వెనుకఁ జెప్పెడి వేదవిధానము పేరు.

ఉపాకరణమ్ ॥న॥ ౧-సంస్కారపూర్వమ్= ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్రహణమ్ = వేదమును చదువదొరకొనుటపేరు.

పాదగ్రహణమ్-అభివాదనమ్ ॥న॥ ౨-గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్ళు.

భిక్షుః-పరివ్రాట్ ॥జ॥ - కర్మన్దీ ॥న్॥- పారాశర్యీ ॥న్॥- మస్కరీ ॥న్॥ ౫-సన్న్యాసిపేళ్ళు.

-స్కరీ.౪౪౦. తపస్వీ తా
పసః పారికాఙ్క్షీ వాచం
౧౪౩౭ యమో మునిః,
(తపః క్లేశసహో దా
న్తో
వర్ణినో బ్రహ్మచారి
౧౪౩౮ ణః. ౪౪౧
ఋషయ స్సత్యవచసః
స్నాతక స్త్వాప్లుతో
(వ్రతీ),

(యే నిర్జి తే న్ద్రియ
గ్రామా) యతినో య
౧౪౩౯ తయ (శ్చ తే) ౪౪౨
(యః స్థణ్డిలే వ్రతవశా
చ్ఛేతే) స్థణ్డిలశాయ్య
(సౌ), స్థాణ్డిల శ్చ

థ విరజ స్తమస(స్స్యు)
౧౪౪౧ ర్ద్వయాతిగాః. ౪౪౩
పవిత్రః ప్రయతః
పూతః
పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః,

(పాలాశో దణ్డ) ఆషా
ఢో
(వ్రతే) రాష్ప్రస్తు (వై
౧౪౪౩ ణవః). ౪౪౪
(అ స్త్రీ)కమణ్డలుః కుణ్డీ
(వ్రతినా మాసనం)

తపస్వీ॥ న్॥-తాపసః-పారికాఙ్క్షీ ॥న్-పు॥ ౩-
స్సుగలవానిపేళ్ళు. వాచంయమః-మునిః॥పు
మౌనవ్రతిపేళ్లు. ఈ౧౦సన్న్యాసిపేళ్లనికొం
దాన్తః॥ పు॥౧-తపః క్లేశసహః=తపస్సు
గలుగుశ్రమనోర్చువానిపేరు.
వర్ణీ ॥న్॥ - బ్రహ్మచారీ ॥న్॥పు॥ ౨ - బ్ర
చారిపేళ్ళు. [ఋషులపే
ఋషిః [పా] రుషిః-సత్యవచాః ॥స్-పు॥
స్నాతకః-ఆప్లుతః॥పు॥ ౨-వ్రతీ= వేదమునుచది
మీఁదనాశ్రమాంతరమునుబొందక వ్రతము
వాఁడై తీర్థస్నానశీలుఁడై యున్న బ్రహ్మచారి
యతీ ॥న్॥ - యతిః॥పు॥ ౨-నిర్జితేన్ద్రియ
మాః=జయింపఁబడిన యింద్రియసమూహ
గలవానిపేళ్ళు.
స్థణ్డిలశాయీ ॥న్॥ - స్థాణ్డిలః ॥పు॥ ౨-
వశాత్ = వ్రతాధీనత్వమువలన,స్థణ్డిలే=నే
యః=ఎవఁడు, శేతే=శయనించునోవానిపే

విరజస్తమాః॥స్॥-ద్వయాతిగః॥పు॥ ౨-
మోగుణములనువిడిచియున్న సాత్త్వికుల
పవిత్రః-ప్రయతః - పూతః ॥పు॥ ౩-పవి
డయినవానిపేళ్లు.
పాషణ్డః - సర్వలింగీ ॥న్॥-పు॥ ౨ - వే
హ్యులయిన బౌద్ధకాపాలికక్షపణకాదుల
ఆషాఢః ॥పు॥ ౧-పాలాశః దణ్డః = వ్ర
సందుఁబట్టు మోదుగుకోలపేరు.
రాష్ప్రః ॥పు॥ ౧ - వ్రతే = వ్రతమున
బట్టు, వైణవః=వెదురుకోలపేరు.
కమణ్డలుః॥పు॥-కుణ్డీ॥స్త్రీ॥ ౨-కమండలువు
బృసీ [ప] బృషీ ॥స్త్రీ॥ ౧ - వ్రతినా

బృసీ,

అజినం చర్మకృత్తిః (స్త్రీ) భైక్షం భిక్షాకదమ్బకమ్, ౪౪౫

స్వాధ్యాయ (స్సౄ) జ్జప

స్సుత్యాఽభిషవ స్సవనం (చ సా),

(సర్వైనసా మపధ్వంసి జప్యం త్రి) ష్వఘమర్షణమ్. ౪౪౬

దర్శశ్చ పౌర్ణమాస (శ్చ) (యాగౌ పక్షాన్తయోః పృథక్),

(శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ త) ద్యమః. ౪౪౭

నియమ (స్తు సయత్కర్మ నిత్య మాగన్తు సాధనమ్),

క్షౌరం తు భద్రాకరణం ముణ్డనం వపనం (తథా.)

ఉపవీతం (యజ్ఞసూ...

వ్రతస్థులయొక్క, ఆసనమ్=దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడిన యాసనము పేళ్ళు. [పేళ్లు.

అజినమ్-చర్మ॥న్-న॥- కృత్తిః॥సీ॥3-చర్మము

భైక్షమ్-భిక్షాకదమ్బకమ్॥న॥ ౨ - బిచ్చమెత్తిన పదార్థములయొక్క గుంపుపేళ్ళు. Alms.

స్వాధ్యాయః-జపః [పా] జాపః॥పు॥౨-తమ వేదమునుజదువుటపేళ్ళు. ఆవృత్తిచేత వేదమును జదువుట యని కొందఱందురు.

సుత్యా॥సీ॥-అభిషవః॥పు॥-సవనమ్॥న॥ 3-స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్ళు.

అఘమర్షణమ్॥త్రి॥ ౧-సర్వైనసామ్=సమస్తపాపములను, అపధ్వంసి=పోఁగొట్టు, జప్యమ్=మంత్రము పేరు.

దర్శః-పౌర్ణమాసః (పా) పూర్ణమాసః॥పు॥ ౨-పక్షాన్తయోః = అమావాస్యా పౌర్ణమాసులయందుఁ జేయుంబడు, పృథక్ యాగౌ= వేర్వేఱు యాగముల పేళ్ళు.

యమః॥పు॥ ౧-శరీరసాధనాపేక్షమ్ = శరీరమునుమాత్రము సాధనముగానపేక్షించునదై, నిత్యంయత్కర్మ = నిత్యముగాఁ జేయఁదగిన సత్యాహింసాదికర్మము పేరు.

నియమః॥పు॥ ౧-ఆగన్తుసాధనమ్=శరీరముకంటె బాహ్యములైనమృజ్జలాదులుసాధనములుగాఁగలిగినదై, అనిత్యంయత్కర్మ=సమయవిశేషములయందు కామనాదులచేతఁ జేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోపవాసజపాదికర్మముల పేరు.

క్షౌరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్ - వపనమ్॥న॥ ౪-క్షౌరము పేళ్ళు. Shave.

ఉపవీతమ్ ॥న॥ ౧-దక్షిణేతర-కక్షభుజము,

త్రం ప్రోద్ధృతే దక్షిణే కరే),
१४२१ ప్రాచీనావీత (మన్య స్మిన్)
నివీతం (కణ్ఠలమ్బి తమ్). ४४८

ప్రోద్ధృతే సతి = తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=ఎడమబుజముమీఁది జందెముపే
ప్రాచీనావీతమ్ ॥న॥ ౧-అన్యస్మిన్ = ఎడమబు ము, ప్రోద్ధృతే సతి=తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=కుడిబుజముమీఁది జందెముపే
నివీతమ్॥న॥ ౧-కణ్ఠలమ్బితమ్ = మెడనుం మువలెవ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్ = జందె పేరు.

అఙ్గుళ్యగ్రే దైవం తీర్థం స్వల్పాంగుళ్యోర్మూలే కాయమ్, మధ్యేఽఙ్గుష్ఠాంగుళ్యోః పైత్రం మూలే త్వంగుష్ఠస్య
१४२३ బ్రాహ్మమ్. ४४०

దైవంతీర్థమ్= దేవసంబంధమైనతీర్థము, అఙ్గు గ్రే=వ్రేళ్లతుదయందును, కాయమ్=ఋషి బంధమైనతీర్థము,స్వల్పాఙ్గుళ్యోః=చిటికెనవ్రే దర్భవ్రేళ్లయొక్క, మూలే=మొదటను, పైత్రం =పితృసంబంధమైనతీర్థము,అంగుష్ఠాఙ్గుళ్యోః= నువ్రేలుజుట్టనవ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే=నడుమ బ్రాహ్మమ్=బ్రహ్మసంబంధమయినతీర్థము, అం ష్ఠస్య=పెనువ్రేలియొక్క,మూలే = మొదట నుందును. అనఁగా నాయాప్రదేశములయం వారివారికిఁ దర్పణములుచేయవలయుననుట

(స్యా)ద్బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయు
१४२४ జ్య (మిత్యపి),
దేవభూయాదికం (త ద్వత్)

బ్రహ్మభూయమ్-బ్రహ్మత్వమ్- బ్రహ్మసా జ్యమ్॥న॥3- బ్రహ్మస్వరూపమగుటపేళ్లు.

Godhe

దేవభూయాదికమ్ = దేవభూయశబ్దము దలయినశబ్దజాతము అనఁగా - దేవభూయ దేవత్వమ్, దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దము ద్వత్ = అట్లే దేవస్వరూపమగుట. ఈ3ను

కృచ్ఛ్రం (సాన్తపనా దికమ్) ४४१
(సన్న్యాసవ త్యనశనే పుమాన్) ప్రాయో

కృచ్ఛ్రమ్॥న॥౧ - సాన్తపనాదికమ్=సా నచాంద్రాయణాదివ్రతములపేరు. Pena
ప్రాయః॥పు॥ ౧ సన్న్యాసవతి=సర్వసం త్యాగముతోఁగూడుకొని, అనశనే = ప్రా త్యాగపర్యంతమాహారములేక యుండుట

౨౧ వీరహా, నష్టాగ్నిః	వీరహా॥న్॥-నష్టాగ్నిః॥ పు॥౨-ఉత్సర్గేష్టిఁజేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్ళు.
కుహనా (లోభాన్మి థ్యేర్యాపథకల్పనా). ౨౫౨.	కుహనా॥స్త్రీ॥౧-లోభాత్ - అన్నకాంక్షవలన, మిథ్యేర్యాపథకల్పనా=అసత్యభిక్షుధర్మమార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుటపేరు.
వ్రాత్య (స్సంస్కారహీన స్స్యా)	వ్రాత్యః॥పు॥ ౧-సంస్కారహీనః = ఉపనయనాదిసంస్కారములు లేనివానిపేరు.
దస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః.	అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః ॥పు॥ ౨-వేదము చదువనివానిపేళ్లు.
	[మమున బ్రదుకువానిపేళ్ళు.
ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి రవకీర్ణీ (క్షతవ్రతః). ౨౫౩.	ధర్మధ్వజీ॥న్॥- లిఙ్గవృత్తిః॥పు॥ ౨-రిత్తవే అవకీర్ణీ॥ న్-పు॥ ౧-క్షతవ్రతః = పరస్త్రీగమనాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవానిపేరు.
(సుప్తే యస్మి న్నస్తమేతి సుప్తే యస్మి న్నుదేతి చ, అంశుమా) నభినిర్ముక్తా భ్యుదితౌ (తౌ యథాక్రమమ్). ౨౫౪.	యస్మిన్=ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి=నిద్రఁబోవుచుండఁగా, అంశుమాన్=సూర్యుఁడు, అస్తమ్=అస్తమయమును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడో, యస్మిన్=ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి=నిద్రఁబోవుచుండఁగా, ఉదేతిచ = ఉదయించుచున్నాఁడో, తౌ=ఆ ద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్=వరుసగా, అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ=అభినిర్ముక్తుఁడనియును అభ్యుదితుఁడనియును జెప్పఁబడుదురు. ఈ రెండును॥పు॥.
పరివేత్తా (ఽనుజో ఽనూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్),	జ్యేష్ఠే=అన్న, అనూఢేసతి = పెండ్లియాడక యుండఁగా, అనుజః=తమ్ముఁడు, దారపరిగ్రహాత్ = తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరివేత్తా= పరివేత్తయనఁబడును. పరివేత్తా॥ ఋ-పు॥
పరివి త్తి (స్తు తజ్జ్యాయాన్,	పరివిత్తిః ॥పు॥౧-తజ్జ్యాయాన్ = ఆపరివేత్త యొక్క యన్నపేరు.
వివాహోపయమౌ (సమౌ. తథా) పరిణయోద్వాహో పయమాః	వివాహః-ఉపయమః-పరిణయః-ఉద్వాహః-ఉపయామః ॥పు॥ - పాణిపీడనమ్ ॥న॥ ౬- పెండ్లి పేళ్ళు. Marriage.

మాః పాణిపీడనమ్,

వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమ్. ౪౫౬

త్రివర్గో (ధర్మకామార్థైః)

శ్చతుర్వర్గ (స్సమోక్షకైః),

(సబలైస్తై) శ్చతుర్భద్రం

జన్యాః (స్నిగ్ధా వరస్య యే). ౪౫౭

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

వ్యవాయః-గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ - మైథున నిధువనమ్ - రతమ్॥ న॥౬- స్త్రీసంగమముపే

Copulati

త్రివర్గః ॥పు॥ ౧-ధర్మకామార్థైః = ధర్మ మార్థములు మూఁటికి నొకపేరు.

చతుర్వర్గః ॥పు॥ ౧-సమోక్షకైః = మో ముతోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థము నాల్గింటికి నొకపేరు.

చతుర్భద్రమ్॥ ౧-సబలైః = బలవంతు తైః=ఆనాల్గింటికి నొకపేరు.

జన్యః॥పు॥ ౧-వరస్య=పెండ్లికొడుకుయొ స్నిగ్ధాః=చెలికాండ్రపేరు.

బ్రాహ్మణులతోఁ జేరిన పదసమూహ ముగిసెను.

మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్రియో విరాట్,

రాజా రాట్పార్థివక్ష్మాభృన్నృప భూప మహీక్షితః. ౪౫౮

(రాజా తు ప్రణతాశేషసామన్త స్స్యా) దధీశ్వరః,

చక్రవర్తీ సార్వభౌమో (నృపోఽన్యో) మణ్డలేశ్వరః. ౪౫౯

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః బాహుజః-క్ష యః-విరాట్ ॥జ్-పు ॥౬-పట్టబద్ధుఁడయిన యునికిని ఆవంశమునఁ బుట్టినవారికిని పేళ్ళు.

రాజా ॥న్॥-రాట్ ॥జ్॥ - పార్థివః-క్ష్మాభృ ॥త్॥-నృపః-భూపః - మహీక్షిత్ ॥త్-పు॥ జలను పాలించు క్షత్రియునికిని ఆకార్య చేయు మఱియొకనికిని పేళ్ళు.

K

అధీశ్వరః॥పు॥ ప్రణతాశేషసామన్తః = మొ్రక్కుచున్న సకలసామంతులుగల, రా రాజుపేరు. సామంతులనఁగా తనదేశము నుండురాజులు. [భూమి నేలురాజు

చక్రవర్తీ॥ న్॥-సార్వభౌమః॥ పు॥ ౨-స మణ్డలేశ్వరః॥ పు॥౧-సార్వభౌమునికంటె, = వేఱైనకొంతభూమి నేలు, నృపః = రాజు

(యేనేష్టం రాజసూయేన మణ్డలస్యేశ్వరశ్చ యః, శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞస్స) సమ్రాట్

యేన=ఎవనిచేత, రాజసూయేన=రాజసూయమనుయాగముచేత, ఇష్టమ్ = యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు, మణ్డలస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః = ప్రభువై యున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తనయాజ్ఞచేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః=వారుముగ్గురును సమ్రాట్టులనంబడుదురు. ఈమూఁడువిధములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టని కొందఱు. సమ్రాట్ ॥జ్॥-పు॥. Emperor.

(డథ) రాజకమ్. ౪౾౦ రాజన్యకం (చ నృపతిక్షత్రియాణాం గణే క్రమాత్),

రాజకమ్-రాజన్యకమ్ ॥న॥ ౨-అను-క్రమాత్=వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజలనేలురాజులసమూహమునకును, క్షత్రియాణాంగణే = క్షత్రియజాతివారిసమూహమునకును పేళ్ళు.

మన్త్రీ ధీసచివో ౽మాత్యో (౽న్యే)కర్మసచివా(స్తతః). ౪౾౧ మహామాత్రాః ప్రధానాని

మన్త్రీ॥న్॥-ధీసచివః-అమాత్యః॥పు॥3-ఆలోచనచెప్పు మంత్రి పేళ్ళు. Minister.

కర్మసచివః ॥పు॥ ౧-తతః = ఆమంత్రికంటె, అన్యే=వేఱైన చిల్లరపనులవారిపేరు.

మహామాత్రః॥పు॥-ప్రధానమ్॥న॥[illegible]॥పు॥ ౨-అధికులును హీనులునుగాక నడితరమైన సేనాపతిమొదలయినవారిపేళ్ళు. [నిపేళ్లు.

పురోధాస్తు పురోహితః, (ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం) ప్రాడ్వివాకాక్షదర్శకౌ. ౪౾౨ ప్రతీహారో ద్వారపాలద్వార్స్థద్వార్స్థితదర్శకాః,

పురోధాః॥స్॥పురోహితః ॥పు॥ ౨-పురోహితు

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః॥పు॥ ౨-వ్యవహారాణాంద్రష్టరి=వ్యవహారములను విచారించుధర్మాధికారిపేళ్ళు. Judge.

ప్రతీహారః [ప] ప్రతీహారః-ద్వారపాలః-ద్వార్స్థః-ద్వార్స్థితః-దర్శకః ॥పు॥ ౫-వాకిటికావలివానిపేళ్లు. 'ద్వార్స్థితదర్శకః' అని యొకపేరుగాఁ గొందఱందురు. Porter. [హాను పేళ్లు.

రక్షివర్గస్త్వనీకస్థః అనీకస్థః ॥పు॥ ౧-అంగరక్షకులసమూ

ఖాద్యక్షాధికృతౌ (స
మౌ). ౪౬౪
స్థాయుకో (ఽధికృతో
గ్రామే)
१८५१ గోపో (గ్రామేషు భూ
రిషు),
భౌరికః (కనకాధ్యక్షో)

(రూప్యాధ్యక్షస్తు నై
ష్కికః. ౪౬౪
(అన్తఃపురే త్వధికృ
తస్స్యా) ద న్తర్వంశికో
८५३ (జనః)

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః
స్థాపత్యా స్సౌవిదా(శ్చ
తే). ౪౬౫
షణ్ఢో వర్షవర (స్తుల్యౌ)

१८५४ సేవ కార్థ్యనుజీవినః

(విషయాన న్తరో రా
జా)శత్రు ర్మిత్ర (మతః
పరమ్). ౪౬౬. ఉదాసీ
నః (పరతరః)

పార్ష్ణిగ్రాహ (స్తు ప

అధ్యక్షః-అధికృతః॥పు॥౨-ఎందు నేని శా
దానియందు నధికారముగలవాని పేళ్ళు.
స్థాయుకః ॥పు॥ ౧-గ్రామే=ఒకగ్రామము
దు, అధికృతః=అధికారముగలవాని పేరు.
గోపః॥పు॥౧-భూరిషుగ్రామేషు = అనేకగ్రా
ములయం దధికారము గలవానిపేరు.
భౌరికః ॥పు॥ ౧-కనకాధ్యక్షః = బంగారు
నందలియధికారముగలవానిపేరు. Treasur
నైష్కికః॥పు॥ ౧-రూప్యాధ్యక్షః = టంకశా
యధికారిపేరు. Master of mi
అన్తర్వంశికః॥పు॥౧- అన్తఃపురే = అం
రమునందు, అధికృతః=అధికారియైన, జనః
నునిపేరు. Chamberla

సౌవిదల్లః-కంచుకీ ॥న్॥-స్థాపత్యః - సౌ
॥పు॥౪-అంతఃపురమునందలికావలివానిపే

షణ్డః [పా] శణ్ఢః-వర్షవరః [పా] వర్ష
॥పు॥ ౨-వృషణహీనులుకాని యన్యులు కా
స్వభావముగలవారిపేళ్లు. నపుంసకులు.
సేవకః-అర్థీ॥న్॥-అనుజీవీ॥న్-పు॥౩- సే
పేళ్ళు. కొలువుగాఁడు. Serva
విషయానన్తరః=తన దేశమునకంటి చేరిన
ఐలిదేశమునందుండు, రాజా = రాజు, శత్రు
త్రువు. అతఃపరం =ఆశత్రు దేశమునకునావల
మునందుండెడిరాజు, మిత్రమ్=మిత్రుఁడు
రః = ఆమిత్రుని దేశమునకునావల దేశమున
డు రాజు, ఉదాసీనః=ఉదాసీనుఁడు. శత్రు
మిత్రమ్ ॥న॥-ఉదాసీనః॥పు॥. Neu
పార్ష్ణిగ్రాహః॥పు॥ ౧- ... పృష్ఠను గెలువ

ష్ఠతః),
రిపౌ వైరి సపత్నారి
ద్విష ద్వేషణ దుర్హృ
దః. ద్విడ్విప క్షాహితా
మిత్ర దస్యు శాత్రవ శ
త్రవః, అభియాతి పరా
రాతి ప్రత్యర్థి పరిపన్థినః.
స్నిగ్ధో వయస్య స్సవ
యా

రాజునకు, పృష్ఠతః = వెనుకనుండుశత్రువుపేరు.

రిపుః-వైరీ ॥న్॥ - సపత్నః - అరిః-ద్విషత్ ॥ద్॥ ద్వేషణః-దుర్హృత్ ॥ద్॥-ద్విట్ ॥ష్॥-విపక్షః-అహితః-అమిత్రః-దస్యుః - శాత్రవః - శత్రుః-అభియాతిః [పా] అభిఘాతిః (ప) అభిఘాతీ ॥న్॥ పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థీ - పరిపన్థీ॥న్-పు॥ ౧౯-శత్రువుపేళ్ళు. Enemy.

స్నిగ్ధః-వయస్యః - సవయాః ॥స్-పు॥-సమానవయస్సుగలచెలికానిపేళ్లు. Companion.

(అథ) మిత్రం సఖా
సుహృత్,
సఖ్యం సాప్తపదీనం
(స్యా) దనురోధోఽను
వర్తనమ్. ౪౬౯

మిత్రమ్॥న॥-సఖా॥ఇ॥ - సుహృత్ ॥ద్-పు॥ ౩-స్నేహితునిపేళ్లు. Friend.

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్ ॥న॥ ౨-చెలిమి పేళ్లు.

అనురోధః॥పు॥-అనువర్తనమ్ ॥న॥ ౨ - అనుకూలించుటపేళ్లు. Compliance.

యథార్హ వర్ణః ప్రణిధి
రపసర్ప శ్చరః స్పశః
చారశ్చ గూఢపురుష
శ్చాప్త ప్రత్యయితౌ
(సమౌ). ౪౭౦

యథార్హవర్ణః-ప్రణిధిః- అపసర్పః - చరః-స్పశః-చారః-గూఢపురుషః ॥పు॥ ౭-వేగులవాని పేళ్లు. ఇందులో మొదటి ౨-ను కృషీవలభిక్షుకాది రూపము చేతనుండు వేగులవాని పేళ్లనికొందఱు.

ఆప్తః-ప్రత్యయితః॥పు॥ ౨-అప్తునిపేళ్ళు. 'అప్తః ప్రత్యయితస్త్రిషు' అని పాఠాంతరము.

సాంవత్సరో జ్యౌతిషి
కో దైవజ్ఞ గణకా (వపి,
స్యు) ర్మౌహూర్తిక మౌ
హూర్త జ్ఞాని కార్తా
న్తికా (అపి). ౪౭౧

సాంవత్సరః - జ్యౌతిషికః-దైవజ్ఞః - గణకః-మౌహూర్తికః-మౌహూర్తః-జ్ఞానీ॥న్॥- కార్తాన్తికః॥పు॥ ౮-జోస్యునిపేళ్ళు. Astrologer.

తాన్త్రికో జ్ఞాతసి
ద్ధాన్త
స్సత్త్రీ గృహపతి (స్స
మౌ),

తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాన్తః ॥పు॥ ౨-ఏదైన నొకశాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దెలిసినవానిపేళ్లు.

సత్త్రీ॥న్॥-గృహపతిః॥పు॥ ౨-సదా దానము చేయువానిపేళ్లు. Generous man.

లిపికారో౽క్షరచణో ౽క్షరచుఞ్చుశ్చ లేఖకే. (లిఖితాక్షరసంస్థానే) లిపిర్లిబి రుభేస్త్రియౌ,

లిపికారః-(పా) లిపింకరః-అక్షరచణః-అక్ష రచుఞ్చుః - లేఖకః॥పు॥౪-లేఖకునిపేళ్లు. లేఖ

లిపిః (పా) లిపీ-లిబిః(పా)లిబీ॥స్త్రీ॥౨-లిఖితా రసంస్థానే=వ్రాయఁబడిన యక్షరములయాకా ము పేళ్ళు ఇచటకొందఱు, లిఖితమ్-అక్షరసం నమ్॥న॥లిపిః-లిబిః॥స్త్రీ॥౨-వ్రాఁతపేళ్లనిఁబలికిరి. క్షరవిన్యాసేఽఅనెడిపాఠమునందు లిఖితా-లి లిబిః॥స్త్రీ॥౩-వ్రాఁతపేళ్లు. Scrip

(స్యా) త్సందేశహరో దూతో

సందేశహరః-దూతః ॥పు॥ ౨-దూతపేళ్లు Envoy

దూత్యం (తద్భావకర్మణోః). ౪౭౩

దూత్యమ్ [వ]దూత్యమ్॥న॥ ౧-తద్భావకర్మణోః=ఆదూతయొక్క భావకర్మములకు పేరు.

అధ్వనీనో ౽ధ్వగో ౽ధ్వన్యః పాన్థః పథిక (ఇత్యపి),

అధ్వనీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః - పాన్థః - ప కః॥పు॥౫- తెరువరిపేళ్లు. త్రోవనడచువాఁడు. Travelle

స్వామ్యమాత్య సుహృత్కోశ రాష్ట్ర దుర్గ బలానిచ. ౪౭౪. (రాజ్యాఙ్గాని) ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయో౽(పి చ,)

స్వామి॥న్॥=రాజు,అమాత్యః=మంత్రి, సుహృత్॥ద్॥=చెలికాఁడు, కోశః=భండారము ను॥పు॥రాష్ట్రమ్=పట్టణముతోఁ గూడినదేశ దుర్గమ్=పర్వతాదులచేత పోశక్యముగానిపట్ట ము, బలమ్=సేన-ఈ౩ను॥న॥రాజ్యాంగాని=ఈ ను రాజ్యాంగములు, ప్రకృతయః=ఇవిప్రకృ లనిచెప్పంబడును. పౌరాణాంశ్రేణయోఽపిచ ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁగలవారును సజాతీయు ను ప్రకృతు లనఁబడును, ప్రకృతిః॥స్త్రీ॥

సన్ధి (ర్నా) విగ్రహో యాన మాసనం ద్వైధ మాశ్రయః. ౪౭౫ షడ్గుణా

సన్ధిః॥పు॥=శత్రువుతోఁ సంధిపొసఁగుట, విగ్రహః॥పు॥=కలహించుట, యానమ్॥న॥=దండె ట,ఆసనమ్॥న॥=యుద్ధమునకుసమయముఁజూ ట, ద్వైధమ్॥న॥=భేదముపుట్టించుట, ఆశ్రయః ॥పు॥=బలవంతుని శేషపట్టుట-ఈ౬ను, షడ్గుణా

మద్గుణము లనంబడును.

శ్శక్తయ (స్త్రిస్రః ప్రభావోత్సాహమన్త్రజాః),

ప్రభావః=కోశదండములవలనబుట్టిన తేజస్సు. ఉత్సాహః=ఎక్కువైనపరాక్రమచేష్ట, మన్త్రః=సంధివిగ్రహాదులను తగినట్లుప్రయోగించెడు నెఱుక, (వీనివలన) జాః=పుట్టిన, తిస్రః=మూఁడు బలములును, శక్తయః=శక్తులనఁబడును. అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, మంత్రశక్తి అని చెప్పఁబడును. శక్తిః ॥స్త్రీ॥. Power.

(క్షయః స్థానం చ వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతివేదినామ్). ౪౭౬

క్షయః ॥పు॥=శత్రువుకంటె తాను తక్కువై యుండుట, స్థానమ్ ॥న॥=శత్రువును తానునుసమముగానుండుట, వృద్ధిః ॥స్త్రీ॥=శత్రువుకంటె తా నెక్కువై యుండుట, ఈ3ను, నీతివేదినామ్=నీతివేదులకు త్రివర్గము లనంబడును. త్రివర్గః ॥పు॥.

(స) ప్రతాపః ప్రభావశ్చ (యత్తేజః కోశదణ్డజమ్),

ప్రతాపః-ప్రభావః ॥పు॥ ౨-కోశదణ్డజమ్ = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన, యత్తేజః= తేజస్సుపేళ్లు. Majesty.

(సామదానే భేదదణ్డావి)త్యుపాయా (శ్చతుష్టయమ్). ౪౭౭

సామ ॥న్-న॥=ప్రియముఁజెప్పుట, దానమ్, ॥న॥= దానమిచ్చుట, భేదః ॥పు॥ =కూడియున్నవారిని వేఱువఱచుట, దణ్డః ॥పు॥ = పీడించుట, ఇతి చతుష్టయమ్=ఈ4 ను, ఉపాయాః = ఉపాయము లనఁబడును. ఉపాయః ॥పు॥.

సాహసం తు దమో దణ్డ

సాహసమ్ ॥న॥-దమః-దణ్డః ॥పు॥ 3-దండోపాయముపేళ్లు.

స్సామసాన్త్వ (మథో సమౌ), భేదోపజాపా

సామ ॥న్॥ -సాన్త్వమ్ ॥న॥ ౨-సామోపాయముపేళ్లు.

భేదః-ఉపజాపః ॥పు॥ ౨-భేదోపాయముపేళ్లు.

వుపధా (ధర్మాద్యై ర్యత్పరీక్షణమ్) ౪౭౮

ఉపధా ॥స్త్రీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః=ధర్మార్థకామముల చేత మంత్రులు మొదలయినవారిని, యత్ పరీక్షణమ్=పరీక్షించుటపేరు.

(పఞ్చత్రి)

ఏణ్ణా=ఈముందు చెప్పఁబడు ... క్షీణవివి

	క్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాకశబ్దములు లైదును త్రి
...ష్వపశక్షిణో (యస్తృతీయా ద్యగోచరః),	అపశక్షిణః॥త్రి॥౧-తృతీయా ద్యగోచరః=మూడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియునట్టుగాని ట్టాడుకొను, యః=ఏకాంత మేదిగలదో దాని
వివిక్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాకా స్తథా రహః. రహ శ్చోపాంశు(చాలిఙ్గే	వివిక్తః-విజనః-ఛన్నః-నిశ్శలాకః ॥త్రి॥-రహః॥స-న॥-రహస్-ఉపాంశు॥అ॥ ౭ఏకాంతమునకు దగినస్థలము పేళ్లు. Solitude
రహస్యం(తద్భవే త్రిషు),	రహస్యమ్॥ త్రి॥ ౧-తద్భవే= ఆయేకాంతస్థమునందుఁ బుట్టినదాని పేరు.
(సమౌ) విస్రమ్భ విశ్వాసౌ	విస్రమ్భః-విశ్వాసః ॥పు॥ ౨-విశ్వాసము పేళ్ళు, నమ్మిక. Trust
భ్రేషో (భ్రంశో యథోచితాత్. ౭౮౦	భ్రేషః ॥పు॥ ౧-యథోచితాత్ = తనకుఁదగినధర్మమువలన భ్రంశః= చలించుట పేరు
అభ్రేష న్యాయ కల్పాస్తు దేశరూపం సమఞ్జసమ్,	అభ్రేషః-న్యాయః-కల్పః॥పు॥- దేశరూపమ్-సమఞ్జసమ్ ॥న॥౫ - తన కుచితమయిన ధర్మమువలనఁ జలింపక యుండుట పేళ్లు. Fitness
యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమా నాభినీత (వత్) ౭౮౧. న్యాయ్యం (చత్రిషు షట్)	యుక్తమ్-ఔపయికమ్-లభ్యమ్ - భజమానమ్-అభినీతమ్-న్యాయ్యమ్॥ త్రి॥౬- న్యాయముతోఁ గూడినదాని పేళ్ళు. Right or fit
సంప్రధారణా (తు సమర్థనమ్,)	సంప్రధారణా॥స్త్రీ॥౧-సమర్థనమ్= యుక్తాయుక్తములయందు నిదియుక్తమని సమర్థించుట పేరు
అపవాద స్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం (చసః.) ౭౮౨. శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ	అపవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః॥ పు॥- శాసనమ్॥న॥ శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥స్త్రీ॥౬-ఆజ్ఞ పేళ్ళు. Command
సంస్థా తు మర్యాదా ధారణా స్థితిః,	సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః ॥స్త్రీ॥ ౪-మర్యాద పేళ్ళు మేరదప్పక యుండుట.
ఆగో౽పరాధో మన్తుశ్చ	ఆగః॥స-న॥అపరాధః-మన్తుః॥ పు॥3-అపరాధము పేళ్ళు. Fault

(సమేతూ) ద్దానబన్ధనే.

ఉద్దానమ్-బన్ధనమ్॥న॥ ౨-కట్టివైచుటపేళ్లు.

ద్విపాద్యో(ద్విగుణో దణ్డో)

ద్విపాద్యః॥పు॥౧-ద్విగుణః=రెట్టింపగు, దణ్డః= దండుగ గొనుటపేరు. [గినయప్పనముపేళ్ళు.

భాగధేయః కరో బలిః, (ఘట్టాదిదేయం) శుల్కో౽_ (స్త్రీ)

భాగధేయః-కరః-బలిః॥పు॥ 3-రాజునకునీఁద

శుల్కః॥పు॥౧-ఘట్టాదిదేయమ్ = సుంకపు చావిడి మొదలయినచోట్ల రాజున కీఁదగిన ద్రవ్యము పేరు. Toll.

ప్రాభృతం తు ప్రదేశనమ్. ౨౬౫. ఉపాయన ముపగ్రాహ్య ముపహార (స్తథో) పదా,

ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్-ఉపాయనమ్ - ఉపగ్రాహ్యమ్॥న॥-ఉపహారః॥పు॥-ఉపదా॥స్త్రీ॥౬- రాజదర్శనార్థమై తెచ్చుకానుకపేళ్ళు. Present.

యౌతకాది(తు యద్దేయం)సుదాయో హరణం (చతత్). ౨౬౬

యౌతకమ్॥న॥-సుదాయః॥పు॥-హరణమ్॥న॥ 3-యత్=ఏది, దేయమ్=వివాహమునందల్లునికిని ఆఁడుబిడ్డకును నీఁదగినదో ఆవస్తువులపేళ్లు.

తత్కాలస్తు తదాత్వం (స్యా)

తత్కాలః॥పు॥-తదాత్వమ్॥న॥ ౨-వర్తమానకాలముపేళ్ళు. Present time. [లముపేరు.

(దుత్తరః కాల)ఆయతిః,

ఆయతిః॥స్త్రీ॥౧-ఉత్తరః కాలః = రాఁగలకా

సాందృష్టికం(ఫలం సద్యః)

సాందృష్టికమ్॥న॥ ౧-సద్యః ఫలమ్ = తత్కాలమునఁ గలుగుఫలము. Sequel.

ఉదర్కః (ఫలముత్తరమ్). ౨౬౭

ఉదర్కః॥పు॥౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు రాఁగల ఫలముపేరు.

అదృష్టం (వహ్నితోయాది)

అదృష్టమ్॥న॥౧ -వహ్నితోయాది=అగ్నిజలములు మొదలైనవానివలనఁ బుట్టినభయముపేరు.

దృష్టం (స్వపరచక్రజమ్),

దృష్టమ్॥న॥ ౧-స్వపరచక్రజమ్=తనవారివలనను పగవారివలనను బుట్టినభయము పేరు. "దృష్టంత్వపరచక్రజం" అనియుపాఠముగలదు.

(మహీభుజా) మహీభయం (స్వపక్షప్రభవం భయమ్.) ౨౬౮

అహిభయమ్॥న॥౧. మహీభుజామ్=రాజులకు. స్వపక్షప్రభవమ్=మూలబలము మొదలుగా నేడువిధములయిన స్వపక్షములవలనఁ బుట్టిన,

భయమ్=భయము పేరు. [పేళ్లు

ప్రక్రియా త్వధికార
(స్స్యా) చ్చామరం తు
ప్రకీర్ణకమ్,
నృపాసనం (తు య)
ద్భద్రాసనం
సింహాసనం (తు తత్).
౪౫౮. (హైమం)

ప్రక్రియా॥ స్త్రీ॥-అధికారః॥పు॥ ౨-అధికారప
చామరమ్-ప్రకీర్ణకమ్॥న॥ ౨-వింజామర పేళ్లు
Bushy fan

నృపాసనమ్-భద్రాసనమ్ ॥న॥ ౨-రాజు
కూర్చుండు నాసనము పేళ్ళు. Throne

సింహాసనమ్ ॥న॥౧-హైమమ్॥న॥=బంగా
రుతోఁ జేయఁబడిన, తత్=ఆరాజుకూర్చుండునా
సనము పేరు. Golden throne

ఛత్త్రం త్వాతపత్త్రం
(రాజ్ఞస్తు) నృపలక్ష్మ
(తత్),
భద్రకుమ్భః పూర్ణ
కుమ్భో

ఛత్త్రమ్-ఆతపత్త్రమ్॥న॥ ౨-గొడుగు పేళ్లు
నృపలక్ష్మ॥న్-న॥౧-రాజ్ఞః = రాజునకు పట్టి
డు, తత్=ఆగొడుగు పేరు. Parasol

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః॥పు॥ ౨-రాజద్వా
రాదులయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశము పేరు

భృఙ్గారః కనకాలు
కా. ౪౫౯
నివేశ శ్శిబిరం (షణ్డే)

భృఙ్గారః॥పు॥-కనకాలుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-బంగా
రుగిండి పేళ్ళు. Golden vase

నివేశః॥పు॥-శిబిరమ్॥న॥ ౨-దండు దిగియున్న
తావు పేళ్ళు. దండువిడిసిన పాళెము. Camp

సజ్జనం తూపరక్షణమ్,

సజ్జనమ్-ఉపరక్షణమ్॥న॥ ౨-దండు కావలికో
కు చుట్టుఁ బెట్టిన వెలుగు మొదలయినదాని పేళ్లు

(హస్త్యశ్వరథ పా
దాతం) సేనాఙ్గం (స్స్యా
చ్చతుష్టయమ్.) ౪౬౦
దన్తీ దన్తావలో హస్తీ
ద్విరదో ऽ నేకపో ద్విపః,
మతఙ్గజో గజో నాగః
కుఞ్జరో వారణః కరీ,
ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ
యూథనాథస్తు యూ

సేనాఙ్గమ్॥న॥౧-హస్త్యశ్వరథపాదాతమ్=
ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాల్బలము నను
చతుష్టయమ్=ఈరను, సేనాంగములనఁబడును

దన్తీ॥న్॥-దన్తావలః-హస్తీ॥న్॥-ద్విరదః-అనే
కపః-ద్విపః- మతఙ్గజః - గజః - నాగః - కుఞ్జ
రః-వారణః-కరీ॥న్॥-ఇభః - స్తమ్బేరమః -పద్మీ
॥న్-పు॥౧౫-ఏనుఁగు పేళ్ళు. Elephant

యూథనాథః-యూథపః॥పు॥ ౨-ఏనుఁగు

ధవః,
మదోత్కటో మదకలః
కలభః కరిశాబకః.
ప్రభిన్నో గర్జితో మత్త
స్సమా వుద్వాన్తనిర్మదౌ,
హాస్తికంగజతా బృన్దే
కరిణీ ధేనుకా వశా.
గణ్డః కటో
మదో దానం
వమథుః (కరశీకరః),
కుమ్భౌ (తు శిరసః పిణ్డౌ)
(తయోర్మధ్యే విదుః
(పుమాన్). ౪౯౪

గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగు పేళ్ళు.

మదోత్కటః-మదకలః॥పు॥౨- మదముపట్టిన యేనుఁగు పేళ్ళు. [ఏనుఁగుగున్న పేళ్లు.

కలభః-కరిశాబకః [పా]కరిపోతకః ॥పు॥౨-

ప్రభిన్నః - గర్జితః-మత్తః॥పు॥౩ - మదము గాఱు నేనుఁగు పేళ్ళు.మదము నిలుకడగా నున్న యేనుఁ గని కొందఱు. Elephant in rut.

ఉద్వాన్తః-నిర్మదః ॥పు॥ ౨-మదము విడిచిన యేనుఁగు పేళ్ళు. [గులగుంపు పేళ్ళు.

హాస్తికమ్॥న॥-గజతా ॥సీ॥ ౨-బృన్దే=ఏనుఁ

కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥ సీ॥౩-ఆఁడుఏనుఁగు పేళ్ళు.

గణ్డః-కటః॥పు॥౨-ఏనుఁగు చెక్కిలి పేళ్ళు.

మదః॥పు॥-దానమ్॥న॥౨-మదము పేళ్లు. Rut.

వమథుః ॥పు॥౧-కరశీకరః = తొండమువలనఁ బుట్టిన తుంపర పేరు.

కుమ్భః॥పు॥౧-శిరసఃపిణ్డౌ = ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁదనుండు మాంసఖండముల పేరు, కుంభస్థలము.

విదుః॥పు॥౧-తయోః=ఆకుంభస్థలముల యొక్క, మధ్యే=నడుము పేరు.

అవగ్రహో లలాటం స్యా)
దీషికా (త్వక్షికూటకమ్),
(అపాఙ్గదేశో) నిర్యాణం
(కర్ణమూలంతు) చూలికా.
౪౯౫
(అధః కుమ్భస్య) వాహిత్థం
ప్రతిమాన (మధో౽

అవగ్రహః॥పు॥౧ - లలాటమ్=ఏనుఁగు నొసటి పేరు. Elephant's forehead.

ఈషికా[పా]ఇషీకా॥సీ॥౧-అక్షికూటకమ్ = ఏనుఁగు కనుగ్రుడ్డు పేరు. [కన్ను పేరు.

నిర్యాణమ్ ॥న॥ ౧-అపాఙ్గదేశః=ఏనుఁగుకడ

చూలికా॥సీ॥౧-కర్ణమూలమ్=ఏనుఁగు చెవి మొదటి పేరు.

వాహిత్థమ్॥న॥౧-కుమ్భస్య = ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకు, అధః=దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు.

ప్రతిమానమ్॥న॥ ౧-అస్య=ఈవాహిత్థమున

స్య యత్),
ఆసనం (స్కన్ధ దే శ
స్యాస్య)
పద్మకం (బిన్దుజాల
కమ్). ౪౯౬

పక్షభాగః (పార్శ్వ
భాగో)
దన్తభాగ (స్తు యో
ఽగ్రతః).
(ద్వౌ పూర్వపశ్చా జ్జ
ఙ్ఘాదిదేశౌ) గాత్రావరే
(క్రమాత్). ౪౯౭

తోత్రం వైణుకం

మాలానం బన్ధస్తమ్భో
ఽథ
శృఙ్ఖలే, అన్దుకో నిగ
లో ఽ)స్త్రీస్యా)

దఙ్కుశో ఽ)స్త్రీ) సృ
ణి (ర్ద్వయోః). ౪౯౮
దూష్యా కక్ష్యా వర
త్రా(స్యా)
కల్పనా సజ్జనా (స
మే);
ప్రవేణ్యాస్తరణం వ
ర్ణః పరిస్తోమః కుథో

కు,అధః=డిగువనున్న,యత్ = ప్రదేశము పే
ఆసనమ్॥న॥౧-స్కన్ధదేశః = ఏనుఁగుయొక్క
మూఁపుపేరు. Elephant's withers.
పద్మకమ్॥న॥౧-బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగున
యౌవనమున దేహములోఁ బుట్టినబొట్లపే
ఏనుఁగు సిబ్బెము.
పక్షభాగః॥పు॥ ౧-పార్శ్వభాగః = ఏనుఁ
యొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు. Flank.
దన్తభాగః ॥పు॥ ౧-అగ్రతఃయః = ఏనుఁ
యొక్క ముందుభాగము పేరు. Front.
పూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ=ముందటివెన
నున్న మోఁకాళ్ల క్రిందిప్రదేశములు రెండు
క్రమాత్ = వరుసగా, గాత్రావరే = గాత్రమ
యు అవరమనియుఁ జెప్పఁబడును, గాత్రమ్
అవరమ్[పా] అపరమ్॥న॥.
తోత్రమ్-వైణుకమ్[పా] వేణుకమ్॥న॥౨-
ఏనుఁగును శిక్షించు కోలపేళ్ళు.
ఆలానమ్॥న॥-బన్ధస్తమ్భః॥పు॥౨-ఏనుఁగు
కట్టు స్తంభము పేళ్లు.
శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥-అన్దుకః॥పు॥-నిగళః [పా]
డః॥ప్న॥౩-ఏనుఁగునుగట్టుగొలుసు పేళ్లు. Chain.

అఙ్కుశః ॥ప్న॥ సృణిః ॥సీ॥ ౨ - అంకుశము
పేళ్ళు. Goad.
దూష్యా[పా]దూషా-కక్ష్యా[ప]కక్షా-వరత్రా
సీ॥౩-ఏనుఁగునడుమునఁగట్టుతోలు మోకు పే
కల్పనా-సజ్జనా॥సీ॥౨-ఏనుఁగును శృంగా
చుట పేళ్ళు. Elephant's equipage.
ప్రవేణీ॥సీ॥- ఆస్తరణమ్॥న॥-వర్ణః-పరిస్తో
॥పు॥-కుథః [illegible] [పా] [illegible]-ఏనుఁగు [illegible]

(ద్విపయోః). ౪౯౯
వీతం (త్వసారం హ
స్త్యశ్వం)
వారీ (తు గజబన్ధనే)

ఘోటకే వీతి తురగ
తురఙ్గాశ్వ తురఙ్గమాః.
వాజి వా హార్వ గన్ధర్వ
హయ సైన్ధవ సప్తయః,

ఆజానేయాః (కులీనా
స్స్యు) ర్వినీతా (స్సాధు
వాహినః). ౫౦౧
వనాయుజాః పారసీ
కాః కామ్భోజా బాహ్లి
కా (హయాః),

యయు (రశ్వో౽శ్వ
మేధీయో)
జవన (స్తుజవాధికః).
౫౦౨
పృష్ఠ్యః స్థౌరీ
(సితః) కర్కో
రథ్యో (వోఢారథస్య
యః),
(బాలః) కిశోరో
వా మ్యశ్వా వడబా
బాడబం (గణే). ౫౦౩
(త్రిషా) శ్వీనం (యు

బలిచు రత్నకంబలి పేళ్ళు.

వీతమ్॥న॥౧-అసారమ్=బలము లేని, హస్త్యశ్వమ్=ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకును పేరు.

వారీ॥స్త్రీ॥౧-గజబన్ధనే=ఏనుఁగునుపట్టుటకొఱకుఁ జేయఁబడిన రోదము మొదలైనవానిపేరు.

ఘోటకః-వీతిః (పా) వీతిః-తురగః-తురఙ్గః-అశ్వః - తురఙ్గమః - వాజీ ॥న్॥ - వాహః - అర్వా॥న్॥[ప]అర్వన్॥త్॥-గన్ధర్వః- హయః-సైన్ధవః-సప్తిః॥పు॥౧౩-గుఱ్ఱముపేళ్ళు.

[ముల పేరు.

ఆజానేయః॥పు॥౧-కులీనాః=మంచిజాతిగుఱ్ఱ

వినీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః = లెస్సగామోయ నేర్చిన గుఱ్ఱముల పేరు. Trained horse.

వనాయుజః [ప] వానాయుజః-పారసీకః-కామ్భోజః-బాహ్లీకః ॥పు॥ ఈ ౪ను వరుసగా వనాయుజము, పారసీకము, కాంభోజము, బాహ్లీకము-అను నాల్గు దేశములలోఁబుట్టిన, హయాః=గుఱ్ఱముల పేళ్లు.

యయుః ॥పు॥ ౧-అశ్వమేధీయః=అశ్వమేధ యాగమునకుఁదగిన, అశ్వః=గుఱ్ఱము పేరు.

జవనః॥పు॥౧-జవాధికః= వేగముచేతనధికమైన గుఱ్ఱముపేరు. [పు మోయుగుఱ్ఱము పేళ్ళు.

పృష్ఠ్యః-స్థౌరీ॥న్॥ (పా) స్థూరీ॥న్-పు॥౨-మోఁ

కర్కః॥పు॥౧-సితః= తెల్లనిగుఱ్ఱము పేరు.

రథ్యః ॥పు॥ ౧-రథస్యవోఢాయః=రథమును వహించుగుఱ్ఱము పేరు. Chariot horse.

కిశోరః॥పు॥౧-బాలః=గుఱ్ఱపుపిల్ల పేరు. [గుఱ్ఱము.

వామీ-అశ్వా-బడబా॥స్త్రీ॥౩-గోడిగ పేళ్ళు: ఆఁడు

బాడబమ్॥న॥ ౧-గణే=గోడిగలగుంపు పేరు:

అశ్వేన=గుఱ్ఱముచేత, ఏకేనదినేన=ఒకదినమున

దశ్వేన దినే నై కేన (గమ్యతే),	ముచేత, యత్=ఏతోవ, గమ్యతే=పొందఁబడుచున్నదో, తత్=ఆతోవ, ఆశ్వీనమనంబడు. ఆశ్వీనమ్॥త్రి॥.
కశ్యం (తు మధ్య మశ్వానాం)	కశ్యమ్॥న॥౧-అశ్వానామ్=గుఱ్ఱములయొక్క మధ్యమ్=నడుము పేళ్ళు. Flan
హేషా హ్రేషా (చనిస్వనే). ౫౦౪	హేషా - హ్రేషా॥సీ॥ ౨-నిస్వనే = గుఱ్ఱ లిగిలించుటపేళ్ళు. గుఱ్ఱముల ధ్వని. Neighing
నిగాళస్తు (గళోద్దేశే)	నిగాళః॥పు॥ ౧-గళోద్దేశే=గుఱ్ఱపుమెడదగ్గరి చోటుపేరు. అచట దేవమణి యుండును.
(బృన్దే) త్వాశ్వీయమాశ్వ(తత్),	అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్ ॥న॥-౨-బృన్దే=గుఱ్ఱముల గుంపు పేళ్లు. Multitude of horses
ఆస్కన్దితం ధోరితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతమ్. ౫౦౫. (గ త యో ఽ మూః పఞ్చ) ధారా	ఆస్కన్దితమ్॥న॥=సమమైననడపు, ధోరితకమ్ ॥న॥=అధికమైచతురమైననడపు, రేచితమ్॥న॥ తాళగతితోఁ, బెరెముగాఁదిరుగుట, వల్గితమ్ (వలితమ్)॥న॥ = వేగముచేత విడువఁబడి మీఁ కాళ్లుకదలించుట, ప్లుతమ్॥న॥ = వేగముచేతను మేరయును సమముగాఁబోవుట-ఈ౫నుగుఱ్ఱ గతివిశేషములు.ఇవిధారలనంబడును. ధారా
ఘోణా (తు) ప్రోథ(మ స్త్రియామ్),	ప్రోథమ్॥పు॥ ౧-ఘోణా = గుఱ్ఱపుముక్కు పేరు. Nostrils. [ముక్కు
కవికా తు ఖలీనోఽ (స్త్రీ) శఫం (క్లీబే) ఖురః (పుమాన్). ౫౦౬	కవికా॥సీ॥-ఖలీనః [వ]ఖలినమ్ ॥పు॥ ౨- శఫమ్॥న॥ ఖురః॥పు॥-౨-గొరిసెల పేళ్ళు. Hoof
పుచ్ఛోఽ(స్త్రీ) లూమలాఙ్గూలే వాలహస్తశ్చ వాలధిః,	పుచ్ఛః॥ప్న॥-లూమా॥న॥ [వ] లూమ-లాఙ్గూలమ్॥న॥-వాలహస్తః-వాలధిః ॥పు॥ ౫.గుఱ్ఱపుతోఁక మొదలయినవానితోఁక పేళ్ళు. Tail
(త్రిషూ) పావృత్తలుఠితౌ (పరావృత్తే ముహుర్భువి.) ౫౦౭	ఉపావృత్తః-లుఠితః ॥త్రి॥ ౨-భువి=భూమియందు, ముహుః=పలుమాఱును, పరావృత్తే=పొరలిన గుఱ్ఱము పేళ్ళు.

(యానే చక్రిణి యుద్ధార్థే) శతాఙ్గ స్స్యన్దనో రథః.

శతాఙ్గః-స్యన్దనః-రథః ॥పు॥ ౩=యుద్ధార్థే = యుద్ధముకొఱకైన, చక్రిణి = బండికండ్లతోఁ గూడిన, యానే=వాహనము పేళ్ళు. రథము.

(అసౌ) పుష్యరథ (శ్చక్రయానం న సమరాయ యత్). ॥౧౦౮

పుష్యరథః ॥పు॥ ౧-యచ్చక్రయానమ్=ఏరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు, న=కాదో, అసౌ=ఈరథము పుష్యరథ మనంబడును.

కర్ణీరథః ప్రవహణం డయనం (చ సమం త్రయం),

కర్ణీరథః(పా)కర్ణిరథః ॥పు॥ ప్రవహణమ్-డయనమ్॥న॥౩-మనుష్యులు-మోయు విమానమను రథము పేళ్ళు. Litter.

(క్లీబే)ఽన శ్శకటో(ఽ)(స్త్రీస్యా)ద్గన్త్రీ కమ్బళి వాహ్యకం. ॥౧౦౯

అనః॥స॥-న॥-శకటః॥పు॥౨-బండి పేళ్ళు.

గన్త్రీ॥స్త్రీ॥-కమ్బళివాహకమ్ ॥ న ॥ ౨-దిద్దిన యెద్దులుదీయుబండి పేళ్లు.

శిబికా యాప్యయానం (స్యాత్)

శిబికా ॥స్త్రీ॥-యాప్యయానమ్ ॥న॥ ౨-అందలము పేళ్ళు. పల్లకియు. Palanquin.

డోలా ప్రేఙ్ఖాదికా (స్త్రియామ్),

డోలా-ప్రేఙ్ఖా॥స్త్రీ॥ ౨-ఉయ్యాల పేళ్లు. ఆదిశబ్దముచే మంచాదులకును డోలయను పేరుకలదు.

(ఉభౌతు) ద్వైప వైయాఘ్రౌ (ద్వీపిచర్మావృతే రథే). ॥౧౧౦

ద్వైపః-వైయాఘ్రః॥త్రి॥ ౨-ద్వీపిచర్మావృతే రథే=పులితోలుచేత కప్పఁబడిన రథము పేరు.

(పాణ్డుకమ్బళ సంవీత స్యన్దనః) పాణ్డుకమ్బళీ,

పాణ్డుకమ్బళీ ॥న్-త్రి॥, ౧-పాణ్డుకమ్బళసంవీత స్యన్దనః=తెల్లకంబళిచేఁగప్పఁబడినరథము పేరు.

(రథే) కామ్బళవాస్త్రాద్యాః (కమ్బళాదిభిరావృతే). ॥౧౧౧

కామ్బళమ్ ॥త్రి॥ ౧-వాస్త్రమ్ ॥త్రి॥ ౧-ఇవి మొదలయినవిసరుసగా, కమ్బళాదిభిః = కంబళము వస్త్రము మొదలయినవానిచేత, ఆవృతే=కప్పఁబడిన, రథే=రథము పేళ్ళు.

(త్రిషు ద్వైపాదయో)

ద్వైపాదయః=ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్దము వఱకు ౫ శబ్దములును ॥త్రి॥.

రథ్యా రథకడ్యా (రథవ్రజే),

రథ్యా-రథకడ్యా ॥స్త్రీ॥ ౨-రథవ్రజే = రథ సమూహము పేళ్ళు.

ధూః(స్త్రీక్లీబే) యాన
ముఖం (స్యా)
(ద్రథాఙ్గ) మపస్క
రః. ౨౧౨

ధూః॥ర్-సీ॥- యానముఖమ్॥న॥ ౨ - రథ
మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కు పే
అపస్కరః(పా)అపస్కరః॥పు॥ ౧-రథాఙ్గమ్
బండికన్ను కాఁడి నొగ మొదలైనరథావయ
ము॥ పేరు.

చక్రం రథాఙ్గం
(తస్యాన్తే) నేమిః (స్త్రీ
స్యా)త్ప్రధిః (పుమాన్)
పిణ్డికా నాభి
(రక్షాగ్రకీలకే తు ద్వ
యోః) రణిః. ౨౧౩
రథగుప్తి ర్వరూథో
(నా)

చక్రమ్-రథాఙ్గమ్॥న॥ ౨-బండికంటి పేర్లు.
నేమిః॥సీ॥- ప్రధిః॥పు॥ ౨ - తస్యాన్తే=ఆబం
కంటి కడకమ్మి పేర్లు. Tyre. [పేర్లు
పిణ్డికా- నాభిః॥సీ॥ ౨-బండికంటినడిమిగూటి
అణిః॥ప్న॥ ౧- అక్షాగ్రకీలకే = ఇరుసుకడను
బండికండ్లు జాఱకుండ నుంచినచీలపేరు.
రథగుప్తిః-వరూథః॥పు॥ ౨-రథమును రక్షిం
చుకొఱకు పైఁగప్పిన వ్యాఘ్ర చర్మము మొదలై
దాని పేర్లు. రథికునిరక్షించుటకొఱకురథము
దుఁ జేయఁబడి యున్న స్థానవిశేషమని కొందఱు

కూబరస్తు యుగన్ధరః,
అనుకర్షో (దార్వధః
స్థం)

కూబరః- యుగన్ధరః॥పు॥ ౨- కాఁడితట్టునొగపేరు
అనుకర్షః॥పు॥ ౧-దార్వధఃస్థమ్= ఆనొగ
వనుండు కోడివీఁట యనుమ్రానిపేరు.

ప్రాసఙ్గో (నా యుగా
ద్యుగః). ౨౧౪
(సర్వం స్యా ద్వాహ
నం) యానం యుగ్యం
పత్త్రంచ ధోరణమ్,
పరంపరావాహనం (య
త్) ద్వైపనీతక (మస్త్రి
యామ్.) ౨౧౫
ఆధోరణా హస్తిపకా
హస్త్యారోహా నిషాది
నః,

ప్రాసఙ్గః॥పు॥ ౧ - యుగాత్ =. కాఁడికంటె
యుగః= రెండవ కాఁడి పేరు. Yoke
యానమ్-యుగ్యమ్ - పత్త్రమ్ - ధోరణ
॥న॥ ౪-సర్వమ్=సకలమయిన, వాహనమ్ = వా
హనములకును పేరు. Vehicle
పరంపరావాహనం ॥న॥ -వైనీతకం ॥
౨- తేరుమోఁకు పేర్లు.

ఆధోరణః-హస్తిపకః-హస్త్యారోహః- ని
దీ॥న్-పు॥౪-ఏనుఁగుమావటివాని పేర్లు. ఏను
Driver
నెక్కు వారలు.

నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తా చ సారథిః. ౫౧౬. సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ (చ సంజ్ఞా రథకుటుమ్బినః),

నియన్తా॥ఋ॥-ప్రాజితా॥ఋ॥-యన్తా॥ ఋ॥-సూతః-క్షత్తా॥ఋ॥-సారథిః-సవ్యేష్ఠః[ప] సవ్యేష్ఠా॥ఋ॥ [ప] సవ్యేష్ఠా॥న్॥-దక్షిణస్థః॥పు॥ ఈ౧౦-యు, రథకుటుమ్బినః = సారథికి, సంజ్ఞా=పేళ్లు.

[రథముల నెక్కుదొరలు.

రథిన స్స్యన్దనారోహా

రథీ॥న్॥-స్యన్దనారోహః ॥పు॥ ౨-రథికులపేళ్ళు.

అశ్వారోహాస్తు సాదినః.

అశ్వారోహః - సాదీ॥న్-పు॥ ౨-గుఱ్ఱపురౌతుపే

భటా యోధాశ్చ యోద్ధార

భటః-యోధః-యోద్ధా ॥ఋ-పు॥ 3యుద్ధము చేయువారిపేళ్ళు. Warrior.

స్సేనారక్షా స్తు సైనికాః,

సేనారక్షః-సైనికః॥పు॥ ౨-దండుకాచుతలారులపేళ్ళు. Sentinel.

(సేనాయాం సమవేతా యే) సైన్యా (స్తే) సైనికా(శ్చ తే). ౫౧౮

సైన్యః-సైనికః ॥పు॥ ౨-సేనాయామ్=సేనయందు, యే=ఎవరు, సమవేతాః = కూడియున్నారో, తే=ఆచతురంగబలము పేళ్ళు. Troops.

(బలినో యే సహస్రేణ) సాహస్రా (స్తే) సహస్రిణః,

సాహస్రః-సహస్రీ॥న్-పు॥ ౨-యే=ఎవరు, సహస్రేణ=వేయింటిలెక్కను, బలినః=గుఱ్ఱములు మొదలైనబలముగలవారో, తే=వారిపేళ్ళు.

పరిధిస్థః పరిచర

పరిధిస్థః-పరిచరః ॥పు॥ ౨-సేనచుట్టును కాచువానిపేళ్ళు. Guard.

స్సేనానీ ర్వాహినీపతిః.

సేనానీః॥ఈ॥-వాహినీపతిః॥పు॥ ౨-సేనాధిపతి పేళ్లు. దళవాయి.

కఞ్చుకో వారవాణో (౽స్త్రీ)

కఞ్చుకః॥పు॥-వారవాణః ॥పు॥ ౨ -కుబుసమువలె మేనికి మఱువయినదాని పేళ్లు, బొందలము.

(యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః, బధ్నన్తి త) త్సారసనా ప్యధికాఙ్గ౽

సారసనా॥స్త్రీ॥-అధికాఙ్గమ్॥న॥ ఈ ౨-ను,సకఞ్చుకాః=కంచుకముతొడిగినవారు. యత్తు=దేనిని, మధ్యే=నడుమున, బధ్నన్తి=కట్టుదురో, తత్=దానిపేళ్లు. తాళ్ళుదట్టి మొదలయినవి.ఇచట 'త త్సారసనమధికాఙ్గో౽థ" అను పాఠమునందు-సారసనమ్॥న॥అధికాఙ్గః॥పు॥.

థ శీర్షకమ్. ౫౨౦. శీర్ష

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్-శిరస్త్రమ్॥న॥3 -తలబొ

ణ్యాంచ శిర స్త్రీ॥౭ శిడికము పేళ్ళు. Helme

థ తనుత్రం వర్మదం శనమ్, ఉరశ్ఛదః కఙ్క టకో జాగరః కవచో౽ (స్త్రియామ్). ॥౬౪

తనుత్రమ్-వర్మ॥న్॥-దంశనమ్ [పా]దంశ మ్॥న॥-ఉరశ్ఛదః-కఙ్కటకః - జాగరః ॥పు॥ క చః॥పు॥౭-జోడు పేళ్లు, జీరాపేళ్ళు. Armour

ఆముక్తః ప్రతిముక్త శ్చ పినద్ధ శ్చాపినద్ధ (వత్), సన్నద్ధో వర్మితః సజ్జో దంశితో వ్యూఢ కఙ్కటః. ॥౬౫. త్రి ష్వాముక్తాదయో

ఆముక్తః- ప్రతిముక్తః - పినద్ధః - అపినద్ధ ఃసన్నద్ధః-వర్మితః-సజ్జః - దంశితః - వ్యూఢకఙ్క టః॥౯-జోడు దొడిగిన వాని పేళ్ళు. ఆముక్తా యః=ఆముక్తశబ్దము మొదలైనశబ్దములు తొ మ్మిదియు ॥త్రి॥.

(వర్మభృతాం) కావ చికం (గణే),

కావచికమ్॥న॥౧-వర్మభృతాం=జోడుదొ గినవారియొక్క, గణే=సమూహము పేరు.

పదాతి పత్తి పదగ పాదాతిక పదాజ యః, ॥౬౬. పద్గశ్చ పదికశ్చా

పదాతిః - పత్తిః -పదగః-పాదాతికః- పదా జిః-పద్గః-పదికః॥పు॥౭-కాలిబంటు పేళ్ళు.

థ పాదాతం (పత్తిసం హతిః),

పాదాతమ్॥న॥ ౧-పత్తిసంహతిః=కాలిబం గుంపు పేరు. శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలుకొని ముం దుచెప్పఁగలశబ్దములకు. "శస్త్రాజీవాదయ ష్షు" అను దిక్కున లింగము చెప్పఁబడును.

శస్త్రాజీవే కాణ్డపృష్ఠా యుధీ యాయుధికా(స్స మాః). ॥౬౭

శస్త్రాజీవః-కాణ్డపృష్ఠః-ఆయుధీయః - ఆయు ధికః॥౪-ఆయుధమును ధరించి జీవనము చేయు వాని పేళ్ళు.

కృతహస్తస్సుప్రయో గవిశిఖః కృతపుఙ్ఖ(వత్)

కృతహస్తః - సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుఙ్ఖ ౩-అమ్ములు గుఱిదప్పక వేయ నేర్చినవాని పే

అపరాద్ధపృషత్కః (సో లక్ష్యా ద్యశ్చ్యుత సాయకః). ॥౬౮

అపరాద్ధపృషత్కః॥ ౧-యః=ఎవఁడు,లక్ష్యా త్=గుఱినుండి, చ్యుతసాయకః = జాఱిపోయి బాణముకలవాఁడో, అసౌ=వాని పేరు.

ధన్వీ ధనుష్మాన్ ధాను

ధన్వీ॥న్॥-ధనుష్మాన్॥త్॥-ధానుష్కః-

ష్కీ నిష జ్గ శ్రీ ధను ర్ధరః,

జ్గీ॥న్॥-అస్త్రీ॥న్॥ -ధనుర్ధరః॥౩-విలుకానిపేళ్లు.
Archer.

(స్యా) త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డీర

కాణ్డవాన్॥త్॥-కాణ్డీరః॥౨-అమ్ములేయాయుధముగాఁ గలవానిపేళ్ళు.

శ్శా_క్తీక (శ్శ_క్తిహేతికః). ౫౬౯

శా_క్తికః॥౧-శ_క్తి హేతికః = శ_క్తియే యాయుధముగాఁ గలవానిపేరు. Spearman.

యాష్టికః పారశ్వధికో (యష్టిస్వధితి హేతికౌ),

యాష్టికః-పారశ్వధికః॥ ఈరెండును వరుసగా, యష్టి స్వధితిహేతికౌ = దుడ్డుకట్టెయును గండ్రగొడ్డలియునాయుధముగాఁగలవారిపేళ్లు.

నైస్త్రింశికో (ఽసిహేతి స్స్యాత్) (త్సమౌ)

నైస్త్రింశికః॥౧-అసిహేతిః = అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁ గలవానిపేరు.

ప్రాసికకౌ_న్తికౌ. ౫౭౦

ప్రాసికః-కౌ_న్తికః॥౨- ఈఁటెగలవానిపేళ్లు.

చర్మీ ఫలకపాణి(స్స్యాత్)

చర్మీ॥న్॥-ఫలకపాణిః॥౨-అరిగవానిపేళ్లు, కేడెముగలవాఁడు. [పేళ్ళు. టెక్కెముగలవాఁడు.

త్పతాకీవైజయ_న్తికః,

పతాకీ॥న్॥-వైజయ_న్తికః॥౨-పడగగలవాని

అనుప్లవ స్సహాయ శ్చానుచరో ఽభిచర (స్సమాః). ౫౭౧

అనుప్లవః-సహాయః - అనుచరః - అభిచరః [పా] అభిసరః॥౪ - తోడువచ్చిన వానిపేళ్లు.
Follower.

పురోగాగ్రేసర ప్రష్ఠాగ్రతస్సర పురస్సరాః, పురోగమః పురోగామీ

పురోగః- అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః-అగ్రతస్సరః-పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామీ॥న్॥ ౭-ముందర నడచువానిపేళ్ళు. Leader.

మన్దగామీ తు మన్థరః

[నిపేళ్ళు.
మన్దగామీ॥న్॥-మన్థరః॥౨-మెల్లగానడచువా

జఙ్ఘాలో ఽతిజవ

జంఘాలః-అతిజవః॥౨-వడిగానడచువానిపేళ్ళు

(స్తుల్యౌ) జంఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ,

జంఘాకరికః-జాఙ్ఘికః॥౨-దూరముగాఁబోయియక్కడి వార్తలనెఱింగించుచుబ్రదుకువానిపేళ్లు.

తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీ జవనో జవః. ౫౭౨

తరస్వీ॥న్॥ త్వరితః- వేగీ॥న్॥-ప్రజవీ॥న్॥-జవనః-జవః॥౬- వేగముగలవానిపేళ్ళు.

జయ్యో (యశ్శక్యతే)

జయ్యః॥ ౧-యః జేతుంశక్యతే=గెలువశక్య

జేతుం
జేయో (జేతవ్యమా
త్రకే,)
జైత్రస్తు జేతా
(యో గచ్ఛ త్యలం
విద్విషతః ప్రతి.) ౫౩౧
(సో ఽభ్యమిత్రో ఽభ్యమిత్రీయో ఽప్యభ్య
మిత్రీణ (ఇత్యపి),
ఊర్జస్వల (స్స్యా)దూ
ర్జస్వీ (య ఊర్జో ఽతిశ
యాన్వితః). ౫౩౨
(స్యా) దురస్వా నురసి
లో
రథికో రథిరో రథీ,
(కామంగామ్య) నుకా
మీనో
హ్యత్యన్తీన (స్తథా
భృశమ్). ౫౩౩
శూరో వీరశ్చ విక్రాన్తో
జేతా జిష్ణుశ్చ జిత్వ
రః,
సాంయుగీనో (రణేసా
ధు)
(శ్శస్త్రా)జీవాదయ(స్త్రి
షు). ౫౩౪
ధ్వజినీ వాహినీ సేనా
పృతనా ఽనీకినీ చమూః,

మయినవారి కందఱకు పేరు.

జేయః॥౧-జేతవ్యమాత్రకే = గెలువఁదగిన వారి కందఱకు పేరు.

జైత్రః-జేతా॥ఋ॥౨-గెలుచువానిపేళ్లు.

అభ్యమిత్ర్యః-అభ్యమిత్రీయః-అభ్యమిత్రీణః॥౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి = శత్రువు నుగుఱించి, అలమ్=మిక్కిలి, గచ్ఛతి = యుద్ధమునకుఁబోవుచున్నాఁడో, సః=వానిపేళ్లు.

ఊర్జస్వలః-ఊర్జస్వీ॥న్॥ ౨-ఊర్జో ఽతిశయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవానిపేళ్లు.

ఉరస్వాన్॥త్॥-ఉరసిలః॥౨-ఘనమయినఱొమ్ముగలవానికిని ఱొమ్ముబలముగలవానికిని పేళ్లు.

రథికః-రథిరః-రథీ॥న్॥-౩-రథముమీఁదనుండు వానిపేళ్లు. Charioteer

అనుకామీనః॥౧-(యుద్ధాదులయందు) కామమ్=యథేష్టముగా, గామీ=పోవువానిపేళ్లు.

అత్యన్తీనః॥౧-తథాభృశమ్=యుద్ధాదులయందు మిక్కిలియుఁబోవు స్వభావముగలవానిపేళ్లు.

శూరః-వీరః-విక్రాన్తః॥ ౩-శూరునిపేళ్లు.

జేతా॥ఋ॥ జిష్ణుః-జిత్వరః॥౩-గెలుచు స్వభావము గలవాని పేళ్లు.

సాంయుగీనః ౧-రణే = యుద్ధమునందు, సాధుః=నేర్పరియైనవానిపేరు.

శస్త్రాజీవాదయః=శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలు సాంయుగీనశబ్దము వఱకు నున్నశబ్దములు త్రి

ధ్వజినీ-వాహినీ-సేనా - పృతనా-అనీకినీ-చమూః-వరూథినీ॥ఈ॥ ౭-చతురంగములతోఁ

వరూథినీ
బలం సైన్యం చక్రం
చానీక (మస్త్రియామ్).
వ్యూహ స్తు బలవిన్యా
(భేదా) దణ్డాదయో
(యుధి),

ప్రత్యాసారో (వ్యూ
హపార్ష్ణిః)
(సైన్యపృష్ఠే) ప్రతి
గ్రహః. ౫౩౬

(ఏకేభై కరథత్ర్యశ్వా)
పత్తిః (పఞ్చపదాతికా),

(పత్త్యఙ్గై స్త్రిగుణై
స్సర్వైః క్రమా దా
ఖ్యా యథో త్తరమ్).
౫౩౭. సేనాముఖం గు
ల్మగణౌ వాహినీ పృత
నా చమూః, అనీకినీ

డినసేనపేళ్ళు. Army.

బలమ్-సైన్యమ్-చక్రమ్ ॥న॥- అనీకమ్॥న్పు॥ ర-గజాదిసేనాంగములకును. సేనకును పేళ్ళు.

వ్యూహః-బలవిన్యాసః ॥పు॥ ౨-సేనయొడ్డుటపేళ్ళు. చతురంగబలమును యథాస్థానముగాఁ దీర్చుట.

యుధి=యుద్ధకాలమునఁ జేయంబడు. దణ్డాదయః=దండభోగమండలాసంహతములు మొదలయినవి, భేదాః=వ్యూహభేదములు, బలమును అడ్డముగానిలుపుటదండము. ఒకటికివెనుక నొకటి నిలుపుట భోగము. గుండ్రముగానిలుపుట మండలము. వేఱు వేఱుగానిలుపుట యసంహతము.

ప్రత్యాసారః॥పు॥౧-వ్యూహపార్ష్ణిః=వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేనపేరు. Rear.

ప్రతిగ్రహః ॥పు॥౧-సైన్యపృష్ఠే=సేనకువెనుక నిన్నూఱువిండ్లపట్టుననుండు ప్రత్యేకమైన సేనపేరు.

పత్తిః॥స్త్రీ॥౧-ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా=ఒకయేనుఁగు నొకరథమును మూఁడుగుఱ్ఱములు నుగలిగి, పఞ్చపదాతికా-ఐదుగురు కాలిబంట్లునుగలసేనపేరు.

పత్త్యఙ్గైః=పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః=ముమ్మడింపఁబడిన. సర్వైః=సమస్తములయినగజరథతురగపదాతులతోఁ గూడియున్న యేడుసేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడను, ఆఖ్యాః=పేళ్లు. అనఁగా, ౩పత్తులు సేనాముఖము. ౩-సేనాముఖములు గుల్మము. ౩-గుల్మములు గణము. ౩-గణములు వాహిని. ౩-వాహిను

లుపృతన. 3-పృతనలుచమువు. 3-చమువు
నీకిని.అనియర్థము. సేనాముఖమ్॥న॥గుల్మ
॥పు॥వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ॥సీ॥

(దశానీకి) న్యక్షౌహి
ణ్యౌ

అక్షౌహిణీ॥సీ॥ ౧-దశ=పది, అనీకినీ =
లుగూడినసేనపేరు. అనఁగా ౨౧౮౭౦
లు - అన్నిరథములు - ౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱము
౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లునుగలసేన యక్షౌ

థ సంపది. ౫౩౮. సం
పత్తిః శ్రీశ్చ లక్ష్మీశ్చ

సంపత్ ॥ద్॥-సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥సీ॥
పదపేళ్ళు. Success.

౧ ౬౩౧ విపత్త్యాం విపదాపదౌ,

విపత్తిః-విపత్ ॥ద్॥-ఆపత్ ॥ద్॥-సీ॥3-

ఆయుధం తు ప్రహర
ణం శస్త్ర మస్త్ర

ఆయుధమ్-ప్రహరణమ్ - శస్త్రమ్-అస్త్రమ్
॥న॥ ౪-ఆయుధముపేళ్ళు. Weapons.

(మ థా స్త్రియామ్).
౫౩౯. ధను శ్చాపౌ ధ
న్వ శరాసన కోదణ్డ కా

ధనుః॥స్-న॥[ప]ధనుః॥పు॥[ప]ధనూః
పః॥పు॥-ధన్వ॥న్॥-శరాసనమ్_ కోదణ్డమ్
కమ్॥న॥-ఇష్వాసః॥పు॥౭-వింటిపేళ్ళు.

౧ ౬౩౩ ర్ముకమ్, ఇష్వాసోఽప్య
(థ కర్ణస్య) కాలపృ
ష్ఠం(శరాసనమ్). ౫౪౦

కాలపృష్ఠమ్॥న॥౧- కర్ణస్య = కర్ణుని
శరాసనమ్=వింటిపేరు.

(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీవ గా
౧ ౬౩౪ ణ్డీవౌ (పున్నపుంసకే),

గాణ్డివః-గాణ్డీవః॥పు॥౨ - కపిధ్వజస్య =
నునియొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు.

(కోటి రస్యా) టనీ

అటనీ(పా)అటనిః ॥సీ॥ ౧-అస్య=ఈవింటి
క్క, కోటిః=కొప్పుపేరు.

గోధా తలం (జ్యాఘా
తవారణే). ౫౪౧

గోధా॥సీ॥తలమ్ ॥న॥౨-జ్యాఘాతవారణే
టినారిదెబ్బతప్పించుటకై చేతఁగట్టుకొను
పేళ్లు.గోధాతలేఅనుపాఠమునందు,గోధా
జ్యాఘాతవారణముతోఁగూడినప్రదేశము

ల స్తక (స్తు ధనుర్మధ్యం)

లస్తకః॥పు॥౧-ధనుర్మధ్యమ్=వింటినడుము

మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీగు
౧ ౬౩౨ ణః,

మౌర్వీ-జ్యా- శిఞ్జినీ॥సీ॥-గుణః ॥పు॥
నారిపేళ్ళు. Bow-string.

(స్యా) త్ప్రత్యాలీఢ
మాలీఢ (మిత్యాదిస్థాన
పఞ్చకమ్). ౫౮౨

ప్రత్యాలీఢమ్-ఆలీఢమ్ ॥న॥ ౨ను-ఇత్యాది అనుటచేత-సమపదమ్-విశాఖమ్- మణ్డలమ్॥న॥ ౩ను స్థానపఞ్చకమ్=ఈ౫ను ఐదువిధములయినవిలుకాండ్రనిలుకడలపేళ్ళు. ఎడమకాలుముందరికిచాఁచినిలుచుట ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలుముందరికిచాఁచినిలుచుట యాలీఢము. రెండుకాళ్లుసమముగానిలుచుట సమపదము. రెండుకాళ్లకునడుమ జానెడు ఎడముగలుగనిలుచుట విశాఖము. రెండుకాళ్ళను మండలాకారముగానిలుచుట మండలము.

లక్ష్యం లక్షం శరవ్యంచ
శరాభ్యాస ఉపాస
నమ్,

లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥న॥ ౩-గుఱిపేళ్ళు.
శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్ ॥న॥ ౨-విలువిద్యనేర్చుకొనుటపేళ్లు. Archery.

పృషత్క బాణ విశి
ఖా అజిహ్మగ ఖగాశు
గా. ౫౮౩. కలమ్బ మా
ర్గణ శరాః పత్త్రీ రోప
ఇషు (ర్ద్వయోః),

పృషత్కః-బాణః - విశిఖః-అజిహ్మగః-ఖగః-ఆశుగః-కలమ్బః - మార్గణః-శరః-పత్త్రీ॥న్॥-రోపః॥పు॥-ఇషుః॥ప్స॥౧౨-అమ్ములపేళ్లు. Arrow.

[పేళ్ళు.

ప్రక్ష్వేడనాస్తు నారా
చాః పక్షో వాజ(స్త్రి
షూత్తరే). ౫౮౪
నిరస్తః(ప్రహితే బాణే

ప్రక్ష్వేడనః-నారాచః ॥పు॥ ౨-నారసముల
పక్షః-వాజః॥పు॥౨-గఱులపేళ్ళు, ఱెక్కలు ముందుచెప్పఁగల నిరస్తదిగ్ధలిప్తకశబ్దములు-౩॥త్రి॥.
నిరస్తః॥౧-ప్రహితే=వేయఁబడిన, బాణే= బాణముపేరు. Shot.

(విషాక్తే)దిగ్ధ లిప్తకౌ,

దిగ్ధః-లిప్తకః॥౨ - విషాక్తే = విషముచేతఁ బూయఁబడిన బాణముపేరు.

తూణోపాసంగ తూణీ
ర నిషంగా ఇషుధి (ర్ద్వ
యోః). తూణ్యాం
ఖడ్గే తు నిస్త్రింశ చన్ద్ర

తూణః - ఉపాసఙ్గః-తూణీరః - నిషఙ్గః॥పు॥-ఇషుధిః॥ప్స॥ తూణీ [ప] తూణా॥స్త్రీ॥౭-అమ్ములపొదిపేళ్ళు. Quiver.

ఖడ్గః-నిస్త్రింశః- చన్ద్రహాస-అసి-రిష్టిః -

హీసాసిరిష్టయః, క్షౌక్షే యకో మణ్డలాగ్రః కర వాలః కృపాణ (వత్).

క్షౌక్షేయకః-మణ్డలాగ్రః-కరవాలః (పా) ... లః-కృపాణః ॥పు॥ ౯-ఖడ్గము పేళ్ళు, పె... Scim...

త్సరుః (ఖడ్గాది ముష్టౌ స్యా).

త్సరుః॥పు॥ ఖడ్గాదిముష్టౌ = ఖడ్గముజ... డి మొదలయిన యాయుధములపిడి పేరు, ... జులు. Har...

న్మేఖలా (త న్నిబన్ధ నే),

మేఖలా॥స్త్రీ॥౧-తన్నిబన్ధనే= ఆయాయు... జాఱకుండ మణికట్టునంగట్టు కట్టుపేరు.

ఫలకోఽ (స్త్రీ) ఫలం చర్మ

ఫలకః॥పు॥ ఫలమ్-చర్మ ॥న్-న॥ 3-... ళ్ళు, కేడెము. Sh...

సంగ్రాహో (ముష్టి రస్య యః.) ౫౮౭

సంగ్రాహః ॥పు॥౧-అస్యయఃముష్టిః=ఈ... పట్టు పిడిపేరు. [దియ...

ద్రుఘణో ముద్గర ఘనౌ (స్యా)దీళీ కరవాలికా,

ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః ॥పు॥ 3-ఇను... ఈళీ (పా) ఈళిః-కరవాలికా ॥స్త్రీ॥ ౨-... వకత్తిపేళ్లు. Short sw...

భిన్దిపాల స్సృగ (స్తు ల్యౌ)

భిన్దిపాలః(పా)భిణ్డిపాలః-సృగః॥పు॥-౨-... ప్రమాణమైనవిడిచివాటుగుదియ పేళ్లు.

పరిఘః పరిఘాతనః. (ద్వయోః) కుఠార స్స్వ ధితిః పరశుశ్చ పరశ్వధః, (స్యా) చ్ఛస్త్రీ చాసి పుత్రీచ ఛురికా చాసి ధేనుకా. ౫౮౯. (వా పుంసి)

పరిఘః-పరిఘాతనః॥పు॥ ౨-ఇనుపకట్లగ... కుఠారః॥పు॥స్వధితిః-పరశుః - పరశ్వధ... ర-గండగొడ్డలిపేళ్ళు. శస్త్రీ-అసిపుత్రీ - ఛురికా- అసిధేను... ర-సురియకత్తిపేళ్ళు, చూరకత్తి. K...

శల్యం శఙ్కు ర్నా సర్వలా తోమరోఽ (స్త్రియామ్),

శల్యమ్॥న॥శఙ్కుః ॥పు॥ ౨-వసిపేళ్ళు... సర్వలా (పా) శర్వలా ॥స్త్రీ॥-తోమరః॥... నేజాపేళ్లు, చిల్లకోల.

ప్రాస స్తు కున్తః కోణ(స్తు స్త్రియః) ...

ప్రాసః-కున్తః॥పు॥ ౨-ఈటెపేళ్లు. ... కోణః ॥పు॥ పాళీ - అశ్రిః-కోటిః ...

శస్త్రీ కోటయః. ౫౯౦ | అంచుపేళ్ళు, కొన. Sword's edge.

సర్వాభిసార స్సర్వౌఘ స్సర్వసన్నహనా (ర్థకః), | సర్వాభిసారః-సర్వౌఘః - సర్వసన్నహనం ॥న॥ ౩-సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్తపడుటపేళ్ళు.

లోహాభిసారో౽ (స్త్రభృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః). ౫౯౧ | లోహాభిసారః॥పు॥ ౧-యుద్ధప్రయాణాదులయందు, అస్త్రభృతామ్= ఆయుధమును ధరించిన, రాజ్ఞామ్=రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః= ఆయుధములనివాళించుట పేరు. March.

(యత్సేనయా౽భిగమన మరౌ త)దభిషేణనమ్, | అభిషేణనమ్ ॥న॥ ౧-సేనయా=సేనతో, అరౌ=పగవానికిని, అభిగమనంయత్ తత్ = ఎదుర్కొనబోవుట పేరు.

యాత్రా వ్రజ్యా౽భినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః. ౫౯౨ | యాత్రా-వ్రజ్యా ॥స్త్రీ॥-అభినిర్యాణమ్-ప్రస్థానమ్-గమనమ్ ॥న॥-గమః ॥పు॥ ౬-గెలువ నిచ్ఛయించినరాజుయొక్క పయనము పేళ్ళు.

(స్యా) దాసారః ప్రసరణం | ఆసారః॥పు॥-ప్రసరణమ్(న) ప్రసరణీ॥స్త్రీ॥ ౨-అంతట సేన వ్యాపించుటపేళ్ళు.

ప్రచక్రం (చలితార్థకమ్), | ప్రచక్రమ్ ॥న॥ ౧-చలితార్థకమ్=కదలినసేన పేరు. ఇది అమరమాలోక్తిచేత॥త్రి॥.

(అహితా న్ప్రత్యభీతస్య రణే యాన) మభిక్రమః. ౫౯౩ | అభిక్రమః (పా) అతిక్రమః ॥ పు॥ ౧.అహితాన్ ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య=భయములేనిపురుషునియొక్క, రణే=యుద్ధవిషయమై, యానమ్=పోవుటపేరు. Attack.

వైతాళికా బోధకరా | వైతాళికః-బోధకరః॥పు॥ ౨-వేకువను రాజులమేలుకొలుపు పాఠకుల పేళ్ళు. Herald.

శ్చాక్రికా ఘాణ్టికా స్సమాః, | చాక్రికః-ఘాణ్టికః॥పు॥ ౨-అనేకులుగాగూడిస్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు. ఘంటావాద్యముచేత నిద్రకొలుపువారిపేళ్లనికొందఱు.

(స్యు) ర్మాగధా స్సుమగధా | మాగధః-మగధః (పా) మధుకః ॥పు॥ ౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు. Bard.

వన్దినః స్తుతిపాఠకాః.
౫౯౭

సంశప్తకా (స్తు సమ
యా త్సఙ్గ్రామా దని
వర్తినః),
రేణు (ర్ద్వయోః స్త్రి
యాం ధూళిః పాంసు
(ర్నా న ద్వయో)రజః.
౫౯౮. చూర్ణే క్షోద

స్సముత్పిఞ్జ పిఞ్జలా
(భృశ మాకులే),
పతాకా వైజయన్తీ
(స్యా) త్కేతనం ధ్వజ
(మస్త్రియామ్). ౫౯౯
(సా) వీరాశంసనం (యు
ద్ధభూమి ర్యాఽతి భయ
ప్రదా),

(అహంపూర్వమహం
పూర్వమి) త్యహంపూ
ర్వికా (క్రియా). ౬౦౦
ఆహోపురుషికా (ద
ర్పా ద్యా స్యా త్సంభా
వనాత్మని),

. అహమహమికా (తు
సా స్యా త్పరస్పరం యో
భవత్యహంకారః).

వన్దీ॥న్॥-స్తుతిపాఠకః॥పు॥ ౨-పరాక్రమా
లను స్తుతించు వారిపేళ్ళు.

సంశప్తకః॥పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టుపెట్టి
కొనుటవలన, సఙ్గ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి
అనివర్తినః=మరలని వారిపేరు.

రేణుః॥పు॥-ధూళిః॥స్త్రీ॥ పాంసుః[పు] పాం
॥పు॥ రజః॥న్-న॥౪-ధూళిపేళ్లు. చూర్ణః క్షోదః
॥పు॥౨-ఒకవస్తువునుకొట్టినపొడిపేళ్లు. మొరము
తోఁగూడిన ధూళిపేళ్లని కొందఱందురు.
యాఱును ధూళిపేళ్లని కొందఱు. Dus

సముత్పిఞ్జః॥-పిఞ్జలః॥పు౨-భృశమ్=మిక్కిలి
ఆకులే=కలఁగిన సేనమొదలయిన వస్తువుపేళ్లు.

పతాకా-వైజయన్తీ॥స్త్రీ॥-కేతనమ్॥న॥-ధ్వ
మ్॥పు॥౪-టెక్కెముపేళ్ళు. Bann

వీరాశంసనమ్॥న॥ ౧-అతిభయప్రదా =
క్కిలి భయంకరమయిన, యా=ఏయుద్ధభూ
గలదో, సా=ఆయుద్ధభూమిపేరు.

అహంపూర్వికా॥స్త్రీ॥౧-అహంపూర్వమ్=నే
ముందుచేసెద. అహంపూర్వమ్ = నేనుముం
చేసెదననిముందుచొచ్చు;క్రియా=క్రియపే

ఆహోపురుషికా [పా] ఆహోపురుషి
॥స్త్రీ॥౧-దర్పాత్=గర్వమువలన, ఆత్మని-తనయం
దలి, సమ్భావనా-అడ్డము లేని సామర్థ్యము
దని తలంచుటపేరు.

అహమహమికా॥స్త్రీ॥ ౧-పరస్పరమ్=నేనే
మర్థుఁడను నేనె సమర్థుఁడనని వీరుల కొకరి
రికి, యః అహంకారః=ఏయహంకారము
Vaunt

ద్రవిణం తరస్సహో బలశౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ, శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో విక్రమ (స్త్వతిశక్తితా). ౫౫౯

ద్రవిణమ్-తరః ॥న్॥-సహః ॥స్॥-బలమ్-శౌర్యమ్-స్థామ॥న్॥-శుష్మమ్॥న॥-శక్తిః-॥స్త్రీ॥ - పరాక్రమః-ప్రాణః॥పు॥౧౦-బలిమి పేళ్ళు. Strength.

విక్రమః ॥పు॥ ౧-అతిశక్తితా=అధికమయిన బలిమి పేరు. Valour.

వీరపాణం(తు యత్పానం వృత్తే భావిని వా రణే),

వీరపాణమ్॥న॥౧-రణే=యుద్ధము, వృత్తే వా=నడచియుండఁగా నయిన, భావిని వా=నడవఁబోవుచునుండఁగా నయిన, పానమ్=వీరులు చేయు మద్యపానము పేరు. Drink.

యుద్ధ మాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్. మృధ మాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయికమ్, (అస్త్రియాం) సమరానీక రణాః కలహ విగ్రహౌ. సమ్ప్రహారాభిసంపాత కల సంస్ఫోట సంయుగాః, అభ్యామర్ద సమాఘాత సఙ్గ్రామా భ్యాగమాహవాః. సముదాయః (స్త్రియాం) సంయత్సమిత్యాజి సమి ద్యుధః,

యుద్ధమ్-ఆయోధనమ్-జన్యమ్-ప్రధనమ్-ప్రవిదారణమ్-మృధమ్-ఆస్కన్దనమ్-సఙ్ఖ్యమ్-సమీకమ్-సాంపరాయికమ్ [పా] సంపరాయికమ్ ॥న॥-సమరః-అనీకః-రణః॥పు॥-కలహః-విగ్రహః-సంప్రహారః - అభిసంపాతః - కలిః-సంస్ఫోటః-సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సఙ్గ్రామః - అభ్యాగమః - ఆహవః - సముదాయః ॥పు॥- సంయత్ - సమితిః - ఆజిః - సమిత్ ॥త్॥-యుత్ ॥ధ్-స్త్రీ॥౩౧-యుద్ధము పేళ్లు. సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు. War ; Battle.

నియుద్ధం (బాహుయుద్ధే౽థ)

నియుద్ధమ్ ॥న॥౧-బాహుయుద్ధే=భుజయుద్ధము పేరు. పెనఁగులాడుట. Skirmish.

తుములం (రణసఙ్కులే).

తుములమ్ ॥న॥౧-రణసఙ్కులే=రెండు సేనలు

౫౬౦ దొమ్మిగాఁ దాఁకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును.

క్ష్వేడా తు సింహనా
ద (స్స్యాత్)
(కరిణాం ఘటనా) ఘటా
క్రన్దనం (యోధసం
రావో)
బృంహితం (కరిగర్జిత
మ్). ౫౬౮
విష్ఫారో (ధనుషాం
స్వనః)
పటహోఽడమ్బరౌ (స
మౌ),

ప్రసభం తు బలా
త్కారో హఠోఽ
థ స్ఖలితం ఛలమ్.

అజన్యం క్లీబ ము
త్పాత ఉపసర్గ (స్సమం
త్రయమ్),
మూర్ఛా తు కశ్మలం
మోహోఽ
వ్యవమర్దస్తు పీడనమ్,
౫౬౯
అభ్యవస్కన్దనం త్వ
భ్యాసాదనం.

విజయో జయః,
వైరశుద్ధి ప్రతీకారో
వైరనిర్యాతనం (చ సా).

క్ష్వేడా [పా] క్ష్వేళా॥సీ॥-సింహనాదః॥
౧-శత్రువును భంగపెట్టుటకై చేయుం
బొబ్బరింత పేళ్ళు. [టనా=గుంపు
ఘటా ॥సీ॥౧-కరిణామ్=ఏనుఁగులయొక్క,
క్రన్దనమ్॥న॥౧-యోధసంరావః=యుద్ధము
భటుల మోత పేళ్లు. వీరాలాపములని కొంద
బృంహితమ్ ॥న॥ ౧-కరిగర్జితమ్=ఏనుఁగు
మోఁత పేరు.
విష్ఫారః [పా] విస్ఫారః ॥పు॥౧-ధనుషాం
విండ్లయొక్క, స్వనః=మోఁత పేరు. Twan
పటహః-ఆడమ్బరః ॥పు॥ ౨-యుద్ధమునం
సంరంభము పేళ్లు. యుద్ధమునందలి నిస్సా
మోఁత యని కొందఱు,
ప్రసభమ్॥న॥-బలాత్కారః-హఠః ॥పు॥
లాత్కారము పేళ్ళు. Force. [తప్పుట
స్ఖలితమ్-ఛలమ్॥న॥ ౨-యుద్ధమునమ

అజన్యమ్॥న॥-ఉత్పాతః-ఉపసర్గః ॥పు॥
త్పాతము పేళ్ళు. మారి తెవులు మొదలై
మూర్ఛా॥సీ॥-కశ్మలమ్॥న॥-మోహః॥పు
సొమ్మసిలుట పేళ్ళు. మెయిమఱచుట. Faint
అవమర్దః॥పు॥-పీడనమ్॥న॥ ౨-పరచక్ర
నైన దేశముయొక్క రాయిడి పేళ్లు, ఒరసికొ
అభ్యవస్కన్దనమ్-అభ్యాసాదనమ్- ॥న
మోసముచేఁ బరచక్రము నాక్రమించుట
వోఁవుడు.
విజయః-జయః-॥పు॥ ౨-గెలుపు పేళ్లు. Victo
వైరశుద్ధిః ॥సీ॥-ప్రతీకారః ॥పు॥-వైరని
నమ్॥న॥-పగదీర్చుకొనుట పేళ్ళు. Reven

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవో ద్రవః, అపక్రమోఽపయానం చ

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః- సంద్రావః-సందావః-విద్రవః-ద్రవః-అపక్రమః॥పు॥ అపయానమ్॥న॥ ౮=పాఱిపోవుటపేళ్ళు. Flight.

(రణే భఙ్గః) పరాజయః. పరాజిత పరాభూతౌ (త్రిషు)నష్ట తిరోహితౌ,

[భఙ్గః=ఓటమిపేరు, ఓపుట.
పరాజయః॥పు॥౧-రణే=యుద్ధమునందలి, భ
పరాజితః-పరాభూతః ॥త్రి॥ ౨-ఓడినవానిపేళ్లు
నష్టః-తిరోహితః॥త్రి॥ ౨-ఓడిదాఁగినవానిపేళ్లు.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం విశారణమ్ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్, నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థన మపాసనమ్, నిస్తర్హణం నిహననం క్షణనం పరివర్జనమ్, నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్. ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనానిచ, ఆలమ్భ పిఞ్జ విశర ఘాతోన్మాథ వధా అపి. ౫౭౨

ప్రమాపణమ్-నిబర్హణమ్-నికారణమ్-విశారణమ్-ప్రవాసనమ్- పరాసనమ్ నిషూదనమ్ - నిహింసనమ్-నిర్వాపణమ్ - సంజ్ఞపనమ్-నిర్గ్రన్థనమ్-అపాసనమ్-నిస్తర్హణమ్ - నిహననమ్-క్షణనమ్- పరివర్జనమ్ - నిర్వాసనమ్ - విశసనమ్-మారణమ్-ప్రతిఘాతనమ్- ఉద్వాసనమ్-ప్రమథనమ్-క్రథనమ్-ఉజ్జాసనమ్॥న॥-ఆలమ్భః-పిఞ్జః-విశరః - ఘాతః - ఉన్మాథః [వ] ఉన్మథః - వధః ॥పు॥- ఈ 30 దియు చంపుటపేళ్లు. Slaughter.

(స్యా)త్పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రళయోఽత్యయః, అన్తో నాశో (ద్వయో) ర్మృత్యు ర్మరణం నిధనోఽ (స్త్రియామ్). ౫౭౩

పఞ్చతా॥స్త్రీ॥-కాలధర్మః-దిష్టాన్తః-ప్రళయః-అత్యయః-అన్తః-నాశః ॥పు॥ మృత్యుః॥పు॥-మరణమ్॥న॥-నిధనః॥పు॥౧౦-చావుపేళ్లు. Death.

పరాసు ప్రాప్తపఞ్చ

పరాసుః - ప్రాప్తపఞ్చత్వః - పరేతః - ప్రే

త్వపరేత ప్రేత సంస్థి
౧౨౦౨ తాః, మృత ప్రమీతౌ
(త్రిష్వితే)
చితా చిత్యా చితిః
(స్త్రియామ్) ౫౭౪
కబన్ధోఽ (స్త్రీ క్రి
యాంయుక్త మపమూర్ధ
౧౨౦౩ కళేబరమ్),
శ్మశానం (స్యా) త్పి
తృవనం
కుణప శ్శవ (మస్త్రి
యామ్). ప్రగ్రహో
పగ్రహౌ బన్ద్యాం
కారా (స్యా) ద్బన్ధనా
౧౨౦౪ లయే.
(పుంసి భూ) మ్న్యసవః ప్రాణా (శ్చైవం)
జీవోఽసుధారణమ్.
ఆయు ర్జీవితకాలో
(నా)
౧౨౦౫ జీవాతు ర్జీవనౌషధమ్,

ఇతి క్షత్త్రియవర్గః.

ఊరవ్యా ఊరుజా అ
ర్యా వైశ్యా భూమి
స్పృశో విశః. ౫౭౭
ఆజీవో జీవికా వార్తా
౧౨౦౬ వృత్తి ర్వర్తన జీవనే,

తః - సంస్థితః-మృతః - ప్రమీతః-॥త్రి॥౭-చచ్చి
నవానిపేళ్ళు.

చితా-చిత్యా-చితిః॥స్త్రీ॥౩-సాదపేళ్ళు.

కబన్ధః॥న్న॥౧-క్రియాయుక్తమ్= నర్తనక్రి
యతోఁగూడిన, అపమూర్ధకళేబరం= తలపోయి
శరీరముపేరు.

శ్మశానం-పితృవనం॥న॥ ౨-శ్మశానముపేళ్లు
ఒలికిమిట్ట. Cemetery

కుణపః॥పు॥ శవం॥న్న॥ ౨-పీనుఁగుపేళ్ళు.

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥పు॥-బన్దీ॥స్త్రీ॥ ౩-చె
సాలనున్న మనుష్యాదులపేళ్లు.

కారా॥స్త్రీ-బన్ధనాలయః ॥పు॥ ౨-చెఱసా
పేళ్ళు.

అసవః॥ఉ-బ॥-ప్రాణాః॥అ-బ-పు॥-ప్రాణము
పేళ్ళు. [ధరించుటపే

జీవః ॥పు॥- అనుధారణం ॥న॥ ౨-ప్రాణము

ఆయుః॥స్-న॥ జీవితకాలః ॥పు॥ ౨ - ఆయు
పేళ్ళు, బ్రతికియుండుకాలము. [మందుపే

జీవాతుః॥పు॥జీవనౌషధం॥న॥ ౨-బ్రతికిం

క్షత్త్రియులతోఁజేరిన పదసమూహము
ముగిసెను.

ఊరవ్యః - ఊరుజః-అర్యః - వైశ్యః-భూ
స్పృక్॥శ్॥-విట్॥శ్-పు॥౬-వైశ్యులపేళ్ళు

ఆజీవః॥పు॥-జీవికా-వార్తా-వృత్తిః ॥స్త్రీ॥
నమ్-జీవనమ్॥న॥ ౬-సామాన్యముగా జీవన
యమునపేళ్ళు, బ్రతుకు.

(స్త్రియాం) కృషిః పాశుపాల్యం వాణిజ్యం (చేతివృత్తయః). ౫౭౮

కృషిః॥సీ॥ దున్నిపైరుపెట్టుట, పాశుపాల్యమ్ ॥న॥గోమహిషాద్యదులనుపాలించుట, వాణిజ్యమ్ ॥న॥ బేరమాడుట, ఇతి=ఈ౩ను, వృత్తయః=ప్రత్యేకముగావైశ్యవృత్తులపేళ్లు. [శూద్రవృత్తి.

సేవా శ్వవృత్తి రనృతం (కృషి) (రుఞ్ఛశిలం) త్వృతమ్,

సేవా-శ్వవృత్తిః॥సీ॥౨- కొలువుగొలుచుట, అనృతమ్॥న॥౧-కృషిః= దున్నిపైరుపెట్టుటపేరు.

ఋతమ్॥న॥౧-ఉఞ్ఛశిలమ్= (ఊరులలోఁబడియున్న గింజలనేరుకొని బ్రతుకుటయుంఛము. నుళ్లలోఁబడినయెన్నులుదెచ్చుకొని బ్రతుకుట శిలము,) అని ఈరెంటికిని పేరు.

(ద్వే యాచితాయాచితయో ర్యథాసఙ్ఖ్యం) మృతామృతే. ౫౭౯

మృతమ్-అమృతమ్॥న॥ ద్వే=ఈ౨ను, యథాసఙ్ఖ్యమ్=వరుసగా, యాచితాయాచితయోః=ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరినడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు. [క్రయవిక్రయాదివ్యాపారము.

సత్యానృతం (వణిగ్భావ స్స్యా) దృణం పర్యుదఞ్చనమ్, ఉద్ధారో౽ర్థప్రయోగస్తు కుసీదం వృద్ధిజీవికా. ౫౮౦

సత్యానృతమ్॥న॥౧-వణిగ్భావః= బేరమాడుట,

ఋణమ్- పర్యుదఞ్చనమ్॥న॥ఉద్ధారః॥ పు॥౩-అప్పుపేళ్ళు. Debt.

అర్థప్రయోగః॥పు॥-కుసీదమ్॥న॥-వృద్ధిజీవికా ॥సీ॥౩ నడ్డిపేళ్ళు. Usury.

(యాచ్ఞయా౽౽ప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥న॥౧- యాచ్ఞయా = అడుగుటచేత, ఆప్తమ్=పొందఁబడినవస్తువుపేరు. ఎరవును.

(నిమయా) దాపమిత్యకమ్,

ఆపమిత్యకమ్॥న॥౧-నిమయాత్ =మార్చుకొనుటవలనఁబొందబడినవస్తువుపేరు. ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందుచెప్పఁగలశబ్దములకు 'ఉత్తమర్ణాదయ స్త్రిషు'అనిలింగముచెప్పఁబడును.

ఉత్తమ ర్ణాధమర్ణౌ (ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ క్రమాత్) కుసీదికో వార్ధుషికో

ఉత్తమర్ణః- అధమర్ణః॥ద్వౌ॥ఈ౨ నుక్రమాత్ =వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ=అప్పిచ్చినవానికిని అప్పు పుచ్చుకొన్నవానికిని పేళ్ళు.

కుసీదికః-వార్ధుషికః-వృద్ధ్యాజీవః- వార్ధుషిః॥

౧౨౧౨ వృద్ధ్యాజీవశ్చ వార్ధుషిః,
క్షేత్రాజీవః కర్షకశ్చ
కృషికశ్చ కృషీవలః.
క్షేత్రం) వైహేయ
శాలేయం) వ్రీహిశా
౧౨౧౪ ల్యుద్భవోచితమ్),
యవ్యం యవక్యం ష
ష్టిక్యం యవాదిభవనం
హి యత్. ౫౨౩
తిల్య తైలీన (వన్మాషో
మాణు భఙ్గా ద్విరూ
౧౨౧౫ పతా),
మౌద్గీన కౌద్రవీణాది
(శేషధాన్యో ద్భవోచి
తమ్). ౫౨౪
బీజాకృతం తూ ప్తకృ
ష్టం
సీత్యం కృష్టం చ హా
౧౨౧౬ ల్య (వత్),
త్రిగుణాకృతం తృతీ
యాకృతం త్రిహల్యం
త్రిసీత్య (మపి తస్మిన్).
ద్విగుణాకృతే (తు స
ర్వం పూర్వం) శమ్బా
౧౨౧౭ కృత (మపీహ),

ఠ-వడ్డిచేత బ్రదుకువాని పేళ్ళు.

క్షేత్రాజీవః-కర్షకః[పా] కార్షకః-కృషికః-కృషీవలః॥ ఠ - దున్ని బ్రదుకువానిపేళ్ళు.

వైహేయమ్-శాలేయమ్॥ ఈ-౨ను-వ్రీ గా, వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్=వడ్లు రాజనాలు పండుటకుఁ దగిన, క్షేత్రమ్=క్షేత్రము పేళ్ళు.

యవ్యమ్-యవక్యమ్ - షష్టిక్యమ్॥ ఈ-౩ వరుసగా, యవాదిభవనమ్=యవలు యవ షష్టికలు పండు క్షేత్రములకు పేళ్ళు.

తిల్యమ్-తైలీనమ్॥ ౨-నువ్వులుపండు క్షేత్ర పేళ్ళు. మాష=మినుములు, ఉమా=నల్లయవ లు, అణు=చిఱువడ్లు, భఙ్గా=జనుము॥ ఈరను డు క్షేత్రములకును, ద్విరూపతా= (మాష్య మాషీణమ్, ఉమ్యమ్-ఔమీనమ్, అణ్య ఆణవీనమ్, భఙ్గ్యమ్-భాఙ్గీనమ్అని) రెండేసి పే

మౌద్గీనమ్- కౌద్రవీణమ్॥ ఈ-౨ను-ఆదిపద చేతమాసూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యో ద్భవోచితమ్=పెసలు, ఆళ్లు, మసూరీలు మొదలగు యాయాధాన్యములు పండు క్షేత్రములకు పే

బీజాకృతమ్ - ఉప్తకృష్టమ్॥ ౨- ముందు వెనుకదున్నిన క్షేత్రము పేళ్ళు.

సీత్యమ్-కృష్టమ్-హాల్యమ్॥ ౩- దున్నిన క్షేత్ర ము పేళ్ళు.

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్- త్రిహల్య మ్-త్రిసీత్యమ్॥ ఠ-మూఁడుచాళ్లు దున్నిన క్షేత్ర ము పేళ్ళు.

ద్విగుణాకృతమ్ - ద్వితీయాకృతమ్ - ద్విహ ల్యమ్-ద్విసీత్యమ్॥ అనునట్టి, పూర్వంసర్వమ్ శమ్బాకృతమ్ (పా) సమ్బాకృతమ్

(ద్రోణాఢకాదివాపాదా) ద్రౌణికాఢకికాదయః. ౧౭౬

నదిగయు ఈశను, ద్విగుణాకృతే=రెండుచాళ్లు దున్నినభూమియందు వర్తించును.

ద్రౌణికమ్-ఆఢకికమ్॥ ఈరను, ఆదిపదముచేత ప్రాస్థికాదశబ్దములును వరుసగా నిద్దుమువిత్తెడు భూమికిని, తూమువిత్తెడు భూమికిని, ఆదిపదముచేత కుంచెడువిత్తుభూమి మొదలైనవానికిని పేళ్లు.

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీకః

ఖారీకః॥ ౧-ఖారీవాపః=పుట్టెడుత్తులువిత్తు క్షేత్రమునకుపేరు. [జెప్పినశబ్దములు॥ త్రి॥.

ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు, (పున్నపుంసకయోః)

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దమువఱకుఁ

వప్రం కేదారః క్షేత్ర (మస్య తు). కైదారకం (స్యాత్) కైదార్యం క్షైత్రం కైదారికం (గణే), లోష్టాని లోష్టవః (పుం

వప్రమ్॥ప్న॥-కేదారః॥పు॥-క్షేత్రమ్॥న॥ 3-క్షేత్రము పేళ్ళు. వరిపండునేల. Field.

కైదారకమ్-కైదార్యమ్-క్షైత్రమ్-కైదారికమ్॥న॥-ఈరను అస్య = ఈక్షేత్రముయొక్క, గణే=సమూహము పేళ్ళు, వరిపండు నేలలగుంపు.

లోష్టమ్॥న॥-లోష్టుః॥పు॥౨-మంటిగడ్డలపేళ్లు.

సి) కోటిశో లోష్టభేదనః. ౧౭౭

కోటిశః (పా) కోటీశః-లోష్టభేదనః॥పు॥ ౨-మంటిగడ్డలుకొట్టుకొయ్యపేళ్ళు. Harrow.

ప్రాజనం తోదనం తోత్త్రం

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥న॥ 3-ముసికోలపేళ్ళు ములుకఱ్ఱ. Goad, Whip.

ఖనిత్ర మవదారణమ్,

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్॥న॥ ౨-గుద్దలిపేళ్లు.

దాత్రం లవిత్ర

దాత్రమ్-లవిత్రమ్॥న॥ ౨-కొడవలి పేళ్లు.

మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్త్ర

ఆబన్ధః॥పు॥ యోక్త్రమ్-యోత్త్రమ్॥న॥ 3-పశువులమెడను గట్టుమోకుపేళ్ళు.

(మథో౽ఫలమ్. నిరీషం) కూటకం

కూటకం॥న॥౧-అఫలం=కఱ్ఱులేనిదియు, నిరీషం=ఏఁడికోలలేనిదియునైననాఁగేటిపేరు. అఫలమ్-నిరీషం-కూటకం॥న॥ ఈ3ను-దీనికే పేళ్ల నికొందఱు. అధోహలమనియుఁ బాఠముగలదు.

ఫాలః కృషకో

ఫాలః-కృషకః(పా) కృషికః॥పు॥ ౨-కఱ్ఱుపేళ్ళు.

లాఙ్గలం హాలమ్, గో

లాఙ్గలమ్ - హాలమ్ - గోదారణం॥న॥-సీరః

దారణం చ సీరో౽
థ శమ్యా (స్త్రీ) యుగ
కీలకమ్.
ఈషా లా ఙ్గ ల ద ణ్డ
(స్సా స్యాత్)
1231 సీతా లాఙ్గలపద్ధతిః,
(పుంసి) మేధిః(ఖ లేదా
రు న్య స్తం యత్పశుబ
న్ధనే). శ్లో 1
ఆశు వ్రీ హిః పాటల
(స్సా స్యాత్) శితశూకయ
1232 వౌ (సమౌ), తోక్మ
(స్తు తత్ర హారి తే)

కలాయస్తు సతీనకః.
శ్లో 2. హరేణు ఖణ్డికౌ
(చాస్మిన్)
1233 కోరదూషస్తు కోద్రవః,
మ ఙ్గ ల్య కో మసూ
రో౽
థ మకుష్టక మయష్ట
కౌ. శ్లో 3. వనముద్గే

సర్షపే (తు ద్వౌ)తున్తు
1234 థ కదమ్బకౌ,
సిద్ధార్థ (స్త్వేషధవళో
గోధూమ స్సుమన
(స్సమౌ.) శ్లో 4
(స్యా) ద్యావక స్తు కు
ల్మాష

॥పు॥ 4-నాఁగేటిపేళ్ళు. Plou[gh]
శమ్యా ॥స్త్రీ॥ - యుగకీలకం ॥న॥ [ప]
2-కాఁడిచీలపేళ్ళు.
ఈషా (పా) ఈశా ॥స్త్రీ॥ - లాఙ్గలదణ్డః
2-ఏఁడికోలపేళ్ళు. [చాలు...
సీతా (పా) శీతా-లాఙ్గలపద్ధతిః ॥స్త్రీ॥ 2-నాఁ...
మేధిః ॥పు॥ 1 - ఇది, ఖలే=కళ్లమున...
బన్ధనే=పసులఁగట్టునిమిత్తము, న్యస్తమ్=...
పెట్టిన, యత్ దారు=కొయ్యపేరు. [పే...
ఆశు ॥న॥-వ్రీహిః-పాటలః॥పు॥ 3-ఎఱ్ఱ...
శితశూకః-యవః॥పు॥ 2-యవలపేళ్లు.
తోక్మః పు॥ 1-హారితే తత్ర = పచ్చయ...
పేరు.

కలాయః-సతీనకః (పా) సతీలకః-హరేణు...
ఖణ్డికః ॥పు॥ 4-లంకలపేళ్లు.

కోరదూషః-కోద్రవః ॥పు॥ 2-ఆళ్లపేళ్ళు
మఙ్గల్యకః - మసూరః (పా) మసురః ॥...
3-చిఱుసెనగలపేళ్లు.
మకుష్టకః (పా) ముకుష్టకః-మయష్టకః(...
మయష్ట/కః (పా) మవుష్టకః - వనముద్గః ...
3-అడవి పెసల పేళ్ళు.
సర్షపః-తున్తుభః (పా) తన్తుభః-కదమ్బ...
॥పు॥ 3-ఆవాలపేళ్లు. Mustard. [...
సిద్ధార్థః॥పు॥1 ధవళః ఏషః=తెల్లనియావ...
గోధూమః - సుమనః ॥పు॥ 2 - గోధుమ...
పేళ్ళు. Whe[at]
యావకః (పా) యవకః-కుల్మాషః (పా)...
...॥పు॥ 3-అలసందలపేళ్లు. ...

చణకో హరిమన్థకః.
(ద్వావితి లే) తిలపిఞ్జశ్చ
తిలపేజశ్చ (నిష్ఫలే).
క్షవః క్షుతాభిజననో
రాజికా కృష్ణికాఽసురీ,
(స్త్రియాం) కఙ్గుప్రియ
ఙ్గూ (ద్వే)
అతసీ (స్యా) దుమా
క్షుమా. ౫౯౬
మాతులానీ తు భఙ్గా
యాం
(వ్రీహిభేద) స్త్వణుః
(పుమాన్),
కింశారు స్సస్యశూకం
స్యా
త్కణిశం సస్యమఞ్జరీ.
ధాన్యం వ్రీహిః స్త
మ్బకరిః

చణకః-హరిమన్థకః॥పు॥ ౨-సెనగలపేళ్ళు. ౧౨౮౩
తిలపింజః-తిలపేజః ॥పు॥-ద్వౌ= ఈ ౨ ను,
నిష్ఫలేతి లే=పొల్లునువ్వులపేళ్ళు.
క్షవః-క్షుతాభిజననః(పా) క్షుధాభిజననః॥పు॥ రా
జికా-కృష్ణికా-అసురీ॥స్త్రీ॥ ౫-నల్లయావాలపేళ్లు. ౧౨౮౪
కఙ్గుః-ప్రియఙ్గుః॥స్త్రీ॥ ౨ కొఱ్ఱలపేళ్ళు.
అతసీ-ఉమా-క్షుమా॥స్త్రీ॥3-నల్లయగిసెపేళ్లు. Linseed.
మాతులానీ-భఙ్గా ॥స్త్రీ॥ ౨-జనుము పేళ్ళు. Hemp.
అణుః॥పు॥ ౧-వ్రీహిభేదః=చిఱువడ్లపేరు. ౧౨౮౫
కింశారుః॥పు-సస్యశూకం॥న॥ ౨-ధాన్యము
యొక్క ముల్లుపేళ్ళు.
కణిశం ॥న॥ సస్యమఞ్జరీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎన్నుపేళ్ళు.
ధాన్యం ॥న॥ - వ్రీహిః- స్తమ్బకరిః ॥పు॥ 3-
ధాన్యముపేళ్ళు. Corn; Grain.

స్తమ్బో గుత్సః (స్తృ
ణాదినః),
నాళీ నాళం చ (కాణ్డో
ఽస్య
పలాలో (ఽస్త్రీ స ని
ష్ఫలః). ౫౯౭
కడఙ్గరో బుసం (క్లీబే)
(ధాన్యత్వచి) తుషః
(పుమాన్),
శూకో (ఽస్త్రీ శ్లక్ష్ణ
తీక్ష్ణాగ్రే)

స్తమ్బః-గుత్సః ॥పు॥ ౨-తృణాదినః = కసవు
పైరు మొదలయినవానిగంట్లపేళ్ళు. ౧౨౮౬
నాళీ॥స్త్రీ॥-నాళం॥న॥ ౨-అస్య=ఈతృణాదుల
యొక్క, కాణ్డః=కాఁడపేళ్లు. ఊఁచలు. Stack.
పలాలః ॥పు॥ ౫-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయి
న, సః=ఆపూరికట్టపేరు. [పొల్లుపేళ్లు. కసవును.
కడఙ్గరః ॥పు॥-బుసం (పా) బుషం ॥న॥ ౨-
తుషః ॥పు॥ ౧ ధాన్యత్వచి = ఊకపేరు. ౧౨౮౭
Husk.
శూకః ॥పు॥ ౧-ఇది, శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే=సూక్ష్మ
మై వాడియైనయొనగల ముల్లుపేరు వేలుముల్లు

మొదలయినవానిపేరు. Brist

శమీ శిమ్బా

శమీ-శిమ్బా (పా) సిమ్బా ॥స్త్రీ॥ - శా

ధాన్యములు నురిచినపొట్టుపేళ్లు.

(త్రిషూత్తరే). ఋద్ధ

ఉత్తరే = ముందుచెప్పఁగల ఋద్ధ ఆవ

పూత బహులీకృతశబ్దములు ౩-ను॥త్రి॥.

ఋద్ధమావసితం (ధాన్యం)

ఋద్ధం - ఆవసితం [ప] అవసితం॥ ౨-

న్యం=నురిచినధాన్యము పేళ్ళు.

పూతం తు బహులీ
౧౨౫౩ కృతమ్,

పూతం _ బహులీకృతం॥ ౨ - తూర్పె

ధాన్యము పేళ్ళు.

(మాషాదయ) శ్శమీ ధాన్యే శూక ధాన్యే (యవాదయః). ౬౦౦
శాలయః (కలమాద్యాశ్చ) షష్టికాద్యా (శ్చ
౧౨౫౪ పుంస్యమీ),

మినుములు పెసలు మొదలయినవిశమీ
న్యములనంబడును. యవలుగోదుమలు మొద
నవిశూకధాన్యము లనంబడును. రాజనాలు
రాజనాలు దొడ్డరాజనాలు మొదలయినవి
అఱువది దివసములకుపండుధాన్యములు మొ
లైనవియు శాలిధాన్యములనంబడును. ఈ
మ యవ శాలి కలమ షష్టికశబ్దములు॥పు॥

(తృణధాన్యాని) నీవారాః

నీవారః॥పు॥౧-తృణధాన్యాని = ఒకరువి
యే పడి మొలచి పండు గునుకు వరి దూ
మొదలయినధాన్యముల పేరు. [వే

(స్త్రీ) గవేధుర్గవేధుకా.

గవేధుః-గవేధుకా ॥స్త్రీ॥ ౨ అడవిగోదు

అయోగ్రం ముసలో౽(స్త్రీస్యా)

అయోగ్రం ॥న॥ ముసలః ॥పు॥ ౨-రో
పేళ్ళు, Pest

ధుదూఖలం ములూఖ
౧౨౫౨ లమ్.

ఉదూఖలం-ఉలూఖలం॥న॥_౨-ఱో.టి పే
Mort

(ప్రస్ఫోటనం శూర్ప (మస్త్రీ)

ప్రస్ఫోటకం ॥న॥ - శూర్పం ॥పు॥ ౨-
పేళ్ళు,

చాలనీ తితఉః (పుమాన్). ౬౦౨

చాలనీ॥స్త్రీ॥-తితఉః ॥పు॥ ౨-జల్లెడపేళ్ళు. Sie
[వే

స్యూతప్రసేవౌ

స్యూతః [పా] స్యూనః-ప్రసేవః ॥పు॥ ౨-

కణ్డోల పిటౌ.
కటకిలిఞ్జకౌ,(సమానౌ)
రసవత్యాం తు పాకస్థా
నం మహానసం, ౬౦౩
పౌరోగవ (స్తదధ్యక్షః)
స్సూపకారా స్తు వల్ల
వాః, ఆరాళికా ఆన్ధసికా
స్సూదా ఔదనికా గు
ణాః. ౬౦౪. ఆపూపికః
కాన్దవికో భక్షకార (ఇ
మేత్రిషు),

కణ్డోలః-పిటః॥పు॥ ౨-గంపపేళ్ళు. Basket.
కటః-కిలిఞ్జకః॥పు॥ ౨-చాపపేళ్ళు. Mat.
రసవతీ॥స్త్రీ॥-పాకస్థానమ్-మహానసమ్ ॥న॥ 3-
వంటసాలపేళ్లు. Kitchen.

పౌరోగవః॥౧- తదధ్యక్షః=ఆవంటసాలయధి
కారిపేరు. సూపకారః-వల్లవః - ఆరాళికః-ఆన్ధసి
కః-సూదః-ఔదనికః-గుణః॥ ౭-వంటవాని పేళ్లు.
ఆపూపికః - కాన్దవికః - భక్షకారః॥ 3 - పిండి
వంటలు వండువానికిఁగాని అమ్మువానికిఁగానిపే
ళ్ళు పౌరోగవశబ్దము మొదలుకొని-ఈ౧౧-శబ్ద
ములును॥ త్రి॥. Baker.

అశ్మన్త ముద్ధాన మధి
శ్రయణీ చుల్లి రన్తికా.
౬౦౫
అఙ్గారధానికాఽఙ్గా
రశక ట్యపి హసన్త్యపి, హసన్య ప్య
(థ న స్త్రీ సా) దఙ్గా
రో ఽలాత ముల్ముకం.
౬౦౬
(క్లీబే) ఽమ్బరీషం భ్రా
ష్ట్రో)
(నా) కన్దు (ర్నా) స్వే
దనీ (స్త్రియాం),
అలఞ్జర(స్స్యా)న్మణికః
కర్కర్యాల్వూ ర్గళ న్తి
కా. ౬౦౭
పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం
కలశ (స్తుత్రిషు ఘట)

అశ్మన్తమ్-ఉద్ధానమ్ (పా) ఉద్ధ్మానమ్॥న॥-అ
ధిశ్రయణీ-చుల్లిః [ప] చుల్లీ-అన్తికా॥స్త్రీ॥౫-పొ
య్యి పేళ్ళు. Furnace.
అంగారధానికా-అంగారశకటీ-హసన్తీ-హస
నీ॥స్త్రీ॥౪-అగ్నిష్ఠపేళ్ళు, కుంపటియు.

అంగారః॥పు॥౧-ఇది నిప్పులపేరు. బొగ్గులపే
రనికొందఱు-అలాతమ్-ఉల్ముకమ్ ॥న॥ ౨- కొఱ
వి పేళ్ళు. ఈ3-ను కొఱవిపేళ్లని కొందఱు.
అమ్బరీషమ్ ॥న॥-భ్రాష్ట్రః ॥పు॥ ౨-మంగల
ము పేళ్ళు. Frying Pan.
కన్దుః॥పు॥-స్వేదనీ॥స్త్రీ॥ ౨- పెనము పేళ్ళు. Pan.
[కాఁగు పేళ్లు.
అలఞ్జరః-మణికః॥పు॥ [ప] మణికమ్॥న॥ ౨-
కర్కరీ-ఆల్వూః (పా) ఆళుః-గళన్తికా॥స్త్రీ॥3-
గడిగపేళ్లు. గిండివంటికుండ. [కుండపేళ్లు.
పిఠరః॥పు॥-స్థాలీ ఉఖా ॥స్త్రీ॥ -కుణ్డమ్॥న॥ ౪-
కలశః॥త్రి॥-ఘటః॥పు॥-కుటః-నిపః ॥పు॥ ౪-

౧౨౨౧ యో౽, ఘటః కుట నిపా
(వస్త్రీ) శరావో వర్ధ
మానకః, ౬౦౭
ఋజీషం పిష్టపచనం
కంసో౽ (స్త్రీ) పాన
౧౨౨౨ భాజనం,
కుతూః (కృత్తిస్నేహ
పాత్రే
సైవాల్పా) కుతుపః
(పుమాన్). ౬౦౮
(సర్వ మావపనం) భా
ణ్డం పాత్రామత్రేచ భా
౧౨౨౩ జనం,
దర్విః కమ్బిః ఖజాకాచ
(స్యా) త్తర్డూ ర్దారు
హస్తకః. ౬౧౦

(అ స్త్రీ)) శాకం హరిత్
కం శిగ్రు
౧౨౨౪ (రస్య తు నాడికా),
కడమ్బ శ్చ కలమ్బ శ్చ
వేశవార ఉపస్కరః
౬౧౧
తి న్త్రిడీకం చ చుక్రం
చ వృక్షామ్లు
౧౨౨౫ (మథ) వెల్లజం, మరీ
చం కోలకం కృష్ణ మూ
షణం ధార్మపత్తనం.
జీరకో జీరణో ౽జాజీ
కణా

కడవపేళ్లు.

శరావః ॥పు॥ -వర్ధమానకః॥పు॥ ౨- మూ[…]
కుపేళ్లు. Lid. [మూకుపేళ్లు…]

ఋజీషమ్-పిష్టపచనమ్ ॥న॥ ౨ బూరెలమూ[…]

కంసః॥పు॥-పానభాజనమ్॥న॥ ౨-గిన్నె పేళ్లు[…]
కంచము. Gobl[…]

కుతూః॥స్త్రీ॥౧-కృత్తిస్నేహపాత్రే = చర్మ[…]
తో చేసిన తైలపాత్రము నకు పేరు, పెద్దసిద్దె.

కుతుపః॥పు॥౧-అల్పాసైన=చిన్నసిద్దె పేరు.

భాణ్డమ్-పాత్రమ్-అమత్రమ్- భాజనమ్॥[…]
౪-సర్వమ్-సమస్తమయిన, ఆవపనమ్=ఒకవస్తు[…]
వునుంచుగోనెకడవ మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు.

దర్విః-కమ్బిః-ఖజాకా॥స్త్రీ॥3- తెడ్డు పేళ్ళు, గరిటె[…]

తర్డూః॥స్త్రీ॥-దారుహస్తకః॥పు॥ ౨- చట్టువము[…]
పేళ్ళు, కొయ్యతెడ్డు. Ladle[…]

శాకమ్॥పు॥-హరితకమ్॥న॥ - శిగ్రుః ॥పు॥ 3[…]
కూరపేళ్ళు. Pot-herb[…]

కడమ్బః-కలమ్బః ॥పు॥ ౨.అన్యనాడికా=[…]
కూరకాడపేళ్లు.

వేశవారః(పా) వేసవారః - ఉపస్కర॥పు॥[…]
ఇంగువజీలకఱ్ఱ మొదలయినసంబారాల పేళ్ళు.

తిన్త్రిడీకమ్ (పా) తిన్తిడీకమ్-తిన్త్రిణీకమ్-
చుక్రమ్-వృక్షామ్లమ్॥న॥3 చింతపండు పేళ్ళు.

వెల్లజమ్-మరీచమ్ (పా) మరిచమ్ కోలకమ్-
కృష్ణమ్-ఊషణమ్ (పా) ఉషణమ్ - ధార్మపత్త[…]
నమ్॥న॥౬-మిరియాలపేళ్ళు. Pepper[…]

జీరకః- జీరణః ॥పు॥-అజాజీ-కణా ॥స్త్రీ॥ ४-జీ[…]
కఱ్ఱపేళ్ళు. Cumin[…]

(కృష్ణేతు జీరకే,) సు
షవీ కారవీ పృథ్వీ పృ
థుః కా లోపకుఞ్చికా.

సుషవీ (పా) సుశవీ-కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః- ౧౨౪౯
కాలా-ఉపకుఞ్చికా॥సీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱ పేళ్ళు.

ఆర్ద్రికం శృఙ్గబేరం
(స్యా దథ)

ఆర్ద్రికమ్-శృఙ్గబేరమ్॥న॥౨-అల్లము పేళ్లు.
[Ginger.

చ్ఛత్రా వితున్నకం,
కుస్తుమ్బురు చ ధాన్య
క (మథ) శుణ్ఠీ మహౌ
షధం. ౬౧౮. (స్త్రీన
పుంసకయోః) ర్విశ్వం
నాగరం విశ్వభేషజం,

చ్ఛత్రా॥సీ॥-వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు - ధా ౧౨౫౧
న్యకమ్॥న॥౪-కొత్తిమిరిపేళ్లు, కొత్తపల్లి.

శుణ్ఠీ॥సీ॥మహౌషధమ్॥న॥ =విశ్వమ్ ॥పు॥-
నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్ ॥న॥ ౫ - సొంటిపేళ్లు.
Dried Ginger.

ఆరనాళః సౌవీర కు
ల్మాషాభిషుతాని చ. అ
వన్తిసోమ ధాన్యామ్ల
కుఞ్జలాని చ కాఞ్జికే,

ఆరనాళకమ్-సౌవీరమ్ - కుల్మాషాభిషుతమ్- ౧౨౫౩
[పు]కుల్మాషమ్-అభిషుతమ్-అవన్తిసోమమ్-ధా
న్యామ్లమ్-కుఞ్జలమ్-కాఞ్జికమ్ (పా) కాఞ్చికమ్
॥న॥ ౬-కలిపేళ్లు, కడుగుసీళ్ళును.　Gruel. ౧౨౫౪

సహస్రవేధి జతుకం బా
హ్లీకం హిఙ్గు రామఠం
(తత్పత్రీ) కారవీ పృథ్వీ
బాష్పికా కబరీ పృథుః,

సహస్రవేధి-జతుకమ్- బాహ్లీకమ్ (పా) బా
హ్లీకం- హిఙ్గు- రామఠం- ॥న॥ ౫-ఇంగువపేళ్ళు.

కారవీ-పృథ్వీ-బాష్పికా-కబరీ-పృథుః ॥సీ॥
౫-తత్పత్రీ=ఆయింగువమ్రానిపేళ్ళు.　౧౨౫౨

నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీ
తా హరిద్రా వరవర్ణినీ.

నిశాఖ్యా-కాఞ్చనీ-పీతా-హరిద్రా-వరవర్ణి
నీ॥సీ॥౫-పసుపు పేళ్లు.　Turmeric.

(సాముద్రం యత్తు ల
వణ) మక్షీబం వశిరం(చ
తత్,)

అక్షీబం- వశిరం (పా) వసిరం॥న॥౨- సాము
ద్రం = సముద్రమునఁబుట్టిన, యత్తులవణం =
ఏయుప్పుగలదో, తత్ = దానిపేళ్ళు.　Salt. ౧౨౫౯

సైన్ధవో౽ (స్త్రీ) శీత
శివం మాణిబన్థం (చ సి
న్ధుజే.)　౬౧౮

సైన్ధవః॥పు॥శీతశివం (పా) సితిసివం - మా
ణిబన్థం (పా) మాణిమన్థం ॥న॥ 3-సిన్ధుజే=సైం
ధవలవణము పేళ్లు.　Rock-Salt.

రౌమకే బస్తకం

రౌమకం - బస్తకం ॥న॥ ౨-సంభరదేశము
నందు రుమయనునదిలోఁ బుట్టినయుప్పుపేళ్లు.

పాక్యం బిడంచ (కృత
కే ద్వయం),
సౌవర్చలేఽక్షే రుచకే
తిలకం (తత్ర మేచకే).
మత్స్యణ్డీ ఫాణితం (ఖ
ణ్డవికారా)

శర్కరాసితా,
కూర్చికా (క్షీరవికృతి
స్స్యాత్) ద్రసాలా తు
మార్జితా. ౬౨౦

(స్యాత్) త్తేమనం తు
నిష్ఠానం
త్రిలిఙ్గా వాసితావ
ధేః),
శూలాకృతం భటిత్రం
చ శూల్యమ్

ముఖ్యం తు పైఠరం.
ప్రణీత ముపసమ్పన్నం

ప్రశస్తం (స్యా త్సు
సంస్కృతం,)

(స్యా)త్పిచ్ఛిలం తు వి
జిలం

చాటుప్పని కొందఱందురు.

పాక్యం - బిడం ॥న॥ ద్వయం=ఈ౨ను-
త కే=అంటుప్పుపేళ్ళు.

సౌవర్చలం - అక్షం-రుచకం ॥న॥ 3-సౌ
లవణ మనునుప్పుపేళ్ళు. [వర్చలవణము పే

తిలకం॥న॥ ౧-మేచకే=నల్లనైన, తత్ర=అ

మత్స్యణ్డీ (పా) మత్స్యణ్డీ ॥సీ॥-ఫాణితం ॥
ఈ౨ను- . ఖణ్డవికారా - శర్కరావికారము
ఘుటికయగునట్లు కాఁచిన చెఱకుపాగుమత్స్య
అర్ధపాకముగా కాఁచినపాగు ఫాణితము.

శర్కరా-సితా॥సీ॥ ౨-పంచదారపేళ్ళు.

కూర్చికా॥సీ॥౧- క్షీరవికృతిః=జున్ను పే
సాలా-మార్జితా॥సీ॥ ౨-సిగరిపేళ్లు, దధిశర్క
మరీచాదికృతమయిన లేహ్యము పేళ్లనికొందఱ

తేమనం-నిష్ఠానం ॥న॥ తేమనమనుపిండి
టపేళ్లు. మజ్జిగచారు, ఊరుబిండి. Sau

శూలాకృతశబ్దము మొదలు వాసితశబ్ద
పఱకు ముందుచెప్పఁగలశబ్దములు॥త్రి॥

శూలాకృతం-భటిత్రం-శూల్యం॥త్రి॥3-
కుట్టుపేళ్ళు. ఇనుపకత్తినికుట్టి పక్వముచేయ
డునది. [పిండి మొదలయినదానిపేళ్ళ

ఉఖ్యం-పైఠరం ॥త్రి॥ ౨-కుండలోనం

ప్రణీతం-ఉపసంపన్నం॥త్రి॥౨- పాకము
ను రసముచేతను సమగ్రమైనశాకాదులపే

ప్రశస్తం (పా) ప్రయుస్తం॥త్రి॥ ౧-సు
సంస్కృతం=ఇంగువజీలకఱ్ఱ మొదలయినవి
తిరగఁబోసిన పదార్థముపేరు.

పిచ్ఛిలం-విజిలం॥త్రి॥౨-జిడ్డుగలదానిపేళ్ళ

సంమృష్టం శోధితం (సమే). ౬౨

సంమృష్టమ్-శోధితమ్ ॥త్రి॥ ౨-గాలించిన దానిపేళ్ళు. రాళ్లులేక యేఱిననది. ౧౪౯౯

చిక్కణం మసృణం స్నిగ్ధం

చిక్కణమ్-మసృణమ్-స్నిగ్ధమ్॥త్రి॥3-మిసిమిగలదానిపేళ్లు. నిగ్గుగలది. దట్టమును[స్తువుపేళ్లు.

(తుల్యే) భావిత వాసితే,

భావితమ్-వాసితమ్॥త్రి॥ ౨-వాసింపఁబడినవ

ఆపక్వం పౌళి రభ్యూషౌ

ఆపక్వమ్ ॥న॥ - పౌళిః - అభ్యూషః॥ పు॥ 3-గుగ్గిళ్ల పేళ్ళు.

లాజాః (పుంభూమ్ని చా) క్షతాః. ౬౩

లాజాః॥ ౧-పేలాలపేరు. అక్షతాః॥ ౧-అక్షతలపేరు. ఈ ౨ను ॥పు-బ॥ లాజశబ్దము ॥స్త్రీ-ఏ॥ అక్షతశబ్దము ॥న-ఏ॥ ముంగలదు.

పృథుక (స్స్యా) చ్చిపిటకో

పృథుకః - చిపిటకః [ప] చిపుటకః ॥పు॥ ౨-అడుకులపేళ్ళు.

ధానా (భృష్టయవే స్త్రియామ్),

ధానాః ॥స్త్రీ॥ ౧-భృష్టయవే = బొరుగుపేరు.

[పేళ్ళు. ౧౫౦౧

పూపో౽పూపః పిష్టక (స్స్యా) త్కరమ్భో (దధిసక్తవః). ౬౪

పూపః-అపూపః - పిష్టకః॥పు॥ 3-పిండివంట కరమ్భః ॥పు॥ ౧-దధిసక్తవః=పెరుఁగు గలిపిన వేఁపుడుపిండిపేరు. Cake.

భిస్సా (స్త్రీ) భక్త మన్ధో౽న్న మోదనో౽(స్త్రీస)దీదివిః,

భిస్సా ॥స్త్రీ॥ - భక్తమ్-అన్ధః ॥న్॥ - అన్నమ్ ॥న॥-ఓదనః-దీదివిః ॥పు॥౬-వంటకముపేళ్ళు.

[పేళ్ళు. ౧౫౦౩

భిస్సటా దగ్ధికా (సర్వరసాగ్రే) మణ్డ (మస్త్రియామ్).

భిస్సటా-దగ్ధికా ॥స్త్రీ॥ ౨-మాఁడినవంటకము మణ్డమ్ ॥పు॥ ౧-సర్వరసాగ్రే=నెయ్యిమానె మొదలైనయన్నిరసములపై తేటపేరు.

మాసరాచామ నిస్రావా (మణ్డే భక్తసముద్భవే),

మాసరః - ఆచామః-నిస్రావః॥ పు॥ 3-భక్తసముద్భవే = అన్నముపండఁగావార్చిన, మణ్డే= గంజి పేళ్ళు. Rice gruel. ౧౫౦౪

యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీ తరళా (చ సా).

యవాగూః - ఉష్ణికా-శ్రాణా-విలేపీ తరళా ॥స్త్రీ॥ ౫ కాఁపుడుగంజిపేళ్లు.

గవ్యం (త్రిషు గవాం

గవ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧- గవామ్=గోవులయొక్క

సర్వం)	సర్వమ్ = పాలు పెరుఁగు మొదలయినవానికి అవయవములకును పేరు.
గోవి డ్గోమయ (మ ౧౨౦౨ స్త్రియామ్),	గోవిట్ ॥ష్-సీ॥-గోమయమ్ ॥పు॥ ౨-పేడ పేళ్లు. Cow-dung. [పే
(తత్తుశుష్కం) కరీషో	కరీషః॥పు॥ ౧ శుష్కంతత్ =ఎండినయాపేడ
౽(స్త్రీ)) దుగ్ధం క్షీరం పయ (స్సమమ్). ౬-౨౭	దుగ్ధమ్-క్షీరమ్-పయః ॥న్-న॥ 3-పాల పేళ్లు. Milk
పయస్య (మాజ్య ద ధ్యాది)	పయస్యమ్ ॥న॥ ౧ - ఆజ్యదధ్యాది=నెయ్యి పెరుఁగు వెన్న మొదలయినదాని పేరు.
౧౨౦౧ ద్రప్సం దధి ఘనేత రత్,	ద్రప్సమ్ ॥న॥ ౧-పెరుఁగులోనడుగుపెరుఁగు నడిపెరుఁగు, మీఁదిపెరుఁగులకు ద్రవము, ఘ ము, శరము అనిపేళ్ళు. అందులో,ఘనేతరత్ = ఘనముదక్కఁ దక్కినద్రవము శరము అ పెరుఁగు ద్రప్స మనఁబడును.
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పి	ఘృతమ్-ఆజ్యమ్ - హవిః ॥న్॥ సర్పిః ॥న్-న ౪-నేతిపేళ్ళు. Ghee
ర్నవనీతం నవోద్ధృ తమ్. ౬-౩౪	నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్ ॥న॥ ౨-వెన్న పేళ్లు Butter
తత్తు హైయఙ్గవీనం (యత్ హ్యో గోదో ౧౨౧౩ హోద్భవం ఘృతమ్),	(హ్యో గోదోహోద్భవమ్) హ్యః = తొ నాఁటి,గో=ఆవుయొక్క, దోహ=పాలవలన, ద్భవమ్=పుట్టిన, ఘృతం=నెయ్యిగాని, వెన్న ని,యత్ =ఏదిగలదో, తత్ = అది, హైయఙ్గ నమ్ ॥న॥ ౧-హైయఙ్గవీన మనఁబడును.
దణ్డాహతం కాలశే య మరిష్ట మపి గోరసః.	దణ్డాహతమ్ - కాలశేయమ్-అరిష్టమ్ ॥న గోరసః ॥పు॥ ౪-మజ్జిగమాత్రమునకు పేళ్ళు.
తక్రం హ్యుదశ్విన్మ ౧౨౧౩ థితం (పాదామ్బ్వర్ధామ్బు నిర్జలమ్),	తక్రమ్-ఉదశ్విత్ -మథితమ్॥న॥-ఈ3ను-మ సగా, పాదామ్బు=నాలుగవపాలునీళ్లుగలమ జ్జిగకును, అర్ధామ్బు = సగమునీళ్లుగలసినమ కును, నిర్జలమ్=నీరుగలియనిమజ్జిగకును పేళ్ళు

(మణ్డం దధిభవం) మస్తు

మస్తు॥ న॥ ౧-దధిభవమ్= పెరుఁగువలనఁబుట్టిన, మణ్డలమ్=పరక పేరు. పెరుఁగుమీఁది తేట, మీఁగడ యని కొందఱు.

పీయూషో౽ (భినవం పయః). ౬౩౦

పీయూషః॥పు॥౧-అభినవమ్ = నూతనమయిన,పయః=పాలు, అనఁగా నీనినయేడుదినములలోని యావుపాలపేరు,జున్నుపాలు. [కలిపేళ్లు.

అశనాయా బుభుక్షా క్షుద్గ్రాసస్తు కబళః (పుమాన్),

అశనాయా-బుభుక్షా-క్షుత్ ॥ధ్ - స్త్రీ॥౩-ఆఁ గ్రాసః-కబళః॥పు॥ ౨-కడిపేళ్ళు.

[యుటపేరు.

సపీతిః (స్త్రీ)తుల్యపానం) సగ్ధిః (స్త్రీ) సహభోజనమ్). ౬౩౧

సపీతిః ॥స్త్రీ॥ ౧-తుల్యపానమ్-కూడిపానముచే

సగ్ధిః[పా]నజగ్ధిః ॥స్త్రీ॥ ౧-సహభోజనమ్=పొత్తునఁగాని యొకబంతినిగాని కుడుచుటకు పేరు.

ఉదన్యా తు పిపాసా తృట్తర్షో

ఉదన్యా-పిపాసా-తృట్ ॥ష్-స్త్రీ॥-తర్షః ॥పు॥ ౪-దప్పిపేళ్ళు. Thirst.

జగ్ధిస్తు భోజనమ్, జేమనం లేప ఆహారో నిఘసో న్యాద (ఇత్యపి).

జగ్ధిః ॥స్త్రీ॥-భోజనమ్-జేమనమ్ ॥న॥-లేపః [పా] లేహః-ఆహారః-నిఘసః-న్యాదః॥ పు॥ ౭-భోజనము పేళ్ళు. Meal. [తనివిపేళ్ళు.

సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః ఫేలా (భుక్తసముజ్ఝితమ్),

సౌహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥ - తృప్తిః ॥స్త్రీ॥ ౩-

ఫేలా॥ స్త్రీ॥ ౧-భుక్తసముజ్ఝితమ్= భోజనమువలనవిడువఁబడినది, భోజనముచేయఁగా మిగిలిన మెంగిలి. Remnants of a meal.

కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామేష్టం యథేప్సితమ్. ౬౩౩

కామమ్-ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్ - నికామమ్-ఇష్టమ్-యథేప్సితమ్॥ ఈ౬ను యథేష్టమైనదాని పేళ్లు. యథేప్సితమ్ ॥అ॥-కడమశబ్దములు తఱచు క్రియావిశేషణములుగనుక ॥న॥.

గోపే గోపాల గోసఙ్ఖ్య గోధుగాభీర వల్లవాః, (గోమహిష్యాదికం) పాదబన్ధనం

గోపః-గోపాలః-గోసఙ్ఖ్యః-గోధుక్ ॥హ్॥ ఆభీరః-వల్లవః॥పు॥౬-గొల్లవానిపేళ్లు. Shepherd.

పాదబన్ధనమ్॥౧-గోమహిష్యాదికమ్= ఆవులు ఎనుములు మొదలయినపశువుల పేరు. ఇచట 'యా

ద్వా గవీశ్వరే). గో మాన్ గోమీ

గోకులం తు గోధనం
౧౫౩ (స్యా ద్గవాం వ్ర జే),
(త్రి)ష్వాశితం గవీనం
(త ద్గావో యత్రా ఽ శితాః పురా). ౬౩౪

ఉక్షా భద్రో బలీ వర్ద ఋషభో వృషభో
౧౫౪ వృషః, అనడ్వాన్ సౌర భేయో గా
(రుక్ష్ణాం సంహతి) ఔ క్షకమ్. ౬౩౬
గవ్యా గోత్రా (గవాం)

(వత్స ధేన్వో) ర్వాత్స
౧౫౫ క ధైనుకే,

(ఉక్షా మహా) న్మ హోక్షః (స్యా)
ద్వృద్ధోక్ష స్తు జరద్గవః.
(ఉత్పన్న ఉక్షా) జా తోక్షః
(స్సద్యోజాత స్తు) త
౧౫౬ ర్ణకః,
శకృత్కరి స్తు వత్సః

దవంథన' మని పాఠముగలదు.

గోమాన్॥త్॥-గోమీ॥న్-పు॥, ద్వా= ఈ ఱె ను, గవీశ్వ రే=ఆవులకుఁ గ ర్తయైనవానిపేళ్లు.

గోకులమ్-గోధనమ్॥న॥ ౨-గవామ్=ఆవు యొక్క, వ్ర జే=మంద పేళ్లు. Cow-herd

ఆశితమ్-గవీనమ్॥త్రి॥, పురా=మున్ను, గా వః=ఆవులు, యత్ర = ఎచ్చట, ఆశితాః=మేప బడినవో, తత్ =ఆచోటికి పేరు. "త్రిష్వాశిత: గవీనంతద్గావోయతోఽ౽షితాఃపురా" అనుపా మునందు ఆసితజ్గవీనమ్ ॥త్రి॥ - పూర్వమావుల న్నస్థలముపేళ్ళు.

ఉక్షా॥ న్॥-భద్రః-బలీవర్దః-ఋషభః-వృష భః-వృషః-అనడ్వాన్ ॥హ్॥-సౌరభేయః - గౌ ॥ఓ-పు॥ ౯-ఎద్దుపేళ్ళు. Bull

ఔక్షకమ్॥న॥౧-ఉక్ష్ణామ్=ఎద్దులయొక్క, సం హతిః=సమూహము పేరు. [పేళ్లు

గవ్యా-గోత్రా ॥స్త్రీ॥ ౩-గవామ్=ఆవులగుంపు

వాత్సకమ్॥న॥-ధైనుకమ్॥న॥-ఈ ౨ను వరుస గా, వత్సధేన్వోః=దూడల సమూహమునకును లేఁగటియావుల సమూహమునకు పేళ్ళు.

మహోక్షః॥పు॥౧- మహాన్ = గొప్పదైన ఉక్షా=ఎద్దుపేరు. [పేళ్లు

వృద్ధోక్షః-జరద్గవః ॥పు॥ ౨-ముదిసినయెద్దు

జాతోక్షః॥పు॥ ౧- ఉత్పన్న ఉక్షా= మోయ వయసు గలిగి చిక్కిపోనికోడెపేరు.

తర్ణకః॥పు॥ ౧-సద్యఃజాతః=అపుడుపుట్టినదూ డపేరు. [పేళ్ళు. Calf

శకృత్కరిః-వత్సః ॥పు॥ ౨-ఏడాదిలోనిదూ

(స్యా) ద్దమ్యవత్సతరా (సమౌ). ౬౩౯

దమ్యః-వత్సతరః॥పు॥ ౨-మోయనుదున్నను పనుపఱుపఁదగినవయస్సుగల కోడెపేళ్లు.

ఆర్షభ్య (ష్షణ్డతాయోగ్యః)

ఆర్షభ్యః ॥పు॥ ౧-షణ్డతాయోగ్యః=ఆఁబోతగుటకుఁ దగినకోడెపేరు. Steer.

షణ్డో గోపతి ట్చరః,

షణ్డః-గోపతిః-ఇట్చరః॥పు॥ ౩-ఆఁబోతుపేళ్లు. ౧౫౩౧

(స్కన్ధప్రదేశోఽస్య) వహః

వహః॥పు॥౧-అస్య=ఈయెద్దుయొక్క, స్కన్ధప్రదేశః=మూఁపుపేరు. [పేళ్ళు.

సాస్నా తు గళకమ్బళః.

సాస్నా॥స్త్రీ॥-గళకమ్బళః ॥పు॥ ౨-గంగడోలు

(స్యా) న్నస్తితస్తు నస్యోతః

నస్తితః-నస్యోతః॥ పు॥ ౨ - ముకుత్రాడు గట్టిన యెద్దుపేళ్ళు.

ప్రష్ఠవా ద్యుగపార్శ్వగః,

పష్ఠవాట్॥పు॥ -యుగపార్శ్వగః॥పు॥ ౨-కాఁడి మోయునెద్దులదాపున పనుపఱుచుటకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు. ౧౫౩

(యుగాదీనాం తు వోఢారో) యుగ్య ప్రాసఙ్గ్య శాకటాః. ౬౪౦

యుగ్యః-ప్రాసఙ్గ్యః-శాకటః ॥పు॥ - ఈ౩ను, యుగాదీనామ్= కాఁడి మొదలుగాఁగలవానియొక్క, వోఢారః=మోయునట్టి, అనఁగా వరుసగా కాఁడిమోయునెద్దునకును రెండవ కాఁడిమోయు నెద్దునకును బండి నీడ్చు నెద్దునకును పేళ్ళు.

(ఖన త్యనేన తద్వోఢాఽస్యేదం)హాలిక సైరికా,

హాలికః-సైరికః॥పు॥ ఈ ౨ ను, అనేన = ఈ నాఁగేటిచేత,యఃఖనతి = ఎవఁడుదున్నుచున్నాఁడోవానికిని, తద్వోఢాయః = దానిమోయువానికిని, అస్యఇదమ్-ఈనాఁగేటి సంబంధమయిన దానికిని పేళ్ళు. Plough-man. ౧౫౩

ధూర్వహే ధుర్య ధౌరేయ ధురీణా స్స ధురంధరాః. ౬౪౧

ధూర్వహః-ధుర్యః-ధౌరేయః-ధురీణః-ధురంధరః॥పు॥౫-బండినాఁగేలు మొదలయినభారము వహించు ఎద్దు మొదలయినదాని పేళ్లు.

(ఉభౌ) వేకధురీణైకధురా వేకధురావహే,

ఏకధురీణః-ఏకధురః-ఏకధురావహః ॥పు॥ ౩-బండినాఁగేలు మొదలయిన భారములలో నొక్క భారమునే మోయుదాని పేళ్లు. ౧౫౩

(సతు) సర్వధురీణో (మోభద్ర స్సర్వధురా వహః). ౬౪౨

సర్వధురీణః ॥పు॥-సర్వధురావహః = నాఁగేలు మొదలయినసకలభారమును, వహ వహించు, భద్రః=వృషభము, యః = ఏది దో, సః=ఆవృషభము పేరు.

మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాహా చ శృఙ్గిణీ, అర్జు న్యఘ్న్యా రోహిణీ (స్యా) (దుత్తమా గోషు) నైచికీ. ౬౪౩

మాహేయీ-సౌరభేయీ-గౌః ॥స్త్రీ॥ ఉస్రా-మాహా-శృఙ్గిణీ-అర్జునీ అఘ్న్యా - రోహిణీ - ఆవుపేళ్ళు.

నైచికీ॥స్త్రీ॥౧-గోషు=ఆవులలో, ఉత్తమా ఉత్తమమయిన యావు పేరు.

(వర్ణాదిభేదా త్సంజ్ఞా స్స్యు శ్శబలీ ధవళాదయః),

వర్ణాదిభేదాత్ =వర్ణములు ప్రమాణము ఆకారములు మొదలయినవానిభేదములవ వులకు, శబలీధవళాదయః=శబలీ ధవళా నికా వక్రశృఙ్గా ఇవి మొదలైన, సంజ్ఞాః= స్యుః=అగును.

ద్విహాయనీ ద్వివర్షా (గౌ)

ద్విహాయనీ-ద్వివర్షా ॥స్త్రీ॥ ౨- రెండేండ్ల స్సుగల యావు పేళ్ళు.

ఏకాబ్దా త్వేకహాయనీ. ౬౪౪

ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఏఁడాదివయ గల యావు పేళ్ళు. [వయసుగల యావు

చతురబ్దా చతుర్హాయ (ణ్యేవం) త్ర్యబ్దా త్రిహాయణీ,

చతురబ్దా-చతుర్హాయణీ ॥స్త్రీ॥ ౨-నాలుగే

త్ర్యబ్దా-త్రిహాయణీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - మూఁడేండ్ల సుగలయావు పేళ్ళు. ఈయర్ధశ్లోకము ప్రక్షి

వశా వన్ధ్యా

వశా-వన్ధ్యా ॥స్త్రీ॥ ౨-గొడ్డుటావు పేళ్ళు.

పతోకా తు స్రవద్గర్భా

అపతోకా-స్రవద్గర్భా ॥స్త్రీ॥ ౨-దైవికము నీచుకొనిపోయినయావు పేళ్ళు.

థ సన్ధినీ. ౬౪౫. (ఆక్రాన్తా వృషభేణా)

సన్ధినీ॥స్త్రీ॥౧-(వెదమై)వృషభేణ = ఆఁబో త, ఆక్రాన్తా= వెంటాడఁబడినయావు పేరు.

థ వేహ ద్గర్భోపఘాతినీ,

వేహత్ - గర్భోపఘాతినీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఆఁబో ఱిఁగా నీచుకొన్నయావు పేళ్ళు.

(కాల్యో) పసర్యా(ప్ర) జనే)

ప్రష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ). ౬౮౬

(స్యా)దచణ్డీతు సుకరా

బహుసూతిః పరేష్టుకా,

చిరసూతా బష్కయణీ

ధేను(స్స్యా) న్నవసూతికా, ౬౮౭

సువ్రతా సుఖసన్దోహ్యా

పీనోధ్నీ పీవరస్తనీ,

ద్రోణక్షీరా ద్రోణదుఘా

ధేనుష్యా (బన్ధకేస్థితా).

సమాంసమీనా (సా యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే),

ఊధ(స్తుక్లీబ) మాపీనం (సమౌ) శివకకీలకౌ. ౬౮౯

(నపుంసి) దామసన్దానం (పశురజ్జు స్తు)దామనీ,

వైశాఖ మన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే,

కుటరో దణ్డవిష్కమ్భ

ఉపసర్యా ॥సీ॥౧-ప్రజనే = ప్రథమగర్భము నందు, కాల్యా = ప్రాప్తమయినఋతుకాలము గలిగినయావు పేరు.

ప్రష్ఠౌహీ (పా) పష్ఠౌహీ॥సీ॥౧-బాలగర్భిణీ = బాల్యమునందే తొలిచూలుగలపడ్డ పేరు.

అచణ్డీ-సుకరా॥సీ॥ ౨-సాధువైనయావు పేళ్ళు.

బహుసూతిః-పరేష్టుకా॥సీ॥ ౨ - పెక్కు-ఈం తలీనిన యావు పేళ్ళు. [వు పేళ్ళు.

చిరసూతా-బష్కయణీ ॥సీ॥ ౨ - తఱిపియా

ధేనుః-నవసూతికా ॥సీ॥ ౨ - లేఁగటియావు పేళ్ళు.

సువ్రతా - సుఖసన్దోహ్యా॥సీ॥ ౨-సులభముగాపితుకనిచ్చునావు పేళ్ళు. [యావు పేళ్లు.

పీనోధ్నీ-పీవరస్తనీ॥సీ॥ ౨-పెద్ద పొదుగుగల

ద్రోణక్షీరా - ద్రోణదుఘా ॥సీ॥౨-ఇద్దుము పాలుపితికెడియావు పేళ్ళు. [ఉన్నయావు పేరు.

ధేనుష్యా॥సీ॥౧-బన్ధకే=కుదువలో, స్థితా =

సమాంసమీనా॥సీ॥౧-యైవ=ఏయావు, ప్రతివర్షమ్=ప్రతిసంవత్సరమును, ప్రసూయతే = ఈనుచున్నదో, సా=ఆయావు పేరు.

ఊధః॥న॥-ఆపీనమ్॥న॥౨-పొదుగు పేళ్లు Udder.

శివకమ్- కీలకమ్॥పు॥ ౨-పసులఁగట్టుకొయ్య పేళ్లు. గూటము. [పేళ్ళు. త్రాడు.

దామ॥న్-స్న॥ - సన్దానమ్ ॥న॥ ౨ - తలుగు

దామనీ (పా) బన్ధనీ ॥సీ॥ ౧-పశురజ్జుః = పశువుల త్రాడు పేరు. పసులగట్టుదామెన.

వైశాఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థాః ॥న్॥ -మన్థదణ్డకః॥పు॥౫-కవ్వము పేళ్ళు.

కుటరః (పా) కుఠరః-దణ్డవిష్కమ్భః॥పు॥౨-

మో ౼

౧౨౫౯ మన్థనీ గర్గరీ (సమే).

ఉష్ట్రే క్రమేళక మయ మహాఙ్గాః

కరభ (శ్శిశుః). ౬౫౧

(కరభాస్స్యు) శ్శృఙ్ఖలకా (దారవైః పాద

౧౨౬౦ బన్ధనైః,)

అజా ఛాగీ

తుభ చ్ఛాగ బస్త చ్ఛగలకా అజే. ౬౫౨

మేఢ్రోరభ్రో రణోర్ణాయు మేష వృష్ణయ ఏడకే, (ఉష్ట్రోరభ్రా జబృన్దే స్యా) దౌష్ట్రి కౌరభ్ర కాజకమ్. ౬౫౩

చక్రీవ న్తస్తు బాలేయా

౧౨౬౧ రాసభా గర్దభాః ఖరాః,

వైదేహక స్సార్థవాహో నైగమో వాణిజో వణిక్. ౬౫౪. పణ్యాజీవో హ్యాపణికః క్ర

౧౨౬౩ యవిక్రయిక శ్చ సః,

విక్రేతా (స్యా) ద్విక్రయికః

క్రాయకః క్రయిక (స్స మౌ). వాణిజ్యం తు వణిజ్యా (స్యా)

తరికంబము పేళ్ళు.

మన్థనీ-గర్గరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-పెరుగు ద్రచ్చుకడవ పే[ళ్ళు]

ఉష్ట్రః - క్రమేళకః - మయః-మహాఙ్గః ॥[పు]॥ ౪-ఒంటె పేళ్లు. Cam[el]

కరభః॥పు॥ ౧-శిశుః=ఒంటెపిల్ల పేరు.

దారవైః=మ్రానితోఁ జేసిన; పాదబన్ధనైః కాళ్ల బందములతోఁ గూడిన, కరభాః=ఒంటె[లు]. శృఙ్ఖలకాః॥పు॥ - శృంఖలకములనఁబడు[ను]

అజా-ఛాగీ॥స్త్రీ॥ ౨-మేఁక పేళ్లు. She-goa[t]

తుభః - ఛాగః-బస్తః - ఛగలకః- అజః ॥[పు]॥ ౫-మేఁకపోతు పేళ్లు. He-goa[t]

మేఢ్రః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఊర్ణాయుః - మేషః-వృష్ణిః-ఏడకః॥పు॥ ౭-గొఱ్ఱె పేళ్ళు. Ra[m]

ఔష్ట్రికమ్॥న॥-ఔరభ్రకమ్॥న॥-ఆజకమ్॥[న॥] ఈ3ను వరుసగా - ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే= ఒంటె[ల] యొక్కయు గొఱ్ఱెలయొక్కయు మేఁకలయొ[క్క] యు గుంపు పేళ్ళు.

చక్రీవాన్॥త్॥-బాలేయః॥ రాసభః-గర్ద[భః] ఖరః॥పు॥౫-గాడిద పేళ్ళు. As[s]

వైదేహకః-సార్థవాహః-నైగమః- వాణి[జః] వణిక్ ॥జ్॥ పణ్యాజీవః-ఆపణికః- క్రయవిక్రయి[కః] ॥పు॥౮-వర్తకుని పేళ్ళు. Mercha[nt]

విక్రేతా॥ఋ॥-విక్రయికః॥పు॥౨ అమ్మె[డువా]ని పేళ్ళు. Ven[dor]

క్రాయకః-క్రయికః॥పు॥౨-కొనువాని పే[ళ్ళు]

వాణిజ్యమ్॥న॥-వణిజ్యా॥స్త్రీ॥౨ - వర్తకము పే[ళ్ళు] బేరము.

న్మూల్యం వస్నోఽప్య
వక్రయః,
నీవీ పరిపణం మూల
ధనం
లాభో (ఽధికం ఫల
మ్). ౬౫౬

మూల్యమ్॥న॥ -వస్నః-అవక్రయః ॥పు॥3-వెల పేళ్ళు. Price.

నీవీ ॥స్త్రీ॥- పరిపణమ్ - మూలధనమ్ ॥న॥ 3-మొదలి సొమ్ము పేళ్ళు. Capital.

లాభః॥పు॥౧-అధికమ్=అధికమయిన, ఫలమ్ =ఫలము పేరు. బేరమాడఁగా మిగిలినసొమ్ము.

పరిదానం పరీవర్తో నై
మేయ నిమయా (వపి),
(పుమా) ను ప ని ధి
ర్న్యాసః
ప్రతిదానం (త దర్ప
ణమ్.) ౬౫౭

పరిదానమ్॥న॥-పరీవర్తః-నైమేయః - నిమయః ॥పు॥४-ఒకసరకిచ్చి మఱియొకసరకు మార్చుకొనుట పేళ్ళు. Exchange.

ఉపనిధిః-న్యాసః॥పు॥౨-దాచఁబెట్టుట పేళ్లు. Deposit.

ప్రతిదానమ్॥న॥౧ - తదర్పణమ్=ఆదాచఁ బెట్టిన వస్తువును తిరుగ నిచ్చుట పేరు.

(క్రయే ప్రసారితం)
క్రయ్యం క్రేయం (క్రే
తవ్యమాత్రకే,) విక్రే
యం పణితవ్యం చ ప
ణ్యం (క్రయ్యా దయ
స్త్రిషు). ౬౫౮

క్రయ్యమ్॥ ౧-క్రయే=కొనుటకు, ప్రసారితమ్=పచరింపఁబడినవస్తువుపేరు, మళిగలోఁ బెట్టినది. క్రేయమ్ ౧-క్రేతవ్యమాత్రకే = కొనుటకుఁ బచరింపఁబడనికొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకు పేరు. విక్రేయమ్-పణితవ్యమ్-పణ్యమ్ ॥3-అమ్మఁదగినవస్తువు పేళ్లు. క్రయ్యాదయః=క్రయ్యశబ్దము మొదలుగాఁగలవైదును॥త్రి॥.

(క్లీబే) స త్యా ప నం
సత్యంకార స్సత్యాకృ
తిః (స్త్రియామ్),
విపణో విక్రయ
(స్సంఖ్యా స్సంఖ్యేయే
హ్యాదశ త్రిషు). ౬౫౯

సత్యాపనమ్-న॥ - సత్యంకారః॥పు॥-సత్యాకృతిః॥స్త్రీ॥ 3ఒకవస్తువునమ్మెదననిగానీ కొనెదననిగానీ సత్యముగా వెల్లనాడుటపేళ్ళు. సంచకారము.

విపణః విక్రయః॥పు॥౨-అమ్ముట పేళ్లు. Sale.

సంఖ్యాః= ఏకశబ్దము మొదలయినసంఖ్యావాచకశబ్దములు, ఆదశ=అష్టాదశశబ్దమువఱకు, సంఖ్యేయేషు = లెక్కపెట్టఁదగినవస్తువులయందు వర్తించును. అవియన్నియు॥త్రి॥ఉదాహరణము. ఏకః పురుషః- ఏకా స్త్రీ- ఏకంకులమ్ - అష్టాదశ

పురుషాః- అష్టాదశ స్త్రియః-అష్టాదశకులా
మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్స
దైకత్వే సర్వా స్సం
౧౮౨౩ ఖ్యేయసంఖ్యయోః),

వింశత్యాద్యాః=వింశతిశబ్దము మొదలై
సర్వాః = తక్కినసంఖ్యావాచకశబ్దములన్నిy
సఙ్ఖ్యేయసఙ్ఖ్యయోః = లెక్క పెట్టఁదగినవస్తు
నందును లెక్కయందునువర్తించును, సదా
ఎల్లప్పుడును,ఏకత్వే=ఏకవచనాన్తములైయు
ను.ఉదాహరణము.వింశతిర్గావః,గవాంవింశ

(సంఖ్యార్థే ద్విబహు
త్వే స్త)

ఆవింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థేసతి= మఱి
సంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహు
త్వే=ద్వివచనము బహువచనములందునగు
ఉ. గవాం ద్వే వింశతీ,గవాంతిస్రోవింశతయ

(స్తాస్తు చానవతేః స్త్రి
యః). ౬౬౦

తాసు = ఆవింశత్యాదులయందు, ఆనవతే
ననతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతిత్రింశ
త్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతినవతి శబ్ద
లు).స్త్రియః = స్త్రీలింగము లగును. వింశ
పురుషైః- వింశత్యా స్త్రీభిః - వింశత్యా
అని యుదాహరణములు.

(పఙ్క్తేః శ్శత సహస్రా
దిక్రమా ద్దశ గుణోత్త
౧౮౨౪ రమ్),

పఙ్క్తేః=పది మొదలుకొని,పరార్థము
దశగుణోత్తరమ్=పదింట గుణించిన లెక్క
క్రమాత్ =వరుసగా, శతసహస్రాది=శతము
స్రము మొదలైనసంఖ్యలౌను,పదిపదులు శత
పదిశతములు సహస్రమని యిట్లూహించు

పౌతవం ద్రువయం పా
య్య (మితి మానార్థ
కం త్రయమ్). ౬౬౧

పౌతవమ్(పా) పౌతవమ్-ద్రువయమ్-
య్యమ్॥పా॥-మాయ్యమ్॥న॥-ఇతిత్రయమ్=
ఔను, మానార్థకమ్=మానశబ్దార్థముగలది.
నమనఁగా తూఁచుటకును కొలుచుటకును
నములైన తులాబంళ్లి ప్రసాదులకు సామా
మము.

మానం తులాఙ్గుళిప్రస్థైః

మానమ్=ఆమానము, తులాంగుళిప్రస్థైః=త్రాసు మొదలైనవానిచేతను, అంగుళము మొదలైనవానిచేతను, తూము మొదలైనవానిచేతనుమూఁడువిధములుగానుండును దానికి క్రమముగా ఉన్మానము, ప్రమాణము, పరిమాణముఅని పేళ్లు.

(గ్గుంజాః పఞ్చ) ఆద్యమాషకః;

ఆద్యమాషకః ॥పు॥౧- వెండిగాకతక్కిన, గుంజాఃపఞ్చ = ఐదుగురిగింజలమెత్తుగల బంగారము మొదలైనదాని పేరు.

(తేషోడశా) క్షః కర్షో౽(స్త్రీ)

అక్షః॥పు॥-కర్షః॥పు॥ ౨-షోడశ=పదాఱైన, తే=ఆయాద్యమాషకము ఎత్తు గలదాని పేళ్లు.

పలం (కర్షచతుష్టయమ్). ౬౬౨

పలమ్॥ న॥౧ కర్షచతుష్టయమ్ = నాలుగు కర్షములమెత్తు గలదాని పేరు.

సువర్ణ బిస్తౌ (హేమ్నో౽క్షే)

సువర్ణః-బిస్తః (పా)విస్తః॥పు॥౨- హేమ్నః= బంగారముయొక్క, అక్షే=అక్షమెత్తు పేళ్ళు.

కురుబిస్తస్తు తత్పలే,

కురుబిస్తః (పా) కురువిస్తః ॥పు॥ ౧ - తత్పలే=ఆపల మెత్తు బంగారు పేరు.

తులా (స్త్రి)యాం పలశతం)

తులా ॥స్త్రీ॥ ౧-పలశతమ్=నూఱుపలాలమెత్తుగలదాని పేరు.

భార (స్స్యా ద్వింశతి స్తులాః) ౬౬౩

భారః [ప] భరః ॥పు॥ ౧-వింశతిః తులాః= ఇరువదితులములమెత్తుగలదాని పేరు.

ఆచితో (దశ భారాస్స్యుః)

ఆచితః ॥పు॥ [ప] ॥న॥ ౧-దశభారాః = పది బారువుల పేరు. [గిన, భారః=బరువు పేరు.

(శ్శాకటోభార) ఆచితః,

ఆచితః॥పు॥ ౧-శాకటః=బండిచేత మోయఁద

కార్షాపణః కార్షికః (స్స్యాత్)

కార్షాపణః-కార్షికః॥పు॥౨ - రెండుగురిగింజలమెత్తువెండి యొకమాషకము, పదాఱుమాషకములొకకర్షము,అట్టికర్ష మెత్తు వెండిచేఁ జేయంబడినటంకము.

తాంర్షికే తామ్రికే) పణః. ౬౬౪

పణః॥పు॥౧-కార్షికే = కర్ష మెత్తుగల, తామ్రికే=రాగిముద్రపేరు.

(అస్త్రియా) మాఢక ద్రోణౌ ఖారీ వా
553 హో నికుఞ్చకః, కుడపః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః పరిమాణార్థకాః పృథక్). ౬౬౫

ఆఢకః ॥పు॥ ౧-తూము. ద్రోణః ॥పు॥ ౧-నలుతుము. ఖారీ ॥స్త్రీ॥౧-పుట్టి. వాహః ॥పు॥ ౧-ఇరువదిపుట్లు. నికుఞ్చకః ॥పు॥ ౧- సోల. కుడపః ॥పు॥ ౧ - మానిక. ప్రస్థః॥పు॥ ౧-కుంచము. ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలైనవియు, ఆదిపదము చేత మానప్రవర్తికాదులును, పృథక్ = వేఱుగా, పరిమాణార్థకాః = పరిమాణవాచకములు. ఈయాఢకాదులా యా దేశములకు(దగిన) సంజ్ఞలు గలిగియుండును.

(భాగ స్తురీయః) పాద (స్స్యాత్)

పాదః॥పు॥ ౧-తురీయః = (ఒకదానియందు) నాలవ, భాగః-భాగనుపేరు. Quarter

554 అంశభాగౌ తు వణ్టకః,

అంశః-భాగః-వణ్టకః ॥పు॥3-పాలిపేళ్ళు.

ద్రవ్యం వి త్తం స్వాపతేయం రిక్థ మృక్థం ధనం వసు. ౬౬౬ హిరణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న
555 మర్థరై విభవా అపి,

ద్రవ్యమ్- విత్తమ్-స్వాపతేయమ్-రిక్థమ్-ఋక్థమ్-ధనమ్ - వసు - హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్-ద్యుమ్నమ్ ॥న॥ అర్థః-రాః ॥ఐ॥-విభవః॥పు॥ ౧౩-ధనము పేళ్ళు. Wealth

(స్యా) త్కోశ శ్చ హిరణ్యం (చ హేమరూప్యే కృతాకృతే.) ౬౬౭

కోశః(పా)కోషః॥పు॥-హిరణ్యమ్॥న॥ ౨-కృతాకృతే = కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁ జేయఁబడినదియునగుకృతమును-గనియందుఁ బుట్టినదియగుఅకృతమునగు, హేమరూప్యే=బంగారమునకును వెండికిని పేళ్ళు.

తామ్రాభ్యాం యదన్యత్ కుప్యం

కుప్యమ్=॥న॥౧-తామ్రాభ్యామ్= ఆ వెండిబంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ = ఇతరమయిన కంచు మొదలయిన లోహము పేరు.

రూప్యం (తద్ద్వయ
556 మాహతమ్),

రూప్యమ్॥న॥౧-ఆహతమ్= ముద్రవేయఁబడిన, తద్ద్వయమ్=ఆవెండిబంగారముల పేరు.

గారుత్మతం మరకత మశ్మగర్భో హరిన్మణిః.

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥న॥-అశ్మగర్భః-హరిన్మణిః॥పు॥౪-పచ్చలపేళ్లు. Emerald

శోణరత్నం లోహితకః పద్మరాగోఽథ మౌక్తికమ్, ముక్తాఽథ విద్రుమః(పుంసి) ప్రవాళం(పున్నపుంసకమ్). రత్నం మణి (ర్ద్వయోరశ్మజాతౌ ముక్తాదికేఽపిచ),

శోణరత్నమ్॥న॥-లోహితకః-పద్మరాగః॥పు॥ 3-కెంపుల పేళ్లు. Ruby.

మౌక్తికమ్॥న॥-ముక్తా॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్తెము పేళ్లు.

విద్రుమః॥పు॥-ప్రవాళమ్॥పు॥ ౨-పగడము పేళ్లు. Coral.

రత్నమ్॥న॥ - మణిః॥పు॥ - ఈ ౨ను, అశ్మజాతౌ=శిలాజాతులయిన మరకతాదులకును, ముక్తాదికేఽపిచ = ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్యముగా పేళ్లు. Gem.

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమ హాటకమ్. తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మ కర్బురమ్, చామీకరం జాతరూపం మహారజత కాఞ్చనే. రుక్మం కార్తస్వరం జామ్బూనద మష్టాపదోఽ(స్త్రియామ్), (అలఙ్కార సువర్ణం య)చ్ఛృఙ్గీకనక (మిత్యదః). ౬౭..౨

స్వర్ణమ్-సువర్ణమ్-కనకమ్-హిరణ్యమ్- హేమ॥న॥-హాటకమ్-తపనీయమ్ - శాతకుమ్భమ్-గాఙ్గేయమ్-భర్మ॥న॥-కర్బురమ్-చామీకరమ్-జాతరూపమ్ - మహారజతమ్-కాఞ్చనమ్ - రుక్మమ్-కార్తస్వరమ్-జామ్బూనదమ్॥న॥-అష్టాపదః॥పు॥ ౧౮-బంగారు పేళ్లు. Gold.

శృఙ్గీకనకమ్ ॥న॥ ౧-ఇతిఅదః = ఈశబ్దము, అలఙ్కారసువర్ణమ్=సొమ్ముగా జేసినబంగారము పేరు. శృంగీయని ప్రత్యేకనామము.

దుర్వర్ణం రజతం రూప్యం ఖర్జూరం శ్వేత (మిత్యపి), రీతిః (స్త్రియాం) మారకూటో (న స్త్రియామ్) (అథ) తామ్రకమ్. శుల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్యష్టవరిష్ఠోదుమ్బ...

దుర్వర్ణమ్-రజతమ్- రూప్యమ్ - ఖర్జూరమ్-శ్వేతమ్॥న॥౫-వెండి పేళ్లు. Silver.

రీతిః॥స్త్రీ॥-ఆరకూటః॥పు॥ ౨-ఇత్తడి పేళ్లు. Brass.

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్-మ్లేచ్ఛముఖమ్-ద్వ్యష్టమ్-వరిష్ఠమ్-ఉదుమ్బరమ్ [ప] ఔదుమ్బరమ్ ॥న॥౭- రాగి పేళ్లు. Copper.

లోహో౽ (స్త్రీ) శ స్త్రికం తీక్ష్ణం పిణ్డం కాలాయసాయసీ. ౬౨౮ అశ్మసారో౽

లోహః॥పు॥-శస్త్రకమ్-తీక్ష్ణమ్-పిణ్డమ్-కాలాయసమ్ - అయః ॥స॥ -అశ్మసారః ॥పు॥ ౭ ఇనుము పేళ్ళు. Iron

థ మణ్డూరం సింఘాణ ౬౦౩(మపి తన్మలే), (సర్వం చ తైజసం లోహం)

మణ్డూరమ్ - సింఘాణమ్ - [షా] శిఙ్ఘాణమ్ ॥న॥ ౨ ఆయినుపచిట్టము పేళ్ళు. Rust

తైజసమ్=తేజో౽యుక్తములయిన, సర్వమ్=సువర్ణరజతతామ్రరీతి కాంస్యత్రపుసీసధీవరము నునెనిమిదియు లోహమ్॥న॥-లోహములు.

వికార (స్త్వయసః) కుశీ. ౬౨౯

కుశీ ॥సీ॥ ౧-అయసః వికారః=ఇనుమున చేసిన వానికి నన్నిటికిని పేరు. కట్టు కే పేరనికొందఱు.

క్షారః కాచో౽

క్షారః-కాచః ॥పు॥ ౨-గాజు పేరు.

థ చపలో రస స్సూత ౬౦౪శ్చ పారదే,

చపలః - రసః-సూతః-పారదః [ప] పారతః ॥పు॥ ౪-పాదరసము పేళ్ళు. quick-silver

గవలం (మాహిషం శృఙ్గ)

గవలమ్॥న॥ ౧-మాహిషమ్=ఎనుముసంబంధమయిన, శృఙ్గమ్=కొమ్ము పేరు.

మభ్రకం గిరిజామలే. ౬౩౦

అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్॥న॥౩-అభ్రకము పేళ్లు. "గిరిజామలమ్"అనియొక పేరనికొందఱు.

స్రోతో౽ఞ్జనం తు సౌవీరం కాపోతాఞ్జనయామునే, ౬౦౭

స్రోతో౽ఞ్జనమ్- సౌవీరమ్ - కాపోతాఞ్జనమ్-యామునమ్॥న॥౪-సౌవీరాంజనము పేళ్ళు. Antimony

తుత్థాఞ్జనం శిఖిగ్రీవం వితున్నక మయూరకే. ౬౩౧.కర్పరీ దార్వికా కాథోద్భవం తుత్థం రసాఞ్జనమ్. రసగర్భం తార్క్ష్యశైలం ౬౦౮

తుత్థాఞ్జనమ్-శిఖిగ్రీవమ్-వితున్నకమ్ - మయూరకమ్-కర్పరీ॥సీ॥౫-తుత్థాంజనము పేళ్లు, మైలుతుత్తము. దార్వికా॥సీ॥ కాథోద్భవమ్-తుత్థమ్-రసాఞ్జనమ్-రసగర్భమ్-తార్క్ష్యశైలమ్॥న॥ ౬-రసాంజనము పేళ్లు. ఇచటతుత్థాంజనము మొదలు శబ్దములు తుత్తమునకును, కర్పరీదార్వికాశబ్దములు వంటవలన బుట్టిన మెలుతుత్తమునకును, రసాంజనము మొదలు ౩నురసాంజనము పేళ్లనికొందఱు.

గన్ధాశ్మని తు గన్ధకః. ౬౭. సౌగన్ధికశ్చ

గన్ధాశ్మ ॥న్॥ - గన్ధకః (పా) గన్ధికః - సౌగన్ధికః ॥పు॥ 3-గంధకము పేళ్లు. Sulphur.

చక్షుష్యా కులాల్యౌ తు కుళుత్థికా,

చక్షుష్యా-కులాలీ-కుళుత్థికా ॥స్త్రీ॥ 3 - కుళుత్థాంజనము పేళ్లు.

రీతిపుష్పం పుష్పకేతుః పౌష్పకం కుసుమాంజనమ్. ౬౮

రీతిపుష్పకమ్॥న॥-పుష్పకేతుః ॥పు॥ - పౌష్పకమ్-(పా) పుష్పకమ్-కుసుమాంజనమ్॥న॥3-కుసుమాంజనము పేళ్ళు.

పింజరమ్ పీతనం తాలమాలంచ హరితాలకే,

పింజరమ్-పీతనమ్-తాలమ్-ఆలమ్-హరితాలకమ్॥న॥౫ హరిదళము పేళ్ళు.

గైరేయ మర్థ్యం గిరిజ మశ్మజం చశిలాజతు.

గైరేయమ్-అర్థ్యమ్ - గిరిజమ్ - అశ్మజమ్ - శిలాజతు॥న॥౫-సిలాజిత్తు పేళ్లు. Red-chalk

బోల గన్ధరస ప్రాణ పిణ్డ గోపరసా (స్సమాః),

బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః-పిణ్డః - గోపః (పా)గోసః- రసః (పా) శశః ॥పు॥ ౬-బోళము పేళ్ళు. గోపరసమని యొక పేరుగా కొందఱు.

డిణ్డీరోఽబ్ధికఫః ఫేనః

డిణ్డీరః (పా) భిణ్డీరః-అబ్ధికఫః-ఫేనః ॥పు॥3-సముద్రపునురుఁగు పేళ్ళు. [ము పేళ్ళు.

సిన్దూరంనాగసమ్భవం.

సిన్దూరమ్ - నాగసమ్భవమ్ ॥న॥ ౨-సిందూర

నాగసీసక యోగేష్ట వప్రాణి

నాగమ్-సీసకమ్ - యోగేష్టమ్-వప్రమ్ ॥న॥ ౪-సీసము పేళ్ళు. Lead.

త్రపు పిచ్చటమ్, రఙ్గ వఙ్గే

త్రపు-పిచ్చటమ్-రఙ్గమ్-వఙ్గమ్॥న॥ ౪ - తగరము పేళ్ళు. Tin. [ది పేళ్ళు.

పృథ పిచు స్తూలోఽథ కమలోత్తరమ్. (స్యా) త్కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన (మిత్యపి),

పిచుః-తూలః (పా) పిచుతూలః॥పు॥ ౨-దూ

కమలోత్తరమ్- కుసుమ్భమ్-వహ్నిశిఖమ్ - మహారజనమ్॥న॥౪-కుసుమపువ్వు పేళ్ళు.

[ద్రుకలచేత నేసినకంబళి పేళ్ళు.

మేషకమ్బళ ఊర్ణాయు శ్శశోర్ణం (శశలోమని). ౬౯

మేషకమ్బళః-ఊర్ణాయుః ॥పు॥ ౨-గొఱ్ఱె వెం

శశోర్ణమ్ ॥న॥ ౧-శశలోమని = కుందేటి వెంద్రుక పేరు. Rabbit's hair.

మధుక్షౌద్రం మాక్షి కాది	మధు - క్షౌద్రమ్ ॥న॥-ఈ ౨ ను మాక్షికాది=మాక్షిక, భ్రామర, పౌత్తికములను 3. తేనెలకును పేళ్ళు. మధుశబ్దము క్షౌద్రాదులకు నాల్గింటికిని పేరనికొందఱు. Honey. [పేళ్ళు
మధూచ్ఛిష్టంతు సిక్థకం, మనశ్శిలా మనోగు ప్తా మనోహ్వా నాగజి హ్వికా. ౬౦౮. నైపాలీ కునటీ గోళా	మధూచ్ఛిష్టకమ్ - సిక్థకమ్ ॥న॥ ౨. మైనము మనశ్శిలా- మనోగుప్తా- మనోహ్వా - నాగజిహ్వికా॥స్త్రీ॥ ౪-మణిశిల పేళ్లు. నైపాలీ-కునటీ-గోళా ॥స్త్రీ॥ నేపాళ దేశమునందుఁబుట్టినమణిశిలపేళ్లు. మనశ్శిలాదులు ౭ మణిశిల పేళ్లని కొందఱు
యవక్షారో యవా గ్రజః, పాక్యోఽ	యవక్షారః-యవాగ్రజః - పాక్యః ॥పు॥ 3. యవక్షారము పేళ్లు. Saltpetre
థ సర్జికాక్షారః కా పోత స్సుఖవర్చకః. సౌ వర్చలం (స్యా) ద్రుచకం	సర్జికాక్షారః-కాపోతః - సుఖవర్చకః ॥పు॥ సౌవర్చలమ్-రుచకమ్ ॥న॥౫-సజ్జాకారము పేళ్ళు
త్వక్ క్షీరా వంశరో చనా,	త్వక్ క్షీరా (పా) త్వక్ క్షీరీ ॥స్త్రీ॥-త్వక్ క్షీరమ్ ॥న॥-వంశరోచనా॥స్త్రీ॥ ౨-తవక్షీరి పేళ్ళు.[ల పేళ్ళు
శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం మోరటం (మూలమై త్రవమ్.) ౬౦౯	శిగ్రుజమ్- శ్వేతమరిచమ్ ॥న॥ ౨-మునగ మోరటమ్॥న॥౧-చెఱకు వేళ్ల పేరు.
గ్రన్థికం పిప్పలీమూ లం చటికాశిర (ఇత్యపి),	గ్రన్థికమ్ - పిప్పలీమూలమ్ - చటికా ॥స-న॥-[ప] చటికా ॥స్త్రీ॥ -శిరః (పా) శిరః ॥ 3-పిప్పలీమూలము పేళ్ళు.
గోలోమీ భూతకే శో (నా)	గోలోమీ॥స్త్రీ॥భూతకేశః ॥పు॥ ౨-జటామాంసి పేళ్ళు. భూతకేశ మనుతృణము పేళ్లనికొందఱు
పత్త్రాఙ్గం రక్తచన్దన మ్. ౬౧౦	పత్త్రాఙ్గమ్ - రక్తచన్దనమ్॥న॥ ౨-ఎఱ్ఱచందనము పేళ్ళు. Red-wood
త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం	త్రికటు-త్ర్యూషణమ్ (పా) తు్ర్యషణమ్ వ్యోషమ్ ॥న॥ 3-సొంటి పిప్పలి మిరియాలు మూడిటి పేళ్ళు.

త్రిఫలా (తు ఫలత్రికమ్),

త్రిఫలా ॥స్త్రీ॥౧-ఫలత్రికమ్ = కరకతాడి ఉసిరికలయొక్క మూఁటికూటమి పేరు.

వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

—ఇతి వైశ్యవర్గః—

శూద్రా శ్చావరవర్ణాశ్చ వృషలాశ్చ జఘన్యజాః. ౬౮౯

శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలః-జఘన్యజః ॥పు॥ ౪-శూద్రుల పేళ్ళు.

(ఆచణ్డాలాత్తు సంకీర్ణా అమ్బష్ఠకరణాదయః)

ఇదిమొదలు చండాలశబ్దపర్యంతము ముందు చెప్పఁగల అంబష్ఠకరణాదిజాతులు సంకరజాతు లనంబడుదురు.

(శూద్రావిశోస్తు) కరణో

కరణః॥పు॥౧-శూద్రావిశోః = శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునికిని పుట్టినవాని పేరు.

ఽమ్బష్ఠో (వైశ్యాద్విజన్మనోః). ౬౯౧

అమ్బష్ఠః॥పు॥ ౧-వైశ్యాద్విజన్మనోః=వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణునికిని పుట్టినవానిపేరు.

(శూద్రాక్షత్త్రియయోః) రుగ్రో

ఉగ్రః ॥పు॥ ౧ - శూద్రాక్షత్త్రియయోః = శూద్రస్త్రీకిని క్షత్త్రియునికిని పుట్టినవానిపేరు.

మాగధః (క్షత్త్రియావిశోః),

మాగధః॥పు॥౧- క్షత్త్రియావిశోః = క్షత్త్రియస్త్రీకిని వైశ్యునికిని పుట్టినవానిపేరు.

మాహిష్యో (ఽర్యాక్షత్త్రియయోః)

మాహిష్యః॥పు॥ ౧-అర్యాక్షత్త్రియయోః= వైశ్యస్త్రీకిని క్షత్త్రియునికిని పుట్టినవానిపేరు.

క్షత్తా (ఽర్యాశూద్రయో స్సుతః). ౬౯౦

క్షత్తా॥ఋ-పు॥౧-అర్యాశూద్రయోః = క్షత్త్రియస్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టినవాని పేరు. ఇచట అర్యాశబ్దము క్షత్త్రియస్త్రీవాచకము.

(బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్త్రియా) త్సూత

సూతః॥పు॥౧-బ్రాహ్మణ్యామ్ = బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, క్షత్త్రియాత్ = క్షత్త్రియునివలనఁ బుట్టిన వానిపేరు. Charioteer.

(స్తస్యాం) వైదేహకో (విశః),

వైదేహకః॥పు॥౧-తస్యామ్=ఆబ్రాహ్మణస్త్రీయందు, విశః=వైశ్యునివలనఁబుట్టినవానిపేరు. వైశ్యస్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టినవానిపేరని కొందఱు.

రథకార (స్తు మాహి
ష్యా త్కరణ్యాం యస్య
సమ్భవః). ౬౯౧
(స్యా) చ్చణ్డాల(స్తు జ
నితో బ్రాహ్మణ్యాం వృ
షలేన యః),
కారు శ్శిల్పీ
(సంహ తైస్తై ర్ద్వ
యో) శ్శ్రేణి (స్సజాతి
భిః). ౬౯౨
కులిక (స్స్యా) త్కుల
శ్రేష్ఠీ
మాలాకారస్తు మా
లికః,
కుమ్భకారః కులాల
(స్స్యా)
త్పలగణ్డస్తు లేపకః.
తన్తువాయః కువిన్ద
(స్స్యా)త్తున్న వాయ
స్తు సౌచికః,
రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః
శస్త్ర మార్జోఽ సిధా
వకః. ౬౯౪
పాదూకృ చ్చర్మకార
(స్స్యా)
ద్వ్యోకారో లోహ
కారకః,

రథకారః॥పు॥ ౧-కరణ్యామ్ = కరణ స్త్రీయందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన, యస్య=ఎవనికి సమ్భవః=పుట్టుకకలదో వానిపేరు.

చణ్డాలః ॥పు॥ ౧-యః = ఎవఁడు, బ్రాహ్మణ్యామ్=బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు, వృషలేన = శూద్రుని చేత, జనితః=పుట్టింపఁబడెనో వానిపేరు.

కారుః-శిల్పీ॥న్-పు॥ ౨-కంసాలవానికిని, సాలెవానికిని, మంగలవానికిని, చాకలవానికిని, ముచ్చివానికిని పేళ్ళు. Artisan.

శ్రేణిః ॥పు॥౧-సజాతిభిః = సజాతీయులయిన, సంహతైః=కూడియున్న, తైః=ఆశిల్పులచేసిన సమూహముపేరు.

కులికః [పా] కులకః-కులశ్రేష్ఠీ ॥న్-పు॥ ౨-శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైనవానిపేళ్ళు.

మాలాకారః-మాలికః॥పు॥ ౨-పువ్వులుగ్రుచ్చి యమ్మువానిపేళ్ళు. Florist.

కుమ్భకారః-కులాలః ॥పు॥ ౨-కుమ్మరవాని పేళ్ళు. Potter.

పలగణ్డః-లేపకః॥పు॥ ౨- సున్నపుగారచేయు [వానిపేళ్ళు.

తన్తువాయః-కువిన్దః॥పు॥ ౨-సాలెవానిపేళ్ళు.

తున్నవాయః-సౌచికః॥ పు॥ ౨ - చిప్పవాని పేళ్ళు, కుట్రపువాఁడు. Tailor.

రఙ్గాజీవః-చిత్రకరః॥పు॥ ౨-చిత్తరువు వ్రాయు [వానిపేళ్ళు.

శస్త్రమార్జః-అసిధావకః॥ పు॥ ౨-ఆయుధములు చికిలిచేయువానిపేళ్ళు. Armourer.

పాదూకృత్ (పా) పాదుకృత్ -చర్మకారః॥ ౨-గొడగరవానిపేళ్లు, పాదరక్షలుగుట్టువాని

వ్యోకారః-లోహకారకః॥పు॥ ౨-కరమలవాని పేళ్లు. గనిలోనినుముదెచ్చి శుద్ధలోహము చేయు

నాడింధమ స్స్వర్ణకారః
కలాదో రుక్మకారకే.
(స్యా) చ్ఛాఙ్ఖికః కా
మ్బవికః
శౌల్బిక స్తామ్రకుట్ట
కః.
తక్షా తు వర్ధకి స్త్వష్టా
రథకారశ్చ కాష్ఠతట్
(గ్రామాధీనో) గ్రామ
తక్షః
కౌటతక్షో (ఽనధీన
కః),
క్షురీ ముణ్డీ దివాకీర్తిః
నాపి తాన్తావసాయినః.

నిర్ణేజక(స్స్యా) ద్రజక
శ్శౌణ్డికో మణ్డహారకః,
జాబాల (స్స్యా) దజా
జీవీ
దేవాజీవ స్తు దేవలః.
(స్యా)న్మాయా శామ్బరీ
మాయాకార స్తు ప్ర
తిహారకః,
శైలాలిన స్తు శైలూ
షా జాయాజీవాః కృ
శాశ్వినః. భార
తా ఇత్యపి నటాః

కోసలాదిదేశప్రసిద్ధ లోహకారజాతిపేళ్లనియు.

నాడింధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః-రుక్మకారకః॥పు॥౪-అగసాలవానిపేళ్ళు. Gold-smith

శాఙ్ఖికః-కామ్బవికః ॥పు॥ ౨-శంఖముచేత కడియాలు మొదలైనవిచేసి యమ్మువానిపేళ్ళు.

శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః ॥పు॥ ౨-రాగిపనిచేయువానిపేళ్ళు. Copper-smith

తక్షా॥న్॥-వర్ధకిః-త్వష్టా ॥ఋ॥-రథకారః-కాష్ఠతట్ ॥ష్-పు॥౫-వడ్లపేళ్ళు. Carpenter.

గ్రామతక్షః॥పు॥౧-గ్రామాధీనః = గ్రామమునకు నధీనుఁడయిన కాణాచివడ్లవానిపేరు.

కౌటతక్షః ॥పు॥౧-అనధీనకః = ఒకరికినధీనుఁడుగాక కూలికి పనిచేయువడ్లవానిపేరు.

క్షురీ॥న్॥ - ముణ్డీ ॥న్॥-దివాకీర్తిః - నాపితః-అన్తావసాయీ॥న్-పు॥౫-మంగలవానిపేళ్ళు.

నిర్ణేజకః-రజకః ॥పు॥ ౨-చాఁకలవానిపేళ్ళు.

శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥పు॥౨-కల్లమ్మువానిపేళ్ళు.

జాబాలః-అజాజీవీ॥న్॥ [పా] అజాజీవః ॥పు॥ ౨-మేఁకలను గాచువానిపేళ్ళు. Goat-herd.

దేవాజీవః[పా] దేవాజీవీ॥న్॥- దేవలః॥పు॥౨-కూలికి దేవరనుబూజించువానిపేళ్ళు.

మాయా-శామ్బరీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇంద్రజాలము మొదలగున మాయపేళ్ళు. Jugglery.

మాయాకారః-ప్రాతిహారకః[పా] ప్రతిహారకః [ప] ప్రతిహారికః॥పు॥౨- మాయచేయువానిపేళ్లు

శైలాలీ॥న్॥ - శైలూషః - జాయాజీవః-కృశాశ్వీ ॥న్॥-భారతః-నటః ॥పు॥ ౬-నట్టువవానిపేళ్ళు. Dancer.

చారణా స్తు కుశీలవాః,	చారణః-కుశీలవః ॥పు॥ ౨-దిక్కులయందున్ను చరించుబట్టువారికిఁగానీ నట్టువవారికిఁగానీ పేళ్లు.
మార్దఙ్గికా మౌరజికాః	మార్దఙ్గికః-మౌరజికః ॥పు॥ ౨-మద్దెలగొట్టువాని పేళ్ళు. Drummer.
పాణివాదా స్తు పాణిఘాః,	పాణివాదః-పాణిఘః ॥పు॥ ౨-చేతులతాళము గొట్టువారి పేళ్ళు.
వేణుధ్మాః (స్యు) ర్వైణవికా	వేణుధ్మాః ॥ఆ॥ -వైణవికః ॥పు॥ ౨-పిల్లనగ్రోనూఁదువారి పేళ్ళు. Flute-player.
వీణావాదా స్తు వైణికాః,	వీణావాదః-వైణికః ॥పు॥ ౨-వీణవాయించువారి పేళ్ళు. [వాని పేళ్లు
జీవా న్తక శ్శాకునికో (ద్వౌ) వాగురిక జాలికా. ౨౦౧	జీవా న్తకః-శాకునికః॥పు- ౨-పక్షులవేటకాని... వాగురికః-జాలికః (పా) జాలకః ॥పు॥ ౨-వేఁటకాని పేళ్ళు. Hunter.
వైతంసికః కౌటికశ్చ మాంసిక (శ్చ సమం త్రయమ్),	వైతంసికః - కౌటికః - మాంసికః ॥పు॥ ౩-మాంసము విక్రయించువాని పేళ్ళు.
భృతకో భృతిభుక్కర్మకరో వైతనిక(శ్చసః).	భృతకః-భృతిభుక్ ॥జ॥ -కర్మకరః-వైతనికః ॥పు॥ ౪-కూలివాని పేళ్లు. Hireling.
వార్తావహో వైవధికో	వార్తావహః-వైవధికః ॥పు॥ ౨-కావడిమోయువాని పేళ్ళు. [యువాని పేళ్లు
భారవాహస్తు భారికః,	భారవాహః-భారికః ॥పు॥ ౨ - మోపుమో...
వివర్ణ పామరో నీచః ప్రాకృతశ్చ పృథగ్జనః నిహీనోఽపశదో జాల్మః క్షుల్లక శ్చేతర (శ్చసః).	వివర్ణః - పామరః - నీచః - ప్రాకృతః - పృథగ్జనః - నిహీనః - అపశదః (పా) అపసదః - జాల్మః - క్షుల్లకః [ప] ఖుల్లకః - ఇతరః ॥పు॥ ౧౦-అల్పుని పేళ్ళు.
భృత్యే దాసేర దాసేయ దాస గోప్యక చేటకాః. ౨౦౨. నియోజ్య కింకర ప్రేష్య భుజిష్య	భృత్యః - దాసేరః - దాసేయః - దాసః - గోప్యకః - చేటకః - నియోజ్యః - కింకరః - ప్రేష్యః - భుజిష్యః - పరిచారకః ॥పు॥ ౧౧-బంటుపేళ్లు, చాకిరివాఁడు. Servant.

పరిచారకాః,

పరాచిత పరిస్కన్ద పరజాత పరైధితాః,

పరాచితః - పరిస్కన్దః - పరజాతః - పరైధితః ॥పు॥ ౪-పెంపుడుబంటు పేళ్ళు.

మన్దస్తున్దపరిమృజ ఆలస్య శ్శీతకో ౽లసో ౽నుష్ణః,

మనః - తున్దపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః - అలసః - అనుష్ణః ॥ పు॥ ౬-అలసుని పేళ్ళు.

Lazy drone.

దక్షేతు చతుర పేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణశ్చ. ౨౦౯

దక్షః - చతురః - పేశలః - పటుః - సూత్థానః - ఉష్ణః ॥పు॥ ౬-నేర్పరి పేళ్లు.

చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనంగమాః, నిషాద శ్వపచా వన్తేవాసి చాణ్డాల పుల్కసాః. ౨౦౭

చణ్డాలః - ప్లవః - మాతఙ్గః - దివాకీర్తిః - జనంగమః - నిషాదః - శ్వపచః - అన్తేవాసీ ॥న్॥ - చాణ్డాలః - పుల్కసః ॥పు॥ ౧౦-మాలవాని పేళ్ళు.

(భేదాః) కిరాత శబర పుళిన్దా (మ్లేచ్ఛజాతయః),

కిరాతః ॥పు॥ ౧-నెమిలిపింఛము మొదలైనవి కట్టుకొనువాండ్ర పేరు. శబరః ॥పు॥ ౧-ఆకులుగట్టుకొనువాండ్ర పేరు. పుళిన్దః ॥పు॥ ౧-తమభాషయేకాని యొకరిభాష నెఱుంగని వాండ్ర పేరు. ఈ౩ను, భేదాః = చండాలభేదములైన, మ్లేచ్ఛజాతయః=మ్లేచ్ఛజాతులు. Barbarians.

వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధకశ్చ సః. ౨౦౮

వ్యాధః - మృగవధాజీవః - మృగయుః - లుబ్ధకః ॥పు॥ ౪-బోయవాని పేళ్ళు. Hunter.

కౌలేయక స్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః, శునకో భషక శ్శ్వా (స్యా) దలర్క (స్తు తద్యోగితః).

కౌలేయకః - సారమేయః - కుక్కురః - మృగదంశకః - శునకః - భషకః - శ్వా॥ న్ - పు॥ ౭-కుక్క పేళ్లు. Dog.

౨౦౯

అలర్కః ॥పు॥ ౧-తద్యోగితః = ఔషధప్రయోగమువలన వెఱ్ఱిపట్టిన కుక్క పేరు.

(శ్వా) విశ్వకద్రు (ర్మృగయాకుశల) సరమా శునీ, విట్చర (స్సూక రో గ్రామ్యో) బర్కర (స్తరుణః పశుః). ౭౧౦

విశ్వకద్రుః ॥పు॥ ౧-మృగయాకుశలః=వే యందు నేర్పుగల, శ్వా=కుక్క పేరు. Hou

సరమా-శునీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - ఆఁడుకుక్క పే

విట్చరః ॥పు॥ ౧-గ్రామ్యః- సూకరః = ఊ బంది పేరు. H

బర్కరః॥పు॥ ౧ - తరుణః=ప్రాయపువయ గల, పశుః=పశుమాత్రమునకు పేరు.

ఆచ్ఛోదనం మృగవ్యం (స్యా) దాఖేటో మృగయా (స్త్రియామ్),

ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్ ॥న॥ - ఆఖే ॥పు॥-మృగయా ॥స్త్రీ॥౪-వేటపేళ్ళు. Cha

(దక్షిణారు ర్లుబ్ధ యో గా) ద్దక్షిణేర్మా (కురఙ్గకః). ౭౧౧

దక్షిణేర్మా॥న్-పు॥ ౧-లుబ్ధయోగాత్=వే కాని బాణముతగులుటవలన, దక్షిణారుః = ద దిక్కునగాయముకల, కురఙ్గః=మృగముపేరు

చో రైకాగారిక స్తేన దస్యు తస్కర మోషకాః, ప్రతిరోధి పరాస్కన్ది పాటచ్చర మలిమ్లుచాః. ౭౧౨

చోరః (పా) చౌరః - ఐకాగారికః - స్తే దస్యుః - తస్కరః - మోషకః - ప్రతిరోధీ పరాస్కన్దీ ॥న్॥ - పాటచ్చరః - మలిమ్లుచః ౧౦-దొంగలపేళ్లు. Robb

చౌరికా స్తైన్య చౌర్యే చ స్తేయం లోప్త్రం (తుతద్ధనమ్),

చౌరికా ॥స్త్రీ॥ - స్తైన్యమ్ - చౌర్యమ్ - స్తేయ ॥న॥౪-దొంగతనముపేళ్లు. Theft. [ము

లోప్త్రమ్॥న॥౧-తద్ధనమ్ = దొంగిలిం

వితంస (స్తూపకరణం బన్ధనే మృగపక్షిణామ్). ౭౧౩

వితంసః(పా) వీతంసః॥పు॥౧-మృగపక్షిణా మృగములనుపక్షులను, బన్ధనే=పట్టుటయం ఉపకరణమ్ = సాధనమైనయుఃరులు మొ దానిపేరు. Net; Ch

ఉన్మాథః కూటయన్త్రం (స్యా) ద్వాగురా మృగబన్ధనీ,

ఉన్మాథః॥పు॥-కూటయన్త్రమ్॥న॥౨-ఎ పేళ్ళు.గాలమునికొందఱు. Snare [వల

వాగురా - మృగబన్ధనీ॥స్త్రీ॥౨-మృగముల

శుల్బం వటారకః

శుల్బమ్ (పా) శుమ్భమ్ ॥న॥-వటారకః

స్త్రీతు రజ్జు స్త్రిషు వటీ గుణః. ౨౧౮

రజ్జుః ॥స్త్రీ॥-వటీ ॥త్రి॥ - గుణః ॥పు॥ ౩ - త్రాడు పేళ్ళు. Rope.

ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం (సలిలోద్వాహనం ప్రహేః),

ఉద్ఘాటనమ్- ఘటీయన్త్రమ్ ॥న॥ -౨-అను, ప్రహేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తురాట్నము పేళ్ళు.

(పుంసి) వేమా వాయదణ్డ

వేమా ॥న్-పు॥ [ప] ॥న॥ - వాయదణ్డః॥పు॥ ౨-కోకలునేయు తాఁకుపలక పేళ్లు. Loom.

సూత్రాణి(నరి)తన్తవః.

సూత్రమ్॥న॥-తన్తుః॥పు॥౨నూలిపేళ్లు. Thread

వాణి ర్వ్యూతిః(స్త్రియాం తుల్యే)

వాణిః-వ్యూతిః॥స్త్రీ॥ ౨-నేయుటపేళ్లు. Weaving.

పుస్తం (లేప్యాదికర్మణి),

పుస్తమ్ ॥న॥ ౧-లేప్యాదికర్మణి = లెప్పపుపని మొదలయినదానిపేరు. సాలెవాఁడు పడుగుచేయుపని పేరని కొందఱు. Modelling.

పాఞ్చాలికా పుత్త్రికా (స్యా ద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా). ౨౧౯

పాఞ్చాలికా - పుత్రికా ॥స్త్రీ॥ ౨ - వస్త్రదన్తాదిభిః=వస్త్రదన్తకాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మపేళ్ళు. Puppet.

పిటకః పేటకః

పిటకః-పేటకః ॥పు॥ ౨-పెట్టెపేళ్లు.

పేటా మంజూషా౽

పేటా (పా) పేడా-మంజూషా ॥స్త్రీ॥ ౨-మందసము పేళ్లు. ఈరెను,పర్యాయములనికొందఱు.

థ విహఙ్గికా, భారయష్టి

విహఙ్గికా (పా) విహఙ్గమా - భారయష్టిః ॥స్త్రీ॥ ౨-కావడిబద్దపేళ్లు.

(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచో౽

శిక్యమ్ ॥న॥-కాచః ॥పు॥ ౨-తదాలమ్బి = ఆకావడిబద్దయందు వ్రేలు ఉట్టిపేళ్ళు.

థ పాదుకా. ౨౨౦. పాదూ రుపానత్ (స్త్రీ)

పాదుకా - పాదూః-ఉపానత్ ॥హ-స్త్రీ॥ ౩-చెప్పులపేళ్ళు. Shoe

(సైవా) నుపదీనా౽(పదాయతా),

అనుపదీనా ॥స్త్రీ॥ ౧ - అపదాయతా = కాలికి కొద్దిదైన, సైవ=ఆచెప్పు పేరు. Boot.

సద్ధ్రీ వర్ధ్రీ వరత్రా

సద్ధ్రీ - వర్ధ్రీ - వరత్రా ॥స్త్రీ॥ 3-వారుపేళ్లు.

కశా॥ స్త్రీ॥ ౧-అశ్వాదేః = గుఱ్ఱము మొదలయిన

సీ) కశా. ౨౧౫ | వానిని, తాడనీ=కొట్టుచబుకు పేరు. Whip

చాణ్డాలికా తు కణ్డో లవీణా చణ్డాలవల్లకీ. | చాణ్డాలికా-కణ్డోలవీణా (వ) కటోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ ॥సీ॥ 3-మాలవానివీణపేళ్ళు.

నారాచీ (స్యా) దేష ణికా | నారాచీ-ఏషణికా ॥సీ॥ ౨-త్రాసుపేళ్లు. Scales, Balance. [సానపు

శాణ స్తు నికషః కషః. | శాణః-నికషః-కషః ॥పు॥ 3-ఒరగల్లుపేళ్లు.

వ్రశ్చనః ప త్త్రి పరశు | వ్రశ్చనః-పత్త్రిపరశుః॥పు॥ ౨-చీర్ణముపేళ్లు అగసాలవాని కొఱముట్టు. [కణిక పేళ్లు

రీషీకా తూలికా (సమే), | ఈషికా-తూలికా ॥సీ॥ ౨-చిత్తరువుప్రాయు

తైజసావర్తనీ మూషా | తైజసావర్తనీ-మూషా ॥సీ॥ ౨-బంగారు మొదలయినవి కరఁగుమూసపేళ్లు. Crucible

భస్త్రాచర్మప్రసేవికా. | భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా॥సీ॥ ౨-కొలిమితిత్తిపేళ్లు

ఆస్ఫోటనీ వైధవికా | ఆస్ఫోటనీ (పా) లాస్ఫోటనీ-వైధనికా ౨-రత్నాదులు తొలులువేయు పిడిసానపేళ్లు

కృపాణీ కర్తరీ (సమే), | కృపాణీ-కర్తరీ॥సీ॥౨-కత్తెరపేళ్లు. Scissors

వృక్షాదనో వృక్షభేదీ | వృక్షాదనః-వృక్షభేదీ ॥న్-పు॥ ౨-మ్రాను నఱకుగొడ్డలికత్తియులి మొదలయినవానిపే

టఙ్కః పాషాణదార ణః. ౨౧౮ | టఙ్కః-పాషాణదారణః ॥పు॥ ౨-ఱాయి కెడు ఉలిపేళ్లు. Chisel

క్రకచో (౽స్త్రీ) కర పత్త్రం | క్రకచః॥పు॥కరపత్త్రమ్ ॥న॥ ౨-ఱంపపు వేళ్ళు.

స్యా దారా చర్మభే దినీ. | ఆరా-చర్మభేదనీ ॥సీ॥ ౨-ఆరెపేళ్ళు. 'క్రకచః కరపత్త్రంస్యా దారాచర్మప్రభేదికా' అనియుం బాఠము గలదు.

సూర్మి స్థూణా౽యః ప్రతిమా | సూర్మిః (పా) సూర్మీ-స్థూణా-అయఃప్రతిమా ॥సీ॥ 3-ఇనుపప్రతిమపేళ్లు.

శిల్పం(కర్మకళాదికమ్) ౨౨౨ | కళాదికమ్=వాత్స్యాయనుఁడుచెప్పిన గీతాదిబాహ్యక్రియలు-౬౪ను, ఆలింగన బన్ధాద్యాంతరక్రియలు-౬౪ను కళలనఁబడు

ప్రతిమానం ప్రతిబి
మ్బం ప్రతిమా ప్రతి
యాతనా ప్రతిచ్ఛా
యా, ప్రతికృతి రర్చా
(పుంసి) ప్రతినిధి
రుపమోపమానం
(స్యాత్). ౭౨౩

(వాచ్యలిఙ్గా) స్సమస్తు
ల్య స్సదృక్ష స్సదృశ
స్సదృక్, సాధారణ స్స
మానశ్చ
(స్యు రుత్తరపదే త్వ
మీ.)౭౨౪. నిభ సంకా
శ నీకాశ ప్రతీకాశో ప
మాదయః,

కర్మణ్యా తు విధా
భృత్యా భృతయో భ
ర్మ వేతనమ్. భరణ్యం
భరణం మూల్యం ని
ర్వేశః పణ (ఇత్యపి),
సురా హాలిప్రియా
హాలా పరిస్రు ద్వరుణా
త్మజా. గన్ధోత్తమా
ప్రసన్నేరా కాదమ్బ
ర్యః పరిస్రుతా, మది

30

అవి మొదలైనకర్మ - అనఁగా స్వర్ణకారాదిక్రియ
లును, శిల్పమ్ ॥న॥-శిల్ప మనంబడును. Art.

ప్రతిమానమ్-ప్రతిబిమ్బమ్॥ న॥-ప్రతిమా -
ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా-ప్రతికృతిః-అర్చా
॥స్త్రీ॥ ప్రతినిధిః ॥పు॥౮-విష్ణువు మొదలయిన వారి
మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసిన
ప్రతిమపేళ్ళు. Image

ఉపమా॥స్త్రీ॥-ఉపమానమ్ ॥న॥-౨-సరిపోల్పఁ
బడు వస్తువులకును సరిపోల్చుటకును పేళ్ళు. ౧౦౦౧

సమః - తుల్యః - సదృక్షః - సదృశః-సదృక్
॥శ॥-సాధారణః - సమానః॥ ౭-సమానవస్తువు
పేళ్లు. ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగము గలవి.

నిభః-సంకాశః-నీకాశః - ప్రతీకాశః ॥పు॥- ౧౦౦౨
ఉపమా-స్త్రీ॥౫-ఆదిశబ్దముచేత కల్పభూత రూప
శబ్దములును, అవి=ఈ౫యు, ఉత్తరపదేస్యుః=
సమాసమునందు తుదిపదములయి సమానవస్తు
వుపేళ్లవును ఉదాహరణము—చన్ద్రనిభః,
పద్మసంకాశః - మొదలయినవి.

కర్మణ్యా-విధా-భృత్యా - భృతిః ॥స్త్రీ॥ భర్మ
॥న॥-వేతనమ్- భరణ్యమ్- భరణమ్-మూల్యమ్
॥న॥-నిర్వేశః - పణః ॥పు॥ ౧౧ - కూలిపేళ్ళు. ౧౦౦౩
Wages.

సురా-హాలిప్రియా - హాలా-పరిస్రుత్ ॥త్॥
వరుణాత్మజా - గన్ధోత్తమా - ప్రసన్నా-ఇరా-
కాదమ్బరీ-పరిస్రుతా - మదిరా ॥స్త్రీ॥-కశ్యమ్- ౧౦౦౪
మద్యమ్॥న॥౧౩-కల్లు పేళ్ళు. Liquor.

రాకశ్య మద్యే చాప్య వదంశ (స్తు భక్షణ
౧౦౦౯ మ్). ౭ ౨౭

అపదంశః (పా) ఉపదంశః ॥పు॥ ౧-మద్యపానము సేయునపుడు నంజుకొనుమాంసము మొదలయినదాని పేరు. భోజనమునందు నంజుకొనకూరుగాయ మొదలయినదియు. [ద్రాగునింటి

శుణ్డాపానం మదస్థానం మధువారా మధుక్రమాః,

శుణ్డా॥స్త్రీ॥ పానమ్ - మదస్థానమ్॥న॥ 3. మధువారః - మధుక్రమః ॥పు॥ ౨- పెక్కుమార్లు కల్లుద్రాగుపట్టుసపేళ్ళు.

మధ్వాసవో మాధవకో మధు మార్ద్వీక
౧౦౧౧ (మద్వయోః). ౭ ౨౮

మధ్వాసవః-మాధవకః ॥పు॥-మధు ॥న॥ ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళ్లు. మార్ద్వీకమ్॥న॥౧-ద్రాక్షపండ్లకల్లుపేరు. ఇచట మార్ద్వీక మనుపాఠము నాలుగును ఇప్పపువ్వులకల్లు పేళ్ళు.

మైరేయ మాసన శ్శీధు

మైరేయమ్॥న॥౧-ఆరెపువ్వుబెల్లము కషాయము నీళ్లచేతఁజేసినకల్లు. ఆసవః॥పు॥౧-పక్వము గాని చెఱకురసముచేఁ జేసినకల్లు. శీధుః ॥పు॥ ౧-పక్వమైన చెఱకురసముచేఁ జేసినకల్లు. Ru

మేదకో జగల (స్సమౌ),

మేదకః- జగలః॥పు॥ ౨-మద్యము సేయుటకు నానాద్రవ్యములు గూర్చిన ముద్దపేళ్ళు.

సంధానం స్యా దభిషవః

సంధానమ్ ॥న॥ - అభిషవః ॥పు॥ ౨- సేయుటపేళ్ళు. Distillation

కిణ్వం (పుంసి తు) న
౧౦౧౩ గ్నహూః. ౭ ౨౯

కిణ్వమ్ ॥న॥-నగ్నహూః [ప] నగ్నహూ ॥పు॥ ౨-మద్యము సేయుమొలకపేళ్లు, నానాద్రవ్యకృతసురాబీజము. [కల్లు తేటః

కారోత్తమ స్సురామణ్డ మాపానం పానగోష్ఠికా,

కారోత్తమః ॥పు॥ - సురామణ్డమ్ ॥న॥ ... ఆపానమ్ ॥న॥ - పానగోష్ఠికా ॥స్త్రీ॥ ... కలిసి కూడి మద్యపానము సేయుచోటి...

చషకో (౽స్త్రీ) పానపాత్రం సరకో ౽ప్యనుతర్షణమ్.
౧౦౧౪ ౭ ౩౦

చషకః ॥పు॥ పానపాత్రమ్॥న॥-సరకః (... అపిశబ్దముచేత) ॥పు॥-అనుతర్షణమ్॥న॥ ... ద్రాగునట్టి పేళ్ళు. సరకానుతర్షణశబ్దము...

ధూర్తో ఽక్షదేవీ కితవో ఽక్షధూర్తో ద్యూతకృత్సమాః,
స్యుర్లగ్నకాః ప్రతిభువః సభికా ద్యూతకారకాః. ౨౩౧
ద్యూతో (ఽ స్త్రి)యామక్షవతీ కైతవం పణ (ఇత్యపి), (పణో ఽక్షేషు) గ్లహో ఽక్షాస్తు దేవకాః పాశకాశ్చ తే. ౨౩౨
పరిణాయస్తు శారీణాం సమన్తాన్నయనే (ఽస్త్రియాం), అష్టాపదం శారిఫలం
ప్రాణిద్యూతం సమాహ్వయః. ౨౩౩

౨-సు మద్యము నడ్డించుటపేళ్లనికొందఱు.

ధూర్తః - అక్షదేవీ ॥న్॥ - కితవః - అక్షధూర్తః - ద్యూతకృత్ ॥త్-పు॥ ౫-జూదమాడించువారిపేళ్లు. Gamester [వానిపేళ్లు.

లగ్నకః- ప్రతిభూః ॥పు॥ ౨ - పూఁటపడు

సభికః - ద్యూతకారకః ॥పు॥ ౨-జూదమాడించువానిపేళ్ళు.

ద్యూతః ॥పు॥ - అక్షవతీ ॥స్త్రీ॥ - కైతవమ్ ॥న॥-పణః॥పు॥౪-జూదముపేళ్ళు. Gambling.

గ్లహః ॥పు॥ ౧ - అక్షేషు - జూదములయందలి, పణః=పందెముపేరు. Wager

అక్షః- దేవకః (పా) దేవనః - పాశకః॥పు॥ 3-పాచికలపేళ్ళు. Dice.

శారీణామ్ = సారెలయొక్క, సమన్తాత్ = అంతట, నయనే=నడుపుటయందు, పరిణాయః ॥పు॥ పరిణాయశబ్దము వర్తించును.

అష్టాపదమ్ - శారిఫలమ్ - న్న॥ ౨ - నెత్తమాడుపలకపేళ్లు. జూదమాడుపలక.

ప్రాణిద్యూతమ్ ॥న॥ - సమాహ్వయః ॥పు॥ ౨-కోడిపందెము మొదలయినవానిపేళ్ళు.

మూ. ఉక్తా భూరిప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యే ఽత్ర యౌగికాః,
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యా లింగాన్తరే ఽపి తే. ౨౩౪

టీ. అత్ర=ఈశూద్రవర్గమందు, యౌగికాః = యౌగికములైన, యే=ఏమాలాకార మార్దఙ్గిక వైణవికాది శబ్దములు, భూరిప్రయోగత్వాత్ =ప్రయోగబాహుళ్యముగల వగుటవలన, ఏకస్మిన్ = ఒకపుంలింగమునందు, ఉక్తాః=చెప్పఁబడినవో, తే=ఆశబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్ = ఆయాధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః=స్త్ర్యాదులయందు, వృత్తాస్సన్తః = వర్తించుచున్నవై, లిఙ్గాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందును వర్తించుచున్నవియని, ఊహ్యాః= తెలియఁదగినవి.

తా. యౌగికములయి జాతివాచకములయిన కుంభకారాదిశ
ములు శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగ స్త్రీలింగములయందును వ
చుచున్నవనుట. ఉదాహరణము:—మాలాకారః పురుషః - మా
కారీ స్త్రీ - మాలాకారం బృన్దమ్ ఇత్యాదులు.

ఇతి శూద్రవర్గః = శూద్రులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ. ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే,
భూమికాణ్డో ద్వితీయోఽయం సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః. ౧౯

టీ. ఇతి=ఈపూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగా
నుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని గ్రంథమునం
అయమ్=ఈ, ద్వితీయః=రెండవదైన, భూమికాణ్డః = భూమికాండమ
సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనమున ద్వితీయకాండము

సంపూర్ణము.



శ్రీ ర స్తు.

అ మ ర కో శ ము, స టీ క ము.

తృ తీ య కాం డ ము.



అవ. గ్రంథకర్త చదువువారికి సులభముగాఁ దెలియుటకై యీ సామాన్యకాండమునఁ జెప్పఁగలవర్గలను వానికిఁ బూర్వకాండముల యందుఁ జెప్పఁబడిన వర్గలతోఁ గలసంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు:—

మూ. విశేష్యనిఘ్నై స్సంకీర్ణై ర్నానార్థై రవ్యయై రపి,

లిఙ్గాదిసఙ్గ్రహై ర్వర్గా స్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః. ౧౦౧

టీక. సామాన్యే = పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీసామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిఘ్నైః=విశేష్యముతో సమానమైన లింగాదులుగలపదముల చేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పరవిరుద్ధములైనకర్మపారాయణపరస్పర ప్రభృతిశబ్దములచేతను, నానార్థైః=అనేకార్థములయినపదములచేతను, అవ్యయైరపి=అవ్యయపదములచేతను, లిఙ్గాదిసఙ్గ్రహైః=లింగసంగ్రహనామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః=విశేష్యనిఘ్నసంకీర్ణనానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహము లనునైదువర్గములు, ఉచ్యన్తే= చెప్పఁబడుచున్నవి. తే=ఆవర్గములు, వర్గసంశ్రయాః = ప్రథమద్వితీయకాండవర్గములనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతర వర్గములు గలవి యనిగాని యర్థము.

అది యెట్లనఁగా:విశేష్యనిఘ్నవర్గమందుఁ జెప్పఁగలసుకృత్యాదులు స్వర్గాదివిశేషణములును సంకీర్ణవర్గమందుఁ జెప్పఁగల కర్మాదులును వానివ్యాపారములును ఇట్లు కడమవర్గమందుఁ జెప్పఁగల పదార్థముల కును వానితోసంబంధము దెలియవచ్చును కావున నీకాండము సామాన్యకాండ మనిపించుకొనును. రెండవపక్షము—నానార్థవర్గమందు కాం

తాదివర్గములును అవ్యయవర్గమం దవ్యయవర్గావ్యయ నానార్థపద్యము
లును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గమందు నున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున "ప్రాయశో రూపభేదేన" అను సంకేతముచే
తఱచుగా రూపభేదముచేత లింగమెఱుఁగఁదగినది గనుక నీవిశేష్య
ఘ్నవర్గమందు నట్టిసంకేతము లేమినిఁ జెప్పుచున్నాఁడు—

మూ. స్త్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః,
209 గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దా స్తథాస్యు స్తస్య భేదకాః.

టీక. యద్విశేష్యమ్=ఏవిశేష్యమయిన యర్థము. యాదృశైః=
ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైఃపదైః=స్త్రీదారమొదలయిన స్త్రీలిం
పుంలింగనపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్ = ప్రక్రమింపఁబడు
నో, తస్య=ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః=విశేషణములయిన, గుణద్రవ్య
క్రియాశబ్దాః = గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యుః =
విశేష్యలింగాదులుగలవే యౌను.

అనఁగా:విశేష్యము ఏలింగమై ప్రక్రమింపఁబడునో గుణద్రవ్య
క్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములు
వేయౌనని తాత్పర్యము. ప్రవీణా స్త్రీ- ప్రవీణాః దారాః- ప్రవీణం కళత్రమ్
అని గుణవాచకవిశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః ధనికళ
త్రమ్ అని ద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును, క్షేమంకరా స్త్రీ-క్షేమంక
రాదారాః-క్షేమంకరం కళత్రమ్ అని క్రియావాచకవిశేషణములకు
నుదాహరణములు.

[క్షేమంకరోఽరిష్టతాతి శ్శివతాతి శ్శివంకరః]

[క్షేమంకరః-అరిష్టతాతి - శివతాతిః-శివంక
రః॥ర-శుభమును జేయువానిపేళ్ళు.] ఈయ
కము ప్రక్షిప్తమనికొందఱు. Propitious

సుకృతీ పుణ్యవా న్ధన్యో

సుకృతీ॥న్॥ -పుణ్యవాన్॥త్॥-ధన్యః॥ పుణ్య
ణ్యముగలవానిపేళ్లు. Fortunate

మహేచ్ఛస్తు మహాశయః 3

మహేచ్ఛః-మహాశయః॥౨-ఘనమైన మన
స్సుగలవానిపేళ్లు.విరివియైనమనస్సుగలవాని

హృదయాళు స్సుహృ

హృదయాళుః-సుహృదయః॥ ౨-మంచి

దయో
మహోత్సాహో మ
హోద్యమః,
ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ వి
జ్ఞ నిష్ణాత శిక్షితాః. ౮.
వైజ్ఞానికః కృతముఖః
కృతీ కుశల (ఇత్య) పి,
పూజ్యః ప్రతీక్ష్య
స్సాంశయిక స్సంశ
యాపన్నమానసః. ౯
దక్షిణీయో దక్షిణా
ర్హ(స్తత్ర)దాక్షిణ్య (ఇ
త్యపి),
(న్యూ)ర్వదాన్య స్థూల
లక్ష దానశౌణ్డా బహు
ప్రదే, ౬
జైవాతృక (స్సాన్య)
దాయుష్మా
న న్తర్వాణి స్తు శాస్త్ర
విత్.

పరీక్షకః కారణికో
వరదస్తు సమర్ధకః. ౭
హర్షమాణో వికుర్వా
ణః ప్రమనా హృష్ట
మానసః,
దుర్మనా విమనా అ
న్తర్మనా (స్స్యా)

స్సుగలవానిపేళ్ళు. Good-hearted.

మహోత్సాహః-మహోద్యమః॥ ౨-దుష్కర ప్రయోజనములయందుద్యోగముగలవానిపేళ్లు.

ప్రవీణః-నిపుణః-అభిజ్ఞః - విజ్ఞః-నిష్ణాతః-శిక్షితః-వైజ్ఞానికః-కృతముఖః-కృతీ ॥న్॥-కుశలః॥ ౧౦-నేర్పరిపేళ్ళు. Clever.

పూజ్యః-ప్రతీక్ష్యః॥ ౨-పూజ్యునిపేళ్ళు.

సాంశయికః-సంశయాపన్నమానసః॥ ౨-సందేహించువానిపేళ్ళు. సంశయించినవస్తువుపేళ్లని కొందఱందురు. Dubious.

దక్షిణీయః-దక్షిణార్హః-దాక్షిణ్యః ॥౩-దక్షిణకు యోగ్యమయినవానిపేళ్ళు.

వదాన్యః-స్థూలలక్షః-దానశౌణ్డః-బహుప్రదః॥ ౪-మిక్కిలి యిచ్చువానిపేళ్లు. Munificent.

జైవాతృకః-ఆయుష్మాన్ ॥త్॥ ౨-దీర్ఘాయుష్మంతుని పేళ్ళు.

అన్తర్వాణిః-శాస్త్రవిత్ ॥ద్॥ ౨ - శాస్త్రము నెఱింగినవానిపేళ్లు.

[పరీక్ష చేయువానిపేళ్లు.

పరీక్షకః - కారణికః॥ ౨-దానాదులయందు

వరదః-సమర్ధకః॥ ౨-అడిగినవస్తువుల నిచ్చు దేవతాదులపేళ్లు.

హర్షమాణః - వికుర్వాణః-ప్రమనాః ॥స్॥ హృష్టమానసః॥ ౪-సంతోషముతోఁగూడిన మనస్సుగలవానిపేళ్ళు. Joyful.

దుర్మనాః॥స్॥-విమనాః॥స్॥-అన్తర్మనాః॥స్॥ ౩-దుఃఖముతోఁగూడిన మనస్సుగలవానిపేళ్లు.

దుత్క ఉన్మనాః. ౮
దక్షిణే సరళోదారౌ
౦౪౧ సుకలో(దాతృభోక్తరి).
తత్పరే ప్రసితాఽస
క్తా
(విష్టార్థోద్యుక్త) ఉ
త్సుకః. ౯
ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత
౦౪౨ విత్త విజ్ఞాత విశ్రుతాః,
(గుణైః ప్రతీతేతు)
కృతలక్ష ణాహతలక్ష
ణౌ. ౧౦

ఉత్కః-ఉన్మనాః॥స్॥ ౨-ప్రియమయినవస్తు వెప్పుడు దొరకునోయని త్వరగలవానిపేళ్లు.

దక్షిణః-సరళః-ఉదారః ॥3-కుటిలము గాక చక్కనైనమనస్సుగలవానిపేళ్లు [గలవానిపేరు.

సుకలః॥౧-దాతృభోక్తరి= త్యాగభోగములు

తత్పరః - ప్రసితః - ఆసక్తః3 - ఒకపదార్థము నందుఁ దగిలిన మనసుగలవానిపేళ్ళు.

ఉత్సుకః॥౧-ఇష్టార్థోద్యుక్తః = ఇష్టమైనప్రయోజనమునం దుద్యోగముగలవానిపేరు.

ప్రతీతః- ప్రథితః-ఖ్యాతః-విత్తః-విజ్ఞాతః-విశ్రుతః॥౬-ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుండయినవానిపేళ్లు.

కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥ ౨-గుణైః=త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే=ప్రసిద్ధుడయినవానిపేళ్ళు.

ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ
స్వామీ త్వీశ్వరః పతి
౪౩ రీశితా, అధిభూ ర్నాయ
కో నేతా ప్రభుః పరివృ
ఢోఽధిపః. ౧౧
అధికర్ధి (స్స)మృద్ధస్స్యా)
(త్కుటుమ్బ వ్యాపృత
౪౪ స్తుయః), స్యా దభ్యాగా
రిక (స్తస్మి) న్నుపాధి(శ్చ
పుమానయమ్), ౧౨
(వరాఙ్గరూపోపేతో
య) స్సింహసంహననో
౪౫ (హి సః),
నిర్వార్యః (కార్యకర్తా
య స్సమ్పన్నస్సత్త్వ

ఇభ్యః-ఆఢ్యః-ధనీ॥న్॥3-ధనికునిపేళ్లు.

స్వామీ॥న్ ॥-ఈశ్వరః-పతిః॥ ఈశితా॥ఋ॥-అధిభూః-నాయకః-నేతా॥ ఋ॥-ప్రభుః - పరివృఢః-అధిపః॥౧౦ ఏలువానిపేళ్ళు. Master

అధికర్ధిః-సమృద్ధః [పా] సమృద్ధిః॥౨-అధిక సంపదగలవానిపేళ్లు.

యః=ఎవఁడు, కుటుమ్బవ్యాపృతః=కుటుంబపోషణమునందాసక్తుఁడైచున్నాఁడో, తస్మిన్=వానియందు, అభ్యాగారికః-ఉపాధిః ॥౨-వర్తించును, ఈఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లింగము.

సింహసంహననః॥ ౧-వరాఙ్గరూపోపేతః= శ్రేష్ఠమయిన యంగముతోను రూపముతోను కూడుకొన్నవానిపేరు. Handsome

నిర్వార్యః॥ ౧-సత్త్వసమ్పదా=ఆపత్సంపదలయందు [illegible] ధైర్యసంపదతో,

సమ్పదా). ౧౩

(అవాచి) మూకో౽థ మనోజవః స (పితృ సన్నిభః),

(సత్కృ త్యాలంకృ తాం కన్యాం యో ద దాతి స) కూకుదః. ౧౪

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః శ్రీలః శ్రీమాన్

స్నిగ్ధ స్తు వత్సలః,

(స్యా) ద్దయాళుః కా రుణికః కృపాళు స్సుర త (స్సమాః). ౧౫

స్వతన్త్రో౽పావృత స్స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిర వగ్రహః,

పరత న్త్రః పరాధీనః పరవా న్నాథవా నపి. ౧౬. అధీనో నిఘ్న ఆ యత్తో౽స్వచ్ఛన్దో గృ హ్యకో౽ (ప్యసౌ),

ఖలపూ (స్స్యా) ద్బ హుకరో

దీర్ఘసూత్ర శ్చిరక్రియః. జాల్మో౽సమీక్ష్యకా రీ (స్యా)

త్కుణ్ఠో (మన్దః క్రి

న్నః=కూడుకొన్నవాఁడై, యః = ఎవఁడు, కార్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.

మూకః॥౧-అవాచి=మూఁగవానిపేరు.

మనోజవః[ప]మనోజవసః (పా) మనోజవాః ॥స్॥౧-పితృసన్నిభః=తండ్రినిపోలినవానిపేరు.

కూకుదః॥ ౧-యః = ఎవఁడు, సత్కృత్య=సత్కరించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపఁబడిన, కన్యామ్=కన్యకను, దదాతి = దానముచేయుచున్నాఁడో, సః=వానిపేరు.

లక్ష్మీవాన్ ॥త్॥-లక్ష్మణః-శ్రీలః-శ్రీమాన్॥త్॥ ౪-సంపదగలవానికిని ఒప్పిదముగలవానికిని పేళ్లు.

స్నిగ్ధః-వత్సలః॥౨-స్నేహముగలవానిపేళ్ళు.

దయాళుః - కారుణికః - కృపాళుః - సురతః॥ ౪-దయగలవానిపేళ్ళు. Kind.

స్వతన్త్రః-అపావృతః- స్వైరీ॥న్॥ - స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః॥౫-స్వతంత్రునిపేళ్ళు.

పరతన్త్రః-పరాధీనః-పరవాన్ ॥త్॥ - నాథవాన్॥త్॥-అధీనః - నిఘ్నః-ఆయత్తః- అస్వచ్ఛన్దః-గృహ్యకః॥౯-పరాధీనునిపేళ్ళు. Dependent.

ఖలపూః-బహుకరః॥ ౨-కళ్లము నూడుచువానిపేళ్ళు.

దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః ॥౨-విచారించి మెల్లగా [కార్యముఁ జేయువానిపేళ్ళు.

జాల్మః-అసమీక్ష్యకారీ॥న్॥౨ - విచారింపక కార్యముఁ జేయువానిపేళ్ళు.

కుణ్ఠః॥ ౧- క్రియాసు = కార్యములయందు,

(యాసు యః),
కర్మక్షమో ఽలంకర్మీణః
క్రియావాన్ (కర్మసూద్యతః). ౧౮
స కార్మః కర్మశీలో (యః)
కర్మశూర స్తు కర్మఠః,

యః=ఎవఁడు, మన్దః=అలసుఁడో వానిపేరు.

కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥౨-అనాయాసముగ కార్యమును జేయువానిపేళ్లు. కార్యసమర్థుఁడు.

క్రియావాన్ ॥త్॥ ౧- కర్మసు ఉద్యతః= కార్యమును జేయ నుద్యోగించిన వానిపేరు.

కార్మః-కర్మశీలః॥౨-ఫలముగలిగినను లేకున్నను కార్యముఁ జేయు స్వభావముగల వానిపేళ్లు.

కర్మశూరః-కర్మఠః॥౨-ఫలము గలుగునా కును కార్యముఁ జేయు తెగువగలవానిపేళ్లు.

కర్మణ్యభు (క్కర్మకరః)
కర్మకార (స్తు తత్క్రియః). ౧౯
అపస్నాతో మృతస్నాత

కర్మణ్యభుక్॥౧-కర్మకరః= కూలిపుచ్చుకొని పనిచేయు వానిపేళ్లు.

కర్మకారః॥ ౧-తత్క్రియః = కూలిలేక పని చేయువానిపేరు.

అపస్నాతః - మృతస్నాతః॥ ౨ - బంధుహృదాదిమరణనిమిత్తమయి స్నానము చేసిన వానిపేళ్లు. సంస్కారార్థమయిస్నానముచేయింపఁబడిన శవముపేళ్లనికొందఱు.

ఆమిషాశీతు శౌష్కలః,
బుభుక్షిత (స్స్యా)త్క్షుధితో జిఘత్సు రశనాయితః. ౨౦
పరాన్నః పరపిణ్డాదో

ఆమిషాశీ॥న్॥శౌష్కలః [పా] శౌష్కలి ౨-మాంసముదినువానిపేళ్లు.

బుభుక్షితః-క్షుధితః-జిఘత్సుః - అశనాయితః॥౪-ఆఁకలిగొన్నవానిపేళ్లు. Hungry

పరాన్నః-పరపిణ్డాదః॥౨- పరాన్నమే భుజించువానిపేళ్లు.

భక్షకో ఘస్మరో ఽద్మరః,
ఆద్యూన(స్స్యా) దౌదరికో (విజిగీషావివర్జితే).
(ఉభా) వాత్మమ్భరిః కుక్షిమ్భరి (స్స్వోదర

భక్షకః-ఘస్మరః-అద్మరః॥3-తిండిపోతుపేళ్లు.

ఆద్యూనః-ఔదరికః॥ ౨-విజిగీషావివర్జితుఁడై యుద్యోగము లేక పొట్టపోసికొనువానిపేళ్లు.

ఆత్మమ్భరిః-కుక్షిమ్భరిః॥ ఈ౨-నఁబోష్య... = తనకడుపు...

పూరకే),
సర్వాన్నీనస్తు సర్వా
న్నభోజీ
గృధ్నుస్తు గర్ధనః.
లుబ్ధోఽభిలాషుక స్తృ
ష్ణక్ (సమౌ) లోలుప
లోలుభౌ,
సోన్మాద స్తూన్మదిష్ణు
(స్స్యా)
దవినీత స్సముద్ధతః.
మత్తే శౌణ్డోత్కట
క్షీబాః

కాముకే కమితాఽ
నుకః, కమ్రః కామయి
తాఽభీకః కమనః కా
మనోఽభికః. ౨౮
విధేయో వినయగ్రాహీ
వచనే స్థిత ఆశ్రవః,
వశ్యః ప్రణేయో

నిభృత వినీత ప్రశ్రి
తా (స్సమా.) ౨౯
ధృష్టే ధృష్ణు ర్వియాత
శ్చ ప్రగల్భః ప్రతిభా
న్వితే,
(స్యా) దధృష్టే తుశా
లీనో

నిండించుకొనువాని పేళ్ళు.

సర్వాన్నీనః-సర్వాన్నభోజీ॥న్॥ ౨-నియమములేక యన్నితావుల భుజించువాని పేళ్ళు.

గృధ్నుః-గర్ధనః-లుబ్ధః - అభిలాషుకః - తృష్ణక్ ॥జ్॥౫-ఆశగలవాని పేళ్ళు. Greedy.

లోలుపః-లోలుభః॥ ౨-మిక్కిలియు నాశగలవాని పేళ్ళు. Very greedy.

సోన్మాదః-ఉన్మదిష్ణుః॥ ౨-భూతావేశాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్ళు.

అవినీతః-సముద్ధతః॥ ౨-వినయములేనివాని [పేళ్ళు.

మత్తః-శౌణ్డః - ఉత్కటః-క్షీబః॥ ౪-మద్యపానాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్ళు.

కాముకః - కమితా॥ఋ॥-అనుకః - కమ్రః-కామయితా॥ఋ॥-అభీకః - కమనః - కామనః - అభికః॥౯-కాముకుని పేళ్ళు. కోరికగలవాఁడు. Lustful.

విధేయః-వినయగ్రాహీ॥న్॥ ౨-వినయము [గలవాని పేళ్ళు.

వచనేస్థితః-ఆశ్రవః॥౨-చెప్పినట్టు చేయువాని పేళ్ళు. ఇవియు వినయముగలవాని పేళ్లందురు.

వశ్యః-ప్రణేయః॥ ౨-ఔషధాదులచేతవశ్యమయినవాని పేళ్లు. ఇవియు వినయముగలవాని పేళ్లనికొందఱు.

నిభృతః-వినీతః-ప్రశ్రితః [పా] ప్రసృతః॥ 3. శిక్షింపఁబడినవాని పేళ్ళు.

ధృష్టః-ధృష్ణుః-వియాతః॥ 3-దిట్టతనముగ [లవాని పేళ్ళు.

ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః॥ ౨-అప్పటప్పటికిక్రొత్తగాప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవాని పేళ్లు.

అధృష్టః-శాలీనః॥ ౨-దిట్టగానివాని పేళ్లు.

విలక్షో విస్మయా న్వి తే. ౨౯

అధీ రే కాతర

త్రస్నో భీరు భీరుక

౦౨౨ భీలుకాః,

ఆశంసు రాశంసితరి

గ్రహయాళు ర్గ్రహీ తరి. ౨౮

శ్రద్ధాళుః (శ్రద్ధయా యుక్తే)

౦౨౧ పతయాళుస్తు పాతుకే,

లజ్జాశీలేஉపత్రపిష్ణు

ర్వన్దారు రభివాదకే.

శరారు ర్ఘాతుకో హింస్రః

౦౨౧ (స్నా) ద్వర్ధిష్ణుస్తు వర్ధనః,

ఉత్పతిష్ణు స్తూత్పతితా

ఉలంకరిష్ణు స్తు మణ్డనః.

భూష్ణు ర్భవిష్ణు ర్భవితా

వర్తిష్ణో ర్వర్తన (స్స

౨౩ మా),

నిరాకరిష్ణుః క్షిప్నుః (స్యాత్)

(సాన్ద్రి) స్నిగ్ధ స్తు

విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥ ౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రక్ష

తార్థజ్ఞానములేనివానిపేళ్లు. వెఱఁగుపడినవాఁడు.

అధీరః-కాతరః॥౨-వ్యసనాదులచేతవ్యాకుల

పడినవానిపేళ్లు. Confused

త్రస్నుః-భీరుః-భీరుకః-భీలుకః॥ ౪ - వెఱచు

స్వభావముగలవానిపేళ్లు. [కోరువానిపేళ్లు.

ఆశంసుః-ఆశంసితా ॥ఋ॥ ౨-ప్రియవస్తు

గ్రహయాళుః-గ్రహీతా ॥ఋ॥ ౨-పుచ్చు

కొనుస్వభావముగలవానిపేళ్ళు.

శ్రద్ధాళుః॥ ౧-శ్రద్ధయా=నమ్మికతో, యుక్తే

=కూడియున్న వానిపేరు. [గలవానిపేళ్లు.

పతయాళుః-పాతుకః॥ ౨-పడుస్వభావము

లజ్జాశీలః - అపత్రపిష్ణుః॥ ౨- సిగ్గుపడుస్వ

భావముగలవానిపేళ్లు. [భావముగలవానిపేళ్లు.

వన్దారుః - అభివాదకః ౨- మ్రొక్కుస్వ

శరారుః-ఘాతుకః-హింస్రః॥ 3-చంపుస్వభా

వముగలవానిపేళ్లు. [గలవానిపేళ్లు.

వర్ధిష్ణుః-వర్ధనః॥ ౨-వృద్ధిఁబొందుస్వభావము

ఉత్పతిష్ణుః-ఉత్పతితా॥ఋ॥ ౨ - ఎగయుస్వ

భావముగలవానిపేళ్ళు. [భావముగలవానిపేళ్లు.

అలంకరిష్ణుః-మణ్డనః॥ ౨-శృంగారించు స్వ

భూష్ణుః-భవిష్ణుః-భవితా॥ఋ॥ 3 - కా

లవానిపేళ్లు. పలుమాఱును మొలుచుస్వభా

ముగల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.

వర్తిష్ణుః-వర్తనః॥ ౨ - వర్తించుస్వభావము

గలవానిపేళ్లు, కాలాదులపేళ్లని కొందఱు.

నిరాకరిష్ణుః-క్షిప్నుః॥౨-తిరస్కరించుస్వభా

వముగలవానిపేళ్లు.

మేదురః॥ ౧-సాన్ద్రః = దట్టమయి, స్నిగ్ధ

మేదురః. 30

నిగ్గుగలిగిన మేఘపటలాదుల పేరు.

జ్ఞాతా తు విదురో విన్దు

జ్ఞాతా॥ఋ॥-విదురః-విన్దుః॥3 - ఎఱుఁగు స్వభావము గలవాని పేళ్ళు. [ము గలదాని పేళ్లు.

ర్వికాసీ తు వికస్వరః

వికాసీ॥న్॥-వికస్వరః ॥౨- వికసించుస్వభావ

విసృత్వరో విసృమరః ప్రసారీ చ విసారిణః.

విసృత్వరః-విసృమరః-ప్రసారీ ॥న్॥ - విసారీ ॥న్॥౪-నెఱయుస్వభావముగల నీళ్లమీఁది తైల బిందువులు మొదలయినవాని పేళ్లు.

సహిష్ణు స్సహనః క్షన్తా తితిక్షుః క్షమితా క్షమీ,

సహిష్ణు॥-సహనః-క్షన్తా॥ఋ॥-తితిక్షుః - క్షమితా॥ఋ॥-క్షమీ॥న్॥౬ - స్వభావముచేత నోర్పుగలవాని పేళ్ళు. Content

క్రోధనో ఽమర్షణః కోపీ

క్రోధనః-అమర్షణః -కోపీ ॥న్॥3-స్వభావముచేత కోపముగలవాని పేళ్లు. Wrathful

చణ్డ స్త్వత్యన్తకోపనః. 3౨

చణ్డః-అత్యన్తకోపనః॥౨-మిక్కిలి కోపించు కొనువాని పేళ్లు. [యుండువాని పేళ్ళు.

జాగరూకో జాగరితా

జాగరూకః - జాగరితా ॥ఋ॥ ౨-మేల్కొని

ఘూర్ణితః ప్రచలాయితః,

ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥ ౨-కూరుకుపాటు పడువాని పేళ్లు. కూర్చుండి నిద్రపోవువాఁడు.

స్వప్నక్ శయాళు ర్నిద్రాళు

స్వప్నక్ ॥జ్॥ - శయాళుః-నిద్రాళుః॥3-నిద్రపోతు పేళ్ళు. తూఁగుపోతు. Sleepy

ర్నిద్రాణ శయితౌ సమౌ. 33

నిద్రాణః-శయితః॥౨- నిద్రపోవువాని పేళ్ళు. Asleep

పరాఙ్ముఖః పరాచీన (స్స్యా)

పరాఙ్ముఖః-పరాచీనః॥ ౨ - ఆవలిముఖ మయినవాని పేళ్లు. పెడమొగముగానున్నవాఁడు.

దవా జ్యప్యధోముఖః,

అవాఙ్ ॥చ్॥-అపిశబ్దముచేత, అవాచీనః - అధోముఖః॥3-తలవంచుకొన్నవాని పేళ్ళు.

(దేవా నఞ్చతి) దేవద్ర్యఙ్

దేవద్ర్యఙ్ ॥చ్॥౧- దేవాన్ అఞ్చతి= దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిఁగాని దేవతలను బూజించువానికిఁగాని పేరు.

విశ్వద్ర్యఙ్ (విష్వగ

విష్వద్ర్యఙ్ ॥చ్॥౧-విష్వక్ అఞ్చతి=అంతట

ఞ్చతి). 3౪
(యస్సహాఞ్చతి) స
ధ్య్రఙ్ (స)
(స)తిర్యఙ్ (య_స్తిరో
ఽఞ్చతి(,
వదో వదావదో వక్తా
వాగీశో వాక్పతి (స్స
మా). 3౫
వాచోయుక్తి పటు
ర్వాగ్మీ, వావదూకోఽ
తివక్తరి),
(స్యా)జ్జల్పాక స్తు వా
చాలో వాచాటో బ
హుగర్హ్యవాక్. 3౬

నడచువాని పేరు.
సధ్య్రఙ్॥చ్॥౧-సహ అఞ్చతి = ఒకరితోఁ గూడ
బోవువాని పేరు.
తిర్యఙ్॥చ్॥౧-తిరః అఞ్చతి=అడ్డముగా నడ
చువాని పేరు. [వాని పేళ్లు
వదః-వదావదః- వక్తా॥ఋ॥ 3- పలుకనేర్చి
వాగీశః-వాక్పతిః॥ ౨-నిర్దోషముగాఁ బలుక
నేర్చినవాని పేళ్ళు. Eloquent
వాచోయుక్తిపటుః - వాగ్మీ ॥న్॥ వావదూ
కః॥3-తానుపలుక నిశ్చయించిన యర్థమును
లెస్సగా నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు.
జల్పాకః-వాచాలః-వాచాటః- బహుగర్హ్య
వాక్॥చ్॥ ౪-దోషయుక్తముగా పెక్కుమాట
లాడువాని పేళ్ళు.

దుర్ముఖే ముఖ రాబద్ధ
ముఖౌ
శ్లక్ష్ణః ప్రియంవదే,
లోహల స్స్యా దస్ఫు
టవాక్
గర్హ్యవాదీతు కద్వ
దః. 3౭
(సమౌ) కువాద కుచ
రౌ
(స్యా దసౌమ్యస్వరో)
ఽస్వరః,
రవణ శ్శబ్దనో
నాన్దీవాదీ నాన్దీకర (స్స
మౌ). 3౮

దుర్ముఖః ముఖరః-అబద్ధముఖః॥3- అప్రియ
ముగాఁ బలుకువాని పేళ్లు[గాఁ బలుకువాని పేళ్లు
శ్లక్ష్ణః[పా]శక్ణః - ప్రియంవదః॥౨-ప్రియము
లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥చ్॥౨-వ్యక్తము
కుండ మాటలాడువాని పేళ్ళు. Lisping
గర్హ్యవాదీ॥న్॥-కద్వదః॥ ౨-నిందింపఁదగిన మా
టలాడువాని పేళ్లు,కొఱగానిమాటలాడువాని
కువాదః (పా) కుపాదః-కుచరః॥౨- మరు
దోషమును బలుకువాని పేళ్ళు.
అస్వరః॥౧-అసౌమ్యస్వరః=చెవులకు నిష్టము
గాని స్వరముగలవాని పేరు. [వాని పేళ్లు
రవణః-శబ్దనః॥౨-మోఁగియుస్వభావము
నాన్దీవాదీ॥న్॥ నాన్దీకరః॥ ౨ -ఆశీర్వాదము
తోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రముగా
యు మంగళ పాఠకుని పేళ్ళు.

జడోఽజ్ఞే

జడః-అజ్ఞః॥ ౨-ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖముల నెఱుఁగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవానిపేళ్లు.

అనేడమూక(స్తు వక్తుం శ్రోతు మశిక్షితే),

అనేడమూకః ॥౧-వక్తుమ్ = పలుకుటకును, శ్రోతుమ్=వినుటకును, అశిక్షితే = శిక్షింపఁబడని వానిపేరు. అనఁగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూకయనుపాఠ మంగీకరించి చెవుడును మూఁగతనమును గలవానికి పేరని కొందఱు. ౧౧౦౦

తూష్ణీం శీల స్తు తూష్ణీకో

తూష్ణీంశీలః-తూష్ణీకః॥ ౨-మాటలాడకయూరకుండు స్వభావముకలవానిపేళ్ళు. Silent.

నగ్నో ఽవాసా దిగమ్బరః. ౩-

నగ్నః-అవాసాః॥స్॥ -దిగమ్బరః॥౩- దిసమొలవానిపేళ్ళు. Naked.

నిష్కాసితో ఽవకృష్ట స్స్యా

నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨ - వెళ్లఁగొట్టఁబడినవానిపేళ్ళు.

దపధ్వ స్త స్తు ధిక్కృతః,

అపధ్వస్తః-ధిక్కృతః॥ ౨-తిరస్కరింపఁబడినవానిపేళ్ళు.

ఆత్తగన్ధో ఽభిభూత (స్స్యా)

ఆత్తగన్ధః [పా] ఆత్తగర్వః-అభిభూతః॥ ౨- ౧౧౦౧ రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడిన గర్వము గలవానిపేళ్ళు.

ద్దాపిత స్సాధిత(స్సమౌ).

దాపితః-సాధితః॥ ౨ రాజుచేతదండుగగొనఁబడినవానిపేళ్ళు.

ప్రత్యాదిష్టో నిర స్త (స్స్యా) త్ప్రత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః,

ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః - ప్రత్యాఖ్యాతః-నిరాకృతః॥ ౪-న్యాయముచేత పరిహరింపఁబడినవానిపేళ్ళు. Removed. ౧౧౦౨

నికృత (స్స్యా) ద్విప్రకృతో

నికృతః-విప్రకృతః॥ ౨ - పీడింపఁబడినవానిపేళ్లు. Insulted.

విప్రలబ్ధస్తు వఞ్చితః.

విప్రలబ్ధః-వఞ్చితః॥ ౨ - మోసపుచ్చఁబడినవానిపేళ్ళు.

మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హత శ్చసః,

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥౪- మనస్సున నుత్సాహము చెడినవానిపేళ్లు. [పేళ్లు. ౧౧౦౩

అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తే

అధిక్షిప్తః- ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-ఆక్షేపింపఁబడినవాని

బద్ధే కీలిత సంయతౌ

బద్ధః- కీలితః-సంయతః ౩ - ...

४२	మొదలయినవానిచేత కట్టఁబడినవానిపేళ్ళు.
ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త (స్స్యాత్)	ఆపన్నః-ఆపత్ప్రాప్తః॥౨ - ఆపదఁబొందినవానిపేళ్ళు.
కాన్దిశీకో భయద్రుతః,	కాన్దిశీకః - భయద్రుతః॥౨-వెఱచి పాఱిపోవు [వానిపేళ్లు.
ఆక్షారితః క్షారితో౽భిశస్తే	ఆక్షారితః-క్షారితః-అభిశస్తః॥3 - పరస్త్రీగమన బ్రహ్మహత్యాదులవలననిందింపఁబడినవానిపేళ్లు.
సంకసుకో౽స్థిరే. ४3	సంకసుకః -అస్థిరః॥౨- దేనియందును నిలుకడ లేనివానిపేళ్ళు. Unsteady.
వ్యసనార్తో పరక్తౌ ద్వౌ	వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥౨ - దైవకృతమనుష్య కృతములయిన శరీరపీడగలవానిపేళ్ళు.జూదము మొదలైనవ్యసనములుగలవానిపేళ్లనికొందఱు.
విహస్తవ్యాకులౌ (స ౧౧మౌ),	విహస్తః-వ్యాకులః॥ ౨-శోకాదులచేతవేఁ కముం దెలిఁగనివానిపేళ్ళు. Perplexed.
విక్లబో విహ్వలః	విక్లబః-విహ్వలః॥౨ - భయాదులచేతఁ దన యవయవములనుధరింప శక్తిలేనివానిపేళ్ళు.
(స్యాత్తు) వివశో౽(రిష్టదుష్టధీః). ४४	వివశః॥౧- అరిష్టదుష్టధీః = ఆసన్నమరణము చేత దూషితమైన బుద్ధిగలవానిపేరు.
కశ్యః కశార్హే	కశ్యః-కశార్హః॥౨-అపరాధమువలనచబుకు పెట్లకుఁ దగినవానిపేళ్ళు.
సన్నద్ధే త్వాతతా ౧౩ యీ (వధోద్యతే),	ఆతతాయీ॥న్ ॥౧ - వధోద్యతే=చంపు యత్నముఁగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధునిపేరు. [పేళ్లు
ద్వేష్యే త్వక్షిగతో	ద్వేష్యః-అక్షిగతః॥ ౨- ద్వేషింపఁదగినవా
వధ్య శ్శీర్షచ్ఛేద్య (ఇమౌ సమౌ). ४५	వధ్యః - శీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨ - చంపఁదగినవా పేళ్లు.
విష్యో (విషేణ యో వధ్యో)	విష్యః॥౧- విషేణ=విషముచేత, యః=ఎవ్వఁడు, వధ్యః=చంపఁదగినవాఁడో వానిపేరు.
ముసల్యో (ముసలేన ౧४ యః),	ముసల్యః॥౧- ముసలేన=రోఁకటిచేతఁ జంప దగినవానిపేరు.
శివ్విదాణో౽కృష్ణ	శివ్విదాణః-అకృష్ణకర్మా॥౨-మంచియో

కర్తా

రముగలవానిపేళ్లు. కొందలు, శిశ్వదాసః-కృష్ణకర్తా॥ ౨-దురాచారముగలవానిపేళ్ల నిరి.

చపల శ్చికురః(స్సమౌ). ౪౭

చపలః-చికురః॥ ౨ - దోషము విచారింపక వధబంధనాదులను జేయువానిపేళ్ళు.

దోషైకదృ క్పురోభాగీ

దోషైకదృక్॥శ్॥-పురోభాగీ॥న్॥ ౨-దోషము నే వెదకువానిపేళ్ళు.

నికృత స్త్వనృజు శ్శఠః,

నికృతః-అనృజః-శఠః॥3-కుత్సితుని పేళ్ళు.

కర్ణేజప స్సూచకః (స్స్యా) త్పిశునో

కర్ణేజపః-సూచకః-పిశునః॥ 3 - కొండెముఁ జెప్పువానిపేళ్ళు. Informer.

దుర్జనః ఖలః. ౪౮

దుర్జనః-ఖలః॥ ౨-దుష్టాత్ముని పేళ్ళు.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో

నృశంసః-ఘాతుకః-క్రూరః-పాపః॥ ౪-పరులకు బాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్ళు.

ధూర్త స్తు వఞ్చకః,

ధూర్తః-వఞ్చకః॥౨-మోసపుచ్చువానిపేళ్లు.

అజ్ఞే మూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః. ౪౯

అజ్ఞః-మూఢః-యథాజాతః-మూర్ఖః-వైధేయః-బాలిశః॥౬-ఎఱుక లేనివానిపేళ్ళు. Idiot.

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః,

కదర్యః-కృపణః-క్షుద్రః-కింపచానః-మితంపచః॥౫-లోభివానిపేళ్ళు. Miser.

నిస్వస్తు దుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతో ఽపి సః.

నిస్వః-దుర్విధః-దీనః-దరిద్రః - దుర్గతః॥ ౫-దరిద్రుని పేళ్ళు. Poor.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచకార్థినా,

వనీపకః-యాచనకః-మార్గణః- యాచకః-అర్థీ॥న్॥౫-అడుగువానిపేళ్ళు. Beggar.

అహంయు (స్స్యా) దహంకారీ

అహంయుః-అహంకారీ॥న్॥ ౨-అహంకారముగలవానిపేళ్ళు. Proud.

శుభంయు స్తు శుభాన్వితః. ౫౦

శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౨ - శుభముగలవానిపేళ్ళు. Happy.

దివ్యోపపాదుకా (దే వా)

దివ్యోపపాదుకః॥౧- దేవాః=స్వర్గమునందుండు మాతాపితృసంబంధము లేక పుట్టిన దేవతల పేరు

(నృగవాద్యా) జరా
౧౭ యుజాః,
స్వేదజాః (క్రిమి దం
శాద్యాః)
(పక్షిసర్పాదయో) ఽ
ణ్డాజాః. ౫౧
ఉద్భిద (స్తరుగుల్మా
ద్యా)

జరాయుజాః౧-నృగవాద్యాః=మావియందుఁబుట్టిన మనుష్యులుపశువులు మొదలైన వానిపేరు.
స్వేదజః॥౧-క్రిమిదంశాద్యాః=చెమటవలనఁబుట్టినపురుగులు ఈగలు మొదలయిన వానిపేరు.
అణ్డజః॥ ౧-పక్షిసర్పాదయః=గ్రుడ్డువలనఁబుట్టిన పక్షులు పాములు మొదలయినవానిపేరు.
ఉద్భిత్॥ద్॥౧-తరుగుల్మాదాగః = నేలనుక్కలించుకొనిపుట్టువృక్షములు పొదలు కస్సు మొదలయిన వానిపేరు. Vegetables

ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భి
౧౭౭ దమ్,
సున్దరం రుచిరం చా
రు సుషమం సాధుశోభ
నమ్. ౫౨. కాన్తం మ
నోహరం రుచ్యం మ
౧౭౮ నోజ్ఞం మఞ్జుమఞ్జులమ్,
(త) దాసేచనకం (తృ
ప్తే ర్నా స్త్యన్తో య
స్య దర్శనాత్). ౫౩

ఉద్భిత్ ॥ద్॥-ఉద్భిజ్జమ్-ఉద్భిదమ్॥3-ఆకుగుల్మాదుల కేపేళ్ళు.
సున్దరమ్-రుచిరమ్-చారు-సుషమం-సాధు-శోభనమ్-కాన్తమ్-మనోహరమ్ (పా) మనోరమమ్-రుచ్యమ్-మనోజ్ఞమ్- మఞ్జు-మఞ్జులమ్॥౧౨-చక్కనివస్తువు పేళ్ళు. Beautiful
ఆసేచనకమ్॥౧-యస్య = ఏవస్తువుయొక్క దర్శనాత్ =చూచుటవలన, తృప్తేః-తనివికి,అన్తః=తుద, నాస్తి=లేదో, తత్ =ఆవస్తువుపేరు.

అభీష్టే ఽభీప్సితం
హృద్యం దయితం వ
౧౭౯ ల్లభం ప్రియమ్,
నికృష్ట ప్రతికృష్టా
ర్వ రేఫ యాప్యావ
మాధమాః. కుపూయ
కుత్సి తావద్య ఖేట గ
౧౮౦ ర్హ్యాణకాస్సమాః,
మలీమసంతు మలినం
కచ్చరం మలదూషితమ్,

అభీష్టమ్-అభీప్సితమ్-హృద్యమ్-దయితమ్-వల్లభమ్-ప్రియమ్॥ ౬-మనస్సునకుఁ బ్రియమైనవస్తువు పేళ్లు. Desired
నికృష్టః-ప్రతికృష్టః-అర్వా॥న్॥-రేఫః (ప)-యాపః॥స్॥-యాప్యః-అవమః-అధమః-కుపూయః-కుత్సితః-అవద్యః- ఖేటః-గర్హ్యః-అణకః॥ ౧౪-జాత్యాచారాదులచేతనిందితుఁడైన వానిపేళ్లు. Low
మలీమసమ్-మలినమ్-కచ్చరమ్- మలదూషితమ్॥ ౪-మాసినవస్తువు పేళ్లు. Dirty

పూతం పవిత్రం మేధ్యం చ	పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥3-పవిత్రమయిన వస్తువు పేళ్ళు. Pure.
వీధ్రం (తు విమలార్థకమ్),	వీధ్రమ్॥౧-విమలార్థకమ్=(స్వభావముచేత) నిర్మలమయిన స్ఫటికాది వస్తువులపేరు.
నిర్ణిక్తం శోధితం మృష్టం నిశ్శోధ్య మనవస్కరమ్. ౫౬	నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్- మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవస్కరమ్॥౫-కల్మషము లేనట్టు శోధింపఁబడిన వస్తువు పేళ్లు. [లయినవస్తువుల పేళ్లు.
అసారం ఫల్గు	అసారమ్-ఫల్గు॥ ౨-సారము లేనిదూదిమొద
శూన్యం తు వశికం తుచ్ఛ రిక్తకే,	శూన్యమ్-వశికమ్-తుచ్ఛమ్ - రిక్తకమ్॥ ౪-రిక్తమైన యిల్లు మొదలయినవాని పేళ్లు.
(క్లీబే) ప్రధానం ప్రముఖ ప్రవేకానుత్తమోత్తమాః. ముఖ్య వర్య వరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హో౽నపరార్ధ్య (వత్), పరార్ధ్యాగ్ర ప్రాగ్రహర ప్రాగ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయ మగ్రియమ్. శ్రేయాన్ శ్రేష్ఠః పుష్కల (స్స్యాత్) సత్తమ శ్చాతిశోభనః.	ప్రధానమ్॥నిత్యనపుంసకలింగము॥-ప్రముఖః-ప్రవేకః-అనుత్తమః-ఉత్తమః-ముఖ్యః - వర్యః-వరేణ్యః-ప్రబర్హః అనపరార్ధ్యః-పరార్ధ్యమ్-అగ్రమ్-ప్రాగ్రహరమ్ - ప్రాగ్ర్యమ్-అగ్ర్యమ్-అగ్రీయమ్-అగ్రియమ్॥౧౭-ప్రధానవస్తువు పేళ్లు శ్రేయాన్॥స॥-శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-సత్తమః - అతిశోభనః॥౫-మిక్కిలి శ్రేష్ఠుని పేళ్లు. ప్రధానశబ్దము మొదలు ౨౨ను శ్రేష్ఠుని పేళ్లనికొందఱు. Superior.
(స్యు రుత్తరపదే) వ్యాఘ్ర పుఙ్గవ ర్షభ కుఞ్జరాః. ౫౭. సింహశార్దూల నాగాద్యాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థగోచరాః),	వ్యాఘ్రః-పుఙ్గవః-ఋషభః-కుఞ్జరః-సింహః-శార్దూలః నాగః॥ ఈ౭ను-ఆదిశబ్దము చేతచంద్రాదిశబ్దములును, ఉత్తరపదే = సమాసమునందుత్తరపదములగును, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః = పూర్వపదార్థశ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అపుడు, పుంసిస్యుః=పుంలింగములౌను.
అప్రాగ్ర్యం (ద్వయహీనే ద్వే) అప్రధానోపసర్జనే. ౬౦	అప్రాగ్ర్యమ్-అప్రధానమ్-ఉపసర్జనమ్॥ 3-ప్రధానముకానిదాని పేళ్ళు. అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియతనపుంసకములు. Secondary.

విశఙ్కటం పృథు బృహ ద్విశాలం పృథులం మ హత్, వడ్రోరువిపులం

విశఙ్కటమ్-పృథు-బృహత్ ॥ద॥-విశాలమ్-పృథులమ్-మహత్ - వడ్రమ్-ఉరు - విపులమ్ ౯-ఎశము గలదాని పేళ్లు. Copious

పీన పీవ్నీ తు స్థూల పీ వరే. ౬౧

పీనమ్-పీవ ॥న్॥-స్థూలమ్-పీవరమ్॥ ౪-బలిసినదాని పేళ్లు. Fat

స్తోకాల్ప క్షుల్లకా స్సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం దభ్రం కృశం తను,

స్తోకః-అల్పః-క్షుల్లకః-సూక్ష్మమ్ - శ్లక్ష్ణమ్-దభ్రమ్-కృశమ్-తనుః ౮-సన్నవు నూలుపోగు మొదలయినదాని పేళ్ళు. Small

(స్త్రియాం) మాత్రా త్రుటిః (పుంసి) లవ లేశ కణాణవః. ౬౨

మాత్రా-త్రుటిః॥ నియత స్త్రీలింగము-లవః-లేశః-కణః అణుః॥ నియతపుంలింగము ౬-కొంచెమయినదాని పేళ్లు. Minute

అత్యల్పే ఽల్పిష్ఠ మల్పీయః కనీయో ఽణీయ (ఇత్యపి),

అల్పిష్ఠమ్-అల్పీయః॥స॥ కనీయః ॥స॥-అణీయః॥స॥ ౪-అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠమ్-అణిష్ఠమ్ ఈ౨ను మిక్కిలి కొంచమయినదాని పేళ్లు.

ప్రభూతం ప్రచురం ప్రాజ్య మదభ్రం బహుళం బహు. పురుహూః పురు భూయిష్ఠం స్ఫారం భూయశ్చ భూరి చ, ౬౩

ప్రభూతమ్-ప్రచురమ్-ప్రాజ్యమ్-అదభ్రమ్- బహుళమ్-బహు పురుభూః (పా) పురుహూః పురుహమ్-పురు-భూయిష్ఠమ్-స్ఫిరమ్(పా) స్ఫారం-భూయః॥స॥-భూరి॥౧౨-అధికమయిన దాని పేళ్ళు. Many

పరశ్శతాద్యా (స్తే యేషాం పరా సంఖ్యా శతాదికాత్). ౬౪

ఏషామ్-ఏవస్తువులకు, శతాదికాత్=నూరు మొదలయినసంఖ్యకంటె, పరా=అధికమయిన సంఖ్యా=సంఖ్యగలదో, తే=ఆవస్తువులు, పరశ్శతాద్యాః=పరశ్శతము మొదలైన పేళ్లుగలవి అగును. ఇవి సంఖ్యామాత్ర వాచకములై నపుంసక

గణనీయే గాణేయం

గణనీయమ్-గాణేయమ్ (పా) గణేయమ్ లెక్క పెట్టదగినదాని పేళ్లు.

సంఖ్యాతే గణిత (మథ) సమం సర్వమ్, విశ్వ మశేషం కృత్స్నం

సంఖ్యాతమ్-గణితమ్॥ ౨-లెక్క పెట్టబడిన సమమ్-సర్వమ్-విశ్వమ్- అశేషమ్ - కృత్స్నమ్- సమస్తమ్- నిఖిలమ్ - అఖిలమ్ - నిశ్శేషమ్

సమస్త నిఖిలాఖిలాని నిశ్శేషమ్. ౬౫. సమగ్రసకలాఖణ్డపూర్ణాదీన్యప్యనూనకే,

సమగ్రమ్- సకలమ్- అఖణ్డమ్-పూర్ణమ్- అనూనకమ్॥ ఈగరను-ఆదిపదముచేతసంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్- అవికలమ్-అభిన్నమ్- ఇవి మొదలయినవియు-అంతయుననునర్థము పేళ్ళు. [దాని పేళ్ళు

ఘనం నిరన్తరం సాన్ద్రం

ఘనమ్-నిరన్తరమ్-సాన్ద్రమ్॥ 3-దట్టమయిన

పేలవం విరళం తను.

పేలవమ్-విరళమ్-తను॥ 3-పలుచనిదాని పేళ్లు.

సమీపే నికటాఽసన్న సన్నికృష్ట సనీడ (వత్). సదేశాభ్యాశ సవిధ సమర్యాద సవేశ (వత్). ఉపకణ్ఠాన్తికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా అప్యభితోఽ(వ్యయమ్),

సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్- సన్నికృష్టమ్-సనీడమ్-సదేశమ్-అభ్యాశమ్[పా] అభ్యాసమ్-సవిధమ్-సమర్యాదమ్-సవేశమ్-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః-అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః- అభితః॥స॥౧౫-దాపు పేళ్ళు. అభితః-అనునది యవ్యయము. Near

సంసక్తే త్వవ్యవహితమపదాన్తర(మిత్యపి).

సంసక్తః-అవ్యవహితమ్-అపదాన్తరమ్॥ 3-కదిసినదాని పేళ్ళు. [సయినదాని పేళ్లు.

నేదిష్ఠమన్తికతమం

నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్॥ ౨-మిక్కిలియుదా

స్యాద్దూరం విప్రకృష్టకమ్,

దూరమ్-విప్రకృష్టకమ్॥ ౨- దవ్వయినదాని పేళ్ళు. Distant

దవీయశ్చ దవిష్ఠంచ సుదూరం

దవీయః॥న్॥- దవిష్ఠమ్- సుదూరమ్- 3-మిక్కిలిదవ్వయినదాని పేళ్లు. Very far

దీర్ఘమాయతమ్.

దీర్ఘమ్-ఆయతమ్- ౨-నిడుపయిన దాని పేళ్లు.

వర్తులం నిస్తలం వృత్తం

వర్తులమ్- నిస్తలమ్-వృత్తమ్॥3- వట్రువైన దాని పేళ్లు. Circular

బన్ధురం (తూన్నతానతమ్),

బన్ధురమ్॥౧ - ఉన్నతానతం=స్వభావముచేతపొడవై యుపాధివశమునవంచుక వంగినదాని పేరు.

ఉచ్చప్రాంశూన్నతోదగ్రోచ్ఛ్రితాస్తుఙ్గేఽథ వామనే, న్యఙ్నీచఖర్వహ్రస్వా (స్యుః)

ఉచ్చః - ప్రాంశుః - ఉన్నతః - ఉదగ్రః - ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥౬-పొడవయినదాని పేళ్లు. Tall

వామనః-న్యఙ్॥చ్॥- నీచః-ఖర్వః- హ్రస్వః-౫-కుఱుచైనదాని పేళ్ళు. Short.

రవాగ్రేఽవన తాన తమ్.

అవాగ్రమ్-అవనతమ్-ఆనతమ్॥3. వంగిన దానిపేళ్ళు.

అరాళం వృజినం జిహ్మ మూర్మిమత్కుఞ్చితం నతమ్. ౭౧. ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర మిత్యపి,

అరాళమ్- వృజినమ్- జిహ్మమ్ - ఊర్మిమత్॥ కుఞ్చితమ్-నతమ్ ఆవిద్ధమ్-కుటిలమ్-భుగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్॥౧౧- వంకరయైనదాని పేళ్ళు. Crooked

ఋజా వజిహ్మ ప్రగుణౌ వ్యస్తే త్వప్రగు ణాకులౌ. ౭౨

ఋజుః-అజిహ్మః-ప్రగుణః-3- చక్కనైయున్న [దుదానిపేళ్ళు. వ్యస్తఃఅప్రగుణః - ఆకులః॥3-చెదరినదాని పేళ్ళు. Confused

శాశ్వతస్తు ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః,

శాశ్వతః-ధ్రువః-నిత్యః-సదాతనః-సనాతనః-ఎన్నటికిని నాశము లేకయుండుదానిపేళ్లు.

స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయా

స్థాస్నుః-స్థిరతరః- స్థేయాన్॥న్॥3 - పెక్కు కాలముండుదానిపేళ్లు Firm

(నేకరూపతయా తు యః. కాలవ్యాపీ స) కూటస్థః

కూటస్థః॥పు॥ ౧-ఏకరూపతయా=వికారము లేకయొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ=ఎదినిమి క కాలముండునదో యట్టియాత్మాదులపేరు.

స్థావరో (జఙ్గమేతరః), చరిష్ణు జఙ్గమ చరం త్రస మిఙ్గం చరాచరమ్.

స్థావరః॥౧-కదలకయుండుగిరివృక్షాదులపేరు. చరిష్ణుః-జఙ్గమమ్-చరమ్- త్రసమ్-ఇఙ్గమ్-చరాచరమ్॥౬-తిరుగులాడు మనుష్యాదులపేళ్ళు.

చలనం కమ్పనం కమ్ప్రం

చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్ప్రమ్॥3 - కదలు భావముగల యశ్వత్థదళాదులపేళ్ళు.

చలం లోలం చలాచలమ్, చఞ్చలం తరళం (చైవ) పారిప్లవపరిప్లవే.

చలమ్-లోలమ్-చలాచలమ్ చఞ్చలమ్-తరళమ్ పారిప్లవమ్- పరిప్లవమ్॥౭-కదలుదానిపేళ్ళు. [దానిపేళ్ళు moving.

అతిరిక్త స్సమధికో

అతిరిక్తః-సమధికః॥౨- మిక్కిలియధికమైన

దృఢసన్ధి స్తు సంహతః,

దృఢసన్ధిః-సంహతః ॥౨- దృఢమయినకీలు యవయవాదుల పేళ్ళు. లెస్సగా నదికినది

కర్కశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్. ౭౬. జఠరం మూర్తిమన్మూర్తం

కర్కశమ్(పా)కక్ఖటమ్-కఠినమ్-క్రూరమ్-కఠోరమ్-నిష్ఠురమ్-దృఢమ్-జఠరమ్-మూర్తిమత్॥త్॥-మూర్తమ్॥౯-బిరుసైనదాని పేళ్ళు, గట్టిది.

ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్.

ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥ 3-పెరిగినదాని పేళ్ళు. Full-Grown

పురాణప్రతన ప్రత్న పురాతన చిరంతనాః.

పురాణః-ప్రతనః-ప్రత్నః-పురాతనః-చిరంతనః॥౫-ప్రాతవాని పేళ్ళు. Old

ప్రత్యగ్రో౽భినవో నవ్యో నవీనో నూతనో నవః. నూత్నశ్చ

ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః-నవీనః-నూతనః-నవః-నూత్నః॥౭-క్రొత్తనాని పేళ్ళు.

సుకుమారం తు కోమలం మృదులం మృదు.

సుకుమారమ్-కోమలమ్-మృదులమ్-మృదు॥౪-మెత్తనిదాని పేళ్ళు. Lost

అన్వగన్వక్ష మనుగే౽నుపదం (క్లీబ మవ్యయమ్),

అన్వక్॥చ్॥-అన్వక్షమ్-అనుగమ్-అనుపదమ్॥౪ - వెనుకపోవువాని పేళ్ళు. అనుపదమ్॥న-అ॥. Following.

ప్రత్యక్షం (స్యా)దైన్ద్రియక మప్రత్యక్ష మతీన్ద్రియమ్. ౭౯

ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్-॥౨ - నేత్రాదిపంచేంద్రియములచేత నెఱుంగఁబడుదాని పేళ్ళు.

అప్రత్యక్షమ్ (పా) అత్యధ్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియమ్॥౨- నేత్రాదిపంచేంద్రియములచేత నెఱుఁగఁబడనిరూపరసాదుల పేళ్ళు. Absent.

ఏకతానో౽నన్యవృత్తి రేకాగ్రైకాయనా (వపి, అ) ప్యేకసర్గ ఏకాగ్ర్యో౽ప్యేకాయనగతో౽(పిచ). ౮౦

ఏకతానః-అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః-ఏకాయనః-ఏకసర్గః-ఐకాగ్ర్యః-ఏకాయనగతః॥౭- ఏకాగ్రచిత్తుని పేళ్ళు.

(పుం) స్యాదిః పూర్వః పౌరస్త్యప్రథమాద్యా (అథాస్త్రియామ్), అ

ఆదిః॥నియతపుంలింగము పూర్వః-పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥౫-మొదటిదాని పేళ్ళు. First.

అన్తః॥న్త॥ జఘన్యమ్-చరమమ్-అన్త్యమ్-

న్తోజఘన్యం చరమ మ న్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః. ౮౧

పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమమ్॥ ౬- తుదయైన దాని పేళ్ళు. Last

[దానిపేళ్ళు

మోఘం నిరర్థకం

మోఘమ్ - నిరర్థకమ్॥ ౨-ప్రయోజనము లే

స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్య క్తముల్బణమ్,

స్పష్టమ్ - స్ఫుటమ్ - ప్రవ్యక్తమ్ - ఉల్బణమ్ ౪-ప్రకటమయిన దాని పేళ్ళు. Evident

సాధారణం తు సామాన్య

సాధారణమ్ సామాన్యమ్॥ ౨-అనేకులకు చెందినదాని పేళ్ళు[యొక్కటియైన దాని పేళ్ళు

మేకా కీత్వేక ఏకకః.

ఏకాకీ॥న్॥ ఏకః-ఏకకః॥ 3-సహాయము లే

(భిన్నార్థకా) అన్యతర ఏక త్వా న్యేత రా (అపి),

అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః - ఇతరః ॥౫- భిన్నార్థకాః = ప్రకృతార్థముకంటె వేరైనదాని పేళ్ళు. ఇవి సర్వనామశబ్దములు. Other

ఉచ్చావచం నైకభేద

ఉచ్చావచమ్-నైకభేదమ్॥ ౨-అనేక ప్రకారములయినచిత్రాదుల పేళ్లు. [పేళ్ళు

ముచ్చణ్డమవిలమ్బితమ్

ఉచ్చణ్డమ్-అవిలమ్బితమ్॥౨- త్వరగలదాని

అరున్తుద స్తు మర్మస్పృ

అరున్తుదః-మర్మస్పృక్ ॥శ్॥ ౨- మనస్సును నొప్పించుమాటలు మొదలయినదాని పేళ్ళు

గబాధం తునిర్గరళమ్.

అబాధమ్ - నిరర్గళమ్॥ ౨-అడ్డసాటు లేని దాని పేళ్ళు.

ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (స్యా)దపసవ్య మపష్ఠు చ. ౮౪

ప్రసవ్యమ్- ప్రతికూలమ్- అపసవ్యమ్-అపష్ఠు॥౪-ప్రతికూలమయినదాని పేళ్ళు. Contrary

వామం (శరీరే) సవ్యం (స్యా)

వామమ్- సవ్యమ్॥ ౨-శరీరే=శరీరమున యెడమపార్శ్వము పేళ్ళు. Left

దపసవ్యం తు దక్షిణమ్,

అపసవ్యమ్-దక్షిణమ్॥ ౨-శరీరమున కుడి దిక్కు పేళ్ళు. Right

సంకటం (నాతు) సంబాధః

సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨- ఇరకటపు చోటి పేళ్ళు. సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము.

కలిలం గహనం (సమే). ౮౫

కలిలమ్- గహనమ్॥ ౨ - చొరరానిదానికిని ఎఱుగరానిదానికిని పేళ్ళు.

సంకీర్ణే సంకులాఽకీర్ణే
ముణ్డితం పరివాపితం,
గ్రథితం గ్రన్థితం దృబ్ధం
విసృతం విస్తృతం తతం.
అన్తర్గతం విస్మృతం (స్యాత్)
ప్రాప్త ప్రణిహితే (సమే)
వేల్లిత ప్రేఙ్ఖితాఽధూత
చలితాఽకమ్పితా ధుతే. ౮౭

నుత్త నున్నాస్త ని
ష్ఠ్యూత విద్ధ క్షిప్తేరితాః
(సమాః)
పరిక్షిప్తం తు నివృతం
మూషితం ముషితా
ర్థకం). ౮౮
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే
న్యస్త నిసృష్టే
గుణితాఽహతే,
నిదిగ్ధోపచితే
గూఢ గుప్తే
గుణ్ఠిత రూషితే. ౮౯
ద్రుతావదీర్ణే
ఉద్గూర్ణోద్యతే

సంకీర్ణమ్-సంకులమ్-ఆకీర్ణమ్॥3-ఒకటికొకటి కలిసినదానిపేళ్ళు. Crowded. [దానిపేళ్ళు.
ముణ్డితమ్-పరివాపితమ్॥ ౨-గొఱుగఁబడిన
గ్రథితమ్-గ్రన్థితమ్-దృబ్ధమ్॥ 3-కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదులపేళ్ళు 'గ్రన్థితంగుమ్ఫితం దృబ్ధమ్' అనిపాఠముగలదు. [నిపేళ్లు, విరివిగలది.
విసృతమ్-విస్తృతమ్-తతమ్॥3-వ్యాపించినదా
అన్తర్గతమ్-విస్మృతమ్॥ ౨-మఱువఁబడిన దానిపేళ్ళు. Forgotten. [పేళ్ళు.
ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨-పొందఁబడినదాని
వేల్లితః-ప్రేఙ్ఖితః-ఆధూతః-చలితః-ఆకమ్పితః-ధుతః॥ ౬-కదలింపఁబడిన దానిపేళ్ళు. Shaken.

నుత్తః-నున్నః-అస్తః-నిష్ఠ్యూతః-విద్ధః-క్షిప్తః-ఈరితః॥౭-త్రోయఁబడినదానిపేళ్ళు.
[దానిచేతఁ జుట్టఁబడినదానిపేళ్లు.
పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౨-కోట మొదలయిన
మూషితమ్-ముషితమ్॥ ౨-దొంగలింపఁబడినదానిపేళ్ళు. Concealed. [దానిపేళ్ళు.
ప్రవృద్ధమ్-ప్రసృతమ్॥ ౨-కొనసాగ పెరుఁగు
న్యస్తమ్-నిసృష్టమ్॥ ౨-ఉంచబడినదానిపేళ్ళు.
గుణితమ్-ఆహతమ్॥ ౨-గుణింపఁబడినసంఖ్య పేళ్ళు. Multiplied. [దులపేళ్ళు.
నిదిగ్ధః-ఉపచితః॥ ౨-కొలఁత హెచ్చినధాన్యా
గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨-దాఁచఁబడినదానిపేళ్ళు.
గుణ్ఠితమ్-రూషితమ్॥ ౨-ధూళ్యాదులచేతఁ గప్పఁబడినదానిపేళ్ళు.
ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించినదానిపేళ్ళు.
ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁ

౨౦౩ కాచిత శిక్యి తే,

ఘ్రాణ ఘ్రా తే

దిగ్ధ లి ప్తే
సముదక్తోద్ధృ తే (సమే),
వేష్టితం స్యా ద్వలయి
తం సంవీతం రుద్ధ మా
౨౦౪ వృతమ్,
రుగ్ణ భు గ్నే ఽథ
నిశిత క్ష్ణుత శాతాని
తేజి తే.

(స్యా ద్వినాశోన్ముఖం)
పక్వం
౨౦౫ హ్రీణ హ్రీతౌ తు లజ్జి తే,
వృ తే తు వృ త్త వా
వృత్తౌ
సంయోజిత ఉపాహి
తః.
పాప్యం గమ్యం స
మాసాద్యం
స్యన్నం రీణం స్రుతం
౨౦౬ స్నుతం,
సంగూఢ (స్సా ద్ధ)
త్సంకలితోఽ
వగీతః ఖ్యాతగ ర్హణః.
వివిధ(స్స్యా) ద్బహు

బడినదాని పేళ్ళు. Raised.

కాచితమ్-శిక్యితమ్॥ ౨-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడిన దాని పేళ్ళు ఇచట 'కారితశిక్షి తే' అనుపాఠమున లౌకిక వైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసుని పేళ్లు

ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨-మూర్కొనఁబడిన దాని పేళ్ళు. Smelled

దిగ్ధమ్-లి ప్తమ్॥ ౨-పూయఁబడినదాని పేళ్ళు. సముద క్తం-ఉద్ధృతం॥ ౨ చేఁదఁబడినదాని పేళ్లు.

వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్-ఆవృతమ్॥ ౫- నద్యాదులచేతఁ జుట్టఁబడిన పట్ట ణాదుల పేళ్ళు.

రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్॥ ౨-విఱువఁబడినదాని పేళ్ళు. నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్-శాతమ్-తేజితమ్॥ ౪ - వాఁడి గా జేయఁబడిన యాయుధముల పేరు. Whetted

పక్వమ్॥ ౧-వినాశోన్ముఖమ్= నశింపనాయి మయినదాని పేళ్ళు. Mature

హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥ 3-సిగ్గువడినదాని పేళ్ళు.

వృతః-వృ త్తః-వావృ త్తః॥ 3-కన్యాదుల వరింపఁబడినవరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు.

సంయోజితః-ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొకపదా ర్థముతోఁ గూర్పఁబడినదాని పేళ్లు. Annexed

పాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥ 3-పొం దఁదగినవస్తువు పేళ్ళు. Attainable

స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్॥ ౪ కా నీళ్లు మొదలయినదాని పేళ్ళు. Dropping

సంగూఢః-సంకలితః॥ ౨-కూర్పఁబడినవాని పేళ్లు. Arranged. [దగలవాని పేళ్లు

అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨-ప్రసిద్ధమైన

వివిధః-బహువిధః-నానారూపః-పృథగ్విధః

విధో నానారూపః పృథగ్విధః,	౪-పెక్కువిధములయినవస్తువు పేళ్ళు. Various. [నిపేళ్ళు.
అవరీణోధిక్కృతస్సా	అవరీణః-ధిక్కృతః॥ ౨-ధిక్కరింపఁబడినదా
దపధ్వస్తోఽవచూర్ణితః. ౯౪	అపధ్వస్తః-అవచూర్ణితః॥ ౨-పొడిగాఁగొట్టఁబడినదాని పేళ్ళు. Pounded.
(అనాయాసకృతం) ఫాణ్టం	ఫాణ్టమ్॥ ౧-అనాయాసకృతమ్=ఆయాసము లేక చేయఁబడిన కషాయాదుల పేళ్లు.
స్వనితంధ్వనితం (సమే),	స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥ ౨-మ్రోయుదాని పేళ్లు.
బద్ధే సన్దానితం మూతముద్దితం సన్దితం సితమ్.	బద్ధమ్-సన్దానితమ్-మూతమ్- ఉద్దితమ్-సన్దితమ్-సితమ్॥ ౬-కట్టఁబడినదాని పేళ్లు. Bound.
నిష్పక్వం క్వథితం	నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥ ౨ - ఎనిమిదవపాలు మిగులునట్లు కాఁచబడిన కషాయాదుల పేళ్లు.
(పాకే క్షీ రాఽజ్యహవిషాం) శృతం,	శృతమ్॥౧-క్షీరాఽజ్యహవిషామ్ = పాలునెయ్యిహవిస్సులయొక్క, పాకే=పాకము పేరు.
నిర్వాణో (మునివహ్న్యదౌ)	నిర్వాణః॥౧-మునివహ్న్యదౌ= శాంతుఁడైన మునికిని అగ్ని మొదలయినదానికిని పేరు.
నిర్వాత (స్తు గతేఽనిలే.) ౯౬	నిర్వాతః॥౧-గతే అనిలే = సంచారముడిగిన వాయువు పేరు.
పక్వం పరిణతే	పక్వమ్-పరిణతమ్॥ ౨-కాలవశమునఁబరిపాకమును బొన్దినబుద్ధి మొదలయినదాని పేళ్లు. Ripe.
గూనం హన్నే	గూనమ్-హన్నమ్॥ ౨-విడువఁబడినవిష్ఠ పేళ్లు.
మీఢం తు మూత్రితే,	మీఢమ్-మూత్రితమ్॥ ౨-విడువఁబడినమూత్రము పేళ్ళు.
పుష్టే తు పుషితం	పుష్టమ్-పుషితమ్॥ ౨ - పోషింపఁబడినపక్షిమృగాదుల పేళ్ళు. [మొదలయునదాని పేళ్లు.
సోఢే క్షాన్త ముద్వాన్త ముద్గతే.	సోఢమ్-క్షాన్తమ్॥ ౨-ఓర్వఁబడినతిట్టుకొట్టు
	ఉద్వాన్తమ్-ఉద్గతమ్॥ ౨-ఒకదానివ్రక్కలింపఁబడినదాని పేళ్ళు. Vomitted.
దాన్తస్తు దమితే	దాన్తః-దమితః॥ ౨-ఆచార్యాదులచేతశిక్షిం

పఁబడినశిష్యాదుల పేళ్లు. భారక్లేశాదులనుసహించినదాని పేళ్లని కొందఱందురు. [పేళ్లు.

౨౨౧ శాన్తశ్శమితే ప్రార్థితేఽర్దితః, జ్ఞప్తస్తుజ్ఞాపితే

శాన్తః-శమితః॥ ౨-శమింపఁబడినరాగాదుల పేళ్లు.
ప్రార్థితః-అర్దితః॥ ౨-అడుగఁబడినవస్తువు పేళ్లు.
జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨ - గురూపదేశాదులచేత నెఱింగింపఁబడినదాని పేళ్లు. "జ్ఞపితే" అనుపాఠమునందు హింసింపఁబడినదాని పేళ్ళు.

ఛన్నశ్ఛాదితే పూజితేఽఞ్చితః. పూర్ణస్తుపూరితే

ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨-కప్పఁబడినదాని పేళ్లు.
పూజితః-అఞ్చితః॥ ౨-పూజింపఁబడినదాని పేళ్లు.
పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచేతనిండింపఁబడినకలశాదుల పేళ్లు. [బడినమనుష్యాదుల పేళ్లు.

క్లిష్టః క్లిశితేఽవసితే సితః,

క్లిష్టః-క్లిశితః॥ ౨-దారిద్ర్యాదులచేతఁబీడింప
౨౨౨ అవసితః-సితః॥ ౨-ముగిసినదాని పేళ్ళు.

ప్రుష్టప్లుష్టోషితా దగ్ధే

ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః॥ ౪ కాల్పఁబడినదాని పేళ్లు. Burnt. [స్థాదుల పేళ్లు.

తష్టత్వష్టౌ తనూకృతే, వేధితచ్ఛిద్రితౌ విద్ధే

తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః॥3 చెక్కఁబడినకా
వేధితః-ఛిద్రితః-విద్ధః॥ 3-బెజ్జము వేయఁబడినరత్నాదుల పేళ్లు. [కార్యాదుల పేళ్లు.

౨౨౩ విన్నవిత్తౌ విచారితే, నిష్ప్రభే విగతారోకౌ

విన్నః-విత్తః-విచారితః॥ 3-విచారింపఁబడిన
నిష్ప్రభః-విగతః-అరోకః॥ 3-కాంతిలేనిదివాచంద్రాదుల పేళ్లు. ఇచట "నిష్ప్రభేవిగతాలోకౌ" అని పాఠముగలదు. [దుల పేళ్లు.

విలీనే విద్రుతద్రుతౌ. సిద్ధే నిర్వృత్తనిష్పన్నౌ

విలీనః-విద్రుతః - ద్రుతః॥ 3 - కరఁగినఘృతా
సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ 3-పాకాదులచేనాయత్తమయినయన్నాదుల పేళ్లు. [దాని పేళ్లు.

దారితే భిన్నభేదితౌ, ఊతం స్యూతముతం చేతి (త్రితయం తన్తు సన్తతే).

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥3 - వ్రక్కలింపఁబడిన
ఊతమ్-స్యూతమ్-ఉతమ్॥3 - తన్తుసన్తతదారముచే గుట్టఁబడిన వస్త్రాదుల పేళ్లు. Stitch

(స్యా)దర్హితే నమస్యిత నమసిత మపచాయి తార్చి తాపచితం.

అర్హితమ్-నమస్యితమ్-నమసితమ్ - అపచాయితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్ ॥౬-పూజింపఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు. Saluted.

వరివసితే వరివస్యిత ముపాసితం చోపచరితంచ.

వరివసితమ్- వరివస్యితమ్-ఉపాసితమ్-ఉపచరితమ్॥౪ - సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయుని పేళ్ళు.

సన్తాపిత స న్తప్తౌ ధూపిత ధూపాయితౌ చ దూనశ్చ,

సన్తాపితః-సన్తప్తః- ధూపితః-ధూపాయితః- దూనః॥౫-తపింపఁబడినదాని పేళ్ళు.

హృష్టో మత్త స్తృప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రముదితః ప్రీతః. ౧౦౩

హృష్టః - మత్తః-తృప్తః-ప్రహ్లన్నః-ప్రముదితః-ప్రీతః॥౬-సంతోషించినవాని పేళ్లు. Content.

ఛిన్నం ఛాతం లూనం కృత్తం దాతం దితం ఛితం వృక్ణం,

ఛిన్నం - ఛాతమ్ - లూనమ్-కృత్తమ్-దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్ - వృక్ణమ్॥౮ - కోయఁబడిన తృణాదుల పేళ్ళు. Cut.

స్రస్తం ధ్వస్తం భ్రష్టం స్కన్నం పన్నం చ్యుతం గళితం. ౧౦౪

స్రస్తమ్-ధ్వస్తమ్- భ్రష్టమ్-స్కన్నమ్-పన్నమ్-చ్యుతమ్ -గళితమ్॥ ౭ - జాఱిపడినదాని పేళ్ళు. Fallen.

లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం భావిత మాసాదితం చ భూతంచ,

లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్ - భావితమ్-ఆసాదితమ్-భూతమ్॥౬-పొందఁబడినదాని పేళ్ళు. Got.

అన్వేషితం గవేషిత మన్విష్టం మార్గితం మృగితం. ౧౦౫

అన్వేషితమ్-గవేషితమ్ - అన్విష్టమ్-మార్గితమ్-మృగితమ్॥ ౫- వెదుకఁబడినదాని పేళ్ళు. Sought.

ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్న ముత్తం చ.

ఆర్ద్రమ్- సార్ద్రమ్-క్లిన్నమ్-తిమితమ్- స్తిమితమ్-సమున్నమ్-ఉత్తమ్॥౭-తడివస్తువు పేళ్ళు. Wet.

త్రాతం త్రాణం రక్షిత మవితం గోపాయితం గుప్తం. ౧౦౬

త్రాతమ్-త్రాణమ్-రక్షితమ్-అవితమ్ - గోపాయితమ్-గుప్తమ్॥ ౬-రక్షింపఁబడినదాని పేళ్ళు. Preserved.

అవగణిత మవమ తా
వజ్ఞాతే అవమానితం చ
పరిభూతే,

అవగణితమ్-అవమతమ్ - అవజ్ఞాతమ్ - అవమానితమ్-పరిభూతమ్॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడినదానిపేళ్ళు. Desrised

త్యక్తం హీనం విధు
తం సముజ్ఝితం ధూత
ముత్సృష్టం. ౧౦౭

త్యక్తమ్ - హీనమ్-విధుతమ్- సముజ్ఝితమ్-ధూతమ్-ఉత్సృష్టమ్॥౬-విడువఁబడినదానిపేళ్లు. Abandoned

ఉక్తం భాషిత ముది
తం జల్పిత మాఖ్యాత
మభిహితం లపితం,

ఉక్తమ్-భాషితమ్ - ఉదితమ్ - జల్పితమ్-ఆఖ్యాతమ్-అభిహితమ్-లపితమ్॥ ౭-పలుకఁబడినదానిపేళ్ళు. Spoken

బుద్ధం బుధితం మని
తం విదితం ప్రతిపన్న
మవసి తావగతే. ౧౦౮

బుద్ధమ్-బుధితమ్-మనితమ్-విదితమ్ - ప్రతిపన్నమ్-అవసితమ్-అవగతమ్॥ ౮-ఎఱుఁగఁబడినదానిపేళ్లు. Known

ఊరీకృత మురరీకృత
మఙ్గీకృత మాశ్రుతం
ప్రతిజ్ఞాతం, సంగీర్ణ
విదిత సంశ్రుత సమా
హిత ముపశ్రు తోప
గతం.

ఊరీకృతమ్ [ప] ఉరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్-అంగీకృతమ్-ఆశ్రుతమ్- ప్రతిజ్ఞాతమ్-సంగీర్ణమ్-విదితమ్-సంశ్రుతమ్-సమాహితమ్-ఉపశ్రుతమ్-ఉపగతమ్॥౧౧-అంగీకరింపఁబడినదానిపేళ్ళు. Consented

ఈడిత శస్త పణా
యిత పనాయిత ప్రణు
త పణిత పనితాని, అ
వగీర్ణ వర్ణి తాభిష్టు తే
ళితాని స్తుతార్థాని.

ఈడితమ్ - శస్తమ్-పణాయితమ్ - పనాయితమ్-ప్రణుతమ్-పణితమ్- పనితమ్-అవగీర్ణమ్-వర్ణితమ్-అభిష్టుతమ్-ఈళితమ్-స్తుతమ్॥ ౧౨-పొగడఁబడిన దేవతాదులపేళ్ళు. Praised

భక్షిత చర్విత లిప్త
ప్రత్యవసిత గళిత ఖా
దిత ప్సాతం, అభ్యవ
హృతాన్న జగ్ధ గ్రస్తగ్ల
స్తాశితం భుక్తే. ౧౧౧

భక్షితమ్-చర్వితమ్-లిప్తమ్[పా]లీఢమ్-ప్రత్యవసితమ్-గళితమ్ (పా) గిళితమ్ - ఖాదితమ్-ప్సాతమ్-అభ్యవహృతమ్-అన్నమ్ - జగ్ధమ్-గ్రస్తమ్-గ్లస్తమ్-అశితమ్- భుక్తమ్॥౧౪-భుజింపఁబడిన యన్నాదులపేళ్లు. Eaten

క్షేపిష్ఠ ... క్షేపిష్ఠ = మిక్కిలి వేగముగలది,

వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః, క్షిప్ర, క్షుద్ర, ప్రాభీప్సిత పృథుపీవర (బహుల ప్రకర్షార్థాః). ౧౧౨

మిక్కిలి క్షుద్రమయినది, ప్రేష్ఠః = మిక్కిలి ప్రియమయినది, వరిష్ఠః=మిక్కిలివిరివియైనది, స్థవిష్ఠః = మిక్కిలి బలిసినది, బంహిష్ఠః = మిక్కిలి తఱచైనది. ఇవి క్షిప్రాదు లాటింటియతిశయముల పేళ్ళు.

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః, (బాఢ వ్యాయత బహు గురు వామన బృన్దారకాతిశయే.) ౧౧౩

సాధిష్ఠః=మిక్కిలి పదిలమయినది, ద్రాఘిష్ఠః = మిక్కిలినిడుపయినది, స్ఫేష్ఠః = మిక్కిలి యనేకమయినది, గరిష్ఠః = మిక్కిలిభారమయినది, హ్రసిష్ఠః=మిక్కిలికుఱుచైనది, బృన్దిష్ఠః = మిక్కిలి మనోహరమయినది, ఇవి బాఢాదు లాఱింటి యతిశయముల పేళ్ళు.

ఇతి విశేష్యనిఘ్నవర్గః. విశేషణములైన పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త మునుపుచెప్పినరూపభేదాదులచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థములచేతను నీ సంకీర్ణవర్గమందు లింగము నెఱుఁగవలె నని చెప్పుచున్నాఁడు :—

మూ. ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిఙ్గమున్నయేత్,

టీక. సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణవర్గమందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్లనఁగా:— "అపరస్పరాఃపురుషాః - అపరస్పరాః స్త్రియః- అపరస్పరాణి కులాని" ప్రత్యయార్థముచేత నెట్లనిన:— 'శాన్తిః - దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్, అను సూత్రముచేత స్త్రీలింగబోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుఁగవలయు. రూపభేద సాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుఁగవలయు.

కర్మక్రియా (తత్సాతత్యే గమ్యా) రపరస్పరాః.

కర్మ॥న్-న॥(ప)పు॥-క్రియా॥సీ॥౨-చేయుట పేళ్లు. అపరస్పరః ॥త్రి॥ ౧- తత్సాతత్యేగమ్యే=ఎడతెగనిగమనాదిక్రియగల సార్థాదుల పేరు.

(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణ పరాయణే,

పారాయణమ్॥న॥ పరాయణమ్ (పా)తురాయణమ్॥త్రి॥౨- సాకల్యాసఙ్గవచనే = వరుసగా

యదృచ్ఛా స్వైరి తా
(హేతుశూన్యా త్వా
స్యా) విలక్షణం. ౧౧౫.
శమథ స్తు శమ శ్శాన్తి
ర్దాన్తి స్తు దమథో
దమః,
అపదానం (కర్మ వృ
త్తం)
(కామ్యదానం) ప్ర
వారణమ్. ౧౧౬.

(వశక్రియా) సంవన
నం

మూలకర్మ తు కా
ర్మణమ్.

విధూననం విధువనం
తర్పణం ప్రీణ నావనే.
౧౧౭
పర్యాప్తి (స్స్యా) త్ప
రిత్రాణం హస్తధారణ
(మిత్యపి),
సేవనం సీవనం స్యూతి
ర్విదరః స్ఫుటనం భిదా.
౧౧౮.
ఆక్రోశన మభీషఙ్గ
స్సంవేదో వేదనా (న

అంతయు ననునర్థమునకును ఒకవస్తువునం
నాసక్తిగలవానికిని పేళ్లు. [చుటపేళ్లు
యదృచ్ఛా-స్వైరితా॥సీ॥-౨-విచ్చలవిడిగ
విలక్షణమ్॥న॥౧హేతుశూన్యా=నిష్కారణ
న,ఆస్యా=ఉనికి పేరు. [దులులేకయుండుటపేళ్లు
శమథః-శమః॥పు॥-శాన్తిః॥సీ॥3-కామక్రో
దాన్తిః ॥సీ॥ -దమథః-దమః ॥పు॥ 3-బ్రహ్మ
చర్యాదిక్లేశమును సహించుటపేళ్లు.
అపదానమ్॥న॥ ౧-వృత్తమ్=పూర్వమున
న, కర్మ=పరిశుద్ధవ్యాపారము పేరు.
ప్రవారణమ్ (పా) ప్రధారణమ్॥న॥౧-కామ్య
దానమ్=కోరినవస్తువును తానొక్క ఫలము
క్షించియిచ్చుటపేరు.
సంవననమ్(పా)సంవదనమ్ ॥న॥౧-వశక్రియా
మణిమంత్రౌషధాదులచేత వశముగా
కొనుటపేరు.
మూలకర్మ॥న్॥-కార్మణం ॥న॥ ౨-మూలి
చేత నయిన స్తంభనవశీకరణాదులపేళ్లు.

విధూననం-విధువనం॥న॥౨-విదిలించుటపేళ్లు
తర్పణం-ప్రీణనం-అవనం ॥న॥ 3-తృప్తి
Satisfacti
దించుటపేళ్లు.
పర్యాప్తిః॥సీ॥-పరిత్రాణం-హస్తధారణం
హస్తవారణం ॥న॥ 3 - చంపెదనని వచ్చిన
నడ్డగించుటపేళ్లు. [మొదలైనవికుట్టుటపేళ్లు
సేవనమ్-సీవనం ॥న॥ - స్యూతిః॥సీ॥3-
విదరః॥పు॥-స్ఫుటనం॥న॥-భిదా॥సీ॥ 3-
లొటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు. Tear
ఆక్రోశనం॥న॥-అభీషఙ్గః॥పు॥ ౨-తిట్టుట
సంవేదః॥పు॥-వేదనా॥స్త్రీ॥-౨-సుఖదుః

నా),
సమ్మార్జన మభివ్యాప్తి
ర్యాచ్ఞా భిక్షార్థనా
ఒర్దనా. ౧౯౯
వర్ధనం ఛేదనేఽ
(థ ద్వే) ఆనన్దన భాస
జనే, ఆపృచ్ఛన

మ థామ్నాయ స్స
మ్ప్రదాయః

క్షయే క్షియా. ౧౨౦
గ్రహో గ్రాహో
వశః కాన్తౌ
రక్ష స్త్రాణే
రణః క్వణే,
వ్యధో వేధే
పచా పాకే
హవో హూతౌ
వరో వృతౌ. ౧౨౧
ఓషః ప్లోషే

నయో నాయే
జ్యాని ర్జీర్ణా
భ్రమో భ్రమా,
స్ఫాతి ర్వృద్ధౌ
ప్రథా ఖ్యాతౌ
స్పృష్టిః పృక్తౌ
స్నవ స్స్రవే. ౧౨౨
విధా సమృద్ధౌ

నుభవము పేళ్ళు. [వ్యాపించుటపేళ్ళు.
సమ్మార్జనమ్॥న॥ అభివ్యాప్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-అంతట
యాచ్ఞా-భిక్షా-అర్థనా - అర్దనా॥స్త్రీ॥౪-అడుగుటపేళ్ళు. Begging.
వర్ధనమ్-ఛేదనమ్॥న॥౧-నఱుకుటపేళ్ళు.
ఆనన్దనమ్[పా]ఆమన్త్రణమ్-సభాజనమ్-ఆపృచ్ఛనమ్॥న॥3-బాంధవాదుల నాలింగనస్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుటపేళ్ళు.
ఆమ్నాయః- సమ్ప్రదాయః ॥పు॥ ౨-శిష్యపరంపరాగత మయినయుపదేశముపేళ్ళు.

క్షయః॥పు॥-క్షియా॥స్త్రీ॥ ౨-చెడుటపేళ్ళు.
గ్రహః-గ్రాహః॥పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుటపేళ్లు.
వశః॥పు॥-కాన్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ఇచ్ఛయించుటపేళ్లు.
రక్షః॥పు॥-త్రాణః॥ ౨-రక్షించుటపేళ్ళు.
రణః-క్వణః॥పు॥ ౨-మ్రోయుటపేళ్ళు.
వ్యధః- వేధః॥పు॥ ౨-బెజ్జము వేయుట పేళ్ళు.
పచా॥స్త్రీ॥-పాకః॥పు॥ ౨-వండుటపేళ్లు.
హవః॥పు॥-హూతిః॥స్త్రీ॥ ౨-పిలుచుటపేళ్లు.
వరః॥పు॥-వృతిః॥స్త్రీ॥ ౨-వరించుటపేళ్లు.
ఓషః-ప్లోషః (పా) ప్రోషః॥పు॥ ౨-కాల్చుటకును కాలుటకును పేళ్లు. Burning. [తియు.
నయః-నాయః॥పు॥ ౨ పొందించుటపేళ్లు, నీ
జ్యానిః-జీర్ణిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముదిమిపేళ్లు. [గుటపేళ్లు.
భ్రమః॥పు॥-భ్రమిః [వ] భ్రమిా॥స్త్రీ॥ ౨ తిరు
స్ఫాతిః-వృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨- పెరుగుటపేళ్లు.
ప్రథా-ఖ్యాతిః॥స్త్రీ॥ ౨-ప్రసిద్ధిపేళ్లు. [పేళ్లు.
స్పృష్టిః(పా) పృష్టిః పృక్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముట్టుట
స్నవః-స్రవః॥పు॥ ౨-కురియుటపేళ్ళు.
విధా(పా)వధా-సమృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨-సమృద్ధిపేళ్లు.

స్ఫురణం స్ఫురణే
2221 ప్రమితౌ ప్రమా,
ప్రసూతిః ప్రసవే
శ్చ్యోతే ప్రాఘారః
క్లమథః క్లమే. 103
ఉత్కర్షోఽతిశయే
సన్ధిః శ్లేషే
2222 విషయ ఆశ్రయే,

క్షిపాయాం క్షేపణం
గీర్ణి ర్గిరా
గురణ ముద్యమే.
104
ఉన్నాయ ఉన్నయే
శ్రాయ శ్శ్రయణే
2223 జయనే జయః,

నిగాదో నిగదే
మాదో మద
ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే.
105
విమర్దనం పరిమళే

2224 అభ్యుపపత్తిరనుగ్రహః,
నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధ
స్స్యాత్)

దభియోగ స్త్వభిగ్ర

స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥ ౨-అదరుటపేళ్లు.
ప్రమితిః-ప్రమా॥స్త్రీ॥ ౨-నిజముగానెఱుఁగుటకు.
ప్రసూతిః॥స్త్రీ॥ ప్రసవః॥పు॥ ౨-బిడ్డనుగనుటపేళ్లు.
శ్చ్యోతః-ప్రాఘారః॥పు॥ ౨-కాఱుటపేళ్లు.
క్లమథః-క్లమః॥పు॥ ౨-బడలుటపేళ్లు.
ఉత్కర్షః-అతిశయః॥పు॥ ౨ దొడ్డతనముపేళ్లు.
సన్ధిః-శ్లేషః॥పు॥ ౨-కదియుటపేళ్లు.
విషయః (పా) విశయః-ఆశ్రయః (పా) ఆ... యః॥పు॥ ౨-నిత్యముగానుండు తావుపేళ్లు.
క్షిపా-క్షేపణమ్॥న॥ ౨-ప్రేరేపించుటపేళ్లు.
గీర్ణిః-గిరిః॥స్త్రీ॥ ౨-మ్రింగుటపేళ్లు.
గురణమ్ (పా) గూరణమ్॥న॥-ఉద్యమః॥పు॥ ౨-ఉద్యోగముపేళ్లు. Effort
ఉన్నాయః-ఉన్నయః ॥పు॥ ౨-మీఁదికెత్తుటకుఁగానీ యూహించుటకుఁగానీపేళ్లు.
శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణః॥౨-ఆశ్రయించుటపేళ్లు.
జయనమ్॥న॥ జయః॥పు॥ ౨-గెలుచుటపేళ్లు.

నిగాదః-నిగదః॥పు॥ ౨-స్పష్టముగాఁబలుకుట...
మాదః-మదః॥పు॥ ౨-గర్వముపేళ్లు. [పేళ్లు
ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥ ౨-ఊర్ధ్వభాగము కదలించుటపేళ్లు: చమత్కారమని కొందఱు.
విమర్దనమ్॥న॥-పరిమళః॥పు॥ ౨ - కుంకుమాదుల మెదుపుటపేళ్లు. [ద్వయనుగ్రహము పేళ్లు
అభ్యుపపత్తిః॥స్త్రీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥ ౨-దా...
నిగ్రహః॥పు॥ ౧-తద్విరుద్ధః = అయనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయినయుపకారము పేరు. "నిగ్రహస్తు నిరోధస్స్యాత్" అనుపాఠమున ౨-నిగ్రహించుటపేళ్లు. Restraint
అభియోగః-అభిగ్రహః॥పు॥ ౨-యుద్ధ...

హః. ౧౨౬

యం బెదురుగా నుద్యోగించుటపేళ్ళు.

ముష్టిబన్ధ స్తు సంగ్రాహో

ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః ॥పు॥ 3-గట్టిగా పిడికిలించుటపేళ్లు, పిడికిలిపేళ్లనికొందఱు.

డిమ్బే డమర విప్లవౌ,

డిమ్బః-డమరః - విప్లవః॥పు॥ 3-దొల్లమొదలయిన దేశోపద్రవముపేళ్ళు. Assault.

బన్ధనం ప్రసితి శ్చార

బన్ధనమ్॥న॥ ప్రసితిః॥స్త్రీ॥-చారః [పా] స్చారః ॥పు॥3-కట్టుసాధనములకు పేళ్ళు.

స్పర్శః స్ప్రష్టోపతప్తరి. ౧౨౭

స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ఋ॥-ఉపతప్తా॥ఋ - పు॥3 - తపింపఁజేయురోగాదులపేళ్ళు.

నికారో విప్రకార (స్స్యా)

నికారః-విప్రకారః॥పు॥ ౨-చెడుపనిఁజేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుటపేళ్లు. అపకారమాత్రముపేళ్లనికొందఱు[స్సు ప్రకటించుచేష్టపేళ్ళు.

దాకార స్త్విఙ్గ ఇఙ్గితమ్,

ఆకారః-ఇఙ్గః॥పు॥ ఇఙ్గితమ్॥న॥ 3-అభిప్రాయము

పరిణామో (వికారే)

పరిణామః॥పు॥౧-వికారే=పాలు పెరుఁగౌటవలె వేఱురూపమును బొందువికారవిశేషము పేరు.

(ద్వేసమే) వికృతి విక్రియే. ౧౨౮

వికృతిః-విక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-పరిణామరూపముగాని వేఱుగాని వికారమునకుపేళ్ళు.

అపహార స్త్వపచయ

అపహారః॥-అపచయః॥పు॥ ౨ హానిపేళ్ళు.

స్సమాహార స్సముచ్చయః,

సమాహారః-సముచ్చయః ॥పు॥ ౨- చెదిరినవస్తువులను ప్రోగుసేయుటపేళ్ళు. Gathering.

ప్రత్యాహార ఉపాదానం

ప్రత్యాహారః॥పు॥-ఉపాదానమ్॥న॥ ౨-విషయమువలన నింద్రియమును మరలించుటపేళ్ళు.

విహార స్తు పరిక్రమః. ౧౨౯

విహారః-పరిక్రమః॥పు॥ ౨-ఉద్యానాదులయందుఁ గ్రీడార్థమై తిరుగుటపేళ్ళు.

అభిహారో ఽభిగ్రహణం

అభిహారః॥పు॥-అభిగ్రహణమ్ ॥న॥ ౨-ఎదురుగా దొంగిలించుటపేళ్ళు.

నిర్హారో ఽభ్యవకర్షణమ్,

నిర్హారః॥పు॥-అభ్యవకర్షణమ్ ॥న॥ ౨-నాటిన ముల్లు మొదలయినవి తీయుటపేళ్ళు.

అనుహారో ఽనుకార

అనుహారః-అనుకారః॥పు॥ ౨-అనుసరించుటపేళ్ళు.

(స్నా ౣదర్థస్యాపగమే) వ్యయః. ౧౩౦

వ్యయః॥పు॥ ౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క అపగమే=వ్యయము పేరు.

ప్రవాహ స్తు ప్రవృత్తి (స్స్యాత్)

ప్రవాహః ॥పు॥-ప్రవృత్తిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎడతెగక వచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్ళు,

ప్రవహో (గమనం బహిః),

ప్రవహః॥పు॥౧-బహిః గమనమ్=గృహాదులనుండి వెలుపలికి నడుచుట పేరు.

వియామో వియమో యామో యమ స్సంయామ సంయమౌ. ౧౩౧

వియామః-వియమః ॥పు॥ ౨-పరపీడాదులను చాలించుట పేళ్ళు. యామః-యమః॥పు॥ ౨-చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్లు. సంయామః-సంయమః॥పు॥_౨-అన్నియు లెస్సగాచాలించుట పేళ్ళు. ఈ౬-సుపర్యాయము లనికొందఱు.

(హింసాకర్మా) భిచార (స్స్యాత్)

అభిచారః॥పు॥౧-హింసాకర్మ = చంపుటకు జేసినహోమాదిక్రియ పేరు.

జాగర్యా జాగరా (ద్వయోః),

జాగర్యా ॥స్త్రీ॥జాగరా॥పు॥ ౨ - మేలుకొనియుండుట పేళ్ళు. Waking

విఘ్నో ఽన్తరాయః ప్రత్యూహ

విఘ్నః-అన్తరాయః-ప్రత్యూహః ॥పు॥ ౩ విఘ్నము పేళ్ళు. Obstacle

(స్స్యా) దుపఘ్నో (ఽన్తికాశ్రయే). ౧౩౨

ఉపఘ్నః॥పు॥౧-అన్తికాశ్రయే=సమీపమునందుండు నాధారమునకు పేరు.

నిర్వేశ ఉపభోగ(స్స్యాత్) పరిసర్పః పరిక్రియా,

నిర్వేశః-ఉపభోగః॥పు॥ ౨-భోగించుట పేళ్ళు. పరిసర్పః॥పు॥పరిక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-చుట్టివచ్చుట పేళ్ళు.

విధురం తు ప్రవిశ్లేషో

విధురమ్॥న॥- ప్రవిశ్లేషః॥పు॥ ౨-ఎడఁబాయుట పేళ్ళు. విధురమ్॥త్రి॥ఎడఁబాసినవానికిని పేరు.

ఽభిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః. ౧౩౩

అభిప్రాయః-ఛన్దః[పు]ఛన్దః॥న॥-ఆశయః॥పు॥ ౩-అభిప్రాయము పేళ్ళు. [చెపలించుట పేళ్ళు

సంక్షేపణం సమసనం పర్యవస్థా విరోధనమ్,

సంక్షేపణమ్-సమసనమ్॥న॥ ౨-గొప్పనుకురచ పర్యవస్థా॥స్త్రీ॥విరోధనమ్ ॥న॥ ౨ - విరోధించుట పేళ్ళు. [గుట పేళ్ళు

పరిసర్యా పరీసార

పరిసర్యా ॥స్త్రీ॥ పరీసారః॥పు॥ ౨-అంతటఁదిరు

(స్యాస్య) దాస్యా త్వా సనా స్థితిః. ౧౩౪

అస్యా-ఆసనా-స్థితిః ॥స్త్రీ॥ 3-ఉనికిపేళ్ళు. Abode.

విస్తారో విగ్రహో వ్యాస

విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః ॥పు॥3-విరివిపేళ్లు. [తు=ఆపిరివిపేరు.

(స్తుతుశబ్దస్య) విస్తరః,

విస్తరః॥పు॥౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధమైన, స

సంవాహనం మర్దనం (స్యా)

సంవాహనమ్ -మర్దనమ్॥౨-ఒడలు పిసుకుటపేళ్ళు.

ద్వినాశ (స్యాస్య) దదర్శనమ్. ౧౩౫

వినాశః॥పు॥-అదర్శనమ్ ॥న॥ ౨ - అగపడకుండుటపేళ్ళు. Disappearance.

సంస్తవ (స్యాస్య) త్పరిచయః

సంస్తవః-పరిచయః ॥పు॥ ౨-చిరకాలమొకవస్తువుతో గూడియుండుట పేళ్ళు.

ప్రసరస్తు విసర్పణమ్,

ప్రసరః॥పు॥-విసర్పణమ్ ॥న॥౨-తైలబిందాదులు జలాదులయందు నెరయుటపేళ్ళు.

నీవాక స్తు ప్రయామ (స్యాస్య)

నీవాకః - ప్రయామః॥పు॥౨-వ్యవహారాదులయందుఁ గలిగినదిపలుకుటపేళ్లు. మిగులవెలగలధాన్యాదులయందలి యాదరాతిశయమని కొందఱు.

త్సన్నిధి స్సన్నికర్షణమ్ ౧౩౬

సన్నిధిః॥పు॥-సన్నికర్షణమ్॥న॥౨-సమీపమౌటపేళ్లు. Proximity. [దగ్గైనవికోయుటపేళ్లు.

లవో౽భిలాషో లవనే

లవః-అభిలావః॥పు॥-లవనమ్॥న॥3-పైర్లుమొ

నిష్పావః పవనే పవః,

నిష్పావః॥పు॥ - పవనమ్॥న॥పవః॥పు॥ 3 -ధాన్యాదులను తూర్పెత్తుటపేళ్ళు.

ప్రస్తావ (స్యాస్య)దవసర

ప్రస్తావః-అవసరః॥పు॥-౨-అవసరముపేళ్ళు.

త్త్రసర సూత్రవేష్టనమ్. ౧౩౭

త్రసరః(పా)తసరః॥పు॥-సూత్రవేష్టనమ్ ॥న॥ ౨-సాలెవాఁడు నూలుచుట్టుపంటెపెండెపేళ్ళు.

ప్రజన (స్యాస్య) దుపసర్గః

ప్రజనః-ఉపసరః॥పు॥ ౨-ఆఁబోతుపసులనుచూలుచేయం బ్రవర్తించుటపేళ్లు, చూలగుకాలమనియు

ప్రసర ప్రణయాః (స

ప్రసరః (పా) ప్రశ్రయః-ప్రణయః ॥పు॥ ౨-ప్రీతిచేతఁబ్రార్థించుటపేళ్ళు, వినయమనికొందఱు.

(ధీశక్తి) ర్నిష్క్రమో౽	నిష్క్రమః॥పు॥౧-ధీశక్తిః = శుశ్రూషాశ్ర ణములు మొదలయినబుద్ధిసామర్థ్యముపేరు.
(స్త్రీతు) సంక్రమో దుర్గసఞ్చరః. ౧౩౭	సంక్రమః॥పు॥- దుర్గసఞ్చరః॥పు॥ ౨-పోరా జలప్రవాహాదులయందుఁ బోవుటకుఁ గట్టు కట్ట మొదలయినవాని పేళ్ళు.
౨౩౦౧ ప్రత్యుత్క్రమః (ప్ర యోగార్థః)	ప్రత్యుత్క్రమః॥పు॥౧- ప్రయోగార్థః = యు ద్ధమునకుభటులు వెడలుట పేరు, ఏదైనను కార్య మును తా నాచరించుటచేత పరులముం ప్రకాశింపఁజేయుటపేరని కొందఱు.
ప్రక్రమ (స్స్యా) దు పక్రమః,	ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥పు॥ ౨-క్రియకుమొద దొరఁకొనుటపేళ్ళు, వంటకు పోయియలుకు
స్యాదభ్యాదాన ము ద్ఘాత ఆరమ్భ	అభ్యాదానమ్॥న॥ఉద్ఘాతః - ఆరమ్భః॥పు॥ క్రియకు దొరఁకొనుటపేళ్ళు.వంటకు కుండ కడిగి బియ్యముపోయుట.
స్సమ్భ్రమ స్త్వరా.	సమ్భ్రమః॥పు॥ - త్వరా॥స్త్రీ॥ ౨ - వేగిరపడు
ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భ౽	ప్రతిబన్ధః- ప్రతిష్టమ్భః॥పు॥ ౨ - కార్యఘా ము పేళ్ళు. Impedime
౨౩౦౩ వనాయ స్తు నియాతనమ్,	అవనాయః ॥పు॥-నియాతనమ్ (పా) ని నమ్॥న॥ ౨-దిగువద్రొబ్బుట పేళ్ళు.
ఉపలమ్భ స్త్వనుభవ	ఉపలమ్భః-అనుభవః ॥పు॥ ౨ అనుభవించు
స్సమాలమ్భో విలే పనమ్. ౧౪౦	సమాలమ్భః॥పు॥-విలేపనమ్ ॥న॥ ౨-పూయు ట పేళ్ళు.
విప్రలమ్భో విప్ర యోగో	విప్రలమ్భః-విప్రయోగః॥పు॥ ౨-ఎడఁబా స్త్రీపురుషుల శృంగారము పేళ్ళు.
౨౩౦౫ విలమ్భ స్త్వతిసర్జనమ్,	విలమ్భః॥పు॥-అతిసర్జనమ్॥న॥ ౨-ఇచ్చుట
విశ్రావస్తు ప్రవిఖ్యాతి	విశ్రావః ॥పు॥- ప్రవిఖ్యాతిః ॥స్త్రీ॥ ౨- మిక్కి ప్రసిద్ధి పేళ్ళు. Fam
రవేక్షా ప్రతిజాగరః,	అవేక్షా॥స్త్రీ॥- ప్రతిజాగరః॥పు॥ ౨-ఎచ్చరిక
నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే	నిపాఠః-నిపఠః- పాఠః॥పు॥ 3- చదువుట

తేమ స్తేమౌ సమున్దనే,

తేమః - స్తేమః॥పు॥-సమున్దనమ్॥న॥ 3-తడియుట పేళ్ళు. 93

ఆదీన వాస్రవౌ క్లేశే

ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥పు॥2-రాగద్వేషాది [రూపమయిన క్లేశము పేళ్లు.

మేళకే సఙ్గ సఙ్గమౌ

మేళకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥3-కూడుట పేళ్ళు.

అన్వేషణం విచయనం మార్గణం మృగణా మృగః,

అన్వేషణమ్-విచయనమ్-మార్గణమ్ ॥న॥-మృగణా॥స్త్రీ॥-మృగః॥పు॥౫-వెదుకుట పేళ్ళు. Searching. 93

పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ స్సంశ్లేష ఉపగూహనమ్

పరిరమ్భః-పరిష్వఙ్గః॥సంశ్లేషః॥ పు॥-ఉపగూహనమ్ ॥న॥ ౪-కౌఁగిలించుట పేళ్ళు. Embrace.

నిర్వర్ణనం తు నిధ్యానం దర్శనాలోకనేక్షణమ్.

నిర్వర్ణనమ్ - నిధ్యానమ్ - దర్శనమ్- ఆలోకనమ్- ఈక్షణమ్॥న॥౫-చూచుట పేళ్ళు. Sight. 93

ప్రత్యాఖ్యానం నిరసనం ప్రత్యాదేశో నిరాకృతిః

ప్రత్యాఖ్యానమ్-నిరసనమ్॥న॥ - ప్రత్యాదేశః ॥పు॥ -నిరాకృతిః॥స్త్రీ॥౪-తిరస్కరించుట పేళ్ళు.

ఉపశాయో విశాయశ్చ (పర్యాయశయనార్థకౌ).

ఉపశాయః-విశాయః॥పు॥ ౨-పర్యాయశయనార్థకౌ=ప్రహరి దిరుగువాండ్రు మొదలయిన వారు వరుసపెట్టుకొని నిద్రపోవుట పేళ్ళు. 93

అర్తనం చ ఋతీయా చ హృణీయా (చ ఘృణార్థకాః). ౧౮౫

అర్తనమ్॥ న॥-ఋతీయా - హృణీయా॥ స్త్రీ॥ 3-రోయుట పేళ్లు. Censure.

(స్యా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయశ్చ విపర్యయే.

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విపర్యయః ॥పు॥ ౪-తడఁబడుట పేళ్ళు. Opposition.

పర్యయో౽తిక్రమ(స్త)స్మి)న్నతిపాత ఉపాత్యయః.

పర్యయః-అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥పు॥౪-క్రమముదప్పిపోవుట పేళ్లు.

౧౮౬

(ప్రే)షణం యత్సమాహూయ తత్ర స్యా త్ప్రతిశాసనమ్.

ప్రతిశాసనమ్॥౧ - సమాహూయ=భృత్యులను బిలిచి, ప్రేషణం యత్ = పనులకుఁబంపుట యేదిగలదో, తత్ర=దాని పేరు. 3

(స) సంస్తావః (క్ర

సంస్తావః॥ పు॥ ౧-క్రతుషు=యజ్ఞములయం

తుషు యా స్తుతిభూమి
ర్ద్విజన్మనామ్). ౧౪౭

(నిధాయ తక్ష్యతే
యత్ర కాష్ఠే కాష్ఠం స)
౨౩౧౮ ఉద్ఘనః,

స్తమ్బఘ్న స్తు స్తమ్బ
ఘనః (స్తమ్బో యే
న నిహన్యతే). ౧౪౮
ఆవిధో (విధ్యతే యే
న తత్ర)

౨౩౨౧ (విష్వక్సమే) నిఘః,

ఉత్కార శ్చ నికార
(శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేప
ణార్థకౌ). ౧౪౯
నిగా రోద్గార విక్షా
వోద్గ్రాహా (స్తుగరణా
౨౩౨౩ దిషు),

ఆర త్యవరతి విరత
య ఉపరామే

(వా స్త్రియాం తునిష్ఠే
వః, నిష్ఠ్యూతి ర్నిష్ఠీవన
౨౩౨౭ నిష్ఠేవన (మిత్యభిన్నాని)
జవనే జూతి
స్సాతి స్త్వవసానే(స్యా)

దు, ద్విజన్మనామ్=ఉద్గాత మొదలయిన బ్రాహ్
ణులయొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రము చేయు
భూమి పేరు ఆస్తోత్రము పేరని కొందఱు.

ఉద్ఘనః॥పు॥౧-యత్ర కాష్ఠే=ఏకొయ్యమీ
ద, కాష్ఠమ్=మఱియొకకొయ్య, నిధాయ=
పెట్టి, తక్ష్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆదా
మాని పేరు. ఆలాటిమానినుట.

స్తమ్బఘ్నః- స్తమ్బఘనః॥పు॥౨-యేన=దే
చేత, స్తమ్బః=కసవుగంటలు, నిహన్యతే=పె
గింపఁబడునో, సః=ఆగుద్దలి పేళ్లు.

ఆవిధః॥పు॥౧ యేన= దేని చేత, విధ్యతే=రం
దులు బెజ్జము వేయఁబడు చున్నవో, తత్ర=ఆబె
ము వేయు వజ్రము పొగరు మొదలైన దాని పే

నిఘః॥ పు॥౧ - విష్వక్సమే=వెడల్పు
సరియయిన వేదికాదుల పేరు· Roun

ఉత్కారః-నికారః॥పు॥౨ - ధాన్యోత్క్షే
ర్థకౌ = ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్ప చేయుట
గానీ తూర్పెత్తుటకుఁగానీ పేళ్లు.

నిగారః-ఉద్గారః-వితువః ఉద్గ్రాహః॥పు
గరణాదిషు=వమనగా మ్రింగుటకును క్రక్కు
కును క్రాయుటకును ఎగర వేసిపట్టుటకును పే
ఉద్గారశబ్దము త్రేఁపునకుం బేరని కొంద

ఆరతిః- అవరతిః విరతిః ॥స్త్రీ॥ ఉపరామః
ఉపరమః॥పు॥౪-చాలించుట పేళ్లు. Ceasi

నిష్ఠేవః॥పు॥-నిష్ఠ్యూతిః ॥స్త్రీ॥నిష్ఠీవనమ్
వనమ్॥న॥౪-ఉమియుట పేళ్లు. Spitt

జవనః-జూతిః॥స్త్రీ॥౨-వేగమునఁబోవుట పే
సాతిః॥స్త్రీ॥ అవసానమ్॥న॥౨-క్రియాంతము

(దథ) జ్వరే జూర్తిః.
ఉదజ (స్తుపశుప్రేరణ)
మకరణి (రిత్యాదయ
శ్శాపే,)
(గోత్రాన్తేభ్య స్తస్య
బృన్దమి) త్యౌపగవకాది
కమ్. ౧౫౨

జ్వరః॥పు॥-జూర్తిః॥సీ॥-౨-జ్వరము పేళ్ళు.
ఉదజః॥పు॥౧పశుప్రేరణమ్=పసులం దోలుట పేళ్లు
అకరణిః-అజననిః॥సీ॥-అవగ్రాహః॥ పు॥ - ఇవి మొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును. ౧౩

గోత్రాన్తేభ్యః = అపత్యప్రత్యయాంతములైన గౌపగవ గార్గ్య దాక్ష్యాదిశబ్దముల మీఁదను, తస్యబృన్దమితి=వానిసమూహ మనునర్థమునందు, ఔపగవకాదికమ్ - ఔపగవకమ్-గార్గకమ్-దాక్షకమ్-అనునవి మొదలయిన శబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. అవి॥న॥

ఆపూపికం శాష్కులి
క (మేవ మాద్య మచే
తసామ్),

అచేతసామ్=ప్రాణివ్యతిరిక్తము లయిన యపూపములు శష్కులులు మొదలయినవాని సమూహములయందువరుసగా "ఆపూపికమ్-శాష్కులికమ్"ఇవి మొదలయినవివర్తించును. అవి॥న॥

మాణవానాం (తు)
మాణవ్యం

మాణవ్యమ్॥న॥ ౧-మాణవానామ్ = పిన్నవాండ్ర సమూహము పేరు.

(సహాయానాం) సహా
యతా. ౧౫౩

సహాయతా ॥సీ॥౧-సహాయానామ్ = తోడు వచ్చినవారిసమూహము పేరు. [పేరు.

హాల్యా (హాలానాం)
బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే
(తు ద్విజన్మనామ్),
(ద్వేపర్శుకానాం పృ
ష్ఠానాం) పార్శ్వం పృ
ష్ఠ్య (మనుక్రమాత్).
౧౫౪

హాల్యా॥సీ॥౧-హాలానామ్ = నాఁగేళ్లగుంపు
బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్ (పా) బాడవ్యమ్॥న॥ 3-ద్విజన్మనామ్=బ్రాహ్మణులసమూహము పేళ్లు.

పార్శ్వమ్-పృష్ఠ్యమ్॥న॥ ఈ-౨ను,అనుక్రమాత్ = వరుసగా, పర్శుకానామ్=ప్రక్కటెముకల సమూహమునకును, పృష్ఠానామ్=పృష్ఠములను యజ్ఞసంబంధములయినస్తోత్రవిశేషములసమూహమునకును పేళ్ళు. [మూహము పేళ్లు.

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖ
ల్యా పృథ మానుష్య
కం (నృణామ్),

ఖలినీ-ఖల్యా॥సీ॥ ౨-ఖలానామ్=కళ్లాల స
మానుష్యకమ్ ॥న॥ ౧-నృణామ్=మనుష్యుల
సమూహము పేళ్ళు

గ్రామతా జనతా ధూ మ్యా పాశ్యా గళ్యా (పృథక్పృథక్). ౧౩౩౧

గ్రామతా - జనతా - ధూమ్యా - పాశ్యా - గళ్యా॥గీ-ను, పృథక్పృథక్ =వేఱువేఱుగా, గ్రామములు, జనులు, ధూమములు, పాశములు, జల్లుకసవులు, ఈయైదింటిగుంపుల పేళ్ళు, గళ్యా-అనునది కంఠములసమూహమని కొందఱు.

౧౩౩౨ అపి సాహస్ర కారీష వార్మణాథర్వణాదికమ్.

సహస్రమ్-కారీషమ్ - వార్మణమ్ - ఆథర్వణమ్॥ఈ౪ను, ఆదిశబ్దముచేత ఆఙ్గార చార్మణాదిశబ్దములును వేఱువేఱుగా సహస్రములు, పిడకలు, జోళ్ళు, అథర్వమంత్రములు, అంగారములు, చర్మములు, మొదలయినవాని సమూహముల పేళ్ళు.

ఇతి సంకీర్ణవర్గః.

ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతలింగ భేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొకయర్థము గలుగునట్లుగా నన్నివర్గలను జెప్పి యిపుడొకపదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గమును జెప్పనారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందు జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంకరాఁగా దాని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ. నానార్థాః కేఽపి నానాదివర్గేష్వేవాత్ర కీర్తితాః. ౧౧॥

౧౩౩౩ భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే,

టీ. అత్ర=ఈగ్రంథమున, నానార్థాః=అనేకార్థములుగల, కేఽపి=ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగము లేని కొన్నిశబ్దములు, కాన్తాదివర్గేష్వేవ= కాంతగాంతాదివర్గములయందే, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగా బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడ లేదనుట. యే=ఏశబ్దములు, యేషు=ఏయర్థములయందు, భూరిప్రయోగాః=ప్రచురప్రయోగములుగలవో, తే=ఆశబ్దములు, తేషు=ఆయర్థమును జెప్పెడి, పర్యాయేష్వపి=పర్యాయములయందును, ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును దెలుపుటకు కాన్తాదివర్గములయందును కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి.

నీవర్గయందుఁ జెప్పఁ గలశబ్దములతోఁ గొన్నిపర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియునని తాత్పర్యము.

(ఆకాశేత్రిదివే) నాకో — నాకః॥పు॥ఇది, ఆకాశే=ఆకాశమునందును, త్రిదివే-స్వర్గమునందును వర్తించును. Ether.

లోకస్తు (భువనే జనే). ౧౫౭౮ — లోకః॥పు॥ఇది, భువనే = స్వర్గాదిలోకముల యందును, జనే=జనులయందును, (ప)జనసమూహమునందును వర్తించును. World.

(పద్యే యశసి చ) శ్లోక — శ్లోకః॥పు॥ఇది, పద్యే=నాలుగుపాదములుగల పదసమూహమునందును, యశసిచ = కీర్తియందును వర్తించును. Verse.

(శ్శరే ఖడ్గేచ) సాయకః, — సాయకః॥పు॥ఇది, శరే=బాణమునందును, ఖడ్గే=ఖడ్గమునందును, చకారమువలన నాశకరమైనదానియందును వర్తించును. Sword.

జమ్బుకౌ (క్రోష్టు వరుణౌ) — జమ్బుకః॥పు॥ఇది క్రోష్టు=నక్కకును, వరుణౌ= వరుణదేవునికిని పేరు. [కా=పిన్నవానికిని పేరు.

పృథుకౌ (చిపిటార్భకౌ). — పృథుకః॥పు॥ఇది, చిపిట=అడుకులకును, అర్భ

ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ) — ఆలోకః॥పు॥ఇది, దర్శన=చూచుటకును, ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు. [టకును పేరు.

(భేరీపటహా) మానకౌ, — ఆనకః॥పు॥ఇది, భేరీ=భేరికిని, పటహమ్=తప్పె

(ఉత్సఙ్గ చిహ్నయో) రఙ్కః — అఙ్కః॥పు॥ఇది, ఉత్సఙ్గ=తొడకును, చిహ్నయోః=గుఱుతులకును పేరు.

కళఙ్కోఽఙ్క (ఙ్కాపవాదయోః). ౧౫౭౯ — కళఙ్కః॥పు॥ఇది, అఙ్క=గుఱుతునకును, అపవాదయోః=నిందకును పేరు.

తక్షకో (నాగవర్ధక్యోః) — తక్షకః॥పు॥ఇది, నాగ=తక్షకుఁ డనుసర్పమునకును, వర్ధక్యోః=వడ్లవానికిని పేరు.

రర్కః (స్ఫటిక సూర్యయోః), — అర్కః॥పు॥ఇది, స్ఫటిక = స్ఫటికమునకును, సూర్యయోః=సూర్యునికిని పేరు.

(మారుతే వేధసి బ్రధ్నే పుంసి)కః కం(శిరో — కః॥ఇది, మారుతే=వాయువునకును, వేధసి= బ్రహ్మకును, బ్రధ్నే=సూర్యునికిని, ఆత్మకును పే

ఒమ్బునోః). ౧౬౦

రయినపుడు॥పు॥శిరః=శిరస్సునకును, అమ్బుని=ఉదకమునకును పేరయినపుడు॥న॥.

(స్యా) త్పులాక (స్తుచ్ఛధాన్యే సంక్షేపే భక్తసిక్థకే),

పులాకః॥పు॥ఇది,తుచ్ఛధాన్యే =క్షుద్రధాన్యమునకును(ప)పొల్లువడ్లకును, సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును, భక్తసిక్థకే=మెతుకునకును పే

(ఉలూకే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తేచ) పేచకః. ౧౬౧

పేచకః॥పు॥ఇది,ఉలూకే=గుడ్లగూబకును, కరిణః=ఏనుఁగుయొక్క, పుచ్ఛమూలోపాన్తే=తోకమొదటనుండు మాంసవిశేషమునకును (తోఁక మొదటికిని, తోఁకసమీపమునకును పే

(కమణ్డలౌచ) కరక

కరకః॥పు॥ఇది, కమణ్డలౌ = కమండలువునకును, చకారమువలనపక్షివిశేషమునకును, వడగండ్లకును, దానిమ్మకును పేరు.

(స్సుగతేచ) వినాయకః,

వినాయకః॥పు॥ఇది,సుగతే=బుద్ధదేవునకును, చకారమువలన విఘ్నేశ్వరునికిని, గరుత్మంతునకిని గురువునకును పేరు.

కిష్కు (ర్హస్తే వితస్తౌ చ)

కిష్కుః॥పు॥ఇది, హస్తే=మూరకును, వితస్తౌ చ=జేనకును, చకారమువలన ముంజేతికిని, తుతునికిని పేరు.

(ఝూకకీటేచ) వృశ్చికః. ౧౬౨

వృశ్చికః॥పు॥ఇది, ఝూకకీటే=కణుఁదురుగునకును, చకారమువలన తేలునకును, తేలుమండి చెట్టునకును, వృశ్చికరాశికిని పేరు.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక (స్త్రిష్వేకదేశేతు పుంస్యయమ్),

ప్రతీకః॥ఇది, ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పేరయినపుడు ॥త్రి॥ఏకదేశే = అవయవమునకు పేరయినపుడు॥పు॥

స్యాద్భూతికం (తుభూనిమ్బేకత్తృణే భూస్తృణేఽపిచ). ౧౬౩

భూతికమ్॥న॥ఇది,భూనిమ్బే=నేలవేమునకును, కత్తృణే = కామంచికసవునకును, భూస్తృణే=చిప్పకసవునకును పేరు.

(జ్యోత్స్నికాయాం చ ఘోషేచ) కోశాతక్యః

కోశాతకీ॥స్త్రీ॥ఇది, జ్యోత్స్నికాయామ్=జ్యోత్స్నికా చెట్టునకును, ఘోషే = ఆవడచెట్టునకును

థ (కట్ఫ లే, సితేచఖదిరే) సోమవల్క-(స్స్యా)	సోమవల్కః ॥పు॥ ఇది, కట్ఫలే=గుమ్ముడుచెట్టునకును, సితేఖదిరే= తెల్లచంద్రచెట్టునకును పేరు.
(దథ సిల్హకే. ౧౯౪ తిలకల్కేచ) పిణ్యాకో	పిణ్యాకః॥ పు॥ఇది, సిల్హకే= అందుగుబంక మొదలయినసుగంధద్రవ్యములచేతఁ జేసినధూపమునకును, తిలకల్కే=గానుగుపిండికిని పేరు.
బాహ్లికం (రామఠేఽపిచ.)	బాహ్లికం(పా)బాహ్లీకం॥న॥ఇది, రామఠేఽపి=ఇంగువకును, అపిశబ్దముచే బాహ్లికదేశమునఁ బుట్టినగుఱ్ఱమునకును,కుంకుమపువ్వునకును పేరు.
(మహేన్ద్రే గుగ్గులూలూక వ్యాళగ్రాహిషు) కౌశికః. ౧౯౫	కౌశికః॥పు॥ఇది, మహేన్ద్రే=దేవేంద్రునికిని, గుగ్గులు=గుగ్గిలపుచెట్టునకును, ఉలూక=గుడ్లగూబకును, వ్యాళగ్రాహిషు=పాములవానికిని పేరు.
(రుక్తాపశఙ్కా) స్వాతఙ్క	ఆతఙ్కః॥పు॥ఇది, రుక్=రోగమునకును, తాప=తాపమునకును, శఙ్కాను=భయమునకును పేరు.
(స్వల్పేఽపి) క్షుల్లక (స్త్రిషు),	క్షుల్లకః॥ త్రి॥ ఇది, స్వల్పే=కొంచమయిన దానికిని, అపిశబ్దముచేత చులుకనయిన దానికిని, క్షుద్రునికిని పేరు. Low ; poor
జైవాతృక (శ్శశాఙ్కేఽపి)	జైవాతృకః॥పు॥ ఇది, శశాఙ్కేఽపి=చంద్రునికి అపిశబ్దముచేత ఆయుష్మంతునికిని పేరు.
(ఖురేఽప్యశ్వస్య) వర్తకః. ౧౯౬	వర్తకః॥పు॥ఇది, అశ్వస్యఖురే=గుఱ్ఱపుగొరిజకును, అపిశబ్దముచేత వెలిచెపిట్టకును పేరు.
(వ్యాఘ్రేఽపి) పుణ్డరీకో (నా)	పుణ్డరీకః॥ ఇది, వ్యాఘ్రే=పులికిని, అపిశబ్దముచేత దిగ్గజమునకును పేరయినపుడు॥పు॥ తెల్లదామరకును, తెల్లగొడుగునకును పేరైనవుడు॥న॥
(యవాన్యామపి) దీపకః,	దీపకః॥పు॥ఇది, యవాన్యామపి = ఓమమునకును, అపిశబ్దముచేత జీలకఱ్ఱకును పేరు.
సాలావృకాః (కపిక్రోష్టు శ్వానః)	సాలావృకః॥పు॥ఇది,కపి=కోఁతికిని, క్రోష్టు=నక్కకును, శ్వానః=కుక్కకును పేరు. Ape.
(స్వర్ణేఽపి గైరికమ్. ౧౯౭	గైరికమ్॥న॥ఇది, స్వర్ణే=బంగారమునకును, అపిశబ్దమువలన జేగురునకును పేరు.

పీడార్థేఽపి) వ్యళీకం (స్యా)

వ్యళీకమ్॥న॥ఇది, పీడార్థే=దుఃఖమునకును, శబ్దముచేతఅప్రియమునకును, అకార్యమునకును సిగ్గునకును, కామినీజనాపరాధమునకును పేరు.

దళీకం (త్వప్రియేఽనృతే),

అళీకమ్॥న॥ఇది. అప్రియే = అప్రియమునకును, అనృతే=అసత్యమునకును పేరు.

(శీలాన్వయా) వనూకే (ద్వే)

అనూకమ్ ॥న॥ ఇది, శీల=స్వభావమునకును అన్వయా=వంశమునకును పేరు. [నారకును పేరు

(శల్కే శకలవల్కలే).

శల్కమ్॥న॥ఇది, శకల=తునకకును, వల్కలే

(సాష్టేశతే సువర్ణానాం హేమ్న్యురోభూషణే పలే. దీనారేఽపిచ) నిష్కోఽ(స్త్రీ)

నిష్కః॥పు॥ఇది, సువర్ణానామ్=సువర్ణముల యొక్క, సాష్టేశతే=౧౦౮ కిని, హేమ్ని=బంగారుమాత్రమునకును, ఉరోభూషణే=అొమ్మునవేయు భూషణమునకును, పలే = పలమునకును, దీనారే=పైడిటంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా ౧౬ గురిగింజలయెత్తుబంగారము, పలమనఁగా ౩౨ గురిగింజలయెత్తు.

కల్కో (ఽస్త్రీ శమలైనసోః, దమ్భే) (ఽప్య

కల్కః॥పు॥ఇది, శమల=విష్ఠకును, ఏనసోః పాపమునకును, దమ్భే=దంభమునకును పేరు

థ)పినాకోఽ (స్త్రీశూల శఙ్కరధన్వనోః).

పినాకః ॥పు॥ ఇది, శూల=శూలమునకును శఙ్కరధన్వనోః=శివునివింటికిని పేరు.

ధేనుకా (తుకరేణ్వాం చ)

ధేనుకా॥స్త్రీ॥ ఇది, కరేణ్వామ్=ఆఁడుఏనుఁగునకును, చకారమువలన లేఁగటావునకును పేరు

(మేఘజాలే చ) కాళికా. ౧౭౦

కాళికా॥స్త్రీ॥ఇది, మేఘజాలేచ=మేఘసమూహమునకును, చకారమువలన పార్వతీదేవి యోగినికిని, స్వర్ణాదిధాతుదోషమునకును పేరు

కారికా (యాతనావృత్త్యోః)

కారికా॥స్త్రీ॥ఇది, యాతనా=తీవ్రవేదనకును వృత్త్యోః = చేయుటకును పేరు. "యాతనావృత్త్యోః" అనుపాఠమున వృత్తియనఁగా సూత్రార్థము నేర్పడఁ జెప్పువాక్యము.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే,

కర్ణికా॥స్త్రీ॥ఇది, కర్ణభూషణే = కర్ణభూష

కరిహస్తాఙ్గుళౌ పద్మబీజకోశ్యాం)

మునకును, కరిహస్తాఙ్గుళౌ=ఏనుఁగుతొండముకొనకును, పద్మబీజకోశ్యామ్ = తామరపువ్వులోని దుద్దునకును పేరు.

త్రిషూత్తరే. ౧౨౧

ముందుఁ జెప్పఁగలబృందారకశబ్దము మొదలు కాంతములుముగియువఱకునన్నిశబ్దములు ॥త్రి॥

బృన్దారకో (రూపి ముఖ్యౌ) వేకే(ముఖ్యాన్య కేవలాః),

బృన్దారకః॥త్రి॥ఇది, రూపి=చక్కనిదానికిని, ముఖ్యౌ = గుంపులోముఖ్యుఁడైనవానికిని పేరు.

ఏకః ॥త్రి॥ ఇది, ముఖ్య = ప్రధానునికిని, అన్య=ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని, కేవలాః=తోడులేనివానికిని పేరు.

(స్యాద్దామ్భికః) కౌక్కుటికో (యశ్చాదూరేరి తేక్షణః.) ౧౨౨

కౌక్కుటికః॥త్రి॥ఇది, డామ్భికః=డంబముగలవానికిని, యశ్చ=ఎవఁడు, అదూరే = సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరేపఁబడిన చూపుకలిగిన భిక్షువునకును పేరు.

లాలాటికః (ప్రభోర్భావదర్శీ కార్యాక్షమశ్చ యః),

లాలాటికః॥త్రి॥ఇది,యః=ఎవఁడు, ప్రభోః= ప్రభువుయొక్క, భావ=భావమును, దర్శీ=తెలిసికొనువానికిని, కార్య=కార్యమునందు, అక్షమః=అసమర్థుఁడయినవానికిని పేరు. "ప్రభోర్భాలదర్శీ" యని పాఠముగలదు.

(భూభృన్నితమ్బ వలయ చక్రేషు) కటకోఽ (స్త్రియామ్), ౧౨౩

కటకః॥పు॥ఇది, భూభృన్నితమ్బ=కొండనడిమికిని, వలయ = కడియమునకును, చక్రేషు = రాష్ట్రమునకును (ప) మూఁతకును పేరు.

(సూచ్యగ్రే క్షుద్రశత్రౌ చ లోమహర్షే) చ కణ్టకః,

కణ్టకః॥పు॥ఇది, సూచ్యగ్రే = సూదికొనకును, క్షుద్రశత్రౌ = అల్పశత్రువునకును, లోమహర్షే = రోమాంచమునకును, చకారమువలన ముంటికిని పేరు. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

ఇతి కాన్తాః.

{ క యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. }

మయూఖ (స్త్విట్క-ర జ్వాలా)	మయూఖః॥పు॥ఇది, త్విట్ = కాంతికిని, కిరణమునకును, జ్వాలాసు=మంటకును పేరు
(స్వళిబాణౌ) శిలీముఖౌ. ౧౭౪	శిలీముఖః॥పు॥ఇది, అళి = తుమ్మెదకును, బాణౌ=బాణమునకును పేరు. Arr
శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థ్ని కమ్బౌ నస్త్రీ)	శఙ్ఖః॥పు॥ఇది, నిధౌ = నిధివిశేషమునకును, లలాటాస్థ్ని=నొసటియెముకకును, కమ్బౌ=శంఖమునకును పేరు.
౨౩౨౧ (స్త్రీ)యేఽపి) ఖమ్,	ఖమ్॥న॥ఇది, ఇన్ద్రియే=ఇంద్రియమునకును అపిశబ్దమువలన ఆకాశమునకును పేరు. Sk
(ఘృణిజ్వాలేఅపి) శిఖే	శిఖా॥స్త్రీ॥ఇది, ఘృణి=కిరణమునకును, జ్వాలే=మంటకును, అపిశబ్దమువలన సిగకును పేరు
ఇతి ఖాన్తాః.	ఖ యనునక్షరముతుదనుగలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(శైల వృక్షౌ) నగా వగౌ. ౧౭౫	నగః-అగః॥పు॥ఈ రెండును, శైల = పర్వతమునకును, వృక్షౌ=చెట్టునకును పేళ్ళు. Tr
ఆశుగౌ (వాయు విశిఖౌ)	ఆశుగః॥పు॥ ఇది, వాయు=వాయువునకును విశిఖౌ=బాణమునకును పేరు.
(శరార్క విహగాః) ౨౩౨౩ ఖగాః.	ఖగః॥పు॥ఇది,శర=బాణమునకును, అర్క=సూర్యునికిని, విహగాః=పక్షికిని పేరు.
పతఙ్గౌ (పక్షి సూర్యౌ చ)	పతఙ్గః॥పు॥ఇది, పక్షి=పక్షికిని, సూర్యౌ=సూర్యునికిని, చకారమువలన మిడుతకును పేరు
పూగః (క్రముకబృన్దయోః). ౧౭౬	పూగః॥పు॥ఇది,క్రముక = పోకచెట్టునకును, బృన్దయోః=సమూహమునకును పేరు.
(పశవోఽపి) మృగా	మృగః॥పు॥ఇది, పశవః=పశువులకును, అపిశబ్దమువలనలేళ్లకును, మృగశీర్షనక్షత్రమునకును, ఏనుఁగుజాతివిశేషమునకును, వెదకుటకును పేరు
వేగః (ప్రవాహ జవయోరపి), ౨౩౨౫	వేగః॥పు॥ఇది, ప్రవాహ=ప్రవాహమునకును, జవయోరపి=వేగమునకును, అపిశబ్దమువలన మలమూత్రాదిప్రవృత్తికిని పేరు. Stre

పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి). ౧౭౭

పరాగః॥పు॥ఇది, కౌసుమే రేణౌ=పుష్పొడికిని, స్నానీయాదౌ=స్నానసాధనమయినపిండి మొదలయినదానికిని, రజస్యసి=ధూళికిని పేరు. Dusi.

(గజేఽపి) నాగ మాతఙ్గౌ

నాగః॥పు॥ఇది, గజే=ఏనుఁగునకును, అపిశబ్దమువలనసర్పమునకును,సీసమునకును పేరు. మాతఙ్గః॥పు॥ఇది, గజే=ఏనుఁగునకును, అపిశబ్దమువలన చండాలునికిని పేరు. [బ్దమువలనకడకంటికిని పేరు.

అపాఙ్గ (స్తిలకేఽపిచ),

అపాఙ్గః॥పు॥ఇది, తిలకే=బొట్టునకును, అపిశ

సర్గ (స్స్వభావ నిర్మోక్ష నిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు.) ౧౭౮

సర్గః॥పు॥ఇది, స్వభావ = స్వభావమునకును, నిర్మోక=విడుచుటకును, నిశ్చయ = నిశ్చయమునకును, అధ్యాయ = కావ్యపరిచ్ఛేదమునకును, సృష్టిషు=నిర్మాణమునకును పేరు.

యోగ (స్సన్నహనోపాయ ధ్యాన సఙ్గతి యుక్తిషు,

యోగః॥పు॥ఇది, సన్నహన = కవచాదులకును, ఉపాయ=సామాద్యుపాయములకును, ధ్యాన=ధ్యానమునకును, సఙ్గతి = కూటమికిని, యుక్తిషు=కూర్పుటకును పేరు.

భోగ (స్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతావహేశ్చ ఫణకాయయోః). ౧౭౯

భోగః॥పు॥ఇది, సుఖే = సుఖమునకును, స్త్ర్యాదిభృతౌ=స్త్రీలు ఏనుఁగులు మొదలయినవాని పోషణమునకును, అహేః ఫణకాయయోః=పాముపడగకును పాముశరీరమునకును పేరు.

(చాతకే హరిణే పుంసి) సారఙ్గ (శ్శబలే త్రిషు),

సారఙ్గః॥పు॥ఇది, చాతకే=వానకోయిలయను పక్షికిని,హరిణే=ఇఱ్ఱికిని పేరై నపుడు॥పు॥శబలే = నానావర్ణములుగలవస్తువునకు పేరై నపుడు॥త్రి॥

(కపౌ చ) ప్లవగ

ప్లవగః॥పు॥ఇది, కపౌ=కోఁతికిని, చకారమువలన కప్పకును పేరు. Frog.

(శ్శాపే)ఽప్యభిషఙ్గః (పరాభవే). ౧౮౦

అభిషఙ్గః॥పు॥ ఇది, శాపే=శాపమునకును, పరాభవే=తిరస్కారమునకును పేరు. శాపమునఁ గానపకారికి నవిష్టముచు చెప్పుట లేనియపవాదమని కొందఱు.

Embrace.

(యానాద్యంగే) యుగః (పుంసి)యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు),

యుగః॥ఇది, యానాద్యంగే=కాడికి పేరు పుడు॥పు॥, యుగ్మే = రెంటికిని,కృతాదిషు = నా గుయుగములకును పేరయినపుడు॥న॥.

(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్ర దిఙ్నేత్ర ఘృణి భూ జలే. ౧౮౦. (లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాం పుంసి) గౌ

గౌః॥పు॥ఓ॥ఇది,స్వర్గ=స్వర్గమునకును, ఇషు=బాణమునకును, పశు=పశువులకును,వాక్=వాక్కునకును, వజ్ర=వజ్రాయుధమునకును, దిక్=దిక్కునకును, నేత్ర=కంటికిని, ఘృణి=కిరణమునకును,భూ=భూమికిని,జలే=నీళ్లకును పేరు. అమరశేషము-''స్వర్గేషు వజ్రే చ రశ్మౌ చ బలివర్ధేచగౌః పుమాన్, స్త్రీ బాణ రోహిణీదృగ్దిగ్వాగ్భూధేనుషు భూమ్ని చ" అని త్రికాండశేషమునందు చెప్పినట్లు, లక్ష్యదృష్ట్యా=ప్రయోగానుసారముగా స్త్రియాం పుంసి=స్త్రీలింగ పుంలింగములయందూహింపవలయు. [సో॥=శిశ్నమునకును పే

లిఙ్గం(చిహ్న శేఫసోః), శృఙ్గం (ప్రాధాన్య సాన్వోశ్చ)

లిఙ్గమ్॥న॥ఇది, చిహ్న=గుఱుతునకును, శే
శృఙ్గమ్॥న॥ఇది,ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వమునకును, సానోః=పర్వతశిఖరమునకును, చకారమువలన కొమ్మునకును, జీవకమనుగంధద్రవ్యమునకును పేరు.

వరాఙ్గం (మూర్ధగుహ్యయోః). ౧౮౧

వరాఙ్గమ్॥న॥ఇది, మూర్ధ=శిరస్సునకును, గుహ్యయోః=యోనికిని పేరు.

భగ(శ్రీ) కామ మాహాత్మ్య వీర్య యత్నార్క కీర్తిషు),

భగః॥పు॥(సా)॥న॥ఇది, శ్రీ=ఐశ్వర్యమునకును, కామ=కోరికకును, మాహాత్మ్య=దొడ్డతనమునకును, వీర్య=శక్తికిని, యత్న = ప్రయత్నమునకును,అర్క=సూర్యునికిని, కీర్తిషు=కీర్తికిని పేరు.

—ఇతిగాన్తాః—

గ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థశబ్దములు ముగిసెను.

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రే) ఽస్త్రే)

పరిఘః॥పు॥ఇది, పరిఘాతే=హింసకును, అస్త్రే = ఇనుపకట్లగుదియకును, అపిశబ్దమువలన

పరిఘ యోగమునకును పేరు.

ఘో (బృందేఽమ్భసాం రయే.) ౧౫౩ ఓఘః॥పు॥ఇది, బృందే=సమూహమునకును, అమ్భసాంరయే=నీటి వేగమునకును పేరు.

(మూల్యే పూజావిధౌ) అర్ఘోఽ అర్ఘః॥పు॥ఇది, మూల్యే=వెలకును, పూజావిధౌ=పూజసేయుటకును పేరు.

(ంహో దుఃఖ వ్యసనే) ష్వఘమ్, అఘమ్॥న॥ఇది, అంహః = పాపమునకును, దుఃఖ=దుఃఖమునకును, వ్యసనేషు = జూదము మొదలైనవ్యసనములకును పేరు. 235

(త్రి ష్విష్టేఽల్పే) లఘుః లఘుః॥త్రి॥ఇది, ఇష్టే=ఇష్టమయినదానికిని అల్పే=చులుకనయినదానికిని పేరు.

—ఇతి ఘాన్తాః.— ఘ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచా(శ్శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః. ౧౫౪ కాచః॥పు॥ఇది,శిక్య=ఉట్టికిని, మృద్భేద=గాజునకును, దృగ్రుజః=కంటిరోగమునకును పేరు.

(విపర్యాసే విస్తరేచ) ప్రపఞ్చః ప్రపఞ్చః॥పు॥ఇది,విపర్యాసే=వైపరీత్యమునకును, విస్తరేచ=విస్తారమునకును పేరు.

(పావకే)శుచిః, (మాస్యమాత్యే చాత్యుపధే పుంసి మధ్యే సితే త్రిషు). ౧౫౫ శుచిః॥ఇది,పావకే=అగ్నికిని, మాసి=ఆషాఢమాసమునకును,అత్యుపధే=ధర్మాదిపరీక్షలచేతం బరిశుద్ధుండయిన, అమాత్యే=మంత్రికిని పేరైనపుడు ॥పు॥ మేధ్యే=పవిత్రమయినవస్తువునకును, సితే= తెల్లనివస్తువునకును పేరైనపుడు॥త్రి॥. 236

(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాంచ గభస్తౌచ) రుచిః స్త్రియామ్), రుచిః॥స్త్రీ॥ఇది, అభిష్వంగే = అత్యాసక్తికిని, స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, గభస్తౌచ=కాంతికిని పేరు. 237

—ఇతి చాన్తాః— చ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[ప్రసన్నే భల్లుకేఽప్యచ్ఛో గుచ్ఛః స్తబకహారయోః, పరిధానాఞ్చ అచ్ఛః॥పు॥ఇది, ప్రసన్నే=నిర్మలమైనదానికిని,భల్లుకే=ఎలుఁగుగొడ్డునకును పేరు.గుచ్ఛః॥పు॥ఇది, స్తబకే=గుత్తునకును, [illegible] హారము త్యాలవా

లేకచ్ఛోభజలప్రాంతే త్రిలి | రమునకును పేరు. కచ్ఛః॥ఇది, వస్త్రముచెఱఁగు
జ్గకః] అధికపాఠః. | కు పేరైనపుడు॥పు॥ కస్నెమునకు పేరైనపుడు॥
→ ఇతి ఛాన్తాః. ← | ఛ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థ శబ్దములు ముగిసెను.

(కేకి తార్క్ష్యౌ) అహి | అహిభుక్॥జ్-పు॥ఇది, కేకి=నెమిలికిని, తా
భుజౌ | ర్క్ష్యౌ=గరుత్మంతునికి పేరు.

(దన్తవి ప్రాణ్డజా) ద్వి | ద్విజః॥పు॥ఇది,దన్త=నోటిపండ్లకును, వి
జాః. ౧౮౬ | బ్రాహ్మణక్షత్త్రియవైశ్యులకును, అణ్డజా=ప
| లుసర్పములు మొదలైనయండజములకును పే

అజా (విష్ణుహరచ్ఛా | అజః॥పు॥ఇది,విష్ణు = విష్ణువునకును, హర=
గా) | వునికిని, ఛాగాః=మేఁకకును పేరు

(గోష్ఠాధ్వ నివహా) | వ్రజః॥పు॥ఇది, గోష్ఠ=పసులదొడ్డికిని,అధ్వ=
వ్రజాః, | త్రో[...]కును, నివహాః=సమూహమునకును పే

ధర్మరాజౌ (జిన యమౌ) | ధర్మరాజః ॥పు॥ ఇది, జిన=బుద్ధదేవునకు
 | యమౌ=యమునికిని పేరు.

కుంజో (దంతేఽపి న | కుఞ్జః॥పు॥ఇది, దంతే=ఏనుఁగుదంతమున
స్త్రియామ్). ౧౮౭ | ను, అపిశబ్దమువలన పొదరింటికిని పేరు.

వలజే (క్షేత్రపూర్ద్వా | వలజమ్॥ఇది, క్షేత్ర=చేనికిని, పూర్ద్వారే=ప
రే) వలజా (వల్గుదర్శ | ట్టణపు వాకిటికిని పేరయినపుడు॥న॥ వల్గుదర్శనా=
నా), | మంచిచూపు గల స్త్రీకి పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥

(స మే త్యాంశే రణే) | ఆజిః॥స్త్రీ॥ఇది, సమేత్యాంశే=చదరమయిన నే
హ్యాజిః | లకును, రణే = యుద్ధమునకును, అపిశబ్దమువ
 | ధర్మరాజునకును పేరు.

ప్రజా (స్యాత్స న్తతౌ | ప్రజా॥స్త్రీ॥ఇది, సన్తతౌ=సంతానమునకు
జనే). ౧౮౮ | జనే=జనులకును పేరు.

అబ్జౌ (శఙ్ఖశశాఙ్కౌ | అబ్జః॥పు॥ ఇది,శఙ్ఖ = శంఖమునకును, శశా
చ) | ఙ్కౌ=చంద్రునికిని, చకారమువలన
 | ను, ధన్వంతరికిని పేరు.

(స్వకే నిత్యే) నిజం | నిజమ్॥త్రి॥ ఇది, స్వకే = తనవస్తువునకు

(త్రిషు),
→ ఇతి జాన్తాః. ←

(పుం స్యాత్మని ప్రవీణేతు) క్షేత్రజ్ఞో (వాచ్యలిఙ్గకః). ౧౮౯
సంజ్ఞా (స్యా చ్చేతనా నామ హస్తాద్యై శ్చార్థసూచనా),
→ ఇతి ఞాన్తాః. ←

(కాకేభగణ్డౌ) కరటౌ
(గజగణ్డ కటీ) కటౌ.
శిపివిష్ట (స్తు ఖలతౌ దుశ్చర్మణి మహేశ్వరే),
(దేవశిల్పిన్యపి) త్వష్టా
దిష్టం (దైవేఽపి నద్వయోః). ౧౯౧

(రసే)కటుః క (ట్వకార్యే త్రిషు మత్సర తీక్ష్ణయోః),
రిష్టం (క్షేమా శుభాభావే)
ష్వరిష్టే తు (శుభాశుభే) ౧౯౨
(మాయా నిశ్చల యన్త్ర...)

నిత్యే=నిత్యమయినదానికిని పేరు.
జ యనునక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
క్షేత్రజ్ఞః॥ ఇది,ఆత్మని=ఆత్మకుపేరయినపుడు పు॥, ప్రవీణే=నేర్పరికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.
సంజ్ఞా॥సీ॥ఇది, చేతనా=బుద్ధికిని, నామ=పేరునకును,హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత,అర్థసూచనా=అర్థము సూచన సేయుటకును పేరు.
ఞ యనునక్షరముతుదను గలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
కరటః॥పు॥ఇది, కాక = కాకికిని,ఇభగణ్డౌ=ఏనుఁగుగండస్థలమునకును పేరు. [మొలకును పేరు.
కటః॥ఇది,గజగణ=ఏనుఁగుచెక్కిలికిని, కటీ=
శిపివిష్టః॥పు॥ఇది,ఖలతౌ=బట్టతలవానికిని, దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగికిని, మహేశ్వరే=శివునికిని పేరు.
త్వష్టా॥ఋ-పు॥ ఇది, దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును,అపిశబ్దమువలన వడ్లవానికిని పేరు.
దిష్టమ్॥ఇది,దైవే=పురాకృతకర్మమునకు పేరైనపుడు॥న॥, అపిశబ్దమువలన కాలమునకు॥పు॥.

కటుః॥ఇది, రసే=కారమునకు పేరయినపుడు ॥పు॥అకార్యే= చేయఁదగనిదానికి పేరయినపుడు ॥న॥మత్సర=మచ్చరముగలవానికిని, తీక్ష్ణయోః=తీక్ష్ణమయినవస్తువునకును పేరయినపుడు॥త్రి.
రిష్టమ్॥న॥ఇది, క్షేమ=క్షేమమునకు,అశుభ=అశుభమునకును, అభావేషు=నాశమునకును పేరు.
అరిష్టమ్॥న॥ఇది, శుభ=శుభమునకును అశుభే=అశుభమునకు పేరు.
Destruction.
కూటమ్॥న॥ఇది, మాయా=ఇంద్రజాలము

తే(ష్వ కై తవా నృతరా
౨౮౦౨ శిషు, అమోఘ నే శై ల
శృంగే సీరాంగే) కూట
(మస్త్రియామ్). ౯౯ 3

(సూక్ష్మైలాయాం)
త్రుటిః (స్త్రీ స్యా త్కా
లేఽల్పే సంశయే ఽపి
౨౮౦౮ చ),
(ఆర్త్యుత్క ర్షాశ్ర
యః) కోట్యో

మొదలయిన మాయకును, నిశ్చల=కదలని..
కాశాదులకును, యంతే(షు=మృగాదులను హిం
సించు నురులు మొదలయిన వానికిని, కై తవ=క
టమునకును, అనృత=బొంకునకును, రాశిషు=రా
శికిని, అమోఘ నే=సమ్మెటకును, శై లశృ ఙ్గే=పర్వ
తశిఖరమునకును, సీరా ఙ్గే=నాఁ గేటికఱ్ఱునకును...
త్రుటిః॥స్త్రీ॥ఇది, సూక్ష్మైలాయామ్=సన్న యేల
లకును, అల్పే కాలే=అల్ప కాలమునకును, సంశ
యే=మరణసంశయమునకును పేరు. అల్పే అ..
నది ప్రత్యేకము చేసి లేశమునకును పేరందురు.
కోటిః॥స్త్రీ॥ఇది, ఆర్తి=వింటికొప్పునకును, ఉత్కర్షే=
అతిశయమునకును, ఆశ్రయః = అంచునకును
పేరు.

(మూలే లగ్నకచే) జ
టా. ౯౯ ౪
వ్యుష్టిః (ఫలేసమృద్ధౌ
చ) దృష్టి (ర్జ్ఞా నేఽక్షి
౨౮౧౧ దర్శనే).
ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛయోః)

సృష్టం (నిశ్చితే బ
హులే త్రిషు) ౯౯ ౫
కష్టేతు (కృచ్ఛ్రగహ
నే)
(దక్షా మన్దాగదేషు
౨౮౧౩ తు), పటు (ర్ద్వావాచ్య
లింగౌ చ)
--- ఇతి టాన్తాః. ---

నీలకణ్ఠః (శివేఽపిచ)

జటా॥స్త్రీ॥ఇది, మూలే=ఊడకును, లగ్నకచే=
జడకును పేరు. [సమృద్ధౌ=సమృద్ధికిని పేరు.
వ్యుష్టిః॥స్త్రీ॥ఇది, ఫలే=ప్రయోజనమునకును,
దృష్టిః॥స్త్రీ॥ఇది, జ్ఞానే=జ్ఞానమునకును, అక్షి=
కంటికిని, దర్శనే-చూపునకును పేరు.
ఇష్టిః॥స్త్రీ॥ఇది, యాగ=యాగమునకును, ఇచ్ఛా
యోః=ఇచ్ఛకును పేరు. Desire
సృష్టమ్॥త్రి॥ఇది, నిశ్చితే=నిశ్చయింపబడిన
దానికిని, బహులే = బహుళమైన దానికిని పేరు.
కష్టమ్॥ఇది, కృచ్ఛ్ర=దుఃఖమునకును, గహ
నే=చొరరానిదానికిని పేరు.
పటుః॥ఇది, దక్షే=సమర్థునికిని, అమన్దే=మం
దుఁడుగాని వానికిని, అగదేషు=రోగము లేని వా
నికిని పేరు. ఈ మూడును॥త్రి॥
ట యను నక్షరము తుదను గలనానార్థక
శబ్దములు ముగిసెను.
నీలకణ్ఠః॥పు॥ఇది, శివే=శివునికిని, అపిశబ్దము...

౧౯౬

పుంసికోష్ఠోఽ (న్తర్జఠరం కుసూలోఽన్తర్గృహం తథా),

వలన నెమిలికిని పేరు. Peacock.

కోష్ఠః॥పు॥ఇది, అన్తర్జఠరమ్=లోనికడుపునకును, కుసూలః=గాదెకును, అన్తర్గృహమ్ =లోపలియింటికిని పేరు.

నిష్ఠా (నిష్పత్తినాశాన్తాః)

నిష్ఠా॥స్త్రీ॥ఇది, నిష్పత్తి=కార్యమాటకును, నాశ=కానరాకుండుటకును, అన్తాః=చెడుటకును పేరు.

కాష్ఠోత్ (త్కర్షే స్థితౌ దిశి). ౧౯౭

కాష్ఠా॥స్త్రీ॥ఇది, ఉత్కర్షే=ఉత్కర్షకును, స్థితౌ=మర్యాదకును, దిశి=దిక్కునకును పేరు.

(త్రిషు) జ్యేష్ఠోఽ (తిశస్తేఽపి)

జ్యేష్ఠః॥త్రి॥ఇది, అతిశస్తే=మిక్కిలిశ్రేష్ఠమయినవానికిని, అపిశబ్దముచేత తోడఁబుట్టిన యన్నకును, వృద్ధునికిని పేరు.

కనిష్ఠోఽ (తియువాఽల్పయోః)

కనిష్ఠః॥త్రి॥ఇది, అతియువా=మిక్కిలికొంచెమైన నయస్సుగలవానికిని, అల్పయో,=అల్పునికి పేరు.

ఇతి ఠాన్తాః

ఠ యనునక్షరము తుదను గల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డోఽ (స్త్రీ) లగుడేఽపి స్యాత్)

దణ్డః॥పు॥ఇది, లగుడే=దుడ్డుగోలకును, అపిశబ్దమువలన సూర్యపార్శ్వవర్తికిని, చతుర్థోపాయమునకును, కప్పమునకును, ఆజ్ఞకును పేరు.

గుడో (గోళేక్షుపాకయోః), ౧౯౮

గుడః॥పు॥ ఇది, గోళ=మృత్తికాదులచేతఁ జేయంబడినయుంటకును, ఇక్షుపాకయోః=బెల్లమునకును పేరు. Sugar.

(సర్పమాంసాత్పశూ) వ్యాడా

వ్యాడః॥పు॥ఇది, సర్ప=సర్పమునకును, మాంసాత్పశూ=మాంసమునుదిను క్రూరమృగమునకును పేరు.

(భూగోవాచ) స్త్విడా ఇళాః,

ఇడా-ఇళా॥స్త్రీ॥ ఈ ౨ను, భూ=భూమికిని, గో=అవునకును, వాచః=వాక్కునకును పేరు.

క్ష్వేడా (వంశశలాకాఽపి)

క్ష్వేడా॥స్త్రీ॥ఇది, వంశశలాకా=వెదురుచివ్వకును, అపిశబ్దమువలన సింహనాదమునకును పేరు.

నాడీ (కాలేఽపి షట్క

నాడీ॥స్త్రీ॥ఇది,షట్క్షణకాలే=ఆఱుక్షణములకా

ణే). ౧౯౯ | లమునకును, అపిశబ్దమువలన క్రోవిసరమునకును, కూరకాండలు మొదలయినవానికిని పేరు.

కాణ్డో ఽ (స్త్రీ దణ్డ బా ణార్వ వర్గావ సర వారిషు), | కాణ్డః॥పు॥ఇది, దణ్డ=కోలకును, బాణ=బాణమునకును, అర్వ=కుత్సితునికిని, వర్గ=కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదమునకును [వ] సమూహమునకును, అవసర=అవసరమునకును, వారిషు=నీళ్లకును పేరు. Water.

స్యా ద్భాణ్డ (మశ్వాభరణేఽమత్రే మూలవణిగ్ధనే). ౨౦౦ | భాణ్డమ్॥న॥ఇది, అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాలసొమ్మునకును, అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రమునకును మూలవణిగ్ధనే=వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంచఁబడిన మూలధనమునకును పేరు. అమత్రే అనుచో మంత్రేరి అనియుం బాఠము.

→ ఇతి డాన్తాః. ← | డ యనునక్షరము తుదనుగలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(భృశ ప్రతిజ్ఞయో) ర్బాఢం | బాఢమ్॥త్రి॥ఇది, భృశ=మిక్కిలి యనుటకును, ప్రతిజ్ఞయోః=అంగీకారమునకును పేరు.

ప్రగాఢం (భృశకృచ్ఛ్రయోః), | ప్రగాఢమ్॥త్రి॥ఇది, భృశ=మిక్కిలియనుటకును, కృచ్ఛ్రయోః=దుఃఖమునకును [వ]చొరానందుకును పేరు.

(శక్తస్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ | దృఢః॥త్రి॥ఇది, శక్త = లావుగలవానికిని స్థూలౌ=బలిసినవానికిని పేరు. Bulky.

వ్యూఢౌ (విన్యస్తసంహతౌ). ౨౦౧ | వ్యూఢః॥త్రి॥ఇది, విన్యస్త=రచనావిశేషముచేతనుంచఁబడినసేనకును, సంహతౌ=దట్టమయినదానికిని పేరు. Compact.

→ ఇతి ఢాన్తాః. ← | ఢ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

భ్రూణోఽ (ర్భకే స్త్రైణగర్భే) | భ్రూణః॥పు॥ఇది, అర్భకే=పిన్నవానికిని, స్త్రైణగర్భే=స్త్రీలగర్భమునకును పేరు. Foetus.

బాణో (బలిసుతే శరే), | బాణః॥పు॥ఇది, బలిసుతే=బలిచక్రవర్తికుమా

రునికిని, శరే=అమ్మునకును పేరు.

కణో(ఽతిసూక్ష్మే ధాన్యాంశే)

కణః॥పు॥ఇది, అతిసూక్ష్మే=మిక్కిలికొంచెముయినదానికిని, ధాన్యాంశే=నూకలకును పేరు.

(సంఘాతే ప్రమథే గణః. ౧౦౨

గణః॥పు॥ఇది,సంఘాతే= సమూహమునకును, ప్రమథే=ప్రమథగణమునకును పేరు.

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేఽపిచ),

పణః॥పు॥ఇది,ద్యూతాదిషు = జూదముకోడిపందెము మొదలైనవానియందు, ఉత్సృష్టే=ఒడ్డునట్టి,భృతౌ=పందెమునకును,మూల్యే = కూలికిని, వెలకును,ధనేఽపిచ=ధనమునకును, అపిశబ్దమువలన 3-౨ గురిగింజలమెత్తురాగిముద్రకును పేరు.

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వ శుక్లసన్ధ్యాదికే) గుణః. ౧౦౩

గుణః॥పు॥ఇది, మౌర్వ్యామ్=వింటినారికిని, ద్రవ్యాశ్రితే=ద్రవ్యాశ్రితములయిన రూపరసాదులకును, త్యాగశౌర్యాదులకును, సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులకును,శుక్ల=శుక్లనీలపీతాదులకును, సన్ధ్యాదికే = సంధివిగ్రహాదులకును పేరు.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః) క్షణః,

క్షణః॥పు॥ఇది,నిర్వ్యాపారస్థితౌ = వ్యాపారములేక యూరకుండుటకును, కాలవిశేష = గడియలో నాఱవభాగమునకును, ఉత్సవయోః = ఉత్సవమునకును పేరు. Festival.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణం తు వాఽక్షరే) ౧౦౪

వర్ణః॥ఇది, ద్విజాదౌ=బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, శుక్లాదౌ = తెలుపుమొదలయినవన్నెలకును,స్తుతౌ = స్తోత్రమునకును పేరయినపుడు॥పు॥, అక్షరమునకును పేరయినపుడు॥న్న॥.

అరుణో (భాస్కరేఽపి స్యాద్వర్ణభేదే స త్రిషు),

అరుణః॥ఇది, భాస్కరే=సూర్యునికిని, అపిశబ్దమువలన అనూరునికిని పేరయినపుడు॥పు॥,వర్ణభేదే=ఎఱుపువస్తువునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥.

స్థాణు (శ్శర్వేఽప్య)

స్థాణుః॥పు॥ఇది, శర్వే=శివునికిని, అపిశబ్దమువలన మోడుచెట్టునకును పేరు.

థ ద్రోణః (కాకోలే

ద్రోణః॥పు॥ఇది, కాకోలే=నల్లకాకికిని, అపి

ఒపి)
(రవే) రణః. ౨౦౫

శబ్దమువలన నలుతుమునకును పేరు.
రణః॥పు॥ ఇది,రవే=ధ్వనికిని, క్రిందటి
సంబంధముచేత యుద్ధమునకును పేరు. W

గ్రామణీ (ర్నాపితే పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే త్రిషు),

గ్రామణీః॥ఇది, నాపితే=మంగలవానికి
నపుడు॥పు॥, శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, గ్రామా
గ్రామాధిపతికిని పేరయినపుడు ॥త్రి॥.

ఊర్ణా(మేషాదిలోమ్ని స్యా దావర్తే చాన్తరా భ్రువౌ). ౨౦౬

ఊర్ణా॥స్త్రీ॥ఇది, మేషాదిలోమ్ని=గొఱ్ఱె
లు ఎలుక మొదలయినవానిరోమమునకు,
వౌ=కనుబొమలయొక్క, అన్తరా=నడుమ
డు, ఆవర్తే=సుడికిని పేరు.

హరిణీ (స్యాన్మృగీ హేమ ప్రతిమాహరితా చ యా),

హరిణీ॥స్త్రీ॥ఇది, మృగీ=లేడికిని, హేమ
మా=బంగారుప్రతిమకును,యాహరితా =
నివన్నెగలదానికిని పేరు.

(త్రిషు పాణ్డౌ చ) హరిణః

హరిణః॥ఇది, పాణ్డౌ=తెలుపుపసుపు
గూడినవస్తువునకును పేరయినపుడు॥త్రి॥-చ
మువలన ఇఱ్ఱికి పేరయినపుడు॥పు॥. De

స్థూణా (స్తమ్భేఽపి వేశ్మనః). ౨౦౭

స్థూణా॥స్త్రీ॥ఇది, వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికంబ
నకును,అపిశబ్దమువలన ఇనుపప్రతిమకును

తృష్ణే (స్పృహా పిపాసే ద్వే)

తృష్ణా॥స్త్రీ॥ఇది, స్పృహా=ఆశకును, పిపా
దప్పికిని పేరు. Thirst. [ణే=దయకును

(జుగుప్సాకరుణే) ఘృణే

ఘృణా॥స్త్రీ॥ఇది, జుగుప్సా = రోతకును,

(వణిక్పథే చ) విపణి

విపణిః॥స్త్రీ॥ఇది, వణిక్పథే = అంగడివీథికి
కారమువలన అంగడికిని పేరు. S

(సురాప్రత్యక్చ) వారుణీ.

వారుణీ॥స్త్రీ॥ఇది,సురా=కల్లునకును, ప్ర
పడమటిదిక్కునకును పేరు. W

కరేణు (రిభ్యాంస్త్రీ నేభే)

కరేణుః॥ఇది, ఇభ్యామ్=ఆడువను
రయినపుడు॥స్త్రీ॥ఇభే = మగయేనుగునకు పే
నపుడు॥పు॥. [ధనమునకును

ద్రవిణంతు (బలేధనే),

ద్రవిణమ్॥న॥ఇది, బలే=బలమునకును

శరణం (గృహ రక్షిత్రోః)

శరణమ్॥న॥ఇది, గృహ=ఇంటికిని, రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు.

శ్రీపర్ణం (కమలేఽపి చ). ౨౮౯

శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ ఇది, కమలేఽపిచ=తామరపువ్వునకును, అపిశబ్దమువలన నెల్లిచెట్టునకును పేరు.

(విషాభిమర లోహేషు) తీక్ష్ణం (క్లీబే ఖరే త్రిషు).

తీక్ష్ణమ్॥ఇది, విష=విషమునకును, అభిమర్ష=యుద్ధమునకును, లోహే=ఇనుమునకును పేరైనపుడు॥ న॥ ఖరే=వాఁడియైనదానికిపేరైనపుడు ॥త్రి॥.

ప్రమాణం (హేతుమర్యాదా శాస్త్రేయత్తా ప్రమాతృషు). ౨౯౦

ప్రమాణమ్॥ న॥ఇది, హేతు=ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణమునకును, మర్యాదా = మర్యాదకును, శాస్త్ర=శాస్త్రమునకును, ఇయత్తా = కొలఁత తూనిక మొదలయిన మానములకును, ప్రమాతృషు=ఎఱుఁగువానికిని పేరు. మఱియుసత్యవాదికిని, నిత్యమయినదానికిని, ఏకత్వమునకును పేరని రభసుఁడు.

కరణం (సాధకతమ క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రియేష్వపి),

కరణమ్॥న॥ఇది,సాధకతమ=ఛేదనాదిక్రియలయందుమిక్కిలి యుపయోగించుఖడ్గాదులకును, క్షేత్ర=క్షేత్రమునకును, గాత్ర=శరీరమునకును, ఇన్ద్రియేషు = చక్షురాదీంద్రియములకును, అపిశబ్దమువలన ౧౧ కరణములకును, క్రియకును, గణకునికిని, రథబంధనమునకును, నాట్యగీతభేదమునకును పేరు.

(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ.) ౨౯౧. ఘణ్టాపథేఽ

సంసరణమ్॥ న॥ ఇది, ప్రాణి=ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే=ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారమునకును, అసంబాధే=ఇఱుకటము లేని, చమూగతౌ=సేననడుచుటకును, ఘణ్టాపథే=పెద్దవీథికిని పేరు.

(థ వాన్తాన్నే) సముద్ధరణ (మున్నయే), అథ త్రిషు

సముద్ధరణమ్॥న॥ఇది, వాన్త=క్రక్కిన, అన్నే=అన్నమునకును, ఉన్నయే=ఎత్తుటకును పేరు.

ఇఁకముందుఁజెప్పఁగల ణాన్తశబ్దములు॥త్రి॥

విషాణం (స్యాత్పశు

విషాణమ్॥త్రి॥ఇది,పశుశృఙ్గ=పసరపుకొమ్మున

శృంగేభద న్తయోః).	కు, ఇభద న్తయోః=ఏనుఁగుదంతమునకును పేరు
ప్ర వ ణః (క్ర మ ని మ్నో ర్వ్యాం ప్ర హ్వే	ప్రవణః॥ఇది, క్రమ=వాటముగా, నిమ్నో ర్వ్యామ్=పల్లమయిననేలకును, ప్రహ్వే=నమ్ర
284 నా తు చతుష్ప థే),	డై నవానికిని పేరై నపుడు॥ త్రి॥ చతుష్పథే=నాలు గు తెరువులు గూడినచోటికి పేరయినపుడు॥ పు॥
సంకీర్ణౌ (నిచి తాశు ద్ధౌ)	సంకీర్ణః॥త్రి॥ఇది, నిచిత=మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమ న్నట్టునెరసినదానికిని, అశుద్ధౌ = సంకీర్ణ ము... యన్నట్టుమఱొకదానితోఁగలసినదానికిని పేరు
ఇరిణం) శూన్య మూ షరమ్). 283	ఇరిణమ్[పా] ఈరిణమ్॥త్రి॥ఇది, శూన్య=... డైనదానికిని, ఊషరమ్ = చౌటినేలకును పేరు
ఇతి ణాన్తాః.	ణ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(దేవసూర్యౌ) వివస్వ న్తౌ	వివస్వాన్॥త్॥ పు॥ ఇది, దేవ=దేవతలకును సూర్యౌ=సూర్యునికిని పేరు.
సరస్వన్తౌ (న దార్ణ 284 వౌ),	సరస్వాన్॥త్॥పు॥ఇది,నద=సరస్వంతమను పేరు గలనదమునకును, అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పే రు. నదమనఁగాఁబ్రత్యక్ప్రవాహముగలయేరు
(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మ న్తౌ	గరుత్మాన్॥త్॥పు॥ఇది, పక్షి=పక్షిమాత్రము నకును, తార్క్ష్యౌ=గరుడునికిని పేరు.
శకున్తౌ (భా స ప క్షి ణౌ). 284	శకున్తః॥పు॥ఇది, భాస=చమురుకాకికిని, పక్షి ణౌ=పక్షిమాత్రమునకును పేరు.
(అగ్న్యుత్పాతౌ) ధూ మ కేతూ	ధూమకేతుః॥పు॥ఇది,అగ్ని=అగ్నికిని, ఉత్పా తౌ=ఉత్పాతమునకును పేరు.
జీమూతౌ (మేఘపర్వ 287 తౌ),	జీమూతః॥పు॥ఇది, మేఘ = మేఘమునకును పర్వతౌ=పర్వతమునకును పేరు.
హస్తౌతు (పాణినక్ష త్రే)	హస్తః॥పు॥ఇది, పాణి=చేతికిని, నక్షత్రే=నక్ష త్రవిశేషమునకును పేరు.
మరుతౌ (పవ నామ రౌ). 287	మరుత్॥పు॥ఇది, పవన=వాయువునకును, అ మరౌ= దేవతలకును పేరు.

యన్తా (హస్తిపకేసూతే)

యన్తా॥పు॥ఋ॥ఇది, హస్తిపకే=ఏనుఁగుమావటివానికిని, సూతే=సారథికిని పేరు.

భర్తా (ధాతరి పోష్టరి).

భర్తా॥పు॥ఋ॥ఇది, ధాతరి=మోయువానికిని, పోష్టరి=పోషించువాని (మగని)కిని పేరు.

(యానపాత్రే శిశౌ) పోతః

పోతః॥పు॥ఇది, యానపాత్రే=ఏఱుదాఁటునట్టి వోడకును, శిశౌ=శిశువునకును పేరు.

ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే). ౧౧౮

ప్రేతః॥పు॥ఇది, ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, మృతే=చచ్చినవానికిని పేరు.

(గ్రహభేదే ధ్వజే) కేతుః

కేతుః॥పు॥ఇది, గ్రహభేదే=కేతుగ్రహమునకును, ధ్వజే=టెక్కెమునకును, [ప] కాంతికిని, ఉత్పాతమునకును, చిహ్నమునకును పేరు.

(పార్థివే తనయే) సుతః,

సుతః॥పు॥ఇది, పార్థివే=రాజునకును, తనయే=కొడుకునకును పేరు.

స్థపతిః (కారుభేదేఽపి)

స్థపతిః॥పు॥ఇది, కారుభేదే=శిల్పికిని, అపిశబ్దమువలన బృహస్పతి యాగముచేసిన వానికిని పేరు.

భూభృ (ద్భూమిధరే నృపే). ౧౧౯

భూభృత్॥పు॥ఇది, భూమిధరే = పర్వతమునకును, నృపే=రాజునకును పేరు.

మూర్ధాభిషిక్తో (భూపేఽపి)

మూర్ధాభిషిక్తః॥పు॥ఇది, భూపే=రాజమాత్రునికిని, అపిశబ్దమువలన పట్టాభిషిక్తునికిని పేరు.

ఋతుః (స్త్రీకుసుమేఽపిచ),

ఋతుః॥పు॥ఇది, స్త్రీకుసుమేఽపిచ=స్త్రీలరజస్సునకును, అపిశబ్దమువలన వసంతాదిఋతువులకును పేరు.

(విష్ణా) వప్యజితా (వ్యక్తౌ)

అజితః॥పు॥ఇది విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు ॥పు॥-అపిశబ్దమువలన గెలువఁబడినదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥ అవ్యక్తః॥ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు ॥పు॥, అపిశబ్దమువలన స్ఫుటముగా నేర్పడనిదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ). ౧౨౦

సూతః॥పు॥ఇది, త్వష్టరి=వడ్లవానికిని, సారథౌ=సారథికిని పేరు.

వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞేఽపి)	వ్యక్తః॥ఇది, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికి పేరయినపుడు ॥పు॥అపిశబ్దమువలన స్పష్టమయినదానికిపేరయి నపుడు॥త్రి॥. Evident.
దృష్టాన్తౌ (వుభే శాస్త్రనిదర్శనే),	దృష్టాన్తః॥పు॥ఇది, శాస్త్ర=శాస్త్రమునకు ను, నిదర్శనే=కృతార్థమునకు ప్రతిగా చూపి చెప్పుటకును పేరు. Example.
క్షత్తా(స్యాత్సారథౌ ద్వాఃస్థే క్షత్త్రియాయాంచ శూద్రజే). ౨౧౯	క్షత్తా॥పు॥ఋ॥ఇది సారథౌ=సారథికిని, ద్వాఃస్థే = వాకిలిగాచువానికిని, క్షత్త్రియాయామ్= క్షత్త్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే = శూద్రుని వలనఁ బుట్టినవానికిని పేరు.
వృత్తాన్త (స్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్య వార్తయోః),	వృత్తాన్తః॥పు॥ ఇది, ప్రకరణే=ప్రస్తావమునకు ను, ప్రకారే=విశేషమునకును, కార్త్స్న్యే= అంతయు ననునర్థమునకు వాను, వార్తయోః=వా ర్తకును పేరు. Rumour.
ఆనర్త (స్సమరే నృత్యస్థాన నీవృద్విశేషయోః). ౨౨౦	ఆనర్తః॥పు॥ఇది, సమరే = యుద్ధమునకును నృత్యస్థాన=నాట్యమాడుస్థలమునకును, నీవృద్వి శేషయోః = పశ్చిమసముద్రతీరమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు.
కృతాన్తో (యమసిద్ధాన్త దైవాకుశలకర్మసు).	కృతాన్తః॥పు॥ఇది, యమ=యమునికిని,సిద్ధా న్త=సిద్ధాంతమునకును, దైవ = పురాకృతశుభా శుభకర్మమునకును, అకుశలకర్మసు=పాపకర్మ మునకును పేరు. Sinful Act.
శ్లేష్మాది రసరక్తాది మహాభూతాని తద్గుణాః. ౨౨౧. ఇన్ద్రియా ణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయోని శ్చ ధాతవః.	ధాతుః॥పు॥ఇది, శ్లేష్మాది=శ్లేష్మవాతపిత్తము లకును, రసరక్తాది=వసాసృఙ్మాంసమేదోఽస్థిమ జ్జాశుక్లములకును, మహాభూతాని=పృథివ్యప్తేజో వాయ్వాకాశములకును, తద్గుణాః=శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధములకును ఇన్ద్రియాణి= త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వాఘ్రాణములకును, అశ్మవికృతిః, శిలా జేగురు మొదలయినశిలావికారములకును, శబ్ద

యోనిః=శబ్దములకుఁ గారణమయిన భూవా౽౽దిక్రియలకును పేరు.

(కక్ష్యాన్తరే౽పి) శుద్ధాన్తో (నృప స్యాసర్వ గోచరే). ౨౨౨

శుద్ధాన్తః ॥పు॥ ఇది, అసర్వగోచరే=సకల జనులుచూడఁగూడని నృపస్య=రాజుయొక్క, కక్ష్యాన్తరే=లోకట్టునందు అనఁగా నంతఃపురమునందును, అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీలయందును వర్తించును.

(కాసూ సామర్థ్యయో) శ్శక్తిః

శక్తిః॥సీ॥ఇది, కాసూ=భల్లమనునాయుధ విశేషమునకును, సామర్థ్యయోః=ప్రభుత్వాది శక్తులకును (ప) అన్నివస్తువులయందుండునొకానొకధర్మమునకును పేరు.

మూర్తిః (కాఠిన్యకాయయోః),

మూర్తిః॥సీ॥ ఇది, కాఠిన్య=కఠినత్వమునకును, కాయయోః=శరీరమునకును పేరు.

(విస్తారవల్ల్యోః) ర్వ్రతతి ర్వసతీ (రాత్రి) వేశ్మ నోః). ౨౨౩

ప్రతతిః॥సీ॥ఇది, విస్తార=విరివికిని, వల్ల్యోః=తీఁగకును పేరు.

వసతిః॥సీ॥ ఇది, రాత్రి=రాత్రికిని, వేశ్మనోః=ఇంటికిని పేరు. House

(క్షయార్చయో) రపచితి స్సాతి (ర్దానావసానయోః),

అపచితిః॥సీ॥ ఇది,క్షయ=హానికిని, అర్చయోః=పూజకును పేరు.

సాతిః॥సీ॥ఇది, దాన=దానమునకును, అవసానయోః=ముగియుటకును పేరు.

ఆర్తిః (పీడా ధనుష్కోట్యో)

ఆర్తిః ॥సీ॥ ఇది, పీడా=పీడకును, ధనుష్కోట్యోః=వింటికొప్పునకును పేరు.

ర్జాతి (స్సామాన్య జన్మనోః). ౨౨౪

జాతిః ॥సీ॥ ఇది, సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మణత్వాదిజాతులకును, జన్మనోః=పుట్టుటకును పేరు.

(ప్రచార స్యన్దయో) రీతి

రీతిః॥సీ॥ ఇది, ప్రచార=వ్యవహారమునకును, స్యన్దయోః=జాఱుటకును పేరు. చిట్టెమునకును, ఇత్తళికిని పేరనిరుద్రుఁడు. "ప్రకారస్యన్దయోః" అని పాఠముగలదు.

రీతి (ర్డిమ్బ ప్రవాసయోః),

ఈతిః॥సీ॥ఇది, డిమ్బ=అతివృష్టి మొదలయిన యీతిబాధలాఱింటికిని, ప్రవాసయోః=ప్రవా

సమునకును పేరు. [గమే=పొందుటకును పేరు.

(ఉదయేఽధిగమే) ప్రాప్తి స్త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే యుగే). ౭౭౫

ప్రాప్తిః॥సీ॥ ఇది, ఉదయే=లాభమునకును, అ
త్రేతా॥సీ॥ ఇది, అగ్నిత్రయే=గార్హపత్యాదులగుమూఁడగ్నులకును, యుగే=త్రేతాయుగమునకును పేరు.

(వీణాభేదేఽపి) మహతీ

మహతీ॥సీ॥ఇది, వీణాభేదేఽపి=నారదునివీణకును, అపిశబ్దమువలన నధికమయినదానికిని పేరు.

భూతి (ర్భస్మని సంపది),

భూతిః॥సీ॥ఇది, భస్మని=భస్మమునకును, సంపది=సంపదకును పేరు.

(నదీ నగర్యో ర్నాగానాం) భోగవత్య

భోగవతీ॥సీ॥ఇది, నాగానామ్=సర్పములయొక్క, నదీనగర్యోః=నదికిని, పట్టణమునకును పేరు.

(థ సఙ్గరే. ౭౭౬. సఙ్గేసభాయాం) సమితిః

సమితిః॥సీ॥ఇది, సఙ్గరే=యుద్ధమునకును, సఙ్గే=కూటమికిని, సభాయామ్=సభకును పేరు.

(క్షయవాసా వపి) క్షితిః,

క్షితిః॥సీ॥ఇది, క్షయ=నాశమునకును, వాసే=ఉనికికిని, అపిశబ్దమువలన భూమికిని పేరు.

(రవే రర్చిశ్చ శస్త్రంచ వహ్నిజ్వాలాచ) హేతయః. ౭౭౭

హేతిః॥సీ॥ఇది, రవేఃఅర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణమునకును, శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును, వహ్నిజ్వాలాచ=అగ్నిజ్వాలకును పేరు. హేతిః = ఆయుధమునకును పేరయినపుడు॥పు॥.

జగతీ(జగతి చ్ఛన్దో విశేషేఽపి క్షితావపి),

జగతీ॥సీ॥ఇది, జగతి=లోకమునకును, ఛన్దో విశేషేఽపి=పండ్రెండక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును, క్షితావపి=భూమికిని పేరు.

పఙ్క్తి (శ్ఛన్దోఽపి దశమం)

పఙ్క్తిః॥సీ॥ఇది, దశమమ్=పదియక్షరముల పాదముగల, ఛన్దోఽపి=ఛందస్సునకును, అపిశబ్దమువలన బాగుగానుండుటకును, పదింటికిని పేరు.

(స్యా త్ప్రభావేఽపి) చాయతిః. ౭౭౮

ఆయతిః-॥సీ॥ ఇది, ప్రభావేఽపి=ప్రభావమునకును, అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, నిడుపునకును పేరు.

పత్తి (ర్గతౌచ)

పత్తిః॥సీ॥ఇది, గతౌ=నడపునకును, చకారమువలన

వలన కాలిబంటునకును, సేనాభేదమునకును పేరు

మూలే తు) పక్షతిః (పక్షభేదయోః),

పక్షతిః॥సీ॥ఇది, పక్షభేదయోః = పక్షభేదము లనఁగా శుక్లకృష్ణపక్షములును, పక్షి ఱెక్కలును, మూలే=వానిమూలమనఁగా పాడ్యమియు ఱెక్క మొదలును ఆ రెంటికిని పక్షతి యనిపేరు.

ప్రకృతీ (యోనిలిఙ్గే చ)

ప్రకృతిః॥సీ॥ఇది, యోనిలిఙ్గే=ఉపాదానకారణమునకును, స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును, చకారమువలన రాజ్యాంగము లేడింటికిని, పౌరశ్రేణులకును, స్వభావమునకును, భగమునకును, సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యావస్థకును పేరు.

(కైశిక్యాద్యా శ్చ) వృత్తయః. ౨౨౯

వృత్తిః॥సీ॥ఇది, కైశిక్యాద్యాః=అలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్తులకును, చకారమువలన కృష్యాదిజీవనోపాయములకును, సూత్రాదివివరణగ్రంథములకును పేరు.

సికతా (స్స్యు ర్వాలుకాఽపి)

సికతాః॥సీ॥నిత్యబహువచనము॥ఇది, వాలుకా=ఇసుకకును, అపిశబ్దమువలన నిసుకనేలకును పేరు.

(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః,

శ్రుతిః॥సీ॥ఇది, వేదే=వేదమునకును, శ్రవసి=చెవికిని, వినుటకును, చకారమువలన వార్తకును పేరు.

వనితా (జనితాత్యర్థానురాగాయాంచ యోషితి). ౨౩౦

వనితా॥సీ॥ఇది, జనిత=పుట్టింపఁబడిన, అత్యర్థ=మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్=ప్రేమగల, యోషితి=స్త్రీకిని, చకారమువలన స్త్రీమాత్రమునకును పేరు. Woman.

గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి)

గుప్తిః॥సీ॥ఇది, క్షితివ్యుదాసే=నేలగుంటకును అపిశబ్దమువలన రక్షించుటకును, చెఱసాలకును పేరు.

ధృతి ర్ధారణ ధైర్యయోః.

ధృతిః॥సీ॥ఇది, ధారణ=ధరించుటకును, ధైర్యయోః=ధైర్యమునకును పేరు.

బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి). ౨౩౧

బృహతీ॥సీ॥ఇది, క్షుద్రవార్తాకీ=ములకచెట్టునకును [వ] వాకుఁడుచెట్టునకును, ఛన్దోభేదే=తొమ్మిదక్షరములు పాదముగల ఛందస్సునకును,

వాసితా (స్త్రీకరిణ్యోశ్చ)
వార్తా (వృత్తౌజనశ్రుత్యౌ), వార్తం (ఫల్గు న్యరోగేచ త్రి)

(వ్యప్సు చ) ఘృతామృతే. ౨౩౨

కలధౌతం (రూప్య హేమ్నోః)
ర్నిమిత్తం (హేతు లక్ష్మణోః),

శ్రుతం (శాస్త్రా వధృతయోః)

(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్. ౨౩౩
అత్యాహితం (మహాభీతిః కర్మ జీవానపేక్షి చ),
(యుక్తే క్ష్మాదావృతే) భూతం (ప్రాణ్యతీతే సమే త్రిషు). ౨౩౪

మహతీ = అధికమైనదానికిని, అపిశబ్దమువలన తరీయములకును పేరు.

వాసితా [వ] వాసితా ॥ సీ ॥ ఇది, స్త్రీ = స్త్రీకిని, కరిణ్యోశ్చ = ఆడుఏనుఁగునకును పేరు.

వార్తా ॥ ఇది, వృత్తౌ = జీవనోపాయమునకును, జనశ్రుతౌ = లోకవార్తకును పేరైనపుడు ॥ సీ ॥, ఫల్గుని = తుచ్ఛమునకు పేరైనపుడు ॥ న ॥, అరోగే = రోగములేనివానికి పేరైనపుడు ॥ త్రి ॥.

ఘృతమ్ - అమృతమ్ ॥ న ॥ ఈ ౨-ను, అప్సు = నీళ్ళ పేళ్ళు. చకారమువలనఘృతశబ్దము నేతికి, అమృతశబ్దము అమృతమునకును, యజ్ఞవిశేషమునకును, అయాచితమునకును, మోక్షమునకును పేరు.

కలధౌతమ్ = ॥ న ॥ ఇది, రూప్య = వెండికిని, హేమ్నః = బంగారమునకును పేరు. Gold

నిమిత్తమ్ ॥ న ॥ ఇది, హేతు = కారణమునకును, లక్ష్మణోః = చిహ్నమునకును పేరు. Token

శ్రుతమ్ ॥ ఇది, శాస్త్ర = శాస్త్రమునకు పేరైనపుడు ॥ న ॥ అవధృతయోః = వినఁబడినదానికిని పేరయినపుడు ॥ త్రి ॥. Heard

కృతమ్ ॥ న ॥ ఇది, యుగ = కృతయుగమునకును, పర్యాప్తయోః - నివారణమునకును పేరు.

అత్యాహితమ్ ॥ న ॥ ఇది, మహాభీతిః = మహాభయమునకును, జీవానపేక్షి = ప్రాణము నపేక్షించని పని, కర్మ = సాహసమునకును పేరు.

భూతమ్ = ఇది, యుక్తే = యోగ్యమయినదానికిని, క్ష్మాదా = పంచభూతములకును, ఋతే = సత్యమునకును, ప్రాణి = ప్రాణిమాత్రమునకును, అతీతే = భూతకాలమునకును పేరైనపుడు ॥ న ॥, సమే = సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవాచి

	నకు పేరైనపుడు॥త్రి॥.
వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే),	వృత్తమ్॥ ఇది, పద్యే=పద్యమునకును, చరితే=చరిత్రమునకును పేరయినపుడు ॥న॥అతీతే=పోయినదానికిని, దృఢే=బటువైనదానికిని,నిస్తలే=వట్రునయినదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥.
మహ (ద్రాజ్యం చా)	మహత్॥ఇది, రాజ్యమ్=రాజ్యమునకు పేరయినపుడు॥న॥, చకారమువలన దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.
వగీతం (జనే్య స్యా ద్గర్హితే త్రిషు). ౨౩౫	అవగీతమ్॥ ఇది, జనే్య=జనాపవాదమునకు [వ] యుద్ధమునకు పేరయినపుడు॥న॥,గర్హితే=నించింపఁబడినదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.
శ్వేతం (రూప్యేఽపి)	శ్వేతమ్॥ఇది,రూప్యే=వెండికి పేరైనపుడు॥న అపిశబ్దమువలన తెల్లనివస్తువునకు పేరైనపుడు త్రి
రజతం (హేమ్ని రూప్యే సితే త్రిషు),	రజతమ్॥ఇది, హేమ్ని=బంగారమునకును,రూప్యే=వెండికిని పేరయినపుడు॥న॥, సితే= తెల్లనివస్తువునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥.
(త్రి)ష్వథో	ఇది మొదలు తాంతశబ్దములన్నియు ॥త్రి॥
జగ(దిఙ్గేఽపి)	జగత్ ॥త్రి॥ఇది,ఇఙ్గే=సంచరించువస్తువు పేరు, అపిశబ్దమువలన లోకమునకు పేరయినపుడు॥న॥, వాయువునకు పేరైనపుడు॥పు॥.
రక్తం (నీల్యాది రాగి చ). ౨౩౬	రక్తమ్॥త్రి॥ఇది, నీల్యాది=నీలి మొదలయినదానిచేత, రాగి=చాయ వేయఁబడినవస్త్రాదులకును, చకారమువలన అనురక్తునికిని, ఎఱ్ఱనైనదానికిని పేరు. కుంకుమమునకును నెత్తురునకును పేరయినపుడు॥న॥.
అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)	అవదాతః॥త్రి॥ఇది, సితే= తెల్లనివస్తువునకును, పీతే=పచ్చనివస్తువునకును, శుద్ధే=పరిశుద్ధమయినవస్తువునకును పేరు. తెల్లనివస్తువునకును పేరు.
(బద్ధార్జునౌ) సిత	సితః॥త్రి॥ఇది,బద్ధే=కట్టఁబడినదానికిని, అర్జునే=

(యుక్తే తు సంస్కృతేఽమర్షి) ణ్యభినీతో

అభినీతః ॥త్రి॥ ఇది, యుక్తే=యోగ్యమయిన దానికిని, సంస్కృతే=లెస్సగాఁ జేయఁబడినదానికిని, అమర్షిణి=కోపముగలవానికిని పేరు.

ఽథ సంస్కృతమ్.
౨౩౭. (కృత్రిమే లక్షణోపేతేఽప్య)

సంస్కృతమ్ ॥త్రి॥ఇది, కృత్రిమే=చేయఁబడిన ఘటాదులకును లక్షణోపేతే = వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయినశబ్దములకును, అపిశబ్దమువలన లెస్సగాఁ జేయఁబడిన వస్తువునకును పేరు.

నన్తో(ఽనవధా వపి),

అనన్తః॥త్రి॥ఇది, అనవధౌ=అవధిలేనిదానికి పేరు. అపిశబ్దమువలన ఆదిశేషునికిని, విష్ణువునకును పేరయినపుడు ॥పు॥, ఆకాశమునకు పేరయినపుడు ॥న॥, భూమికి పేరయినపుడు ॥స్త్రీ॥.

(ఖ్యాతే హృష్టే) ప్రతీతోఽ

ప్రతీతః॥త్రి॥ఇది, ఖ్యాతే=పేరువడ్డవానికిని, హృష్టే=సంతోషించినవానికిని పేరు.

భిజాత (స్తు కులజే బుధే) ౨౩౮

అభిజాతః॥త్రి॥ఇది, కులజే= కులముగలవానికిని, బుధే=పండితునికిని పేరు.

వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)

వివిక్తః॥త్రి॥ఇది, పూతే=పవిత్రమైనదానికిని, విజనే=ఏకాంతస్థలమునకును పేరు.

మూర్ఛితౌ (మూఢసోచ్ఛ్రియౌ),

మూర్ఛితః॥త్రి॥ ఇది మూఢే=మూర్ఛపోయినదానికిని, సోచ్ఛ్రయే=వృద్ధిఁబొందినవానికిని పేరు.

(ద్వే చామ్లపరుషే) శుక్తే

శుక్తమ్॥త్రి॥ఇది, ఆమ్లే=ఆమ్లవిశేషమునకును, పరుషే=నిష్ఠురమయినదానికిని పేరు. ఆమ్లవిశేషమనఁగా మంటికుండ మొదలయినదానియందు తేనె బెల్లము కలిపి ఈమూఁడునుగూర్చి ధాన్యరాశియందు మూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శితీ (ధవళ మేచకౌ).

శితిః॥త్రి॥ఇది, ధవళే = తెల్లనిదానికి, మేచకే=నల్లనిదానికిని పేరు.

౨౩౯ (సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తే ఽభ్యర్హితే చ) సత్,

సత్ ॥త్రి॥ఇది,సత్యే=సత్యమునకును, సాధౌ=సాధువునకును, విద్యమానే=కలిగియున్నదానికిని, ప్రశస్తే=శ్రేష్ఠమయినదానికిని, అభ్యర్హితే

పూజ్యమయినదానికిని పేరు.

పురస్కృతః (పూజితే ఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతః కృతే). ౨౮౦

పురస్కృతః ॥త్రి॥ ఇది, పూజితే=పూజ్యునికిని, అరాతి=శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవానికిని, అగ్రతః=ముందుగా, కృతే=చేయఁబడినదానికిని పేరు.

నివాతా (వాశ్రయావాతే శస్త్రాభేద్యం చ వర్మ యత్),

నివాతః ॥త్రి॥ఇది, ఆశ్రయ=ఉండుస్థలమునకును, అవాతే = గాలిలేనిచోటికిని, శస్త్రైః=శస్త్రములచేత, అభేద్యమ్=భేదింపరాని, వర్మ=జోడునకును పేరు.

(జాతోన్నతప్రవృద్ధాస్స్యు)రుచ్ఛ్రితా

ఉచ్ఛ్రితః॥త్రి॥ఇది, జాత=పుట్టినదానికిని, ఉన్నత=పొడవైనవస్తువులకును, ప్రవృద్ధాః = బహుళమయినదానికిని పేరు.

ఉత్థితాస్త్వమీ. ౨౮౧. (వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥త్రి॥ఇది, వృద్ధిమత్ = వృద్ధిఁబొందినదానికిని, ప్రోద్యత=ఉద్యోగముగలవానికిని, ఉత్పన్నాః=పుట్టినవానికిని పేరు.

ఆదృతౌ (సాదరార్చితౌ),

ఆదృతః॥త్రి॥ఇది, సాదర=ఆదరించువానికిని, అర్చితౌ=పూజింపఁబడినవానికిని పేరు.

ఇతి తాన్తాః

త యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అర్థో (ఽభిధేయ రై వస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు). ౨౮౨

అర్థః॥పు॥ఇది, అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయినదానికిని, రై=ధనమునకును, వస్తు=వస్తువునకును, ప్రయోజన = ప్రయోజనమునకును, నివృత్తిషు=నివర్తించుటకును పేరు.

(నిపానాఽఽగమయోః) తీర్థ (మృషిజుష్టజలే గురౌ),

తీర్థమ్॥న॥ ఇది, నిపాన = నూతియొద్దినీళ్లతొట్టికిని, ఆగమయోః=శాస్త్రమునకును, ఋషిజుష్టజలే=ఋషులచేతసేవింపఁబడిన జలాశయమునకును, గురౌ=గురువునకును, రేవునకును పేరు. "నిదానాగమయోః" అనిపాఠాంతరము.

సమర్థ (స్త్రిషు శక్తిష్ఠ

సమర్థః॥త్రి॥ఇది, శక్తిష్ఠ=మిక్కిలిశక్తిగలవాని

సంబద్ధార్థే హితేఽపి
చ). ౨౮౩
దశమీస్థౌ (క్షీణరా
గ వృద్ధౌ)
వీథీ (పదవ్యపి),
(ఆస్థానీ యత్నయో
రాస్థా
ప్రస్థోఽ (స్త్రీ సాను
మానయోః). ౨౮౪

ఇతి థాన్తాః

(అభిప్రాయవశౌ) ఛ
న్దౌ
అబ్దౌ (జీమూత వత్స
రౌ),
అపవాదౌ (తు నిన్దాజ్ఞే)
దాయాదౌ (సుతబా
న్ధవౌ). ౨౮౫

పాదా (రశ్మ్యఙ్ఘ్రితు
ర్యాంశాః)
(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కాః)
స్తమోనుదః,
నిర్వాదో (జనవాదే
ఽపి)
శాదో(జమ్బాల శష్ప
యోః). ౨౮౬
(సారావే రుదితే త్రా
తే) ఆక్రన్దో (దారుణే

కిని, సంబద్ధార్థే=అన్వయ యోగ్యమయిన…
ముగలదానికిని, హితే-హితమైనదానికిని…
దశమీస్థః॥పు॥ఇది, క్షీణరాగ = నష్టవీర్యు…
వృద్ధౌ=వృద్ధునికిని పేరు. [మువలనవం…

వీథీ॥స్త్రీ॥ఇది, పదవీ=మార్గమునకును, ఆళి…

ఆస్థా॥స్త్రీ॥ఇది,ఆస్థానీ=ఆస్థానమునకు, యత్న…
యోః=యత్నమునకును పేరు.

ప్రస్థః॥పు॥ఇది,సాను=కొండనెత్తమునకు…
మానయోః=కుంచమునకును పేరు.

థ యను నక్షరము తుదను గలనానార్థ
శబ్దములు ముగిసెను.

ఛన్దః॥పు॥ఇది, అభిప్రాయ = అభిప్రాయమున…
కును, వశౌ=అధీనునికిని పేరు.

అబ్దః॥పు॥ ఇది, జీమూత=మేఘమునకును…
వత్సరౌ=సంవత్సరమునకును పేరు. [కును పే…

అపవాదః॥పు॥ఇది,నిన్దా =నిందకును,ఆజ్ఞ…

దాయాదః॥పు॥ఇది, సుత = కొడుకునకును…
బాన్ధవౌ=జ్ఞాతికిని పేరు. Kinsman

పాదః॥పు॥ఇది,రశ్మి=కిరణమునకును, అఙ్ఘ్రి…
కాలికిని, తుర్యాంశః=నాలవపాలికిని పేరు.

తమోనుత్॥ద్-పు॥ఇది, చన్ద్ర=చంద్రుని…
అగ్ని=అగ్నికిని,అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు.

నిర్వాదః॥పు॥ఇది, జనవాదే=నిందకును, …
శబ్దమువలన నిశ్చితమయిన వాదమునకును, …
దు లేకుండుటకును పేరు.

శాదః॥పు॥ఇది, జమ్బాల=అడుసునకును,
ష్పయోః=లేతకసవునకును పేరు.

ఆక్రన్దః॥పు॥ఇది, సారావే=ఆర్తధ్వనితో…
డిస, రుదితే = రోదనమునకును, త్రాతే…

రణే),

చువానికిని, దారుణే=భయంకరమయిన, రణే=యుద్ధమునకును పేరు.

(స్యా)త్ప్రసాదో (ఽనురోధేఽపి)

ప్రసాదః॥పు॥ఇది, అనురోధే=అనుసరించుటకును, అపిశబ్దమువలన నైర్మల్యమునకును, ప్రీతికిని, కావ్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్స్యా ద్వ్యఞ్జనేఽపిచ). ౨౪౭

సూదః॥పు॥ఇది, వ్యఞ్జనే=పప్పు మొదలైనవ్యంజనములకును, అపిశబ్దము చేతవండెడువానికిని పేరు.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిన్దో

గోవిన్దః॥పు॥ఇది, గోష్ఠాధ్యక్షే=ఆవులనేలు వానికిని, అపిశబ్దమువలన విష్ణువునకును, బృహస్పతికిని పేరు.

(హర్షేఽప్యామోద వన్మదః,

ఆమోదః=మదః॥పు॥ ఈ రెండును, హర్షేఽపి=సంతోషమునకు పేళ్ళు. అపిశబ్దమువలనఆమోదశబ్దము పరిమళమునకు, మదశబ్దముగర్వమునకును పేరు.

(ప్రాధాన్యే రాజలిఙ్గేచ వృషాఙ్గే)కకుదో (ఽస్త్రియామ్). ౨౪౮

కకుదః॥పు॥(ప)కకుత్ ॥ద్-సీ॥ఇది,ప్రాధాన్యే=ప్రధానమైనదానికిని, రాజలిఙ్గేచ=రాజచిహ్నమునకును,వృషాఙ్గే=ఎద్దు మూఁపురమునకును పేరు.

స్త్రీసంవి (జ్జ్ఞానసంభాషా క్రియాకారాఽజినామసు),

సంవిత్ ॥ద్-సీ॥ఇది, జ్ఞాన=జ్ఞానమునకును,సంభాషా=సంకేతమునకును (ప) సంభాషణమునకును, క్రియాకార=నిశ్చయమునకును, ఆజి=యుద్ధమునకును, నామసు=నామధేయమునకును పేరు.

(ధర్మే రహ).స్యుపనిష

ఉపనిషత్ ॥ద్-సీ॥ఇది, ధర్మే=ధర్మమునకును, రహసి=రహస్యమునకును పేరు.

(త్స్యా దృతౌ వత్సరే) శరత్. ౨౪౯

శరత్ ॥ద్-సీ॥ఇది,ఋతౌ = శరదృతువునకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. Year

పదం(వ్యవసిత త్రాణ స్థాన లక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు),

పదమ్॥న॥ఇది, వ్యవసిత=ఉద్యోగమునకును, త్రాణ=రక్షించుటకును, స్థాన=స్థానమునకును, లక్ష్మ=అడియాలమునకును, అఙ్ఘ్రి = అడుగునకును, వస్తుషు=వస్తువునకును పేరు.

గోష్పదం (సేవితే

గోష్పదమ్॥న॥ఇది, సేవితే=ఆవులు తిరుగు

మానే)

ప్రదేశమునకును, మానే=ఆవులగోరిజదిగ్గ...
నగుంటకును పేరు.

(ప్రతిష్ఠాకృత్యే) మాస్పదమ్. ౨౧౦

ఆస్పదమ్॥న॥ఇది, ప్రతిష్ఠా=స్థానమునకును, కృత్యమ్=చేయఁదగినదానికిని పేరు.

(త్రిష్విష్ట మధురౌ) స్వాదూ

స్వాదు॥త్రి॥ఇది, ఇష్ట=ఇష్టమయినదా..., మధురౌ=మధురమయినదానికిని పేరు.

మృదూ (చాతీక్ష్ణ కోమలౌ),

మృదుః ॥త్రి॥ ఇది, అతీక్ష్ణ=కూ[ర]ము కా... దానికిని, కోమలౌ=మెత్తనిదానికిని పేరు.

(మూ ఢా ల్పాపటునిర్భాగ్యా) మన్దా (స్సు శ్రీ)

మన్దః॥త్రి॥ఇది, మూఢ=మూఢునికిని, అల్ప... అల్పమయినదానికిని, అపటు=సమర్థుఁడు కా... వానికిని, నిర్భాగ్యాః=నిర్భాగ్యునికిని పేరు.

(ద్వౌ తు) శారదా.
(ప్రత్య గ్రాప్రతిభౌ)

శారదః॥త్రి॥ఇది, ప్రత్యగ్ర=నూతనము... వానికిని, అప్రతిభౌ=సమర్థుఁడు కానివానికిని...

(విద్వ త్సుప్రగల్భౌ) విశారదౌ,

విశారదః॥త్రి॥ఇది, విద్వత్=విద్వాంసు... సుప్రగల్భౌ=ప్రౌఢునికిని పేరు.

ఇతి దాన్తాః.

ద యనునక్షరము తుదనుగలనానార్థ శబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామోవటశ్చ) న్యగ్రోధౌ

న్యగ్రోధః ॥పు॥ ఇది, వ్యామః=బారకును, వటశ్చ=మఱ్ఱిచెట్టునకును పేరు. Banian Tr...

ఉత్సేధః (కాయఉన్నతిః). ౨౧౨

ఉత్సేధః॥పు॥ఇది, కాయే = శరీరము... ఉన్నతిః=పొడవునకును పేరు.

(పర్యాహారశ్చ మార్గశ్చ) వివధౌ వీవధౌ చ తౌ.

వివధః-వీవధః॥పు॥ ఈ రెండు, పర్యాహా... వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చివిక్రయ... నమందునిచిన వస్తువులకును(వ) కావడికిని, ... ర్గశ్చ=మార్గమునకును పేళ్లు.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయా ముపనూర్యకే). ౨౧౩

పరిధిః॥పు॥ఇది, యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హ... డి చెట్టుమొదలైనదానియొక్క, శాఖాయాః... కొమ్మకును, ఉపసూర్యకే=పరివేషమునకును...

బన్ధకం వ్యసనం చే

ఆధిః॥పు॥ఇది, బన్ధకమ్=తేత్రాదులు...

(చే)తఃపీడాఽధిష్ఠాన) మాధయః,

పెట్టుటకును, వ్యసనమ్=జూదము మొదలయిన వ్యసనమునకును, చేతఃపీడా=మనోదుఃఖమునకును, అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుటకును పేరు.

(స్యా త్సమర్థన నీవాక నియమాశ్చ) సమాధయః. ౨౪౮

సమాధిః॥పు॥ఇది, సమర్థన = శంకాపరిహారమునకును, నీవాక=మాట్లాడకుండుటకును [వ] అగ్గువైనధాన్యములయందు జనులయాదరమునకును,నియమ = వ్రతోపవాసాదులకును[వ] అంగీకారమునకును, చకారమువలన చిత్తైకాగ్ర్యమునకును, ప్రకారమునకును పేరు.

(దోషోత్పాదే) ఽనుబన్ధ(స్స్యా త్ప్ర)కృత్యాదిషు నశ్వరే, ముఖ్యానుయాయిని శిశౌ ప్రకృత స్యానువర్తనే). ౨౪౯

అనుబన్ధః॥పు॥ఇది, దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదనమునకును, ప్రకృత్యాదిషు = ప్రకృతిప్రత్యయాదులయందు, నశ్వరే = నశించిపోవునక్షరమునకును, ముఖ్య=ముఖ్యులయినతండ్రిమొదలైనవారిని, అనుయాయిని=అనుసరించిపోవు, శిశౌ = శిశువునకును, ప్రకృతస్యఅనువర్తనే=ప్రకృతమయినదిమెడతెగక యనువర్తించుటకును పేరు. ముఖ్యులయినవారికిని, అనుసరించినవారికిని, శిశువునకును పేరని కొందఱు.

విధు (ర్విష్ణౌ చన్ద్రమసి)

విధుః॥పు॥ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకును, చన్ద్రమసి=చంద్రునికిని పేరు.

(పరిచ్ఛేదే బలే)ఽవధిః,

అవధిః॥పు॥ఇది,పరిచ్ఛేదే = మర్యాదకును, బలే= [బలమునకును పేరు.

విధి (ర్విధానే దైవేఽపి)

విధిః॥పు॥ఇది,విధానే=చేయుటకును దైవే=దైవమునకును,అపిశబ్దమువలన బ్రహ్మదేవునికిని, ప్రకారమునకును, విధాయకవాక్యమునకును పేరు,

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే). ౨౫౦

ప్రణిధిః॥పు॥ఇది, ప్రార్థనే = ప్రార్థనకును, చరే= వేగులవానికిని పేరు. Spy.

బుద్ధవృద్ధౌ (పణ్డితేఽపి).

బుద్ధః॥పు॥-వృద్ధః॥త్రి॥ ఈ రెండును, పణ్డితే = విద్వాంసునికిని పేళ్లు. అపిశబ్దమువలనవరుసగాబుద్ధదేవునకును, ముసలివానికిని పేళ్లు. Old-man.

స్కన్ధ (స్సముదయేఽపిచ), | స్కన్ధః॥పు॥ఇది, సముదయే = అధ్యాయ సమూహమునకును, అపిశబ్దమువలన మూ కును,చెట్టు మొదటికిని, బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైన పవేదనా విజ్ఞాన సంజ్ఞాసంస్కారము లను స్కంధములకును పేరు.

(దేశే నదవిశేషేఽబ్ధౌ)సిన్ధు (ర్నాసరితి స్త్రియామ్). | సిన్ధుః॥ఇది, దేశే = దేశవిశేషమునకును, విశేషే=నదవిశేషమునకును, అబ్ధౌ = సము మునకును పేరయినపుడు॥పు॥, సరితి=సామా ముగా నదికి పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥.

విధా (విధౌ ప్రకారేచ) | విధా॥స్త్రీ॥[ప]॥పు॥ఇది, విధౌ=చేయుట ప్రకారే = ప్రకారమునకును, చకారము గజాన్నమునకును, కూలికిని పేరు.

సాధూ (రమ్యేఽపిచ త్రిషు), | సాధుః॥త్రి॥ఇది, రమ్యేఽపిచ=ఒప్పిదము వస్తువునకును, అపిశబ్దమువలన సజ్జనునికిని పే

వధూ (ర్జాయా) స్నుషా స్త్రీచ) | వధూః॥స్త్రీ॥ఇది, జాయా = పెండ్లామున స్నుషా=కోడలికిని, స్త్రీ= స్త్రీమాత్రమున చకారమువలన స్పృక్కయనుగంధద్రవ్య మునకును పేరు.

సుధా(లేపోఽమృతం స్నుహీ), | సుధా॥స్త్రీ॥ఇది, లేప=సున్నముపూయుట అమృతమ్ = అమృతమునకును, స్నుహీ=జె డుచెట్టునకును పేరు.

సన్ధా(ప్రతిజ్ఞా మర్యాదా) | సన్ధా॥స్త్రీ॥ఇది, ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞకును, మర్యా దా=మర్యాదకును పేరు.

శ్రద్ధా (సమ్ప్రత్యయః స్పృహా), | శ్రద్ధా॥స్త్రీ॥ఇది, సమ్ప్రత్యయః=భక్త్యాతిశ మునకును, స్పృహా=ఇచ్ఛకును పేరు.

మధు (మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రేఽప్య) | మధు॥ఇది,మద్యే=మద్యమునకును,పుష్ప పూఁదేనెకును,క్షౌద్రే = తేనెకును పేరైనపుడు అపిశబ్దమువలనచైత్రమాసమునకును, మధు రాక్షసునికిని, ఇప్పచెట్టునకును పేరైనపుడు

న్ధం (తమస్యపి).

అన్ధమ్॥ఇది,తమసి=చీఁకటికి పేరైనపుడు॥న॥ అపిశబ్దమువలన గ్రుడ్డివానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥.

(అథ త్రిషు)

ముందుఁ జెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు॥త్రి॥.

సమున్నద్ధౌ (పణ్డితం మన్యగర్వితౌ),

సమున్నద్ధః॥త్రి॥ ఇది, పణ్డితంమన్య = పండితుఁడు గాక యే తానుపండితుఁ డనుకొనువానికిని, గర్వితౌ=గర్వము గలవానికిని పేరు.

బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేప్తే నిర్దేశే)

బ్రహ్మబన్ధుః త్రి॥ ఇది, అధిక్షేప్తే=బ్రాహ్మణకర్మహీనుఁ డైనబ్రాహ్మణునికిని, నిర్దేశే = ద్వేషముచేత పేర్కొనంబడినవానికిని పేరు.

(ఽథావలమ్బితే. ఽదూరే అవిదూరే) ఽప్యవష్టబ్ధః

అవష్టబ్ధః॥త్రి॥ఇది, అవలమ్బితే=అవలంబింపఁబడినవానికిని, అవిదూరే = దగ్గఱనున్నదానికిని, అపిశబ్దమువలన కట్టఁబడినదానికిని పేరు.

ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాత భూషితౌ),

ప్రసిద్ధః॥త్రి॥ఇది, ఖ్యాత=ఖ్యాతిగలవానికిని, భూషితౌ=అలంకరింపఁబడిన దానికిని పేరు.

ఇతి ధాన్తాః.

ధ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ

చిత్రభానుః॥పు॥ఇది, సూర్య = సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు. [రౌ = సూర్యునికిని పేరు.

భానూ (రశ్మిదివాకరౌ).

భానుః॥పు॥ఇది,రశ్మి=కిరణములకును, దివాక

భూతాత్మానౌ (ధాతృదేహౌ)

భూతాత్మా॥న్-పు॥ఇది, ధాతృ=బ్రహ్మకును, దేహౌ=దేహమునకును పేరు.

(మూర్ఖనీచౌ) పృథగ్జనౌ,

పృథగ్జనః॥పు॥ఇది, మూర్ఖ=మూర్ఖునికిని, నీచౌ=హీనజాతివానికిని పేరు.

గ్రావాణౌ (శైలపాషాణౌ)

గ్రావా॥న్-పు॥ఇది, శైల = పర్వతమునకును, పాషాణౌ=రాతికిని పేరు. [ణౌ=పక్షికిని పేరు.

పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ).

పత్త్రీ॥న్॥ఇది, శర = బాణమునకును, పక్షి

(తరుశైలౌ) శిఖరిణౌ

శిఖరీ॥న్-పు॥ఇది, తరు = వృక్షమునకును, శైలౌ=పర్వతమునకును పేరు [నెమిలికిని పేరు.

శిఖినౌ(వహ్నిబర్హిణౌ),

శిఖీ॥న్-పు॥ఇది,వహ్ని=అగ్నికిని, బర్హిణౌ=

ప్రతియత్నో (వుభౌ లిప్సోపగ్రహౌ)

ప్రతియత్నః॥పు॥ఇది, లిప్సా=అభిలాషకును, ఉపగ్రహః = చెఱపట్టుటకును, స్వభావము గలిగియున్న వస్తువునకును, గుణోత్కర్షచేయుటకును పేరు.

వథ సాదినౌ. (ద్వౌ సారథిహయారోహౌ)

సాదీ॥న్-పు॥ఇది, సారథి=సారథికిని, హయారోహః=గుఱ్ఱపు రౌతునకును పేరు.

వాజినోஉ(శ్వేషు పక్షిణః),

వాజీ॥న్-పు॥ఇది, అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును, ఇషు=బాణమునకును, పక్షిణః = పక్షికిని పేరు

(కులేஉ)ప్యభిజనో (జన్మభూమా వప్య)

అభిజనః॥పు॥ఇది, కులే=కులమునకును, జన్మభూమౌ=జన్మభూమికిని, అపిశబ్దమువలనకీర్తి కులాగతమయిన ధ్వజాదులకును పేరు.

థ హాయనాః. ౨౯౮ (వర్షార్చి ర్వ్రీహిభేదా స్స్యుః)

హాయనః॥పు॥ ఇది, వర్ష=సంవత్సరమునకును, అర్చిః=కిరణమునకును, వ్రీహిభేదాః = ధాన్యవిశేషమునకును పేరు.

(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కా) విరోచనాః,

విరోచనః॥పు॥ఇది, చన్ద్రి=చంద్రునికిని, అగ్ని=అగ్నికిని, అర్కః=సూర్యునికిని పేరు.

(కేశేஉపి) వృజినో

వృజినః॥ఇది, కేశే=వెండ్రుకలకు పేరైనపుడు ॥త్రి॥, అపిశబ్దమువలన పాపమునకు పేరైనపుడు ॥న॥, క్లేశమునకు పేరైనపుడు॥పు॥.

విశ్వకర్మా (ర్క సురశిల్పినోః) ౨౯౯

విశ్వకర్మా॥న్-పు॥ ఇది, అర్క = సూర్యునికిని, సురశిల్పినోః= దేవశిల్పికిని పేరు.

ఆత్మా (యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మవర్ష్మ చ),

ఆత్మా॥న్-పు॥ఇది, యత్నః=యత్నమునకును, ధృతిః=ధైర్యమునకును, బుద్ధిః=బుద్ధికిని, స్వభావః= స్వభావమునకును, బ్రహ్మ=పరాత్మకును, వర్ష్మ= దేహమునకును, చకారమువలన జీవునికిని పేరు.

(శక్ర ఘాతుక మత్తేభ వర్షుకాబ్దా) ఘనాఘనాః. ౨౯౯

ఘనాఘనః॥ఇది, శక్ర = దేవేంద్రునికిని, ఘాతుక= చంపుస్వభావముగల, మత్తేభ =మదపు టేనుగునకును, వర్షుకాబ్దాః=వర్షించుమేఘమునకును పేరు.

అభిమానో (ఽర్థాది

అభిమానః॥పు॥ఇది, అర్థాది = ధనాదుల

దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః),

వచ్చిన, దర్పే=గర్వమునకును, అజ్ఞానే=అజ్ఞానమునకును, ప్రణయ=ప్రార్థనకును, హింసయోః=హింసకును పేరు.

ఘనో (మేఘే మూర్తిగుణే త్రిషు మూర్తే నిర న్తరే). ౨౬౭

ఘనః॥పు॥ఇది, మేఘు=మేఘము.నకును, మూర్తిగుణే=కాఠిన్యమునకును పేరు. మూర్తే = కఠినమైనవస్తువునకును, నిరన్తరే = దట్టమైనవస్తువునకును పేరైనపుడు ॥త్రి॥ ఈఘనశబ్దము లోహముద్గర ముస్తాకాంస్యతాళాదులకును పేరు.

ఇన (స్సూర్యే ప్రభౌ)

ఇనః॥పు॥ఇది, సూర్యే=సూర్యునికిని, ప్రభౌ=ప్రభువునకును పేరు.

రాజా (మృగాఙ్కే క్షత్రియే నృపే),

రాజా॥న్-పు॥ఇది, మృగాఙ్కే=చంద్రునికిని, క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని, నృపే=భూమినేలువానికిని పేరు. ప్రభువునకుననికొందఱు.

వాణిన్యౌ (నర్తకీదూత్యౌ)

వాణినీ॥స్త్రీ॥ ఇది, నర్తకీ = నాట్యమాడుస్త్రీకిని,దూత్యౌ=దూతికిని పేరు. ఇచట "మత్తావిదగ్ధేవాణిన్యౌ" అని పాఠము గలదు.

(స్రవన్త్యా మపి) వాహినీ. ౨౬౮

వాహినీ॥స్త్రీ॥ఇది, స్రవన్త్యామ్=నదికిని, అపిశబ్దమువలన సేనావిశేషమునకును పేరు.

హ్రాదిన్యౌ (వజ్రతటితౌ)

హ్రాదినీ॥స్త్రీ॥ ఇది, వజ్ర = వజ్రాయుధమునకును, తటితౌ = మెఱుపునకును పేరు.

(వన్దాయామపి) కామినీ,

కామినీ॥స్త్రీ॥ఇది, వన్దాయామ్=బదనికకును, అపిశబ్దమువలన విలాసినియైనస్త్రీకిని పేరు.

(త్వగ్దేహయోరపి) తను

తనుః॥స్త్రీ॥ఇది,త్వక్=తోలునకును, దేహయోః = దేహమునకును పేరు, అపిశబ్దమువలన సల్పమైనదానికిని, సన్నమైనదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥.

స్సూనాఽ (ధోజిహ్వాకాఽపిచ). ౨౬౯

సూనా॥స్త్రీ॥ఇది, అధోజిహ్వకాఽపిచ = కొండనాలుకకును, అపిశబ్దమువలన వధస్థానమునకును పేరు.

(క్రతు విస్తారయో ర

వితానమ్॥న॥ఇది, క్రతౌ=యజ్ఞమునకును,విస్తా

స్త్రీ) వితానం త్రిషు
(తుచ్ఛకే, మన్దే)

అథ కేతనం (కృత్యే కే
తావుపనిమన్త్రణే) ౨౨౦

వేదస్తత్త్వం తపో)
బ్రహ్మ బ్రహ్మా(విప్రః ప్ర
జాపతిః),

(ఉత్పాదనేచ హింసా
యాం సూచనే చాపి)
గన్ధనమ్. ౨౨౧

ఆతఞ్చనం (ప్రతీవాపజ
వనాప్యాయనార్థకమ్),

వ్యఞ్జనం (లాఞ్ఛనేశ్మ
శ్రునిష్ఠానావయవే ష్వ
పి): ౨౨౨

(స్యా)త్కౌలీనం (లోక
వాదే యుద్ధే పశ్వహి

రయోః = విస్తారమునకును పేరయినపుడు ॥స్త్రీ॥ తుచ్ఛకే=రిత్తయయినదానికిని, మన్దే=మందునకిని పేరయినపుడు॥త్రి॥.

కేతనమ్॥న॥ఇది, కృత్యే = చేయఁదగినదానికిని, కేతౌ = టెక్కెమునకును, ఉపనిమన్త్రణే=బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణముచేయుటకును పేరు

బ్రహ్మ॥న్॥ఇది, వేదః=వేదమునకును, తత్త్వమ్= పరమాత్మకును, తపః=తపస్సునకును పేరయినపుడు॥న॥, విప్రః = బ్రాహ్మణునికిని, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మదేవునికిని పేరైనపుడు॥పు॥.

గన్ధనమ్॥న॥ఇది, ఉత్పాదనేచ = నలుగు పెట్టుటకును, హింసాయామ్=హింసించుటకును, సూచనేచ=ఎఱిఁగించుటకును పేరు. "ఉత్సాహనేచ హింసాయై" అనుపాఠమునఉత్సాహమునకును హింసించుటకై కొండెముచెప్పుటకును, అపిశబ్దమువలన ప్రకాశమునకును పేరు.

ఆతఞ్చనమ్॥న॥ఇది, ప్రతీవాప=ప్రతీవాపమునకును, జవన=వేగమునకును, ఆప్యాయనార్థకమ్=తృప్తిజేయుటకును పేరు. ప్రతీవాపమనఁ గరఁగిన బంగారు మొదలయినదానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁగూర్చి పొడిచేయుట, పాలుతోడుపెట్టుట యనికొందఱు.

వ్యఞ్జనమ్॥న॥ఇది, లాఞ్ఛనే=గుఱుతునకును, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు= గడ్డమునీసాలకును తిమ్మనమునకును, స్త్రీపురుషులగుహ్యావయవములకును,అపిశబ్దమువలన కకారాదివర్ణములకును పేరు.

కౌలీనమ్॥న॥ఇది, లోకవాదే=లోకాపవాదమునకును, పశ్వహిపక్షిణామ్ = పశుసర్పదశుల

పక్షిణామ్), | యొక్క, యుద్ధే=యుద్ధమునకును పేరు.

(స్యా)దుద్యానం (నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే). ౨౨౩

ఉద్యానమ్॥న॥ ఇది, నిస్సరణే = గృహాదుల నుండి వెడలుటకును, వనభేదే = శృంగారపుతోఁటకును, ప్రయోజనే = ప్రయోజనమునకును పేరు.

(అవకాశేస్థితౌ) స్థానం

స్థానమ్॥న॥ ఇది, అవకాశే=తావునకును, స్థితౌ=ఉనికికిని పేరు.

(క్రీడాదావపి) దేవనమ్,

దేవనమ్॥న॥ఇది, క్రీడాదౌ=క్రీడకును,ఆదిశబ్దమువలన విజిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాంతి గతులకును. అపిశబ్దమువలన విలాపమునకును, జూదమునకును పేరు.

ఉత్థానం (పౌరుషే తన్త్రే సన్నివిష్టోద్గమేఽపిచ). ౨౨౪

ఉత్థానమ్॥న॥ఇది, పౌరుషే=పురుషప్రమాణమునకును, తన్త్రే=సైన్యమునకును, సన్నివిష్టోద్గమే=కూర్చున్నవాఁడు లేచుటకును, అపిశబ్దమువలన మలోత్సర్గమునకును, హర్షమునకును, ఉద్యోగమునకును, సమాప్తికిని పేరు.

వ్యుత్థానం (ప్రతిరోధే చ విరోధాచరణేఽపిచ),

వ్యుత్థానమ్॥ ఇది, ప్రతిరోధే=అడ్డపెట్టుటకును, విరోధాచరణే = ప్రతికూలముచేయుటకును,అపిశబ్దమువలన సమాధిమానుటకును పేరు.

(మారణేమృతసంస్కారే గతౌ ద్రవ్యేఽర్థదాపనే. ౨౨౫. నిర్వర్తనోపకరణానువ్రజ్యాసుచ) సాధనమ్,

సాధనమ్॥న॥ఇది,మారణే=చంపుటకును, మృతసంస్కారే=మృతునిసంస్కరించుటకును [వ] వసనాభిమొదలయినదానివిషము పోఁగొట్టుటకును, గతౌ=గమనమునకును, ద్రవ్యే = ధనమునకును, అర్థదాపనే = అప్పుపుచ్చుకొన్నయర్థము నిప్పించుటకును, నిర్వర్తన=ముగుడుటకును, ఉపకరణ=ఉపాయమునకును,అనువ్రజ్యా=వెంటఁబోవుటకును; చకారమువలన లింగమునకును,కరణమునకును,సైన్యమునకును, మేఢ్రమునకును పేరు.

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానే న్యాసార్పణే

నిర్యాతనమ్॥న॥ఇది, వైరశుద్ధౌ=పగసాధించుటకును, దానే=దానమునకును, న్యాసార్పణే=

ఉపిచ).	దాఁచఁ బెట్టినవి తిరుగనిచ్చుటకును, అపిశబ్ద వలన అప్పుదీయుటకును పేరు.
వ్యసనం (విపది భ్రం శే దోషే కామజకోపజే),	వ్యసనమ్॥న॥ ఇది, విపది=ఆపదకును, భ్రంశే=పడుటకును, కామజకోపజేదోషే = కామక్రోధములవలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిస వ్యసనములకును పేరు.
పక్ష్మ (అక్షిలోమ్ని కిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశే ఽప్యణీయసి). 122	పక్ష్మ॥న్-న॥ఇది,అక్షిలోమ్ని=ఱెప్పవెండ్రుకలకును,కిఞ్జల్కే=ఆకరుపువ్వులకును, తన్త్వాద్యంశే =సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైనదానితునుకలకును, అపిశబ్దమువలనపక్షులతుప్పాడునకును పేరు.
(తిథిభేదే క్షణే పర్వ	పర్వ॥న్॥ ఇది,తిథిభేదే=పున్నమ మొదలయిన పర్వతిథులకును, క్షణే = ఉత్సవమునకును పేరు. ఇదిగాక పున్నమపాడ్యమిసంధికిని, కణుపునకును,ప్రస్తావమునకును పేరు.
వర్త్మ (నేత్రచ్ఛదేఽధ్వని),	వర్త్మ॥న్-న॥ఇది, నేత్రచ్ఛదే = ఱెప్పకును, అధ్వని= తెరువునకును పేరు.
(అకార్యగుహ్యే) కౌపీనే	కౌపీనమ్॥న॥ఇది,అకార్య = చేయరానిపనికిని, గుహ్యే=గుహ్యమునకును [ప] గోఁచికిని పేరు.
మైథునం (సఙ్గతే రతౌ). 123	మైథునమ్॥న॥ ఇది, సఙ్గతే=సంబంధమునకును, రతౌ=సురతమునకును పేరు.
ప్రధానం (పరమాత్మా చ)	ప్రధానమ్॥న॥ఇది, పరమాత్మా = పరమాత్మకు పేరు. చకారమువలనప్రకృతికిని, ప్రధానమునకును ముఖ్యునికిని పేరు.
ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః),	ప్రజ్ఞానమ్॥న॥ ఇదిః బుద్ధి=బుద్ధికిని, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు.
ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః)	ప్రసూనమ్ ॥న॥ ఇది. పుష్ప=పుష్పమునకును, ఫలయోః=ఫలమునకును పేరు.
నిధనం (కులనాశయోః). 124	నిధనమ్॥న॥ఇది, కుల=కులమునకును, నాశయోః=నాశమునకును పేరు.

క్రన్దనే (రోదనాఽహ్వానే)

క్రన్దనమ్॥న॥ఇది, రోదన=ఏడ్పునకును, ఆహ్వానే=పిలుచుటకును పేరు. Calling.

వర్ష్మ (దేహ ప్రమాణయోః),

వర్ష్మ॥న్॥ఇది, దేహ=దేహమునకును, ప్రమాణయోః=కొలఁతకును పేరు.

(గృహ దేహత్విట్ప్రభావా) ధామాన్య

ధామ॥న్-న॥ఇది, గృహ=గృహమునకును, దేహ=దేహమునకును, త్విట్ = కాంతికిని, ప్రభావాః=ప్రభావమునకును పేరు.

(థ చతుష్పథే. ౨౮౦
సన్నివేశేచ) సంస్థానం

సంస్థానమ్॥న॥ఇది, చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులుగూడినదిక్కునకును, సన్నివేశే = సన్నివేశమునకును, చకారమువలననాకృతికిని, మరణమునకును పేరు. సన్నివేశమనఁగా అనయవరచనావిశేషమనికొందఱు, ఊరుచుట్టునుండుబయలనికొందఱు.

లక్ష్మ(చిహ్న ప్రధానయోః),

లక్ష్మ॥న్-న॥ ఇది, చిహ్న = గుఱుతునకును, ప్రధానయోః=ప్రధానమునకును పేరు.

ఆచ్ఛాదనే (సంపిధానమపవారణ మిత్యుభే).

ఆచ్ఛాదనమ్॥న॥ఇది, సంపిధానమ్=వస్త్రమునకును, అపవారణమ్=కప్పుటకును పేరు.

ఆరాధనం(సాధనేప్యవాప్తౌ తోషణేఽపిచ),

ఆరాధనమ్॥న॥ఇది, సాధనే=సిద్ధించుటకును, అవాప్తౌ=ప్రాప్తికిని, తోషణే=సంతోషించుటకును పేరు.

అధిష్ఠానం (చక్రపురప్రభావాధ్యాసనే ష్వపి). ౨౮౧

అధిష్ఠానమ్॥న॥ఇది, చక్ర=బండికంటికిని, పుర=పట్టణమునకును, ప్రభావ=ప్రభావమునకును, అధ్యాసనేష్వపి=ఆక్రమించుటకునుపేరు.

రత్నం (స్వజాతిశ్రేష్ఠేఽపి)

రత్నమ్॥న॥ఇది, స్వజాతిశ్రేష్ఠే = స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమయినదానికిని, అపిశబ్దమువలన వజ్రము మొదలైనమణులకునుపేరు. [నే=అడవికిపేరు.

వనే (సలిలకాననే),

వనమ్॥న॥ఇది, సలిల=ఉదకమునకును, కాన

తలినం (విరళే స్తోకే)

తలినమ్॥ త్రి॥ఇది, విరళే = పలుచనిదానికిని, స్తోకే = ఇంచుకంతకును పేరు. విరళమనఁగా

	నిర్మలమనికొందఱు.
(వాచ్యలిఙ్గా స్తథో త్తరే). ౨౦౩	ఉత్తరే=ముందుఁ జెప్పఁగలనాంతశబ్దములు తథా = ఆతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలింగాః=వాచ్యలింగము గలవి.
సమానా (స్సత్సమైకే స్యుః)	సమానః॥త్రి॥ఇది, సత్=సజ్జనునికిని, సదృశమయినదానికిని, ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువునకును పేరు. [కొండెగానికిని పే
పిశునా(ఖలసూచకౌ),	పిశునః॥త్రి॥ ఇది, ఖల=దుర్జనునికిని,సూచకః
హీనన్యూనా (వూనగర్హ్యౌ)	హీనః-న్యూనః॥త్రి॥ ఈ ౨ను, ఊన=తక్కువైనదానికిని, గర్హ్యౌ=నిందింపఁబడినదానికిని
(వేగిశూరౌ) తరస్వినౌ. ౨౦౪	తరస్విన్-త్రి॥ఇది, వేగి = వేగముకలవానికిని, శూరౌ=బలవంతునికిని పేరు.
అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽరిగ్రస్త వ్యాపద్గతావపి),	అభిపన్నః॥త్రి॥ఇది,అపరాద్ధః=అపరాధముచేసినవానికి, అరిగ్రస్త=శత్రువుల చేతఁబట్టుపడినవానికిని, వ్యాపద్గతావపి=ఆపదఁబొందినవానికిని పే
⸺ ఇతి నాన్తాః. ⸺	న యనునక్షరము తుదను గల నాన్తశబ్దములు ముగిసెను.
కలాపో (భూషణేబర్హే తూణీరే సంహతావపి). ౨౦౫	కలాపః॥పు॥ఇది,భూషణే=తొడవునకును, బర్హే=నెమిలిపురికిని, తూణీరే = అమ్ములపొదికిని, సంహతావపి=సమూహమునకును పేరు.
(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ),	పరీవాపః॥పు॥ఇది, పరిచ్ఛదే=గుడారము మొదలైనవానికిని, పర్యుప్తౌ=వెద పెట్టుటకును, సలిలస్థితౌ=నీళ్లునిలుచుటకు [వ] నీళ్ల యునికిపట్టునకును పేరు. పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు.
(గోధుగ్గోష్ఠపతీ) గోపౌ	గోపః॥పు॥ఇది, గోధుక్=గొల్లవానికిని, గోష్ఠపతీ=ఆవుల నేలువానికిని, [వ] రాజునకును అనేకగ్రామాధికారికిని పేరు.
(హరవిష్ణూ) వృషాకపీ. ౨౦౬	వృషాకపిః॥పు॥ఇది, హర=శివునికిని, విష్ణువునకును [వ] అగ్నికిని, ఇంద్రునికిని పే

బాష్ప (ఊష్మాశ్రు)

బాష్పః॥పు॥ఇది, ఊష్మ=ఆవిరికిని, అశ్రు=కన్నీళ్ళకును పేరు.

కశిపు (స్త్వన్న మాచ్ఛాదనం ద్వయమ్),

కశిపుః॥పు॥ ఇది, అన్నమ్=అన్నమునకును, ఆచ్ఛాదనమ్=వస్త్రమునకును, ఈ రెంటికినిఏకోక్తిచేతఁగాని ప్రత్యేకముగాఁగాని పేరు.

తల్పం (శయ్యాట్ట దారేషు)

తల్పమ్॥న॥ [ప]॥పు॥ఇది, శయ్యా=పాన్పునకును, అట్ట=అట్టళ్ళకును, దారేషు=పెండ్లామునకును పేరు. Wife.

(స్తమ్బేఽపి) విటపో ఽ(స్త్రియామ్) ౨౦౭
ప్రాప్తరూప సురూపాభిరూపా (బుధ మనోజ్ఞయోః, భేద్యలింగా అమీ)

విటపః॥పు॥ఇది, స్తమ్బే=కసవుగంటకును, అవిశబ్దమువలన చిగురునకును, కొమ్మకును పేరు.

ప్రాప్తరూపః - సురూపః-అభిరూపః ॥ ఈ 3ను, బుధ=విద్వాంసునికిని, మనోజ్ఞయోః=ఒప్పిడివానికిని పేరు. ఇవి విశేష్యలింగములు.

(కూర్మ్యా వీణాభేదేఽపి) కచ్ఛపీ. ౨౦౮

కచ్ఛపీ॥స్త్రీ॥ఇది, కూర్మ్యా=ఆఁడుతాఁబేటికిని, వీణాభేదే=సరస్వతివీణకును పేరు. Lute.

—— ఇతి పాన్తాః. ——

ప యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[(రవర్ణే పుంసి) రేఫ (స్స్యాత్ కుత్సితే వాచ్యలిఙ్గకః)]

రేఫః॥ఇది, రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరైనపుడు ॥పు॥, కుత్సితే=కుత్సితునికిని పేరైనపుడు ॥త్రి॥ అధిక పాఠము.

ఇతి ఫాన్తాః.

ఫ యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దము ముగిసెను.

(అన్తరాభవసత్త్వేఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే),

గన్ధర్వః॥పు॥ఇది, అన్తరాభవసత్త్వే=అంతరపిశాచమునకును, అశ్వే=గుఱ్ఱమునకును, దివ్యగాయనే = దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వావసువు మొదలయినవారికిని పేరు.

కమ్బు (ర్నా వలయే శఙ్ఖే)

కమ్బుః॥పు॥ఇది, వలయే=కడియమునకును, శఙ్ఖే=శంఖమునకును పేరు. [కొం=కొండెగానికిని పేరు.

ద్విజిహ్వా (సర్పసూచకౌ)

ద్విజిహ్వః॥పు॥ఇది, సర్పః=సర్పమునకును, సూచ

చకౌ). పూర్వోఽన్య లిఙ్గః ప్రాగాహ పుంబహుత్వేఽపి పూర్వజాన్),

పూర్వః॥ ఇది, ప్రాక్ = పూర్వదిక్కునకును వస్తువునకును, పూర్వకాలమునందుండు వస్తువునకును పేరు. అపుడు విశేష్యలింగము, పూర్వజాన్ ఆహ=పూర్వులయిన పితృపితామహులకు పేరైనపుడు, పుంబహుత్వేఽపి=పుంలింగబహువచనములయందవర్తించును. గంధర్వజిహ్వపూర్వశబ్దములు 'నబయోరభేదః' అనుటచేత నీబాంతములయందుఁ జెప్పఁబడినవి.

ఇతి బాన్తాః.

బయనునక్షరము తుదనుగల నానార్థశబ్దములు ముగిసెను.

కుమ్భౌ (ఘటేభమూర్ధాంశౌ)

కుమ్భః॥పు॥ఇది, ఘట = కడవకును, మూర్ధాంశౌ=ఏనుఁగు కుంభస్థలమునకును పేరు.

(డిమ్భౌతు శిశు బాలిశౌ). ౨౯౦

డిమ్భః॥పు॥ఇది, శిశు=శిశువునకును, బాలిశ=మూర్ఖునికిని పేరు.

స్తమ్భౌ (స్థూణా జడీభావౌ)

స్తమ్భః॥పు॥ ఇది, స్థూణా=కంబమునకును జడీభావౌ=మాౖన్పడియుండుటకును పేరు.

శమ్భూ (బ్రహ్మత్రిలోచనౌ),

శమ్భుః ॥పు॥ ఇది, బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును త్రిలోచనౌ=శివునికిని పేరు.

(కుక్షి భ్రూణ అర్భకౌ) గర్భౌ

గర్భః॥పు॥ఇది, కుక్షిభ్రూణ = కడుపులోని శిశువునకును, అర్భకౌ=బాలునికిని పేరు.

విస్రమ్భః (ప్రణయే ఽపిచ). ౨౯౧

విస్రమ్భః॥పు॥ఇది, ప్రణయేచ=పరిచయమునకును, అపిశబ్దమువలన క్రీడాకలహమునకును విశ్వాసమునకును, కలహించుటకును పేరు.

(స్యాద్భేర్యాం) దున్దుభిః (పుంసిస్యాదక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్),

దున్దుభిః॥ఇది, భేర్యామ్=భేరికి పేరయినపుడు ॥పు॥, అక్షే=పాచికలయందుండు ఇత్తిగలనపుడు॥స్త్రీ॥, అక్షమనఁగా పాచికలని కొందరు.

(స్యాన్మహారజనే క్లీబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్). ౨౯౨

కుసుమ్భః॥ఇది, మహారజనే = కుసుమపూవునకు పేరైనపుడు ॥న॥, కరకే=కమండలమునకు పేరైనపుడు ॥పు॥.

క్షత్త్రియేఽపిచ) నాభి (ర్నా)

నాభిః॥ ఇది, క్షత్త్రియేచ = క్షత్త్రియునికిని, అపిశబ్దమువలన విజిగీషుఁడైన రాజునకును పేరైనపుడు ॥పు॥ బొడ్డునకు పేరైనపుడు ॥పు॥, బండికంటినడిమికిని, ప్రధానమునకును, కస్తూరికిని పేరైనపుడు॥సీ॥,

సురభి (ర్గవిచస్త్రియామ్),

సురభిః॥ ఇది, గవి = ఆవునకు పేరగునపుడు ॥సీ॥, చకారమునవలన వసంతర్తువునకు పేరైనపుడు॥పు॥, మంచిపరిమళముగలదానికిని,మనోహరమైనదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥.

సభా (సంసది సభ్యేచ)

సభా ॥సీ॥ ఇది, సంసది = ఆస్థానమునకును, సభ్యే=సజ్జనునికిని, చకారమువలన సమూహమునకును, శాలకును, ద్యూతమునకును పేరు.

(త్రిష్వధ్యక్షేఽపి) వల్లభః. ౨౯౩

వల్లభః॥త్రి॥ ఇది, అధ్యక్షే=అధ్యక్షునికిని, అపిశబ్దమువలన ప్రియమైనదానికిని పేరు.

ఇతి భాన్తాః.

భ యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కిరణప్రగ్రహౌ) రశ్మీ

రశ్మిః ॥పు॥ ఇది, కిరణ=కిరణమునకును, ప్రగ్రహౌ=పగ్గమునకును పేరు. [ప్పకును పేరు.

(కపిభేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ,

ప్లవఙ్గమః ॥పు॥ ఇది, కపి=కోఁతికిని, భేకౌ=క

(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ

కామః॥పు॥ఇది,ఇచ్ఛా=ఇచ్ఛకు,మనోభవౌ=మన్మథునికిని పేరు. మిక్కిలియనునర్థమున ॥న॥.

(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమౌ. ౨౯౪

పరాక్రమః ॥పు॥ ఇది, శౌర్య=భయహేతువు కలుగుచున్నప్పటికిని భయములేక యుండుటకును, ఉద్యోగౌ=చేయవలయుపనులం బ్రారంభించుటకును పేరు.

ధర్మాః (పుణ్య యమ న్యాయ స్వభావాఽఽచార సోమపాః),

ధర్మః॥పు॥ఇది, పుణ్య=పుణ్యమునకును, యమ=యమునికిని, న్యాయ=నీతికిని, స్వభావ=స్వభావమునకును,ఆచార=ఆచారమునకును, సోమపా=సోమయాజికిని [?] యజ్ఞమునకును పేరు.

(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధాచా) ప్యుప క్రమః. ౨౯౫	ఉపక్రమః॥పు॥ఇది, ఉపాయపూర్వఆరమ్భః= ఉపాయము నెఱిఁగియారంభించుటకును, ఉపధాచ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుటకును, అపి శబ్దమువలన నిదిమొదలని చెప్పుటకును పేరు.
వణిక్పథః పురం వే (దో నిగమో)	నిగమః॥పు॥ఇది, వణిక్పథః=అంగడివీథికిని, పురమ్=పట్టణమునకును, వేదః=వేదమునకును పేరు.
(నాగరోవణిక్), నైగమౌ (ద్వౌ)	నైగమః ॥పు॥ ఇది, నాగరః = పట్టణమున నున్నవానికిని, వణిక్=వర్తకునికిని పేరు.
(బలే) రామో (నీల చారు సితే త్రిషు). ౨౯౬	రామః॥ ఇది, బలే=బలభద్రునికి పేరైనప్పుడు ॥పు॥, నీల=నల్లనిదానికిని, చారు=ఒప్పిదానికిని, సితే=తెల్లనిదానికిని పేరైనపుడు ॥త్రి॥
(శబ్దాదిపూర్వో బృందే ఽపి) గ్రామః	గ్రామః ॥పు॥ ఇది, శబ్ద=శబ్దము, ఆది = మొదలైనశబ్దములు, పూర్వః=పూర్వమందుగల సమూహమునకును పేరు'శబ్దగ్రామః-గుణగ్రామః' అని అపిశబ్దమువలన ఊరికిని, సర్వసమూహమునకును పేరు.
(క్రాన్తౌచ) విక్రమః,	విక్రమః ॥పు॥ ఇది, క్రాన్తౌ=ఆక్రమించుటకును, చకారమువలనపరాక్రమమునకును పేరు.
స్తోమః (స్తోత్రే ఽధ్వ రే బృందే)	స్తోమః॥పు॥ ఇది, స్తోత్రే = స్తోత్రమునకును అధ్వరే=యాగమునకును, బృన్దే = సమూహమునకును పేరు. [అలసే=మందమైన దానికిని పేరు.
జిహ్మః (స్తుకుటి లేఽలసే).	జిహ్మః॥పు॥ఇది, కుటిలే=వంకరయైనదానికిని
గుల్మః(రుక్ స్తమ్బ సేనాశ్చ)	గుల్మః॥పు॥ఇది, రుక్=గుల్మరోగమునకును స్తమ్బ=పొదకును, సేనాః=సేనావిశేషమునకును, చకారమువలన ఉక్కళము మొదలైన దానికిని పేరు.
జామిః స్వసృకుల స్త్రియోః). ౨౯౭	జామిః [పా] యామిః ॥స్త్రీ॥ ఇది, స్వసృ తోడఁబుట్టినదానికిని, కులస్త్రియోః = కులస్త్రీకిని పేరు. జామి ॥అవ్య॥- ఆలస్యము పేరందురు

(క్షితిక్షాన్త్యోః) క్షమా(యుక్తే) క్షమం (శక్తే హితే త్రిషు),

క్షమా॥ఇది, క్షితి=భూమికిని, క్షాన్త్యోః=ఓర్పునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥, యుక్తే=ఉచితము యినదానికి పేరయినపుడు॥న॥[ప] అ॥,శక్తే=సమర్థునికిని,హితే=హితునికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥.

(త్రిషు) శ్యామా (హరిత్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబానిశా)

శ్యామః॥ఇది,హరిత్=పచ్చనిదానికిని,కృష్ణౌ=నల్లనిదానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥ శారిబా=సుగంధపాలకును, నిశా=రాత్రికిని పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

లలామం (పుచ్ఛపుణ్డ్రాశ్వభూషాప్రాధాన్యకేతుషు),

లలామమ్[ప] లామ॥న్-న॥ఇది,పుచ్ఛ=తోకకును,పుణ్డ్రి=తిలకమునకును, అశ్వభూషా=గుఱ్ఱముయొక్క యాభరణమునకును, [ప] అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును, భూషా=ఆభరణమునకును, ప్రాధాన్య=ప్రధానమైనదానికిని, కేతుషు=టెక్కెమునకును పేరు.

సూక్ష్మ (మధ్యాత్మమప్యా)

సూక్ష్మమ్॥త్రి॥ఇది, అధ్యాత్మ = పరమాత్మకును, అవిశబ్దమువలన స్వల్పమైనదానికిని పేరు.

(దా ప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు). ౨౯౯

ప్రథమమ్॥త్రి॥ఇది, ఆదౌ=మొదటిదానికిని, ప్రధానే=ముఖ్యమయినదానికిని పేరు.

వామౌ (వల్గుప్రతీపౌ ద్వౌ)

వామః॥త్రి॥ఇది, వల్గు=మనోహరమయినదానికిని, ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయిన దానికిని పేరు.

అధమౌ (న్యూనకుత్సితౌ),

అధమః॥త్రి॥ఇది, న్యూన=కొదువయైనదానికిని, కుత్సితౌ=నిందింపఁబడినదానికిని పేరు.

(జీర్ణం చ పరిభుక్తం చ) యాతయామ (మిదం ద్వయమ్). ౩౦౦

యాతయామమ్॥త్రి॥ఇది, జీర్ణంచ=చివికినదానికిని, పరిభుక్తంచ = అనుభవింపఁబడిన దానికిని పేరు.

ఇతి మాన్తాః.

మ యనునక్షరముతుదనుగల నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురఙ్గగరుడౌ) తార్క్ష్యౌ

తార్క్ష్యః॥పు॥ ఇది, తురఙ్గ=గుఱ్ఱమునకును, గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు.

(నిలయాపచయౌ) క్షయౌ

క్షయః॥పు॥ఇది, నిలయ=ఇంటికిని, అపచ

యా,
శ్వశుర్యో (దేవరస్యా
లౌ)
భ్రాతృవ్యో (భ్రాతృ
జద్విషౌ). ౩౦౧
పర్జన్యౌ (రసదబ్దేన్ద్రౌ)

యా=నాశమునకును పేరు.

శ్వశుర్యః॥పు॥ఇది, దేవర=మగనితోడఁబుట్టిన వానికిని,స్యాలౌ=ఆలితోడఁబుట్టిన వానికిని పేరు.

భ్రాతృవ్యః ॥పు॥ ఇది, భ్రాతృజ=తోడఁబుట్టినవానికొడుకునకును, ద్విషౌ=పగవానికిని పేరు.

పర్జన్యః॥పు॥ఇది,రసత్=ఉఱుముచున్న, అబ్ద=మేఘమునకును, ఇన్ద్రౌ=ఇంద్రునికిని పేరు.

(స్యా)దర్యః(స్వామివై
శ్యయోః),
తిష్యః (పుష్యే కలి
యుగే)

అర్యః॥పు॥ఇది, స్వామి=ప్రభువునకును, వైశ్యయోః=వైశ్యునికిని పేరు.

తిష్యః॥పు॥ఇది, పుష్యే=పుష్యనక్షత్రమునకును, కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.

పర్యాయో (ఽవసరే
క్రమే). ౩౦౨
ప్రత్యయో(ఽధీనశప
థ జ్ఞాన విశ్వాస హేతు
షు, రంధ్రే శబ్దే)ఽ

పర్యాయః ॥పు॥ ఇది, అవసరే=అవసరమునకును, క్రమే=వరుసకును పేరు.

ప్రత్యయః॥పు॥ఇది, అధీన=అధీనమునకును, శపథ=శపథమునకును, జ్ఞాన=తెలివికిని, విశ్వాస=విశ్వాసమునకును, హేతుషు=హేతువులకును, రంధ్రే=అవకాశమునకును, శబ్దే=[illegible]ములు మొదలైన ప్రత్యయములకును పేరు.

అనుశయో (దీర్ఘ ద్వే
షానుతాపయోః).౩౦౩
స్థూలోచ్చయ (స్త్వ
సాకల్యే గజానాం మ
ధ్యమే గతే),

అనుశయః॥పు॥ఇది,దీర్ఘ ద్వేష=దీర్ఘ ద్వేషమునకును,అనుతాపయోః=పశ్చాత్తాపమునకును పేరు.

స్థూలోచ్చయః॥పు॥ఇది, అసాకల్యే=సమగ్రము కాకుండుటకును, గజానామ్=ఏనుగుల యొక్క,మధ్యమే=నడితరమయిన, గతే=(... మును మందముగాని) గమనములకును పేరు.

సమయా (శ్శపథాఽ
చార కాల సిద్ధాన్తసం
విదః). ౩౦౪

సమయః॥పు॥ఇది, శపథ=శపథమునకును, ఆచార=ఆచారమునకును, కాల=కాలమునకును, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, సంవిదః=సంకేతమునకును పేరు. సంవిత్తనఁగా జ్ఞానము మొదలైనది.

(వ్యసనా న్యశుభం దైవం విపది) త్వనయా (స్త్రయః),

అనయః ॥పు॥ ఇది, వ్యసనాని = జూదము మొదలైన సప్తవ్యసనములకును, అశుభం దైవమ్=పూర్వజన్మమునం జేసిన యశుభకర్మమునకును, విపత్ =ఆపదకును పేరు.

అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే) దోషే దణ్డేఽప్య)

అత్యయః ॥పు॥ ఇది, అతిక్రమే=అతిక్రమించుటకును, కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, దోషే = దోషమునకును, దణ్డే=దండమునకును, అపిశబ్దమువలన నాశమునకును పేరు.

(థాఽపది. ౩౦౭. యుద్ధాయత్యో) స్సమ్పరాయః

సమ్పరాయః ॥పు॥ ఇది, ఆపది=ఆపదకును, యుద్ధ-యుద్ధమునకును, ఆయత్యోః=భవిష్యత్కాలమునకును పేరు.

పూజ్య స్తు (శ్వశురేఽపిచ),

పూజ్యః॥పు॥ఇది, శ్వశురేచ = మామకును, అపిశబ్దమువలన పూజార్హునికి పేరు.

(పశ్చాదవస్థాయి బలం సమవాయశ్చ) సన్నయః. ౩౦౮

సన్నయః ॥పు॥ ఇది, పశ్చాత్ అవస్థాయి బలమ్=సేనకు వెనుకనుండు దుముదారిపౌజునకును, సమవాయః = సమూహమునకును, చకారమువలన సంబంధమునకును పేరు.

(సంఘాతే సన్నివేశేచ) సంస్త్యాయః

సంస్త్యాయః ॥పు॥ ఇది, సఙ్ఘాతే = సమూహమునకును, సన్నివేశే=ఊరిచుట్టునుండు బయలునకును [వ] అవయవసంస్థానవిశేషమునకును, చకారమువలన గృహమునకును పేరు.

ప్రణయా (స్త్వమీ, విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణః)

ప్రణయః ॥పు॥ ఇది, విస్రమ్భ=విస్రంభమునకును, యాచ్ఞా=అడుగుటకును, ప్రేమాణః= ప్రేమకును పేరు. విస్రంభమనఁగా విశ్వాసమని కొందఱు, పరిచయమని కొందఱు.

(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రయః. ౩౦౯

సముచ్ఛ్రయః ॥పు॥ ఇది, విరోధే=వైరమునకును, అపిశబ్దమువలన పొడవునకును పేరు.

విషయో (యస్యయో జ్ఞాత స్తత్ర శబ్దాదికే

విషయః॥పు॥ఇది, యస్య=ఎవనిచేత, యః= ఏది, జ్ఞా[illegible] [illegible]వో, తత్ర=

ష్వపి),	దానికిని, శబ్దాదికేషు=శబ్దస్పర్శ రూపరసగం ములకును, అపిశబ్దమువలన దేశమునకును పే
(నిర్యాసేఽపి) కషాయోఽ (స్త్రీ)	కషాయః ॥పు॥ ఇది, నిర్యాసే = కషా మునకును, అపిశబ్దమువలన ఒగరునకును, పూఁతకును, పరిమళించుదానికిని పేరు.
(సభాయాంచ) ప్రతిశ్రయః. 30౭	ప్రతిశ్రయః ॥పు॥ ఇది, సభాయామ్ = స కును, చకారమువలన నునికిపట్టునకును, గృ హమునకును పేరు.
ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే)	ప్రాయః ॥పు॥ ఇది, భూమ్ని=బాహుళ్య నకును, అన్తగమనే=మరణార్థమై యాహార లేకయుండుటకును పేరు. ఇదిగాక సమాస నందుత్తరపదమయి సదృశార్థమగును.
మన్యు (ర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి),	మన్యుః॥పు॥ఇది,దైన్యే=దైన్యమునకును, క్ర తౌ=యజ్ఞమునకును, క్రుధి=కోపమునకును పే
(రహస్యోపస్థయో) ర్గుహ్యం	గుహ్యమ్॥ఇది, రహస్య=దాఁచఁదగినదా పేరైనపుడు॥త్రి॥, ఉపస్థయోః=స్త్రీపురుషగుహ్య వయవములకు పేరైనపుడు ॥న॥, తాఁబేటికి
సత్యం (శపథతథ్యయోః). 30౮	సత్యమ్॥ఇది, శపథ=ఆనకు పేరైనపుడు తథ్యయోః = నిజమునకు పేరైనపుడు॥త్రి॥, య గభేదలోకభేదములకును పేరనికొందఱు.
వీర్యం (బలే ప్రభావే చ)	వీర్యమ్॥న॥ఇది, బలే = సత్తువకును, ప్ర వే=ద్రవ్యశక్తికిని, చకారమువలన రేతస్సు కును, తేజస్సునకును పేరు.
ద్రవ్యం (భవ్యేగుణాశ్రయే),	ద్రవ్యమ్ ॥న॥ఇది, భవ్యే=మంచిపదార్థము కును, గుణాశ్రయే=గుణాశ్రయమైన వస్తు కును పేరు. భవ్యుఁడనఁగా భాగ్యసంపన్నుఁడు యు, యోగ్యుఁడనియు కొందఱు.
ధిష్ణ్యం (స్థానేగృహే భేఽగ్నౌ)	ధిష్ణ్యమ్॥ఇది,స్థానే=తావునకును, గృహే నకును, భేఽగ్నౌ=నక్షత్రమునకును పేరయి

॥న॥, అగ్నౌ=అగ్నికిపేరయినపుడు॥పు॥.

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్). ౩౧౦

భాగ్యమ్॥న॥ఇది, శుభాశుభమ్=శుభమును అశుభమునైన, కర్మ=కర్మమునకును పేరు.

(కశేరుహేమ్నో) ర్గాఙ్గేయం

గాఙ్గేయమ్॥న॥ఇది, కశేరు = తామరకలువ మొదలయినదానిదుంపకును, హేమ్నః=బంగారమునకును పేరు.

విశల్యా (దన్తికాऽపిచ),

విశల్యా॥స్త్రీ॥ఇది,దన్తికాచ=దంతిచెట్టునకును, అపిశబ్దమువలనపాపరచెట్టునకును, తటిగొట్టుచెట్టునకును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్యో)

వృషాకపాయీ॥స్త్రీ॥ ఇది, శ్రీ=లక్ష్మికిని, గౌర్యోః=పార్వతికిని పేరు.

రభిఖ్యా (నామశోభయోః). ౩౧౧

అభిఖ్యా ॥స్త్రీ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునకును, శోభయోః=కాంతికిని పేరు.

(ఆరమ్భో నిష్కృతిశ్శిక్షా పూజనం సంప్రధారణమ్, ఉపాయః కర్మ చేష్టాచ చికిత్సాచ నవ) క్రియాః. ౩౧౨

క్రియాః॥స్త్రీ॥ఇది,ఆరమ్భః=ఉద్యోగమునకును, నిష్కృతిః=ప్రాయశ్చిత్తమునకును, శిక్షా=శిక్షకును, పూజనమ్=పూజనమునకును, సంప్రధారణమ్=వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును బుట్టించులిఖితసాక్ష్యాదులకును, ఉపాయః = ఉపాయమునకును, కర్మ=వ్యాపారమునకును, చేష్టా = బుద్ధిపూర్వకవ్యాపారమునకును, చికిత్సా = చికిత్సకును, నవ=ఈతొమ్మిదింటికిని, చకారమువలన ధాత్వర్థము మొదలయినదానికిని పేరు.

ఛాయా (సూర్యప్రియా కాన్తిః ప్రతిబిమ్బమనాతపః),

ఛాయా॥స్త్రీ॥ఇది, సూర్యప్రియా = సూర్యుని భార్యకును, కాన్తిః=కాంతికిని, ప్రతిబిమ్బమ్=ప్రతిబింబమునకును, అనాతపః=నీడకును పేరు.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం మధ్యేభబన్ధనే). ౩౧౩

కక్ష్యా॥స్త్రీ॥ఇది,హర్మ్యాదేః=మేడలు మొదలైనరాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే=అంతరువులకును,కాఞ్చ్యామ్=మొలనూలికిని, మధ్యేభబన్ధనే=ఏనుఁగునడుమునకట్టెడుపట్టెడకును పేరు.

కృత్యా (క్రియా దేవ తయో స్త్రీషు భేద్యే ధనాదిభిః),	కృత్యా॥ ఇది, క్రియా=చేయుటకును, దేవ తయోః = దేవతావిశేషమునకును పేరయినపుడు ॥స్త్రీ॥, ధనాదిభిః=ధనాదుల చేత, భేద్యే= లోబఱచుకొనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయిన వారికి పేరైనపుడు॥త్రి॥.
జన్యం (స్యాజ్జనవాదే ఽపి)	జన్యమ్॥ ఇది, జనవాదే=లోకాపవాదమునకును, అపిశబ్దమువలనయుద్ధమునకును పేరైనపుడు॥త్రి॥ పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రకును, పెండ్లికోమరితభృత్యాదులకును, తండ్రికిని పేరైనపుడు॥పు॥.
జఘన్యో ఽ (న్త్యే ఽధ మే ఽపిచ). 3౧౮	జఘన్యః॥త్రి॥ఇది, అన్త్యే = వెనుకబుట్టినవానికిని, అధమేచ=అధమునికిని, అపిశబ్దమువలన తోఁక గోనిసె శిశ్నములకును పేరు.
(గర్హ్యాధీనౌచ) వక్తవ్యౌ	వక్తవ్యః॥త్రి॥ఇది, గర్హ్యే = కుత్సితునికిని, అధీనే = చెప్పినట్టుచేయువానికిని, చకారమువలన పలుకందగిన శబ్దములకును పేరు.
కల్యౌ (సజ్జ నిరామయా),	కల్యః॥త్రి॥ ఇది, సజ్జ=సంపాదింపఁబడినదానికిని, నిరామయా=రోగములేనిదానికిని పేరు.
(ఆత్మవా ననపేతో ఽర్థా) దర్థ్యౌ	అర్థ్యః॥త్రి॥ఇది, ఆత్మవాన్=ఎఱుకగలవానికిని, అర్థాత్ =అర్థమువలన, అనపేతః= ఎడఁబాయనివానికిని పేరు
పుణ్యం (తు చార్వపి). 3౧౯	పుణ్యమ్॥న॥ఇది, చారు = ఒప్పెడిదానికిని అపిశబ్దమువలన సుకృతమునకును పేరు.
రూప్యం (ప్రశస్తరూపేఽపి)	రూప్యమ్॥ ఇది, ప్రశస్తరూపే=సౌందర్యముగలదానికిపేరయినపుడు॥త్రి॥, అపిశబ్దమువలన ముద్ర వేసినబంగారునకును, వెండికిని పేరైనపుడు॥న॥
వదాన్యో (వల్గువా గపి),	వదాన్యః॥త్రి॥ఇది, వల్గువాక్ =లెస్సగామాటలాడువానికిని, అపిశబ్దమువలనదాతకును పేరు.
(న్యాయ్యే ఽపి) మధ్యౌ	మధ్యః॥త్రి॥ఇది,న్యాయ్యే = ఉచితమైనదానికిని అపిశబ్దమువలననడుమునకు పేరైనపుడు॥పు॥

సామ్యంతు (సున్దరే సోమదైవతే). ౩౧౬

సామ్యమ్॥ తి॥ ఇది, సున్దరే = ఒప్పిదుదానికిని, సోమదైవతే=సోముఁడు దేవతగాఁ గలహవిస్సూక్తములకును పేరు.

ఇతి యాన్తాః

య అనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(నివహావసరౌ) వారౌ

వారః॥పు॥ఇది, నివహ=సమూహమునకును, అవసరౌ=అవసరమునకును పేరు.

సంస్తరౌ (ప్రస్తరాధ్వరౌ),

సంస్తరః॥పు॥ఇది, ప్రస్తర=దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడినపాన్పునకును, అధ్వరౌ=యజ్ఞమునకును పేరు.

గురూ (గీష్పతి పిత్రాద్యౌ)

గురుః॥పు॥ఇది, గీష్పతి=బృహస్పతికిని పిత్రాద్యౌ=తండ్రి మొదలయినపూజ్యులకును, భారవస్తువునకును పేరు.

ద్వాపరౌ (యుగసంశయౌ). ౩౧౭

ద్వాపరః॥పు॥ఇది, యుగ=మూఁడవయుగమునకును, సంశయౌ=సంశయమునకును పేరు.

ప్రకారౌ (భేదసాదృశ్యే)

ప్రకారః॥పు॥ఇది, భేద=భేదమునకును, సాదృశ్యే=పోలికకును పేరు.

ఆకారా (వింగితాకృతీ),

ఆకారః॥పు॥ ఇది, ఇంగిత=అభిప్రాయసూచకమయినచేష్టకును, ఆకృతీ=అభిప్రాయ సూచకమయిన ముఖరాగాదివికారమునకును పేరు.

కింశారూ (ధాన్యశూకేషూ)

కింశారుః॥పు॥ ఇది, ధాన్యశూక=వరిముంటికిని, ఇషూ=బాణమునకును పేరు.

మరూ (ధన్వ ధరాధరౌ). ౩౧౮

మరుః ॥పు॥ఇది, ధన్వ=నిర్జలభూమికిని, ధరాధరౌ=పర్వతమునకును పేరు.

అద్రయో (ద్రుమశైలార్కాః)

అద్రిః॥పు॥ఇది, ద్రుమ=వృక్షమునకును, శైల=పర్వతమునకును, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు.

(స్త్రీస్తనాబ్దౌ) పయోధరౌ,

పయోధరః॥ పు॥ఇది, స్త్రీస్తన=స్త్రీస్తనమునకును, అబ్దౌ=మేఘమునకును పేరు.

(ధ్వాన్తారి దానవా

వృత్రః॥పు॥ఇదు, ధ్వాన్త=చీకటికిని, అరిశత్రు

వృత్రా | వునకును, దానవాః=వృత్రాసురునికిని పేరు.

(బలి హస్తాంశవః) కరాః. 3౧౮ | కరః॥పు॥ఇది, బలి=అప్పనమునకును, హస్త=చేతికిని, అంశవః=కిరణమునకును పేరు.

ప్రదరా (భఙ్గనారీరుగ్బాణా) | ప్రదరః॥పు॥ఇది, భఙ్గ=విఱుచుటకును, నారీరుక్=స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధికిని, బాణాః=అమ్మునకును పేరు.

అస్రాః (కచా అపి), | అస్రః[పా]ఆస్రః॥పు॥ఇది, కచాః=వెండ్రుకలకు పేరు, అపిశబ్దమువలన నెత్తురునకును, కన్నీళ్లకును పేరయినపుడు॥న॥.

(అజాతశృంగో గౌః కాలేఽప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః. 3౨౦ | తూబరః॥పు॥ఇది, కాలే=కాలమునందు, అజాతశృఙ్గః=కొమ్ములురాని, గౌః=ఎద్దునకును, అశ్మశ్రుః=గడ్డముమీసమురానిపురుషునికిని పేరు.

(స్వర్ణేఽపి) రాః | రాః॥ఐ-పు॥ఇది, స్వర్ణే=బంగారునకును, అపిశబ్దమువలన పదార్థమునకును పేరు.

పరికరః (పర్యఙ్కపరివారయోః), | పరికరః॥పు॥ఇది, పర్యఙ్క=మంచమునకును, పరివారయోః=పరివారమునకును పేరు.

(ముక్తాశుద్ధౌ చ) తారః (స్యాత్) | తారః॥పు॥ఇది, ముక్తాశుద్ధౌ=ముత్యాలశుద్ధికి పేరు. చకారమువలన నక్షత్రమునకును, కనుగ్రుడ్డునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥, గొప్పధ్వనికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

శారో (వాయౌ స తు త్రిషు. 3౨౧. కర్బురే) | శారః॥ఇది, వాయౌ = వాయువునకు పేరయినపుడు॥పు॥, కర్బురే=నానావర్ణములుగలవానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

(ప్రతిజ్ఞాజి సంవిదాపత్సు) సఙ్గరః, | సఙ్గరః॥పు॥ ఇది, ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞకును, ఆజి=యుద్ధమునకును, సంవిత్=క్రియాసిద్ధ్యాయమునకును, ఆపత్సు=ఆపదకును పేరు.

(వేదభేదే గుప్తవాదే మన్త్రో) | మన్త్రః॥పు॥ ఇది, వేదభేదే=గాయత్ర్యాదివేదమంత్రములకును, గుప్తవాదే=రహస్యాలోచనమునకును పేరు.

మిత్రో (రవావపి) 3_౨౨

మిత్రః॥ఇది, రవౌ=సూర్యునికిని పేరై నపుంసు ॥పు॥అపిశబ్దమువలనచెలికానికిని పేరై నపుడు ॥న॥.

(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు

స్వరుః॥పు॥ఇది, మఖ=యజ్ఞమునకును, ఇషుః= బాణమునకును, యూపఖణ్డే=యూప స్తంభము యొక్క తునుకకును, అపిశబ్దమువలన వజ్రాయుధ మునకును పేరు.

(గుహ్యే) ప్యవస్కరః,

అవస్కరః॥పు॥ఇది, గుహ్యే=స్త్రీపురుషుల గుహ్యప్రదేశమునకును, అపిశబ్దమువలన మల మునకును, కడవయడుగుఅంట్లకును పేరు.

ఆడమ్బర [స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాంచగర్జితే). 3_౨౩

ఆడమ్బరః॥పు॥ఇది,తూర్యరవే=వాద్యధ్వనికిని, గజేన్ద్రాణాం=ఏనుఁగులయొక్క, గర్జితే=గర్జించు టకును, చకారమువలనసంరంభమునకును పేరు.

అభిహారో (ఽభియోగేచ చౌర్యే సన్నహనేఽపిచ),

అభిహారః॥పు॥ఇది, అభియోగే=అపకారము చేయుటకొఱకు నెదిరించియాక్రమించుటకును, చౌర్యే=దొంగిలించుటకును, సన్నహనే=ఆయ త్తపడుటకును పేరు.

(స్యాజ్జఙ్గమే)పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే). 3_౨౪

పరివారః॥పు॥ఇది,జంగమే=తిరుగుప్రాణికిని, ఖ డ్గకోశే=కత్తిఒఱకును, పరిచ్ఛదే=పరిజనమున కును పేరు.

విష్టరో (విటపీదర్భముష్టిఃపీఠాద్యమాసనమ్),

విష్టరః॥పు॥ఇది, విటపీ=వృక్షమునకును,దర్భ ముష్టిః=దర్భపిడికిలికిని, పీఠాద్యంఆసనమ్=పీట మొదలయినయాసనములకును పేరు.

(ద్వారిద్వార్స్థే) ప్రతీహారః (ప్రతిహార్యప్యనన్తరే). 3_౨౫

ప్రతీహారః॥పు॥ఇది,ద్వారి=వాకిలికిని, ద్వార్స్థే= వాకిటికావలివానికిని పేరు. అనన్తరే=వాకిటికావ లివానికి, ప్రతిహారీ॥న్॥ - అనురూపమునుగలదు, వాకిలిగాచు స్త్రీకి, ప్రతిహారీ॥స్త్రీ॥ అనిపేరుగలదు.

(విపులే నకులే విష్ణౌ బభ్రు (స్సాన్పిఙ్గళేత్రిషు),

బభ్రుః॥ ఇది, విపులేనకులే=గొప్పముంగిసకు ను, విష్ణౌ=విష్ణువునకును పేరయినపుడు॥పు॥, పింగ ళే=వచ్చనిదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

సారో (బలే స్థిరాంశే చ న్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిషు). 3౨౬

సారః॥ఇది, బలే=సత్తువకును, స్థిరాంశే=స్థిరాంశమునకును పేరయినపుడు॥పు॥, న్యాయ్యే=యుక్తమునకు పేరయినపుడు॥న॥, వరే=శ్రేష్ఠమునకు పేరయినపుడు ॥త్రి॥.

దురోదరో (ద్యూతకారే పణే ద్యూతే దురోదరమ్).

దురోదరః॥ఇది, ద్యూతకారే=జూదమాడువానికి పేరయినపుడు॥పు॥, పణే=పందెమునకును, ద్యూతే=జూదమునకును పేరైనపుడు॥న॥

(మహారణ్యే దుర్గపథే) కాన్తారం (పున్నపుంసకమ్). 3౨౭

కాన్తారమ్॥పు॥ఇది, మహారణ్యే=దొడ్డయడవికిని, దుర్గపథే=పోవశక్యముకాని త్రోవకును పేరు.

మత్సరో (ఽన్యశుభద్వేషే తద్వత్కృపణయోస్త్రిషు),

మత్సరః॥ఇది, అన్యశుభద్వేషే=పరులమేలు చూడఁజాలమికి పేరయినపుడు॥పు॥, మత్సరము గలవానికిని, కృపణునికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥

(దేవాద్వృతే) వర (శ్శ్రే)ష్ఠే త్రిషు క్లీబే మనాక్ప్రియే). 3౨౮

వరః॥ఇది, దేవాత్ వృతే=దేవతలవలనఁబొందఁబడినయభీష్టమునకు పేరయినపుడు॥పు॥, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠవస్తువునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥, మనాక్ప్రియే = ఇంచుకంత ప్రియమయినదానికి పేరయినపుడు॥న॥ అపుడవ్యయ మని కొందఱు.

(వంశాఙ్కురే) కరీరో (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటే చ నా),

కరీరః॥ఇది, వంశాఙ్కురే = వెదురుమొలకకు పేరయినపుడు॥పు॥, తరుభేదే=వెణుతురుచెట్టుకును, ఘటే=కడవకును పేరయినపుడు॥పు॥.

(నా చమూజఘనే హస్తసూత్రే) ప్రతిసరో (ఽస్త్రియామ్). 3౨౯

ప్రతిసరః॥ఇది, చమూజఘనే = సేనవెనుకదిక్కునకు పేరైనపుడు ॥పు॥హస్తసూత్రే=పెండ్లిలోఁగట్టుకంకణపుదారమునకు పేరయినపుడు॥ష॥

(యమానిలేన్ద్ర చన్ద్రార్క విష్ణుసింహాంశువాజిషు, శుకాహికపిభేకేషు) హరి (ర్నా కపిలే త్రిషు). 330

హరిః॥ఇది, యమ=యమునికిని, అనిల=వాయువునకును, ఇన్ద్ర=ఇంద్రునికిని, చన్ద్ర=చంద్రునికిని, అర్క=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును, సింహ=సింహమునకును, అంశు=కిరణమునకును, వాజిషు=గుఱ్ఱమునకును, శుక=చిలుక

కును, అహి=పామునకును, కపి=కోఁతికిని, భేకే షు=కప్పకును పేరయినవుడు॥పు॥,కపిలే=బంగారు చాయ గలదానికి పేరయినవుడు॥త్రి॥.

శర్కరా (కర్పరాంశే ఽపి)

శర్కరా॥సీ॥ఇది,కర్పరాంశే=పెంచునకును,అపిశ బ్దమువలన మొరపనేలకును, పంచదారకును పేరు.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ),

యాత్రా॥సీ॥ ఇది, యాపనే=భోజనము మొదలైనవర్తనలకును, గతౌ=గమనమునకును పేరు.

ఇరా (భూ వా క్సురా ఽప్సు స్యా)

ఇరా॥సీ॥ఇది, భూ=భూమికిని, వాక్=వాక్కునకును, సురా=మద్యమునకును, అప్సు = నీళ్లకును పేరు.

తన్ద్రీ (నిద్రా ప్రమీలయోః). ౩౩౧

తన్ద్రీ[సా]తన్ద్రా॥సీ॥ ఇది, నిద్రా = నిద్రకును, ప్రమీలయోః=ఒళ్లెఱుంగకుండుటకును పేరు.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతా ఽపి క్షితిర ప్యామలక్యపి),

ధాత్రీ॥సీ॥ఇది,ఉపమాతా=దాదికిని, క్షితిః= భూమికిని, ఆమలకీ=ఉసిరికచెట్టునకును పేరు.

క్షుద్రా(వ్యఙ్గా నటీ వేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా. ౩౩౨. త్రిషు క్రూరే ఽధమే ఽల్పే ఽపి) క్షుద్రం

క్షుద్రా॥ఇది, వ్యఙ్గా=అంగహీనురాలికిని, నటీ=నాట్యమాడుస్త్రీకిని, వేశ్యా = వేశ్యకును, సరఘా= తేనెటీగకును, కణ్టకారికా = వాఁకుడు చెట్టునకును పేరయినవుడు॥సీ॥, క్రూరే=క్రూరునికిని,అధమే=అధమునికిని, అల్పే=కొంచెమైనదానికిని, అపిశబ్దమువలన కృపణునికిని పేరు.

మాత్రా (పరిచ్ఛేదే, అల్పేచ పరిమాణేచ) మాత్రం (కార్త్స్న్యే ఽవధారణే). ౩౩౩

మాత్రా॥ఇది,పరిచ్ఛదే = పరివారమునకును, అల్పే=కొంచెమునకును, పరిమాణే=కొలఁదికిని, చకారమువలన నక్షరావయవమునకును పేరైనవుడు॥సీ॥, కార్త్స్న్యే = సకలమునకు, అవధారణే = నిశ్చయమునకును పేరయినవుడు॥న॥.

(ఆలేఖ్యా ఽశ్చర్యయోః) శ్చిత్రం

చిత్రమ్॥న॥ఇది, ఆలేఖ్య = చిత్తరువునకును, ఆశ్చర్యయోః=అద్భుతమునకును పేరు.

కళత్రం (శ్రోణిభార్య

కళత్రమ్॥న॥ఇది, శ్రోణి=పిఱుఁదునకును, భా

యోః),	ర్య యోః=పెండ్లమునకును పేరు.
(యో గ్య భా జ న యోః) పాత్రం	పాత్రమ్॥న॥ఇది, యోగ్య = యోగ్యునకు, భాజనయోః=భోజనపాత్రమునకును పేరు. ఇది గాక నద్యాదుల రెండుదరులనడిమికిని పేరు.
పత్త్రం (వాహనపక్ష యోః). 33౪	పత్త్రమ్॥న॥ ఇది, వాహన = వాహనమునకును, పక్ష యోః=ఱెక్కకును పేరు.
(నిదేశ గ్రన్థ యో) శ్శాస్త్రం	శాస్త్రమ్॥న॥ ఇది, నిదేశ=ఆజ్ఞకును, గ్రన్థ యోః=వ్యాకరణాదిగ్రంథములకును పేరు.
శస్త్రి (మాయుధలోహయోః),	శస్త్రమ్॥న॥ఇది,ఆయుధ=ఆయుధమునకును, లోహ యోః=లోహమునకును పేరు.
(స్యా జ్జటా ంశుక యో) ర్నేత్రం	నేత్రమ్॥న॥ఇది,జటా=చెట్టువేరునకును, అంశుక యోః=వెలిపట్టు చీరకును పేరు. ఇదిగాక వ్వవుత్రాటికిని, కంటికిని పేరు.
క్షేత్రం (పత్నీ శరీర యోః). 33౫	క్షేత్రమ్॥న॥ ఇది, పత్నీ = పెండ్లమునకును, శరీరయోః = దేహమునకును పేరు. ఇదిగాక మడికిని, సిద్ధస్థానమునకును పేరు.
(ముఖాగ్రే క్రోడహల యోః) పోత్రం	పోత్రమ్॥న॥ ఇది, క్రోడహల యోః ముఖాగ్రే=పందిమూతికిని నాగేటికొనకును పేరు.
గోత్రం (తు నామ్ని చ),	గోత్రమ్॥ఇది, నామ్ని=నామధేయమునకును, చకారమువలన కులమునకును, బలమునకును పేరైనపుడు ॥న॥, పర్వతమునకు పేరయినపుడు ॥పు॥, భూమికిని, గోసమూహమునకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥.
సత్త్ర (మాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదా దానే వనే ఒపిచ). 33౬	సత్త్రమ్॥న॥ఇది, ఆచ్ఛాదనే = గృహమునకును, యజ్ఞే=యజ్ఞవిశేషమునకును, సదాదానే=ఎడ తెగనియీవికిని, వనేచ=వనమునకును, అపి శబ్దమువలన డంభమునకును పేరు.
అజిరం (విషయే కాయే ఒపి)	అజిరమ్॥న॥ఇది, విషయే=శబ్దాదివిషయములకును, కాయే = శరీరమునకును, అపిశబ్ద

	వలన ముంగిలికిని పేరు.
మ్బరం (వ్యోమ్ని వాససి)	అమ్బరమ్॥న॥ఇది, వ్యోమ్ని=ఆకాశమునకును, వాససి=వస్త్రమునకును పేరు.
చక్రం (రాష్ట్రేఽప్య)	చక్రమ్॥ఇది, రాష్ట్రే=దేశమునకును, అపిశబ్దమువలన సైన్యమునకును, బండికంటికిని, గ్రామసమూహమునకును, కుమ్మరసానకును, ఆయుధవిశేషమునకును పేరయినపుడు॥న॥, చక్రవాకపక్షికిని, సమూహమునకును పేరయినపుడు॥పు॥.
క్షరం (తు మోక్షేఽపి)	అక్షరమ్॥న॥ ఇది, మోక్షే=మోక్షమునకును. అపిశబ్దమువలన అకారాదివర్ణములకును, పరబ్రహ్మకును పేరు. [వలన పాలకును పేరు.
క్షీర (మప్సుచ). 332	క్షీరమ్॥న॥ఇది, అప్సు=నీళ్ళకును, చకారము
(స్వర్ణేఽపి) భూరి	భూరి॥ఇది, స్వర్ణే=బంగారమునకు పేరయినపుడు॥న॥, బహుళమునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥.
చన్ద్రి (ద్వే)	చన్ద్రిమ్॥ ఇది, బంగారమునకు పేరయినపుడు ॥న॥[ప]॥పు॥, అపిశబ్దమువలన చంద్రునికిని, కర్పూరమునకును, కాంపిల్య మను గ్రంధ్యమునకును పేరయినపుడు॥పు॥.
(ద్వారమాత్రేఽపి) గోపురమ్,	గోపురమ్ ॥న॥ ఇది, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్రమునకును, అపిశబ్దమువలన పట్టణపువాకిటికిని, తుంగగడ్డలకును పేరు.
(గుహాదమ్భౌ) గహ్వరే ద్వే	గహ్వరమ్ ॥న॥ ఇది, గుహా=గుహకును, దమ్భః=కపటమునకును పేరు.
(రహోఽన్తిక) ముపహ్వరే 333	ఉపహ్వరమ్॥న॥ఇది, రహః=ఏకాంతమునకును, అన్తికమ్=సమీపమునకును పేరు.
(పురోఽధిక ముప) ర్యగ్రా	అగ్రమ్॥ ఇది, పురః=ముందరికిని, అధికమ్=అధికమునకును, ఉపరి=మీఁదికిని పేరు. ఇదిగాక ప్రధానునికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥, గ్రాసచతుష్టయప్రమాణముయిన భిక్షకు పేరయినపుడు ॥న॥.

(ణ్యగారే నగరే) పుర మ్, మన్దిరం చా	పరమ్-మన్దిరమ్॥న॥-ఈ రెండును, అగారే=ఇంటికిని పట్టణమునకును పేరు.
థ రాష్ట్రో (౽ స్త్రీ విష ౨౦౩ యేస్యాదుపద్ర వే).	రాష్ట్రః॥పు॥ఇది, విషయే = దేశమునకును ఉపద్రవే=ఉపద్రవమునకును పేరు.
దరో (౽ స్త్రీయాం భ యే శ్వభ్రే)	దరః॥పు॥ఇది, భయే=భయమునకును, శ్వభ్రే=గుంటకును పేరు. ఇదిగాక యించుకంతయను నర్థమునందు॥అ॥.
వజ్రో (౽ స్త్రీ హీరకే పవౌ),	వజ్రః॥పు॥ఇది, హీరకే = వజ్రమనురత్నమునకును, పవౌ=వజ్రాయుధమునకును పేరు.
తన్త్రం (ప్రధానే సి ద్ధాన్తే సూత్రవాయే ప ౨౦౧ రిచ్ఛదే). ౩౮౦	తన్త్రమ్॥న॥ఇది, ప్రధానే=ప్రధానునికిని, సిద్ధాన్తే=సిద్ధాన్తమునకును, సూత్రవాయే=నూలు పడుగునకును, పరిచ్ఛదే=పరివారమునకును పేరు.
ఔశీర (శ్చామరేదణ్డే) ౽ప్యౌశీరం (శయనాస నే),	ఔశీరః॥ఇది, చామరే=చామరమునకును, దణ్డే=యష్టికిని, చామరదండమునకును పేరై నపుడు॥పు॥, శయన=శయనమునకును, ఆసనే = పీఠమునకును పేరైనపుడు॥న॥, శయనమనఁగానిద్రపోనిక్రొందఱు. అపిశబ్దమువలన వట్టివేళ్ళసంబంధమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥.
పుష్కరం (కరిహస్తా గ్రే వాద్యభాణ్డముఖే ౨౦౨ జలే. ౩౮౧. వ్యోమ్ని ఖడ్గఫలే పద్మే తీర్థౌషధి విశేషయోః),	పుష్కరమ్॥న॥ ఇది, కరిహస్తాగ్రే = ఏనుగు తొండముకొనకును, వాద్యభాణ్డముఖే=మద్దెల మొదలైన వాద్యములముఖమునకును, జలే=నీళ్ళకును, వ్యోమ్ని = ఆకాశమునకును, ఖడ్గఫలే=కత్తివాదరకును, పద్మే = కమలమునకును, తీర్థే = తీర్థవిశేషమునకును, ఓషధివిశేషయోః =ఓషధివిశేషమునకును పేరు.
అన్తర (మవకాశావ ౨౦౪ ధి పరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే. ౩౮౨. ఛి ద్రాత్మీయ ...	అన్తరమ్॥న॥ ఇది, అవకాశే=ఎడమునకును, అవధౌ=మర్యాదకును, పరిధానే=కట్టుకోకకును, అన్తర్ధౌ=వ్యవధానమునకును, భేదే = విశేషమునకును, తాదర్థ్యే = దానికొఱకు అనుటకును ...

రవసర మధ్యేఽన్తరాత్మ నిచ),	నకును, ఛిద్ర=రంధ్రమునకును, ఆత్మీయ = తన సంబంధమైనదానికిని, వినా = అదివెలిగానను వినార్థమునకును, బహిః = వెలుపలికిని, అవసర= అవసరము నకును, మధ్యే=మధ్యప్రదేశమునకు ను, అన్తరాత్మని=పరమాత్మకును, చకారము వలన అన్యమైనదానికిని పేరు.
(ముస్తేఽపి) పిఠరం	పిఠరమ్॥న॥ఇది, ముస్తే=తుంగగడ్డలకును, అపిశబ్దమువలనకుండకును, 'కవ్వపుకోలకును పేరు.
(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్. 383	నాగరమ్॥న॥ఇది, రాజకశేరుణి=భద్రముస్తలకును[ప] తామరదుంపకును, అపిశబ్దమువలన సొంటికిని పేరు. నగరసంబంధమయినదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥
శార్వరం త్వన్ధతమసే ఘాతుకే భేద్యలిఙ్గకమ్),	శార్వరమ్॥ ఇది, అన్ధతమసే = ఘనమయిన చీకటికి పేరయినపుడు॥న॥. ఘాతుకే=చంపు స్వభావముగలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.
గౌరోఽ (రుణే సితే పీతే)	గౌరః॥త్రి॥ఇది, అరుణే=ఎఱుపువస్తువునకును, సితే=తెల్లపువస్తువునకును, పీతే=పచ్చనివస్తువునకును పేరు.
(వ్రణకార్యప్య) రుష్కరః. 384	అరుష్కరః॥త్రి॥ ఇది, వ్రణకారి=వ్రణమును చేయుదాని పేరు. అపిశబ్దమువలన జీడిచెట్టునకు పేరయినపుడు॥పు॥.
జఠరః (కఠినేఽపిస్యా)	జఠరః॥త్రి॥ఇది, కఠినే=కఠినమయినవస్తువునకు పేరు. అపిశబ్దమువలనకడుపునకుపేరైనపుడు॥న॥.
(దధస్తాదపి) చాధరః,	అధరః॥ఇది, అధస్తాత్=దిగువనుండువస్తువునకును, అపిశబ్దమువలన హీనునికి పేరయినపుడు॥త్రి॥, పెదవికి పేరయినపుడు॥పు॥.
(అనాకులేఽపి) చైకాగ్ర్యో	ఏకాగ్ర్యః॥త్రి॥ఇది, అనాకులేచ=కలఁకబాఱనివానికి, అపిశబ్దమువలనసావధానుఁడైనవానికి పేరు.
ఏకాగ్ర్యో (వ్యాసక్తే	ఏకాగ్ర్యః॥త్రి॥ఇది, వ్యాసక్తే=ఒకదానియందు

౨౧౭ కులే). ౩౮౫	మనస్సుతగిలినవానికిని, ఆకులే = వేగిరపడువానికిని పేరు.
(ఉపర్యుదీచ్య శ్రేష్ఠే ష్వ) ప్యుత్తర స్స్యాత్)	ఉత్తరః॥త్రి॥ఇది, ఉపరి=మీఁదికిని, ఉదీచ్య=ఉత్తర దేశము మొదలైనదానికిని, శ్రేష్ఠేషు=శ్రేష్ఠునికిని,అపిశబ్దమువలన ప్రత్యుత్తరమునకును పేరు.
దనుత్తరః, (ఏషాం వి పర్యయే శ్రేష్ఠే)	అనుత్తరః॥త్రి॥ఇది,ఏషామ్=వీనియొక్క,విపర్యయే=వ్యత్యాసమునందుఅనఁగామీఁదుగానిదానికిని ఉత్తర దేశము మొదలయినదికానిదానికి నిశ్రేష్ఠముగానిదానికిని. శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికినిపేరు.
(దూరా నాత్మో త్త ౨౧౨ మాః) పరాః. ౩౮౬	పరః॥త్రి॥ఇది, దూర=దవ్వయినదానికిని అనాత్మ=తనకంటె నన్యమయినదానికిని, ఉత్తమాః=శ్రేష్ఠమయినదానికిని పేరు.
స్వాదుప్రియౌ తు) మధురౌ	మధురః॥త్రి॥ఇది,స్వాదు=తియ్యనివస్తువునకును, ప్రియా=ఇష్టమయిన వస్తువునకును పేరు.
క్రూరౌ (కఠిననిర్ద యౌ),	క్రూరః॥త్రి॥ఇది, కఠిన= కఠినమయినదానికిని, నిర్దయా=దయ లేనివానికిని పేరు.
ఉదారో (దాతృ మ హతో)	ఉదారః॥త్రి॥ఇది, దాతృ=దానముచేయువానికిని, మహతోః=దొడ్డవానికిని పేరు.
రితర (స్త్వన్య నీచ ౨౧౯ యోః). ౩౮౭	ఇతరః॥త్రి॥ఇది అన్య=వరునికిని, నీచయోః=నీచునికిని పేరు.
(మన్దస్వచ్ఛన్ద యోః) స్వైర	స్వైరః॥త్రి॥ఇది, మన్ద=అలసునకును,స్వచ్ఛన్దయోః=స్వతంత్రునకును పేరు.
శ్శుభ్ర (ముద్దీప్తశుక్ల యోః),	శుభ్రమ్॥త్రి॥ఇది,ఉద్దీప్త=మిక్కిలిప్రకాశించుదానికిని, శుక్లయోః = తెల్లనివస్తువునకు పేరు.
ఇతి రాన్తాః.	ర యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(చూడా కిరీటం కేశా శ్చ సంయతా) మౌ ౨౨౦ లయ (స్త్రియః). ౩౮౮	మౌళిః॥పు॥ఇది, చూడా=శిఖకును, కిరీటమ్=కిరీటమునకును, సంయతాః=ముడిచిన, కేశాః=వెండ్రుకలకును పేరు. ఇది స్త్రీలింగమును.

(ద్రుమప్రభేద మాతఙ్గకాణ్డ పుష్పాణి) వీలవః,	వీలుః॥పు॥ఇది, ద్రుమప్రభేద=గోఁగుచెట్టునకును, మాతఙ్గ=ఏనుఁగునకును, కాణ్డ=బాణమునకును,పుష్పాణి=పుష్పమునకును పేరు.
(కృతాన్తానేహసోః) కాల	కాలః॥పు॥ఇది, కృతాన్త=యమునికిని, అనేహసోః=కాలమునకును పేరు.
(శ్రుతుర్థేఽపి యుగే) కలిః. ३४४	కలిః॥పు॥ ఇది. చతుర్థేయుగే=నాలవయుగమునకును,అపిశబ్దమువలన కలహమునకును పేరు.
(స్యాత్కుఽర్గజేఽపి) కమలః	కమలః॥పు॥ఇది,కురఙ్గే=ఇఱ్ఱికి పేరయినపుడు ॥పు॥ అపిశబ్దమువలన తామరపువ్వునకును, నీళ్లకును పేరయినపుడు॥న॥. లక్ష్మికి పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥.
(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బళః,	కమ్బళః॥పు॥ఇది, ప్రావారే=ఉత్తరీయమునకును, అపిశబ్దమువలన కంబళికిని, గంగడోలునకును, సర్పవిశేషమునకును పేరు.
(కరోపహారయోఃపుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్), ३४००	బలిః॥ఇది, కర=అప్పనమునకును, ఉపహారయోః=పూజోపకరణమునకును పేరయినపుడు ॥పు॥, ప్రాణ్యఙ్గజే =జంతువులయవయవములవలనఁబుట్టినట్టిదాని.యందుఅనఁగానొడలిత్తులకు పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥, బలిచక్రవర్తికిని పేరు.
(స్థౌల్య సామర్థ్యసైన్యేషు) బలం (నాకాకసీరిణోః),	బలమ్॥ఇది, స్థౌల్య=బలియుటకును, సామర్థ్య=సత్తువకును, సైన్యేషు=సేనకును పేరయినపుడు॥న॥, కాక=కాకికిని సీరిణోః=బలభద్రునికిని పేరయినపుడు॥పు॥.
వాతూలః (పుంసివాత్యాయామపి వాతాసహేత్రిషు,) ३४०१	వాతూలః॥ఇది, వాత్యాయామ్=వాయునమూహమునకు పేరయినపుడు॥పు॥ వాతాసహే=గాలిసహింపనివానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥, అపిశబ్దమువలన వాతూలాగమమునకును, ఉన్మత్తునికిని పేరు,
(భేద్యలిఙ్గశ్శఠే) వ్యాళః (పుంసి శ్వాపదసర్పయోః)	వ్యాళః॥ఇది, శఠే = దుర్జనునికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥, శ్వాపద=పులికిని, సర్పయోః = పామున

యోః),

కును పేరయినపుడు॥పు॥.

మలో౽(స్త్రీ పాప వి
ట్కిట్టాన్య)

మలః॥పు॥ఇది, పాప=పాపమునకును, విట్=విష్ఠకును, కిట్టాని=కిట్టమునకును పేరు. కిట్టమనగా వసాశుక్లాది ద్వాదశవిధములయిన దేహమలము లపేరు, చిట్టెపురాతికి పేరనికొందరు.

(స్త్రీ) శూలం (రుగా
యుధమ్) ౩౫౨

శూలమ్॥పు॥ఇది, రుక్=శూలరోగమునకును, ఆయుధమ్=ఆయుధమునకును పేరు.

(శఙ్కావపి ద్వయోః)
కీలః

కీలః॥పు॥ఇది, శఙ్కా=చీలకును, అపిశబ్దమువలన నగ్నిజ్వాలకును పేరు. ద్వయోః చేతిపోట్లకు పేరయినపుడు॥సీ॥.

పాళిః (స్త్ర్యశ్ర్యఙ్క
పఙ్క్తిషు),

పాళిః॥సీ॥ఇది, అశ్రి=అంచునకును, అఙ్క=చిహ్నమునకును [ప]ప్రదేశమునకును, పఙ్క్తిషు=పంక్తికిని, అదిగాక మీసాలు గలస్త్రీకిని, ప్రదేశమునకును, చెవికమ్మకును పేరు.

కలా (శిల్పే కాలభేదే
౽ప్యా)

కలా॥ఇది, శిల్పే=చిత్రరువు మొదలయినపనులయందలి నేర్పునకును, కాలభేదే=ముప్పదింటి పెప్పట్లుగల కాలమునకును, అపిశబ్దమువలన చంద్రునిలో పదియారవపాలికిని, విద్యకును, వడ్డికిని, లెక్కపెట్టుటకును పేరయినపుడు॥సీ॥, అవ్యక్తమధుర ధ్వనికిని జీర్ణమయినదానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥.

ళి (సఖ్యావళీ అపి).
౩౫౩

ఆళిః॥సీ॥ఇది, సఖీ = చెలికత్తెకును, ఆవళీ=పంక్తికిని, అపిశబ్దమువలన కట్టకును పేరు.

(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ) వే
లా (కాలమర్యాదయో
రపి),

వేలా॥సీ॥ఇది, అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్రజలవికారమందు అనగా సముద్రము పొంగుటకును, కాల=కార్యోచితకాలమునకును, మర్యాదయోః=మర్యాదకును, అపిశబ్దమువలన చెలియలికట్టకును, రాజభోజనమునకును అనాయాసమరణమునకును పేరు.

బహుళాః (కృత్తికా

బహుళాః॥ ఇది, కృత్తికాః = కృత్తికానక్షత్రమునకును

గావో) బహులా (చా
సితే త్రిషు). ౩౫౪

త్రమునకు పేరయినపుడు॥సీ-బ॥, గావః=గోవుల
కును,చకారమువలనఎలుకకును పేరైనపుడు॥సీ॥,
నల్లనివస్తువునకు పేరయినపుడు ॥త్రి॥, అగ్నికిని,
కృష్ణపక్షమునకును పేరయినపుడు ॥పు॥.

లీలా (విలాస క్రియ
యో)

లీలా॥సీ॥ ఇది, విలాస=స్త్రీల శృంగారచేష్ట
కును, క్రియయోః=క్రియకును పేరు.

రుపలా (శర్కరాఽపి
చ),

ఉపలా॥ఇది,శర్కరాచ = మొరపమంటికి పేర
యినపుడు॥సీ॥, అపిశబ్దమువలన రత్నమునకును,
ఱాతికిని పేరయినపుడు ॥పు॥. [సి=సీల్లకును పేరు.

(శోణితేఽమ్భసి) కీలా
లం మూల (మాద్యే శి
ఫా భయోః). ౩౫౫

కీలాలమ్॥న॥ఇది, శోణితే=నెత్తుటికిని, అమ్భ
మూలమ్॥న॥ఇది, ఆద్యే=మొదటికిని, శిఫా=ఊ
డకును, భయోః=మూలనక్షత్రమునకును పేరు.

జాలం (సమూహ ఆ
నాయో గవాక్ష క్షార
కావపి),

జాలమ్॥ఇది, సమూహః=సమూహమునకును,
ఆనాయః=వలకును, గవాక్షః=కిటికీకిని, క్షారకా
=పసరు మొగ్గకును, అపిశబ్దమువలనదమ్భమున
కును పేరయినపుడు ॥న॥, పొట్లచెట్టునకు పేరయిన
పుడు జాలీ॥సీ॥, [ద్వృత్తే=మంచినడతకును పేరు.

శీలం (స్వభావే సద్వృ
త్తే) (సస్యే హేతుకృ
తే) ఫలమ్, ౩౫౬

శీలమ్॥న॥ఇది,స్వభావే=స్వభావమునకును, స
ఫలమ్॥న॥ఇది, సస్యే=పైరునకును, హేతు
కృతే = ప్రయోజనమునకును, ఇదిగాక బాణాగ్ర
మునకును, డాలునకును పేరు.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీ
బం సమూహే) పటలం
(ననా),

పటలమ్॥ఇది, ఛదిః=ఇంటికప్పునకును, నేత్ర
రుజోః=నేత్రరోగమునకును పేరయినపుడు ॥న॥,
సమూహే=సమూహమునకు పేరైనపుడు ॥స్న॥.

(అధ స్స్వరూపయో
ర స్త్రీ) తలం

తలమ్॥ప్న॥ఇది, అధః=క్రిందికిని, స్వరూప
యోః=స్వరూపమునకును, ఇదిగాక అల్లెత్రాటికు
ళ్లకును, అఱచేతికొట్టునకును పేరు.

(స్యాచ్చామిషే) ప
లమ్. ౩౫౭

పలమ్॥న॥ఇది,ఆమిషే=మాంసమునకును, చ
కారమువలన [illegible] త్తునకును పేరు.

(ఔర్వానలేఽపి) పాతాళం
చేలం (వస్త్రేఽధమే త్రిషు),
కుకూలం (శఙ్కుభిః కీర్ణే శ్వభ్రే) నాతు తుషానలే). ౩౧౭ ౨౮౧

పాతాళమ్॥న॥ఇది, ఔర్వానలే = బడబాగ్నికిని, అపిశబ్దమువలన నాగలోకమునకును పేరు.
చేలమ్॥ఇది,వస్త్రే=వస్త్రమునకు పేరయినపుడు॥న॥అధమే = అధమమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥
కుకూలమ్॥ ఇది, శఙ్కుభిః = మేకులచేత, కీర్ణే=నాటఁబడిన, శ్వభ్రే = పల్లమునకు, అనఁగా బసులనిమిత్తము మేకులునాటిన గుంటకు పేరయినపుడు॥న॥,తుషానలమునకు పేరయినపుడు॥పు॥.

(నిర్ణీతే) కేవల (మితి త్రిలిఙ్గం త్వేకకృత్స్నయోః).

కేవలమ్॥ఇది, నిర్ణీతే=నిర్ణయింపఁబడినదానికి పేరయినపుడు ॥న॥, ఇతిశబ్దమువలన మాంతముగు నవ్యయమని కొందఱు. ఏక=ఒకటికిని, కృత్స్నయోః=అంతటికిని పేరయినపుడు॥పు॥.

(పర్యాప్తి క్షేమ పుణ్యేషు) కుశలం (శిక్షితే త్రిషు). ౩౧౮ ౨౮౩

కుశలమ్॥ఇది,పర్యాప్తి=సామర్థ్యమునకును, క్షేమ=శుభమునకును, పుణ్యేషు = పుణ్యమునకును, పేరయినపుడు ॥న॥,శిక్షితే = శిక్షింపఁబడినవానికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥.

ప్రవాళ (మఙ్కురేఽప్యస్త్రీ)

ప్రవాళమ్॥పు॥ ఇది, అఙ్కురే = మొలకకును, అపిశబ్దమువలన చిగురునకును, వీణాదండమునకును, పగడమునకును పేరు.

(త్రిషు)స్థూలం (జడేఽపిచ),

స్థూలమ్॥త్రి॥ఇది, జడేచ=మందబుద్ధిగలవానికిని,అపిశబ్దమువలన బలిసినవానికిని పేరు.

కరాలో (దన్తురే తుఙ్గే)
(చారౌ దక్షేచ) పేశలః ౩౨౦ ౨౮౫

కరాళః॥త్రి॥ఇది, దన్తురే=ఒడ్డుమిట్టకును[ఎ]త్తుపండ్లవానికిని, తుఙ్గే=పొడవైనదానికిని పేరు.
పేశలః॥త్రి॥ఇది, చారౌ = మనోహరమైనదానికిని, దక్షే=నేర్పరికిని, చకారమువలన కోమలమునకును, ముసలమునకును పేరు.

(మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల (స్స్యాత్)

బాలః॥ఇది, మూర్ఖే=మూర్ఖునికిని, అర్భకే=పిన్నవానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥, అపిశబ్దమువలన కురువేరునకు పేరైనపుడు॥న॥, పుచ్ఛమునకును

కేశమునకును పేరై నపుడు ॥పు॥-

లోల (శ్చల సతృష్ణ యోః), | లోలః॥త్రి॥ఇది, చల=కదలుదానికిని, సతృష్ణయోః=ఆశగలదానికిని పేరు.

→ ఇతి లాన్తాః. ← | ల యనునక్షరము తుదను గలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

దవదావౌ (వనారణ్యవహ్నీ) | దవః-దావః॥పు॥ ఈ రెండును, వన=అడవికిని, అరణ్యవహ్నీ=కారుచిచ్చునకును పేళ్ళు.

జన్మహరౌ) భవౌ. 3౬౧ | భవః॥పు॥ ఇది, జన్మ=పుట్టుకకును, హరౌ=శివునికిని, మఱియు సంసారమునకును పేరు.

(మన్త్రిసహాయ) స్సచివౌ | సచివః॥పు॥ ఇది, మన్త్రి=మంత్రికిని, సహాయః=తోడై యుండువానికిని పేరు.

(పతి శాఖి నరా) ధవాః, | ధవః ॥పు॥ఇది, పతి=పెనిమిటికిని [ప] ఏలువానికిని, శాఖి=చండ్ర చెట్టునకును, నరాః=మనుష్యునికిని పేరు.

అవయః (శైల మేషార్కాః) | అవిః॥పు॥ఇది, శైల=పర్వతమునకును, మేష=గొఱ్ఱెకును, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు.

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వానాధ్వరా) హవాః. 3౬౨ | హవః॥పు॥ఇది, ఆజ్ఞా=ఆజ్ఞకును, ఆహ్వాన=పిలుచుటకును, అధ్వరాః=యజ్ఞమునకును పేరు.

భావ (స్సత్తా స్వభావాభిప్రాయ చేష్టాఽఽత్మజన్మసు), | భావః ॥పు॥ ఇది, సత్తా=ద్రవ్యాదులకలిమికిని, స్వభావ = స్వభావమునకును, అభిప్రాయ=అభిప్రాయమునకును, చేష్టా = ధాతువాచ్యక్రియకును, ఆత్మ=ఆత్మకును, జన్మ=పుట్టుకకును, మఱియు మనోవికారమునకును, శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమునకును పేరు.

(స్యా దుత్పాదే ఫలే పుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే). 3౬3 | ప్రసవః॥పు॥ఇది, ఉత్పాదే=పుట్టుకకును, ఫలే=ఫలమునకును, పుష్పే=పుష్పమునకును, గర్భమోచనే=ప్రసూతికిని పేరు.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవే ఽపి నికృతా వప్య) న్ని | నిహ్నవః॥పు॥ఇది, అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసమునకును, అపహ్నవే=[illegible]ను, నికృతౌ=

హ్నవః,

తిరస్కరించుటకును,అపిశబ్దమువలన కపటమున కును పేరు.

(ఉత్సే కామర్ష యో రిచ్ఛా ప్రసవే మహే) ఉత్సవః. ౩౬౪

ఉత్సవః॥పు॥ఇది,ఉత్సేక = ఉప్పొంగుటకును, అమర్ష యోః=కోపమునకును, ఇచ్ఛాప్రసవే= ఇచ్ఛపుట్టుటకును, మహః=పండుగకును పేరు.

అనుభావః (ప్రభావే చ సతాం చ మతినిశ్చయే),

అనుభావః ॥పు॥ ఇది, ప్రభావే=ప్రభావమునకును,సతామ్=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయమునకును, చకారమువలనసాత్త్వికాదిభావమును గుఱించిన భ్రూవిక్షేపాదులకును పేరు.

(స్యా జ్జన్మహేతుః) ప్రభవః (స్థానంచాఽద్యో పలబ్ధయే). ౩౬౫

ప్రభవః॥పు॥ఇది, జన్మహేతుః = జననమునకు కారణమయినదానికిని, ఆద్యోపలబ్ధయే = మొదట ఎఱుంగుటకును, స్థానంచ = స్థానమైనదానికిని, చకారమువలన ప్రభవసంవత్సరమునకును పేరు.

[శూద్రాయాం విప్రతనయే శస్త్రే పారశవః (పుమాన్)],

పారశవః॥పు॥ఇది, శూద్రాయాంవిప్రతనయే =శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టిన కుమారునికిని, శస్త్రే=ఆయుధమునకును పేరు.

ధ్రువో (భభేదే క్లీబం తు నిశ్చితే శాశ్వతే త్రిషు),

ధ్రువః॥ ఇది, భభేదే = ధ్రువనక్షత్రమునకు పేరయినపుడు ॥పు॥, నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడిన దానికి పేరయినపుడు॥న॥, శాశ్వతే = నిత్యమయినదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

స్వో (జ్ఞాతా వాత్మని స్వం త్రిష్వాత్మీయే స్వో ఽస్త్రియాం ధనే).

౩౬౬

స్వః॥ఇది, జ్ఞాతౌ=జ్ఞాతికి పేరైనపుడు॥పు॥, ఆత్మని=తాననుటకు పేరైనపుడు॥న॥[వ]॥పు॥, ఆత్మీయే=తనసంబంధమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥, ధనమునకును పేరయినపుడు॥పున॥.

(స్త్రీకటీ వస్త్రబన్ధేఽపి) నీవీ (పరిపణేఽపిచ),

నీవీ॥స్త్రీ॥ఇది, స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధే= స్త్రీలకటిప్రదేశమందలివస్త్రముల ముడికి, అనఁగా కోకముడికిని,పరిపణేచ= మొదటిసొమ్మునకును,అపిశబ్దము

వలన పందెముగట్టిన ద్రవ్యమునకును పేరు.

శివా (గౌరీఫేరవయోః)

శివా॥స్త్రీ॥ఇది, గౌరీ=గౌరీదేవికిని, ఫేరవయోః=నక్కకును పేరు. మఱియు కరకచెట్టునకును,ఉసిరిక చెట్టునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥,శివునికిని పేరయినపుడు॥పు॥, శుభమునకు పేరయినపుడు॥న॥.

ద్వన్ద్వం (కలహాయుగ్మయోః). ౩౬౭

ద్వన్ద్వమ్॥న॥ఇది, కలహ=యుద్ధమునకును, యుగ్మయోః=రెంటికిని పేరు. మఱియు మిథునమునకును, రహస్యమునకును పేరు.

(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు)సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు),

సత్త్వమ్॥ఇది,ద్రవ్య=పృథివ్యాదిద్రవ్యములకును, అసు=ప్రాణమునకును, వ్యవసాయేషు=ఉద్యోగమునకును పేరయినపుడు॥న॥, జన్తుషు=జంతువునకును పేరయినపుడు ॥పున॥.

క్లీబం (నపుంసకే షణ్డే వాచ్యలిఙ్గ మవిక్రమే), ౩౬౮

క్లీబమ్॥ఇది, షణ్డే = నపుంసకునికి పేరయినపుడు॥న॥, అవిక్రమే=పరాక్రమహీనునికి పేరయినపుడు॥త్రి॥.

ఇతి వాన్తాః.

వ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(ద్వౌ) విశౌ (వైశ్యమనుజౌ)

విట్॥శ్ -పు॥ఇది, వైశ్య=వైశ్యునికి, మనుజౌ=మనుష్యునికిని పేరు.

(ద్వౌ చారాభిమరౌ) స్పశౌ,

స్పశః॥పు॥ఇది, చార=వేగులవానికిని, అభిమరౌ=యుద్ధమునకును [వ] పులితోఁగాని ఏనుఁగుతోఁగాని పోట్లాడువానికిని పేరు.

(ద్వౌ)రాశీ (పుఞ్జమేషాద్యౌ)

రాశిః॥పు॥ఇది, పుఞ్జ=ప్రోగునకును, మేషాద్యౌ=మేషాదిరాసులకును పేరు.

(ద్వౌ) వంశౌ (కులమస్కరౌ). ౩౬౯

వంశః॥పు॥ఇది, కుల=కులమునకును, మస్కరౌ=వెదురునకును పేరు.

(రహఃప్రకాశౌ) వీకాశౌ

వీకాశః॥పు॥ఇది, రహః=ఏకాంతస్థలమునకును, ప్రకాశౌ=స్ఫుటమైనదానికి పేరు.

నిర్వేశౌ (భృతిభోగ

నిర్వేశః ॥పు॥ ఇది, భృతి=కూలికిని, భోగ

మోః).

మోః=భోగమునకును పేరు.

(కృతాన్తే పుంసి) కీనాశః (క్షుద్ర కర్షకయోః స్త్రీషు). ౩౨౦

కీనాశః॥ఇది, కృతాన్తే=యమునికి పేరైనప్పుడు॥పు॥, క్షుద్ర=దరిద్రునికిని, కర్షకయోః=దున్నువానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥.

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఽపదేశ

అపదేశః ॥పు॥ఇది, పదే=స్థానమునకును, లక్ష్యే=వ్యాజమునకును; [ప]గుఱికిని, నిమిత్తే=నిమిత్తమునకును, మఱియు ప్రసిద్ధికిని పేరు.

(స్స్యా) త్కుశ (మప్సుచ),

కుశమ్॥న॥ఇది, అప్సు=నీళ్లకు పేరు, చకారము వలన దర్భకును పేరు.

దశా (ఽవస్థాఽనేకవిధాఽప్యా)

దశా॥స్త్రీ॥ఇది, అనేకవిధా=అనేకవిధములైన, అవస్థా=అవస్థలు, అనఁగా బాల్యము మొదలైన యవస్థలకును, అపిశబ్దమువలన వత్తికి కోకబద్దెకును పేరు.

శా (తృష్ణాఽపిచాయతా). ౩౨౧

ఆశా॥స్త్రీ॥ఇది, ఆయతా=అధికమైన, తృష్ణా=అపేక్షకును, అపిశబ్దమువలన దిక్కునకును పేరు.

వశా (స్త్రీకరిణీవన్ధ్యా)

వశా॥స్త్రీ॥ఇది, స్త్రీ=స్త్రీకిని, కరిణీ=ఆఁడు ఏనుఁగునకును, వన్ధ్యా=గొడ్డుటావునకును పేరు మఱియు నధికమయినదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥

దృక్ (జ్ఞానే జ్ఞాతరి త్రిషు),

దృక్॥శ॥ఇది, జ్ఞానే=జ్ఞానమునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥, జ్ఞాతరి=ఎఱుఁగువానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥, మఱియు నేత్రమునకును, చూపునకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, చూచువానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥.

(స్యా)త్కర్కశ (స్సాహసికః కఠోరామసృణావపి). ౩౨౨

కర్కశః॥త్రి॥ఇది, సాహసికః=సాహసముగల వానికిని, కఠోర=గట్టియైనదానికిని, అమసృణా=పరుసనిదానికిని, అపిశబ్దమువలనదయలేనివానికిని పేరు.

ప్రకాశో (ఽతిప్రసిద్ధేఽపి)

ప్రకాశః॥త్రి॥ఇది, అతిప్రసిద్ధే=మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయినదాని పేరు. అపిశబ్దమువలన ఎండకును పేరైనపుడు॥పు॥.

(శిశావజ్ఞేఽపి) బాలిశః,	బాలిశః॥త్రి॥ఇది,శిశౌ=పిన్నవానికిని, అజ్ఞే=ఎఱుకలేనివానికిని, అపిశబ్దమువలనమూర్ఖునికిని పేరు.
కోశో (ఽస్త్రీకుట్మలే ఖడ్గపిధానే ఽర్థౌఘ దివ్యయోః). 32౪	కోశః ॥పు॥ ఇది, కుట్మలే=మొగ్గకును, ఖడ్గపిధానే = కత్తియొఱకును, అర్థౌఘ=ధనము యొక్కసమూహమునకును, దివ్యయోః=దివ్యప్రమాణభేదమునకును పేరు.
ఇతి శాన్తాః.	శ యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(సురమత్స్యౌ) వనిమిషౌ	అనిమిషః॥పు॥ ఇది, సుర=దేవతలకును, మత్స్యౌ=మత్స్యమునకును పేరు.
పురుషా (వాత్మమానవౌ),	పురుషః॥పు॥ఇది,ఆత్మ=ఆత్మకును, మానవౌ=మనుష్యునికిని పేరు.
(కాక మత్స్యాశ్ఖగౌ) ధ్వాంక్షౌ	ధ్వాంక్షః॥పు॥ఇది, కాక=కాకికిని, మత్స్యాత్=మత్స్యములనుతినుఖగౌ=కొక్కెరపక్షికిని పేరు.
కక్షౌ (చతృణవీరుధౌ). 32౪	కక్షః॥పు॥ఇది,తృణ=కసవునకును, వీరుధౌ=తీఁగెపొదకును, చకారమువలనచంకకును, ఎండినయడవికిని, పాదమునకును పేరు.
అభీషుః (ప్రగ్రహే రశ్మౌ)	అభీషుః॥పు॥ఇది, ప్రగ్రహే=పగ్గమునకును, రశ్మౌ=కిరణమునకును పేరు.
ప్రైషః (ప్రేషణ మర్దనే),	ప్రైషః ॥పు॥ ఇది, ప్రేషణ = అంపుటకును, మర్దనే=పీడించుటకును పేరు.
పక్షః (సహాయేఽప్యు)	పక్షః॥పు॥ఇది, సహాయే = సహాయమునకును, అపిశబ్దమువలన శుక్లకృష్ణపక్షములకును, ఱెక్కకును, పార్శ్వమునకును పేరు.
ష్ణీష(శ్శిరోవేష్ట కిరీటయోః). 32౫	ఉష్ణీషః ॥పు॥ ఇది, శిరోవేష్ట=తలకుచుట్టెడుపాగామొదలయినవానికిని, కిరీటయోః = కిరీటమునకును పేరు.
(శుక్రలే మూషికే శ్రేష్ఠే సుకృతే వృషభే	వృషః ॥పు॥ ఇది, శుక్రలే = వీర్యవృద్ధిగలవానికి, మూషికే=ఎలుకకును, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠుని

(ఋషభే) వృషః,

కిని, సుకృతే=పుణ్యమునకును, వృషభే = వృషభమునకును పేరు. కొందఱు శాంతములో 'జ్యోత్స్న' "క్రోశో౽స్త్రీ" అను నర్ధశ్లోకమును "క్రోశో౽స్త్రీ" అని యిచట పఠియించిరి.

(ద్యూతే౽క్షే శారిఫలకే) ౽ప్యాకర్షో

ఆకర్షః॥పు॥ఇది, ద్యూతే=జూదమునకును, అక్షే=పాచికలకును, శారిఫలకే = జూదమాడు పలకకును, అపిశబ్దమువలన నాకర్షించుటకును పేరు.

౽థాక్ష (మిన్ద్రియే). 326. నా ద్యూతాఙ్గే కర్ష చక్రే వ్యవహారే కలి (ద్రుమే),

అక్షమ్॥ఇది, ఇన్ద్రియే=ఇంద్రియమునకును పేరయినపుడు॥న॥, ద్యూతాఙ్గే=పాచికలకును, కర్షే=ఎనుబదిగురిగింజలయెత్తుగలదానికిని, చక్రే=బండికంటికిని, వ్యవహారే=వ్యవహారమునకును, కలిద్రుమే=తాండ్రచెట్టునకును పేరైనపుడు॥పు॥

కర్షూ (ర్వార్తాకరీషాగ్నిః) కర్షూః (కుల్యాభిధాయినీ). 327 (పుంభావే తత్క్రియాయాంచ) పౌరుషం

కర్షూః॥ఇది, వార్తా=వార్తకును, కరీషాగ్నిః=పిడకనిప్పునకును పేరయినపుడు॥పు॥, కుల్యాభిధాయినీ=నదికి పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, వార్త యనఁగా కృషి.

పౌరుషమ్॥న॥ఇది, పుంభావే=మగతనమునకును, తత్క్రియాయామ్=పురుషుఁడు చేయుపనికిని, చకారమువలన మానిసిచేయెత్తుపొడవునకును పేరు [వలన విషమునకును పేరు

విష (మప్సుచ), (ఉపాదానే౽) ప్యామిషం (స్యా) (దపరాధే౽పి) కిల్బిషమ్. 328

విషమ్॥న॥ఇది, అప్సు=నీళ్లకును, చకారమువలన
ఆమిషమ్॥న॥ఇది, ఉపాదానే=కానుకకును అపిశబ్దమువలన మాంసమునకును పేరు.

కిల్బిషమ్॥న॥ఇది, అపరాధే = అపరాధమునకును, అపిశబ్దమువలన పాపమునకును పేరు.

(స్యా ద్వృష్టౌ లోకధాత్ర్యంశే వత్సరే) వర్ష (మస్త్రియామ్).

వర్షమ్॥పు॥ఇది, వృష్టౌ=వానకును, లోకే=లోకమునకును, ధాత్ర్యంశే=భారతవర్షము మొదలయినభూఖండములకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. 'లోకధాత్ర్యంశే' అనుపాఠమున నిదియ యర్థము.

ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణ ప్రజ్ఞా)	ప్రేక్షా॥సీ॥ ఇది, నృత్త = నాట్యమునకును, ఈక్షణ=చూచుటకును, ప్రజ్ఞా=బుద్ధికిని పేరు.
భిక్షా (సేవాఽర్థనా భృతిః) 329	భిక్షా॥సీ॥ఇది, సేవా=సేవించుటకును, అర్థనా =అడుగుటకును, భృతిః=కూలికిని పేరు.
త్విట్ (ట్శోభాఽపి)	త్విట్॥ష్-సీ॥ఇది, శోభా = కాంతికిని, అపి శబ్దమునవలన దీప్తికిని పేరు.
(త్రిషు పరే)	తక్కినషాంతములన్నియు॥త్రి॥.
న్యక్షం (కార్త్స్న్యే నికృష్టయోః),	న్యక్షమ్॥త్రి॥ఇది, కార్త్స్న్యే = అంతయు ననుటకును, నికృష్టయోః=అధమునకును పేరు.
ప్రత్యక్షే (ఽధికృతేఽ) ధ్యక్షో	అధ్యక్షః॥త్రి॥ ఇది, ప్రత్యక్షే=సాక్షాత్తుగా నెఱుఁగంబడుదానికిని, అధికృతే = గ్రామాదులకు నధికారియైనవానికిని పేరు.
రూక్ష (స్త్వప్రేమ్ణ్యచిక్కణే). 330	రూక్షః॥త్రి॥ ఇది, అప్రేమ్ణి=ప్రేమ లేనిదానికిని, అచిక్కణే=పరుసనిదానికిని పేరు.
ఇతి షాన్తాః.	ష యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(రవి శ్వేతచ్ఛదౌ) హంసౌ	హంసః॥పు॥ ఇది, రవి=సూర్యునికిని, శ్వేతచ్ఛదా=హంసకును పేరు. మఱియులోభము లేని రాజునకును, విష్ణువునకును, అంతరాత్మకును, మత్సరము లేనివానికిని, ఉత్తమసన్న్యాసికిని, ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠునికిని పేరు.
(సూర్యవహ్నీ) విభావసూ,	విభావసుః॥పు॥ఇది, సూర్య = సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు.
వత్సౌ (తర్ణక వర్షౌ)	వత్సః॥పు॥ ఇది. తర్ణక=దూడకును, వర్షౌ= సంవత్సరమునకును పేరు.
(సారఙ్గాశ్చ) దివౌకసః. 331	దివౌకసః॥స-పు॥ఇది, సారఙ్గాః=చాతకపక్షులకును, చకారమువలన దేవతలకును పక్షికిని పేరు.
(శృఙ్గారాదౌ విషే వీర్యే గుణే రాగే ద్ర	రసః॥పు॥ ఇది, శృంగారాదౌ=శృంగారాదిరసములకును, విషే=విషమునకును, వీర్యే=వీర్య

(ద్రవే) రసః,	మునకును, గుణే = మధురాదిషడ్రసములకును, రాగే=అనురాగమునకును, ద్రవే=ద్రవమునకును పేరు. విషమునఁగానీళ్లును విషమును, వీర్యమునఁగా బలిమియు పాదరసమును, ద్రవమునఁగా ఆర్ద్రమయినదియు పులినీళ్ళును.
(పుంస్యు) త్తంసావతంసౌ (వా కర్ణపూరేఽపి శేఖరే). 3౮౨	ఉత్తంసః-అవతంసః॥పు॥ ఈ 2ను,కర్ణపూరే=చెవులఁబెట్టుపువ్వులుసొమ్ములు మొదలైనవానికిని, శేఖరే=కిరీటాదిశిరోభూషణమునకును పేళ్లు.
(దేవభేదేఽనలే రశ్మౌ) ౨౮౧వసూ రత్నేధనే) వసు,	వసు॥ఇది, దేవభేదే=అష్టవసువులకును, అనలే=అగ్నికిని, రశ్మౌ = కిరణమునకును పేరయినపుడు ॥పు॥, రత్నే=రత్నమునకును, ధనే=ధనమునకును పేరయినపుడు॥న॥,
(విష్ణౌచ) వేధాః	వేధాః॥స-పు॥ఇది, విష్ణౌ = విష్ణువునకును, చకారమువలన బ్రహ్మకును, విద్వాంసునికిని పేరు.
(స్త్రీ) త్వాశీ (ర్హితాశంసా ఽహిదంష్ట్రయోః). 3౮3	ఆశీః ॥స-స్త్రీ॥ ఇది, హితాశంసా = హితమయినవస్తువు కావలెననుటకును, అహిదంష్ట్రయోః=పాముకోఱకును పేరు.
లాలసే (ప్రార్థనౌత్సుక్యే)	లాలసమ్॥పు॥ ఇది, ప్రార్థన = వేడుకోలునకును, ఔత్సుక్యే=ఇష్టవస్తువెప్పుడుకలుగునని యనురాగవిశేషమునకును పేరు, విషయాసక్తి పేరైనపుడు॥త్రి॥.
హింసా (చౌర్యాదికర్మచ), ౨౮3	హింసా॥స్త్రీ॥ఇది,చౌర్యాదికర్మ=దొంగతనమునకును, ఆదిపదము చేతకొట్టుటకట్టుట మొదలైనదానికిని, చకారమువలన చంపుటకును పేరు.
ప్రసూ (రశ్వాపి)	ప్రసూః॥స్త్రీ॥ఇది,అశ్వా = ఆఁడుగుఱ్ఱమునకును, అపిశబ్దమువలన తల్లికిని పేరు.
(భూద్యావా) రోదస్యౌ	రోదసీ॥స్త్రీ॥ఇది, భూ=భూమికిని, ద్యావా=ఆకాశమునకును పేరు.
రోదసీ (చ తే) 3౮౪	రోదః॥స॥ఇది, తే=ఆభూమికిని, ఆకా

మునకును పేరు.

(జ్వాలాభాసోర్న పుం) స్యర్చి

అర్చిః ॥స్=న్న॥ఇది, జ్వాలా = మంటకును, భాసోః=కాంతికిని పేరు.

ర్జ్యోతి (ర్భ ద్యోత దృష్టిషు),

జ్యోతిః ॥స్॥-న॥ఇది, భ=నక్షత్రమునకును, ద్యోత= తేజస్సునకును, దృష్టిషు=దృష్టికిని పేరు. ఇదియుసూర్యునికిని, అగ్నికిని పేరైనపుడు॥పు॥.

(పా పాపరాధయోః) రాగః

ఆగః॥స్-న॥ఇది, పాప=పాపమునకును, అపరాధయోః=అపరాధమునకును పేరు.

(ఖగబాల్యాదినో) ర్వయః. ౩౮౫

వయః॥స్-న॥ఇది, ఖగ=పక్షికిని, బాల్యాదినోః=బాల్యయౌవనాదివయస్సులకును పేరు.

(తేజఃపురీషయో) ర్వర్చో

వర్చః॥స్-న॥ఇది, తేజః= తేజస్సునకును, పురీషయోః=విష్ఠకును పేరు.

మహ (స్తూత్సవ తేజసోః),

మహః॥స్-న॥ ఇది, ఉత్సవ=పండుగకును, తేజసోః= తేజస్సునకును పేరు.

రజో (గుణేఽపి స్త్రీపుష్పే)

రజః ॥స్-న॥ఇది, గుణే=రజోగుణమునకును, స్త్రీపుష్పే=స్త్రీలముట్టురక్తమునకును, అపిశబ్దమువలన ధూళికిని పేరు.

(రాహౌ ధ్వాన్తె గుణే) తమః. ౩౮౬

తమః ॥స్-న॥ఇది, రాహౌ=రాహువునకును, ధ్వాన్తే=చీకటికిని, గుణే = తమోగుణమునకును పేరు. రాహువునకును పేరయినపుడు ॥పు॥-అని కొందఱు.

ఛన్దః (పద్యేఽభిలాషే చ)

ఛన్దః ॥స్-న॥ ఇది, పద్యే=గాయత్రి మొదలయిన ఛందస్సులకును, అభిలాషే=ఇచ్ఛకును, చకారమువలన వేదమునకును పేరు. ఇచ్ఛకు పేరయినపుడు అకారాంతపులింగముంగలదు.

తపః (కృచ్ఛ్రాదికర్మ చ),

తపః ॥స్॥ ఇది, కృచ్ఛ్రాది=కృచ్ఛ్రము మొదలుగాఁగల, కర్మ=చాంద్రాయణము మొదలయినతపస్సులకును, చకారమువలనధర్మమునకును పేరయినపుడు ॥న॥, శిశిరఋతువునకును,

మాఘమాసమునకును పేరయినపుడు॥పు॥.

సహో (బలం) సహః (మార్గో) — సహః॥స॥ఇది, బలమ్=బలిమికి పేరయినపుడు ॥న॥, మార్గః = మార్గశీర్ష మాసమునకు పేరయిన పుడు॥పు॥.

నభః (ఖం శ్రావణో) నభాః. ౩౮౭ — నభః॥స॥ఇది,ఖమ్=ఆకాశమునకును పేరయిన పుడు ॥న॥, శ్రావణః = శ్రావణమాసమునకు పేరయినపుడు॥పు॥.

ఓక (స్సద్మాఽశ్రయ శ్చ) కః — ఓకః॥స-న॥ఇది,సద్మ=యింటికిని, ఆశ్రయః= తావునకును,చకారమువలన వేగమునకును పేరు. ఓకః అని అకారాంతపుల్లింగమును కలదు.

పయః (క్షీరం పయో ౨౦౧ ఽమ్బుచ), — పయః॥స-న॥ ఇది, క్షీరమ్ = పాలకును, అ మ్బుచ=నీళ్లకును పేరు. [బలిమికిని పే

ఓజో (దీప్తౌ బలే) — ఓజః॥స-న॥ఇది, దీప్తౌ= తేజస్సునకును,బలే

స్రోత (ఇన్ద్రియేనిమ్న గారయే). ౩౮౮ — స్రోతః॥స-న॥ ఇది, ఇన్ద్రియే = శ్రోత్రాదీ ద్రియములకును, నిమ్నగారయే=నదీ వేగము కును పేరు.

తేజః (ప్రభావేదీప్తౌచ బలే శుక్రే ఽప్యథ) — తేజః॥స-న॥ఇది,ప్రభావే=ప్రభావమునకు దీప్తౌచ=కాంతికిని, బలే=బలిమికిని, శుక్రే=రే స్సునకును, అపిశబ్దమువలన తిరస్కారము స ర్వకుండుటకును పేరు.

౨౦౨ (థ త్రిషు), — ఇది మొదలుసాంతములన్నియు ॥త్రి॥ త్రీలి గవిషయందు బీభత్స శబ్దముతప్ప కడమశ ములు ఈకారాంతములౌను.

విద్వా (న్విదంశ్చ) — విద్వాన్॥స-త్రి॥ఇది, విదన్=ఎఱుకగల నికిని, చకారమువలన ఆత్మజ్ఞునికిని, విద్వాం కిని పేరు.

బీభత్సో (హింస్రో ఽప్యథ) — బీభత్సః॥త్రి॥ ఇది, హింస్రః=చంపువాని ముగలవానికిని, అపిశబ్దమువలన రోతగల కిని, అర్జునునికిని పేరు.

(తిశయేత్వమీ).
3౮౯

ముందరఁ జెప్పంబడుజ్యాయశ్శబ్దము మొదలైనవిరనుస్వార్థాతిశయమునందు వర్తించును.

(వృద్ధ ప్రశస్యయో) జ్యాయాన్

జ్యాయాన్॥స-త్రి॥ఇది, వృద్ధ=మిక్కిలి వృద్ధునికిని, ప్రశస్యయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠునికినిపేరు.

కనీయాంస్తు (యువాల్పయోః),

కనీయాన్॥స-త్రి॥ ఇది, యువా = మిక్కిలి ప్రాయపువానికిని, అల్పయోః = మిక్కిలియల్పునికినిపేరు.

వరీయాం (స్తూరు వరయో)

వరీయాన్॥స-త్రి॥ఇది, ఉరు=మిక్కిలిఘనునికిని, వరయోః=మిక్కిలిశ్రేష్ఠునికినిపేరు.

స్సాధీయాన్ (సాధు బాఢయోః). 3౯౦

సాధీయాన్॥స-త్రి॥ ఇది, సాధు = మిక్కిలి మంచివానికిని, బాఢయోః=మిక్కిలిదృఢమైన వానికిని పేరు.

ఇతి సాన్తాః.

స యనునక్షరము తుదను గలనానార్థశబ్దములు ముగిసెను.

(దళేఽపి) బర్హం

బర్హమ్॥న॥ఇది, దళే=ఆకునకును,అపిశబ్దము వలన నెమిలిపురికిని పేరు.

(నిర్బన్ధో పరాగార్కాదయో) గ్రహాః,

గ్రహః॥పు॥ఇది, నిర్బన్ధ=ఆగ్రహమునకును, ఉపరాగ=చంద్రసూర్యగ్రహణములకును, అర్కాదయః=సూర్యుఁడు మొదలుగాఁగల నవగ్రహములకును పేరు.

(ద్వార్యాపీడే క్వాథరసే) నిర్యూహో (నాగదన్తకే). 3౯౧

నిర్యూహః॥పు॥ఇది, ద్వారి=వాఁకిటికిని, ఆపీడే=సిగనుజుట్టిన పూలదండకును, క్వాథరసే=కషాయమునకును, నాగదన్తకే=కొణిగకునాధారముగా గోడను నాటినకొయ్యకును[వ]చిలుకుకొయ్యకును పేరు.

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మౌ) ప్రగ్రాహః ప్రగ్రహౌ(ఽపిచ,)

ప్రగ్రాహః-ప్రగ్రహః॥పు॥ ఈ 2 ను, తులాసూత్రే=త్రాసుకోలమొదలైనవాని త్రాటికిని, అశ్వాదిరశ్మౌ=గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగలవానికి కట్టుపగ్గము మొదలయినవానికిని పేళ్లు.

(పత్నీ పరిజనాఽదాన మూలశాపాః) పరిగ్రహాః. ౩౯౨

పరిగ్రహాః॥పు॥ఇది, పత్నీ = పెండ్లమునకును, పరిజన=పరివారమునకును, ఆదాన=పుచ్చుకొనుటకును, మూల=మొదటికిని, శాపాః=శాపమునకును పేరు.

(దారేష్వపి) గృహాః

గృహాః॥పు-నిత్యబ॥ ఇది, దారేషు=పెండ్లమునకును, అపిశబ్దమువలన ఇంటికిని పేరు.

(శ్రోణ్యామ) ప్యారోహో (వరస్త్రియాః),

ఆరోహః॥పు॥ఇది, వరస్త్రియాః=ఉత్తమస్త్రీయొక్క, శ్రోణ్యామ్ = పిఱుఁదునకును, అపిశబ్దమువలన ఏనుఁగుమావటివానికిని, ఎక్కుటకును, నిడుపునకును, పొడవునకును పేరు.

వ్యూహో (బృన్దేఽప్య)

వ్యూహః॥పు॥ఇది, బృన్దే=సమూహమునకును, అపిశబ్దమునలన ఫౌజుబారుతీర్చుటకును పేరు.

(హి ర్వృత్రే ఽప్య)

అహిః॥పు॥ఇది, వృత్రే=వృత్రాసురునికిని, అపిశబ్దమువలన పామునకును పేరు.

(గ్నీన్ద్వర్కాః) స్తమోఽపహాః. ౩౯౩

తమోఽపహాః॥పు॥ఇది, అగ్ని=అగ్నికిని, ఇన్దు=చంద్రునికిని, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు.

(పరిచ్ఛదే నృపార్హేఽర్థే) పరిబర్హో

పరిబర్హః॥పు॥ఇది, పరిచ్ఛదే=పరివారమునకును, నృపార్హే=రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే=ఛత్త్రచామరాది వస్తువునకును పేరు.

—ఇతి హాన్తాః.—

హా యనునక్షరము తుదను గలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(ఽవ్యయాః పరే),

ఇది మొదలు లింగాదిసంగ్రహవర్గము దనుకఁ జెప్పఁగలశబ్దము లవ్యయంబులు. అందులోఁ నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.

—ఇతినానార్థవర్గః—

అనేకములైన యర్థములఁగల పదసమూహము ముగిసెను.

ఆ (జీషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే), ౩౯౮

టీ. ఆఙ్॥అ॥అది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్ఛవీనామ్; అభివ్యాప్తౌ=ఒకక్రియకు మేరను జెప్పునపుడు దాని కొండసనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ఆకుమారంయశః పాణినేః; సీమార్థే=ఒకక్రియకు మేరను జెప్పునపుడు అందాక అనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఆసకాత్ప్రియంపాన్థమనువ్రజేత్; ధాతుయోగజే=క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు అనఁగాఁ గ్రియాయోగమువలనఁ బుట్టిన క్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆహరతి.

మూ. ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యే)

టీ. ఆ॥అ॥ఇది,స్మృతౌ=తలంపునందును,॥ఉ॥అఏవంకిలతత్; వాక్యే=వాక్యపూరణమునందునువర్తించును,॥ఉ॥ఆఏవంనుమన్యసే; ఆఅద్యస్వాద్విష్టంభోజనంలబ్ధమితి; ప్రగృహ్యః=దీనికిప్రగృహ్యమన్నందున సంధి లేదు.

ప్యా(స్తు స్యాత్కోపపీడయోః), ౧౫

టీ. ఆః॥అ॥ఇది,కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ఆఃరత్ను స్తిష్ఠ; పీడయోః=పీడయందునువర్తించును,॥ఉ॥విద్యాంమాతర మాః ప్రదర్శ్య నృపశూన్ భక్షస్వ; ఆఃకష్టంవర్తతే.

(పాప కు త్సేషదర్థే)కు

టీ. కు॥అ॥ఇది, పాప=పాపమునందును, ॥ఉ॥త్యజేత్కుజనసంగతిమ్;కుత్సా=నిందయందును, ॥ఉ॥ కుభోజనమ్; ఈషదర్థే=ఇంచుకయనునర్థమునందునువర్తించును, ॥ఉ॥ కోష్ణమ్; కవోష్ణమ్.

ధి (జ్నిర్భర్త్సన నిన్దయోః). ౩౯౯

టీ. ధిక్॥అ॥ఇది,నిర్భర్త్సన=అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ ధిక్గ్రామంనిష్ఠురాలాపమ్; నిన్దయోః=నిందయందును, వర్తించును, ॥ఉ॥ ధిగిమాం దేహభృతామసారతామ్.

మూ. చా (న్వాచయ సమాహా రేతరేతర సముచ్చయే), ౧౫౧౨

టీ. చ॥అ॥ఇది,అన్వాచయ=రెండుక్రియలలోనొకటిప్రధానమైయొకటి యప్రధానమైయుండుటయనుసన్వాచయమునందును ॥ఉ॥ భిక్షామటగాంచానయ; సమాహార=ఒకక్రియలోనవయువవస్తువులకు ప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానముగ యుండుటయనుసమాహారమునందును, ॥ఉ॥

ఛత్త్రోపానహమ్; అశ్వబలీవర్దమ్, ఇతరేతర = పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుటయను నితరేతరయోగమునందును ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యామిదం కార్యమ్; సముచ్చయే=పరస్పరనిరపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధముగలుగుట యను సముచ్చయమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ రాజ్ఞో గౌరశ్వః పురుషశ్చ.

స్వస్త్యా (శీః క్షేమ పుణ్యాదౌ)

టీ. స్వస్తి॥అ॥ఇది, ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును, ॥ఉ॥స్వస్తి తేఽస్తు కృపాసహావృక్షః; క్షేమ=నిరుపద్రవమునందును, ॥ఉ॥స్వస్తి ప్రజాభ్యః; భూతానుకమ్పావతవచేదియంగారేకాభవేత్స్వస్తిమతీత్వద న్తే; పుణ్య=పుణ్యమునందును, ॥ఉ॥స్వస్తిమాన్ స్వర్గమశ్నుతే; ఆదౌ=ఆదిశబ్దమువలన శుభాదులయందునువర్తించును, ॥ఉ॥ప్రాస్థానికంస్వస్త్యయనం ప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షేలఙ్ఘనే) ప్యతి. ౩౯

టీ. అతి॥అ॥ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ అతివృద్ధిః అతిశేతే; లఙ్ఘనే=దాటుటయందును, ॥ఉ॥ అతీతకాలస్త్వహమభ్యుపేతః; అవిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును.

మూ. స్వి (త్ప్రశ్నే చ వితర్కేచ)

టీ, స్విత్ ॥అ॥ఇది, ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥కస్స్విదేకాకీచరతి;వితర్కే=వితర్కమునందునువర్తించును, ॥ఉ॥ అధస్స్విదాసీదుపరిస్విదాసీత్.

తు(స్యా ద్భేదేఽవధారణే)

టీ. తు॥అ॥ఇది, భేదే=భేదమునందును, ॥ఉ॥ పూజ్యాగౌః కపిలాతు పూజ్యతరా; అవధారణే=నిశ్చయమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥వేదాస్తు ప్రమాణమ్.

సకృ (త్సహైకవారే స్యాత్)

టీ. సకృత్ ॥అ॥ఇది,సహ=తోడననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తౌసకృద్భుఙ్క్తే; ఏకవారే=ఒకసారియనునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతేకన్యా.

ఆరా(ద్దూర సమీపయోః). ౪౦

టీ. ఆరాత్ ॥అ॥ఇది, దూరే=దూరమునందును, ॥ఉ॥ ఆరాద్గత్వాదృష్ట్వా

పథంవ్యతీతః; సమీపయోః = సమీపమునందునువర్తించును, ॥ఉ॥ తమ ర్ష్య మారా దభివర్తమానమ్.

మూ. (ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ. పశ్చాత్ ॥ఇది, ప్రతీచ్యామ్ = పడమటిదిక్కునందును, ॥ఉ॥పశ్చాదస్తంగతోరవిః, చరమే = వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ పశ్చాద్యాతి; శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః.

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) 2501

టీ. ఉత ॥అ॥ అప్యర్థ = అప్యర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఉతభిన్ద్యాచ్ఛిరసాశిలోచ్చయమ్, ఉతదణ్డఃపతిష్యతి; వికల్పయోః = ఇటో అటో అనువికల్పార్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఉతపర్వతోభిద్యేత; ఉతతృప్యేదప్రీ. అప్యర్థమనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పున స్సదార్థయో) శ్శశ్వత్

టీ. శశ్వత్ ॥అ॥ ఇది, పునః=మఱియు ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ శశ్వశ్వత్యతశబ్దవార్ధిలహరీవిద్యోల్బణమ్; సదార్థయోః = ఎల్లపుడు ననునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ శాశ్వతంవైరమ్.

సాక్షా(త్ప్ర)త్యక్ష తుల్యయోః).

టీ. సాక్షాత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షమునందును, ॥ఉ॥ సాక్షాద్దృష్టోఽసి; తుల్యయోః = సమానమునందును, వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏషా సాక్షాల్లక్ష్మీః,

మూ. (ఖే దానుకమ్పా సన్తోష విస్మ యామన్త్రణే) బత, 2502

టీ. బత॥అ॥ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును, ॥ఉ॥ అహో బత మహత్కష్టమ్; అనుకమ్పా = దయయందును, ॥ఉ॥ మారోదీ ర్బత పుత్రత్వమ్; సన్తోష=సంతోషమునందును, ॥ఉ॥ బతముక్తాఃస్మకిల్బిషాత్; విస్మయ = ఆశ్చర్యమునందును, ॥ఉ॥ అహో బతాసి స్పృహణీయవీర్యః; ఆమన్త్రణే=పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏహిబత.

హ న్త(హర్షేఽనుకమ్పాయాం వాక్యారమ్భ విషాదయోః).

టీ. హన్త ॥అ॥ఇది, హర్షే=సంతోషమునందును, ॥ఉ॥ హన్తజీవితాః స్మః; అనుకమ్పాయామ్=దయయందును, ॥ఉ॥ మారోదీర్హన్తపుత్రక; వాక్యారమ్భ = వాక్యారంభమునందును, ॥ఉ॥ హన్తతేకథయిష్యామః;

విషాదయోః = దుఃఖించుటయందును వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ హ_స్తహతా, పథికగేహిన్యః.

మూ. ప్రతి (ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః),

టీ. ప్రతి॥అ॥ఇది, ప్రతినిధౌ=సదృశార్థములందును, ॥ఉ॥ అభిమన్యురర్జునాత్ప్రతి; వీప్సా = గుణక్రియలచేతనన్నివస్తువులను ప్రత్యేకముగావ్యాపింపనిచ్ఛయించుట యనువీప్సయందును, ॥ఉ॥ వృక్షంవృక్షంప్రతిసించతి; లక్షణ=చిహ్నమునందును, ॥ఉ॥ వృక్షంప్రతివిద్యోతతేవిద్యుత్; ఆదౌ=మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత నొకప్రకారమునుబొందినవానింగాఁ జేయుటయనునిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, ॥ఉ॥ సాధుర్మాతరం ప్రతి, ప్రయోగతః = ఒకటినిచ్చిమఱియొకటిపుచ్చుకొనుటయనుప్రతిదానమునందును, ॥ఉ॥ తిలేభ్యోమాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి: భాగమునందును వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ యదత్రమాం ప్రతి స్యా_త్త ద్దీయతామ్.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమా_ప్తిషు). ౪౦

టీ. ఇతి॥అ॥ఇది, హేతు = కారణమునందును, ॥ఉ॥హ_స్తీతిపలాయతే ప్రకరణ = ప్రకరణమునందును, ॥ఉ॥ గౌరశ్వోహ_స్తీతిజాతిః; ప్రకాశే=ప్రకాశమునందును, ॥ఉ॥ ఇతిప్రాణినః, ఆది=మొదలగునర్థమునందును, ॥ఉ॥ హేలాలీలేత్యపిహావాహాః; సమా_ప్తిషు = ముగియుటయందును వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ ఇతి ప్రథమస్సర్గః.

మూ. (ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్రథమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి),

టీ. పురస్తాత్॥అ॥ఇది, ప్రాచ్యామ్ = తూర్పుదిక్కునందును, ॥ఉ॥ పురస్తాదుదేతిసూర్యః; ప్రథమే = మొదలను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ పురస్తాత్క్రియతే కర్మ పశ్చాత్సిధ్యతి తత్ఫలమ్; పురార్థే = తొల్లియనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ పురస్తాద్రామోఽభూత్; అగ్రతఇత్యపి=ముందర అనునర్థమునందును వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ పురస్తా త్సేనా నిర్యాతి.

యావత్తావ(చ్చ సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే). ౪౧

టీ. యావత్ - తావత్ ॥అ॥ ఈ_రెండును, సాకల్యే = అంతయు ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ యావత్కార్యం తావత్కురు; అవధౌ = మేరయందును, ॥ఉ॥ యావ త్స సస్యం క్షేత్రంతావత్కణ్టకివృక్షైః పరివృతమ్; మానే=పరిమాణమునందును, ॥ఉ॥ యావ ద్దత్తం తావద్భుక్తమ్; అవధారణే=

పరిమాణనిశ్చయమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ యావదమంత్రంతావ ద్బ్రాహ్మణా నామన్త్రయస్వ.

మూ. (మఙ్గళానన్తరారమ్భ ప్రశ్న కార్త్స్న్యే ష్వథో అథ,

టీ. అథో-అథ॥అ॥ఈ-రెండును, మఙ్గళ = మంగళార్థమునందును,॥ఉ॥ అథ వర్ణసమామ్నాయః, అనన్తర = తర్వాతనను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ అథ ప్రజానా మధిపః ప్రభాతే;ఆరమ్భ=దొరఁకొనుటయందును,॥అ॥అథేదానీ మేతన్నిరూప్యతే, ప్రశ్న=అడుగుటయందును, ॥ఉ॥ అథైకధేనో రపరాధ చణ్డాద్గురోః కృశానుప్రతిమాద్బిభేషి; కార్త్స్న్యేషు = అంతయు ననున ర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే.

వృథా (నిరర్థకావిధ్యోః)

టీ. వృథా॥అ॥ఇది, నిరర్థక=వ్యర్థము ననుటయందును, ॥ఉ॥ప్రాసాదశృ ఙ్గాణివృథాధఽఽరుక్షన్, అవిధ్యోః = విధిలేక చేయుటయందును వర్తిం చును, ॥ఉ॥ ప్రపచ్యతే స నరకే యో వృథాఽఽలభతే పశుమ్.

నానా(ఽనేకోభయార్థయోః) ౪౦౨

టీ. నానా ॥అ॥ ఇది, అనేక=బహుప్రకారమునందును, ॥ఉ॥ నానాచే ష్టైర్జలదలలితైర్నిర్జితంతంనగేన్ద్రమ్; ఉభయార్థయోః = రెంటియందును వర్తించును, ॥ఉ॥ నానాగ్రాం సమిధం త్యజేత్.

మూ. ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పేచ)

టీ. ను॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కోనుధావతి; వికల్పేచ = వికల్పమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ భీమోను ఫల్గునోను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో) రను,

టీ. అను ॥అ॥ ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ తమనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతరమనుకరోతి; మఱియు లక్షణేత్థం భూతాఖ్యాన భాగవీప్సలయం దును వర్తించును.

(ప్రశ్నావధారణాఽనుజ్ఞాఽనునయాఽమన్త్రణే)ననః. ౪౦౩

టీ. నను ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥ ననుభోజీ; అవధా

రణా=నిశ్చయమునందును, ॥ఉ॥ ననృథగచ్ఛామః; అనుజ్ఞా = అనుమతి యందును, ॥ఉ॥ నన్వాదిశ; అనునయ=ఊఱడించుటయందును, ॥ఉ॥ నను చణ్డిప్రసీదమే; ఆమన్త్రణే = సంబోధనమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ నను దేవదత్త.

౨౩౩ మూ. (గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సమ్భావనా) స్వపి,

టీ. అపి ॥అ॥ ఇది, గర్హా = నిందయందును, ॥ఉ॥ అపిసిఞ్చేత్పలాణ్డుమ్; సముచ్చయ=సముచ్చయమునందును, ॥ఉ॥ భీమోఽర్జునోఽపి; ప్రశ్న = ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ అపిక్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్; శఙ్కా=అనిష్టము నూహించుటయందును, ॥ఉ॥ అప్యాగచ్ఛే ద్వ్యాఘ్రః; సమ్భావనాసు = ఇది యిటువలె సంభవించు ననుసంభావనయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సముద్రమపిలఙ్ఘయేత్.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ. వా॥అ॥ ఇది, ఉపమాయామ్ = పోలికయందును, ॥ఉ॥ ఆశీవిషోవాసంక్రుద్ధః;వికల్పే = వికల్పమునందును వర్తించును; ॥ఉ॥ యవైర్వ్రీహిభిర్వాయజేత.

సామి(త్వర్ధే జుగుప్సనే.) ౨౪౨

టీ. సామి అ ఇది, అర్ధే=సగమనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ సామినిమీలితాక్షీ; జుగుప్సనే = నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సామ్యధ్యయనమధ్యాయే.

మూ. అమా (సహ సమీపేచ)

టీ. అమా॥అ॥ఇది, సహ = కూడనను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ అమావాస్యా; సమీపేచ=సమీపమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ అమాత్యః.

౨౫ కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ),

టీ. కమ్॥అ॥ఇది, వారిణి = నీళ్లయందును, ॥ఉ॥ కంజంపద్మమ్; మూర్ధ్నిచ = శిరస్సునందును ॥ఉ॥ కన్ధరా; చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కన్దర్పః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ. ఏవమ్ ॥అ॥ ఇది, ఇవ = పోలికయందును, ॥ఉ॥ భాను రేవంమణి

ర్భాతి; ఇత్థంపర్థయోః=ఈప్రకారమనుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏవంవాదిని దేవర్షౌ.

నూనం (తర్కేఽర్థనిశ్చయే.) ౪౦౫

టీ. నూనమ్ ॥అ॥ ఇది, తర్కే=ఊహయందును, ॥ఉ॥ నూన మున్న మతియజ్వనాంపతిః; అర్థనిశ్చయే=అర్థనిశ్చయమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ క్షుద్రేఽపినూనంశరణం ప్రపన్నే; ఉత్ప్రేక్షకును॥ఉ॥మదనస్యేవ.వో నూనం యువతీనాం దృశశ్శితాః.

మూ. (తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ. జోషమ్ ॥అ॥ ఇది, తూష్ణీమర్థే=మౌనమునందును, ॥ఉ॥ ఇతిజోషమవస్థితేమునౌ; సుఖే=సుఖమునందును వర్తించును ॥ఉ॥ జోషమాసీతవర్షాసు.

కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)

టీ. కిమ్॥అ॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కింగతోఽసి; జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కింరాజాయోనరక్షతి.

నామ (ప్రాకాశ్య సంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే. ౪౦౬

టీ. నామ ॥అ॥ ఇది, ప్రాకాశ్యే=ఎఱింగింపందగిన యర్థమునందును, ॥ఉ॥హిమాలయోనామనగాధిరాజః; సంభావ్య = ఇటువలెసంభవించుననునర్థమునందును,॥ఉ॥అపిహసీతానామసంభవిష్యతి; క్రోధ = కోపమునందును. ॥ఉ॥ఆఃకంసస్యభయం నామ గోపాన్నాపిసురద్విషః; ఉపగమ=అంగీకారమునందును, ॥ఉ॥ అస్తునామధనీకించిద్దదాతి; [ప] కోపముచేతనంగీకరించుటయందును, కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కోనామాయంప్రలపతి విభోర్నిర్విశఙ్కం సభాయామ్.

మూ. అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్),

టీ. అలమ్॥అ॥ఇది, భూషణ=భూషణమునందును, ॥ఉ॥ అలంచకారాస్యవధూరహస్కరః; పర్యాప్తి=పూర్ణమనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ తస్యాలమేషాక్షుధితస్యతృప్త్యై; శక్తి= సమర్థుఁడనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ అలం దశాస్యస్యవధాయరాఘవః; వారణవాచకమ్= చాలింపు మనునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అలం వివాదేన యథా శ్రుతం త్వయా.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ. హుమ్॥అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, ॥ఉ॥ హుంజలంవ్యగతృష్ణా; పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥హుం దేవదత్తోఽయమ్; క్రోధమునందును, ॥ఉ॥ హుంహన్మి సహాయుధి శత్రూన్; భర్త్సించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ హుంనిర్లజ్జన్.

సమయాఽ(న్తిక మధ్యయోః)

టీ. సమయా॥అ॥ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, ॥ఉ॥ గఙ్గాంసమయావారాణసీ; మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సమయాశైలయోర్నదీ.

మూ. పున (రప్రథమే భేదే)

టీ. పునర్ ॥అ॥ఇది, అప్రథమే=మఱియు అనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ పునర్భాషే తురగస్య రక్షితా; భేదే=విశేషమునందును వర్తించును ॥ఉ॥ భ్రాతృషు పునర్దీర్ఘో భవాన్.

260 ని (ర్నిశ్చయ నిషేధయోః),

టీ. నిర్ ॥అ॥ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును, ॥ఉ॥ నిర్ణయః; నిషేధయోః=నిషేధమునందును, వర్తించును, ॥ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్ర)బన్ధే చిరాతీతే నికటాఽగామికే) పురా. 261

టీ. పురా ॥అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును, ॥ఉ॥ పురాణమ్; చిర=దీర్ఘకాలమునందును ॥ఉ॥ పురాతనమ్; అతీతే=పోయిన కాలమునందును, ॥ఉ॥ పురాగత; నికట=సమీపమునందును, ॥ఉ॥ పురాగచ్ఛతి; ఆగామికే=రాఁగలదానియందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలోకే తేనిపతతి పురా సాబలివ్యాకులావా; కొంద ఱెడతెగనిపాతమునందును, ॥ఉ॥ ఉపాధ్యాయేవపురాఽధీయ తేస్మ; పూర్వమను కాలముపోయినదానియందును, ॥ఉ॥ పురాతనం త్వాం పురుషం పురావిదః; సమీపమునందును, రాఁగలదానియందును వర్తించును, ॥ఉ॥ గచ్ఛ శీఘ్రం పురా దేవో వర్షతి.

263 మూ. ఊరర్యూరీచోరరీచ (విస్తారేఽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్),

టీ. ఊరరీ-ఉరీ[పా]ఊరీ=ఉరరీ ॥అ॥-ఈ3ను, విస్తారే=విస్తారమునందును, ॥ఉ॥ అర్థిషుస్వయమురీకృతకామ్యాః, అఙ్గీకృతౌ = ఈయకొనుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ [illegible]

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ. స్వర్ ॥అ॥ ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును, ॥ఉ॥ స్వర్యాతి నారదః,పరలోకే = పరలోకమునందును, చకారమువలనజన్మాంతరమునందును,॥ఉ॥స్వర్గతస్యక్రియాః కుర్యాత్పుత్రః పరమభక్తితః, స్వర్యాతస్య హ్యపుత్రస్యపత్నీ తద్భాగమర్హతి; సుఖమునందును, ఆకాశమునందును వర్తించును.

(వార్తాసంభావ్యయోః)కిల. ౪౯

టీ. కిల॥అ॥ఇది, వార్తా=లోకవార్తయందును, ॥ఉ॥ జఘానకంసంకిల వాసుదేవః; సంభావ్యయోః = ఇది సంభవించునను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ అర్జునః కిలవిజేష్యతేకురూన్; మఱియు, అసత్యమందును వర్తించును, ॥ఉ॥ గోత్రస్ఖలితంకిలాఽశ్రితమ్.

మూ. (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసాఽనునయే) ఖలు, ౨౫౮

టీ. ఖలు ॥అ॥ ఇది, నిషేధ=ప్రతిషేధమునందును, ॥ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థేలేఖ్యేనఖలూహ్యాఖలువాచికమ్; వాక్యాలంకార=వాక్యాలంకారమునందును, ॥ఉ॥ అథఖలుభగవాన్ ; జిజ్ఞాసా=ఎఱుఁగనిచ్ఛయించుటయందును,॥ఉ॥కింఖల్వధీతేపుత్రః; అనునయే=ఊఱడించుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥ నఖలునఖలుముగ్ధేసాహసంకార్యమేతత్.

(సమీపోభయతశ్శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే)ఽభితః. ౪౧౦

టీ. అభితః॥అ॥ ఇది, సమీప = సమీపమునందును, ॥ఉ॥ వారాణసీమభితోభాగీరథీ; ఉభయతః=ఇరుపార్శ్వములయందును, ॥ఉ॥ భేజేఽభితః పాతుకసిద్ధసిన్ధోః; శీఘ్రమునందును, ॥ఉ॥ అభితశ్శత్రురాయాతి; సాకల్య=అంతయుననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ భుఙ్క్తేఽన్నమభితోఽతిథిః; అభిముఖే = ఎదురుగా ననునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అభితో హింసకోద స్తీమామేవ పరిధావతి.

మూ. (నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ. ప్రాదుః ॥అ॥ ఇది, నామ=నామధేయమునందును, ॥ఉ॥ విష్ణోర్దశప్రాదుర్భావాః; [ప] సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః=ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసున్ధరా; "జన్మప్రాకాశ్యయోఃప్రాదుః" అని పాఠముగలదు.

మిథో(ఽన్యోన్యం రహస్యపి)

ట్ కీ. మిథః ॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్=తమలో దామనునర్థమునందును ॥ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణామిథోనవివాహ్యాః; రహస్యపి = ఏకాంత మునందును వర్తించును,॥ఉ॥ మిథ స్త్వదాభాషణలోలుపం మనః, మిథః కృతే మన్మథ ఏవ సాక్షీ.

తిరో(ఽన్తర్ధౌ = తిర్యగర్థే)

టీ. తిరన్ ॥అ॥ ఇది, అన్తర్ధౌ=కప్పుటయందును, ॥ఉ॥ కృష్ణమేఘస్తిరోదధే; తిర్యగర్థే = అడ్డముగా ననునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ గతంతిరశ్చీనమనూరుసారథేః.

హా (విషాద శుగార్తిషు).

టీ. హా ॥అ॥ ఇది, విషాద = వ్యథపడుటయందును, ॥ఉ॥ పుత్ర్యా న్తరమేవహా ప్రవిశతిక్రుద్ధోమునిర్భార్గవః; శుక్=శోకమునందును, ॥ఉ॥ హాప్రియేజనకరాజపుత్రి; ఆర్తిషు=పీడయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ హాహతోఽస్మి.

మూ. అహ (హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ. అహహ [ప] అహహా ॥అ॥ ఇది, అద్భుతే = ఆశ్చర్యమునందును ॥ఉ॥ అహహామహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః; ఖేదే=వ్యసనపడుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అహహాకష్టమపణ్డితతావిధేః, ॥ఉ॥ అహాభీక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః.

హి (హేతా నవధారణే)

టీ. హి ॥అ॥ ఇది, హేతౌ=కారణమునందును, ॥ఉ॥ జానామ్యగ్నిరిహాస్తీతి మహాన్ ధూమోహిదృశ్యతే; అవధారణే = నిశ్చయమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ చన్ద్రోహిశీతః; పురుషోక్తిః కథంతస్మిన్ బ్రూహిహి తపోధన.

ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః = అనేకార్థములుగల అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను.

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాద్యా (శ్చిరార్థకాః).

టీ. చిరాయ - చిరరాత్రాయ - చిరస్య ॥అ॥ ఈ శెను ఆద్యశబ్దము చే

చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్, అను నవ్యయములును, చిరార్థకాః=బహుకాల
మనునర్థమునందు వర్తించును, తడవనుట, ॥ఉ॥ చిరాయసంతర్ప్య ్యాసని
ద్భిరగ్నిః; చిరరాత్రాయసజ్ఞ్వితమ్; చిరస్యదృష్టేవమృతోక్షితేవ; చి
రంనసహాత్ష్ఠాతుంపరేభ్యో భేదశఙ్కయా; చిరేణనాభిం ప్రథమోద
భిన్నవః; చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాం యయౌ;

మూ. ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః),

టీ. ముహుః-పునః పునః-శశ్వత్-అభీక్ష్ణమ్-అసకృత్ ॥అ॥ ఈ 5 ను,
సమాః = సమానార్థకములు, అనఁగా మాటిమాటికి అనునర్థమునందు
వర్తించును, ॥ఉ॥ అవేక్షమాణం మహతీం ముహుర్ముహుః; పునఃపున
స్సూతనిషిద్ధచాపలమ్; సన్న్యవృత్తిమారింశశ్వత్; అభీక్ష్ణమాస్ఫాలయతీ
వకుమ్భమ్; అసకృదనవగీతం గీతమాకర్ణయన్తః.

స్రాగ్ఝడి త్యఞ్జసాఽహ్నాయ ద్రాజ్మఙ్క్షు సపది (ద్రుతే.) ౪౧౩

టీ. స్రాక్=ఝడితి [పా] ఝటితి-అఞ్జసా-అహ్నాయ-ద్రాక్-మఙ్క్షు-స
పది॥అ॥ ఈ 7 ను, ద్రుతే=శీఘ్రమనునర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ స్రాగ్వ
యోయాతి దేహినామ్; సుతశతమత్యన్తదుర్భగం ఝడితి; అఞ్జసాయాతి
తురగః; అహ్నాయ తావ దరుణేన తమోనిరస్తమ్; ద్రాగ్భవిష్యతి సు
ఖంతవ ప్రియే; మఙ్క్షూదపాతి పరితః పటలైరలీనామ్; వచనస్తన్యసపది క్రి
యా కేవల ముత్తరమ్.

మూ. బలవత్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చ నిర్భరే).

టీ. బలవత్-సుష్ఠు-కిముత-సు-అతి-అతీవ॥అ॥ ఈ 6 ను, నిర్భరే=మి
క్కిలి యనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పునర్వాశితావ్ దృష్ఠలవ న్నిగృ
హ్య; సుష్ఠుపీతం మయామృతమ్; కిముతాద్యకృశంకార్యమ్; సువృష్టి
స్సస్యవర్ధనీ; అతివృష్టి రనావృష్టిః; అతీవ శోభతే రాజా.

పృథ గ్వినాఽన్తరేణ ర్తే హిరు జ్నానా (చవర్జనే). ౪౧౪

టీ. పృథక్-వినా-అన్తరేణ-ఋతే-హిరుక్-నానా॥అ॥ 6 ను, వర్జనే=
అదితప్పించి యనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కించిద్దత్వా పృథక్క్రి
యామ్; క్షణమప్యుత్సహతేవహాంవినా; అన్తరేణ మతం నాస్తి సుఖం
సంసారిణాం భువి; ఋతే రవేః క్షాళయితుం క్షమేతకః; హిరు క్సర్వ
ణా మోక్షః; నానా విష్ణుం మోక్షతో నాస్తి దేవః.

మూ. యత్తద్యత స్తతో (హేతా)

టీ. యత్-తత్-యతః-తతః॥అ॥ ఈ4ను, కారణమునందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ యద్విద్యాసు ప్రగల్భోఽపి తత్సర్వైరపి పూజ్యసే; యతోగఙ్గామ్భసిస్నాత స్తతో నిష్కల్మషో నరః.

(వసాకల్యేతు) చిచ్చన,

5 ౭ ౧ టీ. చిత్ - చన॥అ॥ ఈ 2ను, అసాకల్యే = కొంతయనునర్థమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥ కరోతి కించి దభ్యాసాత్; అసాతే)కుశలైర్ధేయం నకించన ధనం సదా.

కదాచి జ్జాతు

టీ. కదాచిత్ - జాతు॥అ॥ ఈ 2ను, ఒకానొకప్పుడు అనునర్థమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥ కదాచి దాసన్నసఖీముఖేన సా; న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి.

సార్ధంతు సాకం సత్రా సమం సహ. ౪౧౫

టీ. సార్ధమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ॥అ॥-ఈ5ను, తోడ యనునర్థమునందువర్తించును; ॥ఉ॥ సార్ధముద్ధవసీరిభ్యామ్, సాకంశ క్తిధరేణశక్ర భవతో దేవాద్భవానీపతేః; సత్రా కళత్రేణ సుఖం సమశ్నుతే; సమం వధూభిర్వలభీర్యువానః; నిశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః.

మూ. (అనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ. ప్రాధ్వమ్॥అ॥ ౧, అనుకూల్యార్థకమ్ = అనుకూలత యనునర్థముగలది, అనఁగా బంధనహేతుకమయిన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ సవ్యేతరం ప్రాధ్వ మితః ప్రయుఙ్క్తే.

5 ౭ ౨ (వ్యర్థకేతు) వృథా ముధా,

టీ. వృథా-ముధా॥ ఈ 2ను, వ్యర్థకే = వ్యర్థమనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రయుక్తమప్యస్త్రమితో వృథాస్యాత్; తత్రభవిమత్యేవ ముధా షడఙ్ఘ్రిః.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి మూతచ. ౪౧౬

టీ. ఆహో [పా] అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ 6ను, వికల్పే = వికల్పమునందువర్తించును,॥ఉ॥ స్థాణురయమాహోపురుషః; ఉతాహోస్విద్భవో రాజా నలపురపుర ... కిముత త్వం శివో

బ్రహ్మస్స్థాణురయం కింపురుషః, కిము తే కార్య ము తాన్యదీయకార్యమ్.

మూ. తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ. తు-హి-చ-స్మ-హ-వై॥అ॥ ఈ౬ను, పాదపూరణే = పాదపూరణ మునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ; అహంహియాస్యే నగరమ్; సచప్రాహచరాజానమ్; మయాస్మభుక్తం సహసా, రామంహ ప్రాహలక్ష్మణః; తేనవై రాక్షసో హతః.

(పూజనే) స్వతి,

టీ. సు-అతి॥అ॥ ఈ౨ను, పూజనే = పూజార్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుపన్థా అతిపన్థాశ్చ.

దివాఽ(హ్నీత్య)

టీ. దివా॥అ॥౧, అహ్నీతి = పగటియందనునర్థమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥ కేచి ద్దివా తథా రాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః.

థ దో షా చ న క్తంచ (రజనా వితి). ౪౧౭

టీ. దోషా-నక్తమ్॥అ॥ఈ౨ను, రజనౌ = ఇతి=రాత్రియందనునర్థము నందువర్తించును,॥ఉ॥చోరా దోషా యయుః పథి;నక్తమాపానభూమిషు.

మూ. (తిర్యగర్థే) సాచి తిరోఽప్య

టీ. సాచి-తిరః॥అ॥ ఈ౨ను, తిర్యగర్థే = అడ్డముగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సాచి లోచనయుగం సమయన్తీ; తిరోఽఞ్చతి.

థ సంబోధ నార్థకాః,

స్యుః ప్యా ట్పా డఙ్గ హే హై భో

టీ. ప్యాట్ - పాట్ [పా] ఫాట్ - అఙ్గ - హే - హై-భోః[పా]భో ॥అ॥ఈ౬ను, సంబోధనార్థకాః=సంబోధనార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్యాట్ పుత్ర పఠసర్వదా; పాట్ప్రియే హ్యేహిమన్దిరమ్; ఫాట్సఖేఫలిత శ్చూతః, శ్రూయతామఙ్గవామపి; హేనటోభైక్షమాహర; హైవృక్ష కింకమ్పసే; భోస్సప్తద్వీపవర్తినో రాజాన శ్చైతయధ్వమ్; భో రావణో త్తిష్ఠమమాగ్రతో యుధి.

స్సమయా నికషా హిరుక్.

టీ. సమయా-నికషా-హిరుక్ ॥అ॥ఈ3ను, సమీపార్థమునందు వర్తిం చును, ॥ఉ॥సమయాపర్వతంనదీ; విలఙ్ఘ్యలఙ్కాం నికషా హనిష్యతి;

పర్వతస్య హిరుజ్ఝ్నదీ; సమయా-నికషా-ఈ రెండును, మధ్యమునందు వర్తించు నని కొందఱు.

మూ. (అతర్కితే తు) సహసా.

టీ. సహసా ॥అ॥౧, అతర్కితే = విచారింపకయనుసర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సహసా విదధీత న క్రియామ్.

(స్యా) త్పురః పురతోఽగ్రతః,

టీ. పురః-పురతః-అగ్రతః ॥అ॥ ఈ౩ను, ముందరననునర్థమునందు వర్తించును,పురస్సఖీనా మమిమీతలోచనే; నాసీరధూళీధవళాః పురతః ప్రయాన్తి; ప్రత్యర్థినోఽగ్రతో లేఖ్యమ్.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌష ట్వౌష డ్వష ట్స్వధా. ౪౧

టీ. స్వాహా - శ్రౌషట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా॥అ॥ఈ౫ను, దేవ= దేవతలకు, హవిః=హవిస్సుయొక్క, దానే = ఇచ్చుటయందు వర్తించును. ॥ఉ॥ అగ్నయేస్వాహా; అస్త్రశ్శ్రౌషట్, శిఖాయైవౌషట్; వషట్కరోతి; స్వధాపితృభ్యః.

మూ. కించి దీష న్మనా (గల్పే)

టీ. కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ౩ను, అల్పే=ఇంచుకంతయనుట యందు వర్తించును, కొంచెమనుట. ॥ఉ॥ కించిత్కుఞ్చితమూర్ధజః; ఈషదుష్ణంపయఃపిబ; మనాగసభ్యవృత్త్యావా.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే),

టీ. ప్రేత్య-అముత్ర ॥అ॥ ఈ౨ను, భవాన్తరే = జన్మాంతరమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అన్యో ధనం ప్రేత్య గతస్య భుఙ్క్తే; ఇహావాఽముత్ర వా కేషాం భవా న్నత్ర ప్రయోజనమ్.

వ ద్వా యథా తథే వై వం (సామ్యే)

టీ. వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥అ॥ఈ౬ను, సామ్యే=పోలిక యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సోమవత్ప్రియదర్శనః; పుష్పేషు ఖైర్గ్లాస్యఖిలోచక్రే ర్వా; తస్యార్థస్య యథా పథమ్; యథా చైత్ర స్తథా మైత్రః; ఇన్దుః క్షీరనిధా వివ; అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యాదవమానితః.

ఽహో హీ (చవిస్మయే),

టీ. అహో-హీ ॥అ॥ ఈ౨ను, విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు, వర్తిం

చును, ॥ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్చ భణితిమ్; హత విధిలసితానాంహీవిచిత్రోవిపాకః.

మూ. (మౌనేతు) తూష్ణీం తూష్ణీకాం

టీ. తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, మౌనే = మౌనమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మునిస్తూష్ణీమాస్తే; జపన్నాస్తే మునిర్దేవీం తూష్ణీకాం జలమధ్యగః.

సద్య స్సపది (తత్క్షణే); ౨౫

టీ. సద్యః-సపది॥అ॥ ఈ ౨ను, తత్క్షణే=అప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ సద్యఃపతతిమాంసేన; సపదిప్రదహత్యేవేషితోఽగ్నిః.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చేత్యానన్దే)

టీ. దిష్ట్యా-సముపజోషమ్॥అ॥ ఈ ౨ను, ఆనన్దే=సంతోషమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ దిష్ట్యాత్వమసి మేధావీ; సముపజోషం భవాన్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-సమ్-ఉపజోషమ్-అని మూఁడు పేళ్ళుగాఁ జెప్పిరి,॥ఉ॥ శక్కరశ్శంకరోతునః; ఉపజోష మిహాఽస్మహే.

థాన్తరేఽన్తరా. ౪౨౧

మూ. అన్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ. అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈ ౩ను; మధ్యే=నడుమ ననుట యందు, స్యుః = వర్తించును, ॥ఉ॥ అనయోరన్తరేజాతాః; అన్తరా త్వాంచమాంచకమణ్డలుః; మృణాలసూత్రామల మన్తరేణ స్థితశ్చల చ్చామరయోర్ద్వయం సః.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్), ౨౫

టీ. ప్రసహ్య ॥అ॥ ౧, హఠార్థకమ్ = బలాత్కారమునందు వర్తించు ను, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః.

యుక్తే ద్వే సామ్ప్రతం స్థానే

టీ. సామ్ప్రతమ్-స్థానే ॥అ॥, ద్వే=ఈ రెండును, యుక్తే=యుక్తమను నర్థమునందు వర్తించును, తగుననుట.॥ఉ॥స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమ్;సం ప్రత్యసాంప్రతం వక్తుముక్తే ముసలపాణినా; స్థానేభవానేకనరాధిపస్సన్.

ఽభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే). ౪౨౨

టీ. అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్ ॥అ॥ ఈ ౨ను,అనారతే=ఎల్లపుడనునర్థమునందు

వర్తించును, ॥ఉ॥అభీక్ష్ణము ష్ణైరపితస్య సోమ్మణః; శశ్వద్ద్యాతి.

మూ. (అభావే) న హ్య నో నాఽపి

టీ. నహి-అ-నో-న॥ ఈరఅవ్యయములును అపిశబ్దమువలన-అన-అనునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥నహిస్వాత్మారామం విషయమృగతృష్ణా భ్రమయతి, అనిష్ప్రవభాషసే; నోచక్రీకింకులాలః; నమేకించిన్నదహ్యాతే.

మాస్మమాఽలం (చవారణే)

టీ. మా స్మ-మా-అలమ్॥అ॥ ఈ3ను, వారణే = వద్దనుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥సాధోత్సంగప్రణయవిముఖో మా స్మ భూ రుజ్జయిన్యాః;మా భూదాశ్రమపీడేతి; అలంమహీపాల తవశ్రమేణ.

(పక్షా న్తరే) చే ద్యది చ

టీ. చేత్ -యది॥అ॥ ఈ2ను, పక్షా న్తరే=పక్షాంతరమునందువర్తించును, ఇటువలెనైననునుట,॥ఉ॥సత్యంచేత్తపసాచకిమ్; శుచిమనో యద్యస్తి తీర్థేనకిమ్.

(త త్త్వే) త్వద్ధాఽఞ్జసా (ద్వయమ్)

టీ. అద్ధా-అఞ్జసా ॥అ॥, ద్వయమ్=ఈరెండును, త త్త్వే = సత్యమను నర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ ఆరాధితోఽద్ధామనురప్సరోభిః; అఞ్జసా రురుదుః కచగ్రహైః.

మూ. (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యా)

టీ.ప్రాదుః-ఆవిః॥అ॥ఈ2ను,ప్రకాశే=అగపడుటయందువర్తించును,॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసుంధరా; ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖంమృగాణాంయూథమ్.

దో మేవం పరమం (మతే)

టీ. ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్॥అ॥ ఈ3ను, మ తే = అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఓమిత్యుక్తవతోఽథ శార్ఙ్గిణఇతి; ఏవంయదాత్థ భగవన్; తతః పరమ మిత్యుక్త్వా.

సమ న్తత స్తు పరిత స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి).

టీ. సమ న్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్యక్ ॥అ॥ ఈ4ను, ఇత్యపి అన్నందున సమన్తాత్ - అనునదియు, అంతటను, అనునర్థమునందు వర్తించును

ఉ॥నమ న్తతోవర్షతిమేఘసఙ్ఘః; ఆయా న్తిపరతః శ్రియః; త్వంసర్వతోగా
మిచసాధకంచ; విష్వ క్తటేషు పతతి స్ఫుట మ న్తరిక్షమ్.

మూ. (అకామానుమతౌ) కామ

టీ. కామమ్॥అ॥ ౧; అకామ=మనసు రాక, అనుమతౌ = అంగీకరిం
చుటయందున ర్తించును; ॥ఉ॥ కామంనృపాస్స న్తుసహస్రశోఽన్యే. కొం
దఱు 'ఆకామానుమతౌ' అనుపాఠము నంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరిం
చుటయందు వర్తించు ననిరి.

(అసూయోపగమేఽ)స్తుచ, ౨౫౨౪

టీ. అస్తు-చకారమువలన-భవతు॥అ॥ ఈ ౨ ను, అసూయా=ఓర్వమి
చేత, ఉపగమే = పొందుటయందు, అనఁగాఁగోపముచే నంగీకరించుట
యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ధానన్నేవదశాననః ప్రహారతే మత్ప్రియసీమ
స్తువా; భవతి భవ త్వసుహృజ్జన స్సకామః,

ననుచ (స్యాద్విరోధోక్తౌ)

టీ. ననుచ॥అ॥౧, విరోధ=ఒకఁడు పలికినందునవిరుద్ధముగా ఉక్తౌ=
పలుకుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ననుచాత్ర తుగాగమః కథం భవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే). ౪౨౫

టీ. కచ్చిత్ ॥అ॥ ౧, కామ= ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే= తెలియఁజేయు
టయందు, అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కచ్చిజ్జీవతిమే
మాతా.

మూ. నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే)

టీ. నిష్షమమ్-దుషమమ్॥అ॥ ఈ ౨ను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదాని
యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ నిష్షమంవ క్తిమూర్ఖః; దుష్షమంవ ర్తతేవధూః.

యథా స్వం తు యథాయథమ్. ౨౫౨౬

టీ. యాథాస్వమ్-యథాయథమ్॥అ॥ ఈ ౨ను, తనుతనవస్తువులను
స్వభావమునందును తామంతామనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ యథా
స్వమాశ్రమైశ్చక్రే; యథాయథంపలాయన్తః.

మృషా మిథ్యా (చ వితథే)

టీ. మృషా-మిథ్యా ॥అ॥ ఈ ౨ను, వితథే=అసత్యమునందువర్తించును;
॥ఉ॥ఉచ్చాప్రియసమ్మర్దసుహృత్సోదర్యాః; మిథ్యావాదిని దూతి బాన్ధవ

జనస్యాజ్ఞాతపీడాగమే.

యథార్థం తు యథాతథమ్. ౪౯

టీ. యథార్థమ్-యథాతథమ్॥అ॥ ఈ ౨ను, సత్యమునందు వర్తించును ॥ఉ॥ యథార్థము క్తవాన్నాన్యత్; గురుర్వక్తి యథాతథమ్

మూ. (స్యు) రేవం తు పునరై వవే (త్యవధారణవాచకాః)

టీ. ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥అ॥ ఈ ౫ను, అవధారణవాచకాః = ఇట్టి యనునియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏవమేతద్యథాత్థ విష్ణుస్తుజగతాంపతిః; రావణంతు దురాత్మానమ్; భవభిర్రాఘవః పునః వ్యాసోవాసర్వధర్మజ్ఞః; త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇత్యతః; ఇచట "స్యు రేవంతు పునరైవచే త్యవధారణవాచకాః" అనుపాఠముగలదు.

ప్రా (గతీ తార్థకం)

టీ. ప్రాక్॥అ॥ ౧.అతీత=జరిగినకార్యముయొక్క; అర్థకమ్=అర్థము గలది. అనఁగా పోయినకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రపేదిరేప్రాక్తన జన్మవిద్యాః.

నూన మవశ్యం నిశ్చయే ద్వయమ్. ౪౨

టీ. నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ ద్వయమ్=ఈరెండును, నిశ్చయేనిశ్చ యార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ నూనంహన్తాస్మిరావణమ్; అవశ్యం యాతారశ్చిరతరముషిత్వాపివిషయాః.

మూ. సంవ(ద్వర్షే)

టీ. సంవత్ ॥అ॥ ౧-వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును, ॥ఉ॥ రామః పఞ్చదశేసంవదయోధ్యాం ప్రవివేశహ.

(ఉవ రేత్వ)ర్వాక్

టీ. అర్వాక్ ॥అ॥ ౧, అపరే=మేరగాఁజెప్పువస్తువునకుఁ గ్రిందటిదైన కాలమునందును, దేశమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యామాదర్వాక్ భుఞ్జీత, గ్రామాదర్వాఙ్నదీ.

ఆమేవం

టీ. ఆమ్-ఏవమ్॥అ॥ఈ ౨ను, ఒకఁడుచెప్పినదాని నంగీకరించుటయం దు వర్తించును, ॥ఉ॥ఆంకరోమితవప్రియమ్; ఏవంకుర్మః.

స్వయ (మాత్మనా)

॥ఉ॥ స్వయంకృతప్రసాదస్య.

(అల్పే) నీచైః

టీ. నీచైః॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందువర్తించును, ॥ఉ॥ తథాపి నీచైర్వినయాదదృశ్యత.

(మహ)త్యుచ్చైః

టీ. ఉచ్చైః॥అ॥ ౧, మహతి=అధికమందువర్తించును, ॥ఉ॥ శృఙ్గము చ్చైర్గిరే రిదమ్.

ప్రాయో (భూమ్న్య)

టీ. ప్రాయః॥అ॥ ౧, భూమ్ని=తఱచుగా ననునర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ ప్రాయో నవనధూః కాన్తమ్,

(ద్రుతే శనైః)

టీ. శనైః ॥అ॥ ౧, అద్రుతే=మెల్లగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిఙ్గతి శనైః శ్శనైః.

మూ. సనా (నిత్యే)

టీ. సనా॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సనాతనః.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ. బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే=వెలుపలననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాసీకుమ్భం బహిర్గ్రామాత్.

స్మా(తీతే)

టీ. స్మ॥అ॥ ౧, అతీతే=కడచెననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సేవతే స్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ.

అస్త(మదర్శనే),

టీ. అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే=కానరాకుండుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కర ఇతి.

అస్తి(సత్త్వే)

టీ. అస్తి॥అ॥ ౧, సత్త్వే=కలదనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తి క్షీరా గౌః.

(రుషోక్తా) వు

టీ. ఉ॥అ॥ ౧, రుషోక్తౌ=కోపముతో, ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వర్తిం

చును. ॥ఉ॥ ఉ ఆగత శ్శత్రుః. 'రుషోక్తౌ హుమ్' అని పాఠముగలదు,
॥౧॥ వృద్ధాస్తేన విచారణీయచరితా స్తిష్ఠన్తు హుం వర్తతామ్.

ఊం(ప్రశ్నేఽ)

టీ. ఊమ్॥అ॥ ౧, ప్రశ్నయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రుర్హూమ్.

(నునయే) త్వయి

టీ. అయి॥అ॥ ౧, అనునయే=ఊఱడించుటయందు వర్తించును,॥ఉ॥ అయి ముగ్ధే.

మూ. (తర్కే) ను (స్యా)

టీ. ను॥అ॥ ౧, తర్కే=ఊహయందువర్తించును, ॥ఉ॥అస్తశైలగహనం ను వివస్వా నావివేశ జలధిం ను మహీం ను. 'తర్కేతుస్యాత్' అనుపాఠమునందు, స్యాత్ - అనునది యూహయందువర్తించునని యర్థము, ॥ఉ॥ స్యాత్కిఞ్చిన్నోపపద్యతే,

దుషా(రాత్రే)రవసానే)

టీ. ఉషా॥అ॥౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు అనఁగాఁ బ్రాతఃకాలమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ ఉషాజనాః ప్రబుధ్యన్తే ఉషాతనో వాయురుపైతిమన్దమ్.

నమో(నతౌ)

టీ. నమః ॥అ॥౧, నతౌ=నమస్కారమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ నమో విష్ణవే.

పునరర్థేఽఙ్గ

టీ. అఙ్గ॥అ॥౧, పునః=మఱియునను, అర్థే=అర్థమునందువర్తించును ॥ఉ॥మూర్ఖస్త్వ నావమన్తవ్యః; కిమఙ్గ విద్వాన్.

నిన్దాయాం (దుష్ఠు)

టీ. దుష్ఠు॥అ॥౧, నిన్దాయామ్=చెడ్డదియనునర్థమునందు వర్తించును ॥ఉ॥ దుష్ఠువృత్తిర్దుర్జనస్స్యాత్.

సుష్ఠు (ప్రశంసనే)

టీ. సుష్ఠు॥అ॥ ౧, ప్రశంసనే=మంచి దనుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ సుష్ఠు భుక్తం మయా గృహే.

మూ. [సాయం(సాయంకాలే) ...]

టీ. ఆమ॥ అ॥ ౧, అనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ఆమనర్తతే.

(స్మరణేఽ) యే

టీ. అయే ॥అ॥ ౧, స్మరణే=స్మరణమునందువర్తించును; ॥ఉ॥ అయే పూర్వం కృతం మయా,

ఫ (డ్విఘ్ననిరాకృతౌ), ౨

టీ. ఫట్ ॥అ॥౧,విఘ్న=విఘ్నముయొక్క, నిరాకృతౌ = పోఁగొట్టుట యందు వర్తించును,॥ఉ॥ అస్త్రాయఫట్.

(అంగీకృతౌస్యా) దథకిం

టీ. అథకిమ్॥అ॥౧, అంగీకృతౌ=అంగీకారమునందు,స్యాత్=వర్తించు ను, ॥ఉ॥ దేవదత్తకింభోక్ష్యసి? అథకిమ్.

(హీనసంబోధనేతు) రే]. ౮౩౧

టీ. రే ॥అ॥౧, హీన=హీనునియొక్క, సంబోధనే=పిలుచుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ రేరేపాపమమాన్తికాదపసర. "ఆమానుగుణ్యే" అన్నదిమొదలిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు.

మూ. సాయం (సాయే)

టీ. సాయమ్॥అ॥ ౧, సాయే=సాయంకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సాయంతనమల్లికాను.

ప్రగే ప్రాతః (ప్రభాతే)

టీ. ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥ ఈ౨ను, ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందువర్తించు ను,॥ఉ॥ప్రగే నృపాణా మథ తోరణాద్బహిః; ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత.

నికషా (ఽన్తికే), ౨౫౨

టీ. నికషా॥అ॥౧, అన్తికే=సమీపమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ విల ఙ్ఘ్య లఙ్కాం నికషా హనిష్యతి.

పరుత్పరార్యైషమో(ఽబ్దే పూర్వేపూర్వతరేయతి). ౮౩౨

టీ. పరుత్-పరారి-ఐషమః ॥అ॥ఈ౩నుపరుసగా, పూర్వేఅబ్దే=పోయి న యేఁటియందును, పూర్వతరేఅబ్దే=అంతకుమున్నేఁటియందును, యతి =నడచుచున్నయేఁటియందునువర్తించును॥ఉ॥పరారిసఞ్చితం విత్తం రువ న్నష్టమభోగతః, ఐషమశ్శ్రీయతే యత్నాత్తతః కింవా భవిష్యతి.

మూ. అ ద్యా(త్రాహ్నీ)

టీ. అద్య॥అ॥ ౧, అత్ర=అహ్ని=నడచుచున్న పగటియందువర్తించు ను, ॥ఉ॥ నరలోకేఽద్య దుర్లభః.

౨౫౬ (థ పూర్వేఽహ్నిత్యాదౌ) పూర్వోత్తరాపరాత్,

తథాఽధరాణ్యా న్యత రేతరా త్పూర్వేద్యురాదయః.౪౩౩

టీ. పూర్వోత్తరాపరాత్ -అధరాన్యాన్యతరేతరాత్ = పూర్వఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అనుశబ్దములవలనఁ బుట్టిన,పూర్వేద్యు రాదయః=పూర్వేద్యుః, ఉత్తరేద్యుః-అపరేద్యుః; అధరేద్యుః, అన్యే ద్యుః,అన్యతరేద్యుః,ఇతరేద్యుః, అనునవ్యయములు,తొలునాఁడు,మఱు నాఁడు,మఱునాఁటిక్రిందటిదినము,మఱియొకనాఁడు, రెండుదినములలో నొకనాఁడు, మఱియొకనాఁడు అనుసర్థములయందువర్తించును,॥ఉ॥నిమ న్త్రియతపూర్వేద్యుః; నాన్దీముఖాదుత్తరేద్యుర్వివాహఃపరికీర్తితః; ఆగ తాన్యపరేద్యుస్తాన్ ;అధరేద్యుస్సమాగతాః,అన్యేద్యురాత్మాను చరస్య భావమ్; షష్ఛదినావష్టోర్యన్యతరేద్యుః పితరంద్రక్ష్యసి; కష్టదినాదితరే ద్యుః ప్రియో ద్రష్టవ్యః.

మూ. ఉభయద్యు శ్చోభయేద్యుః

టీ. ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః॥అ॥ ఈ ౨-ను రెండుదినములను నర్థము నందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఉభయద్యురుత్సవః; ఉభయేద్యురుత్సవః.

౨౫౧ (పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి,

టీ. పరేద్యవి॥అ॥౧, పరేత్వహ్ని=మఱునాఁటియందు వర్తించును ॥ఉ॥ ద్రష్టాఽస్మి పరేద్యవిసఖాయమ్.

హ్యో (గతేఽ)

టీ. హ్యః॥అ॥౧, గతే=పోయిన, అహ్ని=దినమందు అనఁగా నిన్న యనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్.

(నాగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ. శ్వః॥అ॥ ౧, అనాగతే=రానట్టి; అహ్ని=దినమందు అనఁగా రే పనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శ్వః కార్యమద్యకుర్వీత.

పరశ్వ (స్తత్పరేఽహాని),౪౩౪

టీ. పరశ్వః॥అ॥ ౧, తత్పరే=ఆవలి, అహని=దినమందు అనఁగా

నెల్లుండి యనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పరశ్వోవాభవిష్యతి..

మూ. తదా తదానీం

టీ. తదా-తదానీమ్॥అ॥ ఈ రెండును, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ తదాచక్షుష్మతాం ప్రీతిః; యదాస్యాత్ప్రియయాసఙ్గః తదానీమేవ మేనుఖమ్.

యుగప దేకదా

టీ. యుగపత్-ఏకదా॥అ॥ ఈ రెండును, ఒక్క కాలమందనునర్థమందువర్తించును, ॥ఉ॥ యుగపద్వ్యాసశేదిశః; ఏకదామిలితాద్విజాః.

సర్వదా సదా,

టీ. సర్వదా-సదా॥అ॥ ఈ రెండును, ఎల్లపుడనునర్థమందువర్తించును, ॥ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి; యాచతే యాచకస్సదా.

ఏతర్హి సమ్ప్రతీదానీ మధునా సామ్ప్రతం (తథా). ౬౩॥

టీ. ఏతర్హి-సమ్ప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సామ్ప్రతమ్ ॥అ॥ ఈ ఐదును, ఇప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ భవన్తమేతర్హిమనస్విగర్హితే;సమ్ప్రత్యసామ్ప్రతంవక్తుమ్; ఇదానీ మస్మిసంప్రవృత్తః; బలావలేపాదధునాఽపిపూర్వవత్ ; కోన్వస్మిన్ సామ్ప్రతంలోకే.

మూ. (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః,

టీ. ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః=ప్రాగుదక్ప్రత్యగాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే=దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్॥అ॥-ఇదిపూర్వదిక్కునకును, పూర్వదేశమునకును,పూర్వకాలమునకును పేరు. ॥ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నానిభుఞ్జీత; ప్రాగ్భాగతః పతదిహేదముసత్యకాను; ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే. ఉదక్॥అ॥-ఇదిఉత్తరదిక్కునకును, ఉత్తరదేశమునకును పేరు. ప్రత్యక్॥అ॥-ఇది, పడమటిదిక్కునకును, పడమటిదేశమునకును పేరు.

ఇత్యవ్యయవర్గః=అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన "సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్" అను ప్రతిజ్ఞచొప్పున లింగములతోడ నామములకనుశాసనముఁ జేయుటకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాఁడు.

మూ. సలిఙ్గశాస్త్రైస్సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః. ౪౩౬
అనుక్తం సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సంకీర్ణవ దిహోన్నయేత్,

టీ. ఇహసఙ్గ్రహే=ఈలింగాదిసంగ్రహవర్గమందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః=పాణినివరరుచిమొదలైనవారిచేతఁజెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునదిమొదలైన వాక్యములతోఁగూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః=సనాద్యంతధాతువులమీఁది అప్రత్యయముమొదలైన కృత్ప్రత్యయములవలనను కేవలధాతువులమీఁది కృత్ప్రత్యయములవలనను తద్ధితప్రత్యయములవలనను సమాసములవలనను బుట్టినవాక్యములచేతను, అనఁగా 'స్త్రీభావాదావనిక్తిన్' మొదలయినకృత్ప్రత్యయములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, 'తల్వబల్వన్దేయేనికద్యచ్త్రా' ఇవిమొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁగూడినవాక్యములచేతను, 'అదన్త్యైర్ద్విగురేకార్థః' ఇవిమొదలయినసమాసములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను అని యర్థము. అనుక్తమ్=పూర్వవర్గములయందు సంపూర్ణముగాఁజెప్పఁబడని, లిఙ్గమ్=స్త్రీలింగపుంలింగనపుంసకలింగములను,ఉన్నయేత్=తెలిసికోవలయును. మఱియు దృష్టాంతముచేతను లింగమునెఱుఁగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణవర్గమందువలెఁ బ్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

అవ॥ ఈవర్గమందుఁ జెప్పునట్టిలింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గములయందుఁ జెప్పినవిశేషవిధులతోఁ విరోధమువచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించు ననుసందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు:—

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషై ర్య ద్యబాధితః. ౪౩౭

టీ. లిఙ్గశేషవిధిః=ఈవర్గమందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము,విశేషైః=ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది=బాధింపఁబడనిదైన, వ్యాపీ=తాను ప్రవర్తించునదియగును. అనఁగా నీవర్గమందుఁజెప్పులింగలక్షణము పూర్వవర్గములయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధినివిడిచిపెట్టి కడమదిక్కున నేప్రవర్తించుననితాత్పర్యము.అదియెట్లన, నీవర్గమందుస్వర్గపర్యాయములుపుంలింగములౌననువిధి "ద్యోదివౌ ద్వేస్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోటప్రవర్తింపదు,

మూ. స్త్రియాం

టీ. 'స్త్రియాం' అనుపదము 'పుంస్త్రీసభేదానుచరాః' అనుపుంలింగాధికారపర్యంత మనువర్తించి వచ్చును, కావున నదివఱకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈదూద్విరా మైకాచ్

టీ. ఏకాచ్ = ఒకయచ్చు కలిగిన, ఈదూద్విరామా = ఈకారాంత ఊకారాంతశబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ శ్రీః; ధీః; భూః; భ్రూః.

నయోనిప్రాణి నామచ,

టీ. యోనికలిగినప్రాణులకుఁ బేరయినశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతా; యోషిత్; సురభిః; కరేణుః.

నామ విద్యున్నిశా వల్లీ వీణా దిగ్భూ నదీ హ్రియామ్. ౪౩౮

టీ. విద్యుత్=మెఱపు, నిశా = రాత్రి, వల్లీ = తీఁగె, వీణా = వీణె, దిక్=దిక్కు, భూః=భూమి, నదీ=నది, హ్రీ = సిగ్గు॥ ఈ ౮ వస్తువులయొక్క, నామ=పేళ్లు, విశేషవిధి బాధలేనివి ॥సీ॥, ఇచట వీణాపర్యాయములకును హ్రీపర్యాయములకును, 'జ్యాబూజన్తమ్ - ఈదూద్విరామైకాచ్, అనువిధులచేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందఱు 'వాణీదిగ్భూనదీధియామ్' అనిపాఠముగలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీవిధి లేదు.

మూ. అదన్తైర్ద్విగు రేకార్థో

టీ. అదన్తైః=అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడుకొనియున్న, ఏకార్థో ద్విగుః=సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము॥సీ॥, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ॥ఉ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః పఞ్చమూలీ; త్రిలోకీ.

న స పాత్రయుగాదిభిః.

టీ. పాత్రయుగాదిభిః=ఉత్తరపదములయిన పాత్రయుగాది శబ్దములతోఁ గూడియున్న, సః=అద్విగుసమాసము, న=స్త్రీలింగముకాదు, ॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; చతుర్యుగమ్; త్రిభువనమ్.

తల్

టీ. భావార్థమునందును, సమూహార్థమునందును, స్వార్థమునందును

విధింపఁబడినతల్ ప్రత్యయమంతముగాఁగలశబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥భావార్థము న,పురుషస్యభావః, పురుషతా; అశ్వతా; సమూహార్థమున, గ్రామాణాం సమూహః, గ్రామతా; జనతా; బన్ధుతా; సహాయుతా; స్వార్థమున, దేవ ఏవ, దేవతా.

బృన్దే యేని కడ్యచ్ త్రా

టీ. బృన్దే=సమూహార్థమునందువిధింపఁబడిన య,ఇని, కడ్యచ్[పా] కట్యచ్, త్ర,అను ప్రత్యయములంతముగాఁగలశబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ యప్రత్యయాంతమునకు,పాశానాంసమూహః పాశ్యా; ఈలాగేఇని ప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ, కడ్యచ్ ప్రత్యయాంతమునకు,రథకడ్యా[పా]రథకట్యా; త్రప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైరమైథునికాదివున్. ౪౩౯

టీ. వైర=విరోధమునందును, మైథునిక=వివాహమునందును, ఆదిశబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందును విధింపఁబడిన వున్ అను ప్రత్యయమంతముగాఁగలశబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ విరోధమున,అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహమున అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహఃఅత్రిభరద్వాజికా;వసిష్ఠకుశికికా; వీప్సయందు, ద్వౌద్వౌపాదౌదదాతిద్విపదికాందదాతి; ద్విశతికాందదాతి; దండమునందు, ద్వౌపాదౌదణ్డితఃద్విపదికాందణ్డితః; ద్విశతికాందణ్డితః; దానమునందు,ద్వౌపాదౌవ్యవసృజతిద్విపదికాంవ్యవసృజతి; ద్విశతికాంవ్యవసృజతి; వున్ ప్రత్యయము వుఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణముగనుక వుఞ్ ప్రత్యయాంతములును కొన్నియెడల స్త్రీలింగములౌను, ॥ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయోర్భావః శైష్యోపాధ్యాయికా; ఇత్యాదులు.

౬౦౩ మూ. స్త్రీభావాదావనిక్తిణ్వుల్ణ్వుచ్ణ్వుచ్ క్యబ్యుజిఞ్ శాః,

టీ. స్త్రీభావాదౌ = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడినఅని- క్తిన్ -ణ్వుల్-ణచ్-ణ్వుచ్-క్యప్-యుచ్-అజ్-అ-ఇఞ్-ని-శఅను ప్రత్యయములంతముగాఁ గలశబ్దములు॥సీ॥,॥ఉ॥అజననిః;అకరణిః ఇచట నాక్రోశమునం దనిప్రత్యయము, కృతిః;భృతిః;ఇచట భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము,ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా; ఇచటగోగాఖ్యయందు ణ్వుల్; కారికా;జీవికా;ఇచట ... వ్యర్థమునందు ణ్వుల్, వ్యావక్రోశీ,

ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట, వ్యాత్యుక్షీ, ఒకరిపైనొకరు నీళ్లుచల్లుకొనుట, ఇచట కర్మవ్యతిహారమునందు ణచ్, భవతఃశాయికా,భవతఃఆసికా, ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్, భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్; పయఃపాయికామ్; ఇచటఅర్హార్థమునందు ణ్వుచ్, ఇక్షుభక్షికాంమేధారయసి; ఓదనభక్షికామ్; ఇచటఋణార్థమునందు ణ్వుచ్, ఇక్షుభక్షికా మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా; ఇచట నుత్పత్తియందలి ణ్వుచ్, వ్రజ్యా; ఇజ్యా; ఇచట భావార్థమునందలి క్యప్, సమజ్యా;నిషద్యా; ఇచట సంజ్ఞయందలి క్యప్,మణ్డనా; ఆసనా; ఇచటభావార్థమునందలి యుచ్, పచా;భిదా;మృజా; ఇచట భావార్థమునందలి అజ్, చికీర్షా; జహీర్షా; ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము; కాంకారిమకార్షీః; ఇమాంకారిసుకార్షమ్;ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇఞ్; జ్యానిః; గ్లానిః; ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము, శప్రత్యయాంతమునకు, క్రియా; ఇచ్ఛా; ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూ రీశ్చ

టీ. ఉణాదులయందలి నిః ఊః ఈః అనునీమూఁడుప్రత్యయములునంతముగాఁగలశబ్దములు స్త్రీలింగమునందువర్తించును; నిప్రత్యయమునకు, ॥ఉ॥ శ్రేణిః;శ్రోణిః; ఊ ప్రత్యయమునకు,ఖర్జూః; ఖణ్డూః; చమూః;ఈ ప్రత్యయమునకు, తన్త్రీః; లక్ష్మీః; ఇత్యాదులు, అగ్నివహ్నియోనిపార్ష్ణి శబ్దములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములనువిశేషవిధియున్నది.

జ్యాబూజన్తం చలం స్థిరమ్. ౭౮౦

టీ. జీ-అనఁగా, జీప్-జీష్-జీన్, అనుప్రత్యయములు, అప్-అనఁగా, టాప్-డాప్-చాప్, అనుప్రత్యయములు, ఈయాఱును ఊఙ్ అనుప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిఘ్నము.లు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు ॥సీ॥, విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు, ॥ఉ॥ పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ; ఉపగోరియమ్ ఔపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతములకు, కరిణీ; కర్త్రీ; ఇచట జీప్, దాక్షుయణీ, గౌరీ; ఇచట జీష్,శార్ఙ్గరవీ;బైదీ;ఇచట జీన్, అజా ఏడకా రమా; ఇచట టాప్; సూర్యా ... ఇచట డాప్, కా

రీషగన్ధ్యాః; వారాహ్యాః; ఇచట చాప్, రమ్భోరూః; కరభోరూః; ఇచట ఊఙ్, ఇత్యాదులు.

మూ. తత్క్రీడాయాం ప్రహరణం చే న్మౌష్టా పాల్లవా ణ దిక్,

టీ. తత్ =ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్=ఈక్రీడయందు, ప్రహరణంచేత్ =ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు .విధింపఁబడినణప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణమస్యాం క్రీడాయామ్; మౌష్టా. ఈలాగున పాల్లవా ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

మూ. ఘఞో ఞ స్సాక్రియాఽస్యాం చే ద్దాణ్డపాతా హి ఫాల్గునీ,
శ్యైనం పాతా హి మృగయా తైలంపాతా స్వధేత్వి దిక్,

టీ. సా క్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ అస్యాంచేత్ =ఈఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆయర్థమునందు, ఘఞః = ఘఞంతముమీఁద విధింపఁబడిన, ఞః=ఞప్రత్యయాంతము ॥సీ॥, ॥ఉ॥ దణ్డపాతోఽస్యాం ఫాల్గున్యామితిదాణ్డపాతాఫాల్గునీ; శ్యైనపాతోఽస్యాంమృగయాయామితి శ్యైనంపాతా మృగయా; తిలపాతోఽస్యాం స్వధాయామితి తైలంపాతా స్వధా; దిక్ఛబ్దమువలన మౌసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీస్యా త్కాచి న్మృణాళ్యాది ర్వివక్షాఽపచయే యది.

టీ. అల్పార్థమునందు వివక్షకలిగినయెడమృణాళీశబ్దము మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములౌను. ॥ఉ॥ అల్పంమృణాళమ్ మృణాళీ; అల్పోఘటః ఘటీ, ఇట్లే, శస్త్రీ; విషాణీ, వీణీ, ఖర్జూరీ, అనునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్ని యన్నందున అల్పోవృక్షః వృక్షకః ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములుకావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాళ్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగము లందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును జెప్పి యికను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ. లజ్జా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ,
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచి కోల్కా పిపీలికా.
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గీ సురఙ్గా సూచి మాచయః,
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్య శ్చూర్ణి శ్శాణీ ద్రుణీ దరత్.

సాతిః కన్థా కథాఽఽసన్దీ నాభీ రాజసభాఽపిచ,
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వా చ సిధ్మలా. ౪౪౫
లాక్షా లిక్షాచ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ,

టీ. లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దములకర్థము, లఙ్కా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా=వావిలి, టీకా=వ్యాఖ్యానగ్రంథము, ధాతకీ=ఆరెమాని‍ను, పఞ్జికా=వ్యాఖ్యానగ్రంథవిశేషము, ఆఢకీ=తువరిమన్ను, సిధ్రకా=బిల్లుమాని‍ను, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్కా=వెక్కిళ్లు, ప్రాచికా=అడవియీఁగ, ఉల్కా=కొఱవి, పిపీలికా=చీమ, తిన్దుకీ=తుమ్మికిచెట్టు, కణికా=పరిమాణవిశేషము, వ్రీహిభేదమును, గోదుమపిండియనికొందఱు. భఙ్గీ=రచనాప్రకారము, సురఙ్గా=కన్నము, సూచిః=సూది, మాచిః=దేశవిశేషము, వీచియనికొందఱు. పిచ్ఛా=గంజియు, బూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనములేనివాదము, కాకిణీ=కర్షమెత్తులో నాలవపాలు, పలములో నాలవపాలనికొందఱు; మూర్ఛా=భావ్యము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁదూఱుపాము, తాఁబేలనికొందఱు, దరత్=విషముపుట్టుదేశము, చతియయనికొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదనయనికొందఱు, కన్థా=బొంత, కథా=చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహనమని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా = రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్చరీ = నృత్తవిశేషము, పారీ = పాలుపిదుకుకుండ, పెరుఁగు చిలుకుకుండయని కొందఱు, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా = ఊరఁబిచ్చుక, సిధ్మలా = పూతిమత్స్యశోదము, సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా=లత్తుక; లిక్షా=పేను; గణ్డూషా = పుక్కిలించుట, గృధ్రసీ = రొండిలోనివాతవ్యాధి, చమసీ=సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

ఇతి స్త్రీలింగశేషః.

పుంస్త్వే

టీ. ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడుశబ్దములు పుంలింగమందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరాః సపర్యాయాః సురాసురాః. ౪౪౬

టీ. సపర్యాయః ... పర్యాయములతోడను దైత్యాదై

తేయాదిపర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః=సుర
శబ్దమును అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమతమలోవిశేషము
లయిన యింద్రాగ్న్యాదిదేవతలపేళ్లతోను నముచిశంబరరావణాది
రాక్షసులపేళ్లతోను తమతమయనుచరులయిన హాహా హూహూ
మాతర పింగళాదులపేళ్లతోను చండముండ ప్రహస్తాదులపేళ్లతోను
పుంలింగములౌను. ఈశబ్దములలో విశేషవిధిగలశబ్దములం దీవిధి
ప్రవర్తింపదు.

మూ. స్వర్గ యాగాద్రి మేఘాబ్ధి ద్రు కా లాసి శ రారయః,
కర గణ్డోష్ఠ దోర్ద న్తకణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః. ౪౪౭

టీ. స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ = యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘ=మే
ఘము, అబ్ధి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల = కాలము, అసి=ఖడ్గ
ము, శర=బాణము, అరి=శత్రువు, కర = హస్తమును, అప్పనమును
కిరణమును, గణ్డ=కపోలము, ఓష్ఠ=అధరము, దోః=బాహువు, అన్త=
దంతములు, కణ్ఠ=కంఠము, కేశ=కేశములు, నఖ=గోళ్లు, స్తన=స్త
ములు, ఈ౨౨-వస్తువులపేళ్లుసంభవించిన దిక్కున వీనివిశేషముల పేళ్లు
ను ॥పు॥ వీనిలో దేనికివిశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధిప్రవర్తింపదు.
అదియేలాగన, స్వర్గవాచకములయిన ద్యోదివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశే
షవాచకములయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేషవాచక
ములయినతిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును
కిరణవాచకములయిన దీధిత్యాదులును,ఓష్ఠవాచకములయిన దశనవా
సశ్శబ్దమును, బాహువాచకములయినభుజబాహువులును, దంతవిశేష
వాచకములయిన దంష్ట్రాశీర్షిషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకము
లయిన జటాసటాశబ్దములును నఖవాచకములయిన నఖనఖరశబ్దము
లును విశేషవిధిగలిగియున్నవి గనుక నక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ. అహ్నాహాన్తాః

టీ. అహ్నాంతములయిన పూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాదిశబ్దములును, అహాంత
ములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాదిశబ్దములును ॥పు॥, అత్యహాహ్నే భోజనమ్
నిరహ్నే వేళా; అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయిన స్త్రీలింగ
మయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగములే యని కొందఱు.

క్ష్వేళభేదా

టీ. విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రికశౌక్లికేయాదిశబ్దములు ॥పు॥కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధి యున్నందున నచ్చట నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః,

టీ. ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః = రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాదిశబ్దములు ॥పు॥, రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అనికలదు. అతిరాత్రః అనుదిక్కునన్యపదార్థమభిన్నలింగమయినను ॥పు॥, అనికొందఱు,సఙ్ఖ్యాపూర్వపదమైనపుడు, గణరాత్రమ్-పఞ్చరాత్రమ్- అని॥న॥

శ్రీవేష్టా(ద్యాశ్చ)నిర్యాసా

టీ. శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరళద్రవ-అనునవి మొదలైనవి, నిర్యాసాః= మ్రానిబంకపేళ్లు ॥పు॥.

అసన్నన్తా అబాధితాః. ౨౨౮

టీ. అబాధితాః = విశేషవిధులచేతబాధింపఁబడని, అసన్నన్తాః = అఙ్గిరస్ పురోధస్ మొదలయినయసంతములును, సుపర్వన్ ప్లీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును ॥పు॥,అబాధితాః-అన్నందున 'యశస్ పయస్ నామస్'అనుదిక్కుల నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ. కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తు రు విరామకాః,

టీ. కశేరు జతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తుఅనుశబ్దములను, హిత్వా= విడిచి, తురువిరామకాః = తు అనువర్ణము నంతముగాఁగల హేతుసేతు మొదలైనశబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁగల చరు గురు మొదలైనశబ్దములును ॥పు॥, కశేరుజతువస్తుశబ్దములు ॥న॥, ఇది యుపలక్షణముగనుక దారుశ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును ॥న॥

కషణభమరోపాన్తాయద్యదన్తా అమీ అథ. ౨౨౯

మూ. పథనయసటోపాన్తా

టీ. క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-న-య-స-ట-ఈ౧౨-వర్ణములు నుపాంతములుగాను అకారమంతముగానుగలిగినశబ్దములు ॥పు॥ వరుసగా, ॥ఉ॥ అర్కః; స్ఫటికః; వృషః; విషమః; గణః; గుణః; కుమ్భః; కలభః;

వ్యామః; గ్రామః; హారః; సారః; ధూపః; సూపః; అర్థః, శపథః; స్తనః, జనః; కులాయః; తన్తువాయః; రసః; దాసః; ఘటః;పటః; ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చరణాహ్వయాః,

టీ. గార్గ్యః- వాసిష్ఠః-అనునవి మొదలయిన గోత్రాపత్యమును జెప్పు పేళ్ళును. శఠః-బృహ్వృచః- ఛన్దోగః-అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతల పేళ్ళును॥పు॥.

నామ్న్యకర్తరి భావే చ ఘఞ జ బ్న జ్ఞఘాథుచః. ౮౫

టీ. నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి = కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందును, భావేచ=ధాత్వర్థమాత్రమునందును; యథాసంభవముగావిధింపఁబడినఘఞ్ అచ్ అప్ నజ్ ణ ఘ అథుచ్ అను నీయేడుప్రత్యయములంతముగాఁగలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట ॥పు॥ సంజ్ఞయందు ఘఞ్ఞునకు ॥ఉ॥ పాదః;రోగః; వేశః;కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘఞ్ఞునకు ప్రక్రియత ఇతి ప్రాకారః;ప్రసీద న్త్యస్మిన్నితి ప్రాసాదః;రజ్యన్తేఅనేనేతిరాగః;భావార్థమునందు ఘఞ్ఞునకు త్యాగః; భోగః; అచ్ప్రత్యయమునకు నయః;జయః;చయః;అప్ప్రత్యయమునకు కరః; గరః; లవః;నజ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః;యత్నః; ణప్రత్యయమునకు న్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఉరశ్ఛదః; దన్తచ్ఛదః; అథుచ్ప్రత్యయమునకు వమథుః; వేపథుః; ఇత్యాదులు.

మూ. ల్యుః కర్తరీ

టీ. కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యుప్రత్యయాంతములయిన, నన్దనః-రమణః-దహనః- అనునవి మొదలయినశబ్దములు ॥పు॥.

మని జ్భావే

టీ. భావే=భావార్థమునందువిధింపఁబడిన, ఇమనిచ్ =ఇమనిచ్ప్రత్యయాంతములయిన ప్రథిమన్-గరిమన్- అనునవి మొదలయినశబ్దములు॥పు॥

కో ఘోః కిః ప్రాది తోఽన్యతః,

టీ. కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన కప్రత్యయాంతములయిన ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఖూత్థః- శ్వోత్థః-అనునవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః=ప్ర-పరా అను నవి మొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః=వేఱయినసుబంతములు పూర్వమందుఁగల, ఘోః=ఘుసంజ్ఞగలధాతువుమీఁద

నధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన, కిః=కిప్రత్యయాంతములయిన అవ్ముధిః ఇషుధిః-అనునవి మొదలయిన శబ్దములు ॥పు॥.

దస్వద్వే౽శ్వబడబా వశ్వబడబా నసమాహృతే. ౪౫౧

టీ. సమాహారవ్యతిరిక్తమయినఅశ్వబడబా అనుద్వంద్వసమాసరూపమయినశబ్దము॥పు॥; ఇచట"పూర్వవదశ్వబడబౌ" అనుసూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁజేయుటకై అశ్వబడబాః అని బహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు॥న॥.

మూ. కాన్తస్సూర్యేన్దుపర్యాయపూర్వో౽యః పూర్వకో౽పిచ,

టీ. సూర్యపర్యాయశబ్దములును చంద్రపర్యాయశబ్దములును అయశ్శబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము ॥పు॥, ॥ఉ॥ సూర్యకాన్తః; రవికాన్తః; ఇన్దుకాన్తః; చన్ద్రికాన్తః అయస్కాన్తః; అపిచ అన్నందున లోహకాన్తశబ్దమును ॥పు॥ అని కొందఱు.

మూ. వటకశ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః. ౪౫౨
పుంఖో న్యూంఖస్సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః,
కోట్టా౽రఘట్టహట్టాశ్చ పిణ్డగోణ్డపిచణ్డవత్. ౪౫౩
గడుః కరణ్డో లగుడో వరణ్డశ్చ కిణో ఘుణః,
దృతిసీమన్తహరితో రోమన్థోద్గీథబుద్బుదాః. ౪౫౪
కాసమర్దో౽ర్బుదః కున్దః ఫేనస్తూపౌ సయూపకౌ,
ఆతపః క్షుత్త్రియే నాభిః కణయక్షురకేదరాః. ౪౫౫
పూరక్షురప్రచుక్రాశ్చ గోలహిఙ్గులపుద్గలాః,
వేతాళమల్లభల్లాశ్చ పురోడాశో౽పి పట్టిసః. ౪౫౬
కుల్మాషో రభసశ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః,

టీ. వటశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దపర్యంతములయిన శబ్దములన్నియు ॥పు॥, ఈశబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము; కుడఙ్గకః=పొద, న్యూఙ్ఖః=ఎడతెగకయుచ్చరించినయాఱుఓంకారములు, ధటః = త్రక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము; కోట్టః=దుర్గవిశేషము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడివీథి, గోణ్డ = దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేదప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మ

న్ను మొదలయినవానిదిన్నె, కణయః = ఆయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్ష విశేషము, పశువిశేషము, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః = శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోళః=వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవవిశేషమును, విధవాపుత్త్రుఁడును, హిఙ్గుళః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు, పరమాణువును, కుల్మాషః = అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధుమాదులు, కుల్మాసః అనికొందఱు, రభసః= త్వర,కటాహః = బహుద్రవ్యాధారమైనమృణ్మయాది భాండవిశేషము, పతద్గ్రిహః=తమ్మపడిగ, తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యాంబులు.

ఇతి పుల్లిఙ్గశేషః.

నపుంసకేఽన్యత్

టీ. అన్యత్ నపుంసకే = స్త్రీలింగ పులింగములకంటె వేఱయిన ముందుచెప్పు శబ్దరూపమంతయు నపుంసకమున వర్తించును. తృతీయేఽన్యచ్చ అనుపాతమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణ శ్వభ్రి హిమోదకమ్. ४०१

మూ. శీతోష్ణ మాంస రుధిర ము ఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్,
ఫల హేమ శుల్బ లోహ సుఖ దుఃఖ శుభాశుభమ్. ४०५
జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్,

టీ. ఖ=ఆకాశమును, ఇంద్రియమును, ఈయాకాశాది వస్తువులపేళ్లును సంభవించినదిక్కున వీనివిశేషములపేళ్లును విశేషవిధిబాధితములు కానివి ॥న॥.

మూ. (భ యామృత శకృ ద్వప్త్ర చా పాభరణ లాఞ్ఛనమ్.
దా క్వౌషధ మృ ధాపత్య హృద యోదరకాకుదమ్,
పత్త్ర నాజిర శృంగార్మ ద్వార బర్హోదు మానసమ్. ४००
ధ్వాన్తంస్త్రిచా

టీ. ఈ శ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి ఇందు కర్థము భయము మొదలయిన ౨౩ వస్తువులపేళ్లు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥న॥

వ్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రియుజ్యతే).

టీ. అవ్యక్తలిఙ్గస్య=స్త్రీయనిగాని పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పుటయందు, యత్ప్రియుజ్యతే = పశబ్దము

ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదో యది ॥న॥, ఇందుకు "స్త్రీవాపుమాన్వా కిం తస్య జాతం తద్బ్రూహి పణ్డిత" అని ॥ఉ॥.

కోట్యాః శతాదిసఙ్ఖ్యాఽన్యా

టీ. కోట్యాః=కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా=వేఱైన, శతాదిసఙ్ఖ్యా = శత సహస్రాది సంఖ్యావాచకములు ॥న॥, కోటిశబ్దము ॥సీ॥

వా లక్షా నియుతం చ తత్.

టీ. లక్షా=లక్షశబ్దము, వా=వికల్పముగా॥న॥. పక్షమునందు॥సీ॥, తత్ =ఆలక్షయే; నియుతమ్=నియుత మనిపించుకొనును.

మూ. ద్వ్యచ్కమసిసుసన్నన్తం

టీ. ద్వ్యచ్కమ్ = రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నన్తమ్=అస్-ఇస్-ఉస్-అన్-అనునివి యంతములుగాఁగల శబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥ అసంతమునకు; యశః; పయః; ఇసంతమునకు, సర్పిః; హవిః; ఉసంతమునకు; వపుః; ధనుః; అన్నంతమునకు, నామ; రోమ; ఇత్యాదులు.

యదనాన్తమకర్తరి,

టీ. అకర్తరి = కర్త్రర్థవ్యతిరిక్తములయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్ =అన అనునది యంతముగాఁగలశబ్దములు॥న॥,కరణార్థమునందు, సాధ్యతేఽనేనేతిసాధనమ్, అధికరణార్థమునందు; అధిక్రియతే అస్మిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ. త్రాన్తమ్=త్ర అనునక్షరము అంతముగాఁగల పత్త్రగాత్రకళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్=లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్=విశేషవిధిబాధితములుగానివి॥న॥, కొందఱు సలోపధమను దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థముచెప్పి యవస బిసాదులును॥న॥,అందురు. కొందఱు 'త్రాన్తంసనోపధం" అనిపాఠము చెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్రకళత్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన ఆస్త్రతన్త్రాదులును ॥న॥, అందురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్.

టీ. సఙ్ఖ్యయాప్రాక్ =సంఖ్యావాచకమయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్=రాత్రశబ్దము ॥న॥; ॥ఉ॥ గణరాత్రమ్, త్రిరాత్రమ్; ఇత్యాదులు.

మూ. పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః,

టీ. పాత్రాద్యదన్తైః=పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁగూడినదై, ఏకార్థః = సమాహారార్థమునందువర్తించిన,ద్విగుః = ద్విగుసమాసము, లక్ష్యానుసారతః=ప్రయోగానుసారమువలన॥న॥, ॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; త్రిభువనమ్; చతుర్యుగమ్; ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వావ్యయీభావౌ

టీ. ద్వన్ద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందువర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ=అవ్యయీభావసమాసమును ॥న॥, ॥ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్; అశ్వబలీవర్దమ్; అవ్యయీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్; యథావిధి.

పథ స్సంఖ్యాఽవ్యయా త్పరః. ౪౬౩

టీ. సంఖ్యా=సంఖ్యను జెప్పుశబ్దములు;అవ్యయాత్ =అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః=పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితముగానిది॥న॥,॥ఉ॥సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్; చతుష్పథమ్; అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్; దుష్పథమ్.

మూ. షష్ఠ్యా శ్ఛాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ. షష్ఠ్యాః అనునీపదము 'కన్థోశీనరనామసు' అనుపర్యంతమనువర్తించును. షష్ఠ్యాః=షష్ఠ్యంతముకంటెఁబరమైన, ఛాయా = ఛాయాశబ్దమంతముగాఁగలతత్పురుషసమాసము, బహూనాంచేత్ = ఆఛాయబహువస్తువుల సంబంధియైన ॥న॥, విచ్ఛాయమ్ - అనునది యుదాహరణము; వీనామ్=పక్షిణాం, ఛాయా విచ్ఛాయమ్; అని విగ్రహము.

సంహతౌ సభా, ౪౬౪

శాలార్థా పరా జాసభా... దరాజకాత్.

మూ. దాసీసమం నృపసభం రక్షస్సభ మిమా దిశః,

టీ. షష్ఠ్యంతముకంటెఁబరమయిన, సంహతౌ=సమూహార్థమునందు వర్తించిన, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము॥న॥,షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్=రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజామనుష్యార్థాత్=రాజపర్యాయములకంటెను, రక్షః=పిశాచాదివాచకములకంటెను, పరా=పరమై,శాలార్థాఽపి=శాలార్థకమునైన, సభా = సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసమును ॥న॥, దాసీసభ మనునది మొదలు తెను, క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాదిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తశ్చ తదాదిత్వప్రకాశనే.　　౪౬౫

మూ. కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ. ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః=ఒకరుచెప్పకయేతనచేతనెఱుఁగఁబడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును. ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టియుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములుగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే=ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలుతోఁచునపుడు॥న॥,॥ఉ॥కోపజ్ఞమ్; కోపక్రమమ్; ఇచట కస్య ఉపజ్ఞా;కోపజ్ఞమ్;కస్యఉపక్రమః;కోపక్రమమ్; అని విగ్రహములు. ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదటనెఱుఁగఁబడినదియనియు, నతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు నర్థము. ఆరెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత 'ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్' ఇత్యాదులు.

కన్థోశీనరనామసు,

టీ. ఉశీనర=ఉశీనరదేశమునందలి, నామసు=సంజ్ఞవిషయమయినపుడు, కన్థా = కంథాశబ్దమంతముగాఁగలషష్ఠీతత్పురుషసమాసము॥న॥, సౌశమీనాంకన్థా సౌశమికన్థమ్, ఆహ్వరకన్థమ్ఇత్యాదులుదాహరణములు.

భావే న ణ కచిద్భ్యోఽన్యే సమూహే భావకర్మణోః.　　౪౬౬

మూ. అదన్తప్రత్యయాః

టీ. నణకచిద్భ్యః=నప్రత్యయణప్రత్యయకప్రత్యయ చకారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే=ఇతరములైన, భావే=ధాత్వర్థమునందు విధింపఁ

బడినకృత్ప్రత్యయములును, సమూహే=సమూహార్థమునందును, భావక ర్మణోః=భావకర్మార్థములయందును విధింపఁబడిన, అదన్తప్రత్యయాః= అకారాంతతద్ధితప్రత్యయములును నంతముగాఁగలశబ్దములు॥న॥,॥ఉ॥కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందువ_స్తవ్యమ్; ఇచటతవ్యప్రత్యయము. చేయమ్; ఇచట యత్; బ్రహ్మభూయమ్; ఇచట క్యప్; సాంరావిణం వర్తతే; ఇచట ఇనుణ్; అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు భిక్షూణాం సమూహో భైక్షమ్; గార్భిణమ్; యౌవతమ్; ఇచట అణ్; భావకర్మార్థములయందు శుక్లస్యభావః కర్మవా శౌక్ల్యమ్; బ్రాహ్మణ్యమ్; ఇచట ష్యఞ్. యత్నః,నాద్యః,ఆఖూత్థః, జయః॥ఇవి మొదలయిన న ణ కచిత్ప్రత్యయాంతములు ॥పు॥.

౨౯౧౩ పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః,

టీ. పుణ్యసుదినాభ్యామ్ = పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః=పరమై యుండుకృతసమాసాంతమైన, అహ్నః=అహశ్శబ్దము ॥న॥, ॥ఉ॥ పుణ్యాహమ్; సుదినాహమ్; ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్రవాచకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ. క్రియాఽవ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును,భేదకాని=విశేషణములయినశబ్దములు॥న॥, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును, ॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి; మృదు పచతి; అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్; శ్వోరమణీయమ్.

ఇఁకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉప్యుక్థ తోటకే. ౮౬౭

౨౯౧౪ మూ. చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మ యోజనమ్,
రాజసూయం వాజపేయం గద్య పద్యే కవేః కృతౌ. ౮౬౮
౨౯౧౨ మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్,
లోకాయతం హారీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లీకమ్. ౮౬౯

టీ. ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లీకశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥న॥,వీని లోఁ గొన్నిటికర్థములు, ఉక్థమ్=సామవిశేషము, తోటకమ్=వృత్తవిశేషము, తిరీటమ్=సువర్ణము, లోకాయతమ్=చార్వాకశాస్త్రము,

ళమ్=దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవానిశేసలనికొందఱు. స్థాల
మ్=భోజనపాత్రము.

--- ఇతి నపుంసకలిఙ్గశేషః. ---

మూ. పున్నపుంసకయోః శేషో

టీ. ఇది స్త్రీపుంసాదికారమునఱ కనువర్తించును, శేషః=పున్నపుం
సకవివరణములయందుఁ జెప్పఁబడు అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥పు॥.

ఒర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్టకాః.
మోదక స్తణ్డక ష్టఙ్క శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః. ౪౨౦

మూ. పాతకోద్యోగచరక తమాలమలకా నడః;
కుష్ఠం ముణ్డం శీధు పుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్. ౪౨౧
సఙ్గమం శతమా నార్మశమ్బ లావ్యయ తాణ్డవమ్,
కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్. ౪౨౨
పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే,

టీ. ఇందులోఁ గొన్నిఁటికర్థము, తణ్డకః=భూషణము [పా] దణ్డకః,
శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశతమధ్యమునందుండు ప్రధాన
గ్రామము [ప] ఉపగ్రామము [ప] కంటకావృతగ్రామము [పా] కర్పటః=
చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంథము, పుస్తమ్=పూయుట మొదలయిన
క్రియ, పుస్తకము [పా] బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్=
పలిమోఁడువెండి, తూమెఁడుధాన్యము మొదలయినవి యని కొందఱు,
అర్మ=నేత్రరోగము, నకారాంతము, అకారాంతమనికొందఱు, శమ్బ
లమ్=సంబళము, అవ్యయమ్=అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ [పా] కవియ
మ్[పా]కవీయమ్=కళ్లెము, యుగన్ధరమ్=రథమునొగలు, పర్వతవిశేష
మనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, మదనచేతులనికొం
దఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలయిన
దానికట్టు, చమసమ్=యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవాదులపిష్టము.

అర్ధర్చాదాఘృతాదీనాం పుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్.
మూ. తన్నోక్త మిహాలోకేఽపి తచ్చేదస్త్యస్తు శేషవత్,

టీ. అర్ధర్చాదౌ=అర్ధర్చాది గణమునందు, ఘృతాదీనామ్=ఘృతక్షీ
రాది శబ్దములకు, యత్ పుంస్త్వమ్=ఏపుంలింగము చెప్పఁబడెనో అది,

ధుగ్రినమ్=నిశ్చయముగా; వైదికమ్=వేదసిద్ధము, తత్ = కనుక, ఇహ= ఇక్కడ, నోక్తమ్=చెప్పఁబడలేదు. లోకేఽపి=లోకమునందును, తత్= ఆపుంలింగప్రయోగము, అస్తిచేత్ =కలిగినయెడ, శేషవదస్తు=శేషము వలెకానీ. అనఁగా 'శేషంతు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః' అనిముందుచెప్పఁ చున్నాఁడు. అక్కడ శేషమనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ దాను జెప్పని నామలింగనిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగములవలనఁ దెలియఁ దగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలె నని యర్థము.

—— ఇది పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః. ——

స్త్రీపుంసయోః

టీ. ఇది స్త్రీనపుంసకాధికారమువఱ కనువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ. అపత్య=అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన, అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలఁగునప్రత్యయములు, అన్తాః=అంతముగాఁగలశబ్దములు॥ప్స॥, ॥ఉ॥ ఔపగవః; ఔపగవీ; దాక్షిః; దాక్షీ, గార్గ్యః; గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్పదోరగాః. ౪౨౪

మూ. జాతిభేదాః

టీ. ద్విచతుష్షట్పద=ద్విచతుష్షట్పదజాతులఁ జెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః=సర్పవాచకశబ్దములును ॥ప్స॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి పురుషః; పురుషీ; కుక్కుటః; కుక్కుటీ; చతుష్పదజాతికి మృగః; మృగీ;షట్పదజాతికిభ్రమరః; భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు ఉరగః; ఉరగీ; ద్విపదజాతు లుపలక్షణము కనుక మత్స్యః; మత్సీ; ఇత్యాదులును॥ప్స॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైస్సహ

టీ. పుమాఖ్యాః=పురుషవాచకములయిన ప్రష్ఠగోపాలగణకాదిశబ్దములు, స్త్రీయోగైస్సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలను జెప్పు ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాదిశబ్దములతోడ ॥ప్స॥ ఇచటమఱియొకవ్యాఖ్యానము, స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః=పురుషసంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః= ప్రష్ఠగోపాలాదిపురుషనామములనుపొందుననిఈ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాదిప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పిద్విలిం

ము లో ననుట; రెండవవ్యాఖ్యానమందు, 'సహ' అనుపదము ముందటి మల్లకపదముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః,

యోని ర్వరాటక స్సాతి ర్వర్ణకో ఝూటలో మనుః. ౪౬౫

మూ. మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్యష్టి శ్శాటిః కటీ కుటీ,

టీ. మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దపర్యంతములయిన శబ్దములు ॥స్త్రీ పుం॥, ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=నీలిమొదలయిన వన్నెలు, [పా] వల్లకః=వీణె, ఝూటలః=మొక్కవుచెట్టు; ఇయం మనుః=మనువు పెండ్లాము [పా] ఇయంమునిః=తపస్విని, సృపాటీ=పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును, కుటీ=గుడిసె.

ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గశేషః.

స్త్రీనపుంసకయోః

టీ. ఈపదము త్రిలింగాధికారమువఱకనువర్తించును.

భావక్రియయో ష్ష్యఞ్ క్వచి చ్చ వుఞ్.

మూ. ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగుదాహృతః

టీ. భావక్రియయోః=భావార్థకర్మార్థములయందువిధింపఁబడిన, ష్యఞ్=ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములును, క్వచిత్=ఒకానొకదిక్కు.న॥స్త్రీ॥, ష్యఞ్ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణములు, ఔచిత్యమ్; ఔచితీ; మైత్ర్యమ్; మైత్రీ; అని ఇది దిక్ప్రదర్శనము కనుక, వైదగ్ధ్యమ్; వైదగ్ధీ; ఆనుపూర్వ్యమ్; ఆనుపూర్వీ; ఇవిమొదలయినవి తెలియవలెను. క్వచిచ్చ అన్నందున బ్రాహ్మణ్యమ్; దార్ఢ్యమ్; శౌక్ల్యమ్; మొదలయినవి నపుంసకములేను; వుఞ్ = వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాక్=మునుపే, అనఁగా మనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడియున్నవి. అదియెట్లన, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్థకమ్ అని. క్వచిచ్చ అన్నందున వుఞ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్నినపుంసకలింగములే కొన్ని రెండులింగములును కాఁబట్టి ప్రయోగములవలన తెలిసికొనఁదగినది.

షష్ఠ్యన్తప్రాక్కృతా సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశా. ౪౬౬

మూ. స్యు ర్వా నృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరే చ దిక్,

టీ. షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁ గలసేనా ఛాయా శాలా సురానిశా శబ్దములు॥స్న॥ స్యు=ఔను; నృసేనమిత్యాదు లుదాహరణములు. ఇతరేచ అన్నందున- వృక్షచ్ఛాయమ్- యవసురమ్ - అనునవియుం దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున నృసేనా-వృక్షచ్ఛాయా - గోశాలాయవసురా - శ్వనిశా - అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చ లుప్. ४८

మూ. త్రిఖట్వం చ త్రిఖట్వీ చ త్రితక్షం చ త్రితక్ష్యపి,

టీ. ఆబన్నన్తం=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః = ఉత్తరపదముగాఁ గల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము. అపుంసినశ్చలుప్ = అనగా అన్నంత నకారములకు లోపమువచ్చు నని యర్థము, ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్; త్రిఖట్వీ మొదలైనవి.

—— ఇతి స్త్రీనపుంసక శేషః. ——

త్రిషు పాత్రీ పుటీ వేటీ వాటీ కువలదాడిమా. ४९

టీ. పాత్రీశబ్దము మొదలాఉశబ్దములు మూఁడు లింగములయందు వర్తించును.

—— ఇతి త్రిలింగ శేషః. ——

పరలిఙ్గం స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపి చ,

టీ. స్వప్రధానేద్వన్ద్వే = ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును, తత్పురుషేఽపిచ = తత్పురుషసమాసమునందును, పరలిఙ్గమ్ = పరపదము యొక్క లింగమువచ్చును, ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునకు ॥ఉ॥ కుక్కుటమయూర్యౌ; మయూరీకుక్కుటౌ; తత్పురుషమునకు అర్థపిప్పలీ; కరకిసలయమ్.

—— ఇతి పరవల్లిఙ్గ శేషః.

అర్థాన్తాః ప్రాద్యలంప్రాప్తాఽపన్నపూర్వాః పరోపగాః ५०

టీ. అర్థాన్తాః = అర్థశబ్దమంతముగాఁగల సమాసములును, ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽపన్నపూర్వాః = ప్రాద్యుపసర్గములు అలంశబ్దమును ప్రాప్త

మును ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁ గలసమాసములును, తత్పురుష ములయినను, పరోవగాః = విశేష్యలింగముగలవి, - అర్థాంతములకు॥ఉ॥ బ్రాహ్మణా యాయమ్; బ్రాహ్మణార్థ సూపః; బ్రాహ్మణార్థా యవాగూః. బ్రాహ్మణార్థంపయః; ప్రాదులకు॥ఉ॥ అతిక్రాన్తః ఖట్వామ్ అతిఖట్వః పురుషః; అతిఖట్వా స్త్రీ; అతిఖట్వంకులమ్; ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై అలంజీవికః; అలంజీవికా; అలంజీవికమ్; ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః; ఆపన్నజీవికః; అనునవియు.

మూ. తద్ధితార్థే ద్విగు

టీ. తద్ధితార్థే=తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, ద్విగుః = ద్విగుసమాసము, విశేష్యలింగముగలది, ॥ఉ॥ పఞ్చసు కపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోడాశః; పఞ్చకపాలా యవాగూః; పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః, ౨౬౧

టీ. సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దములును, తదన్తకాః = అవియంతముగాఁగలశబ్దములును విశేషవిధి లేనివి విశేష్యలింగముగలవి, సంఖ్యావాచకములకు ॥ఉ॥ ఏకః పురుషః; ఏకా స్త్రీ;ఏకంకులమ్; ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు॥ఉ॥సర్వః; సర్వా; సర్వమ్; ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు ॥ఉ॥ పరమైకః; పరమైకా; పరమైకమ్; ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు ॥ఉ॥ పరమసర్వః; పరమసర్వా, పరమసర్వమ్; ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిఙ్నామ్నా మున్నేయం త దుదాహృతమ్.

టీ. అదిఙ్నామ్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలది యౌను, తదుదాహృతమ్ = దానికినుదాహరణము, ఉన్నేయమ్ = ఊహింపఁదగినది, ఎట్లనఁగా చిత్రా పటా యస్య చిత్రపటః పురుషః చిత్రపటా స్త్రీ; చిత్రపటం కులమ్; ఇత్యాదులు.

మూ. గుణద్రవ్య క్రియా యోగో పాధయః పరగామినః, ౨౬౨

టీ. గుణః=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును; క్రియా = క్రియయును,

యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దములు, పరగామినః=విశేష్య లింగముఁగలవి; గుణోపాధులకు, ॥ఉ॥ శుక్లా శాటిః; శుక్లః పటః; శుక్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు, ॥ఉ॥ దణ్డీపురుషః; దణ్డినీస్త్రీ; దణ్డికులమ్; క్రియోపాధులకు, ॥ఉ॥ వాచకః పురుషః; పాచికాస్త్రీ; పాచకంకులమ్; ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తర్యసంజ్ఞాయాం

టీ. అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్త్రర్థమునం విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవి, ॥ఉ॥ కర్తా; కర్త్రీ; కర్తృ; కుమ్భకారః; కుమ్భకారీ; కుమ్భకారమ్; ఇత్యాదులు; సంజ్ఞయందు, సింహః; వ్యాఘ్రః అని ॥వు॥.

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి. ౨౮౩

టీ. కర్తరి=కర్త్రర్థమునందును, కర్మణి=కర్మార్థమునందును విధింపబడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయము లంతముగాఁ గలశబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ కర్త్రర్థమునందు, భవ్యస్తరుః; భవ్యాలతా; భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు, వక్తవ్యః, వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు స్థాతవ్యమ్; అని॥న॥.

మూ. అణాద్యన్తాస్తేన రక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః;

టీ. తేనరక్తాద్యర్థే = దానిచేత నిదిచాయవేయఁబడినది అనునది మొదలైనయర్థములయందువిధింపఁబడిన,అణాద్యన్తాః=అణ్ప్రత్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁ గలశబ్దములు నానార్థభేదకాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగముగల వౌను. ॥ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః కౌసుమ్భః పటః; కౌసుమ్భీశాటిః; కౌసుమ్భంవస్త్రమ్; ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య ఐన్ద్రః పురోడాశః; ఐన్ద్రీఋక్; ఐన్ద్రం హవిః; మొదలు "నానార్థభేదకాః"అనునది ప్రత్యేకముచేసి నానార్థవాచకములైన శబ్దములు విశేష్యలింగములుగల వౌనని యర్థముచెప్పి యందుకు నుదాహరణములు, శివోరుద్రః-శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్-అనిచెప్పుదురు.

॥ ఇతి వాచ్యలిఙ్గవర్గః ॥

షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిజవ్యయమ్. ౪౮౩

టీ. షట్సంజ్ఞకాః=షట్సంజ్ఞశబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మచ్ఛబ్దమును, అస్మత్=అస్మచ్ఛబ్దము, తిఙ్=తిఙంతములును అవ్యయమ్=అవ్యయమును, త్రిషుసమాః=మూఁడులింగములయందు నేకరూపములయి యుండును,షట్సంజ్ఞకములనఁగా షకారాంత నకారాంత సంఖ్యావాచకములును కతిశబ్దమును, షకారాంతసంఖ్యకు, ॥ఉ॥ షడిమే; షడిమాః; షడిమాని, నకారాన్తసంఖ్యకు, పఞ్చప్రాణాః; పఞ్చస్త్రియః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి, కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః; కతిస్త్రియః; కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు, త్వంపుమాన్; త్వంస్త్రీ; త్వం నపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు, అహంపుమాన్; అహంస్త్రీ; అహం నపుంసకమ్; తిఙన్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతిస్త్రీ; పచతి నపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః, ఉచ్చైశ్శాలా; ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇ త్యాలిఙ్గప్రకరణమ్.

మూ. పరం విరోధే

టీ. విరోధే=విరోధమునఁగా నన్యత్రచరితార్థములైన రెండులక్షణములొకయుదాహరణమందుప్రాప్తించుట. అట్టివిరోధ మీలింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించినదిక్కున, పరమ్=పరమైన లక్షణముచేత విధింపఁబడులింగమే నిర్ణయింపఁదగినది.అదియెట్లన,అసురపర్యాయములు పుంలింగములని పుంలింగశేషమునందుఁజెప్పినలక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము, అసంతములు నపుంసకములని నపుంసకలింగశేషమందుఁ జెప్పినలక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థము ఈరెండులక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములాయెఁ గనుక నిచట పరమైన 'ద్వ్యచ్కమసినుసన్నంతే' మనులక్షణముచే విధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక్కడ నూహించునది.

శేషం తు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః, ౪౮౪

టీ. శేషమ్=ఈశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడనినామములును లింగములును, శిష్టప్రయోగతః=మహాకవిప్రయోగములవలన, జ్ఞేయమ్=తెలియఁదగినది.

ఇతి లిఙ్గాదిసంగ్రహవర్గః.

మూ. ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే,
తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః.

ఇతి నామలింగానుశాసనమ్ సమ్పూర్ణమ్.

టీ. ఇతి=ఈపూర్వోక్తమైన, నామలింగానుశాసనే=నామలింగానుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ—అమరసింహ=అమరసింహునియొక్క, కృతౌ=గ్రంథమునందు, తృతీయః=మూఁడవదయిన సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పఁబడినది.

నామలింగానుశాసనము, తృతీయకాండము
సర్వము సంపూర్ణము.
శ్రీః.

చెన్నపురి: 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము. —1920.